પ્રકાશક: રા. રા. અંબાલાલ બુલાખીરામ જાની, બી. એ,
સહાયક મંત્રી, શ્રી ફાર્બસ ગૂજરાતી સભા,
સ્થળ: ૩૬૫, 'શ્રી ફાર્બસ ગૂજરાતી સભામન્દિર'
વિઠ્ઠલભાઈ પટેલ રોડ, કોમ્પ્રેસ લેઈન-મુંબઈ નં.૪

પૃ. ૧ થી ૩૦૪ના મુદ્રક રા. રા. શંકરરાય અમૃતરાય સૈયદ
મુદ્રણાલય: શ્રી જ્ઞાનમન્દિર પ્રિન્ટિંગ પ્રેસ, રાયપુર, અમદાવાદ
બાકીના પૃષ્ઠોના મુદ્રક: રા. રા. મણિલાલ પુ. મિસ્ત્રી, બી. એ.
મુદ્રણસ્થાન: આદિત્ય મુદ્રણાલય, રાયખડ, અમદાવાદ

પ્રથમાવૃત્તિ – પ્રતિ ૩૦૦

પ્રકાશકના બે બોલ

શ્રી ફાર્બસ ગુજરાતી સભાની સાહિત્યપ્રવૃત્તિનો પ્રથમ હેતુ આ છેઃ "ગુજરાતી ભાષામા લખાયલાં સઘળાં તેમજ ગુજરાતને લગતા પ્રાચીન હસ્તલિખિત પુસ્તકોનો સંગ્રહ કરવો; અને તેમાંનાં મુદ્રિત સ્વરૂપમાં સંરક્ષવા યોગ્ય લાગે તેવાં પુસ્તકો હોય તે પ્રસિદ્ધ કરવાં." આ હેતુથી સભા પ્રાચીન ગુજરાતી સાહિત્યના ગ્રંથો વેચાતા લઈ, સારા પ્રમાણમાં અદ્યાપિ સંગ્રહે છે.

આ સંગ્રહમાંથી પ્રચલિત અને પ્રસિદ્ધ કરવા જેવા ગ્રંથો કીયા કીયા છે તે સમજી શકાય તે માટે સભાએ ૧૫૦ પુસ્તકોની માહિતી આપનારા, હસ્તલિખિત પુસ્તક સવિસ્તર નામાવલિ ભા. ૧ તથા ૨, આ પ્રકાશક પાસે તૈયાર કરાવી પ્રકટ કરેલા છે. બાકીનાં ૨૫૦-૪૦૦ પુસ્તકોની એ જ ધોરણે સવિસ્તર નામાવલિ ભાગ ૩-૪ તૈયાર કરવાનું કામ પણ આ પ્રકાશકને સોંપેલું છે. ઉપરાન્ત ગ્રંથનું વસ્તુ, રચનાર, રચનસમય વગેરેની ઉપરચોટીયા માહિતી આપનાર એક યાદી પણ આ પ્રકાશક પાસે તૈયાર કરાવી પ્રકટ કરેલી છે. તેમાથી એક પાસ નામાવલિ ભાગ ૧-૨ માંથી પસંદ થયેલા ગ્રંથો તૈયાર કરાવી પ્રકટ કરવાનું કામ ચાલે છે. તેમ બીજી પાસ અન્યત્ર સાંપડતા પ્રસિદ્ધ કરવા યોગ્ય પ્રાચીન ગ્રંથો, કાવ્યો, આખ્યાનો, વાર્તાઓ પણ સંશોધાવી, સટિક પ્રકટ કરાવવામાં આવે છે.

આ પ્રવૃત્તિને અંગે અત્યાર સુધીમાં નીચેના પ્રાચીન આખ્યાન, કાવ્યાદિ સંશોધાવી પ્રકટ કરવાની, સભાના મોટાનાના ૧૫ ગ્રંથો પ્રકટ થયા છેઃ ૧ પ્રબોધબત્રીશી વા કિખાણુસંગ્રહ અને રાવણ-મંદોદરીસંવાદ: સં. સ્વ. મણિલાલ બ. વ્યાસ ૨ પ્રાચીન કાવ્યવિનોદ ભાગ ૧, સં. રા. છગનલાલ વિ. રાવળ. ૩ રસકલ્લોલ: સં. રા. છ. વિ. રાવળ. ૪ મહાભારત ભાગ ૧, આદિપર્વ અને સભાપર્વ સં. રા. કેશવરામ કા. શાસ્ત્રી. ૫ શ્રી કૃષ્ણક્રીડાકાવ્ય (પદબધ દશમ સ્કંધ,

પ્રકાશક: રા. રા. અંબાલાલ બુલાખીરામ જાની, બી. એ,
સહાયક મંત્રી, શ્રી ફોર્બસ ગૂજરાતી સભા,
સ્થળ: ૩૬૫, 'શ્રી ફોર્બસ ગૂજરાતી સભામન્દિર'
વિઠ્ઠલભાઈ પટેલ રોડ, કોમ્રેસ લેઈન–મુંબઈ નં.૪

પૃ. ૧ થી ૩૦૪ના મુદ્રક રા. રા. શંકરરાય અમૃતરાય સૈયદ
મુદ્રણાલય: શ્રી જ્ઞાનમન્દિર પ્રિન્ટિંગ પ્રેસ, રાયપુર, અમદાવાદ
બાકીના પૃષ્ઠોના મુદ્રક: રા. રા. મણિલાલ પુ. મિસ્ત્રી, બી. એ.
મુદ્રણસ્થાન: આદિત્ય મુદ્રણાલય, રાયખડ, અમદાવાદ

પ્રથમાવૃત્તિ–પ્રતિ ૭૦૦

મળવાનું ઠેકાણું: રા. રા. અંબાલાલ બુ. જાની, બી. એ. સહાયક
મંત્રી શ્રી ફાર્બસ ગુજરાતી સભા: ૩૬૫, વિઠ્ઠલભાઈ પટેલ રોડ,
કોમ્રેસ, લેઇન–મુંબઈ નં. ૨

પ્રકાશકના બે બોલ

શ્રી ફાર્બસ ગુજરાતી સભાની સાહિત્યપ્રવૃત્તિનો પ્રથમ હેતુ આ છેઃ " ગુજરાતી ભાષામાં લખાયલાં સઘળાં તેમજ ગુજરાતને લગતાં પ્રાચીન હસ્તલિખિત પુસ્તકોનો સંગ્રહ કરવો; અને તેમાંનાં મુદ્રિત સ્વરૂપમાં સંરક્ષવા યોગ્ય લાગે તેવાં પુસ્તકો હોય તે પ્રસિદ્ધ કરવાં." આ હેતુથી સભા પ્રાચીન ગુજરાતી સાહિત્યના ગ્રંથો વેચાતા લઈ, સારા પ્રમાણમાં અદ્યાપિ સંગ્રહે છે.

આ સંગ્રહમાંથી પ્રચલિત અને પ્રસિદ્ધ કરવા જેવા ગ્રંથો કીયા કીયા છે તે સમજી શકાય તે માટે સભાએ ૧૫૦ પુસ્તકોની માહિતી આપનારા, હસ્તલિખિત પુસ્તક સવિસ્તર નામાવલિ ભા. ૧ તથા ૨, આ પ્રકાશક પાસે તૈયાર કરાવી પ્રકટ કરેલા છે. બાકીનાં ૨૫૦-૪૦૦ પુસ્તકોની એ જ ધોરણે સવિસ્તર નામાવલિ ભાગ ૩-૪ તૈયાર કરવાનું કામ પણ આ પ્રકાશકને સોંપેલું છે. ઉપરાન્ત ગ્રંથનું વસ્તુ, રચનાર, રચનસમય વગેરેની ઉપરચોટીયા માહિતી આપનાર એક યાદી પણ આ પ્રકાશક પાસે તૈયાર કરાવી પ્રકટ કરેલી છે. તેમાંથી એક પાસ નામાવલિ ભાગ ૧-૨ માંથી પસંદ થયેલા ગ્રંથો તૈયાર કરાવી પ્રકટ કરવાનું કામ ચાલે છે. તેમ બીજી પાસ અન્યત્ર સાંપડતા પ્રસિદ્ધ કરવા યોગ્ય પ્રાચીન ગ્રંથો, કાવ્યો, આખ્યાનો, વાર્તાઓ પણ સંશોધાવી, સટિક પ્રકટ કરાવવામાં આવે છે.

આ પ્રવૃત્તિને અંગે અત્યાર સુધીમાં નીચેના પ્રાચીન આખ્યાન, કાવ્યાદિ સંશોધાવી પ્રકટ કરવાની, સભાના મોટાનાના ૧૫ ગ્રંથો પ્રકટ થયા છેઃ ૧ પ્રબોધબત્રીશી વા ઉખાણાસંગ્રહ અને રાવણ-મંદોદરીસંવાદ: સં. સ્વ. મણિલાલ બ. વ્યાસ. ૨ પ્રાચીન કાવ્યવિનોદ ભાગ ૧, સં. રા. છગનલાલ વિ. રાવળ. ૩ રસકલ્લોલ: સં. રા. છ. વિ. રાવળ. ૪ મહાભારત ભાગ ૧, આદિપર્વ અને સભાપર્વ સં. રા. કેશવરામ કા. શાસ્ત્રી. ૫ શ્રી કૃષ્ણક્રીડાકાવ્ય (પદબંધ દશમ સ્કંધ,

ર. મ. ૧૫૨૯) સં. રા. અંબાલાલ બુ. જાની ૬ અભિમન્યુ આખ્યાનઃ સં રા. મંજુલાલ ર મજમુદાર ૭ પંચદંડની વાર્તા : સં રા. શંકરપ્રસાદ છ. રાવળ, ૮ મહાભારત ભાગ ૨–વનપર્વ સં. રા. રા. કેશવરામ કા શાસ્ત્રી ૯ રૂપસુન્દર કથા (શ્લોકબદ્ધ કાવ્ય) સં રા. ભોગીલાલ જયચંદ સાંડેસરા. ૧૦ હંસાવતીની વાર્તા · સં. રા. શંકરપ્રસાદ છ રાવળ ૧૧ મહાભારત ભાગ ૩–વિરાટપર્વ અને ઉદ્યોગપર્વ. સં રા. કેશવરામ કા શાસ્ત્રી ઉપરાન્ત ૧૨ હારમાળા રા રા. કેશવરામ કા શાસ્ત્રી ૧૩ વીરસિંહકૃત ઉષાહરણ રા ભોગીલાલ જ. સાંડેસરા ૧૪ રાસ સહસ્રપદી (નરસિંહ) રા. રા. કેશવરામ કા. શાસ્ત્રી, ૧૫ કર્પૂરમંજરી : રા રા ભોગીલાલ જ. સાંડેસરા અને ૧૬મો મહાભારત ભાગ ૪ ભીષ્મપર્વ, દ્રોણપર્વ અને કર્ણપર્વ · રા. કેશવરામ કા. શાસ્ત્રીએ, સંશોધેલો હમણાં પ્રકટ થયો છે ઉપરાંત અન્ય ગ્રંથો પણ તૈયાર કરાવવામા આવે છે.

સભાએ મધ્યકાળની ગુજરાતી ભાષામાં રચાયલો, મહાભારતનો સળંગ પદબંધ ગ્રંથ પ્રકટ કરવાનું મહાભારત કાર્ય આદરેલું છે શાસ્ત્રીજી કેશવરામ કાશીરામે વિનાવેતને પ્રીતિકાર્ય તરીકે એ કાર્ય માટે લીધુ છે સભા તે માટે તેમની ઋણી છે એક કવિના અને તેટલાં પર્વો અને તે જ્યા સંભવિત ન હોય ત્યા એવા બીજા સમોવડીઆ પ્રાચીન કવિના પર્વો લેવા, એવુ ધોરણ રાખેલુ છે ચાલતી ભાષાની જૂનવટ તેમા છે. પરંતુ મધ્યકાળના ગુજરાતને ગુજરાતી કવિઓએ કેવા સ્વરૂપમા તેનો પદબંધ પૂરો પાડ્યો છે, એ જાણવાનું સાધન ગુજરાતી સાહિત્યનો ઇતિહાસ વિચારનાર અભ્યાસીઓને મળી રહેશે એ દૃષ્ટિ પ્રધાનપક્ષે આ પ્રબંધમા પ્રવર્તેલી છે

ગુર્જર સાહિત્યરસિક જનતાને એટલી મુશ્કેલી સહી લેવા વિનંતિ છે આશા છે કે અભ્યાસી બંધુઓ અને સાહિત્યરસિક જનતા સભાની આ યોજનાને ઉત્તેજન આપશે અને તેનો લાભ પણ અવશ્યે લેશે

શ્રાવણ વદિ ૬
સં ૧૯૯૭
તા ૧૩–૮–૪૧

અંબાલાલ બુલાખીરામ જાની
સહાયક મંત્રી–શ્રી ફાર્બસ ગુજરાતી સભા,
મુંબઈ

પ્રાસ્તાવિક

જુદા જુદા કવિઓના મહાભારત-પર્વોના પ્રકાશનનું કાર્ય શરૂ કર્યા પછી આરંભથી ઉદ્યોગપર્વ સુધીનાં પર્વો ત્રણ ગ્રન્થમાં ૧૯૩૬ સુધીમા છપાઈ ગયા છે. એ ત્રણ ગ્રંથો પ્રસિદ્ધ થયા પછી તરતમા જ ચોથા ગ્રન્થના મુદ્રણનું કાર્ય શરૂ કરવામા આવ્યું હતું, જે આજ પાચ વર્ષના લાબા ગાળા પછી પૂર્ણ થાય છે અમદાવાદમાં આવી રહ્યા પછી પ્રવૃત્તિ વધી પડી હોવાથી આ ભાગના મુદ્રણને સમયસર પૂરું કરાવી શક્યો નથી, અને તેની ગુણજ્ઞ કવિતાપ્રિય જનતા ક્ષમા આપશે.

આ ચોથા ગ્રન્થમા કુતિયાણાના સારસ્વત બ્રાહ્મણ કવિ વૈકુંઠનું ભીષ્મપર્વ, સુરતના ઔદિચ્ય બ્રાહ્મણ કવિ ભાઉનું દ્રોણપર્વ અને ખભાતના નાગર બ્રાહ્મણ કવિ વિષ્ણુદાસનું કર્ણપર્વ, એ ત્રણ પર્વો પ્રસિદ્ધ કરવામાં આવ્યાં છે. આ ત્રણે કવિઓના વિષયમા યાવદુપલબ્ધ માહિતી ગૂજરાત વર્નાક્યુલર સોસાયટી તરફથી પ્રસિદ્ધ થયેલા "કવિ ચરિત-ભાગ ૨જા"મા તે તે કવિઓના મથાળે વીગતથી આપવામા આવી છે. એનું એ અહીં છાપી પાનાઓ નકામા જાય એ વાજબી નથી લાગતું. જિજ્ઞાસુઓ અને અભ્યાસકો એનો જરૂર પૂરતો ઉપયોગ કરી શકશે.

આ ત્રણે પર્વના સંપાદનમા નીતિ અગાઉના ત્રણ ગ્રન્થોના સંપાદનમા રાખવામા આવેલી તે જ છે. સંપાદનના વિષયમા અખત્યાર કરવામા આવતી નીતિના સબધમા મારા છેવટના વિચારો ગૂજરાત વર્નાક્યુલર સોસાયટી તરફથી પ્રસિદ્ધ થયેલી "ગૂજરાતી હાથપ્રતોની સંકલિત યાદી"ની પ્રસ્તાવનામાં વ્યક્ત કર્યા છે. તે પહેલા આ ગ્રન્થનું સંપાદન થઈ ચૂક્યુ હતું અને ૧૯ ફોર્મ જેટલો ભાગ છપાઇ ચૂક્યો હતો જ; થોડા ફોર્મ માટે નીતિ બદલી અભ્યાસકોને ભ્રાંતિમા નાખવા એ યોગ્ય લાગ્યુ નથી. હવે પછીના ભાગોના સંપાદનમા પૂર્વના ભાગોની નીતિ જ કાયમ રાખવી કે મારા તરફથી હવે સ્વીકારવામાં આવેલી નીતિ અપનાવવી તે વિશે હજુ મેં નિશ્ચય કર્યો નથી.

આ ભાગ તૈયાર કરવામાં ત્રણ પર્વની નીચેની હાથપ્રતોનો ઉપયોગ કરવામાં આવ્યો છે. તત્કાલીન ભાષાસ્વરૂપનો પૂરતો ખ્યાલ રાખી વાચના સરકારી લેવામાં આવી છે, એ અહીં સ્પષ્ટ સ્વરૂપે વ્યક્ત કરી દેવું જોઈએ.

૧. ભીષ્મપર્વ

क. મારા દાદા સ્વ. શ્રી કરશનજી આણંદજી ખાંભણિયાના હાથની સં. ૧૯૨૭ની નકલ, જેમાં આરંભમાં માત્ર ૧ પાનું–૧૨ કડી પૂરતું નથી.

सो. ગૂજરાત વર્નાક્યુલર સોસાયટીની નં. ૬૦૧ ની હાથપ્રત સં. ૮૬૪માં નકલ પૂર્ણ.

गू. ગૂજરાતી પ્રિન્ટિંગ પ્રેસ–મુંબઈની સં. ૧૯૨૬ની હાથપ્રત.

૨. દ્રોણપર્વ

ગૂજરાત વર્નાક્યુલર સોસાસાયટીની નં. ૨૦૭ ब ની સં. ૧૮૬૪માં થયેલી નકલ. એક માત્ર.

૩. કર્ણપર્વ

૧. શ્રી ફા. ગૂજ. સભાની નં. ૧૭૩ कની સં. ૧૭૧૩ની નકલ.

૨. ગૂજરાત વર્ના. સોસાયટીની નં. ૨૦૭ની સ. ૧૮૬૮ની નકલ જેમાં રચ્યાવર્ષ સં. ૧૬૮૪ હોવાનું લખ્યું છે.

૩. શ્રી ફાર્બસ ગૂ. સભા નં. ૬૬ त, ઉતાર્યા સ. ૧૮૬૯ની પ્રતનો ભાગ ઉપયુક્ત થયો છે, જ્યારે નં. ૮૫ ग ર૬મે કડવે તૂટતી હોવાથી તેના અંતભાગનો ઉપયોગ કર્યો નથી.

છેલ્લા કર્ણપર્વની હાથપ્રત સં. ૧૭૧૩ જેટલી જૂની મળી આવવાથી એ પ્રતના જૂના પાઠોનો લાભ મળે છે. આ લહિયાએ વિક્રમના ૧૭મા શતકના અંત ભાગમાં કેટલીક હાથપ્રતો તૈયાર કરી છે. વિષ્ણુદાસના રામાયણની સં. ૧૬૯૮ની હાથપ્રત પણ તેના જ હાથની છે. અને પ્રતનું સ્વરૂપ જોતાં મધ્ય ગૂજ.ની ૪થી ભૂમિકાની મિશ્ર ભાષા લહિયાએ બરોબર સાચવી રાખી છે. વિષ્ણુદાસના સમયની લેખનની સાહિત્યકીય સ્વરૂપની એ ભૂમિકા મળી જવાથી

અને એથી વિષ્ણુદાસના મૂળ પાઠોને તે નજીક હોવાની પૂરતી સંભાવના હોવાથી ૨૬મા કડવાથી બીજી હાથપ્રતનાં પાઠાંતરો નોંધ્યાં નથી. માત્ર છેલ્લા કડવામાં રચનવર્ષના વિષયમાં મોડી પ્રતોમાં જે પાઠાંતરો મળે છે, તે નોંધવામાં આવ્યાં છે, અને એ સ્થળે આ સંપાદનમાં ઉપયોગમાં નહિ લીધેલી પછીની મોડી લખાયેલી હાથપ્રતોનો પણ નિર્દેશ કરવામાં આવ્યો છે.

આ ગ્રન્થની પાછળ ટીકા–ટિપ્પણ નથી આપવામાં આવ્યાં, અને એમ જણાયું છે કે હવેનાં પર્વોમાં શકાસ્પદ સ્થાનો જેમ ભાષા આ બાજૂ આવે છે તેમ, ઓછાં જ આવે છે. ગૂજરાતી ભાષાના સારા અભ્યાસીઓને એ કાંઇ દુરૂહ નથી હોતાં. અને મારા તરફથી તો મોટે ભાગે ભાષાભૂમિકાની દષ્ટિએ જ રૂપોની નોંધો આપવામાં આવતી હતી. આમ ઓછા પ્રચારના ગ્રન્થમાં પાનાં નિરર્થક ભરવાં પણ વાજબી લાગ્યાં નથી; અન્ય વ્યાવૃત્તિ પણ રોકી રહી છે. આ ઊણપ અભ્યાસીઓને ઊણપરૂપે નહિ જ લાગે એવી મને ખાત્રી છે.

આ ગ્રન્થથી આમ ૧૮માંથી ૮ પર્વો ગૂજરાતી પદબંધ મહાભારતનાં રજૂ કરી શકાય છે. હજી ૧૦ પર્વો બાકી રહે છે. એ બાકીનાં પર્વોમાં ૧૨ શાંતિપર્વ ૧૩ અનુશાસન પર્વ અને ૧૫ આશ્રમવાસિક પર્વ કોઇ પણ કવિએ કર્યાં જાણમાં નથી. બાકી રહેતાં ૯ શલ્ય, ૧૦, સૌપ્તિક, ૧૧. સ્ત્રી, ૧૪. અશ્વમેધ, ૧૬. મૌશલ, ૧૭. મહાપ્રસ્થાન અને ૧૮. સ્વર્ગારોહણી એ ૭ પર્વોનું સંપાદન તૈયાર છે. સમયની અનુકૂળતાએ એ પ્રસિદ્ધ કરવાનો અભિલાષ છે, એ પરમકૃપાળુ પરમાત્મા પૂર્ણ કરશે જ. શ્રી. ફાર્બસ ગૂજરાતી સભાના સંચાલકોએ આ પાછળ નાણાં ખર્ચવાનો નિર્ધાર કર્યો છે; નિષ્કામ; એ માટે ગૂજરાત થોડું ઋણી નથી.

મહાભારત ગ્રન્થમાળાનો આ ચોથો પ્રયત્ન પરમ કૃપાળુ મહાભારત—સૂત્રધાર શ્રીકૃષ્ણચંદ્રજીના ચરણસરોજમાં અર્પી કૃતકૃત્યતા અનુભવું છું.

તા. ૩.–૮–'૪૧
મીઠાખળી, અમદાવાદ

કેશવરામ કા. શાસ્ત્રી

અનુક્રમણિકા

વિષય	પૃષ્ઠ
૬. ભીષ્મપર્વ*	૧-૧૦૮
૧ ભૂમિપર્વ	૩
૨ ભગવદ્‌ગીતાપર્વ	૧૮
૩ ભીષ્મવધપર્વ	૩૫
દિન પ્રથમ – પ્રવેશ	૩૫
દિન બીજો – પ્રવેશ	૪૦
દિન ત્રીજો – પ્રવેશ	૪૭
દિન ચોથો – પ્રવેશ	૫૪
દિન પાંચમો–પ્રવેશ	૫૯
દિન છઠ્ઠો – પ્રવેશ	૬૨
દિન સાતમો-પ્રવેશ	૭૪
દિન આઠમો–પ્રવેશ	૮૨
દિન નવમો– પ્રવેશ	૯૪
દિન દસમો– પ્રવેશ	૧૦૦
૭. દ્રોણપર્વ	૧૦૯-૨૩૦
૧ દ્રોણાભિષેકપર્વ	૧૧૧
૨ સંશપ્તકવધપર્વ	૧૧૭
૩ અભિમન્યુવધપર્વ	૧૨૬
૪ પ્રતિજ્ઞાપર્વ	૧૪૫
૫ જયદ્રથવધપર્વ	૧૫૫
૬ દ્રોણવધપર્વ	૨૧૨
૭ કર્ણપર્વ-સાર	૨૧૮
૮. કર્ણપર્વ	૨૩૧-૩૬૦
૧ કર્ણપર્વ	૨૩૩

* "ભીષ્મપર્વ"માં પૂર્વછાયા પૂરા થતા શરૂ થતી ચોપાઈથી જે ખંડ પાડવામાં આવ્યા છે, તે સંપાદકે વાચનમાં સરળતા થાય તે માટે પાડ્યા છે. કવિએ તો ખંડ આપ્યા વિના જ કવિતા આપી છે. પૂર્વછાયે પ્રસંગ એક પૂરો થાય અને નવી ચોપાઈથી નવો પ્રસંગ થાય, તે દૃષ્ટિએ પાડેલા ખંડો ઉપયોગી થઈ પડશે.
—સંપાદક.

ભીષ્મપર્વ

(૬)

કુન્તલપુરવાસી

શ્રીવૈકુણ્ઠ-વિરચિત

શ્રીકૃષ્ણ :।

કુન્તલપુરનિવાસી સારસ્વતજ્ઞાતીય દ્વિજકવિ વૈકુણ્ઠ-વિરચિત

શ્રીમન્મહાભારતે

૬. ભીષ્મપર્વ

---

૧. ભૂમિપર્વ—

[૧] ચોપાઇ દાવટી

તવ નારાયણ કહે અર્જુનને, જેહ ભોમ્ય ભલી ભાવે,
તે માટે આંહા યુદ્ધ કીજે, દયા મનમા નાવે. ૧
દુષ્ટ ભોમ્ય સોધીને[૧] અર્જુન, મનમાં થ્યા રલિયાત્ય;
વેગે રથ્ય બેશીને આવ્યા, જ્યહાં હસ્તિનાપુરનો નાથ. ૨
'કુન્તાનો સુત ધર્મધુરન્ધર, જયુધિષ્ઠિર છે જયાંહ,
આવીને પ્રણામ કીધો, અર્જુન લાગા પાયઃ ૩
"આપણે જૂધ કેણી પેરય કરશૂં? કૌરવજ્યોધ અપાર.
તમારે સેનાબલ થોડું," એમ કહે જુગદાધાર. ૪
'ત્યારે ધર્મ કહે,' "સ્વામ્ય! સુણો સાચૂં, મારે છો તમે સાહ્ય;
હૂં કેનો ગાજ્યો નવ્ય જાઊં, જો પૃથ્વી શત્રુ થાય. ૫
જ્યહા જોઊં ત્યહાં સકલ ધર્મ છે, અવરય નહીં બીજૂં કોય;
નિરાલમ્બ, પરિબ્રહ્મ, નિરઞ્જન, અભેદ અછેદ જ સોય. ૬
બ્રહ્મા શઙ્કર પાર ન પામે, અને વખાણે વેદ;
તૂં પાલણ ને તૂં સંહારણ, તૂં અભેદ ને અછેદ; ૭

---

૧. જોઇ. સો.

જલ પાખાણુ કાષ્ઠ સચરાચર, ઘટ ઘટ અન્તરય વાસ;
અકલરૂપ તૂં, અતિ તૂં નિર્મલ, અનન્ત જ્યોત્ય-પ્રકાશ. ૮
તે જુગ જાયા, વિશ્વ નીપાયા, ભુવન ત્રણ્ય જે સાર;
સુરિજન મુનિજનં અહનિંશ સેવે, કોય ન પામે પાર." ૯
એવી સ્તુતિ કીધી પ્રભુજીની, વિનયે થયા પ્રસન્ન;
પાચેને મસ્તકચ કર મૂકયો; સન્તોષ્યા ભગવન્ન. ૧૦
એવૂં નારાયણનૂં લક્ષણ, એક ચિત્ત્ય[૨] જો ધ્યાય,
જન્મ કોટિના જો હોય પાતક, તત્ક્ષણ દૂરય પલાય. ૧૧
જે જે જેવી જુકતે ધાયો, તેને તેમ પ્રસન્ન;
વૈશમ્પાયન કહે, સુણ્ય રાજા! જનમેજે પાવન્ન! ૧૨
પાણ્ડવને શ્રીકૃષ્ણ કહે છે, "જૂધ કરવૂં નિરધાર,
કૌરવ કેરૂં દલ વસમૂં છે, મ્યન્યૂં ક્ષોહ્ણી અગ્યાર. ૧૩
તે માટે હવે આપણે, શ્યો કરવો ઉપાય?
સગા સહોદર સૌ બેઠા છે, શિખણ્ડી મચ્છરાય." ૧૪
સર્વ ભૂપત્ય મ્યલીને બેઠા, વિચાર કીધો મન્ન્ય:
'એક વિધિ કીજિયે, જો માને દુર્યોધન્ન.' ૧૫
વૈરાટ દ્રુપદ મ્યલીને બેઠા, બારોટ મોકલ્યો એક:
'ગામ પાંચ પાણ્ડવને આપો,' કેવરાવ્યૂં વિશેષ. ૧૬
ભાટ વલનો ચાલિયો, હસ્તિનાપુર મોઝારય;
પ્રણામ કરીને બોલિયો. "દુર્યોધન! અવિધારય. ૧૭
સભા સહૂ કો સાભલો, માહ્રુગ મુખની વાણ્ય:
આ કટક દેખી મન્ય મ આણીશ, પાણ્ડવના સેહૂં પ્રાણ. ૧૮
જેને પાસૂં પરિબ્રહ્મનૂં, ગાજ્યા કેનો નહીં જાય;
શિખણ્ડી વૈરાટ ને દ્રુપદ, સાથ છે બહુ રાય. ૧૯
ધૃષ્ટદ્યુમ્ન ને કાશી રાજા, અભિમન્ન કુંઅર થર,
જૂધ કરતા એણી પેરય વાધે, જાણિયે સાગર-પૂર. ૨૦

૨. સમર્પણ થાય સો. સ્મરણ થાય ક.

તે માટે તાં કહું તૂંને; માન્ય મારી વાત;
ગામ પાંચ પાણ્ડવને આપો, જ્યહાં રહે પાંચે ભ્રાત. ૨૧
વૈરાટ દ્રુપદે કહાવિયૂં, ને કહું તુઝને આજ:
ગામ પાંચ પાણ્ડવને રહેવા, આપિયે, મહારાજ!" ૨૨
ભાટનાં વાયક સાંભલી, ને મસ્તકચ ઊઠી ઝાલ્ય;
તિરસ્કાર કીધો દૂતને; મન્ય કોપિયો ભૂપાલ: ૨૩
"નામ પાણ્ડવ તણું લે તો ચઢે મુઝને રીસ;
સૂચી-અગ્ર પૃથ્વી ન આપૂં, કરૂં કટકા વીસ. ૨૪
અરે દુષ્ટ! હું તૂંને મારૂં, કે લહૂં તારા પ્રાણ;
દૂતને મારચે લાજ આવે; એમ વદે વેદપુરાણ." ૨૫
ભાટ વલતો બોલિયો: "સુણ્ય, દુર્યોધન ભૂપાલ!
પાણ્ડવરૂપિયો સીંચાણો તુઝ, મસ્તકચ [3]આવ્યો કાલ. ૨૬
અરે કૌરવ! કહું તૂંને; પાણ્ડવશું નહીં પોહ્ચાય.
સત્યવાદી યુધિષ્ઠિરને લાગ્યને જે પાય. ૨૭
અર્જુને અજીરણ ભાજિયૂં વહ્નિ તણું અશ્વમેવ;
ઇન્દ્ર હારય મનાવિયો; સુરપત્ય કરાવી સેવ. ૨૮
- એ ઇન્દ્રસુત અર્જુન છે, અવતાર નરનો જાણ્ય;
શત તણાં મસ્તક છેદશે; ભેદશે એકે બાણ્ય. ૨૯
ભીમ ભડ વૈરાટ-ઘેરચ જે, મારચા કૈચક વીર;
તારા કુલનો અન્ત જ આવ્યો; રૂડા શ્યામશરીર. ૩૦
સેહદેવ વિદ્યા સકલ જાણે, આણે તારો અન્ત.
નિકુલ પાર ન પામિયે: મહા જોધ બલવન્ત. ૩૧
સાધવીમાં શ્રેષ્ઠ છે દ્રૌપદી; સાચૂં માને જેહ;
તેના શાપ થકી નથી જય તારે; સત્ય માનજે તેહ. ૩૨
ચૌદ ભુવન તણો સ્વામી, તે છે જેહને પાશ,
ચિન્તવે તે કરે નિશ્ચે; તૂં જાણ્ય, આવ્યો નાશ. ૩૩

---

૩. ભમે.·ર ક.

અનેક રાજા સાથ છે, તૂં જાણજે નિરધાર,
આક્રમે પૂરા, બલે શૂરા, કોય ન પામે પાર." ૩૪
વચન એહવા સાંભલીને, કોપે ચઢ્યો ભૂપાલ:
"નામ પાણ્ડવ તણૂં લેતાં, ચઢે મુઝને કાલ. ૩૫
ભાટ! જારે આઘો થઈ, શું વખાણે આપ?
દૂત મારતાં તણૂં મુઝને, મસ્તગ્ય લાગે પાપ." ૩૬
ભાટ વળતો બોલિયો. "વાત કહૂં, સુણ્ય રાય!
ગામ જો આપો નહીં તો જૂધ કરવા [4]સજ થાવ. ૩૭
પાંચ પાણ્ડવ દલ લેઈને, સર્વ [5]ન્તરો ત્યાંહ,
વિશાલ સ્થાનક જૂધ અર્થે, દુષ્ટ ભોમ્ય છે જ્યાંહ. ૩૮
તે માટે સર્વ દલ લેઈને, ચાલ્ય, [6]ઓલ્યા ભૂપ!
ગજ રથ આયુધ સહ સજીને, આવ્યા ત્યાં જુધરૂપ." ૩૯
એમ કહીને નીસરચો, ભાટ આવ્યો ત્યાંહ,
વૈરાટ દ્રુપદ કૃષ્ણશૂં,[7] પાણ્ડવ બેઠા જ્યાંહ. ૪૦

[8]પૂર્વછાયો

પાણ્ડવ બેઠા [9]જ્યાંહ રે, ભાટ વાણી ઇમ વદે;
વૈશમ્પાયન કહે, રાજા! ભારથકથા ધરજો રદે? ૪૧

[૨]　ચોપાઇ ઢાવટી

વૈશમ્પાયન બોલિયા, સુણ્ય, જનમેજે રાય!
હવે કથા કહૂં અતિ સુન્દર; સાંભળતાં સુખ થાય. ૪૨
ભાટ વળતો એણી પેરચ બોલ્યો: "સુણ્ય, જુધિષ્ઠિર રાય!
દુષ્ટ દુર્યોધન કાંઇ ન આપે, યુદ્ધ કરવા સજ થાય." ૪૩

૪. ૦વેવા તે થાય ક. ૦ની સજ્યા થાયે ગૂ. ૫. સાથે છે ગૂ.
૬. ચાલીયા તાં ભૂપાલ સો. ૭. સહૂ ગૂ. ૮. વલણ ગૂ. ક. ઢાથલો વા–ગૂ.
૯. ૦હાં ત્યાંહિ આવી, ગૂ.

એવાં વચન ભાટનાં જાણી, કોપે ચઢ્યો મહાવીર,
દુષ્ટ ભોમ્ય સ્થાનકચ દલ ચાલે, શૂર શિરોમણ્ય ધીર. ૪૪
અનેક વીર સાથે છે પ્રૌઢા, વૈરાટ દ્રુપદ જેહ,
કાશીરાજા ધૃષ્ટદ્યુમન, શિખણ્ડી ભડ તેહ. ૪૫
અર્જુન-કુંઅર અભિમન્યુ બલિયો રહ્યો બેઉ કર જોડ્ય;
ભીમ તણો કુંઅર છે શૂરો, ગટોરગછ મહા પ્રૌઢ. ૪૬

કરસમ્પુટ કરી ચરણે લાગો; પ્રાક્રમનો નહીં પાર.
પાણ્ડવ મનમાં હર્ષ પામ્યા, દેખીને સુકુમાર. ૪૭
શૂરા સર્વે થયા સામટા, દલ ક્ષોહિણી સાત;
અનેક વસ્ત્ર આભરણ અત્ય ઓપે, શોભે [1]નવ નવેરી ભાત્ય. ૪૮
હયપાખર નાખે અતિ પ્રૌઢા; કવચ ટોપ તે ધરિયાં;
સજી હથિયાર તે નાનાવિધનાં, અક્ષે ભાથા ભરિયા. ૪૯

હય ગજ રથ અત્ય શણગારયા; ધ્વજા પતાકા સાર;
ધમધમાટ ઘૂઘરી [2]શબ્દ વાજે; અમ્બાડીનો નહીં પાર. ૫૦
એ જુક્તે દલ ત્યાંથી ચાલ્યૂં, આવ્યૂં દુષ્ટ ભોમ્ય છે જ્યાંહ્ય.
યૂધ કરવા ક્ષત્રી સપરાણા, રણથમ્ભ [3]રોપ્યો ત્યાંહ્ય. ૫૧
[4]દુર્જ્યોધન દારામતી જૈને, લાવ્યો સેન અપાર;
સકલ વીર થયા છે પ્રૌઢા; પ્રાક્રમનો નહીં પાર. ૫૨

તવ દુર્જ્યોધન દલ સર્જી કરીને, મહા વિકટ જે શૂર,
યૂધે સુભટ એણી પેરય વાધે, જેમ સાગરનૂં પૂર. ૫૩
ભીષ્મ, દ્રોણ, કર્ણ, દુર્જ્યોધન, શકુનિ, દુઃશાસન,
ક્રિપાચારજ, અશ્વત્થામા, અવરય બહુ રાજન. ૫૪
અનેક ભડ બીજા છે બલિયા, તેનો ન જાણું પાર;
બહુ ગજ રથ નર શણગારયા; [5]સિંહાસન બહુ સાર; ૫૫

---

૧. નત્ય. ગૂ. ૨. સ્વર. ગૂ. ૩. રચ્યો ગૂ. ખોડ્યો ક. ૪. ગૂ. ૫૨-૫૩ હા. પા. ૫. સીધસૈન્ય ગૂ. સધાન બેહૂ. ક.

અનેક આયુધ નાના-વિધના ગદા ખડ્ગ ને [6]ગૂરચ;
ધનુષ બાણને સાગ્ય ઝલકે, જાણે કિરણ સૂર્ય. ૫૬
ખપત્રા ખેડા વજ્ર લોહમે, સાગ્ય હલ્ય તરુવારચ;
ઉપમા કેતી કહૂં શૂરની, અવરચ નહીં બીજા રાય! ૫૭
સજી આયુધ, દલ ત્યાંથી ચાલ્યૂં, યૂધ કરવાને આવે;
ઢોલ નીસાણ વાજે અતિ છન્દે, ભલી પેરચ તે ભાવે. ૫૮

સીંગા સાદ વાજે શરણાઇ, કંશાલા રણતૂરચ,
દુન્દ દદામા દડદડી, વાજતા ચાલ્યા શૂર. ૫૯
રડ્ડં રડ્ડંઓલ્યે હયરોટા, મસ્તકચ ટોપ તે જડિયા;
કવચ સેના આયુધ ઝળકે; રવિ ઊગમતે ચઢિયા. ૬૦
સેનસહિત વીર મર્ગે ચાલ્યા;[7] મન્ય [8]આનન્દ્યો રાજા;
આયુધ મનગમતા લેચે છે, બમ્બારવ તે ઝાઝા. ૬૧

હય તણા હિંસારાવ વાજે; ગજ તણો નહીં પાર;
એણી પેરચ સેના અતિ શોભે, રાજા! સુણો વિચાર. ૬૨
રથ તણા અતિ પડઘા વાજે, ધરા ધ્રૂજી તેહ;
થાવર જઙ્ગમ થરથર કાંપે; ગગને છાયો ખેહ. ૬૩
ભીષ્મ તણો રથ કેમ જાણિયે? નીલા પતાકા ઊચ્ચ;
મહા મનોહર રથ કનકનો; પેરચ પેરચના પરપઞ્ચ. ૬૪

એવી સેનામા શૂર* ઓપતા, જેમ ગગનમા સૂર;
આક્રમ કેરો પાર ન પામૂં, જેમ સાગરનૂં પૂર. ૬૫
કહે રાયઃ "કરો સેન-સજાઈ, દેશ વિદેશના ભૂપ,
જે જે દેશ તણા છે રાજા, સુણજ્યો તેના રૂપ; ૬૬
મામો શકુનિ, શલ્ય, જયદ્રથ, [9]બિન્દુબિદ (?) તે બલિયો;
સુદક્ષિણ, કમ્બોજ રાજા, અકલિત ન જાય કલિયો; ૬૭

---

૬. ગુરજ. ૬. ૭. સાંચગ સો.— કમાં વિકલ્પ. ૮. શ્યો રલિયાત્ય સો. * સૂરપત્ય અર્ગમગમ મહા સો. ત્ય, .. ગૂ. ૯. સત વીર તે ગૂ.

શરા શૂરયુદ્ધ, જયસેન ને [૧૦]બૃહદ્બલ બલવન્ત.
કલિઙ્ગ દેશનો રાજા મોટો, અરિનો આણે અન્ત. ૬૮
[૧૧]દસ ક્ષોણી સેના મધ્યે, પિતામહ તાં પ્રૌઢ,
તેનો તાપ શ્રીકૃષ્ણજી માને, જે છે ગરુડારૂઢ. ૬૯
પિતામહે તાં પેલૂં પરઠ્યૂં, દસ દિવસ સઙ્ગ્રામ;
દસ સેનાપતિ સાથે પ્રૌઢા, ભીષ્મ પાસે વિશ્રામ.[૧૨] ૭૦
શોભે ભીષ્મ તે સેના માંહેં, જેમ તારામાં ચન્દ્ર;
તેણે મુકતે ભીષ્મ ચઢિયા, સુણે સર્વ નરેન્દ્ર. ૭૧
શ્વેત અશ્વ ને શ્વેત રથ, શ્વેત સેના સોહે,
શ્વેત ધ્વજા ને શ્વેત પતાકા, શ્વેત મુગટે મોહે. ૭૨
સીંગી શબ્દ વાજે શરણાઇ, [૧૩]કંશાલા રણતૂરય;
ઢોલ દદામા દડદડી, વાજે નફેરી ક્રૂર. ૭૩
મેઘાડમ્બર છત્ર શિર પરય, વીજ ખડ્ગ ઝાત્કાર;
ગાજે નીસાણુ શબ્દ ઘન ગાજ્યો; બાણુ તણા નહીં પાર; ૭૪
તેણે સમે દુર્વાસા આવ્યા: લાગા રાજા પાય;
અર્ઘપાદ્ય નીરાઞ્જન કીધી; પ્રેમે ઢોલે વાય. ૭૫
[૧૪]દુર્વાસાને પૂછે રાજાઃ "પાણ્ડવે રચિયૂં યુદ્ધ;
તે માટે સન્દેહ મન્ય મારે, કશી દિયો છો બુદ્ધય?" ૭૬

ચોપાઇ

ઋષિજી બોલ્યા કરી વિચાર, "રાય! જતન કરય દિન અઢાર,
પછિ આયુશ પૂરણ ભોગવશો; કહ્યા દિવસ તે કુશલ હશો." ૭૭
દુર્વાસા થયા અન્તરધ્યાન; મન્ય ચમકયો કૌરવ રાજાન;
મન્ત્રાણૂં મન્ત્રીશૂં કરી, 'દિવસ અઢાર લ્યો સેમા વરી." ૭૮
તવ ગઙ્ગાસુત બોલ્યા એમ, "દસ દિવસનૂં મારે નેમ."
દ્રોણુ કહે, "સેનાનો સઞ્ચ; વરી સેન મેં દિવસ પઞ્ચ" ૭૯

૧૦. કહે સબલ. ક. ૧૧. અગ્યાર. ગૂ. ૧૨. વિરામ. સો. કૈ.
૧૩. સીંગાવા. ગૂ. ૧૪. ૭૬મી કમાં નથી.

કર્ણ કહે, "અર્જુન [૧૫]સમ ધરૂં; એ દિન પાણ્ડવસેના વરૂં."
શલ્ય કહે, "સાંભળ્ય, રાજન! અર્ધ દિવસ હૂં [૧૬]કરૂં જતન." ૮૦
દુર્યોધન પામ્યો ઉલ્લાસ, "અર્ધ દિવસની મૂંને આશ."
એ વિધ વાત વિમાસણ કરી, ચાલી સૈન્યા ત્યાં પરવરી. ૮૧

પૂર્વછાયો

અગ્યાર ક્ષોણી દલ કૌરવ તણૂં, પ્રૌઢા છે શત ભ્રાત;
પાણ્ડવ પાસે હરિ રહ્યા; સેના ક્ષોણી સાત. ૮૨

[૩] ચોપાઇ

વૈશમ્પાયન કહે સુણ્ય, રાય! સઙ્ખ્યા કહૂં ક્ષોણી-મહિમાય;
ગજ રથ નર અને તોખાર, સાંભળ્ય, પરીક્ષિતના કુમાર! ૮૩
દસ સહસ્ર દન્તી પરવરે; વીસ સહસ્ર તાં રથ સઞ્ચરે;
એક લાખ ઉધટ ઝૂઝાર; દસ લાખ તેના તોખાર; ૮૪
છત્રીસ લાખ પરવરે પાલ, તવ ક્ષોણી થાયે, ભૂપાલ!
અતિ બલિયો છે દુર્યોધન, જેણે સાધ્યાં ચોરચાશી આસન. ૮૫
વજ્ર દેહ માતાની દષ્ટિ, થાનક એક વિના થૈ પૃષ્ઠ.
તવ જનમેજે બોલે વાણ્ય; એ કથાનો કહો પ્રમાણ: ૮૬
માતાથી કેમ અમર થિયો; [૧]વજ્ર થૈ કેમ મૃત્યુ પામિયો?
વૈશમ્પાયન થયા પ્રસન્ન, ધન્ય ધન્ય પાણ્ડવના તન! ૮૭
એક સમે દુર્યોધન રાય, [૨]યુધિષ્ઠિરને કહે મહિમાય;
"કહો ભાઇ! સત્યવાદી તમો; પ્રશ્ન એક પૂછૂં છૂં અમ્યો. ૮૮
[૩]વજ્ર થયાનો છે કોઈ સઞ્ચ? સત્ય ભાખજ્યો હેત જ વચન;"
સુણી વચન[કહે]યુધિષ્ઠિર રાય, "સાંભળ્ય [૪]સાચૂં ભાખૂં, ભાય! ૮૯

૧૫. સામો ગૂ. ૧૬. રાખૂં ગૂ. નૂં મારે ક. ૧. અરથી સો. યમ થૈ ક.
૨. ધર્મ પ્રત્યે પૂછે ગૂ. ૩. અમર સો. ક. ૪. વીર કહું સાચો ન્યાયે
સાચો ભાખૂં ન્યાય સો.

પતિવ્રતા છે તારી માત, ગાન્ધારી નામે જે ખ્યાત,
'નેત્રહીણ મારો ભરથાર, તે નવ્ય જુવે દૃષ્ટિ પરનારય; ૯૦
હૂં કયમ નિરખૂં પરપુરુખ ?' પતિવ્રતા બાંધે છે ચક્ષ;
અમૃત્યુ એને નયણે વસે, સકલ અંગ જોશે રુદ્રશે (?) ૯૧
નેત્રે નિરખે તુઝ શરીર, થાઇશ વજ્ર[5] તૂં જાણ્ય, વીર !
નવસ્ત્ર જૈ ઊભો જનની પાસ, પોંહ્ચે સર્વ તમારી આશ." ૯૨
હર્ષ ધરી રાજા ચાલિયો, ધર્મવચને રલિઆત્યજ થયો;
હર્ષ ભરચો તે ચાલ્યો જાય; વાટે મલિયા વૈકુણ્ઠરાય.[6] ૯૩
"ઊતાવલા કયમ ચાલ્યા રાય ?" તવ સર્વે દાખ્યો મહિમાય
યુધિષ્ઠિરે કીધો ઉપકાર, તે નિવેદે તેણી વારય. ૯૪
સુણી વચન શ્રીજગદીશ, હાસે ઊભા હલાવે શીસ:
"પ્રજા સર્વ કહે છે ધર્મ; જો જો રે યુધિષ્ઠિરનૂં કર્મ. ૯૫
કપટ તણી કયમ માની વાત? શત્રુવચને થ્યા રલિયાત્ય!
કયમ બોલે એ સાચૂં મુખ્ય? રાજવેધમાં મોટાં દુઃખ. ૯૬
હૂં કહૂં તે તમ્યો કરો ઉપાય, એ વાત યમ પૂરી થાય:
નવસ્ત્ર રૂપ માતાને પાશ, એ વાતે લજ્જાનો નાશ. ૯૭
મૃત્યુ થકા કયમ ક્ષત્રી ડરે? હોય સત્ય તો કેમ જ મરે?
પુષ્પ તણૂં વસ્ત્ર પેરી કરી, માતાપાશ ચાલો, કેશરી! ૯૮
પુરુષ તણો લજ્જા શણગાર; તેહ નહીં તો ધિક અવતાર.
અમે કહ્યૂં તમારે કાજ, સુણશો જે, અવનીના રાજ! ૯૯
તે હસશે તમને, ભૂપાલ! દુર્યોધનની મત્ય છે બાલ;
મૃત્યુ થકો બિયે છે મન્ય; નવસ્ત્રે માને દાખવ્યૂં તન્ન." ૧૦૦
સુણી વચન પામ્યો આનન્દ, "મારી મત્ય થઈ છે મન્દ."
દેઇ આશિશ ને વિપ્ર વલ્યા, માતામન્દિરય રાજા પલ્યા. ૧
પેરયાં પુષ્પ, વલી ગયો પાશ, "માતા !" વચન કહ્યૂં પરકાશ;
"છોડો લોચન, મારી માત ! ધર્મરાયે [7]કલ્પી છે વાત." ૨

---

૫. અમર સો. ક. ૬. યદુપતિ સો. ક. ૭ કહી ગુ. ક.

"વસ્ત્ર મ રાખિશ, કુંઅર! કશું, થાશે અંગ વજ્ર હોય જશું;"
તત્ક્ષણ લોચન છોડ્યાં માય, નિરખે સકલ પુત્રની કાય. ૩
[૮]"મૂર્ખ પુત્ર! કાં અગુધ્ય વરી? શે કારણ્ય મુઝ લજ્જા કરી?"
"મલ્યો હતો મારગમાં કોય, તેણે બુધ્ય પ્રકાશી સોય." ૪
"પક્ષપાત પાણ્ડવના હરિ, તેણે તુઝને છલના કરી,
એ સ્થાનક, સુત! કાંચૂ રહ્યૂ; ત્યાંથી વિઘ્ન;" ગાન્ધારીયે કહ્યૂં. ૫
તે માટે જનમેજે રાય! હતા કૃષ્ણ પાણ્ડવને સાહ્ય;
દુર્યોધનનૂં વજ્ર શરીર, [૯]એ સ્થાનક રાખ્યૂં યદુવીર. ૬
મહાબલિયો છે એ રાજાન; પાણ્ડવને બલ શ્રીભગવાન,
કર્તા હર્તા કારણરૂપ, ભુવન ચૌદ કેરો જે ભૂપ. ૭
નિરાકાર અને સાકાર, વર્ણવ કોય ન પામે પાર.
પાંચે પાણ્ડવ બેઠા મલી, સહૂ અવનિપત્ય રાજા વલી. ૮

ચોપાઇ દાવટી

તવ નારાયણ બોલિયા, મુખે અમૃત વાણ્યઃ
"અરે વીરો! તમેં શું બેઠા? ભોમ્ય ભાંગી જાણ્ય. ૯
વિચાર હવે કશ્યો કરવો? પ્રથમ યુદ્દે કોણ જાય?"
વિચાર એવા અનુભવે, સુત-પવન આવ્યો ત્યાંહ. ૧૦
ભીમસુત તિહાં આવિયો, સુણી વનમાં વાત,
"તાતની પક્ષે જાયજ્યો" એમ વદે વાણી માત; ૧૧
"ભીમ પાણ્ડવ તાત તારો, યુધિષ્ઠિરનો ભ્રાત;
કૌરવ સાથે યુદ્ધ કરવા, [૧૦]રચ્યૂં ભારત ખ્યાત." ૧૨
પુત્ર કહે, "માતા સુણો, જોવા જાશૂં અશ્વમેવ;
પ્રથમ કેની પક્ષ નહીં, છત્યા હણૂં તત્ખેવ." ૧૩
ત્યાં થકો સુભટ સાંચર્યો, આવ્યો પાણ્ડવ-પાશ;
'વૃકોદરનો પૂત છે,' ધન્ય ધન્ય વદે અવિનાશ. ૧૪

---

૮. મત્ય તારી નભચરિ. ક. મત્ય તારી આવરી. સો. ૯. મૂત્રે. સો. ક
૧૦. રચાવ્યો (એ ક) ભારથ સો. ક.

પાણ્ડવને પ્રણામ કીધો; [૧૧]હરિ તણા વન્દ્યા પાય;
"મલી સર્વે સ્થાનકચ બેઠા; ઓચરચા યદુરાય: ૧૫
"પ્રથમ યુદ્ધે કોણ જાશે?" એમ બોલ્યા ભગવાન;
"યુદ્ધને વિલમ્બ ન કીજિયે, હવે તમ્યો, મહારાજાન!" ૧૬
અર્જુન વાણી ઓચરે: "બલવન્ત ભીમકુમાર;
પરાક્રમી મહા વન વિશે, બલ તણો નહીં પાર. ૧૭
પુત્ર! પેયે ધાય જાયો, કૌરવશું સંગ્રામ્ય;
બલે પાક્રમે અતિ પ્રૌઢા, આજ આવ્યા કામ્ય." ૧૮
એવાં વાચક સાંભલીને, ભડ બોલ્યો મુખથી વાણ્ય:
"મેં તો મારા મન માંહે, વિચાર કીધો જાણ્ય: ૧૯
[૧૨]અઢાર ક્ષોણી દલ મલ્યૂં છે, કૌરવ-પાણ્ડવ જેહ,
કુટુમ્બ સર્વે ત્યાં મલ્યૂં છે, યુદ્ધ કરવાને તેહ. ૨૦
તે માટે સાચૂં કહું, સ્વામી! પ્રથમ યુદ્ધ નવ્ય થાય;
મારા ગુરુની વાચા છે, જે 'હારવાની ગમ્ય જાય.' ૨૧
ક્ષત્રી કેરો ધર્મ છે; અનાથ-વારે ધાય;
યુદ્ધ કરતાં હારશે, કરવી તેહની સાહ્ય." ૨૨

પૂર્વછાયો

"કરવી તેહની સાહ્ય રે," એવી ભીમપુત્રની વાણ્ય સુણી,
વૈશમ્પાયન એમ કહે રે, કૃષ્ણ-ધર્મને ચિન્તા ઘણી. ૨૩

---

[૪]　　　　ચોપાઇ દાવટી

વૈશમ્પાયન કહે ભૂપત્યને, સુણ્ય, જનમેજે રાય!
ક્ષત્રી કેરાં વચન સાંભલી, આશ્ચર્ય મનમાં થાય. ૨૪
ભીમ અર્જુન એણી પેરય બોલ્યા, "બળિખ! સુણ્ય, કહું આજ;
કૌરવ સર્વે કરી પ્રાજે, [૧૩]આપ્ય અમને રાજ." ૨૫

---

૧૧. નમ્યો હરિને ગૂ. ૧૨. અનેક દલ સો. ૧૩. ઓસર્યે સો. ૯. ... દલ સો.

પિતા તણાં તે સુણી વાયક, બોલિયો તેણી વારઃ
"હમણાં પક્ષ નહીં કોની, બેશી રહું એક ઠારય. ૨૬
દલ જેનું અન્તે હારે, જાઇશ તેને પાશ;
રણ્ય યુદ્ધ કરતા ઓસરે, પૂરૂં તેની આશ." ૨૭

તે વેલા શ્રીહરિ ઓચરચા; "આવડો શ્યો આણ્ય ગર્વ?
બલ લીર્ય જે હોય તારૂં, કહે મૂને સર્વ. ૨૮
આયુધ નામે ત્રણ્ય શરિયાં, અવરય નહીં ત્યાં એક;
શત્રુ શી પેરય જીતશો? કારણ કહે વિશેખ." ૨૯

વૃકોદરસુત બોલિયો; "સાંભલો સાચૂં, સ્વામ્ય!
અર્થ શ્યો એ ત્રણ્યનો મારે? શરિયાં બેનૂં કામ. ૩૦
પ્રથમ બાણ જે મૂકૂં પેલૂં, તે મૃત્યુઠામ જોઇ આવે;
બીજૂં મૂકૂં તેહ ઊપરય, તત્ક્ષણ પ્રાણ જ લાવે. ૩૧
સ્વર્ગ મૃત્યુ પાતાલનો, મૃત્યુભેદ હું જાણૂં,
તમ પ્રતાપે બલ છે પૂરણ, હું શૂં આપ વખાણૂં?" ૩૨
એમ કહી ભાંજ્યો એક શરિયો, બે રાખ્યા તે પાશ;
એક બાણ મૃત્યુ જોઇ આવે, બીજે પામે નાશ. ૩૩

કૃષ્ણ કહે, "સુણો, અર્જુન! શ્યો કરવો પરપઞ્ચ?
[2]એ હોય ત્યાં આપણને, વાત ન આવે સઞ્ચ." ૩૪
ભીમપુત્ર પ્રાક્રમી જાણી, બોલ્યા શ્રીયદુવીરઃ
"જો હમણાં તૂં હણે મુઝને, તો તૂંને જાણૂં ધીર." ૩૫
ભીમસુત કહેઃ "હણૂં હમણાં, પણ મુઝને લાગે પાપ."
કૃષ્ણ કહેઃ "નહીં તે દૂષણ, હું મૃત્યુ માગૂં આપ." ૩૬
એમ કહી વધારયૂં મણ્ડલ, પગ ધાલ્યા [3]પૈયાલ.
"અરે વીર! વેગે ચાલો," બોલ્યા દીનદયાલ. ૩૭

---

[2] ધર્મ કહે કૃષ્ણ અર્જુનને ક. લુંચ્ય જવ કરે આપણશું ક. [3] પિયાલય સે. પાતાલ ક.

સુણી વાણી કૃષ્ણ બોલ્યા: "તુઝ વિના નવ્ય સરે કામ:
કોણ કૌરવ જીતશે, સન્મુખ કરી સંગ્રામ?" ૫૦
સર્વ રાજા બોલિયા: "અર્જુન! એ કયમ હોય?
વલી સર્વે ધેરય જાશે, રણસ્થમ્ભ્ય નહીં રહે કોય." ૫૧
બબ્રિખ બોલ્યો: "સુણો, શ્રીપત્ય! કરો મારો નાશ;
જીત્ય હોય જો તમ તણી, તો અમે છૂં ઉલ્લાસ. ૫૨
દેહી, કાકા! છે તમારી, જે કીજે મન્ય ભાવે;
સ્થિર નથી રેહવૂં નર કોણે, મૂંને દોષ નવ્ય આવે." ૫૩
ફરી વચન તવ હરિ બોલ્યા, "ધન્ય ભીમકુમાર!
પાણ્ડવ-અર્થે અર્ઘ્ય દેશ; જીતિયો સંસાર. ૫૪
પિતા-અર્થે અર્ઘ્ય આપે, તાતની કરે સેવ,
રઘુનાથ સરખે પાલિયૂં, તાતવચન અશ્વમેવ. ૫૫
હરિચન્દ્ર સુત એક સતવાદી, પાલતો તાતવચન;
પિતા અર્થે દેહ જ વેચ્યો, વિપ્રઘેરય તે તન. ૫૬
ધ્રુવે [8]તાતવચન પાલ્યૂં, વન્ય ગયો'તો વીર:
તેના પુણ્યપ્રતાપથી, ત્રૂઠા શ્યામશરીર. ૫૭
આરુણિનો સુત ઋષિ મોટો, ઉદ્દાલક જેનૂં નામ,
તેનો તે સુત નાસિકેતા: તેણે સર્વ ડીઠાં ઠામ. ૫૮
પિતાવચને ગયો'તો, યમપુરી તે જાણ્ય;
નિરખી સ્વદેહે તે આવિયો, પછે પ્રસન્ન હુવા [9]સારૂંપાણ્ય." ૫૯
સુણી વાણી વદે દ્રુપદ, "સુણો શ્રીભગવાન!
એ કથા સર્વે સાંભલી, સુણો સર્વ રાજાન.
[10]વિચારીને વદે વિષ્ણુ, સાંભલે સર્વે રાય." ૬૦
બબ્રિખ ઊઠી સભા માંહિં, તવ શિર મૂકયૂં પાય: ૬૧

---

૮. માત—ગૂ. સો. ૯. નારાણ્. ક. ૧૦. વિચારીને વદે વિષ્ણુ, સાંભલે સર્વરાય; બબ્રિખ વલતું ઓચરે, સાંભલો સર્વરાય. ૬૦ સો. પછે, કૃપા ફરીને વર્ણવી, તે ક. સો.

"વચન જો પાછું કરું તો; મને લાગે ખોડ઼્ય;
કૌરવપાણ્ડવ-વધ જોવાને, હૂતો મનમાં કોડ. ૬૨
'અઢાર ક્ષોણી દલ મળ્યું [૧૧]કૌરવ-પાણ્ડવ જેહ,
કોણ શીશે જસ આવશે, જોવાનું મન તેહ." ૬૩
વચન સુણી અર્જુન પ્રત્યે, વદે શ્રીજગદીશઃ
"યુદ્ધ જોવા વાઞ્છતા તો, અમૃત કીજે શીસ." ૬૪
શ્રવણ ચક્ષુ ને મુખ જીભ, અમર કરે અવિનાશ;
અવશ્ય અર્જુનો ભઞ્જ, ન હોય યુદ્ધ-અભ્યાસ. ૬૫
વિચાર એવો કરી કૃષ્ણે, અમૃત ખેવ મગાવ્યૂં;
યુધિષ્ઠિર આદિ દેઇ પાણ્ડવ, સર્વેને મન્ય ભાવ્યૂં. ૬૬
અમૃત તે બબ્રિખને, મુખ્ય મેલ્યૂં આપી;
કણ્ઠ લગે તે પરવર્યૂં, તત્ક્ષણ નાખ્યૂં કાપી. ૬૭
ધડ પડ્યૂં પૃથ્વીતલ મધ્યે, મસ્તક રહ્યૂં સાવધાન;
મુખ બોલે ને ચક્ષુ દેખે, [૧૨]શ્રવણે ધરે પાન. ૬૮
એવી યુક્તિ તણૂં મસ્તક, શમી વૃક્ષે લૈ થાપ્યૂં:
"જા, પૃથ્વીતલ્ય પૂજા કરશે," એવૂં અભેપદ આપ્યૂં. ૬૯
મસ્તક સજીવન થૈ બેઠૂં, જોવાને સઙ્ગ્રામ;
બબ્રિખ એવો શબ્દ ટાલીને, [૧૩]શ્રીખણ્ડ પરઠ્યૂં નામ. ૭૦
વૈશમ્પાયન કહેઃ રાજા જનમેજે![૧૪] કહૂં, રાય!
હવે [૧૫]જોધ પાણ્ડવ તણા, જુદ્દે તત્પર થાય. ૭૧
યૂદ્ધ કરવા તે રહ્યા તરવરી; કરથ લિયે હથિયાર;
'વઢી આપણો દેહ તજિયે તો ઊતરિયે ભવપાર.' ૭૨
દલ કૌરવ મળ્યૂં સન્મુખ; વાજે છે નીસાણ;
અન્યોઅન્ય ભડ બોલે પ્રાક્રમે; હણહણે કેકાણ. ૭૩

---

૧૧. નાના વિધ્યની રીત્ય સો. ૧૨. સુણે સર્વ કાન્ય. ક. શ્રવણ શ્રવણે કાન્ય. સો. ૧૩. સહિંડ સો. સયડ ક. ૧૪. ને, સુણ્ય સો. ક: ૧૫. કૌરવ અર્થે વીર સો.

[11]વૈરાટ દ્રુપદ સર્વે સાથે બેઠા પાંચે વીર;
કાશીરાજા ને ધૃષ્ટદ્યુમન, અભિમન્યુ પુત્ર જે ધીર. ૭૪
શ્રોતાજન! તમે સાંભળો, હવે યુધ થાશે રુદ્ર;
ભારથકથા સુણતાં થકાં, મલે ગરુડારૂઢ. ૭૫
તે માટે, રાય! સાંભળો, પિતામહ–પ્રાક્રમ;
વિપ્રહત્યા ઊતરે; પ્રસન્ન હોય પરબ્રહ્મ. ૭૬

૨. ભગવદ્ગીતાપર્વ—

ચોપાઇ

વૈશમ્પાયન કહે, સુણ્ય રાય! પૂર્વજ તારાનો મહિમાય;
બેઠા કૃષ્ણ યુધિષ્ઠિર જેહ, વૈરાટ દ્રુપદ કહિયે તેહ. ૭૭
કાશીરાજા, અભિમન વીર, બેઠા શિખણ્ડી બલવન્ત ધીર;
વલી વીર બીજા બલવન્ત; બલ પ્રાક્રમ નવ્ય જાણું અન્ત. ૭૮
વિચાર કીધો કૃષ્ણ-અર્જુન્ય: "સર્વે સજો આપણું સૈન્ય;
એહ વિધ્યે રચો ભૂપાલ, જ્યમ કૌરવનો આવે કાલ." ૭૯
સુણી વચન શ્રીકૃષ્ણ તણું, ઊઠ્યા સર્વે હરખ્યા ઘણું;
સકલ સેનાપત્ય ધરે શણગાર; કવચ આયુધનો ન લાભે પાર. ૮૦
સુન્દર પેહેરયા રણના વેષ; છત્રીસ આયુધ જે વિશેષ;
સ્નાન કરી શૃંગાર જ ધરે; આયુધ છત્રીશે પરવરે. ૮૧
આપે દાન અનેક પ્રકાર, બન્દીજન કહે જેજેકાર:
'આપે દાન,'આરપ્યે ચોડો;' દલ સર્વેમાં ફેરવે પડો. ૮૨
'જેને દાન તણી છે આશ, તે આવો પાણ્ડવને પાશ.'
ઉત્તમ હીરા રત્ન પટકોલ, કરે દાન સહૂ ઝાકમઝોલ. ૮૩
મુક્તાફલની મઠ્ય ભરી, વધાવે આનન્દે શ્રીહરિ;
રૂડું રત્નના ખોબા ભરે; પિત્તલ નહીં, તે સોનું સરે. ૮૪

---

૧૧. હ.—ગુમાં ઉરં પ્હેલાં.

એમ સર્વ રાજા આપે દાન; જેજેકાર તે મેઘ સમાન.
ખડ્ગ-ધાર, ખેડાં ખડ્‌ખડે; આયુધ બાંધી રથે ચડે. ૮૫
રથમાં આયુધ ભરે અનેક, વાવરતાં નવ્ય આવે છેક;
કણ્ઠે મુક્તાફલના હાર, સુન્દર શોભે રાજકુમાર. ૮૬
વસ્ત્ર છાંટણાં કેસર કરી, સ્વર્ગવાઞ્છના મનમાં ધરી;
'ધન્ય વેલા, દિવસ ધન્ય આજ, પાસે બેઠા શ્રીમહારાજ.' ૮૭
બાજૂબન્ધ ધરચાં બહુ છત્ર, અતિ વિશરાં વાજે વાજિત્ર;
શરણાઇ ને શઙ્ખજ-નાદ, ભેરચ નફેરી કેરા સાદ. ૮૮
રણકંશાલા, સીંગી, તૂરચ; વિવિધ દલમાં સુણિયા સૂર;
શરવદન સૂરજની કલા, શોભે છે તે મહા નિર્મલાં. ૮૯
સકલ રાય રોમાઞ્ચિત થાય; અંતિ ચરાતન ચડિમાં કાય;
મૂંછે આંકડા અવલા વલ્યા; રથ્ય બેશીને રણમાં પલ્યા. ૯૦
નિજ પાસે જે રાખ્યા રથ, આયુધ કરમાં છે સમરથ;
સાઢિવર[17] ગઙ્ગોદક-ભરચા સજ્જ સેન પાણ્ડવ સાંચરચા. ૯૧
સાકર્લ ખલકે ગજને પાય, મદમાતા રણ ઊપરચ જાય;
સાંઢિવર[17] [18]મોહમાતા તણૂં, તાલૂઅવાસ્ય પોહતા ઘણૂં (?) ૯૨
રથચક્ર વાજે રણકાર, ઝમ્બકત્રાટિક ચરે હોકાર;
ઉજ્જ્વલ રથ્ય બેઠા અર્જુન: દેવદત્ત પઞ્ચાયણ ધન્ય. ૯૩
અશ્વ ધોલા, નેજા શ્વેત, પવનસુત બેઠા ધ્વજા કેત;
સમરચો અંજનિ તણો કુમાર; ધ્વજા ઊપરચ કરે હોકાર. ૯૪
પીતામ્બર હરિ કીધાં પરિધાન, સુન્દર શોભે ઘન સમાન.
કિરીટ, કુણ્ડલ મકરાકાર, ચૌદ લોક કેરો આધાર. ૯૫
અર્જુન ઊઠી લાગા પાય, મસ્તકય કર મૂક્યો જદુરાય.
"સ્વામી! અમને કરચા સનાથ; સેવક જનને સાહો હાથ." ૯૬
વાજે ઓહનેર ગત્ય નીસાણ; ચાલ્યા સર્વે રાણોરાણ્ય;
ચમ્ભ પાશ આવ્યા પરવરી, સાત ક્ષોહિણી સાથે હરિ. ૯૭

---

૧૭. રત ગૂ ૧૮. મોહમંતા ઘણું, તાંહુવાતા પોતાણૂં. મા

દર્શન્ય દુઃખનો કાપે પાશ; રાય સહ નિરખે અવિનાશ;
નયણે કરતાં અમૃતપાન, સુધાદષ્ટિ જોવે ભગવાન. ૯૮
થમ્ભ પાસ આવી ઊતર્યા; પૃથક શોભતા ડેરા કર્યા.
સભા રચી બેઠા ભૂપાલ, આયુધ છત્રીસે સમ્ભાલ. ૯૯

પૂર્વછાયો

પાણ્ડવ-વાજાં સાંભલી, કૌરવ થ્યા મનભઙ્ગ;
સેન સજી યે આવિયું; પાણ્ડવ વર્ત્યો રઙ્ગ. ૨૦૦
વૈશમ્પાયન ઓચરેઃ સુણ્ય, જનમેજે રાય!
દુર્યોધન સેના રચી, આવ્યો થમ્ભ છે જ્યાંય. ૧

---

[૫] ચોપાઇ ચાલતી

બોલ્યો દુર્યોધન ભૂપાલ, "આવ્યા પાણ્ડવ ને ગોપાલ;
સજી સેન આવ્યા અર્જુન; સજો આપણું સર્વ સૈન્ય." ૨
તેડ્યા કર્ણ ને દુઃશાસન, તેડ્યો શકુનિ દુર્યોધન્ય;
મન્ત્રાણું મન્ત્રીશું કરી, ઊઠે રાજા આદર ધરી. ૩
સકલ રાયને કહાવી વાતઃ 'રચો સૈન્ય, અવનીના નાથ!
સકટવ્યૂહ રમવા છે ચર; ચડો [1]શૂર! થાય છે અસૂર. ૪
સૌ શણગાર ધરો, નરપત્ય! છત્ર ધરે, શોભે છત્રપત્ય,
વિવિધ આયુધ[2] ધરિયાં અઙ્ગ: આયુધ છત્રીસ ધરે અભઙ્ગ: ૫
શલ્ય રાજા ને ભગદત્ત, એમધર્મી મોટો બલવન્ત;
ભીષ્મ, દ્રોણ, કૃપા મહામતિ, અશ્વત્થામા ઋષિના પતિ. ૬
દુઃશાસન, શકુનિ ને કર્ણ, સુશર્માને ભયે ધ્રૂજે ધરણ્ય.
જયદ્રથ ને નારાયણ જોધ, સજિયા સમર્થ આણે ક્રોધ. ૭
છત્રીસ વિધનાં આયુધ ધરી, હય ગજ રથે સેના પાખરી;
સાંઢિયરનો ન લહૂં પાર; હસ્તી-ઘીવ-ઘણ્ટા-ઘમકાર. ૮

---

૧. પાઠ. સો. ૨. આભૂષણ. સ્રો. ૬.

ભલા ભલા જોધા ભૂપાલ, સજી સૈન્ય આવ્યા તત્કાલ્ય:
એકાદશ ક્ષોણી વિસ્તાર; શત ભ્રાત કૌરવના સાર. ૯
રણસ્થમ્ભની પૂજા કીધ; વિપ્રે તવ આશીસ જ દીધ,
'ધર્મે જય' નૂં વચન પ્રમાણ, વિપ્ર બોલિયા એણી વાણ્ય. ૧૦
થમ્ભ પૂજિયો દુર્જ્યોધન્ય; રાય અતિ હરખ્યો છે મન્ય;
મન્દ શુકન પતાકા તણા પેરચ પેરચનાં થાય ઘણા. ૧૧
મસ્તકચ બોલે કપોત ને કાગ; જાયે સેન પામ્યૂં અનુરાગ;
સર્વે રાય થયા મનભઙ્ગ; દુર્જ્યોધનનો ભાગો રઙ્ગ. ૧૨
તવ ભીષ્મ તે બોલ્યા વાતઃ "રાજા! કશી ચ્યન્તા વિખ્યાત?
કિરતાર કરે તે હોય નિર્વાણ, નવ્ય [3]મૂર્ક્ષ, નવ્ય જોવો જાણ્ય. ૧૩
આ સમે જોતાં, રાય! સાર, હરિ-વાંચ્યૂં થાશે નિરધાર."
ભીષ્મ પ્રત્યે એમ બોલે ભૂપઃ "મચ્યૂં સેન સાયરગતિરૂપ. ૧૪
મહારથીના કહો મહિમાય, કોણ કોણ આપણમાં રાય?"
બોલ્યા ભીષ્મ વિચારી વાતઃ "સાંભલ્ય, હસ્તિનાપુરના નાથ! ૧૫
પેહલો મહારથી ગુરુ ઉત્તમ; જયદ્રથ બીજો રાજન;
ત્રીજો મહારથી દ્રોણકુમાર, અતિરથી શન્તનસુત સાર; ૧૬
પાંચમો ક્ષેમધર્મા રાજન્ન; છઠ્ઠો ભડ઼ છે દુઃશાસન;
ભડ઼ સાતમો દુર્જ્યોધન્ન; આઠમો છે શલ્ય રાજન;
કર્ણ પારથી જાણો રાય, ગર્વ થકી ઘટિયો મહિમાય: ૧૭
પારથી જો તુઝને કહ્યો, ઓછો ઓછૂં બોલ્યે થયોઃ ૧૮
અન્ન જમ્યા છૂં તાહરૂં રહી, તે માટે યુદ્ધચ જાશૂં સહી.
પાણ્ડવને તેં નહીં જીતાય, જેને મસ્તકચ ત્રિભુવનરાય. ૧૯
અમેં આપશૂં છૂટી પ્રાણ, પૃથ્વીપત્ય પાણ્ડવ નિર્વાણ;
દસ દિવસ તા ચિન્તા નથી, પછેં કર્તા પુરુષ છે કમલાપતિ. ૨૦
'ધર્મે જય,' એમ સહૂ કો વદે, કરશે વાત જે કૃષ્ણને રુદે,
અન્તરજામી કમલાપતિ; જોગ જજ્ઞ ને સ્વપને નથી. ૨૧

---

૩. મૂખ. સો., મૂર્ખ ગૂ.

અસુર મારવાને અવતાર; હરશે એહ ભૂતલનો ભાર;"
કહી ભીષ્મ રહ્યા છે મુખ્ય. રાજા સકલ કહેઃ 'ધન્ય ધન્ય.' ૨૨
દુર્યોધન મન્ય આણે રોષ; સ્વારથ વિના ક્રોમાં નહીં હોશ;
સર્વે કાયરની ગત્ય ધરે; પાણ્ડવનું પુરુષાતન કરે. ૨૩

ભીષ્મ વરિયા છે દસ દિન, કોય નથી ચ્યા કાયર મન્ય.
બોલ્યો દુર્યોધન મુખ્યથી વાક્યઃ "પાણ્ડવ કેરા હરું હું પ્રાણ. ૨૪
તમ પ્રતાપે ઇચ્છું હું રાજ; સાભપણું કરવું, મહારાજ!"
સુણી ભીષ્મે દીધો સન્તોખઃ "મ કરો, રાજા! મનમા ધોખ.[४] ૨૫

અમ બેઠા તું કરચ આનન્દ, પછે કર્તા પુરુષ છે ગોવિન્દ,
પાણ્ડવને મનાવું હારચ, તો જાણે શાન્તન-કુમાર." ૨૬
સુણી વચન આનન્દો મન્ય, હરખ્યો રાજા દુર્યોધન;
જૈ ભીષ્મને કરચો પ્રણામઃ "સમર્થ તમે મારે, સ્વામ્ય!" ૨૭
વચને અત્ય સન્તોક જ થયો, તવ રાજા મનમા હરખિયો.
થૈ રજની, ઊતરિયું સેન; થમ્ભ પામે તમ્બૂનું વૈન્ય. ૨૮
પાણ્ડવ વાત વિચારે એહઃ 'પ્રાત-સમે વઢવું છે તેહ.'

બેઠા કૃષ્ણ, અર્જુન ને ભીમઃ "પ્રાત-સમે સઙ્ગ્રામજ-નીમ. ૨૯
શીખ સર્વની લૈ આવિયે, તો આપશ્ય નિર્દોષ થઇયે."
એમ કહી ઊઠ્યા ધર્મ ભૂપાલ, ભીમ, અર્જુન ને શ્રીગોપાલ; ૩૦
તજી આયુધ, ચાલ્યા પરવરી; સઙ્ગાતે લીધા શ્રીહરિ,
આવે છે પાણ્ડવ જેટલે, કૌરવ વિચારે તેટલેઃ ૩૧
'પાણ્ડુના સુત આવે પલી, ધર્મ હાર માગવા વલી.
સેના દીઠી જવ આપણી, પાણ્ડવને મન્ય ચ્યન્તા ઘણી. ૩૨
પાણ્ડવનું પુરુષાતન કશું, ક્રમશત-તુ-કાં હોય જશું.'
દુષ્ટ ચતુષ્ટો હરખ્યા ઘણું: 'અવિચલ રાજ થયું આપણું.' ૩૩

૪. ક્રોધ. સો.

ભીષ્મ કહેઃ "નવ્ય જાણો મર્મ; શીખ માગવા આવે ધર્મ.
પાણ્ડવપુત્ર નવ્ય ગાંજ્યા જાય; તુઝ આગલ્ય ક્યમ કાયર થાય?" ૩૪
એમ પુરુષ સર્વ કરે વિચાર, ત્યાં પાણ્ડવ આવ્યા સેન મોઝારય;
ગઙ્ગાસુતને પાસે ગયા; દણ્ડવત પ્રણામ જ કહ્યા. ૩૫
ભીષ્મ તણે પદ્ય પડિયા એમ, જાણે જડિયા હીરા હેમ્ય,
અતિ ચરણે કીધો અભિષેક; ગઙ્ગાસુત જલ પૂરે નેત્ર. ૩૬
ઉઠાડે આદર અસ કરી; ઉઠતાં ઉરચ લીધા ધરીઃ
"તેર વરસના સન્ધે ટલ્યા, પિતામહ! અમે તમને મલ્યા." ૩૭
ભીષ્મે પૂછી કુશલ વારતાઃ "ભલે પુત્ર! તમે થિયા છતા.
પુત્ર! કહો અમ શેરખ્યૂં કાજ; રાખે કૃષ્ણ તમારી લાજ. ૩૮
ભલે પધારચા શ્રીભગવાન, અમને આપ્યૂં વૈકુણ્ઠદાન."
કૃષ્ણ કહેઃ "ધન્ય ધન્ય ગઙ્ગેવ! મનુષરૂપે પ્રગટ છો દેવ." ૩૯
બોલ્યા ધર્મઃ "સુણો, મહારાજ! હતો અભિલાષ તમ દર્શન કાજ્ય;
પૂછેવા તમને આવિયા; મનમાં સન્ધે મોટા રિહ્યા. ૪૦
પ્રાતસમે કરવો સઙ્ગ્રામ, અમને આગ્ન્યા આપો, સ્વામ્ય!
આગ્ન્યા વન્યાં જો કારન્ય કરૂં, તો રૈરો નરકય સઞ્ચરૂં." ૪૧

ચોપાઇઃ દાવટી

ભીષ્મ વલતા બોલિયાઃ "સાંભલો, ધર્મ જ! આપ;
જો આંહા લગે આવ્યા નોત તો, દેત તમને શાપ. ૪૨
અર્થનૂં સહૂ આગલ્યૂ, અર્થનૂં સહૂ દાસ;
તમે આવ્યા આહા લગે તો, માગો વચન પ્રકાશ. ૪૩
દુર્યોધન વ્યનાં માગજો, આપૂં તે, સમરથ રાય!
અન્ન એનૂં જમ્યા માટે, અમે થ્યા છૂં સાહા." ૪૪
ધર્મ વલતા બોલિયાઃ "તમ હાથ્ય નવ્ય હોય મરણ;
વચન એવૂં આપિયે, સ્વામી! રાખિયે શરણ." ૪૫
"કૃષ્ણ તહાનિ સાહા છે તો, કશી ચિન્તા, ધર્મ?
જય તમારે હશે, પાંણ્ડવ! ગોપ્ય વાતનો મર્મ. ૪૬

મનના મનોરથ પૂરિયા, પૂરણ પરમાનન્દ."
પદ-વન્દીને ઊઠિયા, હર્ષે મન્ય આનન્દ. ૪૭
દ્રોણાચાર્ય પાશ આવિયા; લીધાં આલિઙ્ગન.
આચારય એમ ઓચ્ચરચાઃ "પાણ્ડવો! તમને ધન્ય." ૪૮
"સ્વામ્ય! અમે આજ્ઞા-કારણ્ય, આવિયા છૂં આજ;
પ્રાતસમે સઙ્ગ્રામ જ કરશં; વર દિયો, મહારાજ!" ૪૯
દ્રોણ વલતા બોલિયાઃ "સાભલો, ધર્મ જ! આપ,
નવ્ય આવ્યા હત જો તમ્યો, તો દેત તમને શાપ. ૫૦
ધન્ય ધન્ય ધર્મ જ! તમને, આવિયા અમ પાશ;
માગવૂં હોય તે માગજ્યો, [૧]કૌરવ પણ પરકાશ. ૫૧
રાજા વણ સર્વ માગજ્યો, નહીં આપિયે નિર્વાણ્ય;
અન્ન એનૂં જમ્યા ઝાઝૂં; એ આગલ્ય તજશં પ્રાણ; ૫૨
નાખ્યાં આયુધ નવ્ય ગ્રહૂં, એ છે પ્રત્યગ્ન્યા અઙ્ગ્ય."
ચરણ વન્દીને ધર્મ ચાલ્યા, મન્ય આણીને રઙ્ગ. ૫૩
કૃપાચાર્યને પાસે આવ્યા, વન્દિયા તે ચરણઃ
"મનના મનોરથ પૂરવા, સ્વામી! આવ્યા તમારે શરણ્ય." ૫૪
"ભલે આવ્યા, પાણ્ડવ! તમે, સન્તોષ્યા અમે આપ;
જો ન આવ્યા હત તમે તો, દેત તમને શાપ. ૫૫
અર્થ વલ્લભ સર્વને, સહૂ અર્થને આધીન;
તમે આંહીં આવિયા તો, અમે થ્યા છૂં દીન. ૫૬
તમારી જય હશે, પાણ્ડવ! અમારી આશીસ;
જૂધ કરો તમે, ધર્મ રાજા! સાહ્ય છે જગદીશ. ૫૭
અન્ન એહનૂં જમ્યા માટે, અમે આપશૂં પ્રાણ.
'ધર્મે જય'નૂં વચન પરગટ, વદે વેદ પુરાણ." ૫૮

---

૫. હ-ગૂ. ૫૧ તે પ્હેલાં-તે આપિયે નિરવાસ; ત્યારે દ્રોણે આશીષ આપી, સાંભલો ધર્મદાસ; માગવૂં હોય તે માગજ્યો,

૫૬ વન્દીને ચાલ્યા પાણ્ડવ અશ્વત્થામા પાશ;
પ્રણામ કીધો પાણ્ડવે; રુખિ પામિયા ઉલ્લાસઃ ૫૯
"ધન્ય ધન્ય સુત પાણ્ડુના! ભલે આવિયા આંશ;
દુઃખ ભાગાં ભવ તણાં, આવિયા વૈકુણ્ઠરાય. ૬૦
તારી જય થાશે, પાણ્ડવ! કારય કરો સઙ્ગ્રામ;
અન્ન એનૂં જમ્યા માટે, કરશૂં રાયનૂં કામ." ૬૧
પગે લાગી વલ્યા પાણ્ડવ, જાય છે સ્વસ્થાન્ય;
કર્ણ પાસે હરિ પોતા; મલી દીધાં માન. ૬૨
ચરણ્ય લાગી વન્દિયાઃ "ધન્ય ધન્ય શ્રીમહારાજ!
કૃપા કીધી મુઝનેઃ—જે દર્શન પામ્યો આજ." ૬૩
કૃષ્ણ કહે છેઃ "રાધાસુત! સુણો, કહૂં વચન-વિચારઃ
પાણ્ડવ-પક્ષે આવવૂં, તે ઘટે છે નિરધાર. ૬૪
કૌરવ હણીને રાજ લેશે, અર્ધ તારો ભાગ.
જે જોયે તે પાણ્ડવ-પાસે, વલી બીજૂં માગ્ય." ૬૫
કર્ણ કહેઃ "તમે કશૂં બોલો? નવ્ય ઘટે એહ, નાથ!
દુર્યોધનને તજી આવૂં તો, લજ્જા પામે તાત. ૬૬
સાખ્ય તેની સદા [6]સાચી, વિશ્વનો આધાર;
પિતા લાજે, નવ્ય ઊગે, તો કરે મુઝને તિરસ્કાર. ૬૭
અન્ન કૌરવ તણૂં જમિયા; જો જાયે પાણ્ડવ-પાશ;
સમુદ્ર મર્જાદા તજે, સાંભલો, અવિનાશ! ૬૮
ધરા શેષ ધરે નહીં; જલ વિન્યાં અમ્બુજ વન્ય;
ક્ષત્રી કુલને લાજ લાગે, જો તજૂં દુર્યોધન્ન. ૬૯
પાણ્ડવ-પાસે જો આવૂં તો, તોએ ન પામે જીત;
[7]સ્વામી મૂક્યે નરકચ પડે, એ ક્ષત્રીની નહીં રીત્ય. ૭૦
શલ્યરાજા સત્યવાદી, એક દિવસ જમિયો અન્ન;
ભાણેજને તે પરહરીને, ગ્રહ્યો દુર્યોધન્ન." ૭૧

૬. સાક્ષી સો. ૭. જુના જુના કોણ કરે, જેને હોય પૂરણ પ્રીત. ૮. —

કૃષ્ણ કહેઃ " તે કર્ણ ! સાચું, બોલિયા મુખ્ય વેદ;
ભીષ્મે કહ્યું તે સાંભલી, કયાંય વસ્યો મનમાં [8]ખેદ. ૭૨
દુર્યોધને જૈ પૂછિયું, મહારથી કેરાં નામ;
વખાણ્યા તવ સર્વને, જોવો ભીષ્મ કેરાં કામ. ૭૩
પારથી તુઝને કહ્યો; કહેઃ ' ઓછું બોલ્યો ગાટય.'
ભીષ્મ ભડે ત્યા યુદ્ધનો, નથી તારે ઘાટ. ૭૪
નિભાસ્યો નરપત્ય જોતાં, સુણજે તું, સમરથ્થ!
પ્રત્યગ્યા લેઇ ખરી, આયુધ મ ધરચ હાથ્ય." ૭૫
કર્ણ કહે છેઃ " કૃપાસાગર ! ભલી કહી એ વાત;
ભીષ્મ ઊભા સેનમાં તો, ન ધરૂં આયુધ હાથ્ય. ૭૬
જાણું છું, જે કર્યું ભીષ્મે, કહે છે મોટા રાય.
ઘણું બોલ્યા ગઙ્ગાસુત તે, દુઃખ છે મન માંહ્ય. ૭૭
વૃદ્ધ સાચાં વચન બોલે, હોવે બુધનો નાશ;
તે માટે જ્યાં ભીષ્મ ઊભા, ત્યહાં ન હોય જૂધ-અભ્યાસ." ૭૮
પ્રત્યગ્યા આપી વલ્યા, આવ્યા પાણ્ડવ-પાશ:
સર્વે રાજાએ પ્રણમ્યા; વન્દિયા શ્રીઅવિનાશ. ૭૯
"કર્ણે લીધી પ્રત્યગ્યા, તે નહીં કરે ત્યાં જૂધ;
ભીષ્મ જ્યાં આરોગ્ય ઊભા, ત્યા નહીં ધરે આયુધ." ૮૦
સુણી વાણી કૃષ્ણની, સર્વે હરખ્યા રાજન.
પ્રાત પર્યું તવ પ્રગટિયો, કશ્યપ કેરો તન. ૮૧
'સજો સેના સર્વરાજા, ધરો રણના વેષ.'
કવચ અઙ્ગે ટોપ ધરિયા, સાંકલા ગજની મેષ[9] (?) ૮૨
ગર્જ-વ્યોહ ગોબ્યન્દ રચે છે, તે પાસે પ્રૌઢો ભીમ;
ધૃષ્ટદ્યુમન એક પક્ષે, ધરે જોધા નીમ. ૮૩
પૃષ્ઠ ભાગે રિખ્યા ભાઇ, નિકુલ ને સહદેવ;
બીજા નેત્ર થાપિયા, દ્રુપદ-આદે એવ. ૮૪

૮. બેદ. સો. ૯. રેર્ષ સો.

ઘટોત્કચ અભિમન્યુ ભાઈ, રિઘા ચરણ-વિભાગ્ય;
કૃષ્ણ અર્જુન ફરે ફોજે, કઠણ વેલા આજ. ૮૫
જીતવા છે જોધ વસમા, પિતામહ પરચણ્ડ;
દસ દિન સઙ્ગ્રામ કરશે; મરશે જ્યોધા ડણ્ડ. ૮૬
થરથર ધ્રૂજે પાંચે પાણ્ડવ, વલી ધૃષ્ટદ્યુમન.
દ્રુપદ ને સાત્ત્વિક રાજા ચિન્તાતુર થ્યા મન્ય: ૮૭
"અવશ્ય વીર વિમાસતાં, કહો, કેમ પામૂં તાગ?
ભીષ્મ ઊભા સેનમાં ત્યાં આપણો નહીં લાગ. ૮૮
રથે એવા સુભટ દીસે, કોટિ સૂર્ય પ્રકાશ."
પાણ્ડવ સેના કરે ચ્યન્તા; કૌરવ મન્ય ઉલ્લાસ. ૮૯
નીસાણના નિર્ઘોષ વાજે, શબ્દ સ્વર્ગે જાય.
પાણ્ડવ સૈન્ય આવિયૂં, હવે કૌરવનૂં સજ થાય. ૯૦

પૂર્વછાયો

શઙ્ખ-શબ્દ તે સાભલી, કહે દુર્યોધન રાયઃ
"ભીષ્મ-દ્રોણને જૈ કહી, સજો સૈન્ય મહિમાય." ૯૧

---

[૬] ચોપાઇ

સજે સૈન્ય કૌરવનો રાય, સેનાપત્ય ગઙ્ગાસુત થાય.
નિર્મલ જલશૂં મર્જન કીધ, દ્વાદશ તિલક મહામુદ્રા દીધ; ૯૨
ધરી કણ્ઠચ તુલસીની માલ, આયુધ સર્વે સજ્યા તત્કાલ્ય;
છત્રીસે આયુધ કરચ ધરી[1], મનમાં ચિન્તન કરતા હરિ. ૯૩
સકલ રાય કને કહાવ્યૂં સાર; સજી સૈન્ય આવ્યા તે વાર.
મલ્યાં સેન જ્યમ સાગરપૂર, [2]વિરલે શબ્દે વાગે તૂરચ. ૯૪
આવી દલ મલ્યાં આરેણ્ય; પેરચં પેરચ પ્રાક્રમ માંડયાં[3] તેણ્ય.
તે વેલા બોલ્યા અર્જુનઃ "સુણો વચન તે, જગજીવન! ૯૫

---

૧. ધરે...ફરે. ગુ. ૨. વિશયે સો. ૩. બોલે. સો.

કૌરવસેના આવી હાક્ય; દીસે હયરથ મેગલ ઘાટ.
હિંસારવ કરતા તોખાર; વાજે રથ તણા રણકાર. ૯૬
વિવિધ્ય રંગે ધરે ધનુખ, આવીને તે થ્યા સન્મુખ;
એ કથા સુણો, અમ્બકુમાર! વ્યાસ-સુત સમ્ભલાવે સાર. ૯૭
ધૃતરાષ્ટ્ર કહે: જૂધ જોવા પલૂં, ત્યાં બેઠાં સર્વે સાંભલૂં.
વ્યાસ પધારચા તેણી વાર; સન્તોષ્યા તે અમ્બકુમાર. ૯૮
'વૃદ્ધ દેહ તમે પામો દુઃખ, સઞ્જે સર્વે કંઈ સન્મુખ.
દિવ્ય ચક્ષુ તવ આપી કરી, સઞ્જે બેઠા આદર કરી. ૯૯
'કુરુક્ષેત્રમાં જૂધ થશે, સઞ્જે ઈહાં બેઠા દેખશે;'
વરદાન વ્યાસજી આપી એવ, અન્તરધ્યાન થયા તત્ખેવ. ૩૦૦

પૂર્વછાયો

'એકમને તમે સાંભલો, ગાન્ધારી તમે, માત!'
'સઞ્જે! તમે આવ્યા થકી, અમે થયાં રલિયાત્ય.' ૧
પેહલાં પિતામહે પરઠિયૂં, દસ દિવસ સઙ્ગ્રામ.
વિસ્તારીને કહો અહ્મને, ભલે આવ્યા, સ્વામ્ય!' ૨

---

[૭] ચોપાઇ

સઞ્જે કહે: સાંભલ્ય રાજન! મલિયા પાણ્ડવ દુર્જ્યોધન.
આવી સેન્ય ઊભાં છે જવે, અર્જુન હરિશૂં બોલ્યા તવે. ૩
મધ્ય ભાગ રથ થાપ્યો હરિ, અર્જુન્ય એમ વાણી ઓચરી;
"સગાં સમ્બન્ધી જોવા તણું, મારૂં મન ચાયે છે ઘણું." ૪
અર્જુન કેરી વાણી સુણી, વલતા બોલ્યા ત્રિભુવન-ધણી;
ગીતાજ્ઞાન કહ્યૂં ગોવિન્દઃ "સાંભલ્ય, પાણ્ડુકુલના ચન્દ! ૫

પૂર્વછાયો

અવિનાશી અવિગત્ય કલા, આદ્ય પુરુષનૂં નામ.
ભગવદ્ગીતા બોલશું કેવલ બ્રહ્મજ્ઞાન.

અર્જુન કેરે કારણે, જગત-હેત ઉપદેશ;
કર્મ માંહ્ય નિષ્કર્મ કહ્યું; તેહ્‌નો હારદ લેશ. ૭
ઉપનિષદનો અર્થ છે, જોગ્ય શાસ્ત્રનું જ્ઞાન;"
અષ્ટાદશ અધ્યા વદે, તે પોતે શ્રીભગવાન. ૮
"કર્મમાં નીકર્મ કહ્યું, તે ઊપરચ આખ્યાન;
તેહ કથા સુણતાં થકાં, નાસે તિમિર અજ્ઞાન, ૯
હંસ તજે જેમ નીરને, આણે તેનો પાર."
ભટ્ટ નાને નિશ્ચે કરી, આપ્યા અક્ષર સાર. ૧૦
રામા ભટ્ટ ભાવે કરી, ચોપાઇ બન્ધ વિસ્તાર;
હર્ષ ધરીને વર્ણવિયા, આખ્યા એહ અઢાર. ૧૧
નિષ્કર્મ મારગ ગ્રન્થ છે, તે ઊપરચ સંકેત;
બુદ્ધય ભાગ થોડો કરી, કેશું કથા સમેત. ૧૨

---

[૮] ચોપાઇ

હસ્તનાપુર આવ્યા વિદુર બ્યાસ, ધૃતરાષ્ટર કેરે તે પાશ.
રાયે પૂજા દીધી ઘણી, પૂછી વાત સંગ્રામ જ તણી. ૧૩
ધર્મક્ષેત્ર કુરક્ષેત્ર મહીં, મહા જૂધ [તાં] થાશે સહી.
અઢાર ક્ષોહ્‌ણી સજ્યા મલી. અર્જુન હરખ્યા બાણાવલિ. ૧૪
સ્વામી! તે જૂધ કેમ દેખિયે? ઇચ્છા છે, પણ નહીં પેખિયે.
વ્યાસ કહેઃ રાજા! અવિધારચ, દૈવ-નેત્ર તે આપૂં સાર. ૧૫
તિહાં થકી સર્વ પેખશો, કૌરવ-પાણ્ડવ જૂધ દેખશો.
[1]સ્વામ્ય! જન્મ લગે તાં અન્ધ જ રહ્યો,
ઘણો કાલ તાં એણી પેરચ ગયો. ૧૬

---

૧ ગૂમાં ૧૬ થી ૨૫ ને બદલેઃ
વળી ફરી સન્ત્રે પૂછિયો, પાણ્ડવ સેનામાં શું થયો?
તે તુજ કહું, ધૃતરાષ્ટર રાય! સઞ્જે કહેઃ સાંભલ્ય મહિમાય. ૧૭

પુત્ર-મૃત્યુ જોવાને કાજ, દૈવ-નેત્ર [૨]શું વાંચ્છું આજ?
વ્યાસ-શિષ્ય સઞ્જે છે જેહ, આપી નેત્ર બેસારચો તેહ. ૧૭
'કુરુક્ષેત્રમાં જે કાંઇ થશે, સઞ્જે ઇહાં બેઠા દેખશે;
એવું કહી વ્યાસ ચાલિયા, રાજા સઞ્જે પ્રતિ બોલિયા: ૧૮
સ્વામ્ય! હમણા ત્યાં શું થાય? કોણ કોણ મલ્યા છે રાય?
સઞ્જે કહે: રાજા! અવિધારય, હમણાં દુર્યોધન કરે વિચાર. ૧૯

દ્રોણાચાર્યને વાણી કહી: "પાણ્ડવ સેન મલ્યૂં છે સહી;"
આચારજને પૂછે તેહ, "કોણ કોણ મલ્યા છે જેહ? ૨૦
દ્રુપદ શિષ્ય મારો કહે જેહ, ભીમ અર્જુન સરખા તેહ;
વૈરાટ, દ્રુપદ, સુયુધાન, ધૃષ્ટકેત, રાજા ચેકીતાન. ૨૧
કાશીરાજ, પુરુજિત જેહ, કુન્તીભોજ સહિત બલ તેહ;
તે યોધમાં ઉત્તમ અભિમન્ન, એવૂં છે પાણ્ડવનૂં સેન. ૨૨

હવે આપણું કહૂં તે જાણ્ય, અતિ બલવન્ત છે તારા પ્રાણ;
ભીષ્મ, દ્રોણ, કૃપાચારજ જેહ, અશ્વત્થામા, વિકર્ણ તેહ. ૨૩
સોમદત્ત, [૩]શલ્ય મહારથી, એમાં ભીષ્મ છે સેનાપતિ."
એવૂં કહે દુર્યોધન ગયા; સેનામાં જૈ ઊભા રહ્યા. ૨૪
રાજા અતિ રલિયાત્ય જ થયો, વલી કહી સમન્દ પૂછિયો;
હવે પાણ્ડવ સેનમાં શૂં થાય, તે તુઝને કહૂં, ધૃતરાષ્ટ્ર રાય! ૨૫

અર્જુન કવચ થયૂં શતખણ્ડ; જે શૂરવીર ધરંતૂ બ્રહ્માણ્ડ.
અર્જુન કહે: "સુણો, સારઙ્ગપાણ્ય! બહુ સેનાને મધ્ય પ્રમાણ્ય. ૨૬
તિહાં રથ આપણો મેલ્યો જેહ, કોણ કોણ મલિયા છે તેહ?"
અર્જુન-વચન કૃષ્ણે સાંભલી, રથ હાકચો જ્યાં સેના મલી. ૨૭

ભીષ્મ-દ્રોણ દીઠા તેણે ઠામ્ય, પિતા પિતામહ તેહ સમાન્ય;
પુત્ર પૌત્ર સર્વે તે વીર, દીઠૂં [૪]કુટુમ્બ અને થયો ભીર. ૨૮

૨ ...મુઠા સો. ૩. સાહ્ર સારથી. સો. ૪. સ્વજન કુટુમ્બ દીઠાં થયો. સો.

અર્જુન કહેઃ "સુણો, યદુરાય! સ્વામી! મેં સાં યુદ્ધ નવ્ય થાય;
શરીર મારૂં પલાયન થાય; કમ્પે દેહ ને નવ્ય રેહવાય." ૨૯
મુખશોષ, રોમાઞ્ચિત થયો, ગાન્ડીવ [5]નાખી કાયર વહ્યો;
અર્જુન કહેઃ ધિક એહ રાજ, મારે નથી એહનૂં કાજ. ૩૦
સ્વામી! કુલનો ક્ષય કીજિયે, તે પાતક ક્યમ શિરથ લીજિયે?
તે માટે હૂં જૂધ નહીં કરૂં, [7]તે પાપ કો કેમ ઓધરૂં?" ૩૧
નાખ્યૂં ધનુષ ને કાયર થયો, તવ્ય અર્જુન મોર્છીત ગયો;
યોગશાસ્ત્ર બ્રહ્મવિદ્યાય, પૂર્ણ થયો પ્રથમો–અધ્યાય. ૩૨
સઞ્જે ધૃતરાષ્ટ્રને કહેઃ અર્જુન શોકસાગરમાં વહે.
કૃષ્ણ કહેઃ "અર્જુન! શૂં થયૂં? કોણુ પાપ કોને આવિયૂં? ૩૩
નરક પમાડે કરે ઉપમાન, લોક હસારથ તેનો ઠામ;
છાંડો મોહ ને ધીરજ ધરો, અર્જુન! સમરણુ હરિનૂં કરો." ૩૪
અર્જુન કહેઃ "સુણો, ભગવાન! ભીષ્મ દ્રોણુ તે પિતા–સમાન;
જેહ ગુરુકાજ રાજ લીજિયે, તેહ ગુરુનો ક્યમ વધ કીજિયે?" ૩૫
કૃષ્ણ કહેઃ "જૂઠો એ વાદ; સાંભલ્ય, કથા કહૂં અનાદ;
પૂર્વ પક્ષ છે બ્રહ્મજ્ઞાન, તેહ જોતાં સર્વે સમાન. ૩૬
ગુરુ શિષ્ય છે માત ને તાત, નથી કોહ કેહ્‌ને બાન્ધવ ભ્રાત.
જન્મમરણ આતમને નથી, [8]વ્યાપકને શૂં જોવૂં કથી? ૩૭
[9]આત્મજ્ઞાન એમ જોયે કથી, અહંમેવ બીજો કોય નથી.
જેમ ત્રણ્ય અવસ્થા આવે દેહ, પુરમેશ્વરની ઇચ્છા તેહ. ૩૮

૫. ધનુષ નાખીને રહ્યો સો. નાખીને કાં રહ્યો. ૬. આ પૂર્વે ક મ. ગુરૂન્ હિ હત્વા શ્લોક ૭. તથાપિ તા એમ સમ ઓચરૂં સો. તથાપિ એકા કેમ ધરુ ક. ૮. આત્મજ્ઞાન એમ જોયે કથી ગૂ. ૯. વ્યાપકને શૂં જોયે કથી. ગૂ. ૩૮ પહેલાં ક માં અને ૩૮ a–b. બદલ–" રવિપૂઠે રાતિ આવે જાય. ઉદય અસ્ત સૂર કહેવાય, અખંડ બિંબ જોય છે તેહ, વ્યાપક રૂપ બ્રહ્મ તેહ. શત્રુમિત્ર કેહતા નથી, આત્મજ્ઞાન એમ જોતાં કથી."

જલમધ્યે પરપોટા થાય, તે ભાજે, તે માહ્ય સમાય;
આત્મારામ ભણીજે તેહ, હર્ષશોકથી અલગો જેહ. ૩૯
સેજે ઊપજે, સેજે સમે, દુસ્તર માયા એણી પેરય દમે;
'હૂં મારૂં, હૂં કર્તા જેહ,' અર્જુન! માયાનૂં બલ તેહ. ૪૦

પૂર્વછાયો

અનન્ત ઘડા પાણીભરયા, એક ચન્દ્રબિમ્બ પ્રકાશ;
ઘટ ઘટમા પ્રતિબિમ્બ છે, એમ હરિ-વિશ્વાસ. ૪૧
ઘટ ફૂટયો, પાણી ઢલ્યૂં, જેનૂં તે ત્યાં જાય,
ચન્દ્ર નિરન્તર વેગલો, તેને દોષ નવ્ય થાય. ૪૨

[૯] ચોપાઇ

એ અર્જુન! તૂં એવૂં જાણ્ય, નિર્ભેપણૂં તૂં હૈયે આણ્ય;
ક્ષત્રીને નવ્ય લાગે પાપ, સ્વર્ગ પમાડે, ટાલે તાપ. ૪૩
સ્વર્ગ-દ્વાર ઊઘાડૂં થયૂં, સકલ યોધનૂં પાતક ગયૂં;
રણસઁગ્રામ્ય ક્ષત્રી જે મરે, સ્વધર્મ થકો દુસ્તરને તરે. ૪૪

પૂર્વછાયો

સુભટ સર્વે એમ બોલશેઃ 'ભય પામ્યો અર્જુન,
લોક માંહ્ય અપજશ, થશે,' સાંભલ્ય હેત-વચન. ૪૫
જશ અપજશ જાતાં નથી, સુખ શૂં હોયે ધર્મ?
જશ-અપજશ બન્ને નથી, હાણ્ય લાભ ને કર્મ. ૪૬

---

[૧૦] ચોપાઇ

કર્મ માહ્ય નર ખૂતા જેહ, કૈયે મોક્ષ ન પામે તેહ."
"સ્વામી! વેદવન્દિત જે કર્મ, જાગ, દાન, જપ, તપ ને ધર્મ, ૪૭
ભક્તિ લખ્યાં છે વેદ વિચાર, સ્વામી! તેમાં શૂં નિરધાર?"
"હે અર્જુન! કહે તૂં સત્ય; વેદ વાણી છે દ્વિધા મત્ય; ૪૮
ત્રિગુણાતીત બુદ્ધિ એ આણ્ય; કર્મમાં નિષ્કર્મ કરી જાણ્ય;
જ્ઞાની પુરુષ જે કર્મ આચરે, જપ-તપ-જાગ-તીરથ જે કરે, ૪૯

સ્વધર્મ માંહે કરવું તેહ, ફલને ઇચ્છે તેહનો તેહ.
ઉદાર ધીર જે મનુષ્ય મર્મ, તેહ કર્મ જાણે નિષ્કર્મ. ૫૦
જ્ઞાનજોગે મન વશ થાય; કર્મ કરન્તો નવ્ય લેપાય.
હર્ષ, શોક ને લાભ ને હાણ્ય, પાપ-પુણ્ય સરખું કરી જાણ્ય. ૫૧
મોહસાગર તરીશ જેહ વાર, તત્ત્વજ્ઞાન તુંને હશે તેહ વાર;
ત્યારે તુંને શુદ્ધ-બુદ્ધ હશે; મોહસાગરની ભ્રાન્તિ જશે." ૫૨
"સ્વામી! એ બુદ્ધ આવે કેમ? મોહસાગર [1]તરવાનો નેમ."
"મનના વેગ સર્વે છાંડિયે, અર્જુન! ઉદાસી થૈ હીંડિયે. ૫૩
મન, તન ફેરૂં જ્યાં શોધન, એ તાં સ્થિરબુદ્ધિ પાવન.
[2]એવી બુદ્ધ જ્યારે રાખશો, તો હરિપદ નિશ્ચે પામશો. ૫૪

પૂર્વછાયો

દુઃખ પડ્યે શોચે નહીં, સુખનો મદ નવ્ય થાય;
રાગ, દ્વેષ ને ક્રોધ તજે, મોહ મન થકી જાય; ૫૫
લક્ષણ એ સ્થિરબુદ્ધનાં, એમ જીત્યે જીતાય.
ઇન્દ્રીને સઙ્કોચિયે, જેમ [3]કૂર્મ સઙ્કોચાય. ૫૬

[૧૧] ચોપાઇ

તું કહે, સેજે વિષયાવશ થાય, આહાર તજે તો સહૂ તજાય,
રસ-ઇન્દ્રી રસના નહીં તજે, ત્યાં લગે મન વિષયાને તજે. ૫૭
અર્જુન! એહનો કહૂં [4]ઉપાય; રસ-ઇન્દ્રી જ્ઞાને [5]વશ થાય;
જ્યાં લગી મન વિષયાને ભજે, તેને ગૃહનો સઙ્ગ ઊપજે; ૫૮
સઙ્ગ થકો તો ઊપજે કામ; કામે ક્રોધ, લોભ, અભિમાન;
મોહ થકી હોય બુદ્ધનો નાશ; બુદ્ધનાશે હોય નરક-નિવાસ. ૫૯
તે માટે ઇન્દ્રી જીતવી; બુદ્ધ જ્ઞાને વશ રાખવી;
સુધર્મનો કરવો વેવાર; હું મારૂં, તજવું, અહઙ્કાર. ૬૦

૧. તરિયે જેમ ગૂ. ૨. ગૂ. સો. માં રહી ગઇ છે. ૩. કમ ભૂ.-ક. ૪. ઉપદેશ....જીતેશ. ગ. ૫. ત્યાં યા નિશા શ્લોક ભૂ. માં.

પૂર્વછાયો

[5]સવારે નિદ્રા હતી, જ્ઞાની મનીષી સોય;
જ્ઞાની જ્યાં નિદ્રા કરે, ત્યાં જાગે ગુરુ ને શિષ્ય.(!) ૬૧

---

[૧૨] ચોપાઇ

જે મારી ભક્તિ આચરે, કામ ક્રોધ તૃષ્ણા [1]વશ કરે,
ગૃહસ્થાધર્મયો ચાલે જેહ, સહી બ્રહ્મપદ પામે તેહ. ૬૨
યોગશાસ્ત્ર ને બ્રહ્મવિદ્યાય, સાઙ્ખ્ય યોગ તે દ્વિતીયો-ધ્યાય;"
અર્જુન કહે: "સુણજ્યો, ભગવાન ! દ્વિધા વચન બોલો છો વાણ્ય. ૬૩
ક્ષણ ક્ષણ એક પ્રતિપાદે કર્મ, વળી નિન્દે મોહ ને ભ્રમ;
સ્વામી ! વાત નિરધાર કરી, એમાં દીર્ઘ દેખાડો, હરિ !" ૬૪
કૃષ્ણ કહે: " અર્જુન ! મન્ય આણ્ય, બે મારગ સાચા કરી જાણ્ય,
બેહુ મલીને એકજ થાય, જ્ઞાની વન્યાં લહ્યા નવ્ય જાય. ૬૫
[2]બેહુ મલીને એકજ જાણ્ય, રાતદિવસ ને સૂર્ય પ્રમાણ્ય,
કર્મ માંહ્ય નિષ્કર્મ છે તેમ, કાષ્ઠમાં હુતાશન છે જેમ. ૬૬
એક ગૃહસ્થધર્મ મૂકી વન્ય જાય, વસ્ત્ર તજી સંન્યાસી થાય,
તોય [3]એ મન્ય નવ્ય પામે સહી, સત્યજ્ઞાન જો ભાસે નહીં. ૬૭
બ્રહ્મ થકી ઊપનૂં છે કર્મ; સર્વ ભૂતમા વ્યાપક [4]બ્રહ્મ;
કૃષ્ણાર્પણ બુદ્ધયે કીજિયે; નિર્ગુણ સગુણ માંહ્ય પૂજિયે. ૬૮
આગે જનકાદિક રાજાન, તેણે જાણ્યૂં બ્રહ્મજ્ઞાન;
તેણે કર્મ કૃષ્ણાર્પણ કરયાં; કર્મ વન્યાં તેને અનુસરયા. ૬૯
મોટા શ્રેષ્ઠ આચરે જેહ, લોક પ્રવર્તે મારગ્ય તેહ;"
અર્જુન પ્રત્યે બોલ્યા ભગવાન: "સંસારનૂં નથી મારે કામ. ૭૦
લેવું-દેવૂં મારે નથી, નથી તેને શૂં કહું કથી ?
તથાપિ હૂં કરૂં છૂં કર્મ, તે માટે જે લોકા-ધર્મ. ૭૧

---

૧. પરહરે ગૂ. ૨. રાત્યદિવસ જેમ સૂર પ્રમાણ, કર્મ નિષ્કર્મ તેજ મન્ય જાણ્ય ગૂ. ૩. બ્રહ્મ ક. ૪. કર્મ ક. મત્ય ગૂ.

જો હું કર્મને નિન્દું વેદ, તો વર્ણવર્ણનો ભાગે ભેદ.
તે કર્મથી રાખીને મન્ય, કર્તા કર્મ નહીં લેપન. ૭૩
મેં કહ્યો તે મારગ્ય ચાલશે, તે પદ બ્રહ્મસહિત પામશે."
ગીતાજ્ઞાન કહ્યું ગોવિન્દ; અર્જુન મન્ય પામ્યા આનન્દ. ૭૨

૩. ભીષ્મવધપર્વ—

કરચ ધરચાં તવ્ય ગાન્ડીવ ને બાણ; ભડક્યા જ્યોધ અને કેકાણ;
[૫]ધનુષ-ટંકારવ અર્જુને કરચો; તેનો શબ્દ સઘળે વિસ્તરચો. ૭૪
રથ-રાસ શ્રીહરિને હાથ્ય; સેવકજન કેરા એ નાથ.
ભીષ્મ સન્મુખ આવી રહ્યા; જૂધ કરવા સપરાણા થયા.

પ્રથમદિન-પ્રવેશ

ભીષ્મદેવે તવ્ય સાધ્યાં બાણ; સેના સર્વે પડિયું ભંગાણ;
ખમે કોણ ભીષ્મના પ્રહાર, જેણે જીત્યો છૂટો અવતાર! ૭૬
ગંગાજીના સુત ગુણગ્રામ, આવ્યા કરવા રણસંગ્રામ.
[૬]વાજે નીસાણ બોલ્યેર ગત્ય. શબ્દ સાંભલી હારચા નરપત્ય. ૭૭
ઘોર વૃષ્ટિ સેના પર થઇ; સેના પાછી નાઠી સહી.
કહે જ્યુધિષ્ઠિર: "કારણ કશું? આવ્યા ભીષ્મ બલ સાગર જશું." ૭૮
સુણી ધર્મ હરિ પાસે ગયા; "રાખ્ય, રાખ્ય," વચન બોલિયા.
કીધી સ્તુતિ ત્યાં ધર્મ રાજાનઃ "દિયો પાણ્ડવને જીવ્યત-દાન. ૭૯
આગે રાખ્યા છે અનેક; મુખે એક શો કહું વિવેક?
ઘણે કષ્ટે રે રાખ્યા તમે, હવે આજ પિતામહ દમે. ૮૦
ભીષ્મ-રૂપિયો સાગર જેહ, પાણ્ડવને ઊતારો તેહ.
સુદામાની કીધી સાર; આપ્યા વિપ્ર તણા કુમાર. ૮૧
વિભીષણને આપ્યું રાજ; સુરિનર કેરાં કીધાં કાજ;
રાખ્યું અસુર તણું જે બાલ; [૭]તેને મલિયા શ્રીગોપાલ. ૮૨

---

૫. સો. ક. માં નથી. ૬. સો. ક. માં ઉડ્ડી રહી ગઇ છે.
૭. કાં મદદ સુને ક.-સો.

હિરણ્યાકશ્યપને મારી કરી, ફાડ્યો થમ્ભ, પ્રગટ્યા હરિ.
ધ્રૂને અવિચલ પદ આપિયો, મેરુ તણે શૃંગે થાપિયો. ૮૩
બલિ રાજા ચાંપ્યો પાતાલ્ય, ઇન્દ્રાસન રાખ્યૂં ગોપાલ.
અનેક ભક્ત ઓધારયા હરિ; પાલ્યા દાસ; સપર્યા કરી. ૮૪
પાણ્ડવ જાતા રાખ્યા એવ, હવે હમે છે ભીષ્મદેવ.
ભીષ્મ થકા ઊગારો, હરિ!" એમ સ્તુતિ ધર્મે ઓચરી. ૮૫

બોલ્યા કૃષ્ણ: "સુણો, રાજન! 'ધર્મેજય'નૂં પ્રગટ વચન;
જય તમારી થાશે સહી; તે માટે દુઃખ ધરવૂં નહીં." ૮૬
સન્તોષી શિરચ મૂક્યો હાથ; યુદ્ધે પરવરિયા જગનાથ;
ભીષ્મસમીપે રાખ્યો રથ; બાણ બહુ વલી સાહ્યાં હાથ્ય. ૮૭
ઘોર વૃષ્ટિ થૈ સેના માંહ; સન્મુખ ચાલ્યા રાણારાય.
સેનાપતિ થયા ભીષ્મદેવ, [8]સર્વ જોધા આવ્યા તત્ખેવ. ૮૮

સમીપે આવ્યા કૃષ્ણ–અર્જુન; દેવદત્ત પઞ્ચાજન્ય-ધૂન્ય;
[10]સજ્યા માંહ નીસાણ ગડે, શરાતન શરાને ચડે. ૮૯
ત્યાં ભગદત્ત આડો આવિયો, મારી અર્જુન વ્યાકુલ થયો.
મૂકે બાણ બહુ ભગદત્ત, પાણ્ડવસેનનો આણે અન્ત. ૯૦
શકુનિ દુઃશાસન [11]મદભરયા; પૃથક પૃથક જોધાને વરયા;
સાગર સાત તણૂં જે પૂર, મારી સેના કીધી ચૂર. ૯૧
આપોપે તાં નાદ ભૂર; પડ્યા કોરવૌ વાતા સૂર.
શિખણ્ડી ને શલ્ય આથડ્યા; ભગદત્ત ને અર્જુન ભડ્યા; ૯૨
ધૃષ્ટદ્યુમ્ન ને ક્ષેમધર્મ; અભિમન્યુ–દ્રોણ પ્રાક્રમ; .
અશ્વત્થામા–સાત્યિક જોધ, કરે સઙ્ગ્રામ ધરીને ક્રોધ. ૯૩

---

૮. શરાતન વાધ્યાં અશ્વમેવ ક. ૯. ૮૮ મી પછી ક. માં એક લીટી વધારે:—

કટિપટકા તેડ્યા થાય, ચાલ્યા દેશદેશના રાય.

૧૦. ક. માં નથી. ૧૧. બલ સો. ૯.

દ્રુપદ ને સુશર્મા રાય, આવ્યા બાણ તણે તે ઘાય
વૈરાટ ને નાગપણી વીર, કરે સંગ્રામ [૧૨]સાહમ ધીર. ૯૪
દુર્યોધન નિરખે સંગ્રામ. પૂરે ભીષ્મ સહૂની હામ.
નદીના વેગ સમુદ્રે ભલે, તેમ ભીષ્મ સેનમા ફરી વલે. ૯૫
પાચે પાણ્ડવ રહ્યા એકઠા, ભીષ્મ-બલ માટે સામટા.
ચોથે પાસે થાય સંગ્રામ, શૂરા ધીર સમરે હરિનામ. ૯૬
કરે બાણ કેરી બહુ વૃષ્ટિ. સકલ યોધ દેવરાવે પૂઠ.
હસ્તીશું હસ્તી આખડે; ગજ પાસે ગજ તિહા ભડે; ૯૭
પાલાશું પાલા પરમાણ, બાણધાર સાથે તે બાણ,
મલ્લવિદ્યા સાધે મલ્લ-મન્ત્ર, ગદાયે ગદા મન્ચે છે જન્ત્ર. ૯૮
ભીષ્મભય પાણ્ડવને ઘણો, અનુભવ આવે હત્યા તણો;
બ્રહ્મચારયના કના પ્રહાર, કોણ સહે સમરથ ઝૂઝાર? ૯૯
"મારચા, મારચા" નર-મુખે થાય, મૂકી બાણ ને નાઠા જાય,
જાથા ઝાખર ટેકે ઘણા, બાણ વિકટ ગંગા-સુત તણા. ૪૦૦
મૃગપત્ત વસે જયમ મૃગ પસે, તેમ નાસે ત્યા ભીષ્મ વતે,
જેમ પાણ્ડવનમા હુતારાન, તેમ દહે દલ ડેગ તન ૧
નાઠી સેના પાણ્ડવ તણી, બાણવૃષ્ટિ ગંગાસુત તણી,
તેણે સમે થયા મધ્યાહ્ન, ઊતારે વલિયા રાજન ૨
પઞ્ચાયણનો શબ્દ સાભલી, પાણ્ડવ-સેના પાછી વલી,
સર્વ સર્વ સમ્ભાલે સાય, એક એકને પૂછે વાત. ૩
આવ્યા તેહને હેતે મલ્યા, નાવ્યા તે રણ માહા ગલ્યા.
ઊતારે આવ્યા સૌ કોય, છત્રીસવર્ણી પાક જ હોય ૪
રાજા સર્વ આરોગી કરી, વલી સર્વ ચાલ્યા પરવરી
સેન તણો નવ્ય લાભે પાર; કરતા બાણ તણા ટંકાર. ૫
ભલા ભલા કૌરવકુમાર, હર્ષભર્યા વાહે હથિયાર
કૌરવસભ્યા આવી મલી, પાલા રથ ગજ હય આકલી. ૬

---

૧૨. સબલ કે.

સેન્યાપતિ સબળો વસુ-અઙ્ગ, સકલ સેનાનો કરતો ભઙ્ગ.
તેણે સમે વૃકોદર વીર, આવ્યો યુદ્ધ કરન્તો ધીર. ૭
ગદા કર મધ્યે ઓપતી, સેના ક્ષય કરતો મહામતિ;
મેઘનાદ કરે બલવન્ત; હય ગજ રથનો આણે અન્ત. ૮
હસ્તી ઊડાડે આકાશ્ય; તે પુનરપિ ન આવે પાશ.
ફોજે ફોજ વૃકોદર ફરયા; હય ગજ રથ કીધા સાથરા. ૯
ભીમ ભુજાગલે કુઞ્જર ધરે, ચરણ્ય સાહીને ચૂર્ણ કરે,
ભીમ તણું રૂપ વિપરીતઃ જોઇ યોધા થાય ભેભીત. ૧૦
મોટાં કર્મનો કર્તા ભીમ; કરે સર્વને કાઢ઼ા હિમ.
તવ્ય ભીષ્મ આવિયા તાત; વૃકોદર વાવરતા હાથ. ૧૧
સાધ્યાં બાણ અસઙ્ખ્ય અપાર, જેમ કલ્પાન્ત કરે અઙ્ગાર.
ભીમ ઉપરય તે કીધી વૃષ્ટિ; મારીને લેવરાવી પૃષ્ઠ. ૧૨
જેમ પન્નગ રાફડે પલે, તેમ ભીમ-અઙ્ગ બાણ ગલે;
અલગો જૈ માંડ્યો સઙ્ગ્રામ, ભગદત્ત યુદ્ધ કરે જે ઠામ્ય. ૧૩
ભગદત્તે દીઠો પવનકુમાર, ગદા ગ્રહી ચાલ્યો નિરધાર;[૧૩]
શોભે બે જેમ પર્વતરૂપ, ભગદત્ત ને વૃકોદર ભૂપ. ૧૪
ચાલી આવ્યા અણિયો અણી, પ્રૌઢ઼ [૧૪]પુરુષ બે બલના ધણી.
ભીમે ચાલી કીધો ઘાય; ભગદત્ત કહેઃ 'ધન્ય પવનસુત રાય!' ૧૫
તેજે ગદા મારી ગુણવન્ત; 'જોજે તારો આણૂં અન્ત.'
મારી ગદા ભીમ લડથડે; પૃથ્વી ઉપરય જોધો પડે. ૧૬
સહદેવે આવી કીધી સાહ્ય; વકારિયો વૃકોદર રાય.
વકારિયો તવ વાધ્યો વીર; ગદા ગ્રહીને ચાલ્યો ધીર. ૧૭
ભગદત્ત મારચો ઝાઝો પ્રહાર; તેજે જોધ કરચો સહાર.
[૧૫]ગ્રહી ગદાનો કીધો ઘાય; ભગદત્ત પાડ્યો રણ માંહ્ય. ૧૮
વેગે તત્ક્ષણ આવ્યા બાથ, ભીમસેને વાવરિયા હાથ;
મારી મુષ્ટિ મસ્તક માંહ્ય; મુખની વાટે શોણિત જાય. ૧૯

૧૩. તેવાર. સૂ. ૧૪. ગદા પ્રૌઢ ગૂ. ક. ૧૫. કરી સો.

પાડ્યો શર પૃથ્વી જેટલે, સેના સર્વ વળી તેટલે.
મળ્યા એકઠા ભીષ્મ પાશ 'પ્રૌઢ પુરુષનો આવ્યો નાશ' ૨૦
ભગદત્ત મારી ભીમ જ વળ્યો; આવીને રાજાને મળ્યો.
"મારચો ભગદત્ત, ભડ રાજન! ધન્ય ધન્ય," બોલે રાય અર્જુન. ૨૧
વળી વિચારે પરમ સુજાણ 'રખે આવે ભીષ્મના બાણ!'
ભીષ્મ થકી ભય પામે સહુ, પાણ્ડવ કેરા જોધા બહુ. ૨૨
ભીમે રણમા કીધો સંહાર; બે ક્ષોણી મારચા નિરધાર,
ભગદત્તને મારી કરી, ગર્જ્યો જેમ ગાજે કેસરી ૨૩
ભીમ ભયંકર એવું યુદ્ધ, ગઈ સર્વ કૌરવની શુદ્ધય.
તેણે સમે ત્યા રજની થઈ, આવી ઊતારે સેના વહી. ૨૪
[૧૬]અર્જુન કૃષ્ણે કીધા નાદ, શંખ શબ્દ સાભળિયા સાદ;
આવ્યા ઊતારે સૌ જોધ 'ભીષ્મ તણો કુણ સહશે ક્રોધ?' ૨૫
[૧૭]એ ચિન્તા પાણ્ડવને મન્ય, 'ભીષ્મ હતના વશમા તન;
એક દિવસમા કીધૂ યુદ્ધ, ટાળી સર્વ યોધાની શુદ્ધય ૨૬
નવ દિન આપણ કેમ જીવાય? બાણ ભીષ્મના નવ્ય સેહ્વાય.'
કૌરવને મન્ય અર્જુનની ચિન્તા, તેમ પાણ્ડવને ભીષ્મ પિતા. ૨૭
જે પાણ્ડવે મારયું'તું સૈન; રુધિર નદીની ચાલી પરવેણ્ય,
[૧૮]ગજહય માસના કર્દમ થયા, કેના યોધ તણાઈ ગિયા; ૨૮
નર-મસ્તક કચ્છપ-આકાર, અસ્થિ પાણ્રજ બન્ધ સાર,
નર આભરણ, વેના વિસ્તાર, રથ તરે નાવને આકાર. ૨૯
કુંજર કેરા બેખા જેહ, રણપૂરે કૈં તાણ્યા તેહ.
પાણ્ડવ બેઠા કરે વિચાર; સાભળ, પરીક્ષિત તણા કુમાર' ૩૦
કૃષ્ણપદ પ્રણમે કુલદીપ. "પ્રભુ' અમે જીત્યા મહીદીપ;
સકલ જોધ માર્યા સહી, ભીષ્મપિતા જીતાયે નહીં. ૩૧

---

૧૬. ૨૫a-b પછી—આવે ઊતારે સેના વહી, જોઇ સર્વે સાંભરયૂં સહી ગૂ. ૧૭. ૨૬ a b પછી—ભીમના મનમાં નીરાંજ ધરી, ગ્રહ પ્રકારે સૈના હણી ગૂ. ૧૮ ૨૮ c-d અને ૨૯ a-b ક માં ઊ. ૫૮

એહના ભયથી રાખો, સ્વામ્ય! તમે સાથ થયાનું કામ."
એમ સન્તોષ્યા શ્રીભગવાન; "સુણો, વૃકોદર! બુદ્ધિ-નિધાન! ૩૨
તેહ પુરુષની જય ત્યાં થશે, જેહના કુલમાં ધર્મજ હશે.
તેહ વાતનો સન્ધે નહીં; વેદપુરાણે એ વિધ કહી." ૩૩
કૃષ્ણે મસ્તક્ય મૂક્યો હાથ; વળી સ્વામીએ કરયા સનાથ.
"લાગાં'તાં ભીષ્મ તણાં બાણ, નિવૃત્ત કરો, સ્વામી નારાણ!" ૩૪
સેવકને દીધો [૧૯]સંક્ષોભ: "જીતીશ, ભીમ! મ કરય મન્ય ક્ષોભ."
રજની સમો ત્યાં વહીને ગયો; થયું પ્રાત; સૂર્જ ઉદયો. ૩૫

દિન બીજો-પ્રવેશ

સજે સૈન્ય જોધા શણગાર; પેરે ઉવરખ્યા(ને) જયસાર;
વાગાં બોહુતેર ગત્ય નીસાણ; શૂર સર્વને કીધાં જાણ. ૩૬
શઙ્ખનાદ કીધા સામટા; થિયા શૂર, મલિયા છે ઘટા;
ચાલ્યા સર્વ કરવા સઙ્ગ્રામ, ભીષ્મ-સેન હતાં જેહ ઠામ. ૩૭
મહા ઘોર મેલે છે બાણ, કહીં યોધના હરતા પ્રાણ;
ગર્જે છે અતિ અપ્પરક ધાર; પુરુષ કરન્તા મારામાર. ૩૮
સાત્વિક ને સુશર્મા ભડે; જયદ્રથ ધૃષ્ટદ્યુમ્ન આથડે;
ભડે શલ્ય ને સહદેવ; વચન બોલે મુખે તત્પેવ: ૩૯
"મામાજી! કરો છો પેરામણી, આ ટાણે ભલી ભાણજ તણી."
શલ્ય કરે સવલૂં જતન; ધીરા બાણ ધરે રાજન. ૪૦
સહદેવ કહે: "મામા! સાંભલો, ધરજ્યો બાણ, રુદયાથા ટલો;
આ ટાણે કયમ કીજે દયા? મારે, રાજા! તજવી મયા. ૪૧
ક્ષત્રી કુલનો એ છે ધર્મ: રણ મધ્યે કરવૂં પ્રાક્રમ.
સ્વજન સન્તોષ હોય ત્યાં લગે, ઊભા ન્હોય રણમાં જ્યાં લગે. ૪૨
જ્યોવન વૃદ્ધ અને જે બાલ, રણમાં ગણવો રહૂં ભૂપાલ.
તે માટે, મામાજી! સત્ય, કરો જુધ; મારે, ભૂપત્ય! ૪૩

૧૯. સન્તોક......દોય સો. ક.

ક્ષત્રીતનને કરુણા કશી ? " બોલ્યા શલ્ય વચન તવ હસી·
"સુણ્ય, ભાણેજ! ભલૂ તે કહ્યં, એક દિન્ય અન્ન કૌરવનૂ ગ્રહ્યૂં ૪૪
તે માટે તજવૂ થયૂ, ભાણેજ' નહીં તો કયમ દૂખૂ તુજ દેહ ?"
એમ કહી આવા ચાલિયા, જાણે મદમેગલ માલિયા! ૪૫
જ્યુધિષ્ઠિર ને દુર્યોધન રાય, સન્મુખ ઊભા બોલે ત્યાહ.
ધર્મ કહે· "તૂ થયો કુલ-અંગાર, સગા સર્વ કરાવ્યો સંહાર. ૪૬
તારૂં દુઃખ છે અમને ઘણુ, વળી વિશેષે સગા તણૂં
કપટ કરીને કાઢ્યા વન્ય, તે દુખ અમને છે ત્યા મન્ય. ૪૭
પઞ્ચાલીના કાઢ્યા ચીર, લાખાગ્રહમા બાલ્યા વીર;
[20]વિષમોદિક દીધા તે સહી, તે વાતે હૃદય ધરતા નહીં. ૪૮
આજ દુઃખ લાગે છે ઘણૂ, અહો દુખ કુલ જાવા તણું,
મોકલિયા વિષ્ટિ મહારાજ, પઞ્ચ ગામ માગવાને કાજ. ૪૯
તૂં તેને ઊઠ્યો મારવા, કૃષ્ણ દૂબ્યા તે કુલને ખોવા,
કુટુમ્બકાષ્ઠમાં તૂ ઘણ હુવો; ખાઇ સર્વને પોતે મુવો ૫૦
તારા અવગણનો નહીં પાર; તેં ભરિયા પૂરા ભણ્ડાર;
હવે આજ બેમા [21]કોણ મરે ? હસ્તિનાપુરની ભોમ્ય જ હરે." ૫૧
દુર્યોધન કહે "સુણો, ધર્મ ' ગર્ઠ વાત ન'ય બોલો મર્મ.
મુખે કહેતા લાગે લાજ, યુદ્ધ વિના કયમ ભાગે દાઝ ? ૫૨
[22]ચોપાસે લાગે સઙ્ગ્રામ, દુઃશાસન દ્રુપદ એક ઠામ્ય;
વૈરાટ ને શકુનિ બે ભડે, શિખણ્ડી કૌન્તીભોજ આથડે. ૫૩
કૃપાચાર્ય ને સાત્વિક જયોધ, અશ્વત્થામા નિકુલ વિરોધ,
શત પુત્ર કૈકે રાજન, જુદ્ધે કોપ નવ્ય મૂકે મન. ૫૪
રથે રથ, પાળાઇં પાળ, સૂંઢાળા સન્મા સૂંઢાળ.
ક્ષત્રીવટ યુદ્ધાયુદ્ધ કરે; અન્ય મારમ્ય કોય ન અ દરે. ૫૫
તે વેળા મહદ સઙ્ગ્રામ, પડિયૂં પાણ્ડવત્રેન વિગમ,
ક્ષોણી સેના કીધી હણૂં; પડિયૂં મેન તે પાણ્ડવ તણુ. ૫૬

20. "મદુઃખ ..દુઃખ ક. 21. કોણ ક–ગ. 22. આ કડી ગ. માં નથી

દુર્યોધન કેરા જે ભ્રાત, અષ્ટાદશ તે પામ્યા પાત,
નારાયણી જોધા બલવન્ત, ત્રણ્ય સહસનો આણ્યો અન્ત ૫૭
સુશર્માની સેન્યા ઘણી, હણ્યૂ પાણ્ડવે સે[૨૩] ક્ષોહણી,
ભીમે રણમા પાડ્યો સેર, રણક્ષેત્રે વાધ્યા અતિ વેગ ૫૮
અર્જુનને રોકે ભીષ્મ તાત, સન્મુખ બેઠા શ્રીયદુનાથ.
ભીષ્મદેવ કહે "અર્જુન ! સુણો, સદા જસ રેંશે તમ તણો. ૫૯
ભારથ ભલા કરો છો સાર, ધન્ય પાણ્ડવો છો સંસાર્ય,
પ્રાણ આગમીને યુદ્ધ જ કરો, શત્રુસન્મુખ સદાયે મરો. ૬૦
જીતતા જસ વાધે અત્ય, મરે તો નર પામે મુગત્ય
ધન્ય અર્જુન ! તારૂ સામર્થ્ય, દુર્જિનને જોડાવ્યા હસ્થ ૬૧
ધન્ય તમે હરિને વશ કરયા ભૂતળે ભલે તમે અવતરયા"
કૃષ્ણ કહે "સુણજ્યો, ગાંગેવ ! તમ અવતાર ઇચ્છે છે દેવ ૬૨
પાણ્ડવ પુત્ર તમારા સહી. એહને મારતા ઘટતૂ નહીં.
તમારે છે બે લોચન પાણ્ડવ ને વળી દુર્યોધન ૬૩
તમે વિકટ રચ્યૂ સંગ્રામ, પાણ્ડવને શૂ હણશો, સ્વામ્ય ?"
ભીષ્મ બોલિયા "સુણો વચન, અમે જમ્યા કૌરવનૂ અન્ન ૬૪
એહને અર્થે દેશૂ પ્રાણ, હશે 'ધર્મની જય' નિરવાણ,
અમે તો પ્રાણ આપી છૂટશૂ, એક વાતનૂ મનમા વસૂ." ૬૫
કૃષ્ણ કહે "તે કહોને તમો, જેમ રલિયાત થાઉ અમો"
ભીષ્મ કહે "સુણજ્યો, ભગવાન ! એહ વાતનૂ મનમા શાન ૬૬
દ્વારામતી પધાર્યા તમો, દુર્યોધન મોકલિયો અમો,
તમને તેડવા આવ્યા રાય, અર્જુન આવી બેઠા પાય ૬૭
ધૂન્ય ભાગ રાજાને દીધ, તવ તમે પ્રત્યગ્ન્યા લીધ
'આયુધનો તજવો આરમ્ભ,' સુણી વાત અમે થ્યા વશમ્ભ ૬૮
તમે મુખે બોલ્યા, ગોપાળ ! દન્તવક્રનો આણ્યો કાળ.
તે દિન પ્રત્યગ્ન્યા લીધા સહી 'અગ્રે આયુધ ધરવૂ નહી' ૬૯

---

૨૩ પાઍ સો પાચ ક

તે માટે સુણજ્યો, જગનાથ! મેં મનમાં કલ્રી એક વાતઃ
'ધરાવૂં તમને આયુધ;' એહની મેં વિચારી બુદ્ધ્ય. ૭૦
અનન્ત આયુધ ધરશો જદા, પાણ્ડવ તો ઊગરશે તદા.
ચક્ર ધરાવૂં તમને, નાથ! તો ગઙ્ગા જનની, શન્તન તાત. ૭૧
પાણ્ડવનો અન્ત હોશે તાત, જો ચક્ર ધરાવૂં ન, વૈકુણ્ઠનાથ!
ભાંજૂં રથ; પાડૂં કપિવીર; ધ્વજા સહિત છેદૂં શરીર. ૭૨
મુગટ પાડૂં મસ્તકે સમેત; પાણ્ડવને કાઢૂં રણક્ષેત્ર,
જો ચક્ર ધરશો, ચત્રભુજ! તમો, તો પાણ્ડવને પ્રસન્ન છૂં અમો." ૭૩
કૃષ્ણ કહેઃ "ગઙ્ગાસુત! સુણો; વિચાર મન્ય અમારે ઘણો;
બોલ્યા બોલ તે કેમ ચૂકું? સત્ય અમારૂં કયમ મૂકું? ૭૪
પાણ્ડવના પિતા છો સહી, તમ જેટલે અમારે નહીં;
અમે વચન ઊચારચા જેહ, કહો, "ભીષ્મ! કયમ મૂકું તેહ?" ૭૫
ભીષ્મ વદેઃ "ભલે ભગવાન! તમે તમારૂં રાખો માન,"
કરતાં વાદ થઈ શર્વરી, આવ્યા ઊતારે પરવરી. ૭૬
જમે ભોજન વિવિધ ભાત્ય; સૈન્ય સમ્ભાલ્યૂં ભીષ્મ જ તાત;
જણ જેહના મુવા તે જોધ, તેહ સ્થાનકય જૈ દિયે પ્રતિબોધ. ૭૭
ભીષ્મદેવ બેઠા સ્વસ્થાન્ય, ત્યાં આવ્યા દુર્યોધન રાજાન.
સાથે શકુનિ દુઃશાસન; મનમાં રોષ રવિનો તન. ૭૮
ભીષ્મ તણે પાસે આવિયા; દણ્ડવત્ પ્રણામ જ કિયા,
બોલ્યા મુખ્ય દુર્યોધન રાયઃ "પિતામહ! તમ લાગૂં પાય." ૭૯
પ્રણ્વી સર્વ બેઠા મલી, દિવસ-જુદ્ધ-વાર્તા સાંભલીઃ
"એક ક્ષોભ્ય પાણ્ડવના જોધ, સઙ્ગ્રામે પડિયા રણમધ્ય. ૮૦
આપણના શરા થિયા [24]સન્ત, કૈંક સેનાનો આવ્યો અન્ત.
હવે કહૂં: પિતામહ તાત! કરો કાલ્ય પાણ્ડવને ઘાત. ૮૧
તમ ટાલી તે કેને કહૂં? પાણ્ડવના પરિભવ કયમ સહૂં?"
વલતા બોલ્યા ગુરુ ગાઙ્ગેયઃ "સાંભલ્ય, કૌરવપતિ! તૂં એવ. ૮૨

૨૪. શાન્ત. સો. ગૂ.

પાણ્ડવ જીતાશે કયમ કરી, જેને પાસે સમરથ હરિ?
ધનુર્વિદ્યા તણો જે જાણ, અધિક એનૂં બલ પ્રમાણ. ૮૩
એ પાણ્ડવ જીત્યા કયમ જાય, જેને મસ્તકય [૨૫]ત્રિભુવનરાય?
વલી વિશેખે રાજા ધર્મ, સત્યવાદી પૂરણ પ્રાક્રમ્મ. ૮૪
અસત્ય [૨૬]કરી મનમાં આશ, તેહને કૃપા છે, ને વિશ્વાસ."
ભીષ્મ તણાં વચન નિરવાણ: "એ એક છે નર-નારાણ. ૮૫
અવનીનો ઊતારણુ ભાર, તે કારણ્ય એનો અવતાર."
વૈશમ્પાયન કહેઃ સુણ્ય રાય! સઞ્જે ધૃતરાષ્ટ્રને કહે ત્યાંહ. ૮૬

પૂર્વછાયો

ભીષ્મ-વચન તવ્ય સાંભલી, બોલ્યો દુર્ય્યોધનઃ
"પિતામહ કાયર થયા તે, સાંભલ્ય દિનકર-તન! ૮૭
જેને આદરય આદરયા, આપણ્ય મહા સઙ્ગ્રામ,
તે બોલે છે પાંતરાં; આપણને કિશ્યો ઠામ!" ૮૮
કર્ણ કહેઃ "વૃદ્ધ જ થયા; વિચત્ર છે તવ્ય મત્યઃ.
પ્રાક્રમ નિન્દે સર્વનાં. મોટા કહે તે સત્ય." ૮૯

---

[૧૩] ચોપાઇ દાવટી

વૈશમ્પાયન ઓચરેઃ સુણ્ય, [૧]જનમેજે રાય!
સઞ્જે-મુખથી સાંભલે, [૨]ધૃતરાષ્ટર તે ત્યાંહ. ૯૦
ભીષ્મ વાણી બોલિયાઃ "રાય! સુણો મારી વાત;
[૩]રજક તારૂં ખાધા માટે, કરીશ રણમાં ક્ષાત્ય. ૯૧
તારી આગલ્ય હરિ જે બોલ્યા, તેહ તજાવૂં બોલ;
ચક્ર ધરાવૂં ચતરભુજને, એમ મારો કોલ. ૯૨
કૃષ્ણ આયુધ નવ્ય ધરે તો, જીતવા જગદીશ.
અર્જુન મારૂં એકલો, બાણ સાધૂં વીસ." ૯૩

---

૨૫. વૈકુંઠ° સો. ક. ૨૬. કરી હતે વંચે વાસ. સો, ૧. પરીક્ષિતના તન. સો. ક. ૨. અમ્બાસુત રાજન. સો. ક. ૩. અન્ન તારૂં જમા માટે. ગૂ.

ગઙ્ગાસુત કહેઃ "કાલ્ય મારૂં, નિરખજો પ્રાક્રમ્મ;
અપત્ય-યુદ્ધ તો નહીં કરૂં, કરૂં ક્ષત્રી ધર્મ." ૯૪
પગે લાગી વલ્યા રાજા, ગયા ગુરુને પાશ;
ચરણ્ય લાગી જઈ બેઠો, મૂકતો નિઃશ્વાસઃ ૯૫
"ગુરુ! તમ વિના મુઝને કોણુ રાખે? ચરણ્ય મેલૂં શાસ.
ભીષ્મવાયક સાંભલીને, મારા મનમાં રીસ. ૯૬
પાણ્ડવ-પ્રાક્રમ પ્રૌઢ છે; કૃષ્ણુ કરે છે સાહ્ય;
સૈન્ય મારે આપણું; મારી દાઝ કેમ ઓલાય?" ૯૭
દ્રોણુ વલતા બોલિયાઃ "દુર્યોધન! કહૂં, સુણ્ય વાતઃ
પાણ્ડવ જીતાશે નહીં, જેને શીશ છે જદુનાથ. ૯૮
તેં અપત્ય કીધે જૂધ કીધૂં; હરચાં નારી-ચીર;
તારી વૃત્ત્ય ખાધે કરી, આ તમ તણૂં છે શરીર. ૯૯
દસ દિવસ ભીષ્મ પછેં, જોજો મુજ પ્રાક્રમ્મ.
જાણું છૂં તે જીતશે, જેને હશે ધર્મ." ૫૦૦
ગુરુવચન તવ સાંભલી, બોલિયો ભૂપાલ;
કર્ણ પ્રત્યે ઓચરચોઃ "સહૂ લવે આલપમ્પાલ." ૧
કર્ણ કહેઃ "કાયર થિયા, શું ધનુર્વિદ્યાના ધીર?
અર્જુન તમ વિદ્યારથી; તમે વદ્યા દાયક વીર. ૨
તે તમને કયમ જીતશે? એ કપટ કેરી વાત!
ધર્મ રાખો, શ્રીગુરુજી! રણમાં તે વાધે ખ્યાત." ૩
ગુરુદેવ વાણી ઓચરેઃ "દસ દિવસ પછી મુજ કામ;
પાંચ દિન રક્ષા કરૂં, 'હૂં' કરીને સઙ્ગ્રામ. ૪
જીતવૂં જગદીશ હાથે, પણ કરશું તે પ્રાક્રમ્મ;
પાપી પરલે યે જાશે, પ્રગટ રે'શે ધર્મ." ૫
દ્રોણુ-વાણી સાંભલીને, ગયા શલ્યને પાશઃ
"મારુ-રાજા! ચરણ્ય વન્દૂં, બલિયા બલપ્રકાશ! ૬

તમે મારે સાથ છો, ત્યાં નથી ચ્યન્તા આજ;
પાણ્ડવ પ્રાજ્ઞે કરીને, આપિયે અમને રાજ. ૭
સત્યવાદી છો તમે, અમ છત્ર છો, ભૂપાલ!"
વચન એવાં સાંભળી, શલ્લ બોલિયો તત્કાલ્ય: ૮
"અજ તમારૂં જમ્યા માટે, કરૂં મહા પ્રાક્રમ્મ;
જાણૂં છૂં તે જીતશે, જેહના[4] કુલમાં ધર્મ. ૯
'ધર્મે જય'નૂં વચન વેદે, કર્યૂં છે પરમાણ;
તેહની[5] જય સદા હોશે, એક નર-નારાણ." ૧૦
સુણી વાણી કર્ણ બોલ્યા: "સુણો વચન, મહારાજ!
અર્જુન મારૂં એકલો, મુજ મન્ય એવી દાઝ." ૧૧
શલ્ય કહે: "અર્જુન બલિયો, તેને કેમ જીતાય?
વૃદ્ધ વચન બોલિયા તો, જસ રહે જુગ માંહ્ય. ૧૨
અર્જુનનો અન્ત કોણે નથી, એમ વદે વેદ-વચન;
પ્રાક્રમ તે અમે દાખશૂં; તમે સદ્ધૈરો, રાજન! ૧૩
અર્ધ દિન સઙ્ગ્રામનો તે, શિરચ અમારે ભાર;
તે વારે પગ પાછો ભરૂં, નહીં ક્ષત્રીનો અધિકાર. ૧૪
કશી ચ્યન્તા મ આણુશો, અમે છૂં તમારા દાસ;
ભીષ્મ ઊભાં કશી ચ્યન્તા? ધરો મન્ય ઉલ્લાસ." ૧૫
આનન્દ પામી ઊઠિયો, સ્થાનકચ પોહતા રાય;
કર્ણ કહે: "આરોગ્ય હૂંતાં, [6]મન્ય કશી ચ્યન્તાય? ૧૬
અર્જુન મારા ભાગનો રાખજ્યો; સુણ્ય, રાજન!
પાંચને પ્રાજ્ઞે કરૂં તો, નામ મારૂં કર્ણ." ૧૭
કર્ણ-વાયક સાંભલીને, "ધન્ય" વદે દુઃશાસન;
"પાણ્ડવને પ્રાજ્ઞે કરીને, જીતશૂં જગજીવન." ૧૮

---

૪. °નો હશે સો. ૫. °તણો જસ. ગૂ. એ વચન ન° ગૂ. ૬. કશી ચ્યન્તા મન માંહ સો.ક.

પરિયાણ કરતાં ગઈ રજની, થયો પ્રાતરકાલ.
'સજો સજ્યા આપણી,' એમ બોલિયો ભૂપાલ. ૧૯

દિન ત્રીજો-પ્રવેશ

'પ્રાતઃકાલે રચો સેના,' કરે નર તે સ્નાન;
હરિસેવા કરી હરખ્યા, આરોગ્યા રાજાન. ૨૦
આરોગીને વસ્ત્ર પેરયા; ધરયા સકલ શણગાર;
કવચ બખતર કટી કસ્યા; કરય ધરયા હથિયાર. ૨૧
શસ્ત્ર ધરિયાં વિવિધ પેરચના, કવચ [૭]ભાલાં ટોપ;
શૂર એવા તે સોભિયા, સુન્દર શોભે જોપ. ૨૨
ડાબી કટે જમડાઢ ધરિયાં, કણ્ઠાવલી કરમાલ;
કોક બાણ જે કહણધાગં, મુરતવન્તા કાલ. ૨૩
મુખે બીડાં પાન ચાવે; દિયે વિધવિધ દાન;
મજી સેના થમ્ભ પાસે, આવિયા રાજાન. ૨૪
વિવિધ વાજિત્ર વાજિયાં; નીસાણના નિર્ઘોષ;
દુર્યોધનની સેના કેરો, ગિયો સઘલો શોક. ૨૫
શર-વદને કલા ઓપે, રહું કે હો રાણ.
પાણ્ડવ સેના સજે આયુધ, પરમ તે પચ્ચાણ. ૨૬
ભીષ્મ ભારથ જીતવાને, વિચારે મન્ય તેહ;
પાણ્ડવ કેરી જય વઞ્ચે છે, સંગ્રામ કહું હું તેહ; ૨૭
કૃષ્ણ કેરી ભક્તિ કીધીઃ "સુણો સ્વામી! વાત;
ભીષ્મના ભય થકી અમને, રાખવા, જુગનાથ! ૨૮
ભીષ્મ ઊભા એનમા ત્યા, આપણી જય નવ્ય હોય;
બ્રહ્મચારય ભારથ્ય આવશે, ઊભૂં રહે નવ્ય કોય. ૨૯
દુર્યોધને રાત્યે જઈને, પ્રણિપત્ય કીધી કોડ;
દ્રોણ જઈને વીનવ્યા; વીનંતી કરી કર જોડ્ય. ૩૦

---

૭. ભાથા સો. ૬.

તે માટે સઙ્ગ્રામ કરશે; કેમ કરશું, નાથ?
પાણ્ડવ સેવક તાહ્‌રા છે, અહો અન્તરચ હાય. ૩૧
કષ્ટથી ઊગારિયા, આગે તે કૈક વાર;
તેમ આજ ઊગારવા, સ્વામી શ્રીજુગદાધાર! ૩૨
ભભિક્ષણને રાજ આપ્યૂં; કરચો રાવણ-નાશ,
તેમ અમને આપિયે; સમરથ છો, અવિનાશ!" ૩૩

વિનય કરતાં પ્રસન્ન થયા, બોલિયા અશરણશરણ:
"ભીષ્મ ભારથ આવિયા, આણુશે જોધા મરણ. ૩૪
પિતામહ નૈં થાય પ્રાજે, જેણે જીતિયા ફરશરામ;
ઉપાય કરો હવે આપણે, જેમ જીતિયે સઙ્ગ્રામ. ૩૫

દ્રુપદીને તેડીને, ધરાવો શણગાર;
ભીષ્મ ભણી તે મોકલો, સેવા-અર્થે નારચ. ૩૬
પઞ્ચાલીને ભીષ્મ કેહ્‌શે, મરણના ઉપાય;
થાશે કારજ આપણૂં;" ઓચરચા વૈકુણ્ઠરાય. ૩૭

સુણી વાણી કૃષ્ણની, પાણ્ડવ થયા રલિયાત્ય;
દ્રુપદીને સાદ કીધો, વદે વૈકુણ્ઠનાથ: ૩૮
"શૃઙ્ગાર ઉત્તમ ધરો, નારી! પલો પિતામહ પાશ;
ચરણ્ય લાગી આવજ્યો; પૂછશે તમ પરકાશ. ૩૯
આશીર્વચન જવ ઓચરે, તવ્ય બાંધજ્યો મુખ્ય વાત."
ભેદ દાખે શ્રીહરિ, વૈકુણ્ઠ કેરા નાથ. ૪૦

શણગાર સજીને પરવરયાં, જિહાં હતા ગુરુ ગાઙ્ગેવ;
કૃષ્ણા આવતાં નિરખિયાં, મુખ્ય બોલ્યા તાં તત્મેવ. ૪૧
ભીષ્મને પરણામ કીધો, બોલિયા તત્કાલ્ય;
લજ્જા પામ્યાં મનમાં, જે કેશ છૂટે બાલ. ૪૨
ગઙ્ગાસુત મુખ્ય ઓચરે: "તમે સદા રહો સોભાગ્ય;
આણે સમે તમે આવિયાં, કાંઇ વચન, વોત્તર! માગ્ય." ૪૩

દ્રુપદી વલતાં બોલિયાં: "તે[૮] થાશે કેમ નિરવાણ્ય?
કેમ પાણ્ડવ કુશલ રે'શે? તમે ધરી ઊભા બાણ. ૪૪
સૌભાગ્યવાણી ઓચરયા, તે કેમ હશે, મહારાજ?
સઙ્ગ્રામ્ય ચડિયા છો તમે, પાણ્ડવ હણવા આજ." ૪૫
ભીષ્મ વલતા બોલિયા: "હું મુખ્ય બોલ્યો જેહ,
સમુદ્ર મર્જાદા તજે, પણ હું ન ચૂકું તેહ. ૪૬
પાણ્ડવ પ્રાજે નહીં થાયે, જેહને સાહ્ય શ્રીભગવાન;
પાણ્ડવની ત્યાં જય હશે; વલી માંગો કાંઇ વરદાન." ૪૭
દ્રુપદી વલતાં બોલિયાં: "તમ મૃત્યુ કેમ નિરવાણ્ય?"
બ્રહ્મચારય વાણી ઓચરયા: "મુજ મરણ: સુક્રિત બાણ, ૪૮
ભાથે રહે અર્જુન કેરે, તેણે અમારૂં મરણ."
કૃષ્ણા વલિયાં વેગે થૈને, ભીષ્મનાં વન્દી ચરણ; ૪૯
પાણ્ડવ પાસે આવિયાં; લાવ્યાં મૃત્યુનો ભેદ:
'સુક્રિત બાણે મરણ છે,'. એમ વચન કહ્યાં છે વેદ. ૫૦
સાંભલી સહુ રલિયાત થ્યાં: 'હવે અભેદાન જ દીધ;
વચન લાવ્યાં ભીષ્મનાં; હવે કાજ સઘલાં સીધ.' ૫૧
આનન્દ પામી ચડ્યા પાણ્ડવ; વાજે છે નીસાણ;
શબ્દ તેના સાંભલી, થયું ભીષ્મને જાણ. ૫૨
સજી સેન્યા આવિયા, પાણ્ડવ-સન્મુખ એવ;
બાણ વિધવિધ કેરાં ધરયાં, જાણે પ્રગટ થયો કોપ દેવ! ૫૩
ઘોર વૃષ્ટિ કરી છે જેમ, મેઘ મુશલ-ધાર;
પાણ્ડવ સેના સબલ મારી, થયો હાહાકાર. ૫૪
[૯]તરણ મૂકી વન્ય સઞ્ચરયા; થર થર ધ્રૂજે દેહ;
ચરણ તાં ચાલે નહીં, થિર થમ્ભિયા છે તેહ. ૫૫

---

૮. એ બોલિયા સત્ય વાણ્ય. ક.—સો. માં નથી. ૯. ક. પૂ. માં ઊ. પા. સો. ઊ. પા. છેક છે.

[૯]ગમે ગમે જોધા પડ્યા; ઢળ્યૂં પાણ્ડવ–સેન;
જ્યોધ નાહા સબલ શૂરા, સિંહ્નભયે જ્યમ ધેન. ૫૬
અર્જુન બાણે છાઈ લીધો; ઊંચી ન કરે દષ્ટિ;
અવશ્ય જોધા રણે જીતીને, તે દેવરાવી પૃષ્ટ. ૫૭
કરે કૃષ્ણની વીનતીઃ "ઊગારિયે, અનન્ત!
ભીષ્મ કેરાં બાણથી, આવશે અમ અન્ત." ૫૮
તવ કૃષ્ણ બોલ્યાઃ "સુણો, અર્જુન! કરો રથ–સમ્ભાલ;
રાસ ગ્રહો, હું યુદ્ધ કરૂં." ઓચરયા શ્રીગોપાલ. ૫૯
અર્જુન-હાથે રાસ સોપી, ઊતરયા ભગવાન;
ગ્રોણો લૈને પરવરયા, જ્યમ જુવે સર્વ રાજાન. ૬૦
આવતા દેખી કૃષ્ણને, તવ ભીષ્મ હરખ્યા મન્ય:
"ભલે પ્રભુજી! પધારયા; ધન્ય આજનો દિન્ન.૬૧
જ્યેષ્ટિકાયે જ્યુદ્ધ કયમ થાશે? તમે સુણો, દીનદયાલ!"
અતિ [૧૦]આનન્દે બાણ સાધ્યૂં; પીજવ્યા ગોપાલ. ૬૨
બાણ વાગ્યૂં અર્ઙ્ગ સંધૂં, તવ પરવરયા પરમાનન્દ;
શરાતન વાધ્યૂં ઘણૂં; તે ભીષ્મમન્ય આનન્દ. ૬૩
[૧૧]"ચક ધરજ્યો, ચતુરભુજ!" એમ બોલ્યા ભીષ્મ જ વાત:
"પાણ્ડવને તમે સાહ્ય છો, શ્રીહરિ જગપતિ નાથ!" ૬૪
તેણે સમે તે બાણું સાંધ્યૂં, તે પડ્યો પવનકુમાર;
પતાકા ભાગી પડી; કપિ કરે હોહોકાર. ૬૫
તનમધ્ય બાણ જ ભેદિયૂં, તવ્ય કોપિયા હનુમન્ત;
કરે રીસે કલગલીઃ 'ભીષ્મનો આણૂં અન્ત.' ૬૬
પતાકાયે જઈ વલગ્યો, તે ભગ્જી તત્કાલ;
હનુમાન આતુર થઈને બેઠા, હાકલ્યો ગોપાલ: ૬૭
"અપત્ય કર માં, અઞ્જનીસુત!" વદે વિશ્વાધાર;
"જ્યોધને સઙ્ગ્રામ મધ્યે, સદા. કરવો પ્રહાર." ૬૮

૧૦. આદરે બાણ, ભૂકી. સો. ૧૧. 'સમાઇ રેહેજ્યો. ગૂ.

હનુમાન બોલ્યા: "સુણો, હરિજી! જેહને વાગે બાણ,
પ્રાણો લૈને પરવરયા, તે કારણ કશું, નારાણ? ૬૯
જેહને અંગે બાણ વાગે, તે સદા કાયર થાય;
ભીષ્મ-બાણે ભડૂં મારો થાશે, વૈકુણ્ઠરાય!" ૭૦
હનુમાન બેઠા પતાકાયે; પરવરયા ભગવન્ત.
ભીષ્મ કહે: "પ્રભુ! ધરો આયુધ; ઊગારો અર્જુન. ૭૧
જ્યેષ્ઠિકાયે યુદ્ધ નહીં; તે નહીં ક્ષત્રી-ધર્મ;
વૈકુણ્ઠવાસી ગયા નાસી, કાં ચક્ર ધરતાં કર્મ? ૭૨
ગોવિન્દ! હવે નુહિ ગૂઢરૂં; સમ્ભાલજ્યો મુજ બાણ;
પ્રત્યગ્ન્યાને પરહરીને, ઊગારો પાણ્ડવ-પ્રાણ. ૭૩
અર્જુન-કાજે આપ ખોશો; છો તમે ભક્તાધીન;
[૧૨]નહીં કાંઈ; સર્વ જોધને હું મનાવીશ મીન. ૭૪
ભલે, આવ્યા, ભૂધરજી! બેસો રથ, જદુ-ધીશ
અર્જુનની રક્ષા કરો, જગતપતિ જગદીશ!" ૭૫
ભીષ્મ-વાણી સાંભલી, બોલિયા બુદ્ધિનિધાન:
"પાણ્ડવ પુત્ર તમારા છે, આપવૂં જીવ્યત-દાન ૭૬
"તે તમારે હાથે કરી, રક્ષા કરો, રણછોડ!
પ્રત્યગ્ન્યા મૂકાવવાનો, [૧૩]છે અમારે કોડ." ૭૭
ગમોગમ્ય સઙ્ગ્રામ થાયે, કૃષ્ણ ભીષ્મનો વાદ;
સર્વ સન્ન્યા સાભલીને, પામિયા ઉલ્લાદ. ૭૮
"ધન્ય શાન્તનસુત!" વદે ત્યાં સર્વે રાણા રાય;
"કૃષ્ણ કમલાપતિશું, આ સમે ગોઠી થાય." ૭૯
ત્રણ દિવસ તો વહી ગયા, સઙ્ગ્રામ કરતાં શૂર;
તેણે સમે રજની થઈ, ને અસ્ત પામ્યો સૂર. ૮૦
જોધ સર્વે સ્થાનકેય આવ્યા, વાજે તે નીસાણ;
રથે બેઠા, શ્રીહરિ, સહ આવિયા સ્વસ્થાન્ય. ૮૧

૧૨. નેકાને(?) ગૂ. ૧૩. વાંછના અમને ગૂ. ૧૪. નારા. ગૂ.

ક્ષત્રીવટ સઙ્ગ્રામ કીધૂં; કૈં યોધ પામ્યા હારય.
તે દિવસે સંવ્વાદ કીધો, ભીષ્મ [15]જુગદાધાર. ૮૨
પાણ્ડવ પૂરા પ્રાક્રમી, પણ્ય ભીષ્મ સમો નહીં કોય;
સતવાદી સબલ પૂરા; બલ સુરિ–નર સૌ જોય. ૮૩
રવિ રથ ખઞ્ચી જુવે, અન્તરિક્ષ દિવ્ય વિમાન;
ભીષ્મના ભય થકી ધ્રૂજે, અવરય સહૂ રાજાન. ૮૪

કૃષ્ણ કહેઃ "પાણ્ડવ! પધારો, ભીષ્મ કેરે પાશ;
સેવા કરવાનો સમો; થાક્યા હશે પરકાશ." ૮૫
રજની વિશે પ્રસન્નગત્ય, પોતા પિતામહ પાશ;
ચરણ ભાડ્યા ચાંપવા, મનમાં ધરી [16]ઉલ્લાસ. ૮૬
ભીષ્મ કહે છેઃ "ભલે આવ્યા, પુત્ર મારા! આજ;
ધર્મ! તારી જય હશે; તારે પાસ છે મહારાજ." ૮૭

ધર્મ કહેઃ "તે કયમ હશે? અસત્ય બોલ્યા વાત;
ક્રૂર દષ્ટે યુદ્ધ કરો છો, અમને કરવા ઘાત. ૮૮
દુર્યોધનની જયને અર્થે, કરો છો સઙ્ગ્રામ.
અમને મુખે જય ઉચરયા, તે કેમ હશે, મુજ સ્વામ્ય?" ૮૯
ભીષ્મ કહે પાણ્ડવનેઃ "કૃષ્ણ છે તમ સાથ;
એ પ્રત્યગ્ન્યા મેં જ ધારીઃ જો ચક્ર ગ્રહશે નાથ, ૯૦

તો તમારી જય હોશે; સાંભલો, પાણ્ડુકુમાર!
તે માટે તમે વીનવો, જૈને [17]તા મોરારય. ૯૧
જુવો વિચારી, ધર્મરાજા! જો ન કીજે સઙ્ગ્રામ;
ક્ષત્રીધર્મ ચકા ટલિયે, રૌરો નરકનો ઠામ." ૯૨
કરી સેવા ઊઠિયા; આવ્યા છે સ્વસ્થાન્ય;
'ભીષ્મજીયે કશૂં ભાખ્યૂં?' પૂછતા ભગવાન. ૯૩

---

૧૫. ને અવિનાશ. ગૂ. ૧૬. હુલ્લાસ ગૂ. ૧૭. જુગદાધાર. ગૂ– ગ્રીછવો નોં. ક. ૧૮. ૰કા–શ્રામ... ૰ન સ્વામ્ય! સો. ક.

ધર્મ વલતા બોલિયા: 'જો ચક્ર ધરે ગોપાલ,
તો તમારી જય હશે;' એમ ઓચરયા તત્કાલ્ય. ૯૪
જય અમારો તમારે હાથ; સુણો, ગરુડ-લાઞ્છન!
પાણ્ડવનૂં કુલ રાખવા, ધરો સુદર્શન. ૯૫
[19]ચક્ર ધરતાં, ચરણદાયક! કશી તમને ખોટય?
પાણ્ડવ આજે થાશે, પ્રભુ! એ ભીષ્મ કેરી ચોટ. ૯૬
શન્તનસુત રવિ પ્રગટ્યો, તવ્ય તિમિર ત્યાહૂં જાય;
ફરશરામ જેણે જીતિયા, તેને કોણ રાણારાય? ૯૭
કેસરી એક જ પ્રગટ્યો, ગજ યૂથ કોડાકોડ્ય;
દૃષ્ટિ દેખી ત્રાસ પામે; જાય મુખ મચકોડ્ય. ૯૮
ભીષ્મ જવ્ય ભારથ્ય ચડે, અગ્નિ દહે જેમ વન્ન;
તે માટે, શ્રીકૃષ્ણજી! ચક્ર ધરો, જગજીવન! ૯૯
શત્રુ હણવા કારણે, તમે ધર્યૂં નરસિંહ-રૂપ;
વારાહ અવની રાખવાને, ભુવન ચૌદના ભૂપ! ૧૦૦
અમરિખ-કારણ્ય અવતરયા; ભક્તનાં કીધાં કાજ;
અમ અર્થે ચક્ર ધરતાં, નહીં લાગે લાજ." ૧
કૃષ્ણ વલતા ઓચરયા: "પાણ્ડવ! રાખો ધીર;
ભીષ્મભય નિવારશું;" એમ, ઓચરયા શામશરીર. ૨
દસ દિવસ મુખે બોલિયા, તે લહો સર્વે વાત;
સાતમે દિવસે વાધશે, પાણ્ડવો! તમારી ક્ષાત્ય. ૩
ઈશ બ્રહ્મા સુર મલીને, કરે જો સઙ્ગ્રામ,
ભીષ્મને જીતે નહીં; સાંભલો, ધર્મ રાજાન! ૪
અન્તે એવૂં મુખ્ય બોલ્યા, તે કરાવશે નિરધાર;
તેહ કરશું તમ અર્થે; સુણો, પાણ્ડુકુમાર!" ૫
સન્તોષ સેવકને થયો; સ્વામી કીધા સનાથ:
પાંચે બાન્ધવ તણે મસ્તક્ય, મૂકિયો છે હાથ. ૬

---

૧૯. આ કડી ગૂ. માં નથી.

તેણે સમે પ્રભાત થિયૂં; પાણ્ડવ હરખ્યા મન્ન્ય;
સાત દિન સંગ્રામ કરવૂં, તે ચ્યન્તા છે અર્જુન. ૭

પૂર્વછાયો

અર્જુનને ચ્યન્તા ઘણી; વદે વૃકોદર વીરઃ
"આજ સેનાની વરણી કરૂં; જોજ્યો પ્રાક્રમ ધીર. ૮
ગદાયે જૂધ કરતાં થકાં, સૈનો આણૂં અન્ત;
કૈરવ કેરા સેનમાં, રઙ્ગે રમૂં વસન્ત" ૯

દિન ચોથો-પ્રવેશ

[૧૪] **ચોપાઇ**

પ્રાત થયૂં; આવ્યા સર્વે જોધ; વૈરાટ દ્રુપદ કરે વિરોધ;
વૃકોદરની પક્ષે ગિયા; [૧]મલી જ્યોધ સૌ સામટા થિયા. ૧૦
'અર્જુનને વીસામો દિયો, જે જૂધ કરીને થાકી ગિયો.'
બિરદ શર બોલે અપાર, ઘટોરગચ્છ અભિમન કુમાર. ૧૧
સાત્વિક જોધા છે સપરાણ, વિવિધ આયુધ ધરિયાં બાણ;
ગદા શુર્જ કાતી કરમાલ; રઙ્ગે રણ્ય ચાલ્યા[૨] ભૂપાલ. ૧૨
દેવ-ભોગ આરોગી કરી, સકલ સેન ચાલ્યૂં પરવરી,
સેનાપતિ વૃકોદર વીર; પાછલ્ય સર્વ રિહ્યા છે ધીર. ૧૩
ગદા ગ્રહી ચાલ્યો પરવરી; મારયો જેમ માલે કેસરી,
શઙ્ખનાદ કરચો સપરાણ; સેન સન્મુખ આવ્યા જાણ્ય. ૧૪
વિકટ વદન ઝૂઝતી ઝાલ; કૈરવવંશ તણો તે કાલ,
પડિયો સેનામાં કેસરી; નાખે ગજને પૂછે ધરી. ૧૫
ઊડાડે ઝાલી આકાશ્ય; [૩]તિહાં વચમાં જાય છે શ્વાસ.
ભારથ ભીમ ભડ઼તો શર; રધિરનદી ચાલી તે પૂર. ૧૬

---

૧. સૈન્ય તણું તાં મુખ ઝાલિયો ક. સો. ૨. તાકાદ્દય ગૂ
૩. તાતા પૂરે બિરમે સ્વાસ. સો. ક.

"ધન્ય, ધન્ય," કહે કમનાપતિ, "તૂં સમો કોઇ થશે નથી."
લૈરવ ભૂત ન લાભે પાર, કરે રિધ્ધા આમિષનો આહાર ૧૭
ભક્ષે ભૂત મલ્યા અપાર, વૈમાન વ્યોમે નાવે પાર,
વરવાને આવે અપછરા, સુન્દર તે શણગારજ ધરચા ૧૮
સુન્દર રૂપ સોધીને વરે, વણુ મુવે રહી ચ્યન્તે ધરે,
પગ નેપુર કેરો ઝમકાર, સુન્દર ચીર પેગ્યિા નારચ ૧૯
જે જે મરશે સામે પગે, વે ચ્યી લીધા વગોવગે,
સુન્દર તે સુન્દરીના સાદ, વાજે વિધવિધ તણા તે નાદ ૨૦
દેવ સર્વ અન્તરચ પરવગે, પુષ્પવૃષ્ટિ ને જેજે કરે
અવની હરખી 'ટનશે ભાર,' ભાર-ઊતારણ હર્ખ્યા સાર ૨૧
હર્ખ્યાં પક્ષી આમિષ ચેગ, હર્ખ્યું ક્ષેત્ર લેવાને ભોગ,
હર્ષ ધરી ચાલ્યા સપગણ, મેવબિન્દુ છૂટે છે બાણ ૨૨
ભીમસેન ચઢિયા ભાગ્થ, એક ક્ષોહુણી મારચા સમરથ,
નર, કુન્જર ને હેમર હણ્યા, પાર ન આવે તેહજ તણા ૨૩
ભીષ્મ આડા હતા જેહ, મારીને જૈ પોતો તેહ,
ભાગી સેના કૌરવ તણી, ભીમ આવિયા ભીષ્મજ ભણી. ૨૯
વિપરીત વેગ દીઠા છે જવે, પાછે પગે નાઠા છે તવે
બાણવૃષ્ટિ પાછલ્યથી થાય, પ્રહાર ભીષ્મના નવ્ય મેવાય ૨૫

ચોપાઇ દાવટી

સન્જે કહે રાજા ! સુણો, ગધ્યાહ્ન યુદ્ધ જ એહ,
પછે રણમા થ યથૂ, સાભલો, રાજા ! તેહ ૨૬
ક્ષત્રીવટ તે ગખતા, પામે નહી ઓસાર,
શોણિતની ત્યા નદી વહે ખૂડે ગજ તોખાગ ૨૭
પછે અભિમન્ય આવિયો, પિનામહને સન્મુખ,
પાચ પુત્ર દ્રુપદી કેરા, *છે અતિમલ નિ શંક ૨૮

* તે સેનને મુખ. ૩ °તિ સન્મુ ૫ સો.

ભીષ્મ ઊપરે મેલતો, મન્ત્ર સાધીને બાણ;
ભાગી ધજા મહા જોધની; સારથિ તજિયા પ્રાણ. ૨૯
ભીષ્મને તાં કોપ ચડિયો; આણી મનમાં રીસ;
અભેમુન્ય ઊપરે સાધિયાં, બાણ તાં [પ]ચોવીસ. ૩૦

અશ્વ ચારે મારિયા: ધનુષ પડિયા કોડ્ય;
અભિમન્યુ નાસી આવિયો, સ્તુતિ કરે કર જોડ્ય: ૩૧
"રહો, રહો, ગાંડ્ગ્રીવ! ઊભા;" એહ્વી બોલ્યો વાણ્ય;
વલી અભિમન્યે મેલિયાં, બ્રહ્મચારય ઊપરય બાણ. ૩૨
પુનરપિ પતાકા પડી તે, કરી કટકા સાત;
સહસ્ર બાણે વેધવાને, તત્ક્ષણ ભીષ્મ જ તાત. ૩૩
કોપિયા ગાંડ્ગ્રીવ સુધા; મેલિયાં છે અસ્ત્ર;
અભેમન્યને વિરથ કીધો; અંગ્રે વાગાં શસ્ત્ર. ૩૪

અભિમન્યુ નાસી આવિયો, તે ભીમ પાસે રથ:
"કાકાજી! મને કરો કિ્પા; તમે છો સમરથ." ૩૫
ભીમ આવ્યા ભીષ્મ ઊપરય, ગાજિયો નવ્ય જાય;
સુરિનર અન્તરિક્ષથી જુવે; આશ્ચર્ય મોટૂં થાય. ૩૬

ભીષ્મને પાસે રહ્યા, પાંચ સેનાપત્ય:
નામ તેનાં સાંભલો; કહી દાખવૂં સત્ય; ૩૭

કૃતવર્મા ને શલ્ય રાજા; જયદ્રથ છે સુભટ;
દુર્મતિ બાન્ધવ બેહ, રણમાં ઊભા ઠઠ. ૩૮
ભીષ્મને પાસે રહ્યા, યૂધ કરાવા વીર;
શાન્તનસુત મહા સુભટ છે, ધનુર્વિદ્યાના ધીર. ૩૯
વલી અભેમન્ય આવિયો, જેમ અર્ક ઓપે કોટય;
ઇન્દ્ર જેવો પ્રાક્રમી: વઢતાં ન લાગે ખોટય. ૪૦

પ. ચાલીસ. સો. ૯.

ભીષ્મની રક્ષા કરીને મોર્છાવ્યા સર્વે જ્યોધ;
સુભદ્રાતન સજ્યા મારે, ધરીને મનમાં ક્રોધ. ૪૧
પાર ન લહૂં પિતામહનો, જેમ [૬]ઓપે કાલ;
પાણ્ડવ સન્મુખ પેખતાં, ભડ્કતા ભૂપાલ. ૪૨
ધૃષ્ટદ્યુમન તવ્ય આવિયો, અભિમન્ય કેરી સાથ;
પાંચ મહારથી ઊહિયા; તે વલી નાઠા જાય. ૪૩
તત્ક્ષણુ નાસી આવિયા, ભીષ્મ કેરે પાશ;
"ગઙ્ગેવ! રાખો અમને, નહીં કાં થાશે નાશ." ૪૪
તે સમે ભીષ્મે બાણુ સાંધ્યાં; અશ્વ મારચા ચ્યાર; .
સારથિ સોતો રથ ભાંગ્યો; કરે છે સંહાર. ૪૫
પછે ત્યાં ભાંગી ગયો, અભિમન કેરો રથઃ
'રાખો અમને મારતા; રક્ષા કરો, પારથ!' ૪૬

ચોપાઇ

અર્જુન પાસે અભિમન ગેયો; સેન્યામાં વૃકોદર રહ્યો;
પાછો વલીને જોયૂં સહીઃ સુશર્મો યુદ્ધ કરે વહી. ૪૭
મારયા નરકુઞ્જર અપાર; ભીમસૈન્ય માંડ્યો સંહાર;
કૌરવસેના કારઙૂં થઈ; તત્ક્ષણુ જયદ્રથ આવ્યા સહીઃ ૪૮
"ભલો વૃકોદર કાલ કૃતાન્ત, ઘણા પુરુષને આણે અન્ત;
તારી આગલ્ય કોણુ ઊગરે? તૂંને દીઠે યોધા મરે." ૪૯
એમ કહીને સાંધ્યાં બાણુ; ભીમચરણ્ય વાગૂં નિરવાણુ;
ચાલ્યો ગદા લઈ જેટલે, જયદ્રથ નાઠો તેટલે. ૫૦
કુરઙૂંની પેરય નાઠો જાય; આવ્યા ભીષ્મદેવ તે ત્યાંહ;
દેખીને વૃકોદર વલ્યો; આવી કૃષ્ણુ,-અર્જુનને મલ્યોઃ ૫૧
"સાંભલજ્યો, ભાઇયો! સમરથ, મારયા યોધ બહુ મેં હથ;
જે દિશ ઊપરય જાઊં છૂં વલી, ભીષ્મ પિતામહ આવે વલી. ૫૨

૬. પરશે ગ

દેખૂં ભીષ્મદેવનૂં રૂપ, ત્યાંથી નાહૂશું, વિશ્વસ્વરૂપ!
તે માટે સુણજ્યો, યદુપતિ! સૈન્યાને રાખો, મહામતિ! ૫૩
એ ઊભા ત્યાં જય નવ્ય હોય; ભીષ્મદેવ નવ્ય જીતે કોય."
તેણે સમે ત્યાં રજની થઈ; આવી ઊતારે સેના વહી. ૫૪
જણ જણને સમ્ભાલે સાથ; એક એકને પૂજે વાતઃ
આવ્યા તેને હેતે મલ્યા; નાવ્યા તે તો રણમાં ગલ્યા. ૫૫

પૂર્વછાયો

રાત પડી; યુદ્ધ વિસમ્યૂં; સુણ્ય, જનમેજે રાય!
કૌરવ કેરા સેનમાં મન્ત્રાણૂં મન્ત્રાય. ૫૬
ચ્યાર દિવસ યુદ્ધે ગયા; સાંભલ્ય, કૌરવ નાથ!
હવે રણમાં શું થયૂં, રાજા! સુણ્ય વિખ્યાત્ય. ૫૭

---

[૧૫] ચોપાઇ

રજની તો જાયે છે પલી; દુર્યોધનની નિદ્રા ટલી;
સર્વેના મનમાં સન્તોખ; મરણ-કાલ પામશે મોક્ષ. ૫૮
મરતાં શ્રીહરિનૂં દર્શન; એહ થકો રૂડો કિહો દિન?
કાયર તે તાં જાયે ધામ્ય; શૂર કહેઃ 'કરશૂં સઙ્ગ્રામ.' ૫૯
'કુરુક્ષેત્રમાં પડશે તન આ ક્ષેત્ર છે બહુ પાવન.
આજ છે અમૃતની ઘડી; પડશે પણ્ડ ગદાશૂં ભડી. ૬૦
સ્રી-પુરુષ ભોગવશે કર્મ; આપણ રાખો ક્ષત્રી-ધર્મ.
પાણ્ડવબાણ ગઙ્ગાસુત ગ્રહે; શ્રીહરિ સામા સન્મુખ રહે. ૬૧
ઘણૂં કીધા રાજવિલાસ; પાલ્યા પુત્ર એહ પ્રકાશ;'
એમ વિચારે રાણારાય; શૂરાતન વાધે મન માંહ. ૬૨
એક કહેઃ 'દુર્યોધન ધન્ય, જે કૈં ઓધરશે રાજન;
મહા પાપના કર્તા જેહ, સ્વર્ગ પામવા સમરથ તેહ. ૬૩
છોડ્યા ચોરચાશીના દણ્ડ; ઓધારચા પાપી પરચણ્ડ;
ભલે અવતરચા અવની માંય; આવો સમો નહીં આવે ક્યાંય.' ૬૪

સઞ્જે કહેઃ ધૃતરાષ્ટ્ર! સુણો, મહિમા કહૂં તમ પુત્ર જ તણો;
પ્રાત થયૂં; ઊઠ્યા રાજાન; પવિત્રપણે કીધાં છે સ્નાન. ૬૫

દિન પાંચમો-પ્રવેશ

નાનાવિધનાં આપે દાન; મન્ય ધરે હરિ કેરૂં ધ્યાન;
સજી સૈન્ય તે પાણ્ડવ તણૂં, મન્ય હર્ષ યોધાને ઘણૂં. ૬૬
રણસ્થમ્ભ રોપ્યો છે જિહાં, સેના સહૂ આવિયૂં તિહાં;
ગમે ગમે ત્યાં થયા હલકાર; ગમે ગમે શૂરા હોકાર, ૬૭
ગમે ગમે કાંસાં ઝલકિયાં; ગમે ગમે શૂરા બોલિયા;
ગમે ગમે ભેરી શઙ્ખનાદ; ગમે ગમે સીંધૂડા સાદ; ૬૮
બે દલમાં વાગે નીસાણ; ઢુમક્યા ગિરિશિખર પાષાણ.
સજી સેન ભીષ્મ આવિયા; શીસ નામીને ઊભા રહ્યા. ૬૯
સર્વેને આપે સન્માન; રથ્ય ચાલ્યા સોભે રાજાન.
વાજિત્ર વાજે મેઘસમાન્ય; બેઉ દલમાં વાગ્યાં નીસાણ. ૭૦
તારો પુત્ર મન્ય હરખ્યો ઘણૂં; 'હણશૂં દલ બહુ પાણ્ડવ તણૂં.'
[1]અતલીઅલિયા રણે ચડ્યા; જૈને રથે રથ આથડ્યા. ૭૧
દુર્યોધન-રથ્ય રેવન્ત ભલા; હેલામાં સૂધા હાંકલ્યા;
માર્યા પેરચ પેરચ કેરા માર; સોંઢ્યા સર્વે રાજકુમાર. ૭૨
દુર્યોધન અતિ પ્રાક્રમ્મ, આયુધ-અણીએ છેદે શર્મ;
દુર્યોધન કોદણ્ડ કરચ લીધ; અઘોર મન્ત્ર ઉપાસન કીધ. ૭૩
સુભટ સાત શિરચ માંડા ખરા; અશ્વરથ કાઢ્યા સોંસરા;
સારથિ સેના સમેત, મારીને કાઢ્યા રણક્ષેત્ર. ૭૪
મોઝબ્યો અર્જુનનો સુત; ઘટોત્કચ આવ્યો બલવન્ત;
દુર્યોધન બોલાવ્યો વીર; લોમ ધનુષ કરચ લીધૂં ધીર. ૭૫
વિદ્યા વિકસાવી વિશેખ; દુષ્ટે આયુધ મૂક્યૂં એક;
પાડ્યો ઘટોત્કચ પેલે બાણ્ય; પાણ્ડવસેન્ય પડ્યૂં ભઙ્ગાણ. ૭૬

---

૧. કહણ ઘોર કોહડ હડડ્યા સો. ૯.

રણક્ષેત્રમાં પડિયા વીર; અર્જુને કાને સુણી રીર;
કૃષ્ણ અર્જુન કરી વિચાર, ચાલ્યો રથ; હાંકયા તોખાર. ૭૭

ચોપાઇ દાવટી

યોધા કૈંક પડયા પછી, સુભટ ગલિયા સરવ રે;
ત્રણ્ય ક્ષોણી સુભટ સાથે, યુદ્ધે અર્જુન પરવરે. ૭૮
આક્રમ કૈરવપતિનું, સાહેર શું જલબોલ!
યોધ પાણ્ડવ હારિયા થૈ ક્ષેત્રમાં નીટોલ. ૭૯
સઞ્જે વાણી સાંભળી, રાય હર્ષ પામ્યા મન્ન્ય;
પુત્રનું રૂડું બોલતાં, રાજી થિયો રાજન્ન. ૮૦
સિંહાસનથી હરખિયો; થિયો ગોઠણ-ભેરય રાય;
ગાન્ધારી પણ હરખિયાં; સઞ્જેને લાગાં પાયઃ ૮૧
"પુત્ર મારો આક્રમી, પાણ્ડવ મનાવ્યા હારય;
તે પછી શું થયું, સઞ્જે! તે કહો વારંવ્વાર. ૮૨
પુત્ર મારા મરણ પામ્યા, કરતાં અતિ સંગ્રામ;
પાંચ કુશલ છે પાણ્ડુના; સમરય એના શ્યામ." ૮૩
સઞ્જે કહે છેઃ "કેમ છૂટે, લખ્યા લેખ જ સોય?
શ્રીકૃષ્ણે જે નિર્મિયું, દૃષ્ટાન્તે સહી હોય." ૮૪
દુર્યોધન જિહાં યુદ્ધ કરે, તિહાં આવ્યો પવનકુમાર;
વલ્યો પાછો વેગશું; એ રખે ફેરે હાર! ૮૫
ભીમ સન્મુખ કોય નાવે, એક વિના ભીષ્મ જ તાત;
એક બાણ લઈ બલવન્ત ઊઠયો; વાવરે છે હાથ. ૮૬
રણયોધ તાં મરતાં સહી, કરે રણસંહાર;
શોણિતની તાં નદી વહે છે; ખૂડે ગજ તોખાર. ૮૭
કૈં કૈં દેશના પડ્યા રાજા; પડ્યા કુન્તીભોજ;
ક્ષોણી એક સેના હણી; કીધો રણમાં ખોજ. ૮૮
અર્જુન રથ સમીપે આણ્યો; હરિયે ચલાવ્યો રથ;
'ભીષ્મ સામા હું ભડું; એહૂને દેખાડું તાં હથ.' ૮૯

કૃષ્ણે રથ ચલાવિયો છે, પિતામહને પાશ;
પગ પાછા નવ્ય કરે; 'હમણાં કરશું નાશ.' ૯૦

પછે પિતામહ કોપિયા; પાણ્ડવે દીધો પૂઠ,
ગર્જીવ કરતા ગર્જના; વક્ર કીધી દૃષ્ટિ. ૯૧

અર્જુન ઊપરય બાણ સાંધે; પિતામહના પ્રહાર;
ઘડી બે ચ્યાર વીર રણો; પાણ્ડવે ખાધી હારય. ૯૨

પાડ્યા પૃથ્વી તણા ભૂપત્ય; આભરણ ગયું ઉદ્યોન;
રણ જોતા વસ્યા પાણ્ડવ; રજની–સમો થયો [2]અસ્ત. ૯૩

"દેશદેશના રાય પડિયા; [3]નિગ્ખન્યો, અર્જુન!"
[4]જોઇને તવ બોલિયો: "સાભળો, જુગજીવન!" ૯૪

સકલ રાજા અમે મારયા, પ્રભુ! ભરાણા રોષ;
પ્રવાદ એહનો ટલકવે, પ્રભુ! કેને કહિયે દોષ!" ૯૫

કૃષ્ણ કહે છે: "જુવો કન્તા, વીમરયું ગીતાજ્ઞાન!"
"હા," કહીને પ્રભુને પ્રણમે; "મન્ય કહ્યું, ભગવાન!" ૯૬

સેના આવી સ્થાનકે; પાચ દિન થયા નિરધાર;
પાણ્ડવ પાચે આવિયા; વન્દિયા જુગદાધાર. ૯૭

ઊતારે તાં આવિયા; ધર્મ લાગે પાય:
પન્ચ સહસ્ર સહદેવે મારયા; સહસ્રમે અર્જુન રાય; ૯૮

ભીમે ભાંગી અધ ક્ષેણી; અતિ કીધું યુદ્ધ;
મહા સાહમી જોધા હન., તેહની ગઈ છે બુદ્ધય. ૯૯

સુણીને રલિયાત થયા: ત્યાં મધ્ય ગઈ છે રાત્ય:
ચિન્તા લાગી મનમા, ઉગરવા ભીષ્મ જ હાથ. ૧૦૦

---

૨. છની (?) અ. ૩. આ પાય કર્યું મધું મન્ય મો. ૪. નિરખી અર્જુન મો૦ સો.

દિન છઠ્ઠો—પ્રવેશ

પ્રાત થયું સજી સેના, ચાલ્યા છે અર્જુન,
કૌરવ કેરૂં સૈન્ય આવ્યું, સજીને દુર્યોધન. ૧
હાથ્ય ફરશી, ગદા, ગુર્જ, નાલચક્ર, ત્રિશૂલ;
રણમધ્ય કરતા ગર્જના, અનર્થ કેરૂં મૂલ. ૨
ઝલકતે ટોપે સન્યા સજી, જેમ સાગર પૂર;
શકટ-વ્યોહ કૌરવે રચ્યો; સ્થાનકય થાપ્યા શૂર. ૩
આનન્દમાં રણતૂર વાજે; ગર્જના ગગને જાય;
૫દેખી બીના દેવનાઃ 'આ કશું યુદ્ધ જ થાય? ૪
વૃત્રાસુરને ઇન્દ્ર વઢિયા; ત્રિપુર ને મહાદેવ;
તેહ થકી આ અધ્યકું, હોય છે અશ્વમેવ. ૫
ઇન્દ્રસુત અપાર બલિયો; કોણ જીતવા સમરથ?'
વિકરાલ વદને ચાલિયા, દાખવા પાણ્ડવ હથ. ૬
દિગ્મૂઢ થાશે દેવતા, ઇન્દ્ર મનમાં દુઃખઃ
'ભીષ્મ ઊભા સેનમાં તાં, નહીં પાણ્ડવ સુખ.' ૭
એકી મૂઠચે ઊપડ્યા, પાણ્ડવ ઊપરચે જાય;
આવતા દેખી ભીષ્મને, કોરઙ્કા થયા સર્વ રાય. ૮
નાઠા જોધા ન જુવે ફરી; મટચો મનમાં રઙ્ગ;
અજા કેરા જૂથમાં, જેમ પડ્યો કેસરી સિંહ. ૯
તજી આનન્દ સર્વ નાઠા; નહીં શસ્ત્ર-સમ્ભાલ;
જાલાં ઝાંખરાં ઠેકતાં: "નાશો, આવ્યો કાલ." ૧૦
પડખે નહીં કોય પ્રીતમ સુતને; સુત પડખે નહીં તાત;
પીંડીયે ગોલા ચલિયા; મુખ્ય ન હોયે વાત. ૧૧
વિચલ્યે મનો વિચર્યૂં દેખે; 'શખ્ય, શખ્ય, ગાઙ્ગેવ!'
પડે નરને નર આથડી; આયુધ પડિયાં એવ. ૧૨

---

૫. અમર આકાશમાં કહે સો.

સાન કરતા યોધા સલકે; રથ ભાગે ભડવાય;
પગ ન ખેંચે મહારથીના, રૂપ મૃગની પેરપે જાય. ૧૩
વસ્ત્ર વલગે ઝાખરે, જાણે નર કોય સાળા!
મુખે બોલે. 'મૂકય રે; હું છું તારી ગાય.' ૧૪
પોતાના જે જોધા દેખે, જાણે કૌરવ-ગાય!
પાછા આવે પગ્વરયા, '[1]ભીષ્મ દીસે તાત. ૧૫
સેન ભાગ્યું ધર્મનું; રણ્યથમ્ભ મૂકી જાય;
વદી પામે ભીમ આવ્યો. 'ક્યાં રે નાઠો, રાય?' ૧૬
અર્જુન-રથ આડો ફરે; પરઠવ્યું ન જાયે સેન;
જેમ જેમ રેવન્ત કૃષ્ણ હાંકે, તેમ તેમ ત્રાડે ઘેન. ૧૭
જેમ જેમ રથ આડો ફરે, તેમ તેમ નાસે વીર;
સર્પભારો ગયો છૂટી, તેમ નાઠા ધીર. ૧૮
અર્જુન રથ ગભી કરીને, પાસે ગયો ભીમ:
'ભીષ્મ સાથે યુદ્ધ કરશું;' ધર્યા એ ચિત્ત નીમ. ૧૯
ભીમ અર્જુન પધ્યા આપા, ભીષ્મ-સન્મુખ જાય;
ગાજ જુવે તો ભીમ દીઠો, કૌરવ-દળને ખાય. ૨૦
ભીમે તો ગજેન્દ્ર રોક્યા; રચ્યો તો પરપચ્ચ;
મહાયુદ્ધે ભીષ્મ મચે, નદી બીજી મચ્ચ. ૨૧
હસ્તીના યુથ હરખ; પૂછે મદ્દ પરસાદ:
એમ હણે કૌરવ તણું, હરને દેતો ડબ. ૨૨
જાના હસ્તી નીલ પાડે; સમે મરવૂં એય.
ફરી ભીષ્મ આવે નહીં, ડિકના રહે જમન્ય. ૨૩
અનાથ ભીમ તેનો દેખીને, ભીષ્મ આવ્યા ચાલ.
અર્જુન કહે 'હવે મરશો, જોજો ભીમને, જદુનાથ!' ૨૪

---

૧. દેખે ભીષ્મ એવા હાથ મૂ. છ. ને સદા ભીમજ હાથ. મૂ. ભીમ ભ્રમનાદ મો.

ભીમ-સખાયે અર્જુન આવ્યો; હાંકિયો હરિયે રથ;
હનુમાન-હાક ધજાયે, એમ ચાલિયા સમરથ. ૨૫
રાશ શોભે કૃષ્ણ-હાથે; ત્રાપડતા તોરંગ;
ભીષ્મ સન્મુખ અશ્વ પલતા; થાયે છે મનભંગ. ૨૬
હાંકે રથને હરિ ઘણો; અશ્વ ન ભરે પાય;
ટંકારવ કરતા થકા, ભીષ્મજી આવ્યા ત્યાંય. ૨૭
સાથે સહૂ સેનાપતિ, તેને વારે છે ગાંગેવ:
'અર્જુન ઉપરચ બાણ તમે, મૂકશો માં એવ. ૨૮
ક્ષત્રીવટ સંગ્રામ કરવૂં; એહ છે મોટો ધર્મ.'
ભીમ વારચો અર્જુનેઃ 'તમે કરો માં પ્રાક્રમ.' ૨૯
સર્વ સેના આંવી ચાલી, જે પલી તે પરમાણ;
૯ઠ્ઠું થૈને સેન ઊભાં, નિરખે વિદ્યા-બાણ. ૩૦
ભીષ્મ બોલ્યા મુખથીઃ "તૂં સાંધ્ય, અર્જુન! બાણ."
અર્જુને ટંકારવ કીધો; વલી કૃષ્ણને પરણામ. ૩૧
પ્રથમ બાણ તાં સાધયૂં, તેણે ચરણ પ્રણમ્યા એવ;
પગે લાગી વલ્યૂં પાછૂં, આવિયૂં તત્ખેવ. ૩૨
પછે અર્જુન્ય વિચારીને, અગ્નયસ્ત્ર કાઢ્યૂં બાણ;
વરુણાસ્ત્ર લીધૂં, ભીષ્મજીયે, તે વારિયૂં નિરવાણ્ય. ૩૩
પવનાસ્ત્ર સાંધ્યૂં અર્જુને; રથમ્ભાસ્ત્ર ભીષ્મજ તાત;
નાગાસ્ત્ર અર્જુને પેખિયૂં; ગરુડાસ્ત્ર ગાંગેવ-હાથ્ય. ૩૪
એમ અન્યોઅન્ય તાણિયાં; પ્રાક્રમ પેરય પેરય થાય;
એમાં કોઇ નવ્ય ઓસરે; બોલિયા છે વૈકુણ્ઠરાયઃ ૩૫
"ભીષ્મ! ભલ પ્રાક્રમ તમારૂં; દેવ હોય દિગ્મૂઢ;
અર્જુન કેરાં લાડ પાલો, ઉરય હોયે આરૂઢ." ૩૬
ભીષ્મ કહેઃ "ભગવાન! મૂકો, વચનનો મર્જાદ;
શર્મ સહૂની રહે, સ્વામી! હોય સહૂ ઉલ્લાદ. ૩૭

૯. ઠુમ્બ. ચો.

જરાસન્ધશું યુદ્ધ કીધું; તજ્યો રણનો ઠાય;
તે દિન્ય નાઠા, કૃષ્ણજી! અણુવાણા હતા પાય. ૩૮
કાલજ્યવનની આગલે, [9]ગિરનાર ચઢિયા, રાજ!
તે દિન્ય ક્ષત્રી-ધર્મ રાખ્યો; આજ થાશે ત્યાજ. ૩૯

ચક્ર ધરતાં, ચતુર્ભુજ! શું જાશે ક્ષત્રી-ધર્મ?
રથ ભાંગીશ તમ તણો; નિરખજ્યો મુજ પ્રાક્રમ." ૪૦
એમ કહીને બાણ સાંધ્યું; રથ ભેદ્યો તેણી વાર;
અઞ્જનીનો સુત લડથડ્યો; અર્જુન ભય અપાર. ૪૧

કૃષ્ણ કહે: "રથ વાળો; અર્જુન! અસ્ત પામ્યો સૂર;
સર્વ સ્થાનકચ સેના વળી, પ્રહાર પડિયા પૂર." ૪૨
પાઞ્ચાયણનો નિર્ઘોષ કીધો, વળ્યા પાણ્ડવ વીર;
ઊતારે કૌરવ ગયા; ભીષ્મ તે ધન્ય ધીર. ૪૩

આજનુ સઙ્ગ્રામ સારુ, કરયુ ગુરુ ગાંગેવ;
હર્ષ વાધ્યો કૌરવનેઃ 'દિન દિન ચઢે ભીષ્મદેવ. ૪૪
સાગરજલનો પાર નહીં, તેમ સઙ્ગ્રામે બ્રહ્મચારય;
આજ સઙ્ગ્રામ જોઇને, તજે પાણ્ડવે [11]ધારય.' ૪૫

દુર્યોધન આવી કરી, ભીષ્મનાં ચાંપે ચરણઃ
"આજ જેવા કાલ્ય વઢશો તો, આવ્યું પાણ્ડવ-મરણ. ૪૬
અમારી જય કરો, સ્વામી! આજ તમને ધન્ય;
યુદ્ધ સબલ આજ દીધું; માનિયું મુજ મન. ૪૭

હસ્તિનાપુરનું રાજ મૂને, આપવું તમે, તાત!"
સુણી વાણી ભીષ્મ કોપ્યાઃ "ધિક કૌરવનાથ! ૪૮
કતોહતાં ઉ હરિ: દેહનું વાઞ્છયું થાશે, વીર!
અમ તારૂં જમ્યા માટે, આપશું અમ શરીર. ૪૯

---

૯. રૈવતાચલ પૃ. ૧૦. પંચાયણ ક. પંચાયેન ગૃ. ૧૧. ધીરજ ક. સો.

નરનારાયણ બે મલી, એક છે સ્વરૂપ;
પાંચ પાણ્ડવ કૃષ્ણજી, ઊગરશે ઘટ સ્વરૂપ. ૫૦
અવરથનો સંહાર કરવા, ધરચો છે અવતાર;
નિમિત્ત આપે સર્વને; એનો છે એ વેવાર. ૫૧
જોધ સર્વે જૂધ કરશો; એ છે ભકતાધીન;
સેવક કેરો ભાવ દેખી, કૃષ્ણ થાશે દીન. ૫૨
જૂધે બલ જો પૂર્ણ ધરે, એ ક્ષત્રીવટની રીસ;
કદાચિત સેવક-કારણે, પ્રાણ તજે ભેભીત." ૫૩
એમ કહીને પ્રીછવ્યો, તે રાજા દુર્યોધન,
પગે લાગી પરવરચો તે, રીસમાં રાજન. ૫૪
એહ કથા એટલે રહી, પાણ્ડવ કેરી જાણ્ય;
"આપણી સેના આજ ભાગી;" ધર્મ બોલ્યા વાણ્ય. ૫૫
આંપણે [૧૨]આશ્રમ્ય આવિયા; જોધ બેઠા પાશ;
પાંચ પાણ્ડવ બોલિયા: "તમે સુણો, શ્રીઅવિનાશ!" ૫૬
ધર્મ કરતા વીનતી: "સાંભલો, દીનદયાલ!
સૂર્ય ઊગ્યે ભીષ્મ મારે; આવશે તાં કાલ. ૫૭
ભીષ્મના ભય માટ્ય, સ્વામી! અમે જાશું વન્ય;
પ્રથમ રૂપ જ પાલટી, વલી તાપસ ધરશું તન. ૫૮
કૃષ્ણ! કોઇ પરપન્ચ દાખો; ઊગરિયે તો કેમ!
ભીષ્મ ઊભા સેનમાં, ત્યાં કેમ રેશું એમ? ૫૯
અરુણ-ઉદયે આવી કરી, સન્યાનો કરશે ભર્ગ;
નથી ઊગરવું હવે, સ્વામી! સાંભલો, શ્રીરંગ! ૬૦
ભીષ્મરૂપિયા અગ્નિ માંહે, અમે કેમ ચમ્ભાય?
રાખો, સ્વામી! અમને; સાંભલો, જાદવરાય! ૬૧
સિંહ આગલ્ય અજાબલ તે, કશું, અશરણશરણ?
ભીષ્મ-ભયે સર્વ ત્રાસે; ધ્રૂજતી દીસે ધરણ્ય. ૬૨

---

૧૨. આ સને ગૂ.

દષ્ટે દેખી કેમ રે'શું ? સુણો, વિશ્વસ્વરૂપ!
ભીષ્મના ભય માટય, સ્વામી! કમ્પતા છે ભૂપ. ૬૩
ઇન્દ્ર, ધર્મ, વરુણ ને રવિ, મનમાં આશ્ચર્ય થાય;
પિતામહ છે પ્રાક્રમી; અમે તે કયમ જીતાય? ૬૪
અમારો આધાર છો; તમે વિના નહીં કોય;
રાખો; ભય હરો ભક્તનો; તમે કરો કરુણા સોય. ૬૫

રથ મૂકી રાય પળિયા, ભીષ્મના ભય માટય;
ભીમે થમ્ભ્યું સેન-કૌરવ; કાં વાળત ભડ દાટ. ૬૬
અર્જુન-અર્થે આવિયો તો, કાઇ રહી મર્યાદ;
ભીષ્મ સાથે ભુવન ત્રણમાં, કોણ કરશે વાદ? ૬૭

માબાપની સેવા વિશે તે, કુશલ એહનું મન;
જિત-ઇન્દ્રી મુનિ મોટા બ્રહ્મચારય રાજન. ૬૮
સત્યવાદી થઇ સમજો, અવતરયો છે અંશ.
સેના તેજ પ્રતાપથી, રાખવા, શ્રીરંગ!" ૬૯

સ્તુતિ સેવકે એમ કરી: "તમે રાખજો, ભગવાન!"
દ્રુપદી કહે: "કૃષ્ણજી! આપનું ઉત્તમ-દાન. ૭૦
ચક્ર ધરતાં, દીનાનાથક! કરી લાગે લાજ?
દુઃખ નાવે તમને, પાણ્ડવ કેરું, મહારાજ?" ૭૧

દ્રુપદી-વાક્ય સાંભળી, પ્રસન્ન થયા ભગવાન:
"તમ બાપથી એહનું મૃત્યુ છે, જેનું શિખણ્ડી નામ." ૭૨
ધર્મરાયે પૂછિયું: "એ કથા કેવા વાત?
ભીષ્મનું કેમ મૃત્યુ હોય, શિખણ્ડીને હાથ!" ૭૩

કૃષ્ણ વાણી બોલિયા: "સુણો, રાજા! વાત:
ભીષ્મે જે પ્રાક્રમ કરયું, તે કહું તમ વિખ્યાત. ૭૪
કાશીરાજ તણી પુત્રી: અમ્બે, અમ્બા નામ,
અમ્બાલિકા એ ત્રણ જાણો; તે રૂપ સુન્દર ધામ. ૭૫

તેનો માંડ્યો સ્વયંવર; તેડિયા અવનીરાય;
તે જાણ થયૂં ભીષ્મનેઃ 'પરણાવૂં મુજ ભાય.' ૭૬

રથે બેશી સઞ્ચરયા; મણ્ડપમાં ગયા જાણ્ય;
સર્વે રાજા દેખતા, કન્યા હરી નિરવાણ્ય. ૭૭
અજા કેરૂં યૂથ હોય ને, કેસરી હોયે એક,
વેર કરીને જાય નાસી, તો વાંસે કોણ વિશેખ? ૭૮

સર્વ રાજા રિહ્યા જોઈ; કોઈ નો સામો થાય;
ત્રણ્યને રથે ધરી ચાલ્યા, હસ્તિનાપુરી છે ત્યાંય. ૭૯
એક વાણી ઓચરેઃ 'મેં વરયો શલ્ય ભૂપાલ.'
વચન એવાં સાભલી, ભીષ્મને ચડિયો કાલ. ૮૦

તિરસ્કાર કીધો નારયનેઃ 'તૂં કિહાં ન પામિશ ઠામ.'
સુણી વાણી સાંચરી આવી શલ્યને ગામ્ય. ૮૧
શલ્ય કહેઃ 'સુણ્ય, સુન્દરી! હરી ગયા ભીષમદેવ;
કેમ આવી ઇહાં લગે?' તવ નારય બોલી એવઃ ૮૨

'તમે મારા મનમાંઃ તંમને વરી, રાજન!'
સુણી વાણી શલ્ય મુખથી, બોલિયા તવ વચનઃ ૮૩
'પરપુરુષના હાથ અડ્યા, તે કેમ વરિયે, નારય?
ઉપમાન બોલે પ્રજા અમને; ઇહાંથી જા નિરધારય.' ૮૪

તિરસ્કાર પામી પરવરી, ગઈ છે રામને ચરણ્ય.
ઋષિયે ભીષ્મને કહાવ્યૂંઃ "શું કરયૂં આચરણ?
નારીને ગ્રહે, કાં જૂધ કરય; સમર્થ થૈને આવ્ય.' ૮૫
ભીષ્મ ચાલીને ગયાઃ 'અમ યુદ્ધ ઊપરય ભાવ.' ૮૬

સઙ્ગ્રામ કરીને જીતિયા; તવ નારી બોલી આપઃ
'ભીષ્મનૂં મૃત્યુ મુજ થકી, એમ દિયો, સ્વામી! શાપ.' ૮૭
તે નારી જે અવતરી, દ્રુપદઘેરય અવતાર;
શિખણ્ડી છે નામ તેનૂં સુણ્ય, પાણ્ડુકુમાર! ૮૮

એ જ્યોધની ઉત્પત્ય ઘણાં, દ્રુપદી કેરો ભ્રાત;
એહપેં જૂધ કરાવિયું; ભીષ્મનો થાશે ઘાત. ૮૯
નરન્રીત્યે અવતરયો તે, મારશે નિરવાણ્ય.
એહ આગળ્ય ભીષ્મજી, નાખશે આયુધ બાણ્ય."॥ ૯૦
વાત કહીને પ્રીછવ્યા; રળિયાત્ય થ્યા છે રાય;
તિવારે શ્રીકૃષ્ણજીને, પાણ્ડવ લાગ્યા પાય. ૯૧
વૈશમ્પાયન બોલિયા, સુણ્ય, જનમેજે રાય!
કહી સન્ધે ભાંગિપે; વન્દ્યા વૈકુણ્ઠરાય. ૯૨
સઞ્જે મુખથી સાંભળે; ધૃતરાષ્ટ્ર [૧૩]ધૂણે શીસ;
ભીષ્મનો ત્યાં ભેદ દાખ્યો; શત્રુ થિયા જગદીશ. ૯૩
આધાર હતો એટલો, ભીષ્મ મહા બળવન્ત;
કૃષ્ણે દાખ્યો ભેદ તેનો; આણશે હવે અન્ત. ૯૪
કામ કપટી તણું જોજો, દાખિયો ઉપદેશ;
કૌરવ કેરો કાલ પ્રગટ્યો, યદુકુલ કેરો નરેશ. ૯૫
એમ કહીને કલકલ્યાં, ગાન્ધારી તાં માત;
ભીષ્મજીના બલ માટે, અર્જુનને કહી ઉપઘાત! ૯૬
કર્મકારણ સહ જાણે, અવિનાશી સ્વરૂપ;
અન્તરજામી અવતરયા, ભુવન ચૌદનો ભૂપ. ૯૭
કહો, સઞ્જે! અમને, એક પ્રશ્ન પૂછું વાત:
પુત્ર દ્રુપદ તણો કારણ, ભીષ્મનો જે ઘાત! ૯૮
સઞ્જે કહેઃ તે સાંભળો, પુત્ર નહીં, પુત્રીરૂપ:
નારી જન્મે અવતરી, ભીષ્મ હણવા ભૂપ. ૯૯
પાપરૂપ પ્રત્યે આચરયા, જે વૈકુણ્ઠનાથ વિચાર;
ફરી ધર્મે પૂછિયું: "સાંભળો, વિશ્વાધાર! ૧૦૦
નારી મરણ પામી થકી, કેમ ધરે નરેન્દ્ર?
જે જેમ તે તેમ સરજે, સાંભળ્યું છે નેહ. ૧

૧૩. ધુણવ, પીસા ગૂ.

નારીથી નર ઊપજ્યો, તે [14]વસમે છે વાત;
સન્ધે મારા મન તણો, ભાંજિયે, વૈકુણ્ઠનાથ!" ૨
કૃષ્ણ વાણી ઓચરે: "સાંભલો, પાણ્ડુકુમાર!
નરરૂપે અવતરી, દ્રુપદને ઘેરય સાર. ૩
અમ્બે આવી અવતરી, દ્રુપદના ઘરદ્વારય;
પ્રજામાં એમ જણાવ્યૂં જે, આવિયો ત્યાં કુમાર. ૪
સન્તાન ન્હોતૂં રાયને; સુતા પ્રગટી એક;
પ્રેમ છે નર-નારયને; પુત્રનો રાખ્યો [15]વેખ. ૫
તે પેખતાં પ્રોઢો થયો; દિવ્ય શસ્ત્ર હથિયાર;
[16]સીમાડા સર્વે નમે, બલવન્ત રાજકુમાર. ૬
સિંહલદ્વીપનો રાય સમરથ, મદેવન્ત અભિધાન;
ચન્દ્રરૂપા સુતા તેહની, પરમરૂપ-નિધાન. ૭
દ્રુપદસુતને તેમ દીધી; કરવા વિવા-કાજ;
જાન લેને પરવરચો, પાઞ્ચાલ દેશનો રાજ. ૮
સાથે સાજન અતિ ભલી, જે વશવર્તી રાય;
અતિ મન્ય આનન્દે દ્રુપદ, સુત પરણાવા જાય. ૯
નાયકા-નગરે સર્વ પોતા; વરતિયો વિવાય;
પાંચ દિન રહી પરવરચા, આવિયા નિજ પુર માંય. ૧૦
ચન્દ્રરૂપા મન્ય વિચારે: 'જુવો કર્મની રેખ;
મારો ને ભરથારનો, આચાર દીસે એક.' ૧૧
તવ પત્ર લખિયૂં તાતને: 'આ કશૂં કીધૂં કર્મ?
અવતાર એળે જાય મારો, ભર્તા વિનાં તાં ધર્મ. ૧૨
જો કપટ કીધૂં દ્રુપદે; ન કરે નરપતિ કોય;
વિગ્રહ વાધે ઘણી, જો સમર્થ સન્મુખ હોય.' ૧૩
લેખ લખીને મોકલ્યો, વિપ્રને તત્કાલ્ય;
વેગે જઇને પોંચિયો, જ્યાં મદેવન્ત ભૂપાલ. ૧૪

---

૧૪. વિશાલી સો. ગૂ. ૧૫. વિશેખ ગૂ. ૧૬. સીમોડા સો.

પત્ર આપ્યું રાયને; વાંચતાં વાધ્યો ક્રોધ;
ઊઠીને દલ સર્જ્જ કીધું: મહા બળિયા જોધ. ૧૫
ઘન સમાન ગજ પાખરયા; હય તણો હિંસાર;
રથ તણા રણકાર વાજે; પાળા તણો નહીં પાર: ૧૬
છત્રીસ આયુધ અંગ ધરિયાં; કવચ, જરા, ટોપ;
બોંતેર ગત્યે નીસાણ વાજે; મહા જોધનો જોપ. ૧૭
મન્વન્તર પૂરણ થયે, જેમ ધરે જલધર રૂપ,
તેમ સેન લેને સાંચરયો, સૌંવદ્વીપનો ભૂપ. ૧૮
ઘન પરે ગજઘટા ચાલે; આયુધ [૧૭]વિદ્યુત-સાર;
પતાકા બહુ વિધવિધ રંગ, [૧૮]ઇન્દ્ર ધનુષ્ય-આકાર. ૧૯
પાઞ્ચાલ ઊપરથ સૈન્ય પળિયું, થિયું દ્રુપદને જાણ:
'કટક મારા માટે આવ્યું; મારશે નિરવાણ. ૨૦
જૂધે પૂરૂં નવ્ય પડે; ઈ છે બળિયો રાય;
માન મૂકી નમૂં તો, ઊગરવાનો ઉપાય.' ૨૧
સોવણ કેરાં શકટ ભરિયાં; અશ્વનો નહીં પાર;
વિવિધ પેરચની [૧૯]વસ્તુ ઘણી, ભરી ચાલ્યો ભાર. ૨૨
આવીને ચરણે નમ્યો: 'કાંઈ નહીં મુજ અન્યાય;
દૈવની મત્ય ફેરવી, કલી કાંઈ નવ્ય જાય.' ૨૩
તવ મહેવન્ત જ ઓચરયો: 'તેં કરયું કપટ અપાર;
શરણ આવ્યો મારવો, ક્ષત્રીનો નહીં અધિકાર.' ૨૪
તેડી લાવ્યો નગરમાં: દ્રુપદ કરે સન્માન;
[૨૦]ઊતારીને અર્પિયાં, ભલાં ભોજન પાન. ૨૫
શિખણ્ડી મન્મ લાજિયો: તેહ ગયો શિવને કારય;
આસન બાંધી, પવન રૂંધી, માંડિયું તપ અપાર. ૨૬

---

૧૭. ધનુષાકાર સૂ. ૧૮. આયુધ બિન્દુસાર સૂ. ૧૯. નાં વસ્ત્ર વાર સો. ૨૦. ઉતારા સુંદર આપી. સો.

તવ પુત્રી તેડી ગયો સ્થાનકય, સિંહૂલદ્વીપનો રાય;
સુતાને ત્યાં દ્રવ્ય આપ્યૂં; સુખે બેઠી ખાય. ૨૭
શિખણ્ડીને તપ કરતાં, વહી ગયા ખટ માસ;
ગિરિજાપતિ પ્રસન્ન થૈ કહેઃ ' માગ્ય; પૂરૂં આશ.' ૨૮
વાત વગતે કહી દાખીઃ 'હૂં થયો છૂં ઉપમાન;
મહાતમ મારૂં રાખવાને, દિયો પુરુષ દેહીનૂં દાન.' ૨૯
કુબેરનો સુત તેડિયો, મહારુદ્ર બોલિયા વાણ્યઃ
' ઊછીતૂં તન આપ્ય મુજને, માસ ખટ પરમાણ. ૩૦
પુનરપિ પાછૂં આપવૂં;' એમ કહે ઉમૈયાકન્થ;
' કૌરવ-પાણ્ડવ થાશે ભારથ, તિહાં એનો અન્ત. ૩૧
તે માટે અઙ્ગ આપને; સરે એહ્નાં કાજ;
સ્વજન સહૂ કો સન્તોક પામે; રહે દ્રુપદની લાજ.' ૩૨
પોતે સોંપ્યું જક્ષને; જક્ષનૂં લીધૂં અઙ્ગ;
પઞ્ચાલ મધ્યે પલી આવ્યો; મન્ય વરત્યો રઙ્ગ. ૩૩
સ્વજન સહૂ રલિયાત થયાં; ઊલટય અઙ્ગય ન માય;
તપ કરીને પુત્ર આવ્યા; હરખ્યો હૈયે રાય. ૩૪
વાત પૂછી પુત્રને, તથ્ય કહ્યો સર્વ મહિમાય;
નિજ નારયને તેડવા માટે, સિંહૂલદ્વીપ પલાય. ૩૫

ચોપાઇ

એક ક્ષોહ્ણી દલ સજ્જ કરી, ગજ રથ ને ચપલ તાં તુરી,
ચાલ્યો દ્રુપદ કેરો તન્ન; ગયો શોક ને હરખે મન્ન. ૩૬
વિવિધ પેરય વાજે નીસાણ; ચાલ્યા યોધા રાણોરાણ;
ગદા, ગર્જ, કાંતી, કરમાલ; ઇમ ચાલ્યા સહુ ભૂપાલ. ૩૭
નગર-છેહ કીધૂં પરિયાણ; બોહ્તેર ગત્ય વાજે નીસાણ;
જન મોકલ્યો નગર મોઝારય; ચાલી આવ્યા રાજદ્વારય. ૩૮
મહેવન્તને કીધૂં જાણઃ 'દ્રુપદ-સુત આવ્યો નિરવાણ્ય.'
રાજ કહેઃ ' એનૂં શું કાજ? ક્ષત્રીને બેસારી લાજ!' ૩૯

સેવક કહે 'રાજા' અવિધારત્ય, એને માહ્ય થયા ત્રિપુરારય;
પૂર્વજન્મનો હૂતો શાપ, તે શંકરે નિવાર્યૂ પાપ ' ૪૦
સુણી રાય રળિયાત થિયો, લઇ સેનને મનવા ગયો,
મલ્યો રાજા, મન્ય ધીરજ કરી, લૈ આવ્યો પોતાની પુરી ૪૧
'કારણ કેણુ પધારયા, રાજ ? કહો કાંઈ અમ સરખૂ કાજ '
[૨૧]કહે શિખણ્ડી 'માભવ્ય, રાય ! મોર્યૂ પાતક, શંકરે થ્યા સાહ્ય' ૪૨
પચ્ય દિવસ રહી ચાલિયો, રાજાને મન્ય સન્ધે ગયો,
સ્ત્રીને તેડી શિખણ્ડી વળ્યો, આવી માતપિતાને મલ્યો ૪૩
[૨૨]ચન્દ્રરૂપા રળિયાત્ય જ થઇ, કેતા દિવસ એમ વીતા વહી,
માતપિતા રળિયાત્ય જ થઇ, જન્મ સફલ થયો તે સહી ૪૪
દિનદિન સુખ ને ભોગવિલાસ, વેગે પોહતા શંકર પાસ,
દણ્ડવત પરણામ જ કરી, શિખણ્ડીયે વાણી ઓચરી ૫૫
'થઇ અવશ્ય પૂરણ, મહારાજ' વિયો શરીર, સરયા બહુ કાજ'
તેડી જક્ષ વદે શિવરાય 'આવ્યો અવશ્યે, સ્યો ઉપાય ? ૪૬
એક માસમા ભારથ થશે, તાહરી દેહી તૂને આપશે,
મારે શરણે આવ્યો જેહ, પુનરપિ શોક ન પામે તેહ ૪૭
એ શરીર એ પામે નાશ, તારૂ તન આવે તુજ પાશ '
શિખણ્ડીને કહે ઈશાન 'એહ શરીર કીધૂ તુજ દાન' ૪૮
વચન સુણી મનમા વનક્યો પ્રણામ કરીને પાછો વલ્યો,
નારીમાથી નર એમ થયો" પાણ્ડવ કેરે સન્ધે ગયો ૪૯
વૈશમ્પાયન કહે સુણ્ય, રાય' કહ્યો શિખણ્ડીનો મહિમાય,
કૃષ્ણે પાણ્ડવ પ્રત્યે કહ્યૂ, તે મે તમને સર્વ ભાખિયૂ ૫૦

---

૨૧ ૪૨ c d બદલે ગૂ. મા —
મોટૂ પાતક હતૂ તે ગયૂ, શંકરથી તે સર્વે થયૂ
શંકર અમને થ્યા દુષ્ટમાન આપ્યુ અમને વરદાન,
મૂક્યો હાથ અમારે શીષ, એમ પ્રસન્ન થયા છે ઇશ

૨૨ ચન્દ્રરૂપાને આનન્દ અતિ, જાણે પુરુષ કામદેવ બની ગતિ ગૂ.

પૂર્વછાયો

આવી મલિયો તાતને, અમ્બેનો અવતાર.
શ્રીહરિ એણી પેરથ ઓચરયા; સાંભલ્ય, પાણ્ડુ-કુમાર! ૫૧
ધૃતરાષ્ટર શોક જ ધરેઃ શત્રુ થિયા સુગનાથ;
દુર્યોધનબલ ભાગશે, ભીષ્મનો થાશે ઘાત. ૫૨

---

[૧૬] ચોપાઈ દાવટી

વૈશમ્પાયન ઓચરેઃ સુણ્ય, જનમેજે રાય!
સન્જે વાણી જે કહે, તે કહૂં પ્રુજ મહિમાય. ૫૩
પાણ્ડવને ત્યાં પ્રીછવ્યા, જે હતો મન્ય સન્દેહ;
તેણે વચને સહૂ હરખ્યા, પાંચે પાણ્ડવ તેહઃ ૫૪
"શિખણ્ડીનો મર્મ અમને, દાખવ્યો, ભગવાન!"
તેણે સમે રજની ગઈ, ઊઠિયા રાજાન. ૫૫

* દિન સાતમો-પ્રવેશ

'સજો સેના આપણી, શત્રુ કરવા ઘાત.'
વિવિધ પૈરચની રચી સેન્યા; ધરયાં આયુધ હાથ્ય. ૫૬
રણુરથમ્ભ પાસે આવિયા, પાણ્ડવ જોધા વીર;
વૈરાટ, દ્રુપદ, કાશીરાજા, મહારણુના ધીર. ૫૭
ધર્મ, અર્જુન, ભીમ પાસે, નિકુલ ને સહદેવ,
અર્જુન-સુત ને ભીમ-કૂંવર, આવિયા તત્ખેવ. ૫૮
ધૃષ્ટદ્યુમન આવિયો, મહાબલિયો વિખ્યાત;
શિખણ્ડી ને સાત્વિક જાદવ, આવિયા તે સ[illegible] ૫૯
ધૃષ્ટકેતજ રાય બલિયો, જયસેન મહાર[illegible]
અનેક રાજા એમ ચાલ્યા, જેમ સાગર પૂર ૬૦

* અથદિન ૭ લખો છે સો.

દલ સર્વે સાથ્ય ચાલ્યૂં, ઓપતા બહુ નરેન્દ્ર;
કૃષ્ણ તે એમ ઓપતા, જેમ શરદ-પૂન્યમ-ચન્દ્ર. ૬૧
પઞ્ચાણનો નિર્ઘોષ કીધો; વાજિયાં નીસાણ;
ભૂપ સર્વ આનન્દ પામ્યા; ચાલ્યા રાણોરાણ. ૬૨
વાજિત્ર વાજે શોભતાં; શબ્દ સ્વર્ગે જાય;
પુષ્પવૃષ્ટિ સુર કરે; ઊલટ્ય અંગ ન માય. ૬૩
પુત્ર-પ્રાક્રમ જુવે સુરપત્ય; અન્તરચ્ય દેવ-વૈમાન;
અપછરાના ઠાઠ ઊભા; વચ્ચે વર ગજાન. ૬૪
રણ મધ્યે આવી રિહ્યા; નીસાણના નિર્ઘોખ;
પાણ્ડવ કેરી સેન્યાને તે, ગયો સઘળો શોક. ૬૫
કૌરવ-જોધા સાંભળે, પાણ્ડવ-દલ-ઘેઘાટ;
હાંકી ઊઠચા જોધ સર્વે; વાલ્યો પાણ્ડવ-ડાટ. ૬૬
ભીષ્મ ઊઠી રથે બેઠા, સકલ યોધા સાથ્ય;
વિવિધ પેરચનાં ધરચાં આયુધ; બાણ ધારચાં હાથ્ય. ૬૭
રણતૂરચ વાજે રણ વિશે; ગર્જના મેઘ સમાન;
આરોગીને સર્વે ચાલ્યા, રજની વીતે રાજાન. ૬૮
મુખ ઢાલ દીધી કાલરૂપી; સઞ્ચરચા રણમધ્ય:
'હવણાં પાણ્ડવ મારશૂં; ઘોર રચવૂં યુદ્ધ.' ૬૯
દુન્દુભિ વાજે, ગગન ગાજે, નીસાણ ને રણતૂરચ;
એમ હર્ષ પામી ચાલિયા, જેમ સાગરપૂર. ૭૦
રણથમ્ભ પાસે આવિયા તે, વૃષ્ટિ કરતાં બાણ;
સન્મુખ ઊભા રાય સર્વે, અર્જુન ને નારાણ. ૭૧
બાણ કેરી વૃષ્ટિ કીધી· કૌરવ પામ્યા ક્રોધ:
'દલ ચાલો; કીજિયે, પાણ્ડવ દલની શોધ.' ૭૨

ચોપાઇ

ચાલ્યા યોધ યોધની ભણી; સમરથ યોધા આવ્યા અણી;
દ્રોણાચારય ને ધૃષ્ટદ્યુમન; અશ્વત્થામા અર્જુન-તન; ૭૩

પૂર્વછાયો

આવી મલિયો તાતને, અમ્એનો અવતાર.
શ્રીહરિ એણી પેરય ઓચરયા; સાંભલ્ય, પાણ્ડુ-કુમાર! ૫૧
ધૃતરાષ્ટર શોક જ ધરેઃ શત્રુ થિયા યુગનાથ;
દુર્યોધનબલ ભાંગશે, ભીષ્મનો થાશે ઘાત. ૫૨

—•—

[૧૬] ચોપાઈ દાવટી

વૈશમ્પાયન ઓચરે; સુણ્ય, જનમેજે રાય!
સન્જે વાણી જે કહે, તે કહૂં તુજ મહિમાય. ૫૩
પાણ્ડવને ત્યાં પ્રીછવ્યા, જે હતો મન્ય સન્દેહ;
તેણે વચને સહૂ હરખ્યા, પાંચે પાણ્ડવ તેહઃ ૫૪
" શિખણ્ડીનો મર્મ અમને, દાખવ્યો, ભગવાન!"
તેણે સમે રજની ગઈ, ઊઠિયા રાજાન. ૫૫

* દિન સાતમો—પ્રવેશ

'સજો સેના આપણી, શત્રુ કરવા ઘાત.'
વિવિધ પેરચની રચી સેન્યા; ધરયાં આયુધ હાથ્ય. ૫૬
રણુરથમ્ભ પાસે આવિયા, પાણ્ડવ જોધા વીર;
વૈરાટ, દ્રુપદ, કાશીરાજા, મહારણના ધીર. ૫૭
ધર્મ, અર્જુન, ભીમ પાસે, નિકુલ ને સહદેવ,
અર્જુન-સુત ને ભીમ-કૂંવર, આવિયા તત્ખેવ. ૫૮
ધૃષ્ટદ્યુમન આવિયો, મહાબલિયો વિખ્યાત;
શિખણ્ડી ને સાત્વિક જાદવ, આવિયા તે સાથ્ય. ૫૯
ધૃષ્ટકેત જ રાય બલિયો, જયસેન મહારણશૂર;
અનેક રાજા એમ ચાલ્યા, જેમ સાગર પૂર. ૬૦

* અથદિન ૭ લખો છ સો.

દલ સર્વે સાથ્ય ચાલ્યું, ઓપતા બહુ નરેન્દ્ર;
કૃષ્ણ તે એમ ઓપતા, જેમ શરદ-પૂન્યમ-ચન્દ્ર. ૬૧
પઞ્ચાણનો નિર્ઘોષ કીધો; વાજિયાં નીસાણ;
ભૂપ સર્વ આનન્દ પામ્યા; ચાલ્યા રાણોરાણ. ૬૨
વાજિત્ર વાજે શોભતાં; શબ્દ સ્વર્ગે જાય;
પુષ્પવૃષ્ટિ સુર કરે; ઊલટય અઙ્ગ ન માય. ૬૩
પુત્ર-પ્રાક્રમ જુવે સુરપત્ય; અન્તરય દેવ-વૈમાન;
આપછરાના ઠાઠ ઊભા; વચ્ચે વર રાજાન. ૬૪
રણ મધ્યે આવી રહ્યા; નીસાણના નિર્ઘોષ;
પાણ્ડવ કેરી સઞ્યાને તે, ગયો સઘલો શોક. ૬૫
કૌરવ-જોધા સાંભલે, પાણ્ડવ-દલ-ઘેઘાટ;
હાંકી ઊઠ્યા જોધ સર્વે; વાલ્યો પાણ્ડવ-ડાટ. ૬૬
ભીષ્મ ઊઠી રથે બેઠા, સકલ યોધા સાથ્ય;
વિવિધ પેરયનાં ધરયાં આયુધ; બાણ ધારયાં હાથ્ય. ૬૭
રણતૂરય વાજે રણ વિશે; ગર્જના મેઘ સમાન;
આરોગીને સર્વે ચાલ્યા, રજની વીતે રાજાન. ૬૮
મુખ ઢાલ દીધી કાલરૂપી; સઞ્ચરયા રણમધ્યઃ
'હવણાં પાણ્ડવ મારશું; ઘોર રચવું યુદ્ધ.' ૬૯
દુન્દુભિ વાજે, ગગન ગાજે, નીસાણ ને રણતૂરય;
એમ હર્ષ પામી ચાલિયા, જેમ સાગરપૂર. ૭૦
રણસ્થમ્ભ પાસે આવિયા તે, વૃષ્ટિ કરતાં બાણ;
સન્મુખ ઊભા રાય સર્વે, અર્જુન ને નારાણ. ૭૧
બાણ કેરી વૃષ્ટિ કીધી· કૌરવ પામ્યા ક્રોધઃ
'દલ ચાલો; કીજિયે, પાણ્ડવ દલની શોધ.' ૭૨

ચોપાઇ

ચાલ્યા યોધ યોધની ભણી; સમરય યોધા આવ્યા અણી;
દ્રોણાચારય ને ધૃષ્ટદ્યુમન; અશ્વત્થામા અર્જુન-તન; ૭૩

કૃતવર્મા દ્રુપદ રાય; ભીમસેન ને શકુનિ ધાય;
કૃપાચાર્ય ને નિકુલ યોધ; શલ્ય સહદેવ કરે વિરોધ. ૭૪

ચિત્રયોધ શિખણ્ડી ભડે; કુઞ્જરથં કુઞ્જર આથડે;
ઘોડે ઘોડા; પાલે પાલ; સકલ યુદ્ધ થાયે ભૂપાલ. ૭૫
મારે બાણુ તણા બહુ ઘાય; અશ્વ ગજ રથ ચૂરણુ થાય;
વઢે વેગે લેવાને ધરા, રથ ખેંચી રહ્યા સૂર્ય ખરા. ૭૬

બાણુ તણા અતિ ઘાયે હણે; ધન્ય ધન્ય તે મુખથી ભણે;
કરે ક્રોધ; આયુધ ફેરવે; ભીષ્મ પિતામહ આવ્યા તવે. ૭૭
બાણુ તણો ટંકારવ થિયો; સુણતાં સાસ સમ્માનો ગિયો;
હાથ થકાં તો પડે આયુધ; રાય ફેફરાં દીસી મુખ–બુદ્ધય. ૭૮

જમ્બુક વિસરાં વાય ઘણું; "સેન ધાસ પામે આપણું;
સજ થૈ રેન્યો સર્વે વીર; વસમી વેલા છે આ ધીર. ૭૯
ભીષ્મ સાથ્ય કરવુ સઙ્ગ્રામ; કોપ્યો પનગ; જો જો, સ્વામ્ય!
મારી સેના કરશે કેર; કરે કોણુ એ સાથે વેર?" ૮૦

પાણ્ડવ કહે: "પુરશોત્તમ! સુણો, ભય નિવારો ભીષ્મજ તણો."
હસી બોલ્યા કમલાનો નાથ: "જોધ થાવ; ગાણ્ડીવ લ્યો હાથ્ય. ૮૧
કાયરથાં નવ્ય સરે કાજ; ભીષ્મદેવને જીતો આજ;
કરો પુરુષાતન પ્રાક્રમ્મ; એમ રહેશે ક્ષત્રી–ધર્મ?" ૮૨

તવ ધર્મધોરિન્ધર ચાલ્યા યુદ્ધ; ધરિયાં વિધવિધ તણાં આયુધ;
પાસે અર્જુન ને નારાણુ; ભીમપુત્ર પૃષ્ઠે નિરવાણ્ય. ૮૩
સહદેવ, નિકુલ રહ્યા છે પાશ; અવરગ રાય મન્ય લીલવિલાસ,
'ધન્ય ધર્મ;' કૃષ્ણુ ઓચરે; 'રાજા ચાલી જૂધ કરે.' ૮૪

આવ્યા પિતામહ કેરે પાશ; દેખી આયુધ લિયે પ્રકાશ:
"ધન્ય ધર્મ આવ્યા યુદ્ધ કાજ; વલ્લભ છે હસ્તિનાપુર–રાજ. ૮૫
ભાઇ! સર્વ છે આ બે–અણી; પાસે ઊભા વૈકુણ્ઠધણી;
ક્ષોભ વિશ્વનો લાગો ધર્મ; આવ્યા છે કરવા આક્રમ્મ. ૮૬

પ્રથમ લાખ તણાં જે નગ્ર, લઇ ભીમને કીધો અગ્ર;
હેડમ્બ સાથે હવૂં સઙ્ગ્રામ, લઇ ભીમનો દીધો ઠામ. ૬૦૦
ચક્રવર્તી નગરીમાં ગયા, ભીમ દૈત્યમુખે મેલિયા:
જૈમત સાથ હવૂં સઙ્ગ્રામ, વૃકોદરે [1]તે કીધૂં કામ. ૧
કૈચક કૈયો મારચો જેહ, ભીમસેન [2]મહાપ્રાક્રમી તેહ;
રાજરપ્ય ભોગવશો તમો; કોગટ ભીમને શાનો દમ્યો? ૨

તમે જાણો છોઃ કરે આહાર; પણ તેનો દાતા જુગદાધાર;
ખાનો નથી તમારૂં દ્રવ્ય; સાભલજ્યો તમે, રાજા સર્વ!" ૩
કૃષ્ણ વચન સાભલી જવે, રાય સર્વ ત્યાં હરખ્યા તવે;
હરયા ભીમ, ધર્મ ને અર્જુન; હરયા વૈરાટ દ્રુપદ રાજનઃ ૪
"ધન્ય ધન્ય સ્વામી, શ્રીહરિ! ભીમ તણી તેં સાહ્યજ કરી."
ભીષ્મ કહેઃ "સુણો, કરુણાનાથ! સ્વામી! ભીમને કરચો સનાથ." ૫

ભીમસેન તવ્ય લાગા પાયઃ "હૂં એહાં ધર્મ યુદ્ધ ક્યમ જાય?
હૂં તો ધર્મ તણો છૂં દાસ; ધર્મકાજ તન તજૂં, અવિનાશ! ૬
જેષ્ઠ બાન્ધવ તાત સમાન; તે અર્થે આત્માનૂં દાન,
તે પામે હરિ કેરાં ચરણ, સેવક કેરા ઓધારણ. ૭

તમ પ્રતાપે કરૂં સઙ્ગ્રામ; જુવો, સ્વામી! મારૂં સઙ્ગ્રામ;
મન મનોરથ પૂરો, હરિ!" ચાલ્યા છે જૂધે [3]કેસરી. ૮
ભીમસેન આ રણે ચડચો, કૌરવ-દલમાં કેસરી પડ્યો;
ભીષ્મ સમીપે આવ્યો શૂર; માંડચો સેના [4]કેરો ચૂર. ૯

આવ્યા ભીષ્મ ચલાવી રથ; અતિ જૂધ માંડચૂં સમરથ્ય;
વાંસેથાં અર્જુનનાં બાણ; રક્ષા-ભીમ કરે નારાણ. ૧૦
ભીષ્મ દયા મન માંહ્ય કરેઃ ડાબાં જમણાં બાણ જ ધરે;
ભીમ તણી રક્ષા તવ કીધ, અભેદાન ગાઙ્ગેવે દીધ. ૧૧

---

૧. પૂરી તેની હામ. ગૂ. ૨. °નૂં પ્રાક્રમ તેહ ગૂ.-૩. પરવરી. સા.
૪. તણો ચકચૂર ગૂ.

"ધર્મ-આડચ[5] આવ્યા સઙ્ગ્રામ, તેણે વચને સમરથ સ્વામ્ય;
તેહ ભીમને હૂઠ્યૂં કેમ?" ગુરુ ગાઙ્ગેવ વિચારે એમ. ૧૨
તજી ભીમને રથ-પાતરે, જોધ જોધને આડા ધરે;
તવ પાણ્ડવ વિચારે મન્યઃ 'ભીષ્મદેવ તો આજ પ્રસન્ન.' ૧૩
હુષ્યાં પાણ્ડવ ને ભગવાન: 'હુવા ભીષ્મ આજ કૃપાનિધાન.'
ઝાખા કૌરવ કરતા વાતઃ 'ભીષ્મદેવ છલ્યા જદુનાથ્ય. ૧૪
પાણ્ડવ કેરી [6]રક્ષા કરે; ડાબાં જમણા બાણુ જ ધરે;
હવે ભીષ્મને કશૂં કહો? વાત મનમા જાણી રહો. ૧૫
લજ્જા માટ્ય કરે સઙ્ગ્રામ; એહ્ના મનમા એવી હામ."
ઝાખા કૌરવ થૈને રહ્યા; બોલ ફેરીને કર્ણે કહ્યાઃ ૧૬
"ચ્યન્તા કશી મ આણો, ભૂપ! જીતૂં અર્જુન-વિશ્વસ્વરૂપ;
જયા હૂં ઊભો તાહરે સાથ્ય, ચ્યન્તા કશી મ આણો, નાથ! ૧૭
પાણ્ડવ મારી આપૂં રાજ; ભાગૂં સર્વે તમારી દાઝ;
દસ બાણે સન્ધાને હણૂં; અવિચલ રાજ કરૂ તમ તણૂં. ૧૮
કશો શોક મન માહે, ભૂપ? હૂં વહ્નિ, એ વનસ્વરૂપ.
ભીષ્મ ઊભા ત્યાં ન કરૂ જુધ; જાશે પછે સર્વેની શુધ. ૧૯
ચ્યન્તા મન્ય કશી છે વાત? જીતીશ અર્જુન ને જુગનાથ;
[7]એક મરન્તા સન્ધા મરે; અર્થ આપણો પૂરો સરે. ૨૦
પૂર્વનૂ એમ છે વચન; સહદેવ જોગણી જીતી એક દિન્ય;
દ્વારામતી ચાલ્યા સહદેવઃ મલી જોગણી મારગ્ય એવ. ૨૧
વસ્ત્ર સહદેવે લીધાં હરી; ઊભા શક્તિ પૂઠ જ ધરી.
તવ્ય સર્વે તે થઈ દયાલ: 'માગ્ય, માગ્ય, વર આપૂં, ભૂપાલ!' ૨૨
સહદેવ કહેઃ 'વર આપો અશો, રક્તબીજ જ્યમ વાધ્યો જશો.'
તે શક્તે આપ્યૂં વરદાન; તવ્ય મનમા આણ્યૂં અભિમાન. ૨૩
દ્વારામતીયે આવી ફરી, કૃષ્ણ સાથ્ય થાહી બાકરી:
'આવો, સ્વામી! જૂધે અનન્ત;' તેહની કૃષ્ણે પૂરી ખન્ત. ૨૪

૫. પરાઇ ગૂ. ૬. કરુણા સો. ૭. એગ કરતાં સર્વે. ગૂ.

માગ્યૂં વચન વૈકુણ્ઠને નાથ્યઃ 'એહનૂં નીમ લિયો ને, ભ્રાત!'
સહદેવ કહેઃ 'આપો, ભગવાન! તોહ તણૂં શક્તિ-વરદાન.' ૨૫
કૃષ્ણ કહેઃ 'માગો મન સિદ્ધ; તેહ વર આપૂં પરમ પ્રસિદ્ધ.'
પાણ્ડવ પાચ્યે હોય જ્યાં અમે, સદા નિરન્તર રે'વૂં તમે.' ૨૬
તેહ દિવસનૂં છે વરદાનઃ પાંચ્યે તિહાં છટ્ઠા ભગવાન;
પાંચ માહ્યથો હણવો એક, ૮આસકે મરશે વિશેક. ૨૭
તેહ્નો ભાર અમારે હાથ્ય; છઠૂં અર્જુન ને જુગનાથ;
મ કરિશ ભીષ્મ તણી વીનતી; એથી કારજ સરવૂં નથી. ૨૮
પૂર્ણ પક્ષ પાણ્ડવની કરે; આપણ સાથે કપટજ ધરે."
તત્ક્ષણ બોલ્યો દુઃશાસનઃ "સત્ય કહે છે કર્ણ વચન. ૨૯
કોપ મ કે'શો ભીષ્મને કેણ; લખ્યૂં લાભશે; થાશે વેણ."
એમ વિચારે સર્વે મલીઃ "ભીષ્મથી જયની આશા ટલી." ૩૦
દુષ્ટ ચતુર્યાંનૂં પરિયાણઃ "જાથી ભીષ્મ દ્રોણને જાણ;
આપણ રાજ પામશૂં જદા, સેવાહીણ રાખશૂં તદા." ૩૧
એમ કૌરવે જ્યાં કહી વાત, તેણે સમે થૈ છે રાત્ય,
થર સર્વે તે સ્થાનકચ ધિયા; ભીષ્મદેવ ઊતારે ગિયા. ૩૨
સ્થાનકચ બેહૂ દલ આવિયૂં; રાત્ય પડી અન્ધારૂં થિયૂં.
૯[આવ્યા તેને હેતે મલ્યા; નાવ્યા તે તો રણમાં ગલ્યા. ૩૩
ઉત્તમ અન્ન જમે છે જોધ; એક એકને દિયે પ્રતિબોધઃ
"આપણ તજશો મનનો શોક, તોજ પામશો સ્વર્ગજ લોક." ૩૪
થર સર્વ વાતૂં કરે એવઃ 'પરભાત્યે જૂધ કરશૂં બેવ.'
એમ વિચારે બેહૂના વીર; ભીષ્મ મહાજૂધે રણધીરઃ ૩૫
"સમરો આપણે હરિનૂં નામ; કરશૂં રણ્ય ક્ષત્રીનૂં કામ;
કાલ્ય રણતીર્થમાં સ્નાન; દેશૂં આપણે આતમદાન. ૩૬

૮. આશા ગેહે સો. સકે ક. આશીંગે ગૂ. ૯. અહીંથી ૧૧૯૬ મી સુધી સો. ક. માં નથી; કવિયેજ કદાચ પાછળથી ઊમેર્યૂં હોય!

એહ વાતની કરો આખડી; જાયે સ્વર્ગ વિમાને ચડી.
કૃષ્ણે દયા કીધી છે ઘણી, જે છે વૈકુણ્ઠ કેરા ધણી. ૩૭

સત્ય આપણું રાખો, શૂરધીર! ક્ષત્રી.કુલ્ય નૈં આવો, વીર!
ધર્મ આપણો રાખશે હરિ;" ઊઠ્યા વીર વિચાર જ કરી., ૩૮

સેજે પોઢ્યા શૂર સુધીર; કાયર મન નથી રે'વૂં ધીર;
ચાર પોહૂર તે રજની ગઈ; સેન.બેહ તે સજ્જ થઇ. ૩૯

પાણ્ડવ મનમાં હરખ્યા ઘણું: "કાલ્યે કાલજ કૈરવ તણું;
ત્યાં રજની વીતી પોર ચ્યાર, 'મુહૂર્ત એક પાછી નિરધારચ. ૪૦

ત્યાં ઉત્તમ વીર વિમાસે મન્ય, ઘેટોત્કચ્ય ને અભેમન્ય: -
'કાલ્ય સન્યાં વરશૂં આપણે; ભીષ્મજી સામા ચડશૂં રણે." ૪૧

એવી વાત મન્ય નિશ્ચે કરી, આવ્યા જ્યા.યુધિષ્ઠિર હરિ:
પારથને ચરણે જૈ પડ્યા, કાયાકાન્તિ જાણે હીરા જડ્યા! ૪૨

દણ્ડવત ત્રણ્યને કરી, અભેમન્યે વાણી ઓચરી;
કૃતાઞ્જલિ-કર નમિયો ચરણ્ય: "સુણો વીનતી, અશરણશરણ! ૪૩

બે બાન્ધવ કાલ્ય રણમાં પલૂં; કૈરવ સાથે જૂધે ભલૂં;
તમચરણ-પ્રતાપે ભાજૂં સર્વ; ઊતારૂં હૂં એનો ગર્વ. ૪૪

મામાજી! આપો આગન્યા, તો ભાંજૂં સર્વે ભીષ્મ જ વન્યાં;
પિતામહ રલિયાત્ય જ થશે, પુત્ર તણું જ્યારે યુદ્ધ પેખશે. ૪૫
તમે ભીષ્મ તણાં જાલવજ્યો બાણ, તો કૌરવ સર્વ કરૂં ઘૂન્દાણ;

પૂર્વછાયો

ઘૂન્દાણ કૈરવને કરી, પિતામહને મિશ શીસ;
ભીષ્મશૂં સન્મુખ રહૂં, જો કૃપા કરો, જુગદીશ! ૪૬

ના કેંશો માં, નાથજી! રમાપતિ રણછોડ!
પિતામહશૂં જુધ્ય પરવરૂં; ભડૂં ભીષ્મશૂં કોડ." ૪૭

[૧૭]

ચોપાઇ

કૃષ્ણ કહે "અર્જુન-ધર્મ ! સુણો, બે બાન્ધવનો દર્પ જ ઘણો"
આજ્ઞા આપી દીનદયાલ, અન્તરધ્યાન થિયા બે બાલ ૪૮
ત્યારે હરિ કહે "બાંધો હથિયાર વેગે, વીર ! મ લાવો વાર;
પૂરણ ભાથા ભીડો ઘટા, જુગમ ભ્રાત રેહજ્યો સામટા ૪૯
એક એકનૂ ઉપરચ કરો, દુષ્ટ તણા દૈવનને હરો"
પુનરપિ ચરણે નામ્યૂ શીસ, મુસ્તક હાથ મૂક્યો જુગદીશ ૫૦
તિહા પ્રેઢ વાસી, થિયૂ પ્રભાત, સૂર છતો થ્યો, વીતી રાત્ય

દિન આઠમો-પ્રવેશ

દાતણ સ્નાન કીધૂ અભિમન્ય, હેતે કરે હરિનૂ પૂજન ૫૧
નૈવેદ નારાયણને ધરે, દક્ષિણા દાન નાનને કરે,
પછે ભોજન આરોગ્યા આપ, સુધારૂપ પન્હરિયા પાપ ૫૨
તામ્બુલ તિલક કીધા તે વાર, વસ્ત્રવિભૂષણ ધર્યા શણગાર,
આયુધ અર્જુન સજ્યા છત્રીસ પછે પચ્ચાલીને નામ્યૂ શીસ ૫૩
વનતી સતી આપે આશીસ 'રક્ષા કરજ્યો શ્રીજુગદીશ'
પછે ભીમનૂ વગ્ને સાદ જ કરચો ઊવટ આ યો આનન્દ ભરચો ૫૪
ત્રયોદશ શત હસ્તી સજ કરચા, અયુત એક તેજન્ત પાખરચા,
પાચ સહસ તે રથ જોતરચા, વિવિધ આયુધ ઊપરચ ભરચા. ૫૫
અર્જુનસુત ચીરા ધરિયૂ છત્ર, દશ શત વગ્યા વાજિત્ર
તેનો શબ્દ સુણી અમર એમ વદે
'આજ સુભટ રણે કો ચઢિયો મદે'' ૫૬
ગે અયુત પાના દન રીત્ય, જે રણમા ન ય પામે ભીત,
તે અરણ ઊગ્યે થિયા સામદા પાસે ત્રિશૂલ કરચ શોભે ગદા ૫૭
અભિમન્ય લાગો અર્જુન-શરણ્ય જોતા અર્જુન દને આભરણ;
પ્રણમ્યા છે યુધિષ્ઠિર હરિ 'પુન' પધારો, આવો જય કરી'' ૫૮

આજ્ઞા માગી ચડિયો રથ્ય; અદ્દભુત આયુધ સોહેં હથ્ય;
શ્વેત ધજા ત્યાં બીંદા શ્યામ; સુખદાયક સારથિનું નામ. ૫૯
રણથમ્ભ રોપ્યો છે જ્યાંહ, ઊઘટ વેગે ચાલ્યાં ત્યાંહ.
તે સમે ભીષ્મજી રણને ભજે; પૂંઠયે લઘુ કૌરવદલ સજે. ૬૦
તેમાં બલિયા રાય અપાર, જયદ્રથ ને કર્ણકુમાર;
અવરરથ તણી સઙ્ખ્યા નવ્ય લહૂં; કૌરવના બલ કેતાં કહૂં? ૬૧

પૂર્વછાયો

કૌરવદલ ઝાંખૂં થિયૂં; અભિમન શોભે ચન્દ;
અર્જુનસુતને પેખતાં, ગતિભઙ્ગ થિયા મતિમન્દ. ૬૨

---

[૧૮] ## ચોપાઇ દાવટી

શકુનિ કહે: "સુણ્ય, દુઃશાસન! હો રાય કેરા ભ્રાત!
મારા મનમાં ખટપટો; શી કહૂં તુજને વાત? ૬૩
અર્જુન સરખો કોણ આવ્યો? કપિધ્વજ નહીં સઙ્કોચ,
નહીં તેનો સારથિ ને, દર્પ ચમકે અઙ્કોચ. ૬૪
કાને મુક્તાફલ હવ્યા; જાણે રતિનાથ જ આવ્યા!
પોતાનૂં દલ પ્રબલ લૈને, ત્રિપુરશત્રુ જગાવ્યા. ૬૫
જાણું ભૃગુસુત સુરેજ, ચન્દ્રવદન ચતુર સુજાણ;
રવિજ્યોત તે અઙ્ગતેજ, દીસન્તો સપરાણ. ૬૬
ભુજાબલ એને અતિ ઘણૂં, તેને જોઇ હરખે શૂર;
સૈન્યા આપણીને એમ જાણે, ઊતરચૂં તેહનૂં નૂર. ૬૭
શૂરાતન અઙ્ગમા જ શોભે; રોમાઞ્ચિત છે ગાત્ર;
ભીષ્મજી વિન્યા અન્ય જોધા, તેને ગણે તૃણમાત્ર. ૬૮
ત્રયોભઙ્ગ રથ એહનો; અભઙ્ગ કૈયે સાર;
કનકમે તેડચો સઘળો; નહીં લોહ લગારય. ૬૯

ચઞ્ચલ તુરી ચાર તેહના; ચોકડે જડિયાં રત્ન;
પચરઙ્ગ શોભે પૂંછડાં; તેને ઝાલવે ઘણૂં જત્ન." ૭૦

ત્યારે સુણી વાણી શુકનિ કેરી, દુઃશાસન કહે વાણ્ય;
"ભાણેજ છે ભગવાનનો, અર્જુનસુત એહ જાણ્ય. ૭૧
અભેમન્ય અભિધાન એનૂં, સુભદ્રાસુત સાર."
વચન એવાં સાંભલીને, ઝાંખા થ્યા ઝૂઝાર. ૭૨

સુશર્મા ને શલ્ય રાજા, તે મુખે એવી વાણ્યઃ
'એનાં નેત્ર ઝાલી નવ્ય શકે, પાછા પલ્યાનાં પરિયાણ.' ૭૩
અભેમન્ય આવ્યો સાંભલી, કૌરવપત્ય બોલ્યો વાણ્યઃ
"શૂં ઊભા છો સુભટ સર્વે? લિયો એના પ્રાણ." ૭૪

"ભડકી મરો માં, બાપ મારા!" એમ વદે રુદયા-અન્ધ;
"નવછંક તે જોને રે એની; નથી ગમતી ગન્ધ. ૭૫
તે માટે તમે કરો પ્રાજે, શૂર બલિયા સર્વ;
રથ ભાંજીને કરો ભૂકો; ઊતરે એહનો ગર્વ." ૭૬

કાકા કેરી સુણી વાણીઃ "મિથ્યા થ્યો રલિયાત્ય;
ભાંગી ભૂકો કરૂં, કૌરવ! પણ્ય સાંભલ્યે કહૂં વાત. ૭૭
જો નજરે દેખી નવ શકો, તો તમ ચક્ષુ ફોડો તેહ;
તુજ રુદાની ફૂટી છે પણ્ય, કપોલે છે જેહ. ૭૮

નેત્ર અન્ધ છે તાત તાહરો; રુદે અન્ધ તૂં, રાય!
મિત્ર ત્રણ્ય છે અન્ધ તારા, વલી અન્ધ તારી માય; ૭૯
અન્ધારામાં ગયૂં, કાકા! રાજ તારૂં સર્વ.
સાવધાન થૈને આવો સામા; હૂં ઊતારૂં આજ ગર્વ. ૮૦

કુમ્ભ પૂરો ભરચો પાપે, ઊણો નહીં અધવાલ;
સતીને તે સીદ દૂવી? તૂંને રૂઠા દીનદયાલ." ૮૧
એવી વજ્રવાણી સાંભલીને, કોપ્યા કૌરવ માત્ર;
સમુદ્ર-લોઢે પરવરચા, ને રોમાઞ્ચિત થ્યાં ગાત્ર. ૮૨

ત્યાં સુશર્મા ને શલ્ય આવ્યા, દુઃશાસન, જયદ્રથ;
બાણ શત શત સર્વે મૂક્યાં; ઢાંકી લીધો રથ. ૮૩

સુશર્માં સાયક ઘણાં નાંખે, જળધારા જેમ બિન્દ;
પર્જન્ય પર્વત જેમ ઢાંકે, તેમ આચ્છે અભિમન-ચન્દ. ૮૪
ચન્દ્રવદનો તે કોપ્યો; ત્રિધાર નાખ્યું બાણ;
તેણે સાયક સર્વે છેદ્યાં; જે હતું વન્દાણ. ૮૫

એવું નિરખી આવિયો, ત્યાં પવનવેગી વીર;
વપુ નિરખ્યું વાયુસુતનું; કૌરવ કંપ્યા તન હીર. ૮૬
ત્યારે હિડંબાસુતને હાક મારી; રચ્યો નવલો રંગ;
હાક સુણતાં પ્રેત પ્રગટ્યા; આવ્યા વીર અભંગ. ૮૭

તેનાં સ્વરૂપ હું શું કહું? છે રાક્ષસરૂપ દેહ;
ભીમસુતની આજ્ઞાએ, આવ્યા રણમાં તેહ. ૮૮
કેને નાક નવ ગજ જેવડાં, અને દાંત મોટા બારણ;
કોઈ સીસવોળા કરે ડોળા; તેને ચરણ દીસે ચાર. ૮૯

કેને ઉરે નેત્ર જોજનનાં; વદન વાંસે કીધ;
કેને શત બાહુ જોજના; પર્વત કરમાં લીધ. ૯૦
કોઈ ભસ્મ નાખે; કરે ભડકા; નથી જેને વસ્ત્રે દેહ;
કૌરવ માંડ્યા કરકરાને, જે હતા રણમાં તેહ. ૯૧

કેનાં હાં નૈવેદ્ય ફોગટ; ચોટ ઊંડી દીધ;
કેની જીભ ઊંડી ભારે ભારી; મહારથ મૂંઝ્યા કીધ. ૯૨
વળી અગન્ય જે મેલ્હાટ કીધો; રથ્યા કુટકપાટ;
પવન ફૂંકે; પડે પારસ; બિન્દુ તણો નહીં પાર. ૯૩

પર્વત મેને પડે વિચરણ, કૌરવદળ જે રાખ;
ગજ, રથ, હય ને યોધ સંહાર્યા; તેનો ન મળે નામ.
તે જોઈ અભિમન્યુ રણમાં, ભાગ્ય ક્યાંય ભલું;
તે ધૂંધે વળી મૂર્છિત, તે કૌરવ ને ...

બે વીરે સહ્હાર માડયો, કૌરવદલનો ત્યાહ;
ભાગી નાસી ત્યા ગયા, સાગરજલ છે જ્યાંહ　　૯૬
કેસરીને પેખતા કેરઝુ, નાસી જાય વલી જેમ,
વાયુસુત-પુત્રે ડાટ વાલ્યો, કૌરવ નાઠા તેમ　　૯૭
અલકૂરણુ કાઢી નાખિયા, કે ઊભા આયુધ છોડી,
'અમે પીપલા પાણ્ડવ તણા,' એમ કરગરે કર જોડી.　　૯૮
વાયુવેગે વૃક્ષ હાલે, જાણે આવ્યા બાણુ'
ધર્મદ્વાર એ મગાવ્યો' ,' પાણ્ડવો ' મ કરશો વન્દાણુ '　　૯૯
મોટા રાજા માણુ મૂકી, જસ પલ્યા કે જોધ,
તેવે વૃષકેત આડો ફરીને, દિયે છે પ્રતિબોધ.　　૧૦૦૦
કર્ણકૂવર આડો ફરી, કૌરવદલ થમ્ભ્યૂ ખર,
"પૂઠે મારે પગ્વરો, હૂ અગ્ર જૂધે સન્ચરૂ　　૧

પૂર્વછાયો

ભાગે ક્ષત્રી ભૂડા દીસે, પછે વન ગમા કેમ જાય?
માતા પિતાને લાજ લાગે, નીચૂ નિહાલી બેસાય"　　૨

[૧૯]　　ચોપાઇ

વૃષકેત કહે "સુણજ્યો, શૂર ! હવે રણ્ય જૂધ રચૂ પરિપૂર,
ગદ્દર-દનને પ્રાજે કરૂં, બલ સઘલૂ રાક્ષસનૂ હરૂ　　૩
અભિમન્યને મૂકાવૂ ઘાટ, રોકૂ હૂ જૈ રણની વાટ;
પણ્ય પાણ્ડવજય હૂ પેખૂ આજ, સદા મિત્ર જેને મહારાજ." ૪
દીન વચન કહે દિનકર-તન 'ભક્તવછલ તમે, જુગજીવન !
મર્મ તણી શર્મ રાખો, હરિ !" હાકયો રથ એ સ્તુત્ય જ કરી. ૫
રૂપ તણો નવ્ય લાભે પાર અભિમન્યુ ને કર્ણકુમાર,
રથ ફેરવી સન્મુખ કર્યા, ઊરણુ આલકૃ અશ્વ જોતરયા.　　૬
"જય તમારી થાશે ખરી, પાણ્ડવ-સન્મુખ નિત્યે હરિ;
પણ્ય નાસૂ તો લાજે મુજ માત, કર્ણ પિતાનો લાજે તાત　　૭

ભક્ત-નાશે લાજે ભગવાન; નાશે નરકે જાય જ તન;
તે માટે કરિયે સઙ્ગ્રામ; આજ મ રાખિશ મનમાં હામ." ૮

એ પોર વૂઠ્ઠા તેણી વાર; ત્યાં દારુણ જૂધ રચ્યૂં નિરધાર;
વ્યોમે વિમાન ઊભાં ઘણાં; અપછરાની નાવે મણા. ૯
શૂરા ધીર વરવાનૂં મન; કાયર નર તાં તજશે તન;
જક્ષ, ભૂત, પિચાશ જ બહુ, જક્ષણી, શાકણી આવ્યાં સહૂ. ૧૦
રક્તપ્રિય રલિયાત્ય જ થશે, જે શિવ-ઉમયાની સેના હશે;
સીમલ, સકરા, વાયસ ઘણા; પાર ન આવે પક્ષી તણા. ૧૧
ઘોર દલમાં ભેરી નાદ; સરણાયોના વિસરચા સાદ;
સુણતાં સાદ શૂરાતન ચડે; કાયર-કરથાં આયુધ પડે. ૧૨
શૂરા ધીર ધડહડિયા ધોમ; ચરણપ્રહારે ધ્રૂજી ભોમ્ય
પ્રથમ બાણ મૂક્યાં વૃખકેત; હરિભક્ત છે ધર્મ સમેત. ૧૩
તે બાણને કાપ્યાં અભેમન્ય; કૌરવ પાણ્ડવ કહેઃ 'ધન્ય, ધન્ય;'
'ધન્ય,' વદે ભીષ્મજી તાત; 'ચન્દ્રવંશી કુલવિક્ષાત!' ૧૪

અભેમન્ય વિચારી વાત, તીવ્ર બાણ તવ્ય મૂક્યાં સાત:
ચારે અશ્વ છેદ્યાં ચાર; હયે ચાર નાંખ્યાં નિરધાર; ૧૫
એકે ધજા કીધી લોપ; ધનુશ ભાંજ્યૂં ને પાડ્યો ટોપ;
રથ ભાંગ્યો ને મારચો સારથિ, ત્યારે કર્ણકૂંવર કોપ્યો મહારથી. ૧૬
ધનુષ તણો ટઙ્કારવ કરચો; ઉત્તમ બીજો રથ જોતરચો;
સારથિને કરચ સોપી રાશઃ 'કહેની, વીર! હવે ક્યાં જાશ? ૧૭
ધ્વજ રોપી રથ અગ્રે ફરી, ટોપ ધરચો મન સમરથ કરી;
ધનુષ ધરચૂં કરમાં પરચણ્ડ; ઇન્દ્ર ધ્રૂજ્યો; કમ્પ્યો બ્રહ્માણ્ડ. ૧૮
"જાલવજે હવે, જોધા પ્રૌઢ! રથ ભાંજીને કરૂં દિગ્મૂઢ;
આટલાયે મેં આલસ કરચૂં, જે અર્જુનસુતને શ્યાને હરૂં? ૧૯
તેં નેહ ન આણ્યો મનમાં રતિ, આ પેખ્ય બાણ મેં તારી વતી."
સાયક તાણી સાંધ્યાં વીસ, અભિમન્ય ઊપરચ આણી રીસ. ૨૦

સામાં તાણી છેદ્યા અર્ધ; અચુત તણો રથ કીધો ગર્દ;
દસ પોહતાં જૈ રથને પાશ; ચારે હયનો કીધો નાશ. ૨૧
ચારે ચક્ર જ ચૂરણ કરયા; ધનુષ ટોપ આયુધ જ હરયાં.
એકે સારથિ મારચો સહી; એકે અભિમન્યની ગત્ય ગઈ; ૨૨

મોર્છા પામ્યો મહાબલવન્ત, જેણે કૌરવ જોધા કીધા અન્ત.
મોર્છા નિરખી બાન્ધવ તણી, ઘટોત્કચ-મન્ય રીસ જ ઘણી. ૨૩
જૈ ગ્રહ્યો કર્ણસુતનો રથ; વ્યોમ વિશે ચાલ્યો સમરથ;
ઇન્દ્રાદિક આશ્ચર્ય પામિયા; સર્વ દેવ અલગા થૈ રહ્યા. ૨૪

દૈત તણું બલ દેખી ઘણું, કર્ણકૂંવર કોપ્યો; શું ભણું?
તેને જેમ ઝોલકી કીધો ધૂરચ; રણગર્વે કૈં ઘાણું શૂર. ૨૫
મુહૂર્ત માત્રમાં હેઠો ઊતરી, રણ રચવાને ચાલ્યો ફરી.
વ્યથા મટી અર્જુનસુત તણી; આયુધ ગ્રહ્યા, જેની તીખી અણી; ૨૬

સાવધાન થૈ બેઠો રથ્ય; ધજ, ધનુષ ને ટોપ સમરથ;
ધનુષ ધરતો ચાલ્યો રણહેત; ત્યાં સામો ઊભો વૃષકેત. ૨૭
તે સામો અભિમન્યુ સાર; પૃષ્ઠ વિશે દૈતનો પ્રહાર;
બે પાસાથી મારે જોધ; વચ્ચે વૃષકેત કરે વિરોધ. ૨૮

દૈત તણો તવ્ય હણિયો બાણ; તવ અભિમન્યને થિયૂં જાણઃ
ભીમકૂંવર પડ્યો પેખિયો, તવ્ય અર્જુનસુત તે રાતો થિયો. ૨૯
સાંયક સાધ્યૂં સમ્પ્રત કરી; કાલહલ મૂકયૂં કરથ શર ધરી;
વૃષકેતમે વાગ્યૂં રદે; મોર્છાગત થ્યો, નવ્ય વાણી વદે. ૩૦

રથ પાછો વાલ્યો રણધીર; વૃષકેત નયણે આવ્યાં નીર. ૩૧

પૂર્વછાયો

કર્ણકૂંવર રણમાં પડ્યો; મોર્છો થિયો મહાશૂર;
ભીષ્મ મનમાં કોપ્યા ઘણું; ચક્ષુ કીધી ક્રૂર. ૩૨
સઞ્જે કહેઃ રાય! સાંભલો, ગાન્ધારી સમેત;
કૌરવ કષ્ટ પામ્યા ઘણું; મોર્છાગત થ્યો વૃષકેત. ૩૩

હય તણા હણેણાટ ત્યાં, દલ-મધ્ય સઘલે થાય;
તરુવરનો કડેડાટ કરતો, ઘટુર ભીષ્મ સામો જાય. ૪૬
સન્મુખ આવી રહ્યો ઊભો; હાક મારી હદ;
ભીષ્મ કહે "ભડકું નહીં; હું ઊતારૂં તુજ મદ." ૪૭
હાક-શબ્દે ધરા ધ્રૂજે, હિલોલ્યા સાહેર;
ઇન્દ્ર બ્રહ્મા થયા વ્યાકુલ; શૂર સઘલા સેર. ૪૮

હાક પાડી સૈન્યમાં, તે બધિર કીધા સર્વ;
જોધા હતા ત્યાં જેટલા, ઊતર્યા તેના ગર્વ. ૪૯
તો ભીષ્મજીયે બાણ સાંધ્યાં, અસુર ઊપર્ય માર;
ત્યાં દૈત્યને દેખે નહીં; તવ કરે કોણ પ્રકાર? ૫૦

તો ભત્રીજો આવ્યો ભીમનો; કર્યું પિતામહને પ્રણામ;
અભિમન્યુ એવું ઓચર્યા "તમે છો અમારા સ્વામ્ય." ૫૧
સામસામા બાણ સાંધ્યાં; કરે બેહૂ જણ ક્રોધ;
બાલક તો બલિયો ઘણું, પણ્ય ભીષ્મ સાહા ભડજોધ. ૫૨

સાયક સાંધ્યા ભીષ્મદેવે; રથ કર્યો શતખણ્ડ;
અન્ય રથ તત્ક્ષણ આણ્યો, તે ચડાવ્યો બ્રહ્માણ્ડ. ૫૩
ત્રીજા રથમાં તે બેઠો, તે કર્યો શત ચૂર;
ચોથો ચલાવી આણિયો, તે પણ ભાગ્યો ભૂર. ૫૪

એમ રથ અભિમન્યુના તે, ભાંજિયા શત એક;
ભીષ્મજીયે ભાવ આણી, લીધો રણનો છેક ૫૫
વલી અભિમન્ય રથ્ય બેઠો, સુન્દર આયુધ સજ;
ચલાવ્યો રથ રણ વિશે, તે આરોપીને ધજ. ૫૬

'શાન્તન-સુતશું જૂધ રચશું, તેની લોપશું નહીં લાજ.'
નિરખવા આવ્યા નાગ મોટા, વલી આકાશથા આજ. ૫૭
ઈશ આવ્યા ઉમહ્યું, તે હર્ષ આણી મન્ન;
સહૂ એવી વાક્ય ઓચરેઃ "ગુરુદેવ! તમને ધન્ય" ૫૮

ગર્ગ્રુવ સામાં બાણ સાંધ્યાં, તેણે સારથિ-છેદન;
દેખતાં મન્ય દુઃખ આણ્યૂં; બ્રહ્મચારય કોપ્યા મન્ય. ૫૯
ચોલ સરખી ચક્ષ કીધી; ધનુષ લીધૂં ધીર;
એવૂં મુખથી ઓચરયાઃ "જૂધ જાલવે તૂં, વીર!" ૬૦
સાયક શાન્તનસુતે સાંધ્યાં, બાર ને બત્રીસ;
મુગટ ઊડ્યો મહારથીનો, જે હતો સુન્દર શીશ. ૬૧
તેનો શોક નાણ્યો મન વિશે, ને ચાંપી સાંધ્યાં બાણ;
સામાં સાંધ્યાં શાન્તન-સુતે, કરચૂં બાણને વન્દાણ. ૬૨
અભિમન્યુ આશ્ચર્ય પામિયો; મન્ય વિચારચૂં એમ:
"પિતામહશૂં પ્રૌઢ જૂધ, હૂં આચરૂં આજ કેમ? ૬૩
પછે કૃતેનામા બાણ સાહ્યૂં, સુભદ્રાસુતય હાથ્ય;
ત્યારે એવૂં મુખ્યથી ઓચરયાઃ "હવે નાખો તમે, નાથ!" ૬૪
ગર્ગ્રુવે ત્યારે પેખિયાં, તે નિરખતાં સહુ લોક;
સામાં સાંધી સુભદ્રા-સુતે, કરચાં સઘલાં ફોક. ૬૫
વલી ગર્ગ્રુવે બાણ સાંધ્યા, એકાદશ ને વીસ;
તે પણ સર્વે ભાજિયાં છે, મન્ય આણી રીસ. ૬૬
ગર્ગ્રુસુત જે બાણ નાંખે, તે તે ખણ્ડે જોધ;
પિતામહને પ્રભવ્યા; તવ્ય કીધો હૃદયા ક્રોધ. ૬૭
આંખ્ય તો ઊંચી ચઢી, તે કપોલે નિરધાર;
પિતામહ કહેઃ "કરૂં પ્રાજે; ચઢી રીશ અપાર." ૬૮
કાલનામા બાણ સાહ્યૂં; આદરચૂં એમ મન્ય.
ધર્મ, અર્જુન વીનવેઃ "શ્રીકૃષ્ણ! તમને ધન્ય. ૬૯
ભીષ્મજીનાં બાણથી, તમે રાખ્યો બે વીર."
શ્રીકૃષ્ણ વલતાં ઓચરેઃ "તમે, ધર્મ! રાખો ધીર. ૭૦
પાણ્ડવ કેરી જય થાશે; સાંભલો તમે, થર!
એને પિતામહે પતીજ્યા, જ્યારે યૂર કીધૂં ક્રૂર." ૭૧

ત્યાં અભેમન્ય એવું ઓચરચો, તે પિતામહને મુખ્ય:
"પુત્ર કેરા પ્રભવ માટે, રખે ધરતા દુઃખ! ૭૨

મોટા મનમાં ક્રોધ નાણો; ક્ષમા મનમાં અત્યન્ત;
અવગુણ મારા પરહરો, એવી તમારી મત્ય. ૭૩
હું તો કાષ્ટ કેરી પૂતલી, તે ઊઠલું ઉત્પાત;
તમે ખેલાવો તેમ ખેલું છું, તેનો દોરડો તમ હાથ્ય. ૭૪

મારવો ઘટે તો મારજ્યો; તેનું દુઃખ નહીં, દયાલ!
હાંસૂં કરશે સર્વ રાજા; બેસશે તમને ગાલ્ય. ૭૫
મૂંને મારચે લાજશો, વલી ઝાંખા થાશો, જ્યોધ!"
એવું વાયક સાંભલી, તવ્ય ગિયો ઘટથો ક્રોધ. ૭૬

વલી પિતામહ મન્ય વિચારે: "એ મૃત્યુ નહીં મુજ હાથ્ય;
અભેમન્યને મારશે, શતભ્રાત-ભગિની-નાથ; ૭૭
દુઃશીલા-ભરથાર કહાવે, જયદ્રથ તાં જેહ,
દ્રોણપર્વે ચક્ર-જૂધે, છેદશે શિર તેહ. ૭૮

પ્રભુ પરપઞ્ચ ઘણો કરશે; ત્યાં એ મરશે બાલ;
એ તો દૈહીત કેરો અંશ છે;" પછે છાંડચૂં સાયક-કાલ. ૭૯
સોક્ષમ સાયક કરચ ધરચૂં, ભીષ્મજીયે તેણી વાર;
તાં ગગન-મણ્ડલ ગાજિયો, તે ઘટોત્કચ નિરધાર. ૮૦

આવી હેઠો ઊતરચો; તજ્યૂં તે બ્રહ્માણ્ડ;
ભીષ્મ પાસે ધાઇ આવ્યો; રથ હલાવો ધજડણ્ડ. ૮૧
તવ ચક્ષુ તાણી દૈત ઊપરચ; વેગલો થયો વીર;
વલી વાયુરૂપે વાંસે આવી, ઓચરચો મુખ્ય રીર. ૮૨

વલી સન્મુખ આવ્યો સૂકર થૈને; ખડખડ કાઢ્યા દન્ત;
વલી વદન વાંકું કરી ઊભો; તાં કોપ્યા ભીષ્મ કલ્પાન્ત. ૮૩
કોપ કરીને મન્ય ધારચૂં: "એ માયાવી છે સાર."
એમ કહીને ત્રણ્ય બાણ લીધાં: 'એને હણૂં હૂં નિરધાર.' ૮૪

ત્રણ્ય સાયક પોખિયાં, તેનૂં કહૂં અભિધાન;
એક દૈતદમની, બે અસુરમારણ; એ બાણનૂં અનુમાન. ૮૫
તે બાણ તાણી મૂકિયાં, તે દૈત વાંસે ધાય;
અભેમુન્યે બે ભાંજિયાં; એક દૈત વાંસે જાય. ૮૬
દૈત ગ્યો આકાશમાં, તિહાં બાણ પૂંઠે સત્ય;
ઇન્દ્ર બ્રહ્મા થિયા વ્યાકુલ; કે ગૈ સહૂની ગત્ય. ૮૭
તાંથી હેઠો ઊતરચો; પાતાળ્ય પેઠો જોધ;
સાયક વાંસે ચડવડી તે, કરી મનમાં ક્રોધ. ૮૮
બાણ દેખી એમ બોલ્યોઃ "આ લાગ્યો લોહ ઝંઝાલ;"
નાગનામા ધારી નાઠો, ગિયો સાતમે પાતાળ્ય. ૮૯
દૈત્ય કહેઃ "નવ્ય ઊગરૂં, નવખણ્ડ પૃથ્વી મધ્ય;
હરિચરણે જાઊં તિહાં, રહે મારી શુદ્ધ્ય." ૯૦
ઉત્પતી ઊંચો ચડ્યો, આવ્યો કૃષ્ણને કદમ્મ્ય;
ત્યારે ભીષ્મે બાણ પાછૂં ગ્રહ્યૂં; હરિ હસિયા તેમ. ૯૧
કૃષ્ણ કહેઃ 'ધન્ય ભીષ્મજી! તમે વધારી કુલખ્યાત,"
જૂધ ત્યાંથી વિસર્મ્યૂં છે, જ્યારે થૈ છે રાત્ય. ૯૨
સહૂ સહૂને ગિયા થાનકે, મલી બેઠા સાથ;
કૌરવ કરે કલ્પના, પાણ્ડવને હરિ હાથ્ય. ૯૩
પરીક્ષિત સુતને કરચો પાવન, વૈશમ્પાયન ધન્ય;
હેત આણી મન્ય ધરજ્યે, જનમેજે રાજન્ન! ૯૪

ચોપાઈ

અભિમન્ય વાણી ઓચરે; શ્રીકૃષ્ણ ધર્મ બે શ્રવણે ધરેઃ
"સાર અમારી કીધી તમે, તો કુશલ ઘેરચ આવ્યા છૂં અમે." ૯૫
શ્રીકૃષ્ણ કહેઃ "ધન્ય તારી બુદ્ધ્ય, કૌરવદલનો કીધો સોધ."
એમ કહીને આનન્દ પામિયા. અભેમન્ય ઊતારે ગિયા.
ચ્યાર પોહર તે રજની ગઈ; સેન્યા ત્યાં બેહૂની સજ થઈ. ૯૬]

દિન નવમો-પ્રવેશ

પ્રાતસમે ચાલ્યા સઙ્ગ્રામ, સૈન્ય સજ્જે સર્વે રાજાન,
ભીષ્મદેવની રક્ષા કાજ, રથે ચડી આવ્યા સૈ રાજ. ૯૭
સમરણ સારંગધરનૂં કરી, તુલસી-માંજર મસ્તકચ ધરી,
પરમ ભાગવત લીધૂ રૂપ, આજ જીતવા વિશ્વસ્વરૂપ. ૯૮
ઘણૂં દાન દીધૂ તે વાર, આપ્યા ગજ, રથ ને તોખાર,
વિવિધ દાન તે દીધા બહુ, મળી જોધા ચાલ્યા સહુ. ૯૯
મનમા ધારયા ચરણ-સોગાર્થ, ભીષ્મદેવ ઊચરયા તે વાર,
કીધૂં સમરણ કૃષ્ણનૂં ઘણૂં, અન્તરજામી તેહ તણૂં. ૧૧૦૦
કૃષ્ણે જાણી વાત એવ, 'ધન્ય ભક્ત છે ભીષ્મ જ દેવ,
મારો ભક્ત પામે ઉલ્લાસ, પૂરણ એહને પદની આશ. ૧
અર્જુન[1] ઊઠો, સજો શણગાર, આવે ભીષ્મજી ક્રોધ અપાર;
એહના મનમા એવી હામ 'કાં મરવું, મારૂ સઙ્ગ્રામ.' ૨
આજના ભીષ્મ અજ્જે ન જેવાય, હર્ષ્યાં સર્વે ગણારાય,
અર્જુન[1] આજ રાખજ્યો જતન, એનૂં છે મારવાનૂં મન ૩
આજ ભીષ્મ પ્રલેનો રવિ, થાશે પાણ્ડવને નિપુરના જવી,
આજના ભીષ્મ અજ્જે અપાર, કરશે સૈન્યાનો સહાંર." ૪
કૃષ્ણ કહે ભીષ્મબલ ખ્યાત, અર્જુન કેરૂ ધ્રૂજે ગાત્ર,
મહા જીતવો અર્ણવ-રૂપ, નદી સમાન પાણ્ડવના ભૂપ. ૫
પાણ્ડવવન, એ હુતાશન, સમરથ કોણ થૂને ગજન?
પૂષ્ઠ થાબડી અર્જુન તણી, ચાલ્યા જોધા ભીષ્મજ ભણી. ૬
ભીમ, ધર્મ અને અર્જુન, તેહને સાથે જુગજીવન,
વૈરાટ રાય, દ્રુપદ રાજન, સાથ્ય શિખણ્ડી ધૃષ્ટદ્યુમન. ૭
ઘટોત્કચ ને નિકુનજ શૂર, અને અભિમન્યે આવ્યો પૂરચ,
સાત્વિક જાદવ ને સહદેવ, કાશીરાજ [1]પુરુજિત્ત એવ. ૮

---

૧. આવે છે ગૂ.

દ્રુપદી કેરા પઞ્ચે બાલ, રણ્યં ચાલ્યા સર્વે ભૂપાલ;
એમ દલ સજ્યૂં પાણ્ડવ તણૂં, ભીષ્મ-ભય પાણ્ડવને ઘણું. ૯
સઞ્જે કહેઃ સાંભલ્ય રાજન! એણી વિધ્ય ચાલ્યો અર્જુન.
હવે આપણું કહૂં તે જાણ્ય: દલ સાજ્યૂં કૌરવ નિરવાણ્ય. ૧૦
કર્ણ અને દુર્જોધન રાજન, સાથે શકુનિ દુઃશાસન;
જયદ્રથ, કૃતવર્મા સાર, કૃપાચાર્ય ને દ્રોણકુમાર, ૧૧
શતબાન્ધવ સુશર્મા તણા, [૨]સંસપ્તક તાં આવ્યા ઘણા;
ખેમધર્મ ને વૃષકેત, કલિઙ્ગ વાલ્યા મહા રણક્ષેત્ર: ૧૨
ભૈરવ રાજા ને વિકર્ણ; ત્રિબોધ રાય ને શલ્ય રાજન;
ચિત્રસેન મહાબલવન્ત; દ્રોણાચાર્ય મહા મહન્ત.[૩] ૧૩
ચિત્રકેત, લખમણાકુમાર, ચિત્રબ્રહ્મા મહા ઝુઝાર;
ચિત્રદેવ આવ્યો મહારથી; તેમા ભીષ્મ છે સેનાપતિ. ૧૪
ધૃતરાષ્ટર કેરા શત બાલ, ચાલ્યા સર્વે રણ્ય ભૂપાલ;
કૌરવદલ ત્યાં [૪]સાજ્યૂં એમ; સઞ્જે કહેઃ સાભલ્ય, રાજન! ૧૫
રણથમ્ભ પૂજ્યો તે ઘડી, મહારથી રથ્ય બેઠા ચડી;
આવ્યા કરવા રણસઙ્ગ્રામ, શૂર ધીર સમરે હરિનામ. ૧૬
અર્જુન તન્ય કીધાં તત્કાલ્ય, આરોગી ચાલ્યા ભૂપાલ;
[૫]દલ સન્મુખ આવ્યા ગાઙ્ગેવ, સામા આવ્યા પૂરણ દેવ. ૧૭

ચોપાઇ દાવટી

સન્મુખ આવ્યા કૃષ્ણ, અર્જુન, મેલતા બહુ બાણ;
"ધન્ય ભીષ્મજી, ધન્ય તમને;" એવી કૃષ્ણ બોલ્યા વાણ્ય. ૧૮
"ભલે ભારથ આવિયા, સઙ્ગ્રામ કરવા આજ."
બાણ સાંધી બોલિયા: "સાંભલો, શ્રીમહારાજ!" ૧૯

---

૨. ૧૫૦થી-રાય" નથી ક માં. ૩ વધારેઃ-બીજી અનેક સેના સજ્ત. ક. પણ્ય આણે અન્ત ગૂ.૧૪. સજિયૂં જતન. ગૂ. ૫. આ. રહેલાં ક માંઃ—'દલ સર્વે આવ્યૂં છે વહી, કૌરવ જોધા ઊભા સહી.'

ઇમ કહીને બાણ સાંધ્યૂં, પ્રણમિયા હરિ–પાય.
ઉત્તમ અક્ષર શોભતા; 'જય ધર્મની તાં થાપ.' ૨૦
સત્ય પુરુષે ભાખિયૂં, તે વચન ગુરુ ગાઙ્ગેવ;
બાણ પાછૂં આવિયૂં; થાપિયૂં અશ્વમેવ. ૨૧

[૬]તેણે જોધા સર્વ પલિયા; ન રહે ઊભો એક.
પાણ્ડવ–દલ તા ત્રાસ પામ્યૂં; ભીષ્મ-તાપ વિશેખ. ૨૨
અન્તરિક્ષથી રવિરથ ખઞ્ચ્યો; શૂર સર્વે જોય;
તેત્રીસ કોટિ દેવતા, થરથર કમ્પ્યા હોય. ૨૩

અપછરા આનન્દ પામી; વલી થઈ મનભઙ્ગ;
[૭]હર્ષ થ્યો વરવા તણો, [૮]પણ બ્રહ્મચારી–અઙ્ગ. ૨૪
મૃત્યુલોકમાં જે તજી તે, કેમ વઞ્ચવો આપણ ભોગ?
એણે પૂરણ સાધિયા, વૈકુણ્ઠ કેરા જોગ. ૨૫

હરિચરણથી અલગા રહે, તે નથી ભીષ્મ જ વાત;
એને વૈકુણ્ઠ આપશે, સન્મુખ ત્રૈલોકનાથ. ૨૬
આશા વસુ વરવા તણી, અપછરા થૈ મનભઙ્ગ;
વિચારી આશાસ દીધી, રદે વરસો રઙ્ગ. ૨૭

ઇન્દ્ર કહે અપછરાનેઃ "તમે પામિયાં ઉલ્લાસ;
ભીષ્મભેદ હૂં નવ્ય લહૂં, તો અવરય કેહીં આશ? ૨૮
વૈકુણ્ઠદાયક વિના ભીષ્મજી, ન રહે અલગા એવ."
પુષ્પની વૃષ્ટિ કરે, ધન્ય ધન્ય બોલે દેવ. ૨૯

દેવ વાજે દુન્દુભિ; સુર કરે જેજેકાર;
બાણવૃષ્ટિ ભીષ્મે માંડી; મેઘ મુશલધાર. ૩૦
અર્જુન આયુધ અતિ ધરે; પણ્ય કાંહીં ન પામે માગ;
ભીષ્મજીનાં બાણ આગલ્ય, લઈ નવ્ય સકે લાગ. ૩૧

---

૬. તે દેખી. ગૂ. ૭. ૨૪ c–d થી ૨૭ a–b સુધીનૂં સો માં નથી; લખવી રહી ગઇ છે. ૮. [illegible]ચાર્ય' એટલે' ... ગ.

જેણી દિશે અર્જુન વળે, તેણી દિશે ગાણ્ડીવ;
અર્જુન કહે શ્રીકૃષ્ણને: "ઊગારિયે તમે, દેવ!" ૩૨
કરે કૃષ્ણની વીનતી, પાણ્ડવ પાંચે ભ્રાતઃ
"અર્જુનને રાખો, હરિ! વૈકુણ્ઠ કેરા નાથ! ૩૩
આગે સેવક ઘણા રાખ્યા; તે માટે તમ આશ;
પાણ્ડવ સેવક તમારા છે; રાખજ્યો, અવિનાશ!" ૩૪
"અમારો આધાર છો;" ભણે ભીમ સુજાણ;
"અર્જુન કેરી રક્ષા કરજ્યો, ભીષ્મ કેરે બાણ. ૩૫
જો ભીષ્મ તેને મારશે, લાગશે તમને લાજ;
દ્રુપદીની ભક્તિ માટે, પ્રસન્ન થાહો, મહારાજ! ૩૬
યૂધ કરતાં દિવસ [૯]ઊઠ્યો, પોહૂર પૂરા ત્રણ્ય;
ભીષ્મ કેરા બાણથી, કાઇ આવ્યૂં છે આજ મરણ." ૩૭
વ્યાકુલ થયા તવ દેવતા, રવિ અને સુરપત્ય;
કોપ સબલો ભીષ્મને, અર્જુન ઊપરચ અત્ય. ૩૮
[૧૦]મનમાં ભીષ્મે જાણિયૂં: 'હરિ છે સમરથ;
પ્રભુ ચક્ર નહીં ધરે તો, મારશૂં પારથ.' ૩૯
એવૂં જાણી બાણ સાંધ્યૂં, [૧૧]નાગાસ્ત્ર શસ્ત્ર નિર્વાણ;
દેવ થરથર કમ્પિયાઃ 'હવે લેશે અર્જુન-પ્રાણ.' ૪૦
તેત્રીસ કોડ્ય વ્યાકુલ થયા; થર થર ધ્રૂજે ધરણ્ય;
પાણ્ડવ [૧૨]ચ્યારે થયા વ્યાકુલ; [૧૩]હવે મારશે અર્જુન. ૪૧
ભીષ્મદેવના કોપથી, ત્રૈલોક્ય પામ્યૂં ત્રાસ,
પાણ્ડવ કરતા વીનતીઃ 'તમે રાખજ્યો, અવિનાસ!' ૪૨
પાણ્ડવે પ્રણમ્યા કૃષ્ણજી: "રાખજ્યો, રણછોડ!
દીનાનાયક ભક્તપાલણ!" વીનવે કર જોડ્ય. ૪૩

---

૯. વૂઠો ક. મૂ. ૧૦. ભીષ્મજીયે એ મન્ત્ર વિચાર્યૂં મૂ. ૧૧. રીસસહુ ગૂ. ૧૨. પાંચ ક. ૧૩. અર્જુન આવ્યૂં મરણ ગૂ.

પડ઼ ચમ્મી આવિયા, દધિપૂર ગાઙ્ગેય;
કૃષ્ણ ક્રોધે ઊતરયા; રથ મલ્યો અર્જુન એવ. ૪૪
અશ્વ અર્જુન-હાથ્ય આપી, મુખ્ય થિયા [૧૪]ભગવાન;
ભીષ્મ મનમા હરખિયા; સન્તુષ્ટ થ્યા રાજાન. ૪૫

ભીષ્મ કહે: "પ્રભુજી! તમે, પાણ્ડવના પ્રતિપાલ."
કૌરવ સર્વે હર્ષિયા; અન્ધસુત ભૂપાલ: ૪૬
"આજ ભીષ્મે ભલું કીધું, આપણ્ય પામ્યા જીય;
અર્જુનને તાં મારશે; આપણુ ઊપરય પ્રીત્ય." ૪૭

વકારે છે વીર આવી: "જીત્યા ભીષ્મ જ તાત."
ગાઙ્ગેય મુખથા બોલિયા: "સાંભલો કૌરવ! વાત: ૪૮
ધર્મ કેરી જય હશે, જેહ્નને પાસે છે અવિનાશ."
વચન સુણી પાણ્ડવ હર્ષ્યા; પામિયા ઉલ્લાસ. ૪૯

કૃષ્ણ કહે છે: "ધન્ય તમને, શન્તન કેરા સુત!
મન માહરૂં પ્રસન્ન થયું; સઙ્ગ્રામ તે અદ્ભુત." ૫૦
ભીષ્મ કહે: "શ્રીકૃષ્ણજી! [૧૫]સમ્ભાલો આ બાણ."
[૧૬]તદા ચેતા શ્રીહરિ, પાલવી ભીષ્મની વાણ્ય. ૫૧

પલ વેગ માહે કૃષ્ણજીયે, ચક્રનું [૧૭]ચેતન;
ચક્રે રથનું ફેરવ્યું તે, હાથે જુગજીવન. ૫૨
ભીષ્મ વલતા બોલિયા: "વડા ભકતાધીન;
વેદવાણી સત્ય કીધી, હવે થયા છે દીન. ૫૩

ભકતવત્છલ ભૂધરા! ધન્ય ધન્ય કિૃપાલ!
પાંણ્ડવ પાસે છો, હરિ! થાપો ધર્મ ભૂપાલ. ૫૪
વચન માહરૂં રાખિયું; મોટા કરયો; મહારાજ!
પાંપકર્તાને હણો; ધર્મનાં કરજ્યો કાજ. ૫૫

૧૪. નારાયન ગૂ. ૧૫. સબલ જોયાં બાણ ગૂ. ૧૬. તેની અન્ત શ્રી હરિને ગ. ૧૭. ચિન્તવન ગ.

વૈકુણ્ઠવાસી વિશ્વપાલણ! વિશ્વનો [૧૮]આધાર!
અમ સરખા પતિતને, રાખવા [૧૯]ચરણ મોઝારય. ૫૬

કૃપાનાયક આગલ્યે, મેં નાખવાં હથિયાર;
યૂધનૂં કારણ નથી; સાંભલો, જુગદાધાર!" ૫૭

વીનતી વિશેષે કીધી; પ્રસન્ન કીધા દેવ;
કૃષ્ણજી મુખ્ય ઓચરયાઃ "તમે ધન્ય છો, ગાઙ્ગેવ! ૫૮
તેણે સમે રજની થઈ; સ્થાનકચ આવ્યો સાથ;
પાણ્ડવ કરે છે વીનતીઃ "ધન્ય ધન્ય, જુગનાથ! ૫૯
[૨૦]કૌરવરૂપી અસ્ત થિયો, ઊગ્યો પાણ્ડવ ભાણ."
"કાલ્ય ભીષ્મને મારશું," એમ કૃષ્ણ બોલ્યા વાણ્ય. ૬૦

દ્રુપદિયે પ્રણામ કીધો; વન્દિયા હરિ-પાયઃ
"ધરયૂં ચક્ર ચતુર્ભુજે, [૨૧]તો રહી પાણ્ડવ-સાલ ૬૧

[૨૨]કાલ્ય ગાઙ્ગેવ આવશે, યૂધ કરવા ભગવાન;
હવે તેને જીતિયે; ભક્તને દીજે માન." ૬૨

[૨૩]સન્તોક દીધો સૌર્વનેઃ "હવે શિખણ્ડીનૂં કાજ;
ભીષ્મજીને જીતવા, મૂકશું;" કહે મહારાજ. ૬૩

રાત્ય પડી; જૂધ વિસર્મ્યૂં; કૌરવ કરે પરિયાણઃ
"કાલ્ય પાણ્ડવને જીતશું;" એમ વદે રાય સુજાણ. ૬૪

હર્ષ પામી પરવરે, કૌરવ લોભી દુષ્ટઃ
'ભીષ્મ કેરાં બાણની, હવે કોણ ખમશે વૃષ્ટ?' ૬૫

પ્રાંત થયૂં; રવિ પ્રગટ્યો, ને ભીષ્મ વર્ત્યે મરણઃ
"દસ દિવસ પૂરા થયા, હવે રાખ્ય સ્વામી! શરણ્ય." ૬૬

---

૧૮. ઓધારણ ગૂ ૧૯. હરિચરણ ગૂ. ૨૦. ગૂ. માં૬૦-૬૧ ઊ. પા. ૨૧. થિયા પાંડવને ગૂ ૨૨. ગૂ. મા ૬૨ મી નથી. ૨૩. ૬૪-૬૩ એમ ઊ. પા. ગૂ. માં.

દિન દસમો—જૂધે પ્રવેશ

સમરણુ કરતાં કૃષ્ણનું, આપિયા દાન અપાર;
આશા જાચક તણી પૂરી છે, મનવાઞ્છિત નિરધાર. ૬૭
સ્નાન દાન દયા ધરી, ચિત્તમા રાખ્યા સ્વામ્ય;
આયુધ ધરીને આવિયા; મુખે જપે હરિનૂં નામ. ૬૮
સોમ્યસેન્યા મન્ય ધરી, પરવરયા કરવા યૂધ;
'ધન્ય, ધન્ય;' વદે ભૂપતઃ 'ભીષ્મ મોટી બુદ્ધ્ય.' ૬૯
સજી રાજા સર્વ ચાલ્યા, શકુનિ દુઃશાસન;
ભીષ્મની દષ્ટે રિહ્યા છે, રાય દુર્યોધન. ૭૦
કર્ણ બેઠા સ્થાનકે; અવસ્ય ચડ્યા સાથ્ય;
ચમ્ભ પાસે આવિયા; આયુધ લીધાં હાથ્ય. ૭૧
વાજિત્ર શબ્દ સાંભલી, આવિયા પાણ્ડવ પઞ્ચ;
પાચ ક્ષોણી સાથ્ય સેના, આવિયા જૂધ-સઞ્ચ. ૭૨
ઘટોત્કચ, અભેમન્ય, દ્રુપદ, અને શિખણ્ડી છે સાથ્ય,
વૈરાટ-આદ્યે વીર ચાલ્યા, સાત્વિક તે વિક્ષાત. ૭૩
વિવિધ પેરચનાં ધરચાં આયુધ, ગદા બાણુ પ્રચણ્ડઃ
'આજ કૌરવ સેનને, આપણે દેશૂં દણ્ડ.' ૭૪
પાણ્ડવ ચારે ચડી ચાલ્યા; ધર્મ રહ્યા સ્વસ્થાન્ય;
ભીષ્મ પડતા પેખે રાજા, તો આપે આત્માદાન. ૭૫
ધર્મ પાસે ન રાખિયા; ભીષ્મની ઊપજે દાઝ;
પડતા દેખે ધર્મરાજા, તો કરે આત્મા ત્યાજ. ૭૬
એવૂં જાણી રાખિયા, સ્થાનકે ધર્મરાય;
ભીષ્મ સન્મુખ આવિયા; દૂરથયા પ્રણમ્યા પાય. ૭૭
પરમ હેતે કૃષ્ણ બોલ્યાઃ "ભીષ્મ! ધરજ્યો બાણુ;
સઙ્ગ્રામ્ય અર્જુન સાથ્ય આવો;" એમ વદે છે નારાણુ. ૭૮

વચન માન્યૂં કૃષ્ણજીનૂં; શર સાંધિયાં ભીષ્મદેવ;
અર્જુન ઊપરચ ધરી ચાલ્યા, સૈન્ય સહૂ તત્ખેવ. ૭૯
સંહાર માંડ્યો સૈન્યમા; પાણ્ડવ થિયો ભયભીતઃ
'વચન મૂક્યૂં આપનૂં; આ કશી થૈ પર ચિન્તય?' ૮૦
સૈન્ય–પાણ્ડવ ઠેલિયૂં, તવ થયો હાહાકાર;
કૌરવ સર્વે હરખિયાઃ 'પાણ્ડવ ફેડ્યો હાર.' ૮૧
કૃષ્ણ કેરી સ્તુતિ કરી, તવ પ્રસન્ન થિયા ભગવાનઃ
"શાલો તમારો તેડિજ્યો, વેગેશૂં, રે અર્જુન!" ૮૨
શિખણ્ડી તવ તેડિયો, આયુધ સુક્તિ બાણ;
આગલ્ય કીધો શિખણ્ડીને; ઓચરચા ભગવાનઃ ૮૩
"બાણ સાંધો ભીષ્મ ઊપરચ; સુણો, શિખણ્ડી વીર!"
સજી સહૂ પાછા રિહ્યા, જે હતા મોટા ધીર. ૮૪
ભીષ્મ સામા કૃષ્ણ અર્જુન, શિખણ્ડી પરચણ્ડ;
તેહ નારી અવતરી, પૂર્વે દીધો ડણ્ડ. ૮૫
નારચ–રૂપે અવતરી તે, લહે છે વરતાન્ત;
તે વારે ભીષ્મજી કહેઃ "સાંભલો, કમલાનાથ! ૮૬
નારચ સાથે યુદ્ધ કર્યૂં? તમે રચ્યો અધર્મ ઉપાય;
એ સામૂં ક્યમ નિરખિયે? બ્રહ્મચારચનૂં [24]બરદ જાય. ૮૭
પૃષ્ઠ ફેરી રિહ્યા ઊભા; તન્યાં કરથાં બાણ.
કૃષ્ણ કહેઃ "સુક્તિ સાધી, હરો પિતામહ–પ્રાણ." ૮૮
ક્રોધ અર્જુનને ચડ્યોઃ "એ કશી બોલ્યા વાત?
પ્રથમ તેહ્‌ને મારિયે, જે કરે ગાઙ્ગેવ–ઘાત. ૮૯
પિતામહને કેમ હણિયે? સુણો, શ્રીગોવ્યન્દ!"
અર્જુન અલગો લૈ કરી, પ્રીછવ્યો પરમાનન્દઃ ૯૦
'કોણ મારે કેહ્‌ને? તૂં, ક્યાં થયો મતિમન્દ?
જ્ઞાન ગીતા તણૂં કહ્યૂં, તે સમ્ભાલોને સમન્ધ.' ૯૧

૨૪. મત. સો.

જ્ઞાન તારૂ ક્યા ગયૂ, જે પ્રમોધ્યૂ પ્રત્યક્ષ,
મુજ હણ્યાને હણે, અર્જુન! જે દાખિયૂ સુગ્યક્ષ ? ૯૨
સભામધ્યે મારિયા, નારીના હરચા ચીર,
કેશ દીઠા જેટલે, તવ મરણુ પામ્યા ધીર " ૯૩
અર્જુનનો સન્ધે ટલ્યો, આનન્દ પામ્યો મન્ય
"કેતા કારણુ તૂય છે, શ્રીહરિ! તમને ધન્ય." ૯૪
શિખણ્ડીયે બાણુ સાધ્યૂ, વાગ્યૂં રદયા માય,
ભીષ્મજી તવ પોઢિયા, સન્મુખ વૈકુણ્ઠરાય ૯૫
કૈરવ કેરૂ સૈન્ય ભાગ્યૂ, થયો હોહોકાર,
સકલ જે પૃથ્વીપતિ, તે રુદન કરે અપાર ૯૬
શન્તનસુત ભોમ્યે પડ્યા, હાવે કશું સંગ્રામ ?
દુર્યોધન તે સાભલીને, મૂર્છા પામ્યો ઠામ્ય ૯૭
ઘડી એક સૂધ્ય થઈ કને લે કૈરવ રાય
શોક કરતો પલ્યો પાલો, ભીષ્મ સૂતા ત્યાય. ૯૮
દુર્યોધનને સાથ્ય છે, પૃથ્વીપતિ રાય ક્રોડ્ય,
ચરણુ વન્દી ભીષ્મના, તે રિહ્યા ગેહ કર જોડ્ય ૯૯
કૌરવે તો રદન માડ્યૂ, [૨૫]અવગ્ય જે રાજન,
"રાય! રુદન ન ય કીજિયે, આ ક્ષેત્ર છે પાવન " ૧૨૦૦
જલપાન ભીષ્મે માગિયૂ, તે લાવિયા રણુ માય,
એહા ખીધા ભીષ્મને, અમૃતજલ લે પાય ૧
કૌરવ રાજા મલી બોલ્યા "ધન્ય ગઙ્ગાતન!
અમારે તમે હતા સ્વામી, કુટુમ્બનૂ જતન ૨
તમ વિના અમે કેમ રે'શૂ ? કોણુ દેશે ધીર ?"
મોર્છાઇ ભોમ્યે પડ્યો, તવ મન્તોષે સર્વે વીર ૩
તેણે સમે ત્યા અગમ આવ્યૂ, ભીષ્મ દેખે તાતઃ
"ઉત્તરાયણુમા આવજ્યો કા કરિશ તૂને ઘાત ૪

---

૨૫ ર઼ડે સર્વે ગૂ

ઉત્તરાયણમાં મરણ ઉત્તમ, સ્વર્ગ ભેદી જાય."
દેખતાં પાછું વળ્યું, તે જુવે રાણારાય. ૫
"ધન્ય પિતામહ! તમને;" બોલિયા સર્વે જોધ.
કર્ણ આવી પાય લાગો: 'ફોગટ [૨૬]કીધો ક્રોધ.' ૬

પૂર્વછાયો

સઞ્જે-વાણી સાંભળી, રાજા લાગૂં દુઃખ;
આસનથી અવની પડ્યો; મળી ગયૂં છે મુખ. ૭
દસ દિવસ પૂરા થયા, સઞ્જે કહ્યાં વચન;
વૈશમ્પાયન બોલિયા: સાંભળો, પરીક્ષિતના તન! ૮

---

[૨૧] ચોપાઇ

પાસેથી ગાન્ધારી રડે; મૂર્છાઇને અવની પડે;
મુહૂર્ત માત્રમાં શુધ જ થઈ; સઞ્જે પ્રત્યે વાણી કહી; ૯
ભીષ્મદેવના ગુણ સાંભરે; હૃદયે હરિ અલગૂં કરે:
મારા સુતનૂં છત્ર જ પડ્યૂં; વણથમ્ભે હવે મન્દિર દડ્યૂં. ૧૦
અરે સઞ્જે! જાૂનૂં દ્રવ્ય ગયૂં; કૌરવ-કુલ ઊઘાડૂં થયૂં;
સઞ્જે વારી દિયે છે ધીર: બાણસજ્યાયે પોઢ્યા વીર. ૧૧
આવ્યૂં અગમ પાછૂં વાળિયૂં; પિતાવચન પૂરૂં પાળિયૂં;
કહી વાત ને પ્રીછવ્યો રાય; ભીષ્મ તણા ગુણ કહ્યા નવ્ય જાય. ૧૨
ચાલ્યો ધર્મ, સમીપે જઈ; [૨૭]ભીષ્મદેવ તાં [૨૮]પોઢ્યા સહી;
સુણી ધર્મ મોર્છાણા અઞ્ચ; ત્યાં પાસે આવ્યા શ્રીરઞ્જ. ૧૩
મૂરત-માત્રે થ્યા ચેતન; રુદન કરે ધર્મરાજન:
"કુલ્ય-અન્ધ કાં હૂં અવતરચો? અવની કેરો લોભ જ કરચો. ૧૪
હૂં કાં અવતરચો કુલઅઞ્ગાર? સ્વજન કેરો કરચો સઞ્હાર."
પાસે સન્તોષે સર્વે મળી; ધર્મ પડે અવનીમાં ઢળી. ૧૫

---

૨૬. રાખ્યો ગૂ. ૨૭. પિતામહ તાં પડિયા સો. ૨૮. પડિયા ક.

નયણે નીર નદીની ચાલ્ય; વ્યાકુલ થિયા ધર્મભૂપાલ:
"ભીષ્મ વિના કોણ બોલાવશે? લાડ અમારાં કોણ પાલશે?" ૧૬
"તાત, તાત," કરી કરે રુદન; પાસેથા તે રડે રાજન;
કૃષ્ણે પ્રબોધ્યા છે ધર્મરાય: "મ કરો શોક તમે મન માંય. ૧૭
આ સંસાર નહીં કો તણો; શોક ન કરવો એનો ઘણો.
કોણ માત ને તાત કહિયે? સર્વે પવનની ગત્ય દેખિયે. ૧૮
નિદ્રામાં મન ભોગવે વિલાસ; જાગ્યો ત્યાં નર થિયો નિરાશ;
તે ગત્ય જાણી તજવો શોક; દુઃખ ધરે અજ્ઞાની લોક. ૧૯
કર્તા પુરુષ, કોય કારણ્ય હોય; તેનો દોષ તમને નો'ય."
કૃષ્ણ કહે: "સાંભલ્ય, રાજન! શોક ન કરવો આણે દિન." ૨૦

પૂર્વછાયો

એમ કહીને પ્રીછવ્યા, ધર્મરાય ભગવાન;
સન્તોષ્યા સર્વે મલી; (પણ્ય) દુઃખ થયું મેર-સમાન. ૨૧

---

[૨૨] ચોપાઇ

ભીષ્મ ભણે: "સુણ્ય, કૌરવરાય! ઓસીસાનો કરો ઉપાય:
વિષમે મસ્તક ભોમ્ય મોઝારય." મલિયા કૌરવ તણા કુમાર; ૨૨
મન્ત્ર ભણીને મૂકે બાણ; નાવે મસ્તકને મેલાણ્ય;
અનેકવિધ કીધા ઉપાય; મસ્તક ભોમ્ય [1]સમીપે જાય. ૨૩
સર્વ મલી કીધા પરપઞ્ચ; કોય વાત ન આવે સઞ્ચ.
ભીષ્મ કહે: "તેડો પારથ, સેજદાયક જે સમરથ." ૨૪
વેગે કરીને મેલ્યા જન; અધવચને આવ્યા અર્જુન;
આવીને તે પ્રણમ્યા પાય; અર્જુન-નયણે નીર ન માય. ૨૫
ગદગદ કણ્ઠે ભીષ્મ જ થિયા; એમ અર્જુન પ્રત્યે બોલિયા:
"ઓસીસું આપો, અર્જુન! [2]અતિ વિષમે છે મારૂં તન." ૨૬

---

૧. સમી નવ્ય થાય. ગૂ. ૨. અન્ત વિષે તમે છો મારા તન. ગૂ.

અર્જુન્ય ઊડી લીધાં બાણ; મન્ત્ર ભણી સાંધ્યાં નિરવાણ્ય;
ઉત્તમ સેજ્યા અતિ પાથરી; ભીષ્મ પોઢિયા આદર કરી. ૨૭
ભીષ્મ કહેઃ "સુણ્ય, દુર્યોધન! છે સમોવડ્ય કોય અર્જુન?"
"ધન્ય, ધન્ય," અર્જુનને કરે; નયણે નીર-સરોવર ભરે. ૨૮
અર્જુન વલિયા પ્રણમી પાય. ભીષ્મ કહેઃ "સુણ્ય, કૌરવરાય!
અર્ધ ભાગ પાણ્ડવને આપ્ય; બાન્ધવ સમાન કરીને થાપ્ય. ૨૯
અમે તમારૂં રણ છૂટા આજ; કરી યૂધ આવ્યા તુજ કાજ.
દ્રોણાચાર્ય! સુણો વચનઃ કહી પ્રીછવો દુર્યોધન." ૩૦
રાજા મન્ય નવ્ય આવે વાત; ખોળ્યજ બેસી, જાયે ક્ષાત્યઃ
"તમ પડ્યે નમૂં હૂં આજ, તો લજ્જા જાયે, શ્રીમહારાજ! ૩૧
તમ મારીને છત્રજ લિયૂં, તો ધિક પડ્યૂં મારૂં જીવિયૂં;
દ્રોણ, કર્ણ ને શલ્યજ પૂર, તે કરશે પાણ્ડવને દૂરય." ૩૨
દ્રોણ કહેઃ "તમે છૂટા ભાર; [3]સર્વે એહ છે એ વેહ્વાર;
પાણ્ડવ પાંચ હણ્યા નવ્ય જાય, જેને માથે વૈકુણ્ઠરાય. ૩૩
એ મારયા કેના નહીં મરે, જો દેવ દાણવ મલી યુદ્ધ કરે.
ભીષ્મ! તમારો ધન્ય અવતાર; મરણ સમે સન્મુખ મોરારય." ૩૪
દ્રોણાચાર્યનાં સુણી વચન, ઝાંખો થયો દુર્યોધન.
ભીષ્મ કહેઃ "જાવા દિયો વાત; રુચે નહીં હસ્તિનાપુર-નાથ." ૩૫
[4]બહુ સ્વાગત્ય ભીષ્મની ઓચરે; પુષ્પવૃષ્ટિ દેવ તાં કરે;
બાવના ચન્દન વરસે ખરા; પડિયા પુષ્પ તણા પાથરા. ૩૬
રણમાં ભીષ્મે કરચો નિવાસ; સૂતા ભીષ્મજી તાં કૈલાશ.
[5]ભીષ્મ અને દ્રોણ તણાં વચન, માને નૈં કાંઇ દુર્યોધન. ૩૭

પૂર્વછાયો

ભીષ્મ રાજા પ્રીછવ્યો; માને નહીં લગાર;
"પાણ્ડવ હંસજ અવતરયા, સતી શકિત-અવતાર. ૩૮

---

૩. સર્વેનો છે એ વાર. ગૂ. ૪. પાસે બહુ વધારો કરે સો. ક.
૫. સો. ક. બન્નેમાં આ લીટી રહી ગઇ છે.

જો તમને શાપે દ્રૌપદી, તો શીમ કરે શતખણ્ડ.
પાણ્ડવ અર્જુન અવતર્યા, શત્રુને દેવા દણ્ડ. ૩૯
ખપ્પર માડ્યૂ દ્રુપદીયે, ભરવાની છે ખાત્ય,
ફરી વીનતી રાખશે, પાણ્ડવને ભગવન્ત ૪૦
નરનારાયણ એક છે, અન્તર મ લહો કોય;
જે વચ્ચે એ બે જણા, વેદ-વચન તે હોય." ૪૧
અનેક જ્ઞાને તે પ્રીછવ્યો, માને નહીં ભૂપાલ,
કર્ણ પ્રત્યે રાજા કહે ' આ બોલે આલપમ્પાલ." ૪૨
સેવાકારણ્ય મેલિયા, પાસે શકુનિ જોધ,
ઊઠી રાય સ્થાનકય ગયો, માન્યો નહીં પ્રતિબોધ ૪૩
દ્રોણ પ્રત્યે બોલિયો "કરો, તાત! અમ સાહ્ય,
ભીષ્મજી ભારથ પડ્યા, રણ થમ્ભો તમે, રાય!" ૪૪

—•—

[૨૩] ચોપાઇ

દ્રોણ કહે: "કરશ સઙ્ગ્રામ, ક્ષત્રીવટના કરશ કામ,
અમે જમ્યા છૂ તારૂ અન્ન, યૂધે જાશ, દુર્યોધન' ૪૫
લખ્યા લેખ નવ્ય છૂટે કોય, વાચ્યૂ તો પ્રભુનૂં હોય,
ભડશ તો પાણ્ડવને સાથ્ય, દર્શન થાશે વૈકુણ્ઠનાથ ૪૬
વિદ્યાની પરીક્ષા લાધશે, અર્જુન સાથે યુદ્ધજ થશે,
વિદ્યા આજ થાશે પાધરી, રેંશે કોડ જો જાશ મરી ૪૭
તે માટે વઢશ સઙ્ગ્રામ, કરશ, રાય' તમારૂ કામ,
પછે જેહ્‌ને નિર્મી હશે, તે નર તો અવની પામશે" ૪૮
ઇમ કરતા થયૂ પ્રભાત, પાછલી રહી બે ઘડી રાત્ય,
સૈન્ય સજાઈ સજે ખરી, દ્રોણાચાર્યે સેના વરી ૪૯
વલી જે તહાથી દલ ચાલશે, યૂધ પાણ્ડવ કરવા આવશે.
સૈન્ય સર્વ સજે સર્વ સાથ, તે માટી સમ્ભલાવી વાત ૫૦
ભીષ્મપર્વ સમ્પૂરણ થિયૂ. ધૃતરાષ્ટરને સઞ્જયે કહ્યૂ,
સઞ્જે કહે હવે સાભંળ, રાય' હવે દ્રોણ યૂધ કરવા જાય. ૫૧

દ્રોણ યૂધ જે કરશે સાર, સાભનજે, રાજા! વિચાર.
ભીષ્મદેવ પોઢ્યા જેટલે, ભીષ્મપર્વ [૬]પૂરૂં તેટલે. ૫૨
વૈશમ્પાયન કહે· સુણ્ય રાય! કહ્યો ભીષ્મ તણો મહિમાય;
ગઙ્ગાસુતની નિર્મલ ક્ષાત, વિસ્તારી કયમ આવે વાત? ૫૩
પૃથ્વીમાં પ્રાક્રમ એમ કરયા; સન્મુખ કૃષ્ણે આયુધ ધરયા.
તમ પૂર્વજનો મહિમા જેહ, વિસ્તારયો કયમ જાયે તેહ? ૫૪
બ્રહ્મહત્યાનો નાસે દોખ; પામે ધર્મ, અર્થ, કામ ને મોક્ષ;
સ્ત્રીહત્યા બ્રહ્મહત્યા બાલ, **ભારથ** સુણ્યે જાય, ભૂપાલ! ૫૫
અનેક પાપના કર્તા જન, સુણતા પામે સ્વર્ગભુવન.
જનમેજે તવ વન્દ્યા પાય· ધન્ય ધન્ય તમે, વૈશમ્પાય! ૫૬
[૮]અનેક દાન દીધા રાજન, વૈશમ્પાયન થયા પરસન;
ભારથ ગઙ્ગા-જલ-કલ્લોલ; ઝીલે સહૂકો ઝાકમઝોલ. ૫૭
જનમેજે થયા રલિયાત્ય, ધન્ય ભીષ્મની અવિચલ ખ્યાત.
વૈકુણ્ઠે વિસ્તારી કહી, જેહ પુરાણે સુણિયૂં સહી. ૫૮
શ્રોતા-વક્તા પાતક જાય, વકના-પૃચ્છક પાવન થાય;
[૯]**ભારથ** સાભલે ભાવજ ધરી, સેજે જાશે ભવસાગર તરી. ૫૯
ભારથ માહે ભીષ્મની કથા; પુરુપ [૧૦]ત્રણનાં પાતક વૃથા,
[૧૧]કરયા કર્મ કાઢે થડ થકા, વક્તા, શ્રોતા ને પૃચ્છકા. ૬૦

પૂર્વછાયો

ભારથમા ભીષ્મજ-કથા, જેમ જલ માહે ગઙ્ગ;
પ્રેમ ધરીને સાભલે, તેને સાહ્ય થાય શ્રીરઙ્ગ. ૬૧
ભીષ્મપર્વ ઉત્તમ કથા, જનમેજે-આધાર;
શ્રોતાજન! તમે સાભલો; તેહ્‌ને વછ્પદ હોય સંસાર ૬૨

---

૬. સોંપૂં સો. ક. ૭ રુધિરાય ગુ. ૮. આ કડી પ્હેલા સો. ક. માં ૧ લીટી વધારે —પાવન મુજને કીધો સાર, વચન તમારે થ્યો આધાર. ૯. સો. ક. માં આ લીટી નથી ૧૦. સ્ત્રી. ગુ. ૧૧. ૬૦મી પછી ગુ માં—
" મહોદયમાં સ્નાનજ કરી, દિયે દાન બહુ ભાવે કરી;
તેહ દાનથી હરિપદ મલે, ભારથ સાંભલ્યે હત્યા ટલે."

શ્રોતા જે કોય સાંભળે, વૃદ્ધ યૌવન બાલ.
મનોરથ-[12]સિદ્ધિ હશે; પૂરે શ્રીગોપાલ. ૬૩
ભારથ-કથા પવિત્ર છે, બ્રહ્મહત્યાદિક-છોડ;
શ્રોતાજન! શ્રવણે સાંભળો, બોલો જે રણછોડ.[13] ૧૨૬૪

ઇતિશ્રીમન્મહાભારતે વૈકુણ્ઠવિરચિત ભીષ્મપર્વ સમ્પૂર્ણ

ક ની પુષ્પિકા:—

ઈતિ શ્રીમાહાભારથ ભિસપર્વંણિ કથાયા ગિતા સંજુક્ત સંપુર્ણ ॥ સંવંત ૧૯૨૮ ના વર્ષે યાસ્વન મારો કૃષ્ણ પક્ષે તિથૈ ૧૨ શોમવાસરેઃ સુદામાપુર મધ્યે વાસ્તવ્ય । બ્રાહ્મણિયા કૃષ્ણજિ વપર આણંદજિ લખંતંગ પઠનાય ભાઈ વિરજિ: મયા યદિ સુધ્ય: મમ દોસ ન દિયતેઃ શ્રીરસ્તુ ॥
(પૃ. ૭૭-૧૨૬.)

સો ની પુષ્પિકા:—

ઇતિ શ્રીમહાભારતે ભીષ્મપર્વણી કથા સંપૂર્ણઃ । શુભં ભવતુ કલ્યાણ-મસ્તુ સવત ૧૮૬૪ ના જેષ્ટ વદિ અષ્ટમી ગુરૂવારારે શ્રી લીબડિ મધ્યે વાસ્તવ્યં લખિતંગ પંડ્યા ભીમજી બેહેચરનુ પુસ્તક છે ॥ જે વાચે તી ॥શ્રી॥ ને નમસકા છે ॥શ્રી॥

શ્રી શ્રી
શ્રી શ્રી શ્રી
શ્રી શ્રી
શ્રી શ્રી શ્રી
(પૃ. ૧-૭૨)

શૂ. ની પુષ્પિકા:—

તિઈ શ્રીમહાભારથેઃ ભિસ્મપર્વની કથા સંપુર્ણમસ્તુ ॥ શ્રીરસ્તુ કલ્યાણમસ્તુ ॥ શુભં ભવરેતુ ॥ સવંત્ ૧૯૨૬ ના વૈશાખ વદ ॥ ૮ ॥ ને વાર રવીવારે સંપુર્ણ લખ્યું છે તે સમજવું ॥ ૧ ॥ લખિતંગ મેહે જિવરામ જાદવજીના ॥ આત્મ અર્થે લખ્યું છે ॥ તેનો નિવાસ શ્રી લુણકી તથા હાથી-બદમાં છે જાણજ્યો ॥ આદ્રશં પુસ્તકં દ્રષ્ટ્વા ॥ તદ્રશં લખિતં મયા ॥ યદી શુધ્યં નસુધ્યં ॥ મમ દોશો ન દીયતે ॥ ૧ ॥ ઈતિ શ્લોકઃ જે વાંચે તેને અંમારા નમસ્કાર છે ॥ (પૃ. ૧-૬૭)

---

૧૨. તેના સીધા સહી. પૂ. ૧૩. કડીનો સરખાવો:—
૧૧૧૦ ક; ૧૧૦૩ સો; ૧૨૫૪ ગ.

દ્રોણપર્વ

(૭)

સૂર્યપુરવાસી

શ્રીભાઉ–વિરચિત

श्रीकृष्ण:।

સૂર્યપુરવાસી કાશ્યપગોત્રોત્પન્ન દ્વિજકવિ ભાઉ-વિરચિત

શ્રીમન્મહાભારતે

૭. દ્રોણપર્વ

---

૧. દ્રોણાભિષેકપર્વ—

કડવું ૧ લું—રાગ કેદારો

પ્રથમે પ્રણમૂં શ્રીગણપતિ, જિમ પામીઇ રે શુભ મતિ;
સરસ્વતી! કૃપા કરુ મુઝ દીનનિ રે. ૧
આદિ શક્તિ અમ્બે માત!.ભુવન ચઉદ માહિ તાહરી ખ્યાતિ;
એક વાત મન માહિ ધરુ સેવકની રે. ૨
દ્રોણપર્વ ભારથિ છિ જેહ, કૃપા તમારીથી કહૂં તેહ;
રખિ છેહ દિઉ હૂં પતિત મૂઢનિ રે! ૩
ઢાલ-મૂઢમતિ છૂં બુદ્ધિ નથી, રતિપતિ પાવન થાઉં;
વેદવ્યાસકૃત કથા પાવનિક, આદિ ભારથ-રસ ગાઉં. ૪
વલી વીનવૂં વિષ્ણુ-જનનિ, જે અહર્નિશ હરિગુણ ગાઇ;
શ્રવણપાન કીર્તિ-ગુણ સ્તવતા, જન્મકોટિ-દુ:ખ જાઇ. ૫
દ્વિજવર દેવ દયા કર; દામોદર! દુ:ખ ટાલુ;
ભાગ્યહીણ હૂં છૂં અપરાધી; પ્રભુ! તહ્મ્યો પ્રતિપાલુ. ૬
શ્રીગુરુચરણ પ્રણામ કરીનિ, શંકરનિ નામૂં શીસ;
વાઘેશ્વરીની કૃપા થકી, હૂં ગાઉં ગુણ-જગદીશ. ૭

વૈશમ્પાયન એણી પિરિ બોલ્યાઃ સુણિ, જન્મેજે રાઇ!
ભીષ્મપર્વ વિસ્તારી કહ્યું મિં, વિધિ-પૂર્વ મહિમાઇ. ૮
સુણી વચન જન્મેજે હરખ્યુ; કર જોડી લાગો પાઇ;
ત્યાહ્ર પછિ જે કથા નીપની, તે મુઝનિ કહુનિ, ઋષિરાઇ! ૯
(વલતા) વૈશમ્પાયિન એણી પિરિ બોલ્યાઃ સુણિ, પરીક્ષિત-તન્ન!
ભીષ્મદેવ સૂતા શરશય્યાં; દુઃખી થયુ દુર્યોધન્ન. ૧૦
પાણ્ડવના યોધા સહુ આવ્યા, સજ્જ થઈ સઙ્ગ્રામિ;
કૌરવ સાંતરા થઈ આવ્યા, ભીષ્મદેવ જેહનિ ઠામિ. ૧૧
કર જોડી કૌરવ કહિઃ "સ્વામી! યુદ્ધની આગ્ન્યા દીજે."
"કરુ યુદ્ધ ભવનૂં દુઃખ કાપી; સ્વર્ગવાસ સહૂ કીજે. ૧૨
એ સંસાર સ્વપન કરી જાણુ, રાખુ ક્ષત્રી-ધર્મ;
ક્ષેત્રવટ યુદ્ધ કરી દેહ તિજિ, તે છૂટિ ભવનાં કર્મ.'; ૧૩
સુણી વચન આગ્ન્યા કરી ચાલ્યા; આવ્યા યુદ્ધ-ભૂમિ માંહિ;
તેણિ સમિ સહૂ કો ઇમ કિહિઃ "કુણ, કર્ણ સુભટ રહે ક્યાંહિ? ૧૪
સેનાપતિ પાખિ કુણ રાખિ? ભીષ્મદેવ પડિઆ ધરણિ;
અનાથ થયા આપણનિ જાણી; રક્ષા કરસિ સહી કરણ. ૧૫
ભલો યોધ તાગી કરણ કહીઇ; વાદ કીધુ ભીષ્મ-સઙ્ઘાતિ;
જરાસન્ધ સાથિ યુદ્ધ કીધૂં; એ રવિસુત છિ વિખ્યાત." ૧૬
ઇમ સકલ યોધા સમ્ભારિ છિ ત્યાંહિ, તવ આવ્યુ રવિતન્ન;
કૌરવ સહૂ આનન્દ પામ્યા; દેખી બોલ્યુ મુખિ વચન્નઃ ૧૭
"અભેદ એ પાણ્ડવ આપણનિ; રખે ભ્રાન્તિ મનિ આણુ!
ચઉદભુવનપતિ જેહ્નુ રથ હાંકિ, નર સહી અર્જુન જાણુ. ૧૮
એહ સંસાર સ્વપનવત જાણી, વિષ્ણુ તણું કરુ સ્મરણ;
સ્વરગ પામશુ સહી સ્યાનકિ, ખત્રવટ યુદ્ધ કરી મરણ. ૧૯
મૂંહ્નિ આવડુ શું સમ્ભારુ? સાંભલુ માહરી વાત;
કરુ યુદ્ધ; રક્ષા અહ્મ્યો કરશું, અતિ પ્રાક્રમ વિખ્ ૨૦

સહી મારૂં પાણ્ડવ અર્જુનનિ, કિ હૂં પામૂં મરણ."
એમ કહી રથિ આયુધ સજિઆ; તવ ઊતાવલુ વલ્યુ કરણ. ૨૧
ભાથા સોલ, ધનુષ, ગદા, ફરસી, ત્રિશૂલ, તોમર, બાણ,
સાંગિ એક વીરધ્વજિ, તોખાર અણાવ્યા સહી જાણિ. ૨૨
હેમકવચ પાણ્ડુ-અશ્વ શોભિ; સર્જ્જ થૈ (તેણિ) રથ ચલાવ્યા;
આગ્ન્યા યુદ્ધ તણી માગવા, ભીષ્મદેવ કહિ આવ્યા. ૨૩
કર જોડી નમસ્કાર કરિઉ; કર્ણ કિહિ 'યુદ્ધાગ્ન્યા દીજિ."
કિહિ ભીષ્મ: "જાઉ રણક્ષત્રવટિ; સ્વર્ગવાસફલ કરિ લીજિ." ૨૪
કિહિ કર્ણનિ: "તૂં છિ ભલુ;" એમ કહી આગ્ન્યા દીધી.
રણસ્થાનક ટોલિ મિલ્યા; કર્ણિ વાત રાયશૂં કીધીઃ ૨૫
"સેનાપતિ કુહુ કોહનિ કરિશૂં? સકલ યોધ છિ બલિઆ;
આપણી સેના માહિ, સ્વામી! અનન્ત મહીપતિ મિલિઆ. ૨૬
દ્રોણાચારય કૃષ્ણસમ જોતાં, ઇન્દ્ર થકી અદકી ગતિ."
દુર્યોધન કિહિ "એહ તુ સાચૂં, તહ્મ્યો, કર્ણ! કુહુ તે સતિ. ૨૭
સેનાપતિ કરીઇં સહી;" એહુવુ, મન્ત્રિ કરયુ રે વિચાર;
દ્રોણાચારય આગલિ જૈયનિ, દુર્યોધનિ કરયુ નમસ્કારઃ ૨૮
"સ્વામી! તહ્મ્યો સેનાપતિ થૈયનિ, સેનાની કરવી રક્ષાઇ."
સુણી દ્રોણ કિહિ; "આજ એહ પાણ્ડવ, કુણિ નહીં જીતાઇ. ૨૯
ધૃષ્ટદ્યુમ્ન વેરી છિ માહ્‌રુ, મૃત્યુરૂપ તેહ્‌નિ જાણિ;
તેશૂં યુદ્ધ નહીં કરૂં રણ માહિ, તુઝનિ પ્રથમ કહૂં છૂં વાણિ." ૩૦
સુણી કર્ણ કિહિઃ "એ સાચૂં, સ્વામી! આવુ; કરીઇ સઙ્ગ્રામ.
પ્રાણ આપવા સહી એ સ્થાનક, સ્વામી! દુર્યોધનનિ કામિ." ૩૧
સુણી દ્રોણ સેનાપતિ થયા, વજડાવ્યાં નીસાણ;
સર્વ સેના આગલિ કર્ણિ રાખી, સકૂંટવ્યૂહ કરુ જાણ. ૩૨
ક્રૂર વ્યૂહ પાણ્ડવિ કીધુ, તે આગલિ થયા અર્જુન.
સઞ્જે કિહિઃ શી કહૂં તેહ્‌ની, શોભા તે, રાજન? ૩૩

ચ્યારિ પદારથ તેહ ધરિ છિ; તેહનુ સારથિ ભગવાન;
કરિ ગાન્ડીવ ધનુષ ધરિ છિ, ધ્વજાઇ છિ હનુમાન. ૩૪
આવ્યા વીર અન્યોન્યિ યુદ્ધિ; ગુરુ સાથિ છિ ધૃષ્ટદ્યુમ્ન;
વિસ્તારીનિ કહું તુઝનિ પ્રાક્રમ; સુણિ, ધૃતરાષ્ટ્ર રાજન! ૩૫
શ્રોતાજન સહુ કો સાંભલજ્યો, દ્રોણ તણું પ્રાક્ર્મ.
ભાઉ કિહિઃ ભારથ-પદ સુણતાં, છૂટિ બ્રહ્મવધ-કર્મ. ૩૬

કડવૂં ૨ જૂં—રાગ એજ

સન્જે કિહિઃ સાંભલીઇ, રાઇ! દ્રોણપર્વ તણુ કહું મહિમાય.
યદુરાઇ સાહિ પાણ્ડવ તણી રે. १
ઢાલ—સાહિ પાણ્ડવની કરિ રે, સમરથ સારઙ્ગપાણિ;
દિવસ પાંચ યુદ્ધ કરીનિ, ગુરુ દ્રોણિ તિજિઆ પ્રાણ. ૨
સુણી અન્ધ ધરણી પડ્યુ; મૂર્છા વ્યાપી દેહિ;
પછે સચેત ચૈયનિ બોલિઉ; સન્જિ પ્રત્તિ કિહિ તેહ: ૩
અરે બાપડા દ્રોણ કિમ પડિઆ, વિસ્તારી કિહિ વાત,
જેણિ શસ્ત્રવિદ્યા પ્રગટ કીધી, ત્રિભુવન માહિ વિખ્યાત. ४
હાવિ મિં જાણ્યું સહી જે, શ્રીકૃષ્ણ વૈકુણ્ઠનાથ,
અર્જુન સહી જનિ તે માટિ, રથ હાંકિ રહી સાથિ. ૫
બાલપણિ જેણિ શોષી પૂતના; શકટાસુર સંહારયુ;
બગ-વછાસુરનુ અન્ત આણી; કેશી-કંસ વિદારયુ; ૬
વરણ કહિથી નન્દ મૂકાવ્યુ; ગોવર્ધન ગિરિ તોલ્યુ;
કાલિનાગ નાથ્યુ કરી પ્રાક્રમ; કાલયવનનિ રોલ્યુ; ૭
જરાસન્ધ ભીમ કહિ મરાવ્યુ; શિશુપાલ શમાવ્યુ;
ઇન્દ્ર તણું અભિમાન ઊતારી, પારિજાતક વ્રખ લ્યાવ્યુ; ૮
અર્જુનનિ ગાન્ડીવ અપાવ્યૂં; અગ્નિ અજીરણ શમાવ્યા;
ગદા ભીમનિ અપાવી સહસમણી; દૈતને ગન્જાવ્યા. ૯

તેહ માટિ પાણ્ડવ છિ બલિઆં, જેહનું રથ હાકિ હરિચરણ;
સઞ્જે! મિં કૃત નિશ્ચેં જાણ્યૂં: એ છિ અશરણ-શરણ.' ૧૦

હજી લાજ આપણી રાખિ છિ; કરિ આયુધ નથી ધરતુ;
સાઠિ લાખ પુત્રનિ સ્યાવી, સ્વયિં યુદ્ધ નથી કરતુ. ૧૧
નહીંતુ એક દિવસ માંહિ મારિ; ક્ષણ માત્ર માંહિ કરિ લોપ;
ઇન્દ્રાસન ત્રૂટી પગિ-આગલિ, જુવે કદષ્ટિ કરીનિ કોપ. ૧૨

વૈરાટ રૂપ સભાઇ દેખાડ્યૂં; તવ જાણ્યા ભૂદેવ;
સુરિનર મુનિજન સેવિ સવિકો; પાર ન લહિ અશ્વમેવ. ૧૩
સાગર તણૂં જલ તોલાઇ, વલિ મેઘબિન્દુ કિહિવાઇ,
ભોમિ તણા તૃણની હોઇ સઞ્જ્ઞા, હરિગુણ કુણિ નવિ કલાઇ. ૧૪

એક તેજ માંહિથી ઉત્પત્તિ, નરનારાયણ-જોડિ;
તે હારવા કિમ દિઇ અર્જુનનિ? પૂરિ પાણ્ડુતનના કોડ. ૧૫
સહી પુત્ર મરણ થાશિ માહરા; સઞ્જે! સાંભલિ વાત;
કિહિ કથા વિસ્તારી મુઝનિ, દ્રોણ તણી વિખ્યાતિ. ૧૬

સુણી વચન સઞ્જે કિહિ: સાભલિ કથા તણુ વિસ્તાર;
દ્રોણાચારય સેનાપતિ કીધા; હરખ્યા ગુરુ તેણી વાર: ૧૭
"માગિ, માગિ, વર આપૂં, રાજા!" સુણી ગુરુનાં વચન્ન;
કર્ણ દુ:શાસન શકુનિ મિલી, વિચાર કરિ, રાજન્ન! ૧૮

"યુધિષ્ઠિરનિ જીવતા સાહી, આપુ અમનિ અશ્વમેવ;
ફરી દ્યૂત રમાડી રાજિ હરાવી, કાઢિઇ વનિ તતખેવ." ૧૯
એહવા કપટ જાણી ગુરુ કિહિ: "મૂર્ખ! શૂં બોલુ વાણિ?
મિં જાણ્યૂં, ધિરિ તેડી ધરમનિ, રાજિ અર્ધ અપાવેશ, જાણિ." ૨૦

તવ દ્રોણાચારય કપટ કરી બોલ્યા: "સહી વર આપૂં જાણિ;
અર્જુન નહીં હુ એહનિ પાશિ, તુ સાહેશ નિરવાણ." ૨૧
એમ કહી વર આપ્યુ દ્રોણિ, તે પાણ્ડવિ જાણી વાત;
આવીનિ દૂતિ સમ્ભલાવ્યૂં ધર્મનિ; બીધા મનિ સાક્ષાત. ૨૨

ધર્મિં અર્જુનનિ કહ્યૂ માંડીઃ "ગુરુઇ આપ્યૂં વરદાન;
સાહી જીવતુ મુઝનિ આપશિ, દુઃખ દેશિ દુર્યોધન રાજાન." ૨૩
સુણી અર્જુન કિહિ રાજાનિઃ "તહ્મ્યો રાખુ મનિ વિશ્રામ;
જુ તમનિ દ્રોણુ સાહવાનિ આવિ, તુ હૂં મારેશ હામિ. ૨૪
હૂં જીવતા કુણ સાહિ તમનિ? સ્વર્ગ મૃત્યુ કરૂં એક;
કરૂં પ્રતિગ્ન્યા જુ તમનિ સાહિ, સુણિ, ધર્મરાઇ! વિશેખ. ૨૫
વલી પ્રતિગ્ન્યા એક કરૂં છૂંઃ 'અસત ભાખિ વેદ,
વલી ક્ષત્રી રણથુ પાછુ નાહસિ, સહી પાતક મુઝનિ તેહ." ૨૬
એહવી આશ્વાસના દીધી અર્જુનિ; વજડાવ્યાં નીસાણ;
કૌરવ સહૂ આવ્યા રણ-સન્મુખ; યુદ્ધ માંડ્યૂ વલિ નિરવાણ. ૨૭
દ્રોણાચાર્યિં બહુ બાણજ મૂકી, કીધુ દલ-સહ્વાંર;
અર્જુનિ બહુ કૌરવ દલનૂં, દહન કરયૂં નિરવાણ. ૨૮
શકુનિશૂં સિહિદેવ ભડિ છિ; મૂક્યાં બાણ અનેક;
મૂકિ અસ્ત્ર તે છેદિ આવતા, અન્યોન્યિ રહિ એકેક. ૨૯
રાય યુધષ્ઠિર મનિ વિમાશિ; "અનેક વીર છિ સાહિ;
તે છતાં મુઝનિ કિમ સાંસિ?" એમ કહી યુદ્ધિ જાઇ. ૩૦
આવી બાણ છ મારયાં ગુરુનિ, કરી યુદ્ધ રાજન;
કૌરવ એક રાજાશૂં આવ્યુ, યુદ્ધ કરવા અભિમન્ન ૩૧
મારી અશ્વ, રથ ભાંજ્યા તેહના; વિરથ કરયુ તે રાઇ.
લેઇ ખડ્ગ નિ કાપ્યૂં જૂસરૂં, અભિમન ઊપરિ ધાઇ. ૩૨
કાંપ્યુ પારથ-પુત્ર કર સાહી; અધર રહ્યુ મહી સાથિ;
"મૂકયુ મનશૂં જાણૂં નહીં, મારૂં એ સહી પૃથ્વીનાથ." ૩૩
એમ કહી આવ્યુ શલ્ય ઊપરિ, મારી એક લિઇ સાંગિ;
ગ્રહી પાછી નાંખી આવતી, અભિમનિ બિ કરી ભાગિ. ૩૪
"ભલુ, ભલુ," કરી શલ્ય કિહિ, 'ઓહરુ આવિ, કરીઇ સહ્ગ્રામ."
તેણિ સમિ બાલક મનિ જાણિ ભીમ આવ્યુ તેણિ હામિ. ૩૫

જોઇનિ કિહિ: "એ ક્યાંહ્‌થુ આવ્યુ, કાલરૂપ માહ્‌રિ કેડિ?
દેખી, ભૂપ! યુદ્ધ તિહાં કરવૂં; રથ-સારથિ માહ્‌રુ ખેડિ." ૩૬
સઞ્જે કિહિ: સાંભલિ, ધૃતરાષ્ટર! ભીમ તણુ મહિમાઇ.
ભાઉ કિહિ: સાયર-ગુણુ હરિના, મિં મૂઢમતિ કિમ કિહિવાઇ? ૩૭

---

૨. સંશપ્તકવધપર્વ—

કડવૂં ૩ જૂં—રાગ સામગ્રી

ભીમ શલ્ય ભૂપતિ કરિ યુદ્ધ તતખેવ જી;
વીર થયા ગ્રહી ગદા અશ્વમેવ જી. ૧
ઢાલ—અશ્વમેવ બિહૂ કરિ ગદા ગ્રહીનિં, ભાડિ વીર અભઙ્ગ;
ધાઇ ધાઇ મારિ નિં ધરા ધ્રૂજિ, આથડાએ બહુ અઙ્ગ. ૨
સમીપિ થયા બિહૂ પડ્યા પ્રથવી; કૃતવર્મા આવ્યુ તહીં;
રથ માંહિ ઘાલી શલ્યનિ તે, લેઇ ગયુ તિહાંથુ સહી. ૩
શતાનીક કર્ણકૂંઅર સુકુલનુ, ધ્રષ્ટકેતુ સાહ્‌મૂં જાઇ.
બિહૂ સુભટ સરખા આવિઆ; સઙ્ગ્રામ સબલુ થાઇ. ૪
કર્ણકૂંઅરિ બાણુ મૂકી, વિરથ કીધુ તે વીર;
તવ મિલી પાશિ આવિઆ, સુત દ્રુપદીના નરધીર. ૫
તેણિ સમિ ગુરુ વિચારી, ધરમ પાશિ જાઇ;
યોધા કો પાશિ નથી તત્ર, નથી કો તેહ્‌નિ સાહિ. ૬
એહ્‌વૂં વિચારી ધશ્યા તિહાં; પઞ્ચાલના તે યોધ,
રથ ચક્ર રાખી ધરમનાં, તેણિ બાણુ મૂક્યાં ક્રોધિ. ૭
તેણિ આવતુ રાખ્યુ દ્રોણુનિ, જિમ સિન્ધુ રિહિ મરજાદ;
સમીપિ આવ્યા ભીમ અર્જુન; ગાઢિ કરિ શઙ્ખનાદ. ૮
ફરી પાછુ દ્રોણુ કિહિ: "સાંભલિ દુર્જોધન્ન!
ધરમનિ કિમ સાહૂં અહ્‌મ્યો? પાશિ ભીમ નિ અર્જુન્ન. ૯

તત્કાલ એ મુકાવિ સહી, સો કરૂ આદિ ઉપાય,
ભીમ અર્જુન અદષ્ટ થાઇ, તવ ગ્રહેશ હૂં ગાઇ "　　૧૦
તેણિ સમિ બોલ્યુ સુશર્મા, કચ્ચિત દેશનુ નાથ
"વૈરાટ કેરા નગરનૂ મારરી, વેર છિ એ સાથિ　　૧૧
(અહ્મ્યો) પાચ ભ્રાત છૂ અતિ બલિઆ, કરૂ યુદ્ધ અર્જુન-સાથિ;
પ્રતિજ્ઞા પાલૂ ખરી હૂં, સુણિ તૂ, કૌરવ-નાથ!"　　૧૨
ઇમ કહી દક્ષિણ દિશા અનગા, ગયા પાચિ ભ્રાત,
પુન્યદાન કરી મોકલ્યુ એ, દૂત કિહિવા વાત　　૧૩
સુણી વાણી રાજા તણી, અર્જુન યુદ્ધિ જાઇ,
યુધિષ્ઠિર કિહિ "મારરી હાવિ, કુણ કરશિ સાહિ?"　　૧૪
અર્જુન કિહિ "ધૃષ્ટદ્યુમ્ન છિ, તે કરશિ તેહનુ અન્ત,
અભિમન, સાત્વિક, રાગરાઠ, રાખશિ સહી બલવન્ત"　　૧૫
ઇમ કહી અર્જુન આહ્મુ, સુશર્મા ગયુ વીર,
હાસિ કરતુ અતિ ઘણૂ, ગજનાદ કીધુ ધીરિ　　૧૬
કૃષ્ણ તે અર્જુનનિ કિહિ "એ રગિ છિ શા કાજિ?
મિ તુ એવૂ પ્રીછિ, હરખિ સ્વર્ગિ જાના આજ　　૧૭
તમ ચરણ-સમીપિ આરિ, ઊનરશ કરિ હાસિ"
ઇમ કહી પૂરયુ દેવ ત્ત, પાઞ્ચજન્ય, પડિઉ ત્રાસ　　૧૮
તેજ બ। સહુઇ ગયા, બાણુ તણુ કીધુ પ્રહાર,
નદી ચાલી રુધિરની નીક, થયુ છિ બહુ સંહાર.　　૧૯
તેણિ સમિ તિહા દ્રોણ ધાયા, આવ્યા ધરમનિ પાશિ,
સમીપિ દીઠા યુધિષ્ઠિરિ, પામિઆ મનિ ત્રાસ　　૨૦
ધીરજ આણી ધરયા ધરમ ગઇ, ધરિઆ ધનુષ નિ બાણુ
એક જુગન્ધર રાજા હતુ તેણિ, કરયુ પ્રહાર અતિશે જાણિ　　૨૧
મર્યાદા રાખી દ્રોણની, પછિ ઊપનુ ક્રોધ,
દસ બાણુ મારયા શિખણ્ડીનિ, પાચ અભિમન યોધ　　૨૨

વ્યાઘ્રદન્ત નિ સીધસેન સાત્ત્વિક, યુધિષ્ઠિરનિ દસ જાણિ;
પછિ મૂક્યાં સકલ યોધિ તિહાં, દ્રોણ-ઊપરિ બાણ. ૨૩
વલી બાણ ત્રણશિ મૂક્યાં, દ્રોણ ગુરુઇ આણી રીસ;
જુગન્ધર વાઘ્રદન્તની સેના, છેદ્યાં તેહૂનાં શીસ. ૨૪
તેણિ સમિ સુશર્માનિ જીતી, આવિઆ અર્જુન્ન;
કરિ દલ સંહાર જાતાં, પણિ યુધિષ્ઠિર-પાશિ મન્ન. ૨૫
ધર્મ આગલિ આવિઆ; આનન્દ અઙ્ગિ ન માઇ.
એહવિ સૂર્ય અસ્તાક્રાંત થયુ; સહૂ યોધ મન્દિરિ જાઇ. ૨૬
અમિત નિદ્રાવશિ થયા; ગઈ રાતિ થયુ પરભાત;
સકલ દલ મિલી આવિઆ, બિહૂ રણભોમિ વિખ્યાત. ૨૭
અર્જુનિ આવી બાણ મૂક્યાં: " કરૂં દલ-સંહાર."
તેણિ સમિ યોધ આવિઆ, બહુ ભૂપતિ તેણી વાર. ૨૮
સુધર્મા નિ વલી સુબાહુ, તેણિ કરવું યુદ્ધ અનન્ત;
પછિ બાણ મૂકી અર્જુનિ, તે બિહૂનુ આણ્યુ અન્ત. ૨૯
વલી ચેકિતાન યોધ હૂતા, સુશર્માના યેહ,
તિહાં ગયા અર્જુન યુદ્ધ કરવા, દક્ષિણ દિશાઇ તેહ. ૩૦
દસસહસ્ર નારાયણી યે, મોકલ્યા કૌરવની સાહિ;
નારાયણના વીર ગયા, તિહા યુદ્ધ સબલૂં થાઇ. ૩૧
પછિ ક્રોધ આણી અર્જુનિ, એક મૂક્યૂ તીવ્રબાણ,
વિશ્વકર્માઇ આપેલૂં છિ, અછેદિ તે નિરવાણ. ૩૨
તેણિ યોધ બહુ સંહારિઆ; વિકલ કીધા જાણિ;
અશ્વ ગજ નિ મહારથી, ધરણિ પડ્યા તિજી પ્રાણ. ૩૩
વલી વાયુ કેરૂ અસ્ત્ર મૂકિઉં, તવ નાઠા સહૂ કો યોધ;
ગજ અશ્વ રથ ત્રૂટી પડિ રણિ; અર્જુન કીધુ ક્રોધ. ૩૪
એક દસ શત સહસ્રધા, લક્ષ આયુધ મૂકિ જોડિ;
આગલિ જાતા વાધિ ઘણા, દસ લાખ થાઇ કોડિ. ૩૫

ઇમ બાણ મૂકી અર્જુનિ, દલ કરયૂં તિહાં સહાર;
તેણિ સમિ ધર્મરાઇનિ ઝેહ્‌વા, દ્રોણ કરિ છિ વિચાર. ૩૬

ઊથલુ

વિચાર દ્રોણિ કરી વેગિ, રથ તિહાં હાંકયુ સહી;
ભાઉ કિહિ: ધૃષ્ટદ્યુમ્ન તે સમિ, દ્રોણ આગલિ ગયા વહી. ૩૭
११०

કડવૂં ૪ થૂં—રાગ એજ

સઞ્જે કિહિ: સાંભલિ, રાઇ જી!
દ્રોણનિ દેખી ધૃષ્ટદ્યુમ્ન ધાઇ જી. १
•ઢાલ–ધાઇ આવ્યુ ધૃષ્ટદ્યુમ્ન: બાણ મૂકયાં ચ્યારિ;
દુર્મુખ આવ્યુ તેણિ સમિ; તેણિં કરયૂં યુદ્ધ અપાર. २
તેણિ સમિ તિહાં આવિઆ; દ્રોણિ વિચારયૂં મનિ;
"હાવિ સાહૂં હૂં ધર્મનિ; દૂર છિ ધૃષ્ટદ્યુમ્ન." ३
પઞ્ચાલનુ એ ભૂપતિ, શતજિત એહ્‌વૂં નામ,
તેણિ બાણ મૂકી દ્રોણનિ, મર્યાદ રાખી હામિ. ४
એહ્‌વૂં જોઇ ઝાક્રમ બાણ મૂકયાં, દ્રોણિ આણી એદ;
શતજિત સાથિ ભૂપતિનુ, કરયુ તવ શિરચ્છેદ. ५
વલી આવિઉ શતાનીક, વૈરાટનુ તે ભ્રાત;
ત્રણ બાણિ તેહનિ મારિઉ; પડ્યુ ધરણીપાત. ६
પછિ હાંકયુ રથ ઊતાવલુ; આવ્યા યુધિષ્ઠિરની પાશિ;
અકરમાત દ્રોણ આગલિ દેખી, ધર્મ પામ્યા ત્રાસ: ७
"સાહિ ઇહાં કોઇ છિ નહીં, સારથિ! રથ હાંકિ તતકાલ."
આવ્યા નાહ્‌સી અભિમન પાશિ, જિહાં ધૃષ્ટદ્યુમ્ન પઞ્ચાલ. ८
નાસતા દેખી ધરમનિ, ભીમ નિ ગરોરગચ ધાઇ;
દીઠુ વૃકોદર દુર્યોધનિ, દલ સર્વનિ લેઇ જાઇ. ९

પુત્ર પિતા તિહાં બિહૂ વીંટિઆ, તિહાં યુદ્ધ કરિ પ્રચણ્ડ;
અશ્વ ગજ રથ બહુ મહારથી, ભીમિ કરયા શતખણ્ડ. ૧૦

તેણિ સમિ ગુરુ આવિઆ, ધર્મરાઇ છિ યાંહિ;
ધૃષ્ટદ્યુમ્ન–સાત્વિક–સર્વ સેના, ધૃષ્ટસેન, અભિમન ત્યાંહિ, ૧૧
ધસ્યા તે સહૂ દ્રોણ–ઊપરિ; બાણ મૂકી એવ;
સાત્વિક અભિમન બાણ મારિ, વલી ધૃષ્ટદ્યુમ્ન અશ્વમેવ. ૧૨

શત્રુસેન–ધૃષ્ટસેનિ પાંચ બાણિ, વ્યાકુલ કીધા દ્રોણ;
"અહ્મો જીવતાં યુધિષ્ઠિરનિ, કુણ રે, સાહિ કોણ?" ૧૩
જોઇ પ્રાક્રમ દ્રોણ કોપ્યુ; બાણની કરી વૃષ્ટિ;
દઢસેન મારી પાડિઉ; યોધ નવિ દીસિ દષ્ટિ. ૧૪

એક ખેમરાજા મારિઉ, નવ બાણ મૂકી એવ;
એક છત્રજિતનુ કૂંઅર આવિઉ, તે પાડ્યુ અશ્વમેવ. ૧૫
દલ નિકન્દન ઇમ કીધૂં બહુ, ગુરુ દ્રોણિ આણી રીસ;
શોણિતની સરિતા વહી, પ્રલે કરિ જિમ ઈશ. ૧૬

યોધ પામ્યા ભઙ્ગ બહુ; દસ દિશિ નાઠા જાઇ.
ધર્મ–આદિ દ્રોણ–આગલિ, કુણિ નવિ રિહિવાઇ. ૧૭
પૂંઠ દેઇ સરવ પલિઆ; પાણ્ડુ–દલ થયાં ભઙ્ગ;
તવ શઙ્ખ પૂરયુ દ્રોણ ગુરુઇં; કૌરવ હરખ પામ્યા અઙ્ગિ. ૧૮

આનન્દ પામ્યુ દુર્યોધન; વજડાવ્યાં નીસાણ;
કરણ સુભટ આગલિ તિહાં, મુખ થિકુ ઉચ્ચરયુ વાણિઃ ૧૯
"આજ પાણ્ડવનૂં સેન નાસિ, પમાડુ યે હારિ;
આજ એહવા મારીઇ, નહીં આવિ બીજી વાર. ૨૦

ભીમ વીંટયુ સુહુ દિશિ, આપણિ યોધ અનન્ત;
પુત્ર સાથિ વૃકોદરનુ, આણીઇ તાં અન્ત. ૨૧
જીત આપણી નિશ્ચે હોઇ," એમ કિહિ દુર્યોધન.
કરણ કિહિઃ "એ આદિ છિ, ભીમ અનિ અર્જુન. ૨૨

અનેક વાઇક શ વદુ છુ? જુ જાણશિ એ ભીમ,
તુ દામ ટાલશિ આપણ, વલી દ્રોણ જીતનાનુ નીમ. ૨૩
પ્રભવ્યા દુ ખ દીધા ઘણા, તે વીસરિ કિમ આજ?
રખ્યુ એ નવિ ઓસરિ, જ્હા લગિ હોઇ પ્રાણ માંજ. ૨૪
એ ફરી હવ । આવશિ, દ્રોણનુ કરશિ નાશ,
ચાલુ આપણ સરવ જૈઇ, સાહિ ગુરુની પાશિ " ૨૫
એહવૂ સુણી કૌરવ આવિઆ, સકલ દલ લેઇ સંગિ,
પાણ્ડવ તિહા સવિ આવિઆ, તે મિલ્યા અંગોઅંગિ ૨૬
અન્ધ વલતુ બોલિઉ તિહા સાભલુ સઞ્જે' વાત,
દ્રોણિ પ્રાક્રમ બ. કરયૂ, મહાયોધ ખલિઆ ખ્યાતિ ૨૭
દ્રોણ-આગલિ કુણ નાઠા? રહ્યા કુણ? કિહિ, વીર!
અશ્વ એહના કુણ વર્ણ તે? કુણ સુભટ ગણધીર? ૨૮
(સુણી) સઞ્જે કિહિ સાત્વિકના છિ, અશ્વ શ્વેત સુજાણ,
યુધિષ્ઠિરના પીત વરણા, શ્યામ'ગ સહૂનિ જાણિ ૨૯
ભીમ ગ્રહિ દસ સહસ્ર મણની ગદા, અશ્વ ધૂમ્ર-રંગ,
ધનુર આપ્યૂ વાયુએ, તેહનિ, કુણ કરી શકિ ભંગ? ૩૦
ધનુર રાવણ હસ્તનૂ છિ, ઘટોત્કચનિ હાથિ
કેશ ઊભા, પીતવર્ણ અંગ, રાતા નેત્ર રાક્ષસનાથ ૩૧
અશ્વ રંગ કરી નવા નવા તેહનુ મેઇ ન જાણિ પાર,
મિલ્યા દલ બિહૂ અન્યોન્યિ, તેહનુ કહુ તુઝનિ વિસ્તાર ૩૨
ભીમ નિ કુમશરણ ભડિ, મુનિ કૃપા નિ સાત્વિક,
ક્ષત્રસેન આવ્યુ જયદ્રથ-સાહમુ, દ્રુપદ અનિ બાહ્લીક ૩૩
બિંદાનબિન્દુ વૈરાટસૂ વઢિ, વલી વઢિ ધરમ નિ શલ્ય,
અશ્વત્થામા નિ સુત અર્જુનનુ ધૃષ્ટદ્યુમ્ન ગુરુ સમતુલ ૩૪
શતાનીક પુત્ર ઊલક તણુ, ભૂતરાજિ કીધુ નાશ,
દ્રુપદીના પુત્ર છિ તિહા, કરણ આવ્યુ પાશિ ૩૫

જય વિજય નિ ભૂપિત, એણિ ત્રણનુ આણ્યુ અન્ત;
એહનિ આગલિ રહી કો નવિ સકિ, એહવુ સૂર્યપુત્ર બલવન્ત. ૩૬
અલુમ્બુસ નિ ગટોરગછિ, પાડ્યુ રાજ શકુનિ-સાથ;
એમ અન્યોન્યિ સંગ્રામ આવ્યા, સકલ પ્રથવી-નાથ. ૩૭
તેહવિ સમિ હસ્તી ચઢી આવ્યુ, રાય દુર્યોધન;
ભીમ ઊપરિ આવ્યુ ધશી; ઉરિ ગદા મારી તજિ. ૩૮

ઊથલુ

ગદા મારી ભીમનિ ત્યાહરિ, વૃકોદર ક્રોધિ ભરયુ,
ભાઉ કિહિઃ કૌરવપતિ; યુદ્ધ કરવા સઞ્ચરયુ. ૩૯
૧૪૯

કડવૂં ૫ મું—રાગ ગુડી

વૈશમ્પાયિન કિહિઃ સુણિ રાઇ! ભીમ સુભટ દુર્યોધન પ્રતિ જાઇ;
શામ ફેરવી મારી ગદા; ધજા ધનુષ હસ્તી પાડ્યુ તદા. ૧
કૌરવ-પતિ તવ વ્યાકુલ થયુ, એક મ્લેચ્છપતિ આવિઉ;
વીર વૃકોદરિ એક મેહલ્યુ બાણ, છેદ્યૂ શીશ; મ્લેચ્છિ તજિઆ પ્રાણ. ૨
નાઠુ દલ; કૌરવ પામ્યા ત્રાસ; તવ ભગદત્ત આવ્યુ ભીમનિ પાશિ;
સુપ્રતીક હસ્તીનૂં નામ; ચઢી શૂર આવ્યુ સંગ્રામિ. ૩
ધસ્યુ હસ્તી રથિ મૂક્યુ પાગ; ભાગી રથ અશ્વ કીધા બિ ભાગ;
સાહી સૂંઢિ કરી નાખ્યુ મહી; બહુ આંટા ભરી ગ્રીવા ગ્રહી. ૪
(તવ) કૌરવસેનિ થયુ જિજિકાર; (તવ) ભીમસેનિ મનિ કરયુ વિચાર;
ગ્રહી સૂંઢ, આંટા કાઢિઆ; ઉદર હેઠલિ તે પિશી ગયા. ૫
પ્રાગજિત એક દેશનુ રાઇ, હસ્તી ચઢી ભગદત્ત પ્રતિ જાઇ;
તેણિ આવી મુક્યાં બાણ; ચઢ્યુ કોપ ભગદત્તનિ જાણિ. ૬
તોમર સાંગિ હસ્તી પાડિઉ; પ્રાગજિત રાજા મારિઉ;
આવ્યા ધરમ સમલ સેના લઈ; સાત્ત્વિક આગલિ ઊભુ જઈ. ૭

હસ્તીઇ રથ સૂંઢિ ગ્રહી, ઊડાડીનિ નાખ્યુ મહી;
યાદવ આગિ ઊભા રહ્યા; નાખિ હસ્તી રથ નવિ જાઇ કિહાં. ૮

દન્તુસર પગનુ કરયુ પ્રહાર; બાહુ પાણ્ડવ દલનુ કરયુ સંહાર;
મદગલિત મારિ ઉન્મત્ત; કરિ યુદ્ધ અદ્ભુત ભગદત્ત. ૯
સુપર્વા એક રાજા નામ, અતિશિ તેણિ કરયુ સંગ્રામ;
ગજદન્તુસર રદિ ભેદિઉ, ભગદત્તિ મસ્તક છેદિઉં. ૧૦

તવ પાણ્ડવનિ પડિઉ ત્રાસ; ચુહુ દિશાઇ થયુ નાશ;
તવ અર્જુનિ દીઠુ દલભંગ, સંસપતકનુ મૂકયુ સંગ. ૧૧
દક્ષિણુ દિશા રણુ જીતી કરી, તવ હાંક્યુ રથ વેગિ નરહરિ;
આવ્યા ક્રોધ કરી મૂક્યાં બાણુ, ચઉદ ભગદત્તિ મારચાં નિરવાણુ. ૧૨

તે શર અર્જુનિ કાપ્યાં આવતાં; બીજાં મૂક્યાં મનભાવતાં;
પછિ પારથનિ ચઢિઉ કોપઃ "હાવિ હૂં એહનુ કરૂં લોપ." ૧૩
ત્રણ બાણિ ભાંજ્યુ રથ-ધ્વજદણ્ડ; હસ્તી-પાખર કીધા શતખણ્ડ;
તવ કોપ્યુ ભગદત્ત મહાવીર, હસ્તી એક કાઢયુ મહાધીરિ. ૧૪

હસ્તી ઊપરિ ચલાવ્યુ સહી; મૂક્યાં અર્જુન ઊપરિ બાણુ રહી;
તવ દીઠૂં અસ્ત્ર તે આવતૂં હરિ; તે લીધૂં રદિ આવતૂં ધરી. ૧૫
તવ રહ્યૂં અસ્ત્ર થઈ નિર્માલ્ય; અર્જુનની કીધી સમ્ભાલ;
જોઇ પાર્થ મનિ વિસ્મિ થયુ, શ્રીકૃષ્ણશું વાઇક બોલિઉઃ ૧૬

"સ્વામી! અધડતૂં કાં તહ્મ્યો કરુ? આનિ અસ્ત્ર તે પોતિ ધરુ;
હૂં કરિ નથી ધરતુ બાણુ? સહી છેદત આવતૂં નિરવાણુ. ૧૭
મિં યાહરિ કામ નીપજિ નહીં, તવ, પ્રભુ! રક્ષા કરજ્યો સહી.
કાં પ્રતિગ્ન્યાનુ કરુ છુ ભંગ?" તવ સુણી વચન બોલ્યા શ્રીરંગઃ ૧૮

"અરે અર્જુન! તૂં જાણતુ નહીં, હૂં ચ્યારિ રૂપિ રહુ છૂં સહી;
એકાન્ત કારણુ બીજૂં જૂઇ શ્રેષ્ઠ, એક નિદ્રા નવિ જૂઇ દષ્ટિ (?); ૧૯
હૂં સાથિ સહી જાણિ ચ્યારિ, લીધૂં અસ્ત્ર, તેહનુ કહૂં વિસ્તારઃ
નરકાસુર કહિ હતૂં એહ; પામ્યુ હૂં યાહરિ મારયુ તેહ. ૨૦

વૈષ્ણવ–અસ્ત્ર તૂં જાણિ સહી, એ સિહિવા કો સમરથ નહીં;
તે તુ મિં લીધૂં સહી આજ, હવિ અર્જુન! કરિ એહનુ ત્યાજ." ૨૧
એહવાં વાઇક શ્રીકૃષ્ણનાં સુણી, બાણવૃષ્ટિ નરિ કીધી ઘણી;
ઘણ્ટા ચે વિશ્વકર્માંની ઘડી, કટકા સાત થૈ પૃથવી પડી. ૨૨
તવ કોપ્યુ યુદ્ધ કરિ ભગદત્ત; પ્રેરયુ હસ્તી એક મહા ઉન્મત્ત;
તવ અર્જુનિ મૂકયૂં બાણ; પિંડૂં રુદિ શિર ભેદ્યૂં જાણિ. ૨૩
પાડિ ચીસ ચાલવાની નહીં ગત્તિ; ચાંપી પાગ પ્રેરિ ભગદત્ત;
થયુ વ્યાકુલ માનિ નહીં, દરિદ્રની સ્ત્રી પિરિ સહી. ૨૪
તે શરીર સંકુચી પડિઉ મહી, અરધચન્દ્ર અર્જુનિ ગ્રહી;
મારયૂં રદિ ભેદ્યૂં સહી જાણિ; પડ્યુ ભગદત્ત તિજિઆ પ્રાણ. ૨૫
પછિ કૌરવસેના વ્યાકુલ થઈ; શકુનિના બિ પુત્ર આવ્યા સહી;
એક બાણ મારી અર્જુનિ, ભેદ્યૂં રુદિ; પમાડયુ પતન. ૨૬
વલી પાચશિ આવ્યા યોધ; તે મારયા પાર્થિં મનિ ધરી ક્રોધ;
પછિ શકુનિ આવ્યુ તત્ખેવ; બહુ માયા કીધી અવશ્યમેવ. ૨૭
તવ બહુ આયુધની કીધી વૃષ્ટિ; અન્ધકાર માહિ કો નવિ દીસિ દષ્ટિ;
જ્યોતિ–અસ્ત્ર મૂકયૂં તેણી વાર, અર્જુનિ તવ ટાલ્યુ અન્ધકાર. ૨૮
તવ જલ–અસ્ત્ર મૂકયૂં શકુનિ; સૂરય–અસ્ત્ર મૂકયૂં અર્જુનિ;
સૂકયૂં જલ; શકુનિ પડ્યુ દષ્ટિ; તવ અર્જુનિ કીધી બાણની વૃષ્ટિ. ૨૯
સહી ન શકયુ; નાહ્નુ તત્ખેવ; દેવદત્ત પૂરયુ અવશ્યમેવ;
અર્જુનિ દલ કરયૂં સહાર; દ્રોણાચારય આવ્યા તેણી વાર. ૩૦
તવ ધૃષ્ટદ્યુમ્ન આવ્યુ રણધીર; કરિ યુદ્ધ અન્યોઅન્યિ વીર;
પઞ્ચાલનુ એક નીલક નામિ, કરિ દ્રોણસુત–સાથિ સઙ્ગ્રામ. ૩૧
અશ્વત્થામાઇ એક બાણ મૂકિઉં; નીલરાજાનૂં મસ્તક છેદિઉં;
ભીમસેન તવ ક્રોધે ભરયુ, રથ મૂકી રણ માંહિ પરવરયુ. ૩૨
પછિ કૌરવપતિઇ મૂકયા પઞ્ચાસ, તવ કર્ણ સુભટ આવ્યુ ભીમ–પાશિ;
અન્યોઅન્યિ બહુ મૂકિ અસ્ત્ર, નાનાવિધનાં તે તિહાં શસ્ત્ર. ૩૩

તવ દ્રોણાચારય આવ્યા અવશ્યમેવ, પછિ ધૃષ્ટદ્યુમ્ન ધાયુ તત્ખેવ;
ભૂતલ્લ ભમિ તવ બિહૂ રાઇ, ધૃષ્ટદ્યુમ્ન ઊપરિ તે ધાઇ. ૩૪
દ્રુપદસુતિ મનિ આણિ રીસ; બિહૂ ભૂપતિનાં છેદ્યાં શીસ;
કર્ણ દ્રોણ—આદિ સહૂ મિલિ; કરિ યુદ્ધ સાત્વિક 'ભીમશૂં વલી. ૩૫
દ્રોણિ પાણ્ડવ-દલ કીધૂં નાશ; ભીમપ્રહારિ કૈરવ સહૂ ત્રાસિ;
અન્યોઅન્યિ દલ પડિઉં મહી; સૂર્ય અસ્તાક્રાંત પામ્યુ સહી. ૩૬
આપ—આપણિ મન્દિરિ જાઇ, સઞ્જે કિહિ: સુણિ, કૈરવરાઇ!
ભાઉ કિહિ: શ્રોતા સહૂ સુણ, અનન્ત મહિમા શ્રીહરિ તણ. ૩૭
૧૮૬

---

૩. અભિમન્યુવધપર્વ—

કડવૂં ૬ ઠ્ઠૂં—રાગ એજ

વૈશમ્પાયિન કિહિ: સુણિ, રાય! પૂરવ તાહ્‌રાનુ મહિમાઇ;
ગઈ રાતિ; હવુ પ્રાતઃકાલ; દ્રોણ કહિ ગયુ દુર્યોધન ભૂપાલ. ૧
નામી શીસ મુખિ ઇમ બોલિઉ;
"સ્વામી! તહ્મ્યો વર આપ્યુ, તે શુ થિઉ?
આવ્યુ હાથિ શિ મૂકુ ધર્મ? રાખુ, તે મુઝિ કુહુનિ મર્મ." ૨
સુણી વાઇક બોલ્યા ગુરુ દ્રોણ: "અર્જુન છતાં ધર્મનિ સાહિ કોણ?
'એ સહી જાણ નર—અવતાર, રથ હાકિ યેહ્‌નુ જગદાધાર.' ૩
ઇન્દ્ર-ઈશિ એ નહીં જીતાઇ, તુ મિં કિમ સન્મુખ જોવાઇ?
જુ તૂં મુઝનિ કિહિ આજ, કરેશ યુદ્ધ અદ્ભુત, તાહ્‌રિ કાજિ." ૪
દુર્યોધન ચરણિ લાગી કિહિ: "સ્વામી! તૂં રાખિ તુ રાજિ રિહિ;
કાલિ અર્જુનિ મારયુ ભગદત્ત, સેન સહૂનુ આણ્યુ અન્ત. ૫
તેહ્મ્યો યેહ્‌વાનિ કરયા મૂર્ચ્છાઇ, અભિમન યે બાલક કિહિવાઇ."
એમ કહીનિ લાગ્યુ પાઇ; પછિ કિહિ દ્રોણ: "સુણિ, કૈરવરાઇ! ૬

અથવા આજ અભિમનનિ હણૂં, કારણ કહૂં વલી તેહજ તણૂં:
જો અર્જુન કહીં વેગલુ જાઇ, એક યુદ્ધ વિકટ કરૂં હૂં, રાઇ! ૭
તો ભેદવા આંહિ કો સમરથ નથી, વિના અર્જુન મારૂં, એક મહારથી."
દ્રોણિ પ્રતિગ્ન્યા લીધી નિરધાર; શલ્યસુત બોલ્યુ તેણી વાર: ૮
" હૂં અર્જુનનિ જૈશ લઈ, તહ્મ્યો યુદ્ધ-યુદ્ધ કરજ્યો નિર્ભિ થઈ."
સુણી કૌરવપતિ હરખ્યુ સહી; ઇમ વાત સહૂ નિર્ભિ કહી. ૯
શલસુતનિ સુશર્માં સાથિ સંગ્રામ; હરિ-અર્જુન ગયા તે ઠામિ;
ચક્રાવુ ગુરુઇ કીધુ સહી, મોટા યોધ મહારથી મધિ રહી. ૧૦
નાહ્‌ના વીર તે આગલિ થયા; વૃદ્ધ હતા તે પાછલિ રહ્યા;
દસ સહસ્ર યોધાનિ લઈ, આગલિ લખમણ ગયુ સજ્જ થઈ. ૧૧
શકુનિ, કર્ણ, શલ, દુર્યોધન, મધિ દ્રોણસુત નિ દુઃશાસન,
મુખિ દ્રોણિ રાખ્યુ જિદ્રથ, અચલી ભીમ જીતવા સમરથ. ૧૨
કરી યુદ્ધ વજડાવ્યાં નીસાણ; દ્રોણિ વલતાં મૂક્યા બાણ;
ઇચ્છા ધર્મ સાહ્‌વાની ધરી, પાણ્ડવદલ માહિ બેઠ્યા તુરી. ૧૩
સાત્વિક ભીમ શિખણ્ડી ધૃષ્ટદ્યુમ્ન, પાચ પુત્ર દ્રુપદીનાથ અભિમન;
વૈરાટ દ્રુપદ-આદિ વલી, ધર્મ સહિત સવિ બિંહા મિલી. ૧૪
ચક્રાવાની જાણી વાત, દ્રોણાચારિ કીધુ ઉત્પાત.
(પછિ) ધરમરાઇ મનિ કરિ વિચાર, અભિમનશં બોલ્યા તેણી વાર:૧૫
" ચક્રાયુદ્ધ રચ્યુ ગુરુ દ્રોણિ, તૂં સમરથ વિના ભેદિ કોણ?
એક જાણિ અર્જુન-રણછોડ, તે આપણનિ દેશિ બોડિ. ૧૬
તૂં તુ જાણિ સહી એ ભેદ, જીતિ કૌરવનિ, યુદ્ધ એ છેદિ."
ધર્મ તણા એહવાં સુણી વચન, કર જોડી ઇમ કિહિ અભિમન: ૧૭
" હા સ્વામી! ભેદૂં, દલ હણૂં, પણિ નથી લહિતુ નીસરવાં તણૂ;
'પિશી સહૂ જાણું કરી છેદ; નીસરવા નવિ જાણૂં ભેદ.'' ૧૮
સુણી વચન ધરમ બોલ્યા વલી: " અહ્મ્યો રક્ષા કરશૂં સરવ મિલી;
"[illegible] ની આર " ૧

ભીમ કહિઃ "સુણિ, પુત્ર! સર્વદા, મારી ભર્જું કરૂં મારી ગદા;
તૂં આગલિથી કરજ્યે દ્વાર; પૂંઠિ અહ્મ્યો કરશું સંહાર." ૨૦

સુણી ધરમ–ભીમ તણાં વચન્ન, નામી શીસ ઊઠયુ અભિમન્ન;
કોપ સહિત અઙ્ગ તિહાં કડકડિ, પ્રથવી–ભારિ શેષ ઓડુ પડિ! ૨૧
ધનુષબાણુ બહુ ભાથા ભરી, સેવક રથ લ્યાવ્યુ સજ કરી;
પિહિરી ટોપ થયુ આરૂઢ; જોઇ યોધા થયા દિગ્મૂઢ. ૨૨

શઙ્ખનાદ સ્વર વેગિ કરી; હાંકયુ રથ, તલિ આવ્યા તુરી;
અતિ બલ ગર્વિષ્ટ હરખિ ભરયુ, કૌરવદલ–જુદ્ધ જૈ ભેલુ કરયુ. ૨૩
સૂરય–ઉદિ માડયુ સઙ્ગ્રામ, શઙ્ખનાદ–સ્વરિ છાડી હામ;
બાણવૃષ્ટિ અભિમન બહુ કરિ; પૂંઠલિ પાણ્ડવ–દલ પરવરિ. ૨૪

ભલુ વીર અભિમન ઇમ ભડિ; રૂંઢ–મૂંડ અવની રડવડિ;
રહ્યા આગલિ તે કીધા ચૂર; કરી ધીર ગઢ માહિ પિઠુ શૂર. ૨૫
વજડાવ્યાં વાજિત્ર કૌરવિ; નીકલવા સમરથ નહી હવિ,
આવી દ્વારી ઊભુ દુષ્ટ જિદ્રથ; તિહાં પિસવા કો નહી સમરથ. ૨૬

પિઠુ વીર અભિમંન જુદ્ધ માંહિ, અનન્ત દલ યોધા છિ ત્યાંહિ;
પાર્થપુત્રિ મનિ આણી કોપ, સકલ સેનનુ કીધુ લોપ. ૨૭
અભિમન મારિ આયુધ–ઘાઇ, ગજરથ હય બહુ કટકા થાઇ;
મેહ્લિ બાણુ જૈયનિ ત્રિશલ, ફરશીં છેદિ કટકનાં મૂલ. ૨૮

સબલ સાગિ લોહની તરવાર, મારી કટકનુ કીધુ સંહાર;
મસ્તક પડતાં દીસિ ઇમ્મ, તાડ તણાં ફલ મહી પડિ જિમ્મ. ૨૯
કાપી ધનુષ–ધજા પાડ્યા તુરી; કાપિ જોતર રથ ચક્ર જૂસરી;
ત્રૂટિ આભૂષણુ રત્ન શોભા થે ઘણી; પાડ્યાં કુણ્ડલ મુગટ મહામણિ. ૩૦

પડિ અઙ્ગથી આયુધ આથડિ; પાડી ચીસ નિ યોધા પડિ;
અર્જુન–કૂંઅરનિ ચઢિઉં શૂર, જિમ વાધિ સાગરનૂં પૂર. ૩૧

પડ્યુ ત્રાંસ શ્રવણિ સાંભલી, આવ્યા કૌરવ યોધા મિલી;
કૃપાચાર્ય, કર્ણ, કૃતવર્મા, શલ્ય, વેરી વાયસ મિલ્યા સકલ. ૩૨

દ્રોણસુત સાથિ દુઃશાસન, શકુનિ સાથિ રાઇ દુર્યોધન;
આવ્યા યોધ સહૂ કૌરવ તણા, બાણ તણી વૃષ્ટિ કરતા ઘણા. ૩૩
અભિમનિ બાણ મૂકી છેદિઆં, વલી ત્રણ ત્રણ સહૂનિ ભેદિઆં;
દસ બાણિ મારિઉ કર્ણ; કમ્પારવ થૈ પડિઉ ધરણ્ય. ૩૪
અસ્વમેશ્વર, સુખણ્ડ, બલવન્ત, દિવ્યલોચનનુ આણ્યુ અન્ત;
મોટા ભૂપતિ ત્રણ કરિઆ નાશ, તવ શલ્ય મુદ્રેશ્વર આવ્યા પાશિ. ૩૫
તવ મૂકિઆં પારથપુત્રિ બાણ; છેદ્યા માદ્ર; મૂર્છા થૈ જાણિ;
જોઇ કૌરવ સહૂ નાશી ગયાં; તિહાં દ્રોણાચાર્ય એકરથી થૈ રહ્યા. ૩૬
'જિ જિ' શબ્દ કર્યુ સહૂ દેવિ, શઙ્ખનાદ કૂંઅરિ કીધુ તતખેવ;
તવ આવ્યુ શલ્યનુ યે ભ્રાત; એક બાણિ કીધુ મહીપાત. ૩૭
સગા ઇષ્ટ શલ્યના બિહૂ યેહ, અભિમનિ સહૂ મારચા તેહ.
પામ્યા ત્રાસ સહૂ અભિમન થકિ; તેહૂનિ પાશિ કો આવી ન સકિ. ૩૮
કૃપાચારય સુગુરુ ઉચ્ચરિઃ "જુયો, અભિમન યુદ્ધ કિહિવુ કરિ?
મહા યોધ અતલી-બલવન્ત, સહી આપણ આણિ અન્ત." ૩૯
સુણી દુર્યોધન વિરિમ થયુ; કર્ણ શલ્ય સાહમૂં જોઈ બોલિઉ;
"એ અર્જુન-સુત બલવન્ત સહી;
તહૂમ્યો મારુ; બાધુ; ફરી મિલશિ નહીં." ૪૦
સુણી વચન કિહિ દુઃશાસન્નઃ "હૂં હવડાં છેદેશ તેહૂનૂં તન્ન."
એમ કહી મૂકયા બહુ બાણ; છેદ્યાં કૂંઅરિ; મુખિ બોલ્યુ વાણિઃ ૪૧
"તિં દમી સાધ્વી; કાઢ્યાં ચીર; હવડાં, દુષ્ટ! તાહરૂં પાડૂં શીર."
પારથ-પુત્રિ મનિ આણી રીસ, તીવ્ર બાણ મૂકયાં પઞ્ચવીસ. ૪૨
રુદિ ભેદી જિમ પિસિ કાલ, રથ-ઊપરિથુ પડયુ તતકાલ,
સારથિ રથ લેઇનિ નાઠુ જાઇ; દેખી કૌરવ સહૂ વ્યાકુલ થાઇ. ૪૩
પાણ્ડવિ વજડાવ્યાં નીસાણ. શઙ્ખનાદ અભિમનિ કરયુ જાણિ;
ધર્મ ભીમ પામ્યા ઉલ્લાસ. કૌરવ-દલ માહિ પડિઉ ત્રાસ. ૪૪
વૈશમ્પાયિન કિહિઃ સુણિ, રાઇ! અભિમનનુ તૂં હિ કહૂં મહિમાઇ;
ભાઉ કિહિઃ શ્રોતાજન! સુણ, શ્રીહરિ મહિમાનુ જસ ઘણ. ૪૫

કડવું ૭ મું—રાગ એજ

સઞ્જે કિહિ· સાંભલિ, રાજન્ન ! યુદ્ધિ હારયુ છિ દુઃશાસર્ન્ન;
તવ તિહા આવ્યુ કર્ણ સુજાણ, અભિમન ઊપરિ મૂકયાં બાણ. ૧
કીધી વૃષ્ટિ, સહી છયાહુ ભાણ; પાર્થપુત્ર તવ બોલ્યુ વાણિઃ
"આવુ, કાકાજી ! સેવા કરૂં; રણસઙ્ગ્રામિ હૂં નહીં ઊસરૂં." ૨
સિત્તેર સહસ્રનુ કીધુ પ્રહાર; ધજા ધનુષ કાપ્યૂં તેણી વાર;
ઢાકયુ કર્ણ; રથ દીસિ નહીં,
"ભલુ, ધન્ય, ધન્ય," સવિ કો કિહિં સહી. ૩

કર્ણ કિહિઃ "બાલક એ હોઇ, એહૂનિ શ્યૂં મારૂં હૂં તે સોહિ ?"
આપ કૂંઅરનિ કહૂંઃ " કર ઘાતિ. તવ કર્ણ તણુ સુત આવ્યુ ભ્રાત. ૪
કરયુ અભિમન સાથિ સઙ્ગ્રામ; સબલ યુદ્ધ કીધૂં તેણિ ઠામિ;
બિહૂ યોધિ મિલી મૂકયાં બાણ; અભિમનિ છયાયુ રથ–ભાણ. ૫
અર્જુન–કૂંઅરનિ ચઢિઉ કોપ; કાપી શસ્ત્ર નિ કીધુ લોપ;
એક તીવ્ર બાણ અભિમનિ મૂકિઉં; કર્ણસુતનૂં મસ્તક છેદિઉં. ૬

તવ તિહાં વર્ત્યુ હાહાકાર; પાછુ રથ કર્ણિં વાલ્યુ તેણી વાર;
તેણિ અનન્ત દલ કરયુ સઙ્ઘાર; હય ગજ રથ નવિ જાણૂં પાર. ૭
છેદી અમ્બાડી; ચક્ર જૂસરી; દ્રોણિ મોકલ્યા ગજ બહુ ફરી;
તેણિ ચાપી મારયા યોધજ બહુ; તેહ તણી સઙ્ખ્યા નવિ લહૂં. ૮
અભિમન મારિ આયુધ ધાઇ, યોધ તણા શત કટકા થાઇ.
કૌરવદલ ફરી વલ્યૂં ચઉ પાશ, ધૂમજવાલા લાગી આકાશિ ! ૯
એકી ગઢ માહિ એકલુ અભિમન્ન; યુદ્ધ માહિ રહ્યા બહુ રાજન્ન;
અભિમન–શોભાં કહી નવિ જાઇ, હસ્તિયૂથ માહિ જિમ ભૃઙ્ગરાઇ ! ૧૦
વૈશમ્પાયિન કિહિઃ સુણિ રાઇ ! સકલ યોધ પાણ્ડવના ધાઇ;
ધર્મ, ભીમ, નિકુલ, સિહિદેવ, ધૃષ્ટદ્યુમ્ન, સાત્વિક અશ્વમેવ. ૧૧
રક્ષા કરવા અભિમન તણી, આવ્યા યોધ સેના લેઇ ઘણી.
યુદ્ધ તણુ કરવાનિ ભઙ્ગ, ગદા ભીમ ગ્રહી ઊભુ સઙ્ગિ. ૧૨

ત્રૂટી દલ પડિઉં ચઉ પાશિ; બહુ યોધાનુ કીધુ નાશ;
ધૃષ્ટદ્યુમ્ન સાત્વિક ઇમ ભડિ, રૂંઢમૂંડ અવની રડવડિ. ૧૩
અનન્ત દલ કીધૂં સંહાર; આવ્યા યુદ્ધ તણુ જહાં દ્વાર;
તિહાં જિદ્રથ ઊભુ વીર; એ સમોવડિ નહીં કો ધીર. ૧૪
બાણવૃષ્ટિ કીધી તેણિ ઘણી; છેદી સેના પાણ્ડવ તણી.
ભીમ-આદિ યોધ સવિ કોઇ, જિદ્રથિ હારિ મનાવ્યા સોઇ. ૧૫
અચલ મેરુ જિમ હાલિ નહી, તિમ જિદ્રથ મુખિ રહ્યુ સહી;
કૂંઅર એકલુ છિ યુદ્ધ માંહિ; કો પામિ નહીં જાવા ત્યાંહિ. ૧૬
ધર્મ ભીમ બહુ કરિ ઉપાય, જિદ્રથ આગલિ નહીં જવાય;
"હાઇ, હાઇ, હાવિ શૂં થશિ ? એકલા કૂંઅરનિ અહીં મારશિ." ૧૭
ઇમ દુઃખ ધરી ધર્મ આણીનિ ખેદ:
સુખ તણુ પુત્ર લિહિવુ નથી ભેદ;
હુઇ અર્જુન તુ કાઢિ સહી; અહ્મ્યો કોઇ જાવા સમરથ નહીં. ૧૮
રહ્યુ દુષ્ટ દ્વારિ જિદ્રથ; પિસવા દિઇ નહીં સમરથ."
ઇમ ધરી ક્રોધ ચાલ્યા શૂર, મારી કટક કીધૂં તે ચૂર. ૧૯
વલી આવી દ્વારિ લાગા સોઇ, પણિ પિસવા નવિ પામિ કોઇ;
સુણી અન્ધ કિહિઃ સઞ્જે ! સુણ, એ સન્ધે મુઝનિ ઊપનુ ઘણુ. ૨૦
જિદ્રથનિ એવડું પ્રાક્રમ્મ, યેથા દૂર રહ્યા ભીમ નિ ધર્મ !
કુણ પુણ્ય-મહિમાઇ કરી; તે કારણ મુનિ કુહુ વિસ્તરી. ૨૧
સઞ્જે કિહિઃ તૂં સાંભલિ, રાઇ ! એ બલિઉ શિવનિ મહિમાઇ;
દ્રુપદીનિ છલ કરવા કાજ, અન્ન-ઉદક જિદ્રથિ કીધુ ત્યાજ. ૨૨
બિહુ શિવનૂં ધરીનિ ધ્યાન; આવ્યા રુદ્ર કિહિઃ "માગિ વરદાન."
જિદ્રથ કિહિઃ "વર આપુ સહીઃ હૂં પ્રતિ પાણ્ડવ ચાલિ નહીં. ૨૩
કૃપા કરુ મૂંનિ, શિવરાઇ ! મુઝથી પાણ્ડવ પ્રાજે થાઇ."
સુણી વચન શિવ બોલ્યા ઇમ્મઃ "અર્જુન પ્રાજિ પામિ કિમ્મ ? ૨૪
હરિ વશિ, યેહનુ હાકિ રથ, તેહનિ જીતવા કોણ સમર્થ ?
નરનૂં પ્રાક્રમ હૂં લહૂં નહીં; ચ્યારિ પાણ્ડવ ! તૂં જીતિ સહી. ૨૫

અર્જુન છિ તિહાં નર-અવતાર, તેહનુ કો નવિ જાણિ પાર;
તે વિના જીતશુ પાણ્ડવ ચ્યારિ."
શિવિ વર આપ્યુ સ્વપન-મુઝારિ. ૨૬
તે કારણ માટિ, સુણિ, રાઇ! પાણ્ડવ કુણિ નહીં તિહાં પિસાઇ;
રણુ દ્વાર રાખી જિદ્રથ; કરિ યુદ્ધ ભીમશું સમરથ. ૨૭
તવ યુધિષ્ટિર મેહ્લ્યા બાણ; કાપી ધજા ધનુષ, તે નિશ્ચે જાણ;
ભીમિ રથ ભાજી કરયુ ચૂર; પણિ પિસવા નવિ પામિ શૂર. ૨૮
વુહુ-મુખિ કરિ અભિમન્યુ જોઇ; પૂંઠિ સાહિ નવિ દીસિ કોઇ;
સ્રુત મન જાણી આણ્યુ કોપ,
પે આગલિ આવી, કરિ તેહનુ લોપ. ૨૯
સૂંઢ અંકુશ અમ્બાડી ધજ, કાપિ બાણિ બહુ પાડિ ગજ;
કાપિ રથ પૈડાં જૂસરી; વાંસબન્ધ આંકડા નિ ધરી, ૩૦
થૈ કટકા ઊડિ આકાશિ; અશ્વ સારથિનુ કરિ નાશ;
રત્નજડિત કુણ્ડલ આભૂષણ સહી, તેણિ અતિ શોભા પામી મહી. ૩૧
વ્રખસેનનુ રથ ભાંજિઉ; અવન્તીનુ રાજા ગાજિઉ;
પાશિ આવી ન સકિ કોઇ; રહ્યા વેગલા ડગમગ જોઇ. ૩૨
પે આગલિ આવિ તેહનુ નાશ; વીંટી પોંહ રહ્યા સુહુ પાશિ;
રુકમરથ કૂંઅર શલ તણુ, બોલ્યુ વચન: "કૌરવપતિ! સુણ." ૩૩
દીધી ધીર ઇમ કહી: "રાજન્ન! હૂં હવડાં હણું અભિમન્ન."
ઇમ કહી બાણ મૂક્યાં અનેક; પછિ અભિમનિ મારયૂં બાણજ એક. ૩૪
રુકમરથ મરણ પામ્યુ સહી; આવી સકલ સેના તેહની વહી;
કોટાનકોટિ આવ્યા બહુ ધીર; સુહુગમ માંહિ વીંટયુ અભિમન વીર. ૩૫
દુર્યોધન દેખી તવ હસ્યુ; બહુ દલ જાણી આનન્દ વસ્યુ;
કૂંઅરિ અતિ મનિ આણી કોપ, ગાન્ધર્વાસ્ત્ર લીધૂં કરવા લોપ. ૩૬
તેણિ મારી તિહાં સેના બહુ; ગજરથ-અશ્વ બહુ; રાખ્યા નવિ લહૂં.
સાત મહીપતિનુ આણ્યુ અન્ત, કરી યુદ્ધ અતિ બલવન્ત. ૩૭

પામ્યા નાસ સુહુ પાશિ ભમિ દુર્યોધન આવ્યુ તેણિ સમિ;
લખમણ આવ્યુ રાયનુ તન્ન, તેનિ વ્યાકુલ કીધુ અભિમન્ન. ૩૮
નેત્રિ ક્રોધ, મુખિ બોલિ વાણિ· "હવડા હું ત લૂરા લેઉં પ્રાણ,
કહૂ છૂં તે તું ભ્રાતજ માટિ, રાભલિ મોકલૂ સ્વર્ગજ-વાટ" ૩૯
મૂક્યૂં બાણ અભિમનિ ઇમ કહી, મુગટ સહિત મસ્તક પાડ્યૂ મહી,
હાહાકાર થયુ તવ ત્યાહિ, અતિ આક્રન્દ કૌરવ-દલ માહિ ૪૦
સઞ્જે કિહિ સાભલિ, રાજન્ન! અતિ દુ:ખ પામ્યુ દુર્યોધન,
આણી ક્રોધ મૂક્યુ નિ:શ્વાસ, વલિ ચઉદ સહસ યોધા કીધા નાશ ૪૧
તે અભિમનિ મરણ પમાડ્યા મહી, તવ કૌરવ ભિ પામ્યા છિ સહી.
વલી યોધા આઠ સહસ, હસ્તી સાતશિ આવ્યા મદમસ્ત, ૪૨
તે સગવિનિ છેદી પાડ્યા ધરણ્ય, યે આવ્યા તે પામ્યા છિ મરણ,
એકલુ યુદ્ધ કરિ, બહુ કીધા નાશ, હેઠી કોઇ સાહિ નહી એહૂનિ પાશિ ૪૩
જિદ્રથ યુદ્ધ કરી રહી દ્વારિ, પિસવા કો નવિ પામિ નિરધાર,
યુદ્ધ માહિ અભિમન એકલુ ભડિ, દેખીઇ ગ્રાસ જિમ તાડફલ પડિ! ૪૪
બાહિરિ ભીમ દલનુ કરિ અન્ત, ધર્મ સાત્વિક ધૃષ્ટદ્યુમ્ન બલવન્ત,
કરિ યુદ્ધ મનિ આણી ખેદ, શિવવચનિ જિદ્રથ થયુ અભેદિ ૪૫
અર્જુન વિના કુણ કરિ નાશ? સુણી ધૃતરાષ્ટ્ર થયુ ઉલ્હાસ.
ભાઉ કહિ શ્રોતા! સુણ સહી, શ્રીહરિ વિના બીજુ કો નહી. ૪૬
૨૭૭

કડવું ૮ મૂ—રાગ સારઙ્ગ

સઞ્જે કિહિ ધૃતરાષ્ટ્ર! સુણ, યુદ્ધિ આવ્યુ દુર્યોધન્ન,
તે સરવ સાથિ એકલુ, કરિ યુદ્ધ તે અભિમન્ન ૧
બહુ બાણ મારી પાર્થપુત્રિ, કરચા તે સહૂ ભઙ્ગ
પછિ ક્રોધ કરી આવિઉ, જિદ્રથ તેહ અભઙ્ગ ૨
તુરંગમા વીટ્યુ અભિમનનિ, ત્રૂટી પડ્યા અશ્વમેવ,
બહુ પારધિ મિલી ઘેરિઉ, મરઘનિ તત્ખેવ. ૩

વન્દાર હણ્યુ એક ભૂપતિ; કૃતસુત આણ્યુ અન્ત;
પછિ ધરયુ બેહદ્દબલ દ્રોણનુ સુત; કૃપા કરંણુ બલવન્ત. ૪

એહેંસી મારાં કૃપાચારયનિ; પચાસ બેહર્દલ-ધીશ;
દસ બાણ મારયા અશ્વત્થામાનિ; કર્ણનિ એકવીસ. ૫

ઇમ બાણ આવિ દશોદિશિથી; પછી ચઢી કુંઅરનિ રીસ;
કૃપા કીધુ વિરથ મારી, બાણ તે પચવીસ.

પછિ અશ્વત્થામાઇ મૂકિઆં, પચવીસ અન્યોઅન્યિ;
વલિ સાઠિ મેહ્લ્યાં કૃતવર્માઇ, સિત્તેર તે અભિમન્નિ. ૭

પુત્ર-રક્ષાકારણિ વલિ સાત, દ્રોણિં મૂક્યાં બાણ;
લઘુલાઘવી વિદ્યા કરી, નીફલ કરયાં નિરવાણ. ૮

એક અસ્ત્ર લેઇ દ્રોણ-ઊપરિ, કુંઅરિ મૂક્યૂં બાણ-કાલ;
તે અશ્વત્થામાઈ આવતૂં, છેદિઉં તત્કાલ. ૯

એક દેશ કોશલ તણ ભૂપતિ, બેહર્દલ વિખ્યાત;
તેણિ યુદ્ધ કરયૂં અતિ ઘણૂં, અદ્દભુત અભિમન સાથિ. ૧૦

ધજા ધનુષ કાપી વિરથ કીધુ, તવ ખડ્ગ લીધુ હાથિ;
ક્રોધ કરીનિ બાણ મૂકી મસ્તક છેદ્યૂં મુગટ સહાતિ. ૧૧

પછિ આવ્યા યોધ તેહ્‌ના, સહસ્ર દસ સંગ્રામિ;
ક્ષણ એક માંહિ પાર્થપુત્રિ, હણ્યા તે સહૂ-ઠામિ. ૧૨

પછિ કર્ણિં મૂકિઆં, શર તિહાં પઞ્ચાસ;
તે દેહ વેધી નીસરયાં; તેણિ કુંઅર પામ્યુ ત્રાસ. ૧૩

રગત ચાલ્યૂં શરીરિ બહુ, તેણિ થયૂં અતિશિ દુઃખ;
દૂરથી દષ્ટિ દેખીઇ, જાણિ, ફૂલ્યાં કેસૂ-વ્રખ્ખ ! ૧૪

તવ ક્રોધ કરી અભિમનિ બાણ, મૂક્યાં તીક્ષણ-માત્ર;
રુધિર ચાલ્યૂં દેહિ કર્ણનિ, હવૂં જાજરૂં ગાત્ર. ૧૫

રથ પાલા લેઇ નાઠા, તેહ તણ, કુંઅરિ આણ્યુ અન્ત;
એહવિ માગધપતિ વેગિ, આવિઉ તિહાં બલવન્ત. ૧૬

એક બાણ-પ્રહારિ થયુ વ્યાકુલ; પડ્યુ પૃથ્વી-મુઝારિ;
વલિ કેતિકા અશ્વ કુન્જર, તેહ્‌ના હણ્યા ત્રણિ વાર. ૧૭

પછિ પુત્ર આવ્યુ દુઃશાસનતુ, તેણિ કરયૂં યુદ્ધ અનન્ત.
"વસ્ત્ર કાઢયાં મુઝ માતનાં તાત તાહ્‌રિ; હાવિ આણૂં તાહ્‌રુ અન્ત. ૧૮
રખિ નાહ્‌સી જાતુ તૂં;" એમ કહી, કૂંઅરિ કીધુ કોપ;
પાંચ બાણ મારી અશ્વસારથિ, પાડિઆ કરીનિ કોપ. ૧૯

તેહ્‌ની સાહિ અનેક રથ આવ્યા, સજ થૈ શાલ્વ-ભૂપાલ;
નવ બાણ મૂકી કૂંઅરિ, વિરથ કીધુ તત્કાલ. ૨૦
વે કો આવિ દૃષ્ટિ આગલિ, કરિ તેહ્‌નુ નાશ;
ફેરવી રથ સુહુગમા મારિ; તેણિ સવિ પામ્યા ત્રાસ. ૨૧
બાણ મૂકિ વિવિધ પિરિનાં, વલિ ખડ્‌ગ નાખિ ઘાઇ;
ઘાઇ ઘરિ નિ ઘડવડિ, પાછો જાંગડ નાવિ પાઇ. ૨૨
રગતપાત વરતિ ખલભલ્યા, સહૂ યોધ નાહ્‌ઠા જાઇ,
તે દ્રોણ આગલિ જૈ રહ્યા, સહૂ મહારથી નિ રાઇ. ૨૩
પછિ દ્રોણ ગુરુ કિહિ કર્ણનિ; "કિમ પડિ એ બલવન્ત?
હાવિ આપણ સરવનુ એ, સહી આણશિ અન્ત." ૨૪
કર્ણ કિહિઃ "રે ગુરુ માહ્‌રા! થયાં, ગાત્ર જરજરૂ આજ;
પ્રાણ રાખી રહ્યુ છૂં વે, રખિ લાગિ મુઝ લાજ!" ૨૫

એહ્‌વી સુણી વાણી, વિચારિ, ગુરુ-ભૂપતિ-કર્ણ;
દ્રોણ કિહિ; "કર્ણ! હાવિ, પમાડવુ સહી મરણ. ૨૬
વિરથ કરુ અશ્વસારથિ, એહ્‌નાં ધનુષ આયુધ છેદિ;
અર્જુન તે આવ્યા પછી, નહીં થાય આપણિ ભેદ. ૨૭
સમિ થયુ નર આવિશિ ઇહાં, તુ યુદ્ધ કરશિ નાશ;
એ જાઇ ઇહાંથુ જીવતુ તુ, થાઇ આપણનિ હાસિ. ૨૮
પ્રતિગ્ન્યા મિથ્યા જશિ માટિ, કરુ એક ઉપાય;
[illegible] ૩૦

તવ સુણી વાઇક દ્રોણનાં, કર્ણનિ ચઢિઉ કોપ;
દસ બાણ મૂકી ધનુષ રથ અશ્વ, કવચ કીધાં લોપ. ૩૦
વિરથ થયુ, આયુધ નહીં પાશિ, તવ વિમાશિ અભિમન્ન:
"મૂંહિ મારવા ઉપદેશ કર્ણનિ, કહ્યાં ગુરઇ વચન." ૩૧
ચિન્તાતુર મનિ વિચારી તવ, ઊડિઉ તે આકાશિ;
એક ખડ્ગ ખેડુ હસ્ત છિ, નથી અન્ય આયુધ પાશિ. ૩૨

અન્તિરક્ષ જ્યાહરિ ઉત્પતુ, સહૂ યોધ પામ્યા ત્રાસ;
'હાવિ ત્રુટી પડશિ કુણ ઊપરિ? કોહુનુ કરશિ નાશ?" ૩૩
આકાશિ ઊંચૂં જોઇ રહ્યા, ભિ ત્રાસ પામ્યા યોધ;
તેણિ સમિ દ્રોણ-બાણિ, ખડ્ગ કાપ્યૂં ક્રોધિ. ૩૪

તવ એક બાણ મૂકી ગવિસુતિ, ખેડૂં કીધૂં ચૂર;
તવ હેઠુ આવ્યુ કુંઅર વેગિ; રથચક્ર ગ્રહ્યૂં એક શૂરિ. ૩૫
જિમ કૃષ્ણ-હસ્તિ સોહિ સુદર્શન, તે રીતિઇ શોભિ વીર;
તે ફેરવિ ઊભુ ચૌગમાં; કુણ આગલિ આવિ ધીર? ૩૬

ધાઇ ધસિ નિ ધસમસિ, કોપિઉ અન્તઃકરણિ;
બહુ યોધ હયગજ મહારથી, કૂંઅરિ પમાડ્યા મરણ. ૩૭
જિમ શરત્કાલિ રવિ સોહિ, તારામણ્ડલ માંહિ ચન્દ્ર,
જિમ મેરુ શોભા ધરિ છિ જ્યાહરિ, મેહ આવિ ધરણ્ય, ૩૮

એહવૂં જોઇ પ્રાક્રમ, કરણ વીરિ, તવ ચક્ર છેદ્યૂં ખેવ;
તવ પાર્થપુત્રિ ગદા મહીથી, કરિ ગ્રહી અશ્વમેવ. ૩૯
અશ્વત્થામા તણુ રથ ભાજ્યુ, અશ્વ કરયા તેહના નાશ;
તવ કાલકેત રાજા આવિઉ; કરિ ગદા ગ્રહી રહ્યુ પાશિ. ૪૦

તેહનિ કૂંઅરિ પાડિઉ, સિતુતિર તેહના યોધ;
વલી કઇ એક દેશના મહારથી મારયા, અભિમનિ કરીનિ ક્રોધ. ૪૧
એહવૂં પ્રાક્રમ જોઇ મહારથીઇ, મિલી વીંટ્યુ વીર;
ગ્રહી ગદા આગલિ આવિઉ, સુત દુઃશાસનનુ ધીર. ૪૨

તવ અભિમનિ મારી કરયુ વ્યાકુલ, અનિ ચઢિઉ કોપ;
અશ્વ રથ ધજા ધનુપ ભાંજી, કરયો તેહનો લોપ. ૪૩
પછિ આવ્યા અગ્નિ અગ્નિ બિહૂ, શરીરિ કરિ ગદાઘાઇ;
હાડ ભાંગ્યાં શરીરનાં; શોણિત; પડિ નિ બિઠા થાય. ૪૪
વિષપાનની પિરિં થયા વ્યાકુલ; તવ ચઢિં છિ મન્નિ રીસ;
અન્યોઅન્યિ બિહૂ છિ ફેરવી, કરગદા મારી શીશિ. ૪૫
તવ પડયુ પ્રથવી પારથ-પુત્ર; તિજ્યા તત્ક્ષણ પ્રાણ;
પછિ દુઃશાસનસુત તિજી મૂર્ચ્છા, ઊઠિઉ નિરવાણ. ૪૬
અભિમન તવ મરણ પામિઉ, પખ્યુ સરવનિ મનિ ભ્રાન્તિ;
તવ પડ્યા ત્રુટી મહારથી, તે છઇ મિલી કીધી ઘાત. ૪૭
અશ્વત્થામા, દ્રોણ, જિદ્રથ, દુર્યોધન નિ કરણ,
દુઃશાસનના પુત્ર શું, એ છઇ, મિલી પમાડ્યુ મરણ. ૪૮
તિહાં શબ્દ થયુ બહુ બુમ્બારવ, વજડાવ્યાં નીસાણ;
તે વાત જાણી પાણ્ડવિ; સેના હવી ભર્ગાણ. ૪૯
તવ દુઃખ પામ્યા યુધિષ્ઠિર; સહૂ યોધ દિઇ છિ ધીરઃ
'શૂરવીર અભિમન કહાવિ, બહુ હણ્યા કૌરવ-વીર.' ૫૦
તેણિ સમિ અસ્તાક્રંત થયુ રવિ, સહૂ સેન શિબિરિ જાઇ,
તવ વલ્યા કૌરવ વાજતિ; આનન્દ અગ્નિ નવિ માઇ. ૫૧
ધૃતરાષ્ટર સન્તોષ પામ્યુ, સઞ્જેનિ લાગુ ચરણિ.
ભાઉ કિહિઃ હૂં પતિતનિ, પ્રભુ! રાખિ તૂં નિજ શરણિ. ૫૨
૩૨૯

કડ્વૂં ૯ મૂં—રાગ વેશાખ

સઞ્જે કિહિઃ સાંભલિ, રાજન! અવસુકન થાઇ છિ અર્જુન;
પક્ષી આનન્દ પામ્યાં ઘણાં, માંસ ભક્ષ કરવા યોધ તણાં. ૧
તિહાં રાધર તણી ચાલી નદી; યોગણીઇ તવ વાણી વદી.
પાણ્ડવ સહૂ કો શિબિરિ ગયા; સેના ઊતારી દુઃખિઆં થયા. ૨

રાઇ યુધિષ્ઠિર બિઠા છિ જ્યાંહિ, સકલ યોધ મિલી આવ્યા ત્યાંહિ;
તવ રાઇ યુધિષ્ઠિર બોલ્યા સહી: "હૂં ઊફરુ કો પાપી નહીં: ૩
મિ મોટૂં કીધૂં દુષ્ટ કર્મ; કુંઅર રણિ મોકલ્યુ તે અધર્મ;
દ્રોણરૂપી દાવાનલ માહિ, બાલકનિ મોકલિઉ ત્યાહિ. ૪
કરી યુદ્ધ પડિઉ અભિમન્ન; શુ ઉત્તર દેઇશૂં અર્જુન્ન?
કૃષ્ણા, સુભદ્રા નિ દેવેશ, તે આગલિ શુ ઉત્તર દેશ?" ૫

ઇમ ધરિ દુઃખ, મૂકિ નિઃશ્વાસ; તવ તિહાં આવ્યા વેદવ્યાસ.
અર્ઘ્યપાદ્ય પૂજા તે કરી, ધરમરાઇ વાણી ઉચ્ચરીઃ ૬
"કૃપાનાથ! સાંભલુ, કહૂં, વ્યાસ! ૭ રથી મિલી કરયુ કુંઅરનુ નાશ;
કૌરવિ ક્ષત્રીનુ સહી લોપ્યુ ધર્મ, ૭ જણિ મિલી કીધૂં દુષ્ટ કર્મ. ૭
અભિમનનૂં શૂં કઇ વિખાણ? બહુ ભૂપતિના તેણિ લીધા પ્રાણ."
કરિ વાત નિ મૂકિ નિઃશ્વાસ; તવ તિહાં બોલ્યા વેદવ્યાસઃ ૮
"તૂં કાં દુઃખ ધરિ, ધર્મ ધીર! છાંડશિ ધીર બીજા તે, વીર!
બાંધી કેડિ કરિવા સઙ્ગ્રામ; કુંઅર પામ્યુ અવિચલ ઠામ. ૯

તેહ તણૂં દુઃખ ધરવૂં ફોક; તેણિ ખ્યાતિ કીધી ત્રિલોકિ;
રણસઙ્ગ્રામિ પામ્યુ મરણ; વિષ્ણુલોક પામ્યુ હરિચરણ. ૧૦
તૂં સર્વજ્ઞાની નાણિ સહી; મરણ તણુ ભિ એ આણીશ નહીં;
મિથ્યા ભવ એ સઘલી સૃષ્ટિ, શિવ બ્રહ્માદિક ઇન્દ્ર અદષ્ટ." ૧૧

સુણી વાઇક બોલ્યા ધર્મરાઇઃ "કુહુ એ સન્ધે માહરા મન માંહિ;
મ્રતલોક જ્યે ધરિઉં નામ, દેહ પડિ આત્મા જાઇ કુણિ ઠામિ? ૧૨
સુરિનર મુનિ મોટા હુઇ નાશ; મ્રત તે શૂં છિ? કુહુ, મુનિ વ્યાસ!"
વ્યાસ કિહિઃ "સુણિ, ધર્મ! એહ, એક વચન, નારદિ કહ્યૂં જ્યેહ; ૧૩

એકચિન્ત થૈ સાંભલજ્યો, ધર્મ! શ્રવણ કરિ છૂટિ સરવ કર્મ;
બ્રહ્માઇ સૃષ્ટિ કીધી મહીં, તિહાં લગિ મ્રત હૂતૂં નહીં. ૧૪

ભારાક્રાન્ત પૃથ્વી બહુ થઈ; બ્રહ્મા-આગલિ રડતી ગઈઃ
'સ્વામી! પિતા માહરુ છિ તંઅ; રસાતલિ હાવિ જૈશ હંઅ. ૧૫

મિં તુ નહીં સેંવાઇ છિ ભાર;' વચનિ બ્રહ્મા કોપ્યા તેણી વાર;
ચઢ્યુ ક્રોધ અદ્દભુત વિકરાલ; નેત્રવહ્નિ નીકલ્યુ તેણિ કાલિ; ૧૬
વ્યાપી અગ્નિ દશોદિશિ પાસિ; પ્રલિકાલ માંડ્યુ સહૂ નાશ,
તવ વિચારયૂં વિષ્ણુ-મહાદેવિં; બ્રહ્મા કહિ આવ્યા તત્ખેવ; ૧૭
આશ્રિન્ય પામી લાગુ પાઇ: 'કિમ પધારયા વિષ્ણુ-શિવરાઇ?
કુણ્ કારય સેવક મનિ ધરિ.' તવ શઙ્કરિ વાણી ઉચ્ચરી: ૧૮
'નાભિકમલિ તાહ્‌રી ઉત્પત્તિ; તુઝ નિત્રિ પ્રગટ્યુ વહ્નિ સત્તિ;
તે સૃષ્ટિ કીધી છિ ભવ-ઘાટ; મિ એહ કરુ છુ તે શા માટિ?' ૧૯
સુણી વચન બ્રહ્મા ઇમ કિહિ: 'ભારાક્રાન્ત પૃથ્વી કિમ રિહિ?
તેણિ આવી મુઝનિ કહ્યૂં; ચઢ્યુ કોપ; એહ તુ ઇમ રહ્યૂં.' ૨૦
શિવ કિહિ: 'બ્રહ્મા! સાભલિ વાત; સંહાર તણૂં કારણ મુઝ હાથિ;
તૂં બિહુ સૃષ્ટિનૂં કરવા કાજ; પ્રતિપાલન કરશિ મહારાજ. ૨૧
તહ્‌મ્યે કોપ શમાવુ સહી; હૂં વિના કો અન્ય સંહારિ નહીં.'
તવ તેડ્યુ વહ્નિ; શમાવ્યુ કોપ; બહુ સાગર પ્રક્ષ સમ કીધાં લોપ. ૨૨
તવ શિવ, બ્રહ્મા, વિષ્ણુ બિહા મિલી, વિચાર મનિ કરી ધારયૂં વલી;
જિમ આવિ, પ્રત પામિ જિમ્મ, પ્રત ઊપજિ સહૂ કરીઇ તિમ્મ.'' ૨૩
એહવુ વિચાર કરિ જ્યેટલિ, એક સ્ત્રી ઊપજિ તેટલિ.
નેત્ર થકી પ્રગટી તે નારિ; મેહ્‌લિ ક્રોધિ તે નિરધાર. ૨૪
કૃષ્ણ વસ્ત્ર; લોચન રાતા સહી; દક્ષિણ દિશિ જોઇ ઊભી રહી;
વિકલ દૃષ્ટિ દીસિ વિકરાલ. શિવ વલતા બોલ્યા તત્કાલ: ૨૫
'અરે અબલા! તાહરિ પ્રત નામ, સંહારવાનૂં તુઝને સોંપૂં કામ;
તિહાં કુહુની નહીં ધરવી લાજ; અન્તરિ વહેરુ મા; કરેશ કાજ. ૨૬
રંક રાઇ મોટા મુનિ મહન્ત, અવધિ કરજે સહૂનુ અન્ત.'
એહવૂં વચન અબલાઇ સુણી, અતિ ચિન્તાતુર થૈ તે ધણી: ૨૭
'એ કારય શં મુઝનિ દીધ, બાપ! નિર્દિ દુઃખ-કર્મ કરવૂં પાપ?
પામી દુઃખ દેવા એ રડિ; બ્રહ્મા! કિહિ: 'રખિ આંસૂ પડિ!' ૨૮

જુ ભૂમિ ટીપૂં પડશિ એક, રગાનલ લગિ જાશિ શેખ.'
તવ આશ્વાસના બ્રહ્મા કરિ: 'અરે અબલા! તૂં દુ:ખ શિ ધરિ?' ૨૯
કર માહિ ઝાલ્યા આંસૂપાત; અબલા વદતી કિહિ: 'સુણિ વાત;
એ નિર્દિ દુ:ખ-પાતકનૂં કામ; અબલાથી કિમ ચાલિ સામ? ૩૦
હાવિ મુહિ આગ્ન્યા દીજિ, તાત' કરૂં તપ વન માંહિ વિખ્યાત.'
બ્રહ્મા કિહિ: 'સાંભલિ, મ્રત! આજ,
મિં તુ નિર્મી છિ તૂં એણિ કાજિ.' ૩૧
સુણી વચન નીચૂં જોઇ રહી; માગી શીખ તપ કરવા ગઈ;
દેહ કષ્ટ દમિ એક અંગુષ્ઠ-પગિ; ધરયૂં ધ્યાન ઉગણીસ પક્ષ લગિ. ૩૨
વલી તિહાંથી નન્દ નદીઇ ગઇ, શત પક્ષ તપ કરયુ તિહાં જઈ;
વલી તટ-ગંગા જૈ કરયૂં કષ્ટ, સહસ્ર કલ્પ લગિ એક અંગુષ્ઠિ. ૩૩
વલી મેરુ પરવતિ શત નિખર્વ, નૈમિષારણિ ગૌતમીતટિ સર્વ;
થઈ નિષ્પાપ; પાતક સવિ ગયૂં; કાલ કેટલુ ઇમ કરતાં થયુ. ૩૪
તવ આવ્યા બ્રહ્મા વેગિ કરી, પ્રીતિઇ બોલાવી એ સુન્દરી:
'અરે અબલા! કિહિ મનની વાત.'
પછિ મ્રત વચન બોલી: 'સાંભલિ, તાત! ૩૫
દુષ્ટ કર્મનુ કરવુ નાશ; અપ્રેમથી પામૂં છૂં ત્રાસ.'
બ્રહ્મા કિહિ: 'તુઝનિ નહીં પાપ; કરિ સંહાર; કહૂં છૂં આજ. ૩૬
તુઝ શિર દોષ તે આવિ નહીં; જા; તુઝનિ સાથ કરી આપૂં સહી;
એક કાલ; બીજુ ધર્મ રાજ; ત્રીજી શિવ-આગ્ન્યા હૂતી આજ. ૩૭
વલિ વ્યાધિ અષ્ટોત્તર શત ચેહ, જા, તુઝ સાથિ સદા રિહિ તેહ.'
ઇમ કહી આંસૂ મૂકયાં મહીં, તેહની વ્યાધિ સકલ તે સહી. ૩૮
આંસૂપાત ઝાલ્યા હૂતા ચેહ, અન્તરિક્ષ લેઇ મૂકયાં તિહાં તેહ;
તે વ્યાપી નાખ્યા પ્રથવી-મુઝારિ; તેહના રોગ થયા સંસારિ. ૩૯
'એ લેઇ સઘિ કરુ સંહાર; તૂં નિષ્કલંક સદા [illegible] નારિ!'
સુણી વચન મ્રત કિહિ છિ વાત: 'એક વર માગ[illegible] ! ૪૦

યે પાપી કરિ દુષ્ટ કર્મ, કામ ક્રોધ આચરિ અધર્મ,
પુણ્યદાન દયા ધરમ નહીં, તેહ્નુ નાશ શીઘ્રિ કરૂં સહી. ૪૧
યે હરિ કેરૂં ધરશિ ધ્યાન, તેહ્નનિ શુભ દેઈશ હૂં માન;'
બ્રહ્મા કિહિઃ 'જા, એ સતિ વાણિ.
વલી એક તૂંહ્નિ કહૂં, સતિ જાણિ. ૪૨
યે હરિભગતિથી વિમુખ હોઇ, તેહ્નુ નાશ શીઘ્રિ કરજ્યે સોઇ.
વિષ્ણુ-ભગતિ ધર્મ રાખિ નિતિ, તિહાં તૂં જાજ્યે તેહ્નવી રીતિ.' ૪૩
ઇમ કહી પામ્યા અન્તરધાન; સાંભલ વાત; કિહિઃ રાજન!
એ વ્રત કુહ્નનિ મૂકિ નહીં; બ્રહ્માની આગ્ન્યા એ સહી. ૪૪
કોઇ આજ, કોઇ કાલ્હિ જશિ; આવાગમન સહૂ પ્રલિ થશિ;
અભિમન બિઠૂ ઇન્દ્રાસનિ; નથી મુઉ, જીવતુ જાણિ, રાજન!' ૪૫
તે માટિ સાંભલિ કહૂં, રાજ! એ દુઃખ મનથી તૂં કરિ ત્યાજ.
એહ કથા સાભલશિ યેહ, જાઇ શોક, સુખ પામિ તેહ. ૪૬
સકલ વ્યાધિ દેહથી હુઇ નાશ, મનવઞ્છિત ફલ પામિ આશ."
ભાઉ કિહિઃ કાંઇ હૂં નવિ લહૂં; શ્રીગુરુકૃપાથી આગલિ કહૂં. ૪૭

૩૭૬

કડવું ૧૦ મું—રાગ સામેરી

વ્યાસ-વાઇક સાંભલી, ધર્મરાઇ બોલ્યા વાણિઃ
"કથા એ સુન્દર ભલી, વલિ કુહ્નનિ, ચતુર સુજાણ!" ૧
વ્યાસ કિહિઃ "ચૈતનનુ સુત, સંસારજ એહ્નવૂં નામ;
પ્રીતિ જાણી આવિઆ, નારદ ઋષિ તેણિ ઠામિ. ૨
પૂજા કીધી પ્રેમશું, કુન્તાતન! તેહ્નનિ આપ્યૂં ધન;
પ્રસન્ન થૈ નારદ કિહિઃ 'રાઇ! માગિનિ વરદાન.' ૩
ચૈતન કિહિઃ 'હૂં અપુત્રવન્ત નિ, આપીઇ મુઝ સન્તાન.'
'પુત્રસર્જ્યા કરિ તેહ, સોવર્ણ થાઇ વરદાન.' ૪

વચનિ નારદ તણિ વરથી, પુત્ર પામ્યુ સોઇ;
પુત્રી-શઙ્કા કરિ તેહ, જાજુલમાન સોવણ હોઇ.   ૫

તેણિ કરચા મન્દિર હેમના; સ્થિતિ-પાત્ર સૌ સુવરણ;
વાત જાણિ ચોરિ આવી, પુત્ર કરિઉ તિહાં હરણ.   ૬
જાણી દેવ સુવર્ણનુ તેહ, લેઇ ગયા વન માહિ;
કરયુ વધ વિષ્ઠાનિ દેખી, નાખી દીધુ ત્યાહિ.   ૭

દુઃખ આણિ ભૂપતિ કિહિઃ 'આ શુ થયુ ઉત્પાત?'
તેણિ સમિ નારદ આવિઆ; સર્વ કહ્યુ વૃત્તાન્તઃ   ૮
'હાવિ શોક તિજિ તૂં મન તણુ; થિર નહીં કો સંસારિ;
મ્રત છુ છિ સર્વ કોઇનિ; જો તૂં, કોઇ રહ્યુ છિ નિરધાર?   ૯

ભરત સરીખુ ભૂપતિ, જેણિ જગ્ન કીધા સોઇ;
અજીર્ણ વહ્નિનિ ઊપનૂં, પણિ ગયૂં તેહ સોઇ.   ૧૦
વલી શાલિહોત્ર રાજા સતવાદી, અશ્વમેધ શત કીધા સાક્ષાત;
તેણિ વૃષ્ટિ કરાવી સરવ મહીઇ; હેમ તણુ વરસાદ;   ૧૧

પણિ તેહ સરીખુ ગ્રસ્યુ કાલિ. પુરૂરવા એક રાઇ,
દસ સહસ્ર હસ્તી જગ્ન-દાનિ, બ્રહ્મભોજન પ્રણમી પાઇ;   ૧૨
તેહ સરીખુ નવિ રહ્યુ; વલી, અન્ય કહૂં હૂં વાતઃ
ઉશીનરનુ સુત શિબિ ભૂપતિ; ત્રિભુવનિ તેહ્ની ખ્યાતિ.   ૧૩

તેણિ અશ્વરથ હેમ ગાઇ આપ્યાં, મેઘ-બિન્દુ-સઙ્ખ્યાઇ;
બ્રહ્મભોજન બહુ દાન કરચાં; વલી, બહુ અસઙ્ખ્ય દક્ષિણાઇ;   ૧૪
તેહ્ની દૂધ ઘ્રત મધુની નદી ચાલી; ખીર કર્દમ ખાંડ;
શર્કરાશું યુગતિ કરી, વિપ્ર ભોજન કરિ અખણ્ડ.   ૧૫

ઇમ જગ્ન કીધા અતિ ઘણા, પણિ તુહિ આવ્યુ અન્ત.
વલી સુત દશરથ તણુ રઘુ, પ્રાક્રમી સતિવન્ત,   ૧૬
ચેહ્નૂં નામ લહિતાં અઘ જાઇ, તારણ ચે ત્રિભુવનિ;
તેહ્ના નામના પરતાપથી, થાઇ પતિત પાવન;   ૧૭

યેણિ રાવણ રોલિઉ, મારિઉ ઇન્દ્રજિત, કુમ્ભકર્ણ;
વચન પાલ્યાં માતપિતાનાં, જૈ વશિઆ એ અરણ્ય; ૧૮

ભાર ભોમિનુ યેણિ ઊતારયુ; સરવની પૂરી આશ;
અગિઆર સહસ્ર વરસ રાજિ કીધૂં; પુર સહિત ગયા વૈકુણ્ઠવાસ; ૧૯
તેહ સરીખા નવિ રહ્યા. ભગીરથ મહાવીર,
પૂર્વજ તારવા પોતાના, ગઙ્ગાજી લ્યાવ્યુ ધીર. ૨૦

દિલિપનિ ઘિરિ ગાન્ધર્વ સવિ, મિલી કરતા કાજ;
સહસે અપછરા નાચ કરતી; નીર્તિ ચલાવિ રાજિ; ૨૧
પેણિ તેહ સરીખા અંત પામ્યા. વલી માન્ધાતા મહીપતિ,
યૌવનાશ્વ દેહથી ઉપનુ; નહીં માત-ઉદરિં ઉત્પત્તિ. ૨૨
અઙ્ગુષ્ઠ ધાવ્યુ ઇન્દ્ર-અસુ તે, પુષ્ટ થયુ દિન બારિ;
ભગીરથ નવ ખણ્ડ મહી ફરયુ, દિવસ એક મુઝારિ. ૨૩
કહૂં પૃથવી માહિ હારી, જીત્યુ સકલ સંસાર,
તેહ પણુ અવધિઇ ચાલિઆ. વલી અન્ય મહીપતિ, નહીં પાર. ૨૪
વલી એક શશિબિન્દુ ભૂપતિ; એક લાખ ઘિરિ નારિ;
તેહૂનિ પુત્ર તિહાં બહુ ઊપના, અકેકીનિ એક હજાર. ૨૫
જગ્ન કરી હેમ રત્ન આપી દક્ષિણા; કરાવ્યાં ભાવતાં ભોજન;
એહૂવા ધર્મિષ્ટનિ ગ્રસ્યા કાલિ, તુ તૂં શૂં દુઃખ ધરિ, રાજન? ૨૬
વલી એક ભૂપતિ હવુ; કહૂં તેહૂનુ મહિમાઇ;
વીસ સહસ્ર વિદ્યારથી ભણિં; રાઇ-મન્દિરિ વેદધુનિ થાઇ. ૨૭
તે વિદ્યારથી ભણતા સાભલી, પિત્રિદેવ થયા રલિઆતિ;
તે પુણ્ય થકી ચાલી નદી, તે ચરમવતી વિખ્યાત. ૨૮
વલી એક ધર્મિષ્ટ રાજા, હવુ ગોપાલ રાજન;
છત્રીસ જ્યોજન પોહૂલુ કરિઉ મણ્ડપ, લાંબુ શત જ્યોજન, ૨૯
વીસ જ્યોજન કેરી વેદી, કરી મધિ સોવરણ;
બ્રહ્મભોજનની સઙ્ખ્યા નહીં; દક્ષિણા આપી ધરણ. ૩૦

પચવીસ પર્વત અન્નના, તે રહ્યા આદ-અદ્દાપ;
તિહાં નદી ચાલી ઘ્રત તણી; તે શ્રવણથી જાઈ પાપ. ૩૧
વસ્ત્ર આભરણ રહ્યાં તિહાં; જ્યક્ષ ઉદિ થયુ એક;
તેહ સરીખા નહીં રહ્યા; વલિ ગયા અન્ય અનેક. ૩૨
વેણુ રાજા તણુ સુત પે, ધર્મિષ્ઠ થયુ ભૂપાલ,
તેહનિ પ્રથવી ખેડાતી અન્ન, આપની તતકાલ; ૩૩
તેણિ દેવદાનવ જ્યક્ષ મિલી, અવની દોવરાવી જાણિ;
સોવણની મહી કરી આપી, વિપ્રનિ નિરવાણ. ૩૪
સાઠિ સહસ્ર સાતશિ હરતી, કરિઆ તે સોવરણ;
કરી જગ્ન વિપ્રનિ દાન આપ્યાં, તુહી પામ્યા મરણ. ૩૫
જ્યમદગ્નિ-સુત ફરશુરામ, તેહ્‌ની શી કહૂં તુઝનિ વાત?
નક્ષત્રી પ્રથવી કરી એક-વીસ વાર વિખ્યાત. ૩૬
સમુદ્ર ઠેલી કોંકણ માધ, કરિઉ જૈ વિશ્રામ;
અયુત ચોસઠ હણ્યા ક્ષત્રી; સહસ્રાર્જુનનુ ફેડ્યુ ઠામ. ૩૭
તૂં જોનિ, રાજા! વિચારી; દુઃખ ધરિ.તે ફોક;
એહ્‌વા ગયા નિ બહુ જાશિ; કો રિથર નહીં ત્રૈલોકિ. ૩૮
આખ્યાન એ વંશાવલી, સાંભલિ પાતક જાઇ;
બાલ-સ્ત્રી-બ્રહ્મહત્યા, શ્રવણ થકી મૂકાઇ.' ૩૯
ઇમ કહી નારદ કથા, ગયા તે સ્વરસ્થાનિ."
વ્યાસ કિહિ: "સાંભલિ, ધર્મરાઇ! તૂં શ્યું દુઃખ ધરિ, રાજાન? ૪૦
સુરનર જ્યોગી મહન્ત મુનિવર, યેહ પામિ ગતિ,
તેહ થકી અધિક; તાહરુ કુંઅર પામ્યુ સતિ. ૪૧
તૂં શોચ કુહુનુ કરિ છિ? તે ચન્દ્રનુ અવતાર;
કલા પામી પૂર્ણ જૈ મિલ્યુ, તે ઇન્દુનિ નિરધાર. ૪૨
તહ્‌મ્યો ધીરજ આણો કરુ યુદ્ધ નિ કૌરવ થશિ સહી નાશ."
ઇમ કહી શીખ માગી વલ્યા, નિજ સ્થાનકિ વેદવ્યાસ. ૪૩

ઊથલુ

વ્યાસ તિહાં ચાલ્યા સહી, તહ્મ્યો, શ્રોતા! સવિ શ્રવણિ ધરુ;
આનન્દ પામી એકચિત્તિ, અહર્નિશ હરિ-સમરણ કરુ. ૪૪
૪૨૦

---

૪. પ્રતિજ્ઞાપર્વ—

કડવું ૧૧ મૂં—રાગ મહ્લાર

વૈશમ્પાયન બોલિઆઃ સાભલિ, જન્મેજે રાઇ રે!
સંસપતકનિ જીતી વલિઆ અર્જુન, સન્ધ્યા સમિ તવ થાઇ રે. ૧
વાલ્યુ રથ તવ વેગિ હરિઇ; અર્જુન કહિઃ "સુણ, નાથ રે!
કુશલ નથી આજ આપણિ, એહવૂં, જાણું છૂં મન સાથિ રે. ૨
અપશુકન હુઇ દેહનિ, મુખિ હોઠ સૂકિ, રુદિ ફાલ રે."
કૃષ્ણ કહિઃ "કલ્યાણ છિ." આવ્યા, સરવરિ સન્ધ્યાકાલિ રે. ૩
કરી સમરણ સન્ધ્યા તણૂં, બિશી રથિ શિબિરિ જાઇ રે;
"અરે નાથ! રણિ આપણિ, દુન્દુભિ શિ નવિ થાઇ રે? ૪
કુંઅર સન્મુખ આવતુ દાહ્‌ડિ; આજ નહીં શા માટિ રે!
મૌન ધરી બિઠા સહૂ, શોક ધરિ ઉચાટ રે." ૫
ધર્મ-આદિ બિઠા મિલી તિહાં, આવિઆ અર્જુન રે;
દેખી રાઇ કૃષ્ણ-પાર્થનિ, ગાઢિ કરિ રુદન રેઃ ૬
"અરે દૈવ! તિં શૂં કરયૂં! ત્રુટી મનિ માહરી આશ રે;
ચક્રાવ્યુહ કીધુ ગુરુ દ્રોણિ; કિમ કરી કુંઅર થયુ નાશ રે? ૭
સુન્દર તન કોડામણુ; કાયા કોમલ ગાત્ર રે;
હૂં ઘર માંહિથી નવિ કાઢતુ; વીસરતુ નહીં ક્ષણ માત્ર રે. ૮
પ્રાક્રમ બલ જાણી રાખતુ; રખિ જાણૂં, કોઇ કરિ ઉત્પાત રે!
જુ બાણ મૂકિ કોપિયું, તુ રોપ લગિ જાઇ ખ્યાતિ રે. ૯

કુણ પૂછશિ, ભૂખ્યુ, તરસ્યુ? કૂંઅર! ખૂંચતી હશિ ધરણ રે,
યે સુખશય્યાઇ પોઢતુ, વાઇ વીંઝણા, તલાંસતા ચરણ રે; ૧૦
આગ્ન્યા માહરી વિના કિમ ગયુ? સુભદ્રા દ્રુપદી જોઇ વાટ રે;
વજ્રલોહમિ રુદિ માહરૂં, ફાટતૂં નથી શા માટિ રે? ૧૧
કૃષ્ણજી! તિહાં સુઝનિ તહ્મ્યો, શિ નવિ જણાવી વાત રે?
બાણ મૂકી તિહાં થકી હુંહુ, કરતુ કૌરવ-ઘાત રે. ૧૨
નીસાણ વાજિ દુષ્ટ કૌરવનાં, રુદિ લાગિ માહરિ ઘાઇ રે;
હૂં અર્જુન જો હણૂં હવડા, કૌરવતુ પ્રલિ થાય રે." ૧૩
ઇમ કરિ છિ કલ્પાન્ત ત્યાહરિ, બોલ્યા પુરુષપુરાણ રે:
"જો તૂં, અર્જુન! એમ કરિ છિ તુ, અન્ય તિજશિ પ્રાણ રે. ૧૪
હાવિ ધીરજ દિ સર્વ યોધાનિ, ક્ષોભના પામિ છિ યે મનિ રે.
વીસરુ, શૂં અહ્મ્યો કહી તૂંહિ, ગીતા તે, અર્જુન રે! ૧૫
તેહ તુ પામ્યુ સ્વર્ગસદન; કરુ રણ તણુ બહુ સંહાર રે.
તે સ્થાનકિ બિહુ આપણિ; તે ચન્દ્રતુ અવતાર રે." ૧૬
સુણી અર્જુન ધર્મનિ કિહિ છિઃ "કૂંઅર કિમ થયુ નાશ રે?
કુણિ મારયુ કિમ કરી? કુહુ તહ્મ્યો, કુણ હતા પાશિ રે?" ૧૭
ધર્મ કિહિઃ "વુહુ રચ્યુ ગુરઇ, ચક્રાવુહુ છિ યેહ રે;
ભેદવા કો સમરથ નહીં, કૂંઅર જાણતુ હૂતુ તેહ રે. ૧૮
તે નીસરવા નહીં લિહિ થાનક; કહૂં, કરશૂં સાહિ રે;
તવ જિદ્રથ આવી રહ્યુ દ્વારિ, અહ્મ્યો નવિ પિસાઇ રે. ૧૯
આગ્ન્યા કિમ લોપાઇ શિવની? તિહાં એકલુ અભિમન્ન રે;
મહારથી ખટ મિલી મારિઉ, તે દુશાસનનિ તન્નિ રે. ૨૦
જિદ્રથનિ નહીં દયા આવી; તવ કૂંઅર પામ્યુ મરણ રે."
અર્જુન એહવૂં સાંભલી તવ, મૂર્છાગત પડિઉ ધરણ રે. ૨૧
"હાઇ, હાઇ, પ્રભુ!" ઇમ કિહિ; અર્જુનનિ ચઢિઉ કોપ રેઃ
"સૂર્ય અસ્તાગત મધિ દિવસિ, જિદ્રથ કરવુ લોપ રે." ૨૨

સકલ યોધ શ્રીહરિ દેખતાં કહ્યૂ: "સતિ મારેસ સોઇ રે."
આવી ચરણિ લાગુ ધર્મ-કૃષ્ણનિ, તવ કહ્યું: "એ વધ નવિ હોઇ રે. ૨૩
ઇન્દ્ર-આદિ આવી કરિ, એહ્‌ની રક્ષા સોઇ રે."
"પિહિલાં મારૂ તેહ્‌ને પછિ, એહ્‌નિ મારૂ સોઇ રે. ૨૪
સૂરજ-અસ્તાઅંત વિના નવિ હણૂં, તુ દેહ કરૂં માહ્‌રુ ત્યાજ રે."
પ્રતિગ્ન્યા દીધી ખરી: "કાષ્ઠ-અક્ષ તણૂં કરવૂં કાજ રે. ૨૫

માતપિતા બ્રહ્મઘાતકી, ગોબાલક સ્ત્રી આપ રે;
જુ જિદ્રથનિ મારૂં નહીં તુ, એ સહૂ માહ્‌રિ શિરિ પાપ રે. ૨૬
ગુરુસ્ત્રી-ગામી, મિથુન દિવાકરિ, દ્રોહી વિશ્વાસઘાત યેહ રે,
કન્યા તણુ વિક્રિ કરિ, મહા-પાતક ઊપજિ તેહ રે; ૨૭

જુ દેહ રાખૂં એહ્‌નુ તુ, પાતક મુઝનિ સાર રે."
ઇમ કહી પ્રતગ્ન્યા અર્જુનિ; કરયુ ધનુષ તણુ ટંકાર રે. ૨૮
પાઞ્ચજન્ય શઙ્ખ પૂરયુ શ્રીહરિઇ; દેવદત્ત પારથ-વીરિ રે;
સેના સહૂ શાંતરી કરી, યોધનિ આપી ધીર રે. ૨૯

ત્રિભુવનિ શબ્દ જૈ પુહુતુ; દેવ, દૈતિ, વરુણ, ઇન્દ્ર, સોઇ રે,
સમુદ્રિ તાં મરજાદા તિજી; 'શ્યૂં થાશિ?' કિહિ સવિ કોઇ રે. ૩૦
કૌરવ ત્રાસ તે પામિઆ; સુણી જિદ્રથનિ પડી ફાલ રે;
તવ દુર્યોધન-આગલિ જૈ કહ્યૂ "હાવિ માહ્‌રુ પૂહુતુ કાલ રે. ૩૧

કીધી પ્રતગ્ન્યા પારથિ, તે સહી, માહ્‌રુ કરશિ લોપ રે.
હાવિ હૂં તુ નાહ્‌સ્યૂં સહી; પુત્રઘાતથી ચઢિઉ કોપ રે. ૩૨
તહ્‌મ્યો રક્ષા કરુ માહ્‌રી, કરણ-દ્રોણ મિલી સાહિ રે;
તહ્‌મ્યો સરવ રાખુ તુ રહૂં, નહીં તુ મિં કિમ કરી રિહિવાઇ રે?" ૩૩
જિદ્રથનાં વાઇક સુણી શલ્ય કર્ણ કિહિ દુર્યોધન્ન રે:
"અહ્‌મ્યો રક્ષા કરીશ્યૂં સહી, સરવ યોધ મિલી, રાજન્ન રે! ૩૪
તૂં છિ અતિ ઘણુ પ્રાક્રમી, અર્જુન સમતોલ હોઇ રે."
જિદ્રથ કિહિ: "ગુરુ દ્રોણ કિહિ, તુ સતિ માનૂં સોઇ રે." ૩૫

પછિ દ્રોણ પાસિ સહૂ આવ્યા; વૃત્તાન્ત કિહિ જિદ્રથ રે;
કહ્યું: "હૂં છૂં અમનોલ તેણિ, બલવીરયિ પારથ રે? ૩૬
અર્જુન ભીરૂ કરી શકું હુ રહૂં, હુ તહ્મ્યો કરુ સાહિ રે."
દ્રોણ કિહિ "અર્જુન પ્રાક્રમી; તેહ્નિ સાહિ વૈકુણ્ઠરાઇ રે. ૩૭
અહ્મ્યો રક્ષા તાહ્રી કરૂં; તૂં પ્રાક્રમી છિ બલવન્ત રે;
તિં જયગ્ન-ત્યાગ કીધા ઘણા; હાવિ શૂં દુઃખ અન્તિ રે? ૩૮
સ્થિર તિહા કો રિહિશ નહીં; અતનૂં દુઃખ ધરવૂં ફોક રે;
ક્ષત્રીવટિ મરણ પામતાં સહી, સુખ પામેશ સ્વર્ગલોકિ રે. ૩૯
શકટ-વ્યુહ, રક્ષા કરૂં;" એહ્વૂં, સાભલી દ્રોણ-વચન્ન રે,
તવ મન વાલી જિદ્રથ વલિઉ; સહૂ શિબિર ગયા રાજન્ન રે. ૪૦
સઞ્જે કિહિ ધૃતરાષ્ટરનિઃ શાધિ થાશિ વીર જિદ્રથ રે.
ભાઉ કિહિઃ જીતશિ સહી, જેહ્નિ, સાહિ હરિ સમરથ રે. ૪૧
૪૬૧

કડવૂં ૬૨ મૂં—રાગ મારૂ

વૈશમ્પાયિન કિહિ ભૂપતિનિ; સુણિ, જન્મેજે! વાત;
વિચાર કરિ પાણ્ડવશૂં શ્રીહરિ, બિહા પાંચિ ભાત. ૧
ઇન્દ્ર, ઈશ, બ્રહ્મ, મુનિ સાહિ કરવા, ઉ[દ્યત] વરણ સહૂ દેવ;
ધરિ દુઃખ; ચિન્તા અર્જુનનીઃ 'શૂં થાશિ અવશ્યમેવ?' ૨
આણી ખેદ હરિ કિહિ પારથનિઃ "સાંભલિ સાચૂં, વીર!
જિદ્રથ બલિઉ કિમ પડશિ? સાહિ એહ્નિ બહુ ધીર. ૩
કિહિ, ભાઇ! પૂછ્યૂં નહીં અમનિ; તિં કરી પ્રતગ્ન્યા આજઃ
'સૂરય અસ્ત મધ્યિ દિવસિ,' તે કિમ થાશિ ત્યાજ? ૪
દ્રોણ-આદિ તિહાં મહારથી; છિ જિદ્રથ બલવન્ત;
શકટ-વ્યુહ જેહ્નિ સાહિ સકલ દલ, કિમ થાઇ તેહ્નુ અન્ત!" ૫
સુણી વચન પારથ અતિ ક્રોધિ, કિહિઃ "સાંભલ્લુ, શ્રીરઙ્ગ!
મે કો સાહિ કરિ, તેહ્નિ જીતી, જિદ્રથનુ કરૂં ભઙ્ગ. ૬

ઇન્દ્ર, ઈશ, પતાલ-રૂપ રક્ષા, કરિ તેહની નિરવાણ,
તુ હૂ જીતેશ સહૂ એનિ, જિદ્રથ મારૂ પ્રમાણ   ૭
આવડૂ શૂં મુહિ તહ્મ્યે બીહાવુ? કુણ માન છિ જિદ્રથ?
હૂ કિમ હારૂ? ચઉદ ભુવનપતિ! તૂ સાહિ છિ સમરથ   ૮
જે કો સમરણ કરિ, રિપુ જીતિ, નામ તણિ મહિમાઇ,
તેહ તૂં, સ્વામી! સન્મુખ માહરિ, મુહિ કુણિ જીતાઇ?"   ૯

સુણી કૃષ્ણ તે હરખ પામ્યા, કહિ 'ભનિ ધન, અર્જુન!
તૂહિ દઢ વિશ્વાસ છિ માહરુ, તુ સહી રિપુ થશિ પતન   ૧૦
તૂહિ જેહ જીતિ નહીં ત્રિભુવનિ કુણ માત્ર એ? જાણિ"
શ્રીહરિના એહ્વા વચન સાભલી, અર્જુન બોલ્યા વાણિ   ૧૧
"સ્વામી! તહ્મ્યે જાઉ ઉત્તરા કહિ, વલિ દ્રુપદી સુભદ્રા-પાસિ,
રુદન કરતા તેહનિ રાખુ, શોક કરુ તેહનુ નાશ"   ૧૨
શિબિર વિષિ તવ આવ્યા સ્વામી, સુભદ્રાનિ કહિ વાણિ
"અરે ભગિની! એ પુત્ર તણુ, નહીં શોક કરવુ, જાણિ   ૧૩
જે ગતિ સુરિનરનિ ના હુઇ છિ, સુગત પામિ તેહ,
રણસઙ્ગ્રામિ અનન્ત ભડ મારયા ખ્યાતિ ત્રિભુવનિ એહ   ૧૪
સતિ વચન કહૂ છૂ તુઝનિ, 'જિદ્રથનુ કરૂ અન્ત,'
પ્રતિજ્ઞા કરી છિ પારથિ, હણુ તે બનવન્ત   ૧૫

ઉત્તરાનિ તૂ રાખિ રદન કરતી તૂ કરિ મનિ દુખ સાજ,
અન્ત તુ છિ સરવ કોઇનિ, કો કાલિ, કો આજ"   ૧૬
સુણી વચન સુભદ્રા પછી, દુખ ધરી કરિ વિલાપ,
"તહ્મ્યે, પાથ છતા પુત્ર મરણ પામ્યુ, તેહ અભારા પાપ   ૧૭
ધિક યોધ પાઞ્ચાલ પામિ, રાખિ સકયા નહી પુત્ર,
હાવિ બલ છિ તે કામ શિ આવિ? માહરૂ ગયૂ ઘરસૂત્ર"   ૧૮
ઇમ ધરિ દુખ, આસૂ પાડિ, દ્રુપદી કરિ છિ વિલાપ
"હાઇ, હાઇ, પુત્ર! તિ શૂ કીધૂ? માહરિ પૂર્વ જન્મનૂ પાપ."   ૧૯

આલોટિ મહી'; આંગ પછાડિ; ઉત્તરા—દુઃખ અનન્ત;
ઊઠાડી તવ આંસૂ લોહ્યા, આશ્વાસન કરિ ભગવન્તઃ ૨૦
"અરે એ હતુ સ્વર્ગ સ્થાનકિ આપણિ, બિહુ ઇન્દુ તણુ અવતાર;
યે ગતિ હુઇ ધર્મ—અર્જુનનિ, તે ગતિ પામ્યુ નિરધાર." ૨૧
ઇમ આશ્વાસન દેઇનિ, રોતાં રાખ્યાં ભગવાનિ;
દર્ભ—સાથરિ નર સૂવાડી, ગયા સહૂ સ્વસ્થાનિ. ૨૨

ધર્મ—આદિ સહૂ કો આપણિ, શિબિરિ કરિ છિ વિચાર;
નિદ્રા તુ નવિ આવિ ચિન્તામિ, દુ:ખ ધરિ છિ અપાર: ૨૩
"જિદ્રથ કિમ જીતાશિ અર્જુનિ? કિમ ઊગરશિ દેહ?
અલ્પ્યો પુણ્ય શાં કીધાં મહીસ્થલિ, યે જીતાશિ તેહ?" ૨૪

ઇમ ધરિ દુઃખ; શુભ વાઞ્છિ નરનિ; નિદ્રા યે સવિ ત્યાજ.
તેણિ સમિ મધિરાતિ સમિ, દારુક પ્રતિ કિહિ મહારાજ: ૨૫
"અરે સારથિ! સાંભલિ સાચૂં, મુઝનિ દુઃખ અતિ એહ;
અર્જુન દેહ તજિ, તવ મિ કિમ, દેખી શકાશિ તેહ? ૨૬

તવ મિ આયુધ ધરવાં પડશિ, કરવા કૌરવ—અન્ત;
અર્જુન—ઊપરુ કો નહીં માહરિ, અર્ધ શરીર બલવન્ત. ૨૭
પ્રાણવલ્લભ એહ માહરુ; એહ પાખિ ઘડી નવિ રહિવાઇ;
જિદ્રથ—વધ કરવાનિ અર્થિ, આયુધ વિના કિમ જીતાઇ? ૨૮

તેહ માટિ તૂં જૈ દ્વારકા લ્યાવિ, માહરાં આયુધ તત્ખેવ;
નામ કહૂં તે અશ્વ જોતરી, રથ લ્યાવિ તૂં અશ્વમેવ ૨૯
ચક્ર સુદર્શન, સારઙ્ગ ધનુષ, અનેક અસ્ત્ર યે બાણ,
તુમર, ગદા કૌમોદકી અન્ય, આયુધ સરવ તૂં જાણિ. ૩૦

કવચ ટોપ સહિત તે લ્યાવજ્યે, કરવા જાશું સંગ્રામ;
પાઞ્ચજન્ય પૂરૂં તવ શાઙ્ખિ લ્યાવિ, રણ હુઇ યેણિ ઠામિ. ૩૧
સુખ પામિ પાણ્ડવ તે કરવૂં; સાંભલિ, સારથિ! સોઇ."
કિહિ દારુક: "સ્વામી સાહિ યેહૂનિ, તેહૂનિ જિ નિશ્ચિ હોઇ." ૩૨

ઇમ કહીનિ ચાલ્યુ તે વેગિ; તવ જાગિઆ અર્જુનઃ
"શું થાશિ ? જિદ્રથ કિમ જીતેશ ?" અતિચિન્તા-ધરયૂં મન્ન. ૩૩
તવ આવ્યા વેગે શ્રીહરિજી; પારથ લાગ્યુ ચરણિઃ
"સ્વામી ! પ્રતગ્ન્યા કિમ થાશિ પૂરણ ? જિદ્રથનૂં કિમ મરણ ? ૩૪
જાણી વાત કૌરવ સજ થયા, રક્ષા કરવા કાજિ;
દ્રોણાદિક જીતાશિ કિમ કરી, સેનાપતિ, મહારાજ !" ૩૫
સેન તુ તિહાં બહુ મિલ્યૂં છિ, ચિન્તાતુર અર્જુન્ન.
ભાઉ કિહિ: ચિન્તા કશી, ચેહુનિ સાહિ જગજીવન્ન ? ૩૬

ઊથલુ

સાહિ જગજીવન્ન રે, તેહુનિ તુ ચિન્તા નહીં.
ભાઉ કિહિ, જિદ્રથનિ, પછિ કિમ જીત્યુ સહી. ૩૭
૪૯૮

કડવું ૧૩ મું—રાગ આંદોલ

સ્વામી એણી પિરિ બોલ્યા અવિનાશ રે,
આસનાવાસના દીધી ઘણી [તાસ] રે. ૧
હાલ–આસનાવાસના દીધી હરિઃ "સાંભલિ, રે અર્જુન !
ધીરજ રાખી ભજન કરિ તૂં, ભગવન્તનૂં એકિ મન્નિ. ૨
શોક કીધિ રૂપ બલ વર્ણું, તેજ તન્નનૂં જાઇ;
દુઃખ પામિ મિત્ર હોઇ ચે; શત્રુનિ હસારય થાઇ." ૩
ઇમ કહી આતમગ્યાન-દૃષ્ટિ, વિચારિ ભગવન્તઃ
"અરે અર્જુન ! એહ તણુ પશુપતિ-અસ્ત્ર થકી હુઇ અન્ત. ૪
તેહ તુ છિ મહાદેવ કહ્નિ, જૈ માગીઇ તુ હુઇ નાશ."
ઇમ કહી બિહૂઇ ધરયૂં ધ્યાન શિવનૂં; જૈ રહ્યા કૈલાસિ. ૫
અચલ મોટુ પરવત હેમ, પરવાલી તણા છિ શત રૂઁ;
વનસ્પતિ ભાર અઢાર ફૂલી, પુષ્પ છિ નાના રૂઁ;

અમૃત સરોવર કમલ દેખી, હવા આશ્ચિર્ય મનિ;
કૈલાસ પરવત તેજપુઞ્જ મહા; ત્યુગતિ જોઇ અર્જુનિ: ૭
મહાદેવ બિઠા જટા ધારી; ભસ્મલેપન અઙ્ગિ;
શિરિ સોહિ વિરાજતી, દેખી એ મધિ ગઙ્ગ; ૮
અર્ધાઙ્ગિ બિઠી આદિ માતા; નન્દી ભૃઙ્ગી ચેહ;
રુણ્ડમાલા ગ્રીવાઇ ભુજઙ્ગમ, કપૂર ગૌરજ દેહ, ૯
અપછરા નાચિ; વાઇ વેણા; હોઇ છિ જેજેકાર;
દીઠા શિવ બિહૂઇ પાશિ જઈનિ કરયુ તિહાં નમસ્કાર. ૧૦
દણ્ડવત કરીનિ સ્તુતિ કરિ: "કરતા નિ હરતા ચેહ,
કલ્યાણકારી સરવનિ, શિવરૂપ છિ તૂં તેહ." ૧૧
જોઇ શિવ આશ્ચિર્ય થયા; હશી વચન કિહિ તેણી વાર;
થયા બિઠા નિ કુશલ કહ્યું: "કાંઇ આગ્ન્યા દીજિ નિરધાર" ૧૨
"વરદાન માગ્યૂં આપીઇ" સુણી, સ્તુતિ કરિ હરિ સોઇ.
વરદાન આપિ દુ:ખ કાપિ: "અન્ત નવિ લિહિ તાહરુ કોઇ." ૧૩
વલી સ્તુતિ તાં કરી અર્જુનિ, દણ્ડવત કરી કિહિ વાણિ:
"સ્વામી! અસ્ત્ર પાશુપત આપીઇ, જિદ્રથથા રિહિ મુઝ પ્રાણ." ૧૪
શિવ કિહિ: "મિં જાણિઉં; જાઉ, અમૃત સરોવર ચેહ,
તિહાં પાશુપતાસ્ત્ર છિ સહી; જૈ શીઘ્રિ લ્યાવુ તેહ." ૧૫
સુણી નરહરિ તિહાં આવિઆ, જલ અમૃત સરોવર ચેહ,
ભુજઙ્ગ અનન્ત તિહાં મોટા દીઠા, સરસ ફણીધર તેહ. ૧૬
અર્જુન કિહિ: "સહી શિવિ વાહ્યા, અસ્ત્ર દેખીઇ ન આશ્વમેવ."
એહવૂં જોઇ પારથિ સ્તુતિ કરી, તિહાં સર્પ તણી તત્ખેવ. ૧૭
ધનુષ તે વલતાં થૈ રહ્યાં; અર્જુનિ લીધૂં તેહ;
તે લેઇ પાછા આવિઆ, કૈલાસપુર માંહિ એહ. ૧૮
અર્જુન ધરી બિહૂ હસ્તિ આવ્યા, શમ્ભુ કેરિ પાશિ;
દેખાડ્યૂં તાણીનિ શિવિ; કહી મન્ત્રવિદ્યા પ્રકાશ. ૧૯

પુનરપિ પાછૂ સરોવર તણા, જલમધ્ધિ મૂક્યૂ તેહ
શિવ કહિ "જા તૂ સમરણ કરજે, તવ આવશિ અસ્ત્ર એહ ૨૦

કૃપાલ થૈ શિવિ શીખવી વિદ્યા, પછિ શીખ માગી તત્ખેવ,
તિહાં કૃષ્ણ અર્જુન આવિઆ, શિબિર વિષિ અશ્વમેધ ૨૧
ધર્મરાયનિ ચરણિ નમીનિ, કહ્યુ સર્વ વૃત્તાન્ત
"પાશુપતાસ્ત્ર દીધા યા શિવ કહિયા, કૃપા તે ભગવન્ત' ૨૨

એહવૂ સુણી આનન્દ પામ્યા, બે જોધ બિઠા છિ ભૂપ,
દણ્ડવત તિહાં શિવનિ કરયુ "તૂ અકલ આદિ-સ્વરૂપ" ૨૩
ઇમ નિશા ગૈ રવિ ઉદિ પામ્યુ હવુ પ્રાતઃકાલ,
નિતિ સ્નાન સન્ધ્યા હોમ કીધા, યુધિષ્ઠિરિ ભૂપાલિ ૨૪

ફલ આહાર આપ્યા વિપ્રનિ, વલિ વિવિધ દક્ષિણા દાનિ,
સોવણ-મઢી શત ગાઇ કપિલા, દત્ત કર્યા ગાઇ, જાણિ ૨૫
નીસરયા બાહિરિ સભા માહિ આવ્યા ભલા રાઇ શુકન
જલકુમ્ભ લેઇ સ્ત્રી સાહમી મિલી, ભલા વિપ્ર દિઇ આશીર્વચન ૨૬

પ્રાશન કરી દાધ આવિઆ, સર્વતોભદ્ર આસન્ન,
સરવ જયોધા સભા બિઠા તિહાં, આવિઆ જગજીવન ૨૭
તવ અર્ઘ્યપાદ્ય પૂજા કરી હરિની, યુધિષ્ઠિર કહિ વાણિ
"કૃપાલ થઈનિ, પ્રભુજી' રાખવા અર્જુન-પ્રાણ ૨૮

કૌરવ જલનિધિ બૂડતા, તહ્મો નાવરૂપ આધાર,
સાર કીધી, પ્રભુ' તહ્મ્યો, દુઃખ પડિ કૈ વાર ૨૯
લાજ રાખી તહ્મ્યો દ્રુપદીની તહ્મ્યો સભા પૂરિઆ ચીર,
પ્રતગન્યા પાલી કરી તહ્મ્યો, રાખીઇ, શ્રીયદુવીર' " ૩૦

શ્રીકૃષ્ણ કહિ "રાય' સાભલુ, જિદ્રથ કરાવૂ નાશ
નિરધાર માહરૂ જાણજ્યો તહ્મ્યો, રાખુ દૃઢ વિશ્વાસ" ૩૧
ઇમ કહી રથ બિઠા હરિ, સાત્ત્વિક લીધા સાથિ,
અર્જુન છિ તિહાં આવી રહ્યા ચૌદ લોક કેરુ નાથ ૩૨

સાવધાન ધજાઇ હનુમાન બિઠા; સજ્જ કરીનિ રથ,
બાણ-આયુધ ધરયાં અગ્નિ; સામ્પ્રત થયા પારથ. ૩૩
શીઘ્રિ રથ ચલાવ્યુ હરિઇ; સજ્જ કીધુ તેહ;
ચઢી બિઠા બિહૂ જણા, સાત્ત્વિક-સાથિ ચેહ. ૩૪
સૂરય બિસિ ચન્દ્રનિ રથિ, તિમ આવ્યા તે ત્યાંહિ;'
સહૂ સામ્પ્રત સજી સેના, આવ્યા જ્યુધિષ્ઠિર છિ યાંહિ. ૩૫
સઙ્ગ્રામિ સહુ દલ નીસરયૂં; વજડાવ્યાં નીસાણ;
અર્જુન કિહિ સાત્ત્વિકનિ; "તહ્મ્યો એક કરવૂં, જાણ: ૩૬
રક્ષા કરવી જ્યુધિષ્ઠિરની; તહ્મ્યો છુ બલવન્ત,
માહ્‌રી ચિન્તા કરશુ નહીં; જિદ્રંથનુ આણૂં અન્ત. ૩૭
જ્યુધિષ્ઠિરનિ ગ્રહવા તણ, વર આપ્યુ છિ દ્રોણિ."
સાત્ત્વિક કિહિ: "તહ્મ્યો છતાં, ધર્મનિ ગ્રહિ એહ્‌વુ કોણ?" ૩૮
ઇમ કહી પૂરયુ શઙ્ખ પાઞ્ચજન્ય; દેવદત્ત શઙ્ખ વિશાલ;
ગર્જના કરી આવિઆ ભડ, રણભોમિ ભૂપાલ. ૩૯

ધૃતરાષ્ટર એહ્‌વૂં સાંભલી, સઞ્જે પ્રતિ કિહિ વાણિ:
માહ્‌રિ પુત્રિ કહ્યૂં નવિ માન્યૂં; એ આવ્યા પુરુષ પુરાણ. ૪૦
અધર્મ કીધુ દુષ્ટ ચ્યારિ મિલી, તુ જિ કિહાંથી હોઇ?
ધર્મ તિહાં જિ જાણજ્યો; માહ્‌રા પુત્ર મરણ થશિ સોઇ. ૪૧
સમરથ છિ એહ શ્રીહરિ; હાંકિ પારથનુ રથ;
લેઇ આયુધ ધરયૂં પોતિ, રાખવા પારથ. ૪૨
સઞ્જે કિહિ: આવડૂં શૂં, ગ્યાન આવ્યૂં આજ?
તે વાર બુદ્ધિ તાહ્‌રી કિહાં ગઇ, હરિ આવ્યા વિષ્ટિ કાજિ? ૪૩
જલ ગયૂં સરોવર મધિથી, પછિ પાલ બાંધિ શૂં હોઇ?
અંત આવિ ત્યાહ્‌રિ કરિ શોચના; આગલિથી નવિ ચેતિ કોઇ. ૪૪
તમ પાસિ આવ્યા માગવા, તવ પાંચ નવિ આપ્યાં ગામ;
અકર્મ તુઝ શિરિ પાપ બિઠૂં, ચે ક્ષત્રી પડિ સઙ્ગ્રામિ. ૪૫

હાવિ શી શોચના કરિ તૂં? સાંભલિનિ તૂં, રાઇ!
અર્જુનિ યે વિધિ મારિઆ, તે કહૂં જ્યુદ્ધ-મહિમાઇ. ૪૬
શ્રોતાજન! સહૂ સાંભલુ; હાવિ જ્યુદ્ધ ચાશિ પ્રૌઢ;
ભાઉ કિહિઃ સાંભલુ, સ્વામી રક્ષા કરિ ગરુડારૂઢ. ૪૭

૫૪૫

૫. જયદ્રથવધપર્વ—

કડવૂં ૧૪ મૂં—રાગ આંદોલ

સ્વામી! એણી પિરિ બોલ્યા ઋષિરાઇ રે;
જાઇ યુદ્ધિ, નિ કૌરવ સજ થાઇ રે. ૧
ઢાલ—કૌરવ સજ થૈ આવિઆ, રણભોમિ થાનક ચાંહિ;
જિદ્રથની રક્ષા-કારણિ ગુરુઇ, શકટવ્યુહ કરિઉ ત્યાંહિ. ૨
જિદ્રથ પ્રતિ કિહિઃ "અહ્મ્યો છૂં મહારથી; કરશૂં તાહરી સાહિ;
અશ્વત્થામા, કરણ, શલ, ગુરુ, કૃપા નિ વલી રાઇ. ૩
ચૌદ સહસ્ર સહસ્ર એક રથ, અશ્વ લાખ જ એક,
સાઠિ સહસ્ર જ્યોધા રાખવા, લાખ ડોઢ પાલા વિશેખ. ૪
દેવ ઇન્દ્ર આવિ તુ તુઝનિ, નહીં જીતાઇ કોઇ;
જિદ્રથના સાત સહસ્ર જ્યોધા, રહ્યા રક્ષા કરવા સોઇ. ૫
દોઢ સહસ્ર જ્યોધા ગજ સાથિ, રહ્યુ દ્રુમશરણ વીર;
દુઃશાસન વિકરણ આગલિ, દલ લેઇ આગલિ રહ્યા ધીર. ૬
વ્યુહ કરિઉ જ્યોજન બાર પોહલુ, શત ગાઉ ચોવીસ;
તે માંહિ રચના સુ રચાવુ; વ્યુહ પ્રગટવુ; ગુરુ રહિ શીશિ. ૭
તે મધિ રાખ્યુ તિહાં જિદ્રથ, સીચી અગ્નિજલ સોઇ;
દુર્જ્યોધન પૂંહિ રહ્યુ છિ, બહુ જલ આગલિ હોઇ. ૮
શકટમુખિ રહ્યા દ્રોણ ગુરુ, શ્વેત ધજ અશ્વરથ સાર;
પતાકા છત્ર મુગટ ઉજ્જ્વલ, પ્રલિ જિમ ત્રિપુરારિ. ૯

દ્રોણશોભા શી કહુ ? જોઇ, દુરપિઉ રાજન,
આકાશમાર્ગિ ગયા જોવા, સુર અસુર મુનિજન ૧૦
સુણ ગાન્ધર્વ કિન્નર યક્ષ કિંદિ, 'શું થશિ ?' પામ્યા ત્રાસ,
'જિદ્રથ છુ છિ પ્રાક્રમી, બહુ જોધ રખિ પાશિ ' ૧૧
સુરલોક સહ જોતા રહ્યા, તવ આવ્યા રણિ અર્જુન,
ધજાઇ ગરજિ કપિ વીર, રથ હાકિ જગજીવન ૧૨

દ્રુમશરણુ રહ્યુ આગનિ, તિહા આવ્યુ રણધીર,
દેવદત્ત પૂરયુ અર્જુનિ, પાઞ્ચજન્ય યદુવીરિ ૧૩
ઘોર ગર્જિત શબ્દ-શઙ્ખિ, જોધ પામ્યા ત્રાસ,
અશ્વ ગજ ઊપર થકી, મહી પડ્યા પામી નાશ ૧૪
બલ વીરય લીધા હરી કમ્પી, ચિત્કાર શબ્દિ સેઇ,
ભૂતાવલીની ચીસથી, કૌરવ વ્યાકુલ હોઇ ૧૫
અર્જુન કિહિ "સ્વામી ' રથ ચલાવુ, દ્રુમશરણ-સેના માહિ,
કૃપાલ થાવૂ, પ્રભુ ' જિદ્રથ, જિમ જીતાઇ ત્યાહિ ' ૧૬
એહવૂ સુણી હાકયુ રથ હરિઇ, અર્જુનિ મૂક્યા બાણ,
બહુ ગજ રથ મહારથી, ધરણી પડ્યા તિજી પ્રાણ ૧૭
એક બાણિ કરી છેદ્યુ રથનિ, બીજિ હસ્તી પાડ્યુ ધરણિ,
સારથિ હણ્યુ ત્રીજી બાણિ, પછિ જોધ પમાડ્યુ મરણ. ૧૮
બાણ મૂકી વિધવિધના, બહુ ધરી મન માહિ ક્રોપ,
તાડ ફલની પિરિ પડિ શિર, દ્રુમસેનનિ કરયુ લોપ ૧૯
મસ્તક વિના ધડ ગ્રહી આયુધ, ફેરવિ ચૌપાશિ,
કેટલા કિહિ "નરનારાયણ, કિહા છિ રે કરીઇ નાશ ૨૦
અર્જુન પ્રાક્રમ એમ વાધ્યૂ, જિમ્મ સાગરિ પૂર,
ભઙ્ગાણુ દલમધિ પડ્યૂ, અશ્વ નર કરયા ચૂર. ૨૧
દલ પડ્યૂ જાણી આવિઉ, રણમધિ દુશાસન્ન,
બહુ હસ્તી સાથિ પરવરિઉ, યુદ્ધ-અર્થિ જિહા અર્જુન્ન. ૨૨

આવતુ દેખી દેવદત્તનિ, પઞ્ચજનિ પૂરયુ અવિનાશિ,
તેણુ હસ્તી નાહ્ડા; સકલ દલ; રણમધિ પડિઉ ત્રાસ. ૨૩

ઊપરિ ઊપરિ જયોધ નાહ્ઠા; દુઃશાસન થયુ ભઙ્ગ;
હાંકી રથ પછિ આવિઉ, ગુરુ દ્રોણુ કેરિ સઙ્ગિ. ૨૪

ઊપરિ મારિ બાણુ પારથ, લક્ષધા કરિ વૃષ્ટિ;
સોઇ બાણુ મૂકિ, અધર સૂકિ, દેખીઇ નવિ દષ્ટિ. ૨૫

શ્રીકૃષ્ણુ કિહિ: "એ દ્રોણુ સાથિ, બલ તણૂં નહીં કામ;
દિન દસ લગિ નહીં થાઇ પ્રાજિ, સુભટ એ સઙ્ગ્રામિ. ૨૬
ગુણ સ્તુતિ વાણી નિર્મલ વદજ્યો, દ્રોણગુરુ-સઙ્ઘાતિ."
ઇમ કહી દીધી શીખ; ચાલ્યા, દ્રોણ જિહા છિ વિખ્યાત. ૨૭

અર્જુન કિહિ: "ગુરુજી! તહ્મ્યો, પાણ્ડુ પિતાનિ સ્થાન;
કૃપાલ થાવૂં; અશ્વત્થામા, તિમ હૂં છૂં સન્તાન. ૨૮
શ્રીકૃષ્ણુજી નિ તહ્મ્યો મુઝનિ, પ્રીછવ્યૂં કલ્યાણ;
જિદ્રથનિ જીતૂં; પ્રાણ રિહિ, તિમ તહ્મ્યો કરવૂં જાણ." ૨૯

સુણી વાણી દ્રોણ કિહિ: "સાંભલિ, અર્જુન! સોઇ;
મુંહિ જીતી સુખિ જા તૂં; તુઝ સમોવડિ નહીં કોઇ. ૩૦
એટલે મુઝ શિરિ બોલ ન આવિ, દ્વેષ નવિ કરિ રાઇ."
ઇમ મૂકયાં બાણ બહુ; સઙ્ગ્રામ સબલુ થાય ૩૧

નવ અસ્ત્ર મૂકી કૃષ્ણ અર્જુન; ચ્યારિ બાણિ હનુમન્ત;
ગાણ્ડીવ કાપી પ્રતિજ્ઞા છેદી; જુવે શ્રીભગવન્ત. ૩૨
નરનારાયણ ઢાકયા શરિ; અર્જુન ચઢિઉ કોપ;
સાઠિ બાણિ શર સહૂ છેદિયાં; સેન સકલ કરિયાં લોપ. ૩૩

પૂજા કીધી ગુરુ તણી, સાતશિ મૂકી અસ્ત્ર;
વલી મારયાં સહસ્ર લક્ષ કોટિ, અસઙ્ખ્ય જાતિ શસ્ત્ર. ૩૪
વધાવ્યા રે દ્રોણુનિ, વલી જયોધ પામ્યા નાશ;
હય ગજ નાસે મોકલા, સુહુગમ પામ્યા નાશ.

કુહુના કાપ્યા પાગ શિર, કુહુના, નાસિકા નિ કરણ
કુહુના છેદ્યા રદિ જઇ, તે ઢલી પડિઆ ધરણિ ૩૬
ઊડિ રથ ચક્ર જૂસરી, કટકા થૈ ગૈ આકાશિ,
ગજ–સૂઢિ છેદી અમ્બાડી, અશ્વ તણુ બહુ હુઇ નાશ ૩૭
નાહ્નૂં દલ સહૂ દ્રોણ દેખી, બાણ મેહ્લ્યા ક્રોધિ,
પાચ મારચા કૃષ્ણ–અર્જુનનિ, માગ્યા ત્રણિ કપિ જ્યોધ ૩૮
કરચા વ્યાકુલ નરહરિનિ, અર્જુનિ ક્રિગિ ધરયૂ બાણ
તેણિ સમિ ચિહિ હરિ અર્જુનનિઃ "મહાબાહુ એ ગુરુ જાણિ ૩૯
અભઙ્ગ એ નહીં ઓસરિ, દિન દસ કરિ સઙ્ગ્રામ.
આપણિ જાવૂ આગલિ, જિદ્રથ કેરિ કામિ ' ૪૦
અર્જુન કિહિ "સ્વામી ! ભલૂ," ઇમ કહી ચલાવ્યુ રથ,
મૂકી જયમણા દ્રોણનિ, ચાલિઆ હરિ પારથ ૪૧
દ્રોણ કિહિ અર્જુનનિ "અરે, જીત્યા વિના જાઇ કિમ્મ ?"
"અરે સ્વામિ ! રમૂ છૂ ગુરુ સાથિ પુત્ર હોઇ પિતાશ્ચ તિમ્મ ૪૨
પિતા જાણી લાડ તમશ્ચ, અશ્વાત્થામાનિ ટૂ ઠામિ "
ઇમ કહી ચાલ્યા તિહા રથકી, આવ્યા જ્હા, અનન્ત ભડ સઙ્ગ્રામ ૪૩
કૃતવર્મા નિ કામ્બોજ છિ, સેના રહી છિ અનન્ત,
ધસ્યા તે ઊપરિ સહી, રથ હાકયુ શ્રીભગવન્તિ ૪૪

ઊથલુ

ભગવન્તિ રથ રણ–મધિ હાકયુ, યુદ્ધ તિહા થાશિ ઘણૂ,
સઞ્જે કિહિ સાભલિ, ધૃતરાષ્ટર ! મહિમા કહૂ હાવિ તેહ તણૂ ૪૫
૫૯૦

—•—

કડવૂં ૧૫ મૂં—રાગ સારઙ્ગ

સઞ્જે વાણી બોલિઆ સુણિ, ધૃતરાષ્ટર નાઇ !
કૃતવર્માઇ યુદ્ધ કરયૂ રે, સાભનિ, કહૂ મહિમાઇ. ૧

ઢાલ–મહિમા કહું હું તેહ તણુ, સાંભલિ, રે રાજન!
કૃતવર્માઇ બહુ બાણુ મૂકી, ઢાંકિઉ અર્જુન. ૨
રણસંગ્રામિ જોધ પડિઆ; દલ પાણ્ડવનુ કીધુ અન્ત;
બ્રહ્માસ્ત્ર મૂક્યૂં પારથિ, તેજ ધર્યૂં ભગવન્તિ. ૩
હવા આશ્રિજ્ય દ્રોણુ–આદિ જ્યદ્રુપતિનૂં જોઇ રૂપ;
વલી સર્જ્યૈ એક આવિઉ, ભોજરાજ નામિ ભૂપ. ૪
તેણિ દસ બાણુ મારયાં પારથનિ, પચીશિ પૂજ્યા દેવ;
વલી સાત બાણુ મૂકી પારથનિ, વ્યાકુલ કીધુ તત્ખેવ. ૫
તેહનિ સાહિ જ્યાદવ આવિઆ, યુદ્ધ હવૂં તિહાં અતિ પ્રૌઢ.
"ચાલુ ઇહાંથી શીઘ્રિ, અર્જુન!" ઇમ કિહિ ગરુડારૂઢ. ૬
મોહબાણુ મૂક્યૂં પારથિ; રથ હાંક્યુ જગદાધારિ.
કૃતવર્માઇ જૈ ખાલિઉ, રથચક્રનુ રાખણહાર. ૭
ઉત્તમ–ઉજાઇ ચ્યારિ મારયાં; ધૃષ્ટદ્યુમનનિ ત્રણિ;
બહુ બાણુ મારી જ્યાદવિ કાપી, ધજા ધનુષ પાડ્યાં ધરણિ. ૮
કમઠ પ્રેહાં મહી તેણિ, બાણુની કીધી વૃષ્ટિ;
જ્યાદવ જાણી રાખિઉ, પણિ, કાંક્યુ (?) નવિ દીસિ દૃષ્ટિ. ૯
એટલિ જૈ મિલ્યા પારથનિ, જાણિ સેન કરતા માર!
વરણનુ સુત સન્તાઉલ, ધસ્યુ, ગદા લેઇ તેણી વાર. ૧૦
શ્રીકૃષ્ણ ઊપરિ નાખી છૂટી, હસ્તિ વાગી સોઇ;
વલી પાછી, સન્તાઉલ–શિર, છેદિઉં સહૂ જોઇ. ૧૧
હાહાકાર થયુ; સહૂ ઇમ કિહિઃ "આ અસમ્ભવ વાત;
તેહનિ આયુધિ ફરી તેહનિ વધિઉ, તે કહીઇ ઉત્પાત." ૧૨
ધૃતરાષ્ટર કિહિ સઞ્જેનિઃ મુઝિ મોટુ સન્દે એહ;
ફરી પાછી સન્તાઉલનિ, કિમ વાગી તેહ? ૧૩
સઞ્જે કિહિઃ રાઇ! સાભલુ, એહનૂ વરણુ કહીઇ તાત;
વરુણા, સાંનદી, દક્ષ–ઋષિ, આદિ છિ એહની માત; ૧૪

તેણિ વરુણ કહિ વર માગિઉ "માહરૂ પુત્ર નહી હુઇ નાશ."
તેણિ ગદા આપી પુત્રનિ, ઇમ વાણી કહી પ્રકાશ ૧૫
"જે કરિ યુદ્ધ તૂ મમોવડિ, કરિ ગ્રહી હથિઆર,
અન્ત પામિ તે સહી, એ ગદા કરિ પ્રહાર ૧૬
જે કોઇ યુદ્ધ નહી કરિ તુઝશૂ, આયુધ વિના હુઇ જેહ,
તે ઊપરિ જુ મૂકસ્ય તુ, ફરી પડશિ તાહરિ દેહિ" ૧૭
હરિઇ ભ્રાન્તિ કરી મોહ પમાડિઉ, વીસરયુ સહૂ તે આપ,
એહવુ શર રણ માહિ પડયુ, તે કૃષ્ણજીનિ પ્રતાપિ ૧૮
કામ્બોજના સુત સુદક્ષણિ, આવી મૂકિઆ દસ બાણ,
શ્રીકૃષ્ણનિ શિરિ ત્રણિ મારયા, સાત અર્જુન જાણિ ૧૯
પછિ સાગિ મારી પૂહિથી, તે નરિ કરી કટકા વીસ,
ધ્વજ રથ ધનુષ તિન તિન કરયા, અર્જુનિ ધરી તવ રીસ ૨૦
તે મન્ત્રી સર ભેદ્યૂ રુદિ, સુદક્ષણ પડયુ સહી ધરણિ,
જિમ ઇન્દ્રલાઠી પડિ ભાગી, તિમ તે પામ્યુ મરણ ૨૧
ચનવચન થયૂ દલ, આવિઆ, દસ સહસ્ર તેહના જ્યોધ,
તે આવતા પાડયા અર્જુનિ, ક્ષણ માત્ર માહિ કરી ક્રોધ ૨૨
દલ પડયૂ જાણી સુદક્ષણનૂ, તેહનુ પુત્ર આવ્યુ ખેવ,
સન્તાઉન ।ન વલી અચન્તિ કરયૂ યુદ્ધ અશ્વમેવ ૨૩
બહુ બાણ મૂકી પારથિ, તે મોહ પમાડયા જાણિ,
શ્રીકૃષ્ણ કિહિ "તૂ હિ મોહ કશુ? વેગિ હણ એહના પ્રાણ" ૨૪
ઇન્દ્રાસ્ત્ર મૂકી અર્જુનિ, બિહૂના શીસ છેદ્યા સોઇ,
વલી તેહના જ્યોધ આવ્યા પાશિ, તે હણ્યા સર્વે કોઇ. ૨૫
માર માર કરતા તેહ ચાલ્યા, સહૂ કોનુ આણતા અન્ત,
પછિ તિહાથી ચાલિઆ, રથ હાકિઉ ભગવન્તિ ૨૬
અર્ગ દેશનુ ભૂપતિ, તે આવ્યુ રણસંગ્રામિ,
તેહ પાડયુ અર્જુનિ, નદી રુધિરની વહી તે ઠામિ ૨૭

વલી મ્લેચ્છ આવ્યા કેટલા, તેહ પમાડ્યા નાશ;
દેશદેશના ભૂપતિ બહુ, આવ્યા અર્જુન-પાશિ. ૨૮

પૂરવ, પશ્ચમ, ઉત્તર, દખ્ખણ-દેશપતિ હૂતા ચેહ,
અર્જુન વીંટ્યુ બિહૂ ગમાં, ઢાંકિઉ સહી શરિ તેહ. ૨૯
પછિ ઇન્દ્રસુત કોપિ ચઢ્યુ; બહુ બાણ મૂકી વૃષ્ટિ;
સહૂ જ્યોધ નાહ્હા દસોદિશિં; રહી ન શક્યૂં કોઇ દૃષ્ટિ. ૩૦

નાઠા કો પડ્યા પ્રથવીઇ; કોના છેદ્યાં શીસ:
મોકલા દ્રોડિ અશ્વ ગજ; મહી પડિ પાડી ચીસ. ૩૧
રૂંઢમૂંડ રણ માહિ રડવડિ; હસ્તી તણાયા જાઇ;
શોણિત-સરિતા પૂર ચાલી; શબ્દ શુ સહૂ થાઇ ? ૩૨

ઇમ પ્રલિ કીધુ પારથિ; દિન પુહુર થયુ તેણી વાર;
ઇમ પ્રાજિ કીધા પારથિ, છસહસ્ર હણ્યા સરદાર. ૩૩
બાકી જ્યોધની સઙ્ખ્યા નહીં; પગ મેહ્લવા નહીં માગ;
અશ્વ, રથ મહા પ્રૌઢ કુઞ્જર, કરી કીધા બિ ભાગ. ૩૪

હાંકયુ રથ તવ આવિઆ, જિદ્રથ કેરિ પાશિં;
આવતુ દેખી પારથનિ, કૌરવમતિ થયુ ત્રાસ. ૩૫
આવ્યુ આગલિ દ્રોણનિ; દુઃખિ ભરયુ કિહિ વાણિઃ
"જિદ્રથ તે આગલિ ગયુ અર્જુન, મૂકતુ તે બહુ બાણ." ૩૬

જિદ્રથ કિહિઃ "તહ્મ્યો દીધુ આવવા, માટિ કરુ માહ્રરી સાહિ;
પિસવા દીધુ; લાજ રાખુ સવિ; જાણુ સિદ્ધાન્ત, ગુરુરાઇ! ૩૭
વલી જ્યુધિષ્ઠિરનિ ગ્રહવા તણૂં, તહ્મ્યો આપિઉં વરદાન;
તુ ઇહાં કિમ આવવા દીધા, તહ્મ્યો અર્જુન નિ ભગવાન ?" ૩૮

દુર્યોધન કિહિઃ "અન્ન ખાધૂં અહ્મારૂં, જિ ઇચ્છુ પાણ્ડવની આજ;
ઇચ્છુ છુ શુભ પાણ્ડવ તણૂં, અહ્મનિ કરુ છુ લાજ. ૩૯
અપરાધ અહ્મારુ ક્ષમા કરજ્યો, દુઃખવશિ કહૂં વાણિ."
દ્રોણ કિહિઃ "તૂં જાણજે સતિ; તુઝ અર્થિં તિજવા પ્રાણ. ૪૦

પ્રાણ લગિ હૂં જ્યુદ્ધ કરૂં છૂં; સાંભલિ, રે તૂં રાય!
તહ્મ્યો જાઉ દલ સબલ લેઇ, અર્જુનશ્યૂં જ્યુદ્ધ કરવાઇ. ૪૧
હૂં જાણૂં અહવા જ્યુધિષ્ટિરનિ, તે એકલુ જ્યુદ્ધિ હોઇ.
તુઝનિ આપૂં કવચ એક, તેહ્નિ નવિ ભેદિ કોઇ. ૪૨
બલ વૃદ્ધિ પામિ યિમ તૂં, તાહરુ કુણ કરી સકિ નાશ?
સાન્નિધિ થૈ જા જ્યુદ્ધ કરવા, અર્જુન કેરિ પાશિ." ૪૩
ઇમ કહી કવચ આપિઊં, રાઇ અઙ્ગિ ધરિઊં સોઇ;
અભિષેક કરી કિહિ કવચ-મહિમા:
"તૂંહ્નિ નહીં જીતિ જ્યોધ કોઇ. ૪૪
ઇન્દ્રિ પિહિર્યૂં કવચ એહ તુ, વૃત્રાસુરતુ કરયુ નાશ."
એહ્વૂં સુણી હરખ પામ્યુ દુર્જ્યોધન; થયુ તવ મનિ ઉલ્લાસ. ૪૫

ઊથલુ

થયુ મનિ ઉલ્લાસ રે, અર્જુનશ્યૂં યુદ્ધિ ગયુ;
સહૂ સેના તત્પર સઙ્ગિ લેઇ, રક્ષાઇ જિદ્રથની જૈ રહ્યુ. ૪૬
૬૩૬

કડવૂં ૧૬ મૂં—રાગ સામેરી

વૈશમ્પાયન કિહિ ભૂપતિનિઃ સુણિ, જન્મેજે રાઇ!
જ્યુધિષ્ટિરનિ ગ્રહવાનિ અર્થિં, દ્રોણ સુભટ યુદ્ધિ જાઇ. ૧
આવી પાણ્ડવ સેના ધસમશી, સાત્ત્વિક નિ ધૃષ્ટદ્યુમ્ન;
ભીમ નિકુલ સિહિદેવ દ્રુપદ, મછ ધર્મ કાશી રાર્જન. ૨
મૂકી બાણ ગુરૂઇ સુહગમાં, વીંટયુ ધૃષ્ટદ્યુમ્ન બલવન્ત;
જાણી દ્રોણ પછિ આવ્યા એકલા; કૌરવ જ્યોધ આવ્યા અનન્ત. ૩
મિલી દલ બહુ એક ભાવિ, યિમ પામિ જ્યમુના-ગર્ઙ્ગ:
શલ્ય ધર્મ, દુઃશાસન સાત્વિક; નિકુલ બલ-સિહિદે-સંઙ્ગિ. ૪

આવ્યુ ભીમ પ્રદા પ્રહીનિ; કૌરવદલ કરયુ સંહાર.
ગુરુઇ બાણ મૂકી પાણ્ડવ-દલ, નાશ કરયૂં તેણી વાર. ૫

સામસાહ્મા જ્યોધ આવ્યા, ગરોરગછ અલમ્બુસ વીર;
જિદ્રથ શકટવ્યુહ-રક્ષાઇ, ગુરઇ, રાખ્યા અશ્વત્થામા ધીર. ૬
દુઃશાસન સાત્વિક કરયુ પ્રાજિ; શકુનિ સિંહ પલાઇ;
પ્રેરયુ રથ ધૃષ્ટદ્યુમ્ન સાથિ; જ્યુદ્ધ અદ્‌ભુત થાઇ. ૭

રથિ રથ આથડ્યા તવ કાગમિ, ઊતરયુ દ્રુપદકુમાર;
ગ્રહી ખડ્ગ કાગમિ રથ ગુરુનિ, બિહૂ જોઇ તેણી વાર. ૮
મારી અશ્વ રથ કટકા કીધા; જાણ્યૂં: "હાવિ મુનિ કરશિ લોપ."
જોઇ દ્રોણ આશ્રિજય થૈ શસ્ત્રિ, કાપ્યૂં ખડ્ગ ધરી કોપ. ૯

નાખ્યુ રથ ઊપરિથી હેઠું, અનિ વલિ મૂક્યાં બાણ;
આવતાં સાત્વિકિ સહી કાપ્યાં, નહીંતુ લહિતુ પ્રાણ. ૧૦
ચઢ્યુ કોપ ગુરુનિ યાદવ પરિ; અસ્ત્ર તણી કરિ વૃષ્ટિ;
'આવ્યૂં અંત, હાવિ આવિ ઢૂકડું;' સાત્વિક થયુ અદષ્ટ. ૧૧

કરિ યુદ્ધ સરખા બિહૂ પ્રાક્રમી, બાણવૃષ્ટિ કરિ અન્યોન્યિ;
વેધ્યા શરીર શોભા ઇમ દીસિ, જાણું કેસૂ ફૂલ્યા વનિ! ૧૨
ભલૂં યુદ્ધ જાણી જયક્ષ કિંનર, વ્યોમિ રહી જુઇ દેવ;
વૈમાન આણ્યા ઢૂકડાં, અપછરા ગણ-ગાન્ધ્રેવ. ૧૩

"અદ્‌ભુત યુદ્ધ મહા અનોપમ;" એહવી બોલિ વાણિ.
કાપ્યૂં ધનુષ ગુરુનૂં સાત્વિકિ, અનેક પૂંઠિ જાણિ. ૧૪
યે આયુધ મૂકિ તે કાપિ; ગુરુ મનિ કરિ વિચાર;
અગ્નેયસ્ત્ર મૂક્યૂં જોઇ સાત્વિકિ, ગુરુઇ વારુણાસ્ત્ર તે વાર. ૧૫
જોઈ પ્રાક્રમ ગુરુ અતિ મનિ હરખ્યાઃ "ભલુ, ભલુ, સાત્વિક વીર!
માહરા અસ્ત્ર કુણ સિહિ તુઝ પાખિ? મહા પ્રાક્રમી ખરુ ધીર." ૧૬
ધર્મ કિહિઃ "સુણિ ધૃષ્ટદ્યુમ્ન! ભીમ! સાત્વિકની કરુ સાહિ;
વેડી વારતુ યુદ્ધ કરિ દ્રોણશું; રખિ આજિ તવ થાઇ!" ૧૭

સુણી વચન ધાયા સહૂ જ્યોધા; આવ્યા દ્રોણનિ પાશિ;
તેહુવિ વીર સહૂ આવ્યા કૌરવ; અન્યોઅનિય હુઇ દલ નાશ. ૧૮
ભીમસેન મોટુ મહા જ્યોધ; પાડ્યૂં દલ ભર્ઝાણ;
પામ્યા ત્રાસ નાલ્હા સુહુપારિ; કૌરવ-દલ થયૂં હાણિ. ૧૯
સઞ્જે કિહિ; સાભલિ તૂં, રાજા! અર્જુનની વિખ્યાતિ;
કરિ વાટ, પારથ જાઇ ચાલ્યુ; રથ હાંકિ સુગતાત. ૨૦
લઘુલાઘવી વિદ્યા કરીનિ, મન-વેગિ રથ જાઇ;
સૂર્ય તણા રથથી ગતિ અદકી; ચૂકનિ બાણ જ્યદ્રુરાઇ. ૨૧
તેણિ સમિ ભૂપતિ બિ આવ્યા, અવન્તીના સહી જાણિ;
મહોવિદાધન મારયુ અર્જુનિ; દસ બાણિ તિજ્યિા આણ. ૨૨
તેહુનુ ભાત લોહુ અનબિન્દુ, આવ્યુ મહા બલવન્ત;
શીશિ ગદા મારી હરિનિ પછિ, અર્જુનિ આણ્યુ તેહુનુ અન્ત. ૨૩
પછિ આવ્યા જ્યોધ તેહૂના; વલી તેહુનુ કીધુ નાશ;
તેણિ સમિ કૌરવ-દલ આવી, ફરી વલ્યૂં સુહુપાશિ. ૨૪
તેણિ સમિ અર્જુન કિહિ હરિનિ; અશ્વ થાકયા અશ્વમેવ;
તૃષાવન્ત થયા; આ સરોવર છિ; જલપાન કરાવુ, દેવ! ૨૫
કાઢુ બાણ અશ્વદેહ-મધિથી, નહીંતર થાશિ નાશ;
હૂં ઇહાં રહી ગાણ્ડીવ ધરી ઊભૂં; આવવા નહી દિઊં કો પાશિ. ૨૬
તહ્મ્યો નિર્ભિં થૈ જલપાન કરાવુ." સુણી અશ્વ ધોયા જ્યદુવીરિ;
જલપાન કરાવી અસ્ત્રજ કાઢ્યાં, હરિત શ્યામશરીર. ૨૭
કૌરવદલ આવ્યૂં જોઇ વેલા, કર્યુ અદ્ભુત સઙ્ગ્રામ;
કાપિ અસ્ત્ર, મારિ વલિ અર્જુન; બહુ દલ હણ્યૂં તેણિ ઠામિ. ૨૮
દેવઋષિ આશ્ચિર્ય થૈ જુઇ; અશ્વ ધુઇ છિ સુન્દરશ્યામ;
ઋષીશ્વર સરોવર તપ છાંડી, આવ્યા જોવા તેણિ ઠામિ. ૨૯
કીધી ભીંત, ઠાઠ જોઇ કિહિઃ 'ભલુ ધન અર્જુન!'
ટાલી થાક અશ્વ સ્વસ્થ થયા; રથ ફેર્યુ જગજીવન. ૩૦

કાઢ્યાં સાલ બાહૂરિ આવી; જોતરિઉ રથ તેણી વાર;
બેઠા ચઢી; ચાલ્યા વાયુ-વેગિ, કરતા મારોમારિ. ૩૧
સકલ જ્યોધ ઊભા સહૂ ભાલિ, પણિ કો નવિ સાહમુ થાઇ;
તેણિ સમિ તિહાં દલ બહુ લેઇ; આવ્યુ દુર્જ્યોધન રાઇ. ૩૨
વાત સાંભલી સરોવર કેરી, આશ્ચિજય થયુ રાજન;
" દ્રોણ અર્જુનનિ આવવા નહીં દેસિ,
એહૂવી, આશ હૂતી (સહૂનિ) મન્નિ. ૩૩
તેહૂનિ તિહાં મૂકીનિ આવ્યા; હાવિ સહૂનુ કરશિ નાશ;
જિદ્રથનિ નાશ હાવિ કરિ સહી; આપણિ થયા નિરાશ." ૩૪
સુણી વચન કૃષ્ણ કિહિ અર્જુનનિઃ " આ શું કિહિ સહૂ વાણિ?
સહી તું જીતેશ જિદ્રથનિ; જિ આપણ્ તું જાણિ " ૩૫
કહી રથ હાંકયુ હરિ વેગિ; દષ્ટિ પડ્યુ જિદ્રથ;
તેહવિ ફરી આગલિ આવ્યુ, દુર્જ્યોધન સમરથ. ૩૬
પિહિરયૂં કવચ ગુરુનૂં આપિઊં, અનેક અસ્ત્ર ધરી બાણ;
દુર્જ્યોધન દેખી અર્જુન પ્રતિ, કિહિ સારઙ્ગપાણિઃ . ૩૭
" મારિ દુષ્ટનિ; કૌરવપતિ આવ્યુ, દ્રુપદીનુ દુઃખ દેનાર;
વનિ કાઢ્યાં તે કષ્ટ સમ્ભારી, કરિ એહૂનુ સઙ્ઘાર. " ૩૮
હાંકયુ રથ; ધશી આવ્યુ કૌરવપતિ, મુખિ બોલતુ વાણિઃ
" અરે અર્જુન ! હવડાં તૂંહિ મારેશ; હવડાં મૂકિ તાહૂરાં બાણ. ૩૯
વલી તાહૂરા કૃષ્ણનિ કિહિજે, કરવૂં હુઇ તે કરજે આજ."
ઇમ કહી સામ્પ્રત થૈ ઊભુ, યુદ્ધ કરવાનિ કાજિ. ૪૦
સઞ્જે કિહિઃ સાંભલિ તૂં, રાજા ! યુદ્ધ તણુ મહિમાઇ.
ભાઉ કિહિઃ યુદ્ધિ જિ પામિ, સાહિ ચેહૂનિ વૈકુણ્ઠરાઇ. ૪૧

ઊથલુ

સાહિ ચેહૂનિ વૈકુણ્ઠરાઇ રે, જિ તે પામિ સહી;
સઞ્જે કિહિઃ સાંભલિ, રાજા ! હાવિ યુદ્ધ કિમ થયૂં તહીં. ૪૨

—•—

૬૭૮

કડવું ૧૭ મૂં—રાગ સારંગ

વૈશમ્પાયન કહિ ભૂપતિનિઃ સુણિ, જન્મેજે રાઇ!
દુર્યોધન અર્જુન યુદ્ધિ આવ્યા, કરયુ અન્યોઅન્યિ ઘાઇ. ૧
મૂકિ બાણુ પારથ, તે નવિ વાગિ; પુષ્પ તણી પિરિ હોઇ;
પર્વત સરીખુ આગલિ ઊભુ, જોઇ આશ્ચિર્ય હરિ જોઇઃ ૨
"અરે અર્જુન! શં થયૂં? અસ્ત્ર નથી, ભેદતાં એહનૂં અઙ્ગ."
સુણી અર્જુન કહિ કારણઃ "સુણ, કહૂં, શ્રીરઙ્ગ! ૩
ગુરુઇ કવચ બન્ધાવ્યૂં એહનિ, તેણિ કરી એહ અભેદ;
ઇન્દ્ર તણૂં યદા વજ્ર ભાગિ, પણિ એહ અભેદ [અછેદ]. ૪
પણિ એહનિ પિહિરયૂં સ્ત્રીની પિરિ; નથી લહુ પૂરણ ભેદ.
ઊતારી પિહિરયા પછી આપણિ, કરશં એહનુ છેદ." ૫
ઇમ કહી બાણુ મારયાં ન ખમિ; હવુ વ્યાકુલ રાજન;
ધજ ધનુષ કાપ્યૂં, અશ્વ મારયા; શઙ્ખ પૂરયુ અર્જુનિ. ૬
પાઞ્ચજન્ય પૂરયુ અવિનાશિ; ગાજ્યુ અતિ હનુમન્તઃ
પામ્યા ત્રાસ નાઠા સહૂ જ્યોધા, પડયા તિહાં પ્રાણ અનન્ત. ૭
શિખર પડિ પર્વતનાં; દધિ ઊલટિ; ચલ્યુ શેષ તવ ધરણિ;
હરયાં તેજ–બલ; અશ્વ ગજ ચલિઆ; બહુ ભડ પામ્યા મરણુ. ૮
તેણિ સમિ પાણ્ડવના જ્યોધા, અર્જુનની કરવા સાહિ,
આવવાની મનસા કરિ, પણિ દ્રોણુ–આગલિ નવિ પિસાઇ. ૯
ધર્મ ભીમ સાત્તિક સિહદેવ, સાહિ નિકુલ તેણિ ઠામિ;
તેણિ સમિ અલમ્બુસિ આવી, ભીમ સાથિ માંડયુ સઙ્ગ્રામ. ૧૦
નેવૂં બાણુ ગુરુનિ ધર્મિ મારયાં; દ્રોણિ મારયાં પચ્ચવીસ;
સાગિ એક મારી પછિ ધર્મિં, અતિ મનિ આણી રીસ. ૧૧
પજ્જ્વાર કરતી સ્વર–ઘરરા, ગુરુઇ દીઠી આવતી પાસિ.
કહિ દ્રોણુઃ "એ નવિ વલી પાછી, સહી કરિ એ માહરુ નાશ." ૧૨
ઇમ જાણી બ્રહ્માસ્ત્ર મૂકી, ભસ્મ કીધી આવતી તેહ.
દીઠું ધર્મિં અસ્ત્ર આવતૂં, અગ્નિ ઝરતૂં પેહ. ૧૩

મૂક્યૂં બાણ બ્રહ્માસ્ત્ર ધર્મિં, સમાવવા અન્યોઅન્યિ;
કાપ્યૂં ધનુષ દ્રોણનૂં રાઇ, તવ ક્રોધ ઊપનુ અતિ મનિ. ૧૪

ગદા એક મારી ધર્મનિ, દ્રોણિ ફેરવી તે શીશિ;
વલી એક મૂકી ધર્મરાઇ, તે કટકા કરી વીસ. ૧૫

તે જોઇ ક્રોધ પામ્યા ગુરુ, લેઇ નવ બાણ મૂક્યાં એવ;
મારયા અશ્વ, ધજા ધનુષ કાપી, વિરથ કરયુ અવસ્યમેવ. ૧૬

તે જોઇ દ્રોણ ધાઇ ધર્મનિ ગ્રિહિવા; તવ આવ્યુ તિહાં સિહિદેવ;
તેહનિ રથિ બિશાનિ નાઠા, ધર્મરાઇ તત્ખેવ. ૧૭

બ્રેહત્ક્ષેત્ર આવ્યુ પાણ્ડવ ઊપરિ, ખેમધુરત સુજાણ;
નેઉ બાણ મારી મહીઇ પાડ્યુ; ખેમધુરતિ તિજિઆ પ્રાણ. ૧૮

પડ્યુ ભઙ્ગ; કૌરવદલ નાઠૂં ચુહુદિશિ; પામ્યા ત્રાસ;
વીરધન્વા આવ્યુ એક યોધુ, ધૃષ્ટકેતનિ પાશિ. ૧૯

કરયૂં જ્યુદ્ધ અદ્ભુત અન્યોઅન્યિ; ધૃષ્ટકેતિ ધરીનિ ક્રોધ,
વીરધન્વાનિ પાડ્યુ પ્રથવીઇ, તિલ તિલ કરી તે જ્યોધ. ૨૦

દુર્મુખ ભઙ્ગ ચૈયનિ નાઠુ, સિહિદેવશૂં સઙ્ગ્રામ;
નિર્મિત સુત વીરન્ધવા કેરુ, મરણ પામ્યુ તેણિ ઠામિ. ૨૧

સોમદત્ત આવ્યુ સઙ્ગ્રામિ, દ્રુપદીના સુત સઙ્ઘાતિ;
પાચ બાણ પાંચિ તે મારયાં; પડ્યા મૂર્છાઇ તે બ્રાત. ૨૨

તવ જાગ્યા વીર ઊઠ્યા અતિ ક્રોધિ, મિલી મૂકિ બહુ બાણ;
રથ છેદ્યુ કૂંઅરિ અર્જુનનિ; ધર્મપુત્રિ ધજા, જાણિ; ૨૩

પાડ્યુ સારથિ નિકુલ તણિ સુતિ; સિહિદેવ સુતિ છેદ્યૂં શીસ;
સોમદત્ત પડ્યુ મહી જાણી, અલમ્બુસ આવ્યુ ધરી રીસ. ૨૪

ભીમસેન સાથિ જ્યુદ્ધ માડ્યૂં; બાણ તણી કરી વૃષ્ટિ;
નવ બાણિ વીંધ્યુ સહી રાખસ; ચઢ્યુ ક્રોધ, રગત-દૃષ્ટિ ૨૫

ભીમ તણા ત્રણિ સારથિ હૂતા, તેહનુ આણ્યુ અન્ત;
પાલા ચ્યારશિ મારયા તેહ તણા, અસુર મહા બલવન્ત. ૨૬

ભીમસેન મૂર્છા મહીઈ પડ્યુ; હવુ રણ માહિ હાહાકાર;
ધાયુ વીર ગટોરગછ આવ્યુ, કરતુ મુખિ મારોમારિ. ૨૭

જાગ્યુ ભીમ ક્રોધ કરી ઊઠ્યુ; અલમ્બુસ હવુ અન્તરધાન;
બાણુ વીર ઊપરિથી નાખિ; ભિ પામ્યા રાજાન. ૨૮
અગોપિ થયુ આવિ વલિ જાઇ, ધરિ નાનાવિધનાં રૂપ;
કરિ ગર્જના શબ્દ ભયઙ્કર; પામ્યા ત્રાસ સુર-ભૂપ. ૨૯

પડ્યા જ્યોધ અશ્વ ગજ રથ, નદી ચાલી, રુધિર તણી તેણી વાર;
વિષ્ણુ-અસ્ત્ર તવ ભીમિ મૂકી, તવ ટાલિ માયા નિરધાર. ૩૦
નાઠા દૈત્ય વ્યાકુલ થઇનિ; આવ્યા દ્રોણનિ પાશિ;
વલિ ચાલ્યુ તિહાંથી અન્ય પાશિ, પાણ્ડુ-દલ કરવા નાશ. ૩૧

સુણી શોર થયુ તવ વેગિ, ભીમપુત્ર બલવન્ત;
બહુ વીર રાક્ષસ સરીખિ સરીખા, જયુદ્ધ કરિ છિ અનન્ત. ૩૨
મૂકિ બાણ; માયા નવી નવી કરિ; ઊડિ અન્તરિક્ષિ; પડિ ધરણિ;
રાક્ષસ યુદ્ધ કરિ વલી બિહુ, કોઇ નવિ પામિ મરણ. ૩૩

મારિ બાણ એકલુ અલમ્બુસ; સહૂ જ્યોધ પમાડ્યા ત્રાસ;
નિકુલનિ ત્રણિ, ધર્મનિ તિહુત્તિર, વલિ ગટોરગછનિ પચાસ ૩૪
પાંચ પાંચ પાંચિ સુત કૃષ્ણાના, ભીમ ઊપરિ પચીસ;
મૂક્યાં બાણ સવિ પાણ્ડવ જ્યોધ પર, અતિ મનિ આણી રીસ. ૩૫

તવ કોપ્યુ ભીમપુત્ર કાલ મારી, ચઢ્યુ રથ ગ્રિહિવા હાથિ;
શીસ ફેરવીનિ નાખ્યુ હેઠુ, લેઇ અફાલ્યુ અવની-સાથિ. ૩૬
પરવત મારિ અતિ ઓઢા; વખ સમૂલાં લેઇ ધાઇ;
એહ માંહિ નવિ ઓસરિ, એકએકનિ કરિ ઘાઇ. ૩૭

ઊઠી બાઝુ ગટોરગછનિ; થયુ રૂપ પ્રચણ્ડ;
ગટોરગછનિ બાથિ ઘાલી, કરચાં અસ્ત્ર તેહનાં ખણ્ડ. ૩૮
રાઢિ બહુ કીધી ઘણી, પાણ્ડવ-સેન કીધૂં ચૂર;
વકારયુ વકરયુ તે ઘણુ; અલમ્બુસ માર્યૂં શૂર. ૩૯

રમતિ જોઇ ભીમસુતિ; પછી વછૂટયુ વીર;
અલમ્બુસ કીધુ આકલુ; તે ધરિ નવિ સકિ ધીર. ૪૦
ગટોરગછ મહા આદમી, તે સબલ યુદ્દુ સગિ;
હથિઆર સવિ હેઠાં કરીનિ, આવિઉ અઙ્ગોઅઙ્ગિ. ૪૧
એક એકનિ બાથિ ભીડિ, પાડ્યુ પડિ નહીં કોઇ;
કૌરવ પાણ્ડવ તણી સેના, સર્વ ઊભા જોઇ. ૪૨
ઘડી એક બલ જોઇ તેહનૂં, પછિ ગટોરગછિ ઊંચુ કીધુ;
શીસ ઊપરિ ફેરવીનિ, અવની ઊપરિ દીધુ. ૪૩
પછાડ્યુ તે પ્રથવી સાથિ, બલ કરીનિ બલવન્તિ;
અલમ્બુસનુ આણિઉ તિહાં, ગટોરગછિ તાં અન્તઃ ૪૪
પાકૂં ચીભડું જિમ જાઇ રેંહ્યા, તિમ ફાટી ગયુ સોઇ.
પામ્યા ત્રાસ કૌરવ; પડ્યુ રાખસ; પરવત સરખી કાયા હોઇ. ૪૫
જિ જિ શબ્દ હવુ રણિ પાણ્ડવનિ; પામ્યા અતિ આનન્દ.
ભાઉ કિહિઃ જિ હોઇ તેહની, ગાઇ ગુણ શ્રીગોવિન્દ. ૪૬

ઊથલુ

ગાઇ ગુણ ગોવિન્દ રે, તેહનિ સદા સુખ સિદ્ધિ;
સાંભલિ, રે કૌરવપતિ ! ઇમ સઞ્જે વાણી કિહિ. ૪૭
૭૨૫

કડવૂં ૧૮ મૂં—રાગ દેશાખ

સઞ્જે કિહિઃ રાય ! સાંભલુ, જિદ્રથ-યુદ્ધની વાત રે;
ખ્યાતિ તે કહૂં અર્જુન તણી રે. ૧
શઙ્ખ-શબ્દ કરિ છિ પ્રોઢા, વારેવારિ અવિનાશ રે;
ત્રાસ તે પામિ શબ્દ થકી રે. ૨
ઢાલ—નાશ કૌરવ પામવાનિ, શઙ્ખ પૂરયું દેવિ;
તેણિ સમિ ધર્મ પાઞ્ચજન્ય સુણી, વ્યાકુલ હવા અધમેવ. ૩

સાત્ત્વિક વેગિ તેડિઆ તિહાં, ગદગદ કહિ વાત;
બોલાઇ નહીં; વ્યાકુલ થયા; નેત્રિ વહિ આસૂપાત: ૪

"અરે યાદવ! સાંભલુ, પાઞ્ચજન્યનુ થાઇ નાદ;
દેવદત્ત શિ નથી વાજતુ, અર્જુનના શઙ્ખનુ સાદ? ૫
મુઝનિ ચિન્તા ઊપની એ, જાણું, અર્જુનનુ હવુ છિ નાશ:
તેણિ ક્રોધ કરી આયુધ ગ્રહી, યુદ્ધ કરિ છિ અવિનાશ. ૬

શઙ્ખ જુ નથી વાજતુ તુ, કુશલ કિમ્મ અર્જુન?
એકલા યુદ્ધ કરતા હશિ તે, શત્રુ બહુ રાજન. ૭
તે માટિ ચિન્તા છિ ઘણી, સાત્ત્વિક! સાંભલિ સોઇ;
મિત્ર અર્જુન-ઊપરુ નહીં, અન્ય તાહ્રરિ કોઇ. ૮

તે માટિ તહ્મ્યો જાઉ તિહાં, હૂં એટલૂં માગૂં માન;
વિપત-વેલા જાઇ છિ, અસ્ત થાવા આવ્યુ ભાણ. ૯
ઉદિ પામ્યુ સૂર્ય તવનુ, યુદ્ધ કરિ છિ સઙ્ગ્રામિ;
એકલુ; કો નથી પૂંઠિ સાહિ; જાઉ તહ્મ્યો તેણિ ઠામિ. ૧૦

કૌરવ રહ્યા છિ ગડગડી; શઙ્ખનાદ સ્વર કરિ તેહ;
સમરથ તરવા કો નહીં, રણ દ્રોણસાગર એહ. ૧૧
એકલુ શૂં કરતુ હશિ? માટિ, તહ્મ્યો જાઉ સઙ્ગ્રામિ."
સાત્ત્વિક કહિ: "તહ્મ્યો સતિ જાણુ, તિજૂં પ્રાણ પાર્થનિ કામિ. ૧૨

પ્રાણવલ્લભ ભીમ અર્જુન સમો-વડિ નહીં માહ્રરિ કોઇ;
તહ્મ્યો કુહુ તે આજ હૂં, અગ્નિઇ પિશૂં સોઇ; ૧૩
પણિ કૃષ્ણ-અર્જુનિ કહ્યૂં છિ મુઝનિ: 'રક્ષા કરજ્યો રાઇ.'
કદાપિ ગુરુ આવી ગ્રહિ તુ, શ્રમ માહ્રરુ મિથ્યા થાઇ. ૧૪
હૂં ગયા પૂંઠિ તહ્મારી રક્ષા, કુણ કરશિ ઇહાં ધીર?
તે દેખાડું મુનિ, જાઊં પછિ, જ્યાં પારથ નિ જાદવવીર." ૧૫
ધર્મ કહિ: "હૂં રહેશ ઇહાં, માહરિ બલિ કરી સોઇ;
ધૃષ્ટદ્યુમન ભીમ શિખણ્ડી, એ પ્રાક્રમી સવિ કોઇ." ૧૬

સાત્ત્વિક કિહિ: "તહ્મારી આગ્નયા, કરિ કૃષ્ણ નિ અર્જુન,
તુ તિહા મિ જાવૂં સહી, સાભલીઇ, રાજન ! ૧૭

તહ્મ્યો દુઃખ તિજુ; કલ્યાણ છિ, જેહ્નિ સાહિ વૈકુણ્ઠનાથ,
ઇહાથી જ્યોજન ત્રણિ છિ, જૈ મિલૂ પાર્થનિ સાથિ ૧૮

દ્રોણ ગુરુ તા મુખિ રહ્યા છિ, વનિ જ્યોધ છિ સહસ્ર ચ્યારિ;
અન્ય હસ્તી-જૂથ ઊપરિ, જ્યવન છિ નિરવાર. ૧૯

સકલ રથ-સેના છિ બહુ સાથિ, વલિ ભલા ગજ શિસાત;
જાટ ઉત્તર દિશાના આવ્યા, નવશિ હસ્તી છિ સાથિ ૨૦

ગ્રૌઢ પાપી જ્યવન જાતિ, હિમાચલના રહિનાર,
અર્જુન કહિ તુ જવાશિ જુ, એ સવિ થાઇ સંહાર" ૨૧

તવ રથ લ્યાવ્યુ સજ કરીનિ સારથિ, દારુક તણુ લઘુ ભ્રાત;
પછિ સ્થાનક કરી શતસહસ્ર, સોનણુ આપિઆ વિખ્યાત. ૨૨

ભીમનિ કિહિ "તહ્મ્યો જ્યુધિષ્ઠિરની, સમલ કરજ્યો સાહિ."
આગ્નયા માગી ધર્મની પછિ, સાત્ત્વિક વેગિ જાઇ. ૨૩

રથ હાક્યુ વાયુવેગિ તેણિ, આવ્યા ગુરનિ પાશિ.
"સાહિ ધરમિ મોકલ્યુ, દલ કરૂ દ્રોણનૂ નાશ." ૨૪

પછિ મારચા પાચ તેહનિ, તિહા સાત્ત્વિકિ સોઇ,
વલી છ ગુરુઇ, આઠ જ્યાદવિ, જ્યુદ્ધ અનુપમ હોઇ. ૨૫

દ્રોણ કિહિ: "તાહ્રુ ગુરુ ગયુ, મુનિ છાડી ઇહાથી જાણિ,
તૂં કિમ જાએશ જીવતુ?" સુણી, સાત્ત્વિક બોલ્યુ વાણિ· ૨૬

"સ્વામી! કૃપા કીધી શિષ્યનિ, તિમ હૃ શિષ્ય પારથ"
ઇમ કહી જ્યમણા દ્રોણ મૂકી, હાકિઉ તિહા રથ ૨૭

કરણસેના કરી પ્રાજિ, રથ હાકિઉ તેહ શૂરિ,
તવ કૃતવર્મા આવ્યુ પ્રાક્રમી, ક્રુદ્ધિ વાધિ જિમ દધિ-પૂર. ૨૮

તેણિ બાણ મૂકયા ઘણા, સાત્ત્વિક-મૂર્છા હોઇ,
તિજી મૂર્છા સારથિઇ, કૃતવર્મા પાડ્યુ સોઇ. ૨૯

રાજા સાથિ લેઈનિ, આવિઉ વૃકોદર જાણિ;
કૃતવર્મા ભીમિ ખાલિઉ, સાત્ત્વિક ગયુ નિરવાણ. ૩૦
તવ પાણ્ડવના જ્યોધ આવિઆ; તે કરિ છિ સઙ્ગ્રામ;
કૃતવર્માઇ રાવિ રેલિઆ; નહીં પિસવાનુ ઠામ. ૩૧
પાંચ શર મારયાં ધરમનિ; આદિ ભીમનિ સાત;
મૂર્છા પમાડ્યુ વાયુસુતનિ; ધજા ધનુષ કીધાં પાત. ૩૨
તવ ઊઠ્યુ વૃકોદર ગદા લેઈનિ, કૃતવર્માનિ મારી શીસિ;
તેણિ બાણ મૂકી આવતી તે, કરી કટકા વીસ. ૩૩
ત્રણ બાણિ મૂર્છા થયુ; શિખણ્ડી રથ વાલ્યુ જાઇ;
પિસવા પાણ્ડવ નવિ પામ્યા; સવિ જ્યોધ વ્યાકુલ થાઇ. ૩૪
ઘુમ્બારવ સુણી ભાગિઉં દલ: તવ સાત્ત્વિક વલ્યુ ખેવ;
કૃતવર્માનુ ભઙ્ગ કરી, સારથિ હણ્યુ અશ્વમેવ. ૩૫
વલી જીતી સરવનિ મારી, મારગ કરતુ જાઇ;
આગલિ આવ્યા પ્રૌઢ હસ્તી, હણવાની નહીં સઙ્ખ્યાઇ. ૩૬
આહુત રાઇ ઊપરિથી પાડ્યા, તવ ગજ પામ્યા ત્રાસ;
મોકલા દ્રોડિ; ચાંપ્યૂં બહુ દલ; કરયુ તિહાં તેણિ નાશ. ૩૭
જલસન્ધ સ્વામી હસ્તીનુ, તેણિ કરયુ બહુ સઙ્ગ્રામ;
સાત્ત્વિકિ મારી શીસ પાડ્યૂં; રણુ સૂંઢનિ ઠામિ. ૩૮
તેણિ હસ્તી શોભા પામિઉ, રુધિરિ કરી ગતિ વરણ,
યિમ મેરુ પરવત થકી, ગેરૂ ઝરિ છિ નીઝરણ. ૩૯
પછિ તે ગજ ભઙ્ગ પામ્યુ; બહુ જ્યોધના લીધા પ્રાણ;
તવ સેન નાઠૂં; સકલ દલ કૌરવ પડ્યૂં ભઙ્ગાણ. ૪૦

ઊથલુ

ભઙ્ગાણ જાણી દ્રોણ દુર્જ્યોધન, વેગિ સહૂકો જે મિલ્યા;
ભાઉ કિહિઃ સાત્ત્વિક વચિ, ધાતી દસોદિશ તે વીંટી વલ્યા. ૪૧
૭૬૬

કડવૂં ૧૯ મૂં—રાગ કેદારુ

સાત્વિકદલ કૌરવદલ મધિ જતાં, ગુરુદ્રોણુ અથડાઇ;
સુહ્લગમા યુદ્ધ કરિ મહાયોધ, આગલિ ઊભુ ખિતિરાઇ. ૧
સબલ મૂકિ બાણુ જ્યાદવ, સંગ્રામ સબલુ થાઇ;
ભાંજુ રથ કૌરવપતિ નાઠુ ત્યાહૂરિ, આવ્યુ સુદર્શન એક રાઇ;
સાત્વિક કૌરવદલ મધિ જાઇ રે. ૨
વલી કમ્બોજ બાબરદેશપતિ, આવ્યુ અંગ નિ વલી બંગ રે;
જાટ જયવન આવ્યા કાશ્મીરી, મહાજ્યોધ છિ તૈલંગ; સાત્વિ૦ ૩
સહૂ કોઇ ક્ષણુ એક માહિ, સાત્વિકિ પાડ્યા ધરણિ રે;
કોઇ નાઠા કોઇ ઍથડાયા, અદૃશ છતા, કોઇ પામ્યા મરણુ; સાત્વિ૦ ૪
નાહ્નૂં દલ દેખી દુર્જ્યોધન, આવ્યુ સેન લઇ અન્ય રે;
દેખી શૂર ધાયુ જ્યાદવ અતિ, ક્રોધ ધરીનિ મન્નિ; સાત્વિ૦ ૫
મૂકી બાણુ ત્રણુશિ જ્યોધ મારચા; ગજ હણ્યા આશરિ ચ્યાહૂરિ રે;
અર્જુનથી અદકૂં કરચૂં પ્રાક્રમ; દુર્જ્યોધન પામ્યુ હારિ; સાત્વિ૦ ૬
આવ્યા જ્યોધ પાચશિ ભીમ દેશના, કીધી વૃષ્ટિ તેણિ પાહ્ણ રે;
તેહ્નિ મહીઇ પાડ્યા સાત્વિકિ, પાંચશિ મૂકી બાણુ; સાત્વિ૦ ૭
દુઃશાસનના રાઉત વલી આવ્યા, સહસ્ર એક મહાજ્યોધ રે;
તેહ મોકલ્યા સવિ યમદ્વારિ; વલિ લક્ષ એક આવ્યા ધરિ ક્રોધ; સાત્વિ૦ ૮
તેહ સહૂ મારી મહી પાડ્યા; કાપ્યાં સહસ્રનાં શીસ રે;
અતિ પ્રાક્રમિ સાત્વિક ઇમ શોભિ, પ્રલિકાલિ યિમ ઇશ; સાત્વિ૦ ૯
છેદિ શીસ તાડ્ફલ યિમ મહીઇ, રડ્વડ્તાં દીસિ રૂંઢ રે;
ઊડિ જ્યોધ અશ્વ રથ પત્ર યિમ,
ગજકુમ્ભસ્થલ કટકા સૂંઢ; સાત્વિ૦ ૧૦
નાહ્ના જ્યોધ આવ્યા દ્રોણુ-પાશિ,
'રાખિ, રાખિ, અહ્મ્યે ધ્યા નાશ રે;'
સુણી દ્રોણુનુ સારથિ કિહિઃ
"સ્વામી! રથ હાંકૂં કુહુનિ પાશિ? સાત્વિ૦ ૧૧

આ પાશિ ભીમ ધરમ ધૃષ્ટદ્યુમન, કરિ સેના-સહ્વાર રે;
કુહુ તુ રથ હાકૂં, સાત્વિક છિ તિહા,"
સુણી ગુરુ કિહિ તેણી વારઃ સાત્વિ० १२
"હાંકિ સારથિ! રથ સાત્વિક ભ્હા." ફેરચા અશ્વ તેણિ સુણી વચન;
તવ ત્લ બિહૂ લેઇ સાત્વિક સાહ્મુ,
આવ્યુ વારિ દુઃશાસન; સાત્વિ० १३
દીઠુ દષ્ટિ જ્યાદવિ અસ્ત્ર મૂકી, અશ્વ કરયા શતખણ્ડ રે;
મારચા જ્યોધ; નાહ્ઠુ દુઃશાસન;
જૈ રથિ દ્રોણુનિ વલગુ દણ્ડ; સાત્વિ० १४
દેખિ દ્રોણ; ખેદ કરી બોલ્યાઃ "સાભલિ દુઃશાસન રે!
કાં નાહ્સિ છિ, રાજકૂઅર? જીવતુ છિ રાજન્ન; સાત્વિ० १५
વૈર તુ સવિ થયૂં તુઝ વડિ; દમી સાખ્ખી, સહી માનિ રે;
કિમ નાહ્સિ છિ રાજકૂઅર થૈ? સંગ્રામ કરિ, રાજાન! સાત્વિ० १६
વલી કહૂં, ભરતાપુર તાહારા કન્થ, (?) ખાંડ્યા તિલ તિમ્મ રે;
ગયૂં તેલ પિમ થયા નિશ્રિ, પિમ,
કહૂં પાણ્ડવનિ તે કિમ્મ? સાત્વિ० १७
હાવિ નાહ્સિ કિહા? તાહ્રૂં બલ, આક્રમ સવિ ગયૂં કિહાં રે?
ઢાલ્યા દ્યૂત વિપિ યે પાસા, તે અસ્ત્ર થૈ વાગિ ઇહાં; સાત્વિ० १८
તૂં નાહુસિ પણિ, સુખિ રહૂં જોઈઇ, કિહાં રિહિવાશિ, પાપી રે?
પિસિ ઉદરિ ગન્ધારીનિ, નહીં તુ તૂંહિ નાંખશિ કાપી; સાત્વિ० १९
તૂંહિ પ્રથવી માહિ કો નવિ રાખિ, યુદ્ધ તણૂં કરજ્યે કાજ રે;
બીહિ તુ તેડી ધર્મરાઇનિ, કાં નથી આપતુ રાજિ? સાત્વિ० २०
ભીમં ગદા લેઇ સન્મુખ મિલશિ, તુ તાહ્રુ આણુશિ અન્ત રે;
રધિરપાન કરશિ સહી તાહ્રૂ, ગુણ તેહ્નિ તાહ્રા અનન્ત;" સાત્વિ० २१
એહ્વા કઠણ વાચિક બોલ્યા બહુ, પણિ મુખથી ન કહ્યૂં વચન રે;
કરેવા યુદ્ધ સાત્વિક-સહ્ધાથિ, ચાલ્યુ દુઃશાસન; સાત્વિ० २२

ચાલ ચુપૈની

દુઃશાસન સુણી ચાલ્યુ સઙ્ગ્રામિ, સાત્વિક ઊભુ યેણિ ઠામિ;
દ્રોણિ કીધુ મનિ વિચાર, આવ્યા દ્રુપદદલ ગેણિ હારિ. ૨૩
વીરકેત ન્યોધ પાણ્ડવતુ જાણિ, તેહ્‌ના દ્રોણિ લીધા પ્રાણ;
નવ આવ્યા તિહાં તેહ્‌ના ભ્રાત; કીધા તે ગુરુઇ મહીપાત. ૨૪
ચિત્રસેન સુધન્વા નામ, ચિત્રકેત પડ્યુ કરી સઙ્ગ્રામ;
તવ ધાઇ આવ્યુ ધૃષ્ટદ્યુમન વીર; આપણિ રથિ જે બિઠુ તે ધીર. ૨૫
બ્રેહદખેત્ર કેકયનુ ભૂપ, યુદ્ધ કરવા આવ્યુ ધરી ધીર રૂપ;
બ્રહ્માસ્ત્ર મૂક્યૂં ગુરુઇ બલવન્ત; બ્રેહદખેત્રનુ આવ્યુ અન્ત. ૨૬
તવ યોધ આવ્યું શીસપાલ, તેહ્‌નૂં શિર છેદ્યૂં ગુરુઇ તત્કાલ;
ધૃષ્ટકેત આવ્યુ તેહ્‌નુ ભ્રાત; તે મરણ પામ્યુ; મહી હવુ પાત. ૨૭
વલી આવ્યુ તિહાં તેહ્‌નુ તન; ગુરુઇ કરયુ તેહ્‌નિ પણિ પતન;
જરાસન્ધ તણુ સુત આવિઉ, તે ગુરઇ હારિ મનાવિઉ. ૨૮
ક્ષેત્રધન્વા સુત ધૃષ્ટદ્યુમન તણુ, તેણિ આવી પ્રાક્રમ કીધુ ઘણુ;
તવ ગુરુ દ્રોણિ કીધી રીસ; એક બાણિ છેદ્યૂ તેહ્‌નૂં શીસ. ૨૯
તવ દ્રુપદ મનિ ચઢિઉ કોપ; પુત્ર બુદ્ધિ જાણી થયા લોપ;
પછિ દ્રોણ ઊપરિ ચાલ્યુ સઙ્ગ્રામિ, આવ્યુ ધર્મ ભીમ છિ તેણિ ઠામિ. ૩૦
ગદગદ કણ્ઠિ કિહિ ધર્મ વાતઃ "અરે ભીમ! સાંભલિ કહૂં, ભ્રાત!
અલિઉ તૂં છિ મહાબલવન્ત; વિરાટમધિ કીચક આણ્યુ અન્ત. ૩૧
વન પૂરણ થયા જુ તહ્‌મ્યો, જઇ મલ્લ મારી રાખ્યા અહ્‌મ્યો;
તેથી સવિ અહ્‌મ્યો પામ્યા સુખ, નાહ્‌નપણિ પામ્યા મહા દુઃખ. ૩૨
અતિ દુઃખ માંહિ દુઃખ ઊપનૂં આજ, સાત્વિક મોકલ્યુ અર્જુનનિ કાજિ;
તેહ ન આવ્યુ; શૂં થયૂં મરણ? શઙ્ખ પૂરિ છિ અશરણશરણ. ૩૩
દેવદત્ત શબ્દ થાઇ નહીં, તુ અર્જુન પડ્યુ, જાણ સહી;
તેણિ કરી હરિ પામ્યા કોપ; પૂરિ શઙ્ખ; સેના કરિ લોપ. ૩૪
સહી આયુધ હરિઇ લીધાં હશિ; માહ્‌રા મન માંહિ એહ્‌વૂં વસિ;
વલી મિં કીધૂં દુષ્ટ કામ; સાત્વિકનિ મોકલ્યુ સઙ્ગ્રામિ. ૩૫

તેહ વીર શિ આવ્યુ નહીં? હાવિ ભીમ! તહ્મ્યો જાઉ સહી;
તૂં વિના કુણ પિસિ દલ માધ, સાત્ત્વિક અર્જુનની લિહિવા સિધિ?" ૩૬
સુણી ભીમ ધર્મનિ કિહિ ઇમ્મ: "રથ હરિ હાકિ તે પડ઼શિ કિમ્મ?
કાં ભ્રાત! દુ:ખ ધરુ છુ મનિ? આપણિ સાહિ છિ જગજીવન. ૩૭
તહ્મ્યો કુહુ તુ, જાઉં અર્જુન તિહાં. "આવ્યુ ભીમ ધૃષ્ટદ્યુમ્ન છિ તિહાં:
"અરે દ્રુપદસુત! જાણિ મરમ; તૂં રહી રક્ષા કરજ્યે ધરમ. ૩૮
હૂં જાઉં છૂં અર્જુન-પાશિ; કીધૂં હોઇ યે કરિ અવિનાશ."
પિહિરૂં કવચ, ધર્મચરણિ શિર ધરી, પૂરયુ શઙ્ખ હરિ-સમરણ કરી. ૩૯
સઞ્જે કિહિઃ સાંભલિ તૂં, રાઇ! ભીમ તણુ તૂંહિ કહૂં મહિમાઇ.
ભાઉ કિહિ નામીનિ શીસ: રાખિ ચરણિ શ્રીયુગદીશ. ૪૦

ઊથલુ

રાખિ શ્રીયુગદીશ ચરણિ, સદા સન્ત-પ્રતિપાલ રે;
સઞ્જે કિહિઃ સાંભલિ, ભૂપતિ! ભીમ ચઢ્યુ ભૂપાલ રે. ૪૧
૮૦૭

કડવું ૨૦ મૂં—રાગ સામેરી

વૈશમ્પાયિન કિહિઃ સુણિ, રાઇ! ભીમ સુભટ સઙ્ગ્રામિ જાઇ;
આવ્યુ દ્રોણ તણિ તે પાશિ; સેન સરવ કરયૂં જે નાશ. ૧
દેખી દ્રોણ તિહાં કિહિ વચન: "જાન્યે, વીર! તૂં, ગયુ અર્જુન;
મારગ મિ તહ્મ્યો આપ્યુ ઠામ, જાવા નહીં દિઉં જુ, કરિ સઙ્ગ્રામ." ૨
સુણી ભીમ કિહિઃ "ગુરજી! જાણુ; દીન થાઉં નહીં, હૂં તિજૂં પ્રાણ."
ઇમ કહી ધરી મનિ રીસ, ગદા મારી ફેરવીનિ શીસિ. ૩
આવતી દેખી પામ્યા ત્રાસ; નાહ્હા રથ મેહ્લી રહ્યા એકિ પાસિ.
ઘાલ્યુ અશ્વ રથ પ્રથવી-મુઝારિ; સારથિ સુરથ તે રાખણહાર. ૪
જોઇ ગુરું દ્રોણ અદૃષ્ટજ થયા; 'એણિ વાર આપી'તી દક્ષિણા.'
આવ્યુ દુઃશાસન મહા ધીર; મૂકી સાંગિ અન્યોઅન્યિ વીરિ. ૫

કાપી આવતી તે તત્ખેવ; ત્રણિ ભ્રાત આવ્યા અશ્વમેવ;
ભેદ્યૂં અઙ્ગ કુણ્ડલ નિ નેત્ર; પામ્યા તેહ ભીમિ રણખેત્રિ. ૬
વલિ આવ્યાં કૌરવ મિલી ચ્યાહ્રિ, તેહ ભીમિ કીધા સંહાર.
વલિ રુદ્રકર્મ વૃન્દારક વીર, અભેદૂર વિમોચન ધીર, ૭
મૂકી બાણ તે પાડ્યા સાત, દુર્યોધન તણા યે ભ્રાત.
વલિ આવ્યા મિલી ભ્રાતજ ત્રણિ; તેહ ભીમિ પમાડ્યા મરણ. ૮
સુદર્શન નિ બ્રહ્મા નામ, વિધનબિન્દુ તેહ પડ્યુ સઙ્ગ્રામિ.
ભીમસેન પામ્યુ આહ્લાદ, ઘોર શબ્દ કરિઉ શઙ્ખનાદ. ૯
પડ્યા મહીસ્થલિ, બહુ આવ્યા જ્યોધ, ગજ હય હણ્યા ધરી મનિ ક્રોધ;
નાઠૂં દલ જાઇ સુહૃપાસિ; દેખી દ્રોણ ગયા ભીમ-પાસિ. ૧૦
બાણ તણી બહુ કીધી વૃષ્ટિ, વૃકોદર દેખાઇ નહીં દૃષ્ટિ;
વાયુપુત્રિ કરયુ તિહા વિચાર; ઊતરિઉ રથથી મૂકી હથિઆર. ૧૧
નીચૂં જોઇનિ ચાલ્યુ જાઇ, બાણ તણી નહીં ધરિ પ્રભાઇ;
મેઘવૃષ્ટિ પ્રબલ જિમ થાય, નીચૂં શીઘ્ર જિમ સાંઢિઉ જાઇ, ૧૨
ચાલ્યુ ગુરુ કહિ આણી રીસ; રથ સાહી કાંગમૂં ફેરવ્યૂં શીસિ;
પ્રથવી સાથિ મારી કરયુ ચૂર; બીજિ રથિ ગુરુ બિઠા શૂર. ૧૩
તેહ તિમ ચૂર કરયુ તિહાં કાઇ; ઇમ ભાંજ્યા રથ ભીમિ આઠ:
નવમિ રથિ બિશી ગુરુ નાસી જાઇ; હાહાકાર કૌરવદલિ થાઇ. ૧૪
કૃતવર્માઇ સેના કરી પ્રાજિ; કામ્બોજ દલ મધિ રહી ભીમ ગાજિ;
બહુ જ્યોધ જ્યવન કરી નાશ; આવ્યુ સાત્ત્વિક કેરિ તે પાસિ. ૧૫
બ્રહ્માસ્ત્ર ફૂંકિ ફેરવિઉ; અગ્નિ-વાયુ-બ્રલ વેરવિઉ;
ભીમ આનન્દ પામ્યુ અતિ મનિ; પડિઆ દૃષ્ટિ કૃષ્ણ-અર્જુનન. ૧૬
દૃષ્ટિ-દૃષ્ટિ મિલી અવિનાશ; તવ પઞ્ચાયણ પૂરયુ કરુણાકરિ વાસ.
ભીમિ પ્રાક્રમ કીધૂં પ્રૌઢ; જોઇ દ્રોણ થયા દિગ્મૂઢ. ૧૭
દેવદત્ત પૂરયુ અર્જુનિન; સાત્ત્વિકિ પૂરયુ હર્ષ ધરી મનિ;
શબ્દ હવા શઙ્ખના જય ચ્યાહ્રિ, ધર્મનિ હવુ સુણી હર્ષ અપાર. ૧૮

વૈશમ્પાયન કહિ: સુણિ, રાય! કરણિ દીઠુ ભીમ કાલરૂપ–કોપ.
આવ્યુ ધશી રથ ગિરી જાણિ; વાયુપુત્ર ઊપરિ મૂકિ બાણ; ૧૯
મારી કેપ સહિત ભીમિ ગદા, અશ્વ સારથિ હણ્યા તદા
નાઠું કર્ણ પામી અતિ ત્રાસ, બન્ધિ-રથિ બિશી આવ્યુ ભીમપાસિ ૨૦
કીધૂ યુદ્ધ અન્યોઅન્ય બલવન્ત; વલિ અશ્વ રથનુ આણ્યુ અન્ત;
નાઠું કર્ણ જોઇ બીજી વાર, દુર્યોધનિ તવ કરયુ વિચાર. ૨૧
દુર્જિ ભ્રાત મોકલ્યુ કરણ–માહિ, મિલ્યા બિહૂ જુદ્ધ અદ્દભુત થાય;
વાયુપુત્રિ મનિ આણી રીસ, દુર્જિ તણૂ તવ છેદ્યૂ શીસ ૨૨
તવ આવ્યુ દુર્મુખ તેણિ ઠામિ વાયુપુત્રશ કીધુ સંગ્રામ,
ભીમિ ક્રોધ સહિત મારી ગદા; દુર્મુખ મરણ પામ્યુ તદા. ૨૩
તેહનિ રથિ બિઠુ કર્ણ વીર; ધર્મ ઊપરિ ધાયુ તે ધીર.
ભ્રાત જાણી વહિ આણી દયા; કુન્તીઇ વર આપ્યુ માટિ કીધા મયા. ૨૪
ભીમ ધાઇ મારિ ક્રોધ આણી; દ્રુપદીનિ દુ:ખ દીધૂ તે જાણી;
ચૌદ બાણ મૂકયા ભીમિ શીસિ; સારથિનૂ શીસ છેદ્યૂ આણી રીસ. ૨૫
ભાજ્યુ રથ, અશ્વ કીધા મરણ; વિરથ થયુ તવ નાઠુ કરણ.
દુર્યોધનિ મોકલ્યા તવ ભ્રાત, ભીમ ઊપાર આવ્યા તે સાત. ૨૬
વાયુપુત્રિ તે મારયા ઠામિ; સાભલુ, કહૂ તેહ્‌ના નામ
ચિત્રાયુધ, શક્રજિત, વિકરણ, સત્ર, સન્મિત્ર, દુષ્ટહણુ મરણ; ૨૭
વલી કહૂં ચિત્રસેન વિખ્યાત; પૃથ્વીઇ પડિઆ જ્યોધા સાત,
પામી હર્ષ ભીમિ કીધુ સિંહનાદ; સુણી ધર્મનિ હવુ ઉલ્હાદ. ૨૮
વલી આવ્યા પાચ પુન તાહરા, તેહનિ વૃકોદરિ સંહારયા.
વલી પુથિ આવ્યા સાત; તેહ મરણ થૈ હવા મહીપાત ૨૯
વાયુપુત્રિ કર્યુ બહુ લોપ દેખી કરણનિ ચઢિઉ કોપ;
એકત્રીસ કૌરવ ભીમિ પમાડયા મરણ, દેખી દુ:ખ પામ્યુ તે કરણ ૩૦
આવી માડયુ બહુ સંગ્રામ, ભીમનિ વીટયુ તવ તેણિ ઠામિ;
ત્યાર વાયુપુત્રનિ ચઢિઉ કોપ, રવિસુત કેરૂં ધનુષ કરયૂ લોપ. ૩૧

વલી બીજૂં અણું તે કરયૂં નાશ; ઇમ કાપ્યાં ધનુષ પચાસ;
ત્યાહરિ કોપ ચઢ્યુ ભડ કરણ: કાપ્યૂં ભીમ–ધનુષ પડ્યૂં ધરણિ. ૩૨
મૂકી અસ્ત્ર અનેક અન્યોઅન્યિ; આવતાં અસ્ત્ર છેદિ રવિતનં;
તવ વાયુપુત્રિ મૂકી એક ગદા; તે આવતી કાપી કરણિ તદા. ૩૩
ચઢ્યુ કોપિ વૃકોદર–વીર, ખડ્ગ કરિ લેઇ ધાયુ ધીર;
દીઠુ કાલરૂપ ભીમ કરણિ; કાપી ખડ્ગ નાખ્યૂં તે ધરણિ. ૩૪
જોઇ વાયુપુત્રનિ ચઢિઉ કોપ: "રિહિ, રવિસુત! તાહરુ કરૂં લોપ."
ઇમ કહી મૂકયાં ત્રણિ બાણ; કાપ્યુ કાન કુણ્ડલ સહિત જાણિ. ૩૫
ખડ્ગ ગ્રહી ભીમિ મારી ફાલ; ચૂકવી રવિસુતિ તત્કાલ;
કુઞ્જર પડિઆ છિ પે ધરણિ, ભીમ લેઇ નાખિ મારવા કરણ. ૩૬
નાખ્યાં અશ્વગજરથ ગ્રહી પાગિ; છેદિ કરણ આવતા કરિ બિ ભાગિ.
તવ રવિસુત જોઇ પામ્યુ ખેદ; ભીમના આયુધ કરયાં સવિ છેદ. ૩૭
કાપ્યા અસ્ત્ર બાણ ગદા માત્ર, ભીમિ મારી કરયાં જાજરાં ગાત્ર.
આપ્યુ વર કુન્તાનિ જાણી, ભીમ મારયુ નહીં દયા આણી. ૩૮
બોલ્યુ કરણ; કિહિ: "સુણિ, ભીમ! હાવિ લિહિ યુદ્ધ કરવાનુ નીમ;
હાવિ આવેશ મા માહરિ પાસિ; માતવચનિ નથી કરતુ નાશ. ૩૯
રાંધણિઉ તૂં શૂં લહિ સંગ્રામ? બહુ ખાધાનૂં તાહરિ કામ;
વનિ જૈ કન્દમૂલનુ કરિ આહાર; યુદ્ધ જોગ તૂં નહીં નિરધાર." ૪૦
ભીમનિ ગલિ ધનુષ ઘાલિઉં; કણિ ચપસી ભીમનિ ઝાલિઉં;
ભીમ સલસલી મુકિ નાંહિ; 'ભલુ કર્ણ,' સરવે કહિ ત્યાહિ. ૪૧
ગલૂં સાહી ભીમનિ નાખ્યુ ઠેલી: "ભ્રાત માટિ દિઉં છૂં મેહલી."
એહવૂં જોઇ પ્રાક્રમ અર્જુન, ચઢ્યુ કોપ ઊપરિ–રવિતન્ન. ૪૨
સાંભલુ મવિ કો આનાગ્જન! હાવિ ગ્યુદ્ધ થાશિ કર્ણ–અર્જૂન.
ભાઉ કિહિ જોડી બિહૂ હાથ: જેહનિ ઉતારશિ વિશ્વનાથ, ૪૩

ઊથલુ

વિશ્વનાથ ઉતારિ તે ઊતિ, બાકી સરવિ અન્ય રે;
મહારથી કર્ણ સાથિ: યુદ્ધ થાશિ કરણ–અર્જુન રે. ૪૪

૮૫૧

કડવું ૨૧ મું—રાગ રામગ્રી

રાઇ ધૃતરાષ્ટ્ર સુણી વચન જી;
પુત્રવધ જાણી હવું દુઃખ મનિ જી. ૧

ઢાલ—દુઃખ પામી અતિ ઘણું, સઞ્જે પ્રતિ કિહિ વાણિઃ
ભીમ આડિ કાં નવિ રિહિ; માહરા પુત્ર તિજશિ પ્રાણ. ૨

સાત્વિક દલ સહાંરતુ આવ્યુ, પારથ કેરિ પાસિ;
ભીમિ હય ગજ યોધ બહુ મારયા: કુંઅર કીધા નાશ. ૩
સઞ્જે કિહિઃ પછિ પારથનિ, કર્ણ ઊપરિ ચઢિઉ કોપ;
બાણ મૂકી નસાડ્યુ કરણ; અશ્વરથ કીધા લોપ. ૪

સાત્વિક કરિ સઙ્ગ્રામ બહુ; રથ જ્યોધ કરયા બહુ નાશ;
અલવિખ રાજા એક કૌરવનુ, આવ્યુ યુદ્ધ કરિવા પાશિ. ૫
તેણિ તાં જ્યુદ્ધ કીધું ઘણું, ત્રણિ બાણ મૂકી અભેદ;
અલવિખ રાજા તણું તિહાં તુ, કરયૂં શીસ તે છેદ. ૬

કલિઙ્ગ—બઙ્ગ તણા ભૂપતિ, કરયુ બિહૂનુ નાશ;
જઇ રહ્યુ આગલિ માન દેઇ; "ધન્ય, ધન્ય," કિહિ અવિનાશ. ૭
પારથ અતિ તિહાં ખેદ કરતુઃ "રખિ ધર્મનિ સાહિ દ્રોણ!
સાત્વિક શાહ્નિ આવિઉ, તિહાં રાઇ-રક્ષા કોણ? ૮

તહ્મ્યો આવ્યા શીદ મુઝ પાસિ? હાવિ ચિન્તા ત્રણિ;
દિવસ તિહાં થોડુ રહ્યુ છિ; જિદ્રથ યાશિ કિમ મરણ? ૯
ભૂરિશ્રવા સઙ્ગ્રામિ આવ્યુ, ગ્યો [illegible] આવ્યુ ક્રોધિ;
તહ્મ્યો તુ થાક્યા છુ અહીં: કિમ દણાશિ તે જ્યોધ? ૧૦
ધર્મનિ કુણ તિહાં [illegible] માર્ગિ હવા આક્રાન્ત;
સાહિ કરશી [illegible] ." ૧૧
તેણિ સમિ તે આવ્યુ [illegible], [illegible] વચન બોલિ રીસિ;
"અરે સાત્વિક' [illegible] તાહરૂં હવિ છેદશ શીસ. ૧૨

કૃષ્ણ–અર્જુન દેખતા પાડૂં; સુખી કરૂં દુર્યોધન."
સાત્ત્વિક કિહિ: "માહરાં અસ્ત્ર હોઇ, તિહાં લગિ ન પામૂં પતન." ૧૩
ઇમ કહી સન્મુખ આવ્યા બિહૂ; બાણ તણી કરિ વૃષ્ટિ.
આકાશ છાહ્યૂં ઢાકિઉં; બિહૂ યોધ ન દીસિ દષ્ટિ. ૧૪
અન્યોઅન્ય છેદિ આવતાં; વિરથ હવા તેણી વાર.
ગદા તોમર ધનુષ ફરસી, કાપ્યાં સવિ હથિઆર. ૧૫
અઙ્ગોઅઙ્ગિ આવ્યા મલ્લયુદ્ધિ; આયુધ નહીં કુહુનિ હાથિ;
ઢીંક પાટૂ ઘાઇ કુણી, ગ્રહી ભીડિ છિ બાથ ૧૬
કરચરણ ભીડી મચરડિ; અઙ્ગિઅઙ્ગ ભાંજિ મલ્લ;
શરીર મારિ શીસ કૂટિ, જાણિ ગજ વલગા ભલ્લ! ૧૭
પડિ હેઠા થાઇ બિઠા; ભીડિ ભચરડિ બાથ;
સાત્ત્વિક ઊંચુ ઊંચલી, લેઇ પછાડ્યુ મહી સાથિ. ૧૯
કાખિ માંહિ તેહ ઘાલિઉ; ગ્રહી કેશ નમાવ્યૂં શીસ.
ખડ્ગ લીધૂં હાથ જોઇ, પાર્થનિ કિહિ જગદીશ: ૧૮
"અરે અર્જુન! શિષ્ય તુઝ, સાત્ત્વિકનુ આણિ અન્ત;
સુધિ લેવા આપણી આવ્યુ; કરી યુદ્ધ અનન્ત. ૨૦
આપણી દૃષ્ટિ દેખતાં, કિમ થાવા દીજિ નાશ?
ભૂરિશ્રવા એહનિ મારસિ, થશિ આપણુનિ ઉપહાસ. ૨૧
તે માટિ મૂકાવિ સાત્યકિનિ; છેદિ શીસ નિ હાથ."
એહવૂં સુણી, ગાણ્ડીવ હાથિ ગ્રહી, કિહિ: "સુણ વૈકુણ્ઠનાથ! ૨૨
ઘટિ મનિ નહીં, ફ્ડ કરૂં છૂં, વચનથી તમ, દેવ!"
બાણ મૂકી પાડિઉ હસ્ત, ભૂરિશ્રવાનુ તત્ખેવ. ૨૩
પડ્યુ પૃથ્વીઇ દુઃખી થઇ: "અરે સુણિ વાત, પારથ!
અઘટતૂં તિ કરચૂં શાહનિ, ક્ષત્રિધર્મિ સમરથ? ૨૪
તુઝ સાથિ હૂં વઢ્યુ નુહતુ, તુ શિ કરિ મુઝનિ ઘાત?
કૃષ્ણ–ચાડક શૂં કરચૂં? શૂં કહિશ ધર્મનિ વાત?

સઙ્ગ્રામ પેહ્‌વા તણી કરીઇ, તેહ્‌વા થેઇ જાણિ;
ગુરુઇ શું એહ્‌વું ભણાવ્યું, નીચ કર્મ નિરવાણ? ૨૬
રથ અસ્ત્ર પાખિ યે હોઇ, અન્યશું કરિ સઙ્ગ્રામ,
મહન્ત હોઇ તેહ નવિ મારિ; એ નીચનૂં સહી કામ." ૨૭
ઇમ કહી આસન અસ્ત્ર કરિ બિઠુ, બ્રહ્મ તણુ લેઈ વાનઃ
"ધિક એ સંસાર કહીઇ;" નિન્દા કરિ ભગવાન. ૨૮
અર્જુન કિહિ ભૂરિશ્રવાનિઃ "એ સતિ કિહિ છિ વાણિ;
માહ્‌રુ કુંઅર મારયુ મહારથી, છ મિલી લીધા પ્રાણ. ૨૯
માહ્‌રાં અસ્ત્ર જાઇ જ્યાં લગિ, રક્ષા કરૂં યે માહ્‌રુ હોઇ."
અર્જુન કિહિઃ "મુનિ મહન્ત મોટા–તણી હણ્યો મૂંનિ ગતિ."
કૃષ્ણ કિહિઃ "ગરુડારૂઢ થૈ, મહા રૂપ લેઇ જા સતિ." ૩૧
એહ્‌વી સુણી વાણી કૃષ્ણની, સાત્ત્વિક પામ્યુ ખેદ;
અહી ખડ્‌ગ વેગિ કરી શીસ, ભૂરિશ્રવાનૂં કીધૂં છેદ. ૩૨
હાહાકાર થયુ સહૂ ઇમ કિહિઃ "સાત્ત્વિક કરયુ અધર્મ."
ધિક્કાર શબ્દ યે હવુ રણિઃ "દુષ્ટ કીધૂં કર્મ." ૩૩
ધૃતરાષ્ટ્ર કિહિઃ સઞ્જે! સુણ; મુનિ એક અહીં સન્દેહ;
સાત્ત્વિક સાહુ ભૂરિશ્રવાઇ; મારિઉ શિ નવિ તેહ? ૩૪
સઞ્જે કિહિઃ સાત્ત્વિક તણુ, સન્તી નામિ કેહિ તાત;
બાહ્લીક પિતા ભૂરિશ્રવાનુ, બિહૂઇ કરગૂં યુદ્ધ વિખ્યાત. ૩૫
સાત્ત્વિક–પિતાઇ ઇમ ગ્રહ્યુ હતુ, ભૂરિશ્રવાનુ તાત;
તેણિ માગ્યુ વર ઇશ્વર પાસિઃ "માહ્‌રિ પુત્ર હોઇ વિખ્યાત." ૩૭·
સન્તુષ્ટ થઇ ઇશ્વર કિહિઃ 'તાહ્‌રિ હશિ યે સન્તાન,
તેહ કરશિ એમ સન્તી–સુતનિ સહી માનિ."
તે માટિ સાત્ત્વિક તણું, ભૂરિશ્રવાઇ ઝાલ્યૂં શીસ;
મરાઇ તે કુણિ નહીં યેહ્‌નિ, રાખિ શ્રીજગદીશ. ૩૮
વર્તમાન, ભૂત, ભવિષ્ય, એ સવિ, સાત્ત્વિક જાણિ સોઇ.
ભગવન્ત સરીખુ સાહિ તેહ્‌નિ, અન્તર કિમ કરી હોઇ? ૩૯

ધૃતરાષ્ટ્રનિ સઞ્જે કહિઃ જિદ્રથ-યુદ્ધ સુણિ, રાઇ!
ભાઉ કહિઃ જિ સગા તેહૂનિ, જેહૂનિ સાહિ વૈકુણ્ઠરાઇ. ૪૦

૮૯૧

કડવું ૨૨ મું–રાગ સારઙ્ગ

વૈશમ્પાયન કહિઃ સુણિ, રાઇ! અર્જુનશું યુદ્ધિ કર્ણજ જાઇ;
દુર્યોધન સાથિ છિ બહુ વીર; કૃતવર્મા વલી આવ્યુ ધીર. ૧
ફરી સેના વલી ચુહુપાસિ; ભીમ-સાત્વિક-અર્જુનિ દલ કરયૂં નાશ;
મૂક્યાં બાણ રણિ પઞ્ચાસ: સકલ દલ તણુ કરવા નાશ. ૨
અન્યોઅન્યિ મૂકિ જિ અસ્ત્ર; નાનાવિધના તેહ જુ શસ્ત્ર;
તે કાપ્યાં અર્જુનિ આવતાં; બીજાં મૂક્યાં મનિ ભાવતાં. ૩
તવ પારથ-મનિ ચઢિઉ કોપ; અશ્વરથ સારથિ કરયુ લોપ;
બીજિ રથિ બિશી નાઠુ કર્ણ; અર્જુન કહિઃ "સુણ, અશરણશરણ! ૪
દિવસ અન્ત પામવા થયુ સહી, તૂં વિના સાહિ કો બીજુ નહીં;
પ્રતિજ્ઞા માહ્‌રી પૂરી થઇ, તિમ કરવૂં તહ્મ્યો શ્રીયદુરાઇ!" ૫
એહ્‌વાં વચન જાણી પારથ, હાંકયુ રથ દેખાઇ જિદ્રથ;
કર્ણ કૃતવર્મા આવ્યા ફરી, દુર્યોધન સેના લેઇ કરી. ૬
યુદ્ધ પરસ્પર હવૂં અનન્ત; સાત સહસ્ર યોધનુ આણ્યુ અન્ત.
હાવિ આવ્યુ યુદ્ધ કરવા જિદ્રથ; તવ બાણ આઠ મારયાં પારથ. ૭
પાંચ કૃષ્ણનિ ત્રણિ હનુમન્તઃ અર્જુનનિ તેહ મારિયાં અનન્ત.
તવ પારથનિ ચઢિઉ કોપ; છેદી શીસ સારથિ કરયુ લોપ. ૮
ધજા ધનુષ સવિ છેદ્યાં સહી; તવ નારાયણ બોલ્યા સહીઃ
"છેદિ શીસ, શું જુંઇ, પારથ? મૂકી બાણ તૂં પાડિ જિદ્રથ." ૯
ધરયૂં ગાણ્ડિવ અસ્ત્ર કરવા નાશ. વલી વચન બોલ્યા અવિનાશ:
"અરે અર્જુન! તૂં સાચૂં માનિ: જિદ્રથનિ પિનાકિ આપ્યૂં વરદાન

વૃદ્ધખેત્ર કહીઇ તેહ્નુ તાત; તેહ્નુ પુત્ર જિદ્રથ વિખ્યાત;
ત્યાહ્રિ આકાશથી થૈ એહ્વિ વાણિઃ
'હોશિ સુત બલવન્ત નિરવાણ. ૧૧

પિતા-અદષ્ટિ પડશિ શીસ ધરણિ, અકાલચિત થાશિ તેહ્નુ મરણ.'
વૃદ્ધખેત્રિ સુણી આકાશવાણિ, વર આપ્યુ જિદ્રથનિ જાણિઃ ૧૨

'યેહ્રો માહ્રા પુત્રનિ કરિ મરણ, પ્રથમ શીસ પડિ તેહ્નૂં ધરણિ.
જિદ્રથ-શીસ યેહ્નિ કરિ પડિ, તેહ્નૂં શીસ અવનીઇ રડવડિ.' ૧૩
વૃદ્ધખેત્રિ વર આપ્યૂં એહ: 'શત કટકા થૈ પડશિ તેહ.'
ઇમ ટીલૂં કરી આપ્યૂં રાજિ; વૃદ્ધખેત્ર ગયુ તપ-કાજિ. ૧૪

તે માટિ, અર્જુન! સુણિ તૂં વાત, મોકલિ શીસ ત્હાં એહ્નુ તાત."
એહ્વાં વચન સુણી અર્જુન, થઇ આરતિ અતિશિ મનિ. ૧૫
દીનવચન અર્જુન ઉચ્ચરિ: "તૂં વિના સાહિ કો નવિ કરિ.
પ્રતિગ્ન્યા માહ્રી પૂરણ થાઇ, તિમ કરવૂં તહ્મ્યો, શ્રીયદુરાઇ!" ૧૬

એહ્વાં વચન સુણી પારથ, હાંકયુ રથ, તિહાં દીઠુ જિદ્રથ.
તવ કર્ણ કૃતવર્મા આવ્યા ફરી; વલ્યુ દુર્યોધન સેન લઇ કરી. ૧૭
યુદ્ધ પરસ્પર હવૂં અનન્ત; સાત સહસ્ર યોધનુ આણ્યુ અન્ત.
આવ્યુ યુદ્ધ કરવા જિદ્રથ, વઢવાનિ તિહાં સાહ્મુ પારથ ૧૮

"દીનનાથ! તૂં દીન દયાલ, સેવકજનની કરિ પ્રતિપાલ;
જુ અસ્ત પામિ કશ્યપતન્ન, તુ મિ પ્રાસવુ હુતાશન." ૧૯
વદન વિકાશ્યૂં શ્રીઅવિનાશિ, ચૌદલોકનુ અર્જુનિ દીઠુ વાસ.
પારથ કિહિ: "સુણ, વૈકુણ્ઠરાઇ! સકલ સૃષ્ટિ દેખૂં મુખ માહિ. ૨૦

વલી નદી તિહાં દેખૂં વિશેખ, તિહાં સન્ધ્યા કરિ મુનિ એક."
કૃષ્ણ કિહિ "સુણિ, અર્જુન! વાત,
કરિ સન્ધ્યા તિહાં જિદ્રથ-તાત. ૨૧
એહ્વી જુગતિ તૂં મેહ્લિ બાણ, પડિ શીસ ઉછંગિ એહ્ના જાણિ;
અદષ્ટ્યૂં તેહ્નિ મુખિ જૈ પડિ, ત્યાહ્રિ પિતા-સુતનાં શિર રડવડિ. ૨૨

પુત્રવધ જાણુશિ એહનુ બાપ, બાલી ભસ્મ કરશિ દેઇ શાપ.
જુ એહવી વિધિ, અર્જુન ! થાઇ, તુ આપણિ જિદ્રથ જીતાઇ." ૨૩

એહવાં વચન સુણી અર્જુન શ્રીહરિનૂં સમરણુ કીધૂં મનિ;
ચરણુકમલિ લેઇ મેહલ્યૂં શીસ,
તવ લીધૂં બાણુ ગાન્ડીવ ધરી રીસ; ૨૪

મૂક્યૂં તીવ્ર અસ્ત્ર આણી ખેદ; જિદ્રથનૂં મસ્તક કરચૂં છેદ;
યિમ પંખી ઊડિ અન્તિરક્ષ સોઇ, તિમ શિર ઊડાડ્યૂં, ન જાણિ કોઇ. ૨૫

બાણિ બાણિ કરી દેવ્યૂં જાઇ, જ્હાં વૃદ્ધખેત્ર કરિ સન્ધ્યાઇ;
પડ્યૂં શીસ તેહનિ ઉછંગિ જઇ, ઊઠ્યુ પછી સન્ધ્યા પૂરી થઇ. ૨૬

મસ્તક પડ્યૂં શત કટકા થઇ, પછી જિદ્રથ-શીસ પડ્યૂં સહી;
પિતાપુત્ર મસ્તક બિહૂ પડ્યાં, નદી તીરિ અવની રડવડ્યાં. ૨૭

એણી યુગતિ જિદ્રથ મારિઉ, પછિ અર્જુન હરિઇ ઉગારિઉ;
ભગતવછલ એહવા દીનદયાલ, સેવકજનની કરી પ્રતિપાલ. ૨૮

શઙ્ખનાદ સાત્વિક ભીમ કરિ, ત્યાહરિ દુર્યોધન અતિ દુ:ખ ધરિ.
પૂરયુ પાઞ્ચજન્ય શ્રીઅવિનાશિ, સુણી ધર્મ પામ્યા ઉલ્લાસ. ૨૯

અતિ શબ્દ હવુ જૈજૈકાર, કૌરવ સઘલા કરિ વિચાર;
કૃપાચાર્ય અશ્વત્થામા વલી, આવ્યા યુદ્ધિ યોધા સવિ મિલી. ૩૦

અર્જુન-પ્રાક્રમ વાધ્યૂં પૂર; બહુ ગજ રથ દલ કરચૂં ચૂર.
કૃપાચારયિ બહુ મૂક્યાં બાણુ, તે પારથિ કાપ્યાં નિરવાણુ. ૩૧

અન્યોઅન્ય મૂકિ બહુ અસ્ત્ર; અદ્ભુત યુદ્ધ કરિ મૂકી શસ્ત્ર;
તવ ગુરુ ઊપરિ કીધી રીસ; રથ અશ્વ છેદ્યૂ સારથિ-શીસ. ૩૨

કૃપાચાર્ય મૂર્છાવશિ થયુ; સારથિ રથિ ઘાલી લેઇ ગયુ;
અશ્વત્થામા નાઠુ થૈ ભગ્ન; આવ્યુ કરણુ અતિશિ મનિ રગ્ન. ૩૩

ઉત્તમ ઊજાણા યોધ બેહ, થાક્યુ અર્જુન જાણી આવ્યા તેહ.
સાત્વિક યુદ્ધ કરિવા સજ થયુ; તે અર્જુન-હરિશૂં બોલિઉ: ૩૪

"હાકુ રથ, પ્રભુ' આવ્યુ કરણ્ હવડા હૂ એહનૂ કરૂ મરણ"
કિહિ કૃષ્ણ "સાસતાનૂ કાજ,
કહિશ પ્રપઞ્ચ, સમિ નહીં એહનુ આજ. ૩૫
ચઢી રીસ, આવિ ક્રોધિ ભર્યુ, અતિમલિ કુણિ નવિ જાઇ આવર્યુ.
સાગિ એક રવિરાઇ કહિ, તે કુણિ નહીં જાઇ કીધી મનિ ૩૬
તે રાખી મૂકી છિ તાહરિ કાજિ, શૂ ચાલિ આપણિ જુ મૂકિ આજ?
છિ બલિઉ, કુણિ નવિ જીતાઇ,
પણિ એક ઓટિ પે હારિ નિ નાશી જાઇ ૩૭
ઊતાવળનૂ તાહરિ નહીં કામ, બલિઉ છિ, સાત્વિક' કરશિ સગ્રામ.
વલિ આ રથ ચક્રના છિ રાખનાર, કરિ યુદ્ધ કર્ણશૂ નિરધાર" ૩૮
ઇમ કહી શઙ્ખ પૂરયુ અવિનાશિ, સુણી દારુક રથ લ્યા યુ પાસિ.
કિહિ હરિ "ભિસ, આત્વિક! એણિ ગયિ,
ભલુ વીર તૂ છિ સમરથ" ૩૯
હાક્યુ રથ જ્યાદલ બનન્તિ, કર્યુ યુદ્ધ કર્ણ આયિ અનન્ત,
ગણુ ગાન્ધર્વ સુર અન્તરિક્ષ જોઇ,
આત્વૂ યુદ્ધ હવૂ નવિ, ક્હિા હોઇ ૪૦
દુર્યોધન દુ શાસન સિંહૂ ભ્રાત, કર્યા વ્યાકુલ આતિનકિ વિખ્યાત;
છેદ્યુ રથ, કર્ણતુ સારથિ હણ્યુ, જાદવિ પ્રાક્રમ કીધુ ઘણુ ૪૧
ભીમનુ ભાગ જાણી મારયુ નહીં, સૂર્ય અસ્તાકૃત પામ્યુ સહી.
હરિઇ અર્જુન ચાપ્યુ હૈયા-સાથિ,
"ધન્ય વીર'" ઇમ કિહિ વૈકુણ્ઠનાથ ૪૨
"તિં પાલી પ્રતિગ્ન્યા, જિદ્રથ મારિઉ,
આજ તુઝ સરીખુ કો નવિ થયુ
આહવુ પ્રાક્રમ કુણિ થાઇ નહીં, હૂ આશ્ચિર્ય પામ્યુ છૂ સહી ૪૩
સાત ક્ષોહણીનુ આણ્યુ અન્ત' અર્જુન કિહિ 'સુણ, શ્રીભગવન્ત!
એ સવિ તાહરુ છિ મહિમાઇ, તહ્મ્યો વિના કુણ કરિ સાહિ ૪૪

મોહ્‌ટા કરુ છુ અહ્મનિ તહ્મ્યો;
તુઝ ચરણરજ સમતોલ નહીં અહ્મ્યો."
વાલ્યુ રથ નરહરિઇ વેગિ કરી; ચાલ્યા આગલિ સાત્વિક ભીમ ફરી. ૪૫
ચાલ્યા જોતા યે રણિ પડ્યા મરણ, રૂંઢ મૂંડ પથરાઇ ધરણિ;
રત્ન કુણ્ડલ પડિઆં આભરણ, તારા ત્રુટી પડિઆ જાણિ ધરણિ! ૪૬
આવ્યા વેગિ હરિ ધર્મનિ પાસિ; દીધાં આલિઙ્ગન: થયુ ઉલ્લાસ;
ગદગદ કણ્ઠિ ઇમ કહિ વાત: "શત્રુ-સમુદ્ર તરી આવ્યા ભ્રાત. ૪૭
તે મહિમા તહ્મારુ સવિ, હરિ! પાલી પ્રતિગ્ન્યા, કીધી ખરી.
યેહ્‌નિ પાસિ છિ શ્રીઅવિનાશ, મનવાઞ્છિત પુહ્રુચિ તેહ્‌ની આશ. ૪૮
આદિ એક તૂં રૂપ અનન્ત; સુર મુનિ બ્રહ્મા નવિ લહિ અન્ત;
સૃષ્ટિ કર્તા, હર્તા પ્રભુ પ્રતિપાલ; જીતિ ત્રિભુવનનિ, તૂં હોઇ કૃપાલ. ૪૯
યેહ્‌નિ તૂં સમદૃષ્ટિ જોઇ, તે સન્મુખ રહી નવિ જુઇ કોઇ;
કદૃષ્ટિ જુઇ જુ એહ કરી કોપ, પડિ ઇન્દ્ર, બ્રહ્માણ્ડ થાઇ લોપ." ૫૦
ધર્મિં સ્તુતિ કીધી અનન્ત: "મારયુ જિદ્રથ, હરિ! બલવન્ત."
શ્રોતાજન! સાંભલજ્યો સોઇ, શ્રીહરિ સાહિ વિના નહીં કોઇ. ૫૧
ભાઉ કહિ: હરિ ગુણસાગર પ્રૌઢ, કિમ વિસ્તારી કહું મતિમૂઢ?
યેહ્‌ની સાહિ દીનદયાલ, તેહ કાપિ સદા ભ્રમજાલિ ૫૨
૮૪૩

કડવું ૨૩ મું—રાગ સામેરી

વૈશમ્પાયન બોલિઆ: સુણિ, જન્મેજે રાજન!
જિદ્રથ જ્યોધ પડ્યુ જાણી, દુ:ખી થયુ દુર્જ્યોધન. ૧
દ્રોણ આગલિ જૈ રહ્યુ, ગાઢિ કરિ આંસૂપાત:
"સ્વામી! આજ હણ્યૂં અર્જુનિ, દસ આ ક્ષોહ્‌ણી સાત. ૨
માહ્‌રા ભ્રાત મારયા એ ભીમડિ; સાત્વિકિ કરયુ સંહાર;
તિં કરાવ્યૂં કુલ નિકન્દન; માહ્‌રે જીવ્યૂં તે ધિક્કાર.

આવવા દીધા તહ્મ્યો તેહ્નિ; શત્રુશ રાખુ પ્રીતિ;
માહ્રા મિત્ર તે વેરી થયા, દૈવ થયુ વિપરીત. ૪

હું માહિ આત્મા તિજુ તેહ્નુ, હું રણી થાઇશ કિમ્મ?
હાવિ માહ્રિ પ્રાણ તિજવા કિ, વધ કરૂં પાણ્ડવ યિમ્મ? ૫
હું દુષ્ટ ભૂંડુ દુરાત્મા, કિહા જાઊં? શી કરૂં પિરિ?
બ્રહ્માણ્ડ ત્રુટી પડિ નહીં; પ્રથવી નવિ દિઇ મુનિ વિહિરિ. ૬
હાવિ આજ મારૂં પાણ્ડવનિ, કિ કરૂ માહ્રુ દેહ ત્યાજ;
સેના-બખ્તર ઊતારૂં નહીં, શત્રુ હણ્યા પાખિ આજ. ૭
પ્રતિગ્ન્યા એક કરૂં, ગુરુ! આપુ યુદ્ધ-આગ્ન્યાઇ."
સુણી વાણી દ્રોણ કિહિ: "સાંભલિ, રે તૂં રાઇ!. ૮
ભૂંડા! દુષ્ટ મુનિ વચન-રૂપિઆં, કાં મારિ છિ તૂં બાણ?
શું નથી લહિતુ યુદ્ધ કરૂં હું? તુઝ અર્થિ આપેશ પ્રાણ. ૯
મિં પ્રથમ તુઝનિ નવિ કહ્યું યે, નિકન્દન કુલનું હોઇ;
વિદુરિ યે વાઇક કહ્યાં વલી, વારયુ તૂંનિ સહૂ કોઇ. ૧૦
તહ્મ્યો દુષ્ટ ચ્યાહ્રિ મિલ્યા, તૂં, કર્ણ, શકુનિ, દુઃશાસન;
આજ તેહ તુ કિહાં ગયા છિ? તેણિ વારયુ નહીં અર્જુન? ૧૧
વનિ કષ્ટ દીધા, ચીર કાહ્યા, નગ્ન કરાવી નારિ;
તે પાપ વજ્ર થૈ ઊપનૂં; ફલ ભોગવુ; કરુ આંહાર. ૧૨
તૂં વચન કિહિ તે થકી માહરિ, પ્રત ભલું જુ ઇહાં હોઇ;
જીવિત ધિક્ક પરવશ થકા, આશા કરિ પરની કોઇ." ૧૩
ઇમ કહી ક્રોધિ ગુરુ કિહિ: "સાંભલિનિ તૂં, રાઇ!
પઞ્ચાલના જ્યોધ હણ્યા વિના, નહીં કવચ ઊતારૂં કાઇ. ૧૪
અશ્વત્થામાનિ કિહિજ્યો એટલૂં: 'એક શ્યામકનામિ જ્યોધ,
તે સાથિ તૂં વઢેશ માં; વલિ મ રાખેશ મનિ ક્રોધ. ૧૫
દેહદમન કરિ દયા ધર્મ, વિષ્ણુશું રાખિ સતિ,
મા કરેશ દ્રોહ બ્રાહ્મણ તણુ; પરી નામિ સહી છિ પ્રત, ૧૬

મિ તિહાં જાવૂં સેન-પાણ્ડવ-મધિ, અર્જુનનિ કાજિ;
તાહરૂં વલિ દલ ઇહાં થકૂં, હૂં નિશ્ચિ યુદ્ધ કરૂં આજ." ૧૭
એહવૂં સુણી દુર્યોધન ગયુ, આવ્યુ કર્ણ કરિ પાસિ:
"સ્વામી! ગુરુઇ નર આવવા દીધુ; જિદ્રથ કરાવ્યુ નાશ." ૧૮
કરણ કિહિ: "તૂં દ્રોણનૂં ભૂંડૂં, મા બોલેશ, રે રાય!
અર્જુન જોધ બલવન્ત છિ, તે કુણિ નહીં જીતાઇ. ૧૯
યેહનિ રાખિ કૃષ્ણ તેહનુ, અન્ત ન કરી સકિ કોઇ;
ઇહાં વાંક કુહુનુ છિ નહીં, યે દૈવ કરિ તે હોઇ: ૨૦
સવલાનૂં અવલૂં કરિ, માથિ મોહુ રાખણહાર;
બહુ દુઃખ દીધા વનગુપતિ, રાખ્યા જગદાધારિ. ૨૧
હાવિ જ્યુદ્ધ તિહાં કરવૂં ખરૂ;" એહવુ કરયુ મનિ વિચાર.
તેણિ સમિ આવ્યા જોધ પાણ્ડવના, કરિ ગ્રહીનિ હથિઆર; ૨૨
ખડ્ગ તોમર ગદા ફરસી, સાગિ બાણ ભીંડમાલ;
એહવૂં જોઈ દલ બહુ લેઇ યુદ્ધિ, આવ્યુ દુર્જ્યોધન ભૂપાલ. ૨૩
ભીમ, ધર્મ, દ્રુપદ, શિખણ્ડી, ગટોરગછ, ધૃષ્ટદ્યુમન,
એ આદિ સવિ કોનિ મારવા, પાંચ કૃષ્ણાના તન. ૨૪
ધર્મ કાપ્યુ ધર્મપુત્રિ; મૂર્છા પમાડ્યુ રાઇ;
"પડ્યુ, પડ્યુ, કૌરવપતિ," હવુ, શબ્દ સુણી ગુરુ ધાઇ. ૨૫
જાગ્યુ દુર્જ્યોધન આવિઉ; દ્રોણિ કરયુ બહુ સંગ્રામ;
પઞ્ચાલના છ સહસ્ર યોધા, આવિઆ તેણિ ઠામિ. ૨૬
આગલિ તે શિખણ્ડી હવુ, પ્રથમ ભાગિ નિશા અન્ધાર;
ઘોર શબ્દ પેખી ઉલૂક ફાલૂ, અપશુકન ઉપચાર. ૨૭
રથ અશ્વ પડ્યા, રાજેસ્વર કરિ જોધ પામ્યા ત્રાસ;
નદી ચાલી રુધિરની બહુ; વીર પડ્યા મહી નાશ. ૨૮
તવ ધરયાં આભરણ મુગટ કુણ્ડલ, કવચ મેખલા હાર;
પથરાઇ પૃથ્વી રતનિ બહુ, મૂલિ હોઇ આકાર. ૨૯

તેણિ રાત્રિ શોભા ધરિ; સેના મેઘની પિરિ જાઇ;
રથ અશ્વ ગજ તે મેઘ જાણિ; દુર્યોધન તે વાઇ; ૩૦
ખડ્ગ વીજ નિ દ્રોણ-અર્જુન-રૂપિઆ વરસાદ;
બાણપ્રછરડા શઙ્ખસ્વરિ, ગર્જના થાઇ વિખ્યાત. ૩૧
દ્રોણિ હણ્યૂં દલ પાણ્ડવ કેર, સહસ્ર તે દસ વીસ;
સબ્બી રાજા એક પાણ્ડવ તણુ, તે ભૂપતિનૂં છેદ્યૂં શીસ. ૩૨
કલિઙ્ગ ભૂપતિ તણુ સુત આવ્યુ નામ તેહ તણૂં શૂર;
ભીમિ મારી ફાલ જઇ, એક મુષ્ટિઇ કીધુ ચૂર. ૩૩
તેહનુ ભ્રાત આવ્યુ તેહ મારિઉ, જૈરાજ કરયુ એક અન્ત;
ઇમ સેન મારી કરયૂં પ્રાજિ, ભીમિ મહા બલવન્ત. ૩૪
એક સાંગિ મારી કગણિ તે, આવતી ગ્રહી ભીમિ હાથિ;
નાખી પાછી શકુનિઇ, તે કાપી પાડી મહી સાથિ ૩૫
દુર્દમન નિ દુષ્કરણ બિહુઇ, યુદ્ધ કરયૂં ભીમ-સહાનિ;
ભીમિ ફાલ મારી રથિ જૈયનિ; પાટૂ-ઘાઇ કરયુ ઘાત. ૩૬
અવની સઙ્ક્રાતિ પછાડીનિ, બિહૂના લીધા પ્રાણ.
જોઇ ત્રાસ પામ્યા જ્યોધ કિહિ ' હાઇ, હાઇ,' એહવી વાણિ. ૩૭
" ધન, ધન " કિહિ ધર્મ-આદિ સાત્વિક; " ભલુ વૃકોદર વીર !
તૂં વિના એહવૂં કુણ કરિ, બાપ ? તૂં શૂર-શિરોમણિ ધીર." ૩૮
ધૃતરાષ્ટ્ર એહવૂં સાંભલીનિ, મૂકિ મુખિ નિઃશ્વાસ:
નામ સુણતા ભીમ તણૂં હૂં, પામૂં છૂં મનિ ત્રાસ. ૩૯
શ્રોતાજન ! અવિ સાંભલુ, પ્રાક્રમ પાણ્ડવ-પ્રોઢ;
ભાઉ કિહિ: સેવક-શિરિ ગાજિ, મહિમા ગરુડારૂઢ. ૪૦
૯૮૪

—•—

કડવૂં ૨૪ મૂં—રાગ મારૂ

વૈશમ્પાયન કિહિ ભૂપતિનિઃ સુણિ જન્મેજે રાઇ રે !
પુત્ર-વેર જાણીનિ બાહ્લીક, સાત્વિકથૂં યુદ્ધિ જાઇ રે. ૧

કરી પ્રતગ્ન્યા યુદ્ધ કરિ, જ્યાદવ દસ મૂકી બાણ રે;
મૂર્છા કરયુ, બાહ્લી વલ્યુ પાછુ; આવ્યુ અશ્વત્થામા જાણિ રે; ૨

ભીમપુત્ર આવ્યુ ગુરુસુતશૂં, ગટોરગછ એહ્‌વૂં નામ રે;
લોહમિ રથ રીંછ-ચામિ આવરિઉ; સીંચાણ છિ ધજા-ઠામિ રે. ૩
ત્રીસ તલવાર, આઠ ચક્ર; આયુધ ધરચાં અનન્ત રે;
હય ગજ દીસિ અસુર-ભયઙ્કર, પ્રાક્રમનુ નહીં અન્ત રે. ૪

શકુંનાદિ કૌરવ ભે પામ્યા; પાહ્‌ણવૃષ્ટિ કરિ કોપિ રે;
આયુધ વિવિધ ઉપરિથી નાખિ, રહી અન્તિરક્ષ અલોપ રે. ૫
સકલ સેન નાઠૂં સુતુપાસિ, અતિ મન્ન માંહિ ત્રાસ રે;
દ્રોણપુત્ર આયુધ ધરી અશ્વત્થામા, રહ્યુ એકજ પાસિ રે. ૬
મૂક્યાં બાણ, રાક્ષસ તેણિ વીંટયુ; અદ્ભુત કીધુ સંગ્રામ રે.
આવ્યુ પુત્ર ગટોરગછનુ, અર્જુનપર્વા એહ્‌વૂં નામ રે; ૭
તેણિ વૃષ્ટિ કીધી પખ કેરી; ઢાંક્યુ ગુરુ કેરુ તન્ન રે.
કોપ્યુ દ્રોણસુત એક બાણિ કરી, રાક્ષસ હોઉ મહી પતન્ન રે. ૮

તવ કોપ્યુ ભીમસુત પુત્રવધ જાણી, રગતનેત્ર વિકરાલ રે:
"અરે કિહાં જાએશ હણી પુત્રનિ? હવડાં આણેશ કાલ રે. ૯
નથી ઉલખતુ તૂં મુઝનિ, હૂં ભીમસુત, પાણ્ડુ કુલિ અવતાર રે!
અસુર તણા સ્વામી કુમ્ભકર્ણ, રાવણ સરીખુ નિરધાર રે." ૧૦

ઇમ કહી આયુધ બહુ મૂક્યાં, તે કાપ્યાં નિરવાણ રે
માયાવી રાક્ષસ થયુ, સણગ સક્રાંતિ જાણિ રે. ૧૧
જલ પ્રવહિ નીઝરણ સગ્રિથી, અ યુધ થૈ પડિ ધરણિ રે;
વ્યાકુલ થયા જ્યોધા તે દેખી, હય ગજ નર આભરણ રે. ૧૨
વજ્ર સહસ્ર મૂકી તે ટાલ્યૂં, ત્યાહરિ મેઘ હવુ નિરવાણ રે;
ગાજ્યુ ઘોર શબ્દ વલિ રાક્ષસ, વૃષ્ટિ કરિ રહી પાહ્‌ણ રે. ૧૩
પવનાસ્ત્ર મૂકી સુત-દ્રોણિ, ટાલ્યુ મેઘ અન્ધકાર રે;
વિચિત્રરૂપ રાક્ષસ યે હૂતા, તેહનુ કરયુ સંહાર રે. ૧૪

સાંગિ એક મૂકી હૈડંબિઇ, નિરમી રુદ્રની યેહ રે;
સાહી આવતી અશ્વત્થામાઇ, લેઇ પાછી મારી તેહ રે. ૧૫
રથ અશ્વ સારથિ સહ્વાતિ લેઇ, ગૈ પૃથ્વી-મુઝારિ રે;
આવતી જોઇ ઊતરયુ રાક્ષસ, નહીંતુ કરતી સંહાર રે. ૧૬
ધૃષ્ટદ્યુમનનિ રથિ જૈ બિહુ, કરિ તિહા બહુ સંગ્રામ રે;
ત્રણશિ ગજ, રથ સહસ્ર-સહ્વાતિ, ભીમ આવ્યુ તેણિ ઠામિ રે. ૧૭
ગુરુઇ યુદ્ધ અદ્દભુત તિહા કીધૂં, કોપિ કરયુ સંહાર રે;
એક અક્ષોહૂણી રાક્ષસ મારયા; વલિ અનન્ત દલ, નહીં પાર રે. ૧૮
પાંચ સુત દ્રુપદના મારયા, શત્રુજિત, જલનિક નામ રે,
સુતવૈજલ, અશ્વ, ચવનિક, પડયા કરી સંગ્રામ રે. ૧૯
રુકમાલી ચન્દ્રદેવ સખદુ:ખ, વલિ મરણ પામ્યા ત્રણિ રે;
ભીમપુત્ર મૂર્છાકૃત પાડ્યુ; બહુ દલ પાડ્યૂં ગુરુસુતિ ધરણિ રે. ૨૦
ભીમસેન વીટયુ બાહ્લીકિ; આવી દસ મૂકયાં બાણ રે;
કોપ્યુ વૃકોદર; ગદા લેઇ મારી; શીસ પાડ્યૂં; તિજ્યા પ્રાણ રે. ૨૧
ધાયુ ધીર કૌરવદલ મારી, બહુ ગજ પાડ્યા ધરણિ રે;
દસ ભ્રાત દુર્યોધન કેરા, ભીમિ પમાડ્યા મરણ રે. ૨૨
નાગદન્ત, રુદ્રરથ, વીરબાહુ, કથી, પ્રમાથી બલવન્ત રે,
જય-અરિ, વીર, સહસ્ર, અઘોભુજા, પ્રહસ્ત, હુવા દસ અન્ત રે. ૨૩
દસ બાણ મારયાં કૌરવનિઃ સખરથ કરણનુ ભ્રાત રે,
તેહ મરણ પામી મહી પડિઉ ગદા તણિ ઘાતિ રે. ૨૪
ચઢ્યૂં ચર, સાયરપૂર યિમ વાધૂં, તિમ વાયુપુત્ર બલવન્ત રે;
સાત ભ્રાત શકુનિ તણા આવ્યા, તેહ પમાડ્યા અન્ત રે. ૨૫
વલી એક મારયુ ભૂપતિ, સેનચન્દ્ર નામિ ખ્યાતિ રે;
પાંચ પુત્ર શકુનિ તણા આવ્યા, યુદ્ધિ ભીમ-સહ્વાતિ રે; ૨૬
ગજાક્ષ, વિભુ, ચિત્ર, ભગ, ભાનુદત્ત, પાંચે પમાડ્યા પતન રે.
જોઇ પ્રાક્રમ અદ્દભુત ભીમ કેરૂં, દુ:ખી હવુ દુર્યોધન રે. ૨૭

કરણ પ્રત્તિ કિહિઃ "અરે મિત્ર! તૂં, સતિ કરિ તાહરૂં વચન રે;
આજ સમિ છિ તહ્મ્યો કહ્યુ તેઃ 'હૂં મારેશ અર્જુન રે.' ૨૮
સુણી કરણ કિહિઃ "અરે રાજા! ચિન્તા મા કરેશ તૂં મનિ રે;
સાંગિ એકવીરા, મહીમાંથી, જીતૂં ત્રણિ ભુવન રે. ૨૯
વ્યાકુલ મા થાએશ તૂં, રાજા! તિલક કાઢૂં, પાણ્ડવ કરૂં અન્ત રે;
પઞ્ચાલનિ મારૂં હૂં પિહિલાં; વલિ જ્યોધ હણૂં અનન્ત રે. ૩૦
પૃથ્વી લેઇ આપૂં હસ્તિ તાહરિ; નપાણ્ડવી કરૂં, જાણિ રે."
કરણ તણાં એહ્વાં વચન સાંભલિ, કૃપાચારજ્ય કિહિ વાણિ રેઃ ૩૧
"ભલુ, ભલુ, તૂં કરણ! મહાભડ, વચન કરચૂં, તૂં શૂર રે;
ભાગિ દુર્ય્યોધનનૂં, તુઝ સરીખુ, સાહિ સાગરપૂર રે. ૩૨
મુખિ બોલિ જિ હોઇ તુ, તિહાં તૂં જીતિ આજ રે;
પણિ પ્રાક્રમિ નહીં જીતુ પાર્ણ્ડવ, સાહિ યેહ્નિ મહારાજ રે. ૩૩
ગાન્ધ્રવ લેઈ ચાલ્યુ બાંધી, તુ તૂં શૂં બલ કાહ્વિ રે?
તુ આપણનિ મૂકાવ્યા અર્જુનિ, તુ શૂં બલ દેખાડિ હાવિ રે? ૩૪
વૈરાટપુર વિધિ ગયા આપણ, લીધાં અત્ર સઘલાં જાણિ રે;
તેં વેલાં બલ કિહાં ગયૂં તૂં તાહરૂં?
તુ શૂં આજ કરિ આપવિખાણ રે? ૩૫
તિહાં તુ એકલુ હુતુ અર્જુન, હવાં તુ સાહિ શ્રીરણછોડ રે;
ચૌદ ભુવનપતિ રથ હાંકિ, બિઠા નરનારાયણ જોડિ રે. ૩૬
અણબોલ્યુ યુદ્ધ કરુ, શૂં બોલિ? દીઠા પછિ અર્જુન રે,
ફરી જ્યુદ્ધ નાહ્સિ નહીં તું ખરુ; સતિ જોઉં તાહરૂં વચન રે. ૩૭
દેવ, દૈતિ, માનુષ, જ્યક્ષ, કિન્નર, મધિ નથી એહ્વુ કોઇ રે;
તૂં શૂં મનોરથ કરિ, મૂઢ! ધર્મ તિહાં જિ હોઇ રે." ૩૮
સુણી વચન પ્રજલ્યુ કર્ણ કિહિ; અતિશિ મનિ ચઢ્યુ કોપ રેઃ
"તે હૂં જાણૂં છૂં અર્જુનનિ, એક-વીરા સાંગિ કરૂં લોપ રે. ૩૯
એક પડ્યા પૂંઠિ દુઃખિઆ થૈ, પાંચિ તિજશિ પ્રાણ રે;
અરે મૂઢ! સાંભલિ તૂં, બ્રાહ્મણ! શૂં મુખિ બોલ્યુ વાણ રે; ૪૦

મોટા કરિ અતિ પાણ્ડવનિ, કૌરવનિ વખોડિ પાપી રે ;
આજ પછી એહવું કહેશ તુ, જીભા તાહરી નાખેશ કાપી રે. ૪૧
અહ્મ્યો શું બલિઆ નથી ? માટિ ભલૂં મનાવિ ધર્મ રે;
જિ તુ દૈવ તણિ વશિ છિ; ઉદ્યમ કરવુ નહિ શર્મ રે. ૪૨
કૌરવપતિના જિનિ અર્થિ, હું તિહાં કહૂં છૂં જાણિ રે;
અરે અધર્મી બ્રાહ્મણું મહાનિન્દક ! તૂં શું બોલિ વાણિ રે ?" ૪૩
કર્ણવચન સુણી અશ્વત્થામાનિ, અતિશિ ચઢિઉ કોપ રે;
લેઇ ખડ્ગ ઊતરયુ રથિથી: "સાંભલિ, કર્ણ ! કરૂં તાહરુ લોપ રે. ૪૪
અરે દુષ્ટ પાપી ? માહરા માતુલનિ, શિ દિઇ છિ તૂં ગાલિ રે ?"
ઇમ કહી આવ્યુ દેખી દુર્યોધનિ, ઝાલ્યુ બાથિ તતકાલ રે. ૪૫
કરણ કિહિ: "રે મૂકુ, મહારાજા ! પૂર્ણ કરૂં એહની આશ રે;
આવિ, અધમ બ્રાહ્મણ ! યુદ્ધ કરીઇ; કરૂં હવડાં તાહરુ નાશ રે." ૪૬
કૃપાચાર્યજ્ય કિહિ: "ભગિનીસુત ! ક્રોધ કરુ મનિ સાજ રે;
બોલ્યાનાં ફલ એહવાં પામશિ; વાદવેલા ન હુઇ આજ રે. ૪૭
શત્રુ હાસિ કરશિ; ઇમ કિહિશિ: 'વઢી મુઆ માહોમાહિ રે.'"
સુણી ક્રોધ મૂક્યુ અશ્વત્થામાઇ, હર્ષી બિહૂ બોલ્યા ત્યાંહિ રે. ૪૮
શઙ્ખનાદ કર્ણ કરી સજ થઇ, પાણ્ડવ દલમધિ યુદ્ધિ જાઇ રે.
ભાઉ કિહિ: શ્રોતા ! સુણજ્યો, ભગતજનનુ મહિમાઇ રે. ૪૯
૧૦૩૨

કડવું ૨૫ મું—રાગ અશાઉરી

સઞ્જય કિહિ: તૂં સાંભલિ રાઇ ! કર્ણ સુભટ તવ યુદ્ધિ જાઇ;
મહિમા સાભલિ પાણ્ડવ તણુ રે. ૧

ઢાલ—પાણ્ડવસેના માંહિ કરણ આવ્યુ, કરિ દલ સંહાર;
અર્જુન અગ્નિ જ્યોધ બહુ હણ્યાં, તેહનુ ન જાણું પાર. ２

દલનિકન્દન દેખી પારથિ, મનિ ચઢિઉ અતિશિ કોપ;
ત્રણ્યિ બાણ મૂકી ધનુષ-રથ-સારથિનુ કરયુ લોપ. ૩
પછિ કૃપાચારજ્યનિ રથિ બિશી, કરણ પામ્યુ હારિ;
દુર્જ્યોધન સામ્પ્રત સેન લેઇ, આવી જોયૂં તેણી વાર. ૪
કૃપાચારજ્ય ગુરુસુત જોધ સહૂ, ધશી આવ્યા રાઇનિ પાસિઃ
"કિઞ્ચિત, રાઇ ! ભિ ન પામેશ, અહ્મ્યો સર્વનુ કરૂં નાશ: ૫
અહ્મ્યો જીવતા તૂં યુદ્ધ કરિ, તે ઘટિ નવિ સહી આજ."
એહ્‌વા દ્રોણસુતના વાઇક સુણી, બોલ્યુ દુર્જ્યોધન મહારાજઃ ૬
"તમ પિતા મુઝનિ ઉવેખી, પાણ્ડવનિ સઙ્ગ્રામ,
સ્નેહ રાખિ શત્રુ સાથિ; તહ્મ્યો રખિ કરુ તિમ, સ્વામિ! ૭
માહ્‌રા ભ્રાત બહુ રણ માહિ પડ્યા; જીવિત ધિક માહ્‌રૂં આજ;
તૂં પ્રાક્રમી શિવ સમોવડિ, જીતવા, શરા શત્રુ-રાજ. ૮
ગુરુઇ તુ નીમ લીધુ, પઞ્ચાલ કરવા અન્ત;
હાવિ વિલમ્બ તુ શાહ્‌નિ કરુ? યુદ્ધ કરિ શિ ન બલવંન્ત?" ૯
સુણી દ્રોણ કિહિઃ "સતિ એ, પાણ્ડવશૂં અમ પ્રીતિ;
સાંખતા તિહાં નહીં યુદ્ધ વિધિ, દેવ-દૈતિની ઇમ રીતિ. ૧૦
શૂં કિહિ તૂં અજ્ઞાનિ? કર્ણ શલ્ય, કૃપા અભઙ્ગ છિ વિખ્યાત;
ગલૂં પાણ્ડવ-સેનનિ પણિં, એક આશ્ચિર્જ્ય વાતઃ ૧૧
અર્જુન દીઠુ પેદલિ બલ-વીર્ય પામિ નાશ;
અભિ જાણ્ણુ એ સહી, પેહ્‌નિ સાહિ શ્રીઅવિનાશ. ૧૨
હાવિ હૂં તાં જાણિં છૂં રણ વિધિ, કાઇ કિહિશું મુખિ વાત;
ભઙ્ગ પાડું જ્યુધિષ્ઠિર-દલ, વલિ અનન્ત-મહીપતિ-નાથ." ૧૩
ઇમ કહી આવ્યુ મધિ-સેના, અનિ મૂકતુ બહુ બાણ;
પઞ્ચાલના દસ જોધ પ્રૌઢા, તે હણ્યા સહી નિરવાણ. ૧૪
તેહ્‌રિ ધૃષ્ટદ્યુમ્ન આવ્યુ ધશી; આગલિ શસ્ત્રિ કીધી વૃષ્ટિ;
અશ્વત્થામા છાહિઉ, નવિ દેખીઇ તે દષ્ટિ. ૧૫

ત્યાહરિ દ્રોણસુતિ મૂક્યાં સાત શર, ઢાંકિઉ ધૃષ્ટદ્યુમન્ન;
તે કાપ્યૂં આયુધ દ્રુપદસુતિ; મુખિ બોલિઉ તે વચન્ન: ૧૬
"અરે બૂંડા! પિતા તાહ્‌રા તણ, કરવા ઇચ્છૂં અન્ત;
હૂં અવતરયુ અગ્નિ થકી; સહી કરેશ તિહાં કલ્પાન્ત. ૧૭
કાલિ મારેશ દ્રોણ–આદિ, સરવનુ ખિ હોઇ;
રાત્રિ આઢી આજ છિ; કરવૂં ઘટિ કરિ સોઇ. ૧૮
કિહિ, ભાઇ! બ્રાહ્મણવ્રત મૂકી, શીદ ધરુ ક્ષત્રી–ધર્મ?
દયા મૂકી વધ કરુ છુ, શૂં આચરુ એ કર્મ?" ૧૯
ઇમ કહી માંડયૂં યુદ્ધ બહુ; કરિ આયુધ–ઘાઇ;
અન્યોઅન્યિ કાપિ આવતા, પણિ કોઇ નવિ પ્રાજિ થાઇ. ૨૦
દ્રાણસુતિ તવ ક્રોધ આણી, મારી વિરથ કીધુ વીર;
ભઙ્ગ પામ્યુ દ્રુપદસુત તે, એહવુ અશ્વત્થામા ધીર. ૨૧
સોમદત્તિ આવી સબલ કીધૂં, યુદ્ધ સાત્વિક–સાથિ;
લઘુલાઘવી વિદ્યા કરિ; ભલા વાવરિ બિહૂ હાથ. ૨૨
રથ અશ્વ પાડ્યા પૃથ્વીઇ, સાત્વિકિ ધરયુ મનિ ખેદ;
એક બાણિ રથ પાછુ ઠેલ્યુ; બાલ્હીકનૂં શિર થયૂં છેદ. ૨૩
તવ બહુ વીરિ આવી વીંટિઉ, સાત્વિક તિહાં ચુહુપાસિ;
મહા યુદ્ધ યાદવિ કરયૂં; દલ બહુ કરયૂં કૌરવ નાશ. ૨૪
અન્ધાર અતિ રણિ આવરયું; નહીં યોધ દીસિ દૃષ્ટિ;
આપણૂં–પિઆરૂં નહીં જાણિં; કરિ બાણ કેરી વૃષ્ટિ. ૨૫
ફરી ફોજ સવિ આપ–આપણી; રણિ પડ્યા યોધ શૂર ધીર;
એકી ગમાં ફોજ દ્રોણની, એકી ગમાં વૃકોદર–વીર. ૨૬
દુર્યોધનિ દીધી આગન્યા: "પાલા માત્ર યે કો હોઇ,
નાખી આયુધ પ્રકટ કરુ દીવી, જ્યોતિ હાથિ ધરુ સવિ કોઇ." ૨૭
સુધ આણી તેલ દીવી, કરી તેહનુ નહીં પાર;
અન્તરિક્ષ ઝાલી રહ્યા રણ–મધિ; હવૂં તેજ ઝાત્કાર. ૨૮

નિશા શોભા ધરિ અતિ, દસિ દિશાઇ થયુ ઉદ્યોત;
રતન આભરણુ કવચ કુણ્ડલ, મિલી તિહાં બિહૂ જ્યોતિ. ૨૯
પાંચ રાખી રથ વિપિ, એક અશ્વિ, ગજિ તે ત્રણ્યિ;
તવ દ્રોણુ શોભા શી કહૂં? ટોપ કવચ કુણ્ડલ કરણિ. ૩૦
તવ પાણ્ડવિ કીધી પ્રકટ દીવી, હસ્તીનિ વિપિ સાત;
રથ આગલિ દસ, બિ અશ્વ આગલિ, ધજાઇ એક વિખ્યાત. ૩૧
સૂર્યનાથી અધિક જ્યોતિ, થઇ રહૂ ઝાત્કાર;
ફેર ચક્ર રાખ્યા સળગતાં બહાઇ તેણી વાર. ૩૨
"ધૃષ્ટદ્યુમનનિ રખિ આવવા ન દીજિ," ઇમ કિહિ રાજન;
"કરણ તુ સહી મારશિ એક–વીરા સાગિ અર્જુન. ૩૩
હાવિ ભીમ માહરિ ભાગિ છિ; હૂં હણૂં," કિહિ દુર્યોધન;
કૃતવર્મા યુદ્ધિ આવિઉ, જ્હાં યુધિષ્ઠિર રાજન. ૩૪
ભૂરિ રાજાનિ સાત્વિક ભડિ; વલિ કરણ નિ સિહિદેવ;
નિકુલ સાથિ શકુનિ; ભીમ–સુત નિ દુઃશાસન એવ. ૩૫
શિખણ્ડી નિ કૃપાચારય, વઢિ છિ બલિઆ દોઇ;
વ્રખસેન નિ વૈરાટ રાજા, અશ્વત્થામા નિ દ્રુપદ સોઇ; ૩૬
શલ્ય સાથિ શતાનીક; અલમ્બ નિ અર્જુન;
મધરાતિ નિ સમિ માંડિઉં યુદ્ધ, સુભટ અન્યોઅન્ય. ૩૭
કૃતવર્માઇ કાપ્યાં શસ્ત્ર; ધર્મ વિરથ કીધુ રાઇ;
બીજિ રથ બિશી યુધિષ્ઠિર, ભડૂં પામીનિ જાઇ. ૩૮
ભૂરિ રાજાથ સાત્વિક ભડિ; અન્યોઅન્યિ મૂકિ બાણ;
એક સાંગિ મારી યાદવિ, ભૂરિરાઇ તિજિઆ પ્રાણ. ૩૯
અશ્વત્થામા આવ્યુ ગરોરગછ્છદ, અસ્ત્ર કીધી વૃષ્ટિ;
અન્યોઅન્યિ ઢાંકયા આયુધ, નહીં દેખીઇ તે દષ્ટિ. ૪૦
એક બાણિ મારી પાડિઉ, ભીમપુત્ર થયુ મૂર્છાઇ;
રથ વાલી રણ થકી; સારથિ લેઇ તે જાઇ.

જોઇ ક્રોપ પામ્યુ વૃકોદર, તવ આવ્યુ દુર્યોધન;
તવ કવચ કાપ્યૂં ભીમનૂં; મૂકયાં બાણ અન્યોઅન્યિ. ૪૨
સવિ બાણ છેદ્યાં સાગિ તોમર; તવ ભીમ ચઢ્યુ ક્રોધિ;
એક બાણ મૂકી અશ્વ રથ, સારથિનુ કીધુ લોપ. ૪૩
ભઙ્ગ પામ્યુ કૌરવપતિ, જોઇ ભીમિ કરયુ શઙ્ખનાદ;
સિહિદેવશૂં સઙ્ગ્રામ કરિ કર્ણ; વીરમનિ વિખ્યવાદ. ૪૪
તવ સારથિ મારયુ કરણનુ, સિહિદેવિ શત લેઇ બાણ;
રવિસુતિ તવ કીધુ વિરથ, માદ્રીસુત નિરવાણ. ૪૫
આયુધ કાપ્યાં સરવ તેહ્નાં; ધરયૂં ચક્ર યે રથિ;
તે આદિ આવી કરિ કટકા, એહ્વુ સૂર્યસુત સમરથ. ૪૬
ગજ અશ્વ નર મરણ પમાડ્યા, તે મારિ ઊચલી સિહિદેવ;
અધવચથી કટકા કરિ કાપી, કરણ મહા ભડ એવ. ૪૭
સિહિદેવ નાઠુ, ધસ્યુ કરણ, જૈ પાસિ બોલ્યુ વચનેં;
ધનુષિ ઠેંશી ઠેલી કહ્યૂં: "વઢ્યુ જા તૂં જ્યાં અર્જુન. ૪૮
આજ પછિ મા કરેશ યુદ્ધ; જા ઘિરિ; જોશિ વાટ તાહ્નરી સર્વ."
દુઃખી થૈ સિહિદેવ કિહિઃ "આજ ઊતારયુ માહ્નરુ ગર્વ." ૪૯
ધૃતરાષ્ટ્ર કિહિઃ શિ નવિ મારિઉ? સુનિ એહ વિરિમ વાત.
સઞ્જે કિહિઃ જાવા દીધુ તે માટિ, કર્ણિ વચન આપ્યૂં માત. ૫૦
હાવિ સાંભલિ, રાજા! હૂં કહૂં, તુઝનિ યુદ્ધનુ વિસ્તાર.
ભાઉ કિહિઃ યેહનિ કૃષ્ણ સારથિ, તેહ કિમ પામિ હારિ? ૫૧
૧૦૮૩

કડવૂં ૨૬ મૂં—રાગ એજ

શલ્ય તણુ તૂં સુણિ સઙ્ગ્રામ; વૈરાટ આવ્યુ છિ તેણિ ઠામિ;
અઘોર નિશા મધિનિ સમિ રે. ૧
ઢાલ–માધનિશા આવ્યુ મછ શલ્યશૂં; કરયૂં યુદ્ધ અનન્ત;
શતાનીક પુત્ર વૈરાટનુ, માદ્રીપતિઇ કીધુ અન્ત. ૨

મછપતિ નાહ્‌ઠુ ભઙ્ગ ધરીનિ; મૂર્ચ્છા પમાડ્યુ સોઇ;
અર્જુન સાથિ અલમ્બુ રાક્ષસ, યુદ્ધ સબલૂં હોઇ, ૩
રથ આઠ ચક્રનુ; અશ્વ શુચિમુખ; વીંટી કરેણુની માલ;
રુધિર ટીપાં પડિ ધ્વજાથી, એહ્‌વી અસુર કેરી ઝાલિ. ૪
રથ મક્ષુ રીંછ-ચરમશું; તેણિ બાણ મૂક્યાં અનન્ત;
તવ બાણ મૂકી પારથિ, રથ-અશ્વ-સારથિનુ [કરયુ] અન્ત. ૫
હવુ વ્યાકુલ અસુર નાહ્‌ઠુ; સેના પામી ભઙ્ગ;
તવ શકુનિ મૂર્ચ્છા હવુ રેણિ, યુદ્ધ કરિ નિકુલ-સંગ્રિ. ૬
ધૃષ્ટદ્યુમન આવ્યુ દ્રોણશું; તેણિ કરયૂં યુદ્ધ અનન્ત;
દ્રુમશરણ એક કૌરવ તણુ, તેહ્‌નુ દ્રુપદસુતિ આણ્યુ અન્ત. ૭
એક સાંગિ મારી દ્રોણનિ, ધૃષ્ટદ્યુમન ધરી મનિ ખેદ;
કર્ણ વીરિ આવતી વજ્ર-ધારાઇ કીધી છેદ. ૮
મહારથી તે સાતિ મિલી, વીંટી વલ્યા ચુહુપાસિ;
બાણ આવિ દશોદિશિથા, છાયુ રવિ આકાશિ. ૯
ધૃષ્ટદ્યુમન રણિ રહી એકલુ, રથેં ફેરવિ બલવન્ત;
મારિ શરે શર, મહારથી સાતિ, તેહ્‌ના આયુધનુ કરિ અન્ત. ૧૦
કર્ણ-દ્રોણ-આદિ સહ, ધૃષ્ટદ્યુમનિ કીધા ભઙ્ગ;
એહ્‌વૂં અતુલ પ્રાક્રમ જોઇ રક્ષાઇ, આવ્યા સાત્વિક-સઙ્ગિ. ૧૧
શલ્ય શકુનિ અલમ્બુસ નિ, દુર્યોધનના બે ભ્રાત,
ગજ લક્ષ હય સવા લાખ લેઇ, કરિ યુદ્ધ નર-સઙ્ઘાતિ. ૧૨
અતુલ યુદ્ધ અર્જુન કરિ; રથ પ્રેરયુ જગજીવનિ;
કર્ણ દ્રોણ આદિ સર્વ છિ તિહાં ભડિ, સાત્વિક ધૃષ્ટદ્યુમન. ૧૩
અસ્ત્ર શસ્ત્ર આયુધ ગદા, બાણિ કરિ સબલુ ગાર;
વાધ્યૂં પ્રાક્રમ બિહૂ મિલી, કરયૂં દલ સઙ્ઘાર. ૧૪
સાત્વિક શોભા શી કહૂં ! પ્રલિ-કાલિ એહ્‌વુ ઇથ !
બાણ મૂકિ છિ જેટલાં, તેટલાં છેદિ શિષ્ય.

ગજ અશ્વ નર કડકા થઇ, ઊડિ સરિ આકાશિ;
ભઙ્ગ પામ્યૂં સેન-કૌરવ, નાહ્નૂં જાઇ ચુહુપાસિ. ૧૬

ત્રાસ પામ્યા યોધ દેખી; હવુ તિહાં હાહાકાર;
અર્જુનિ કીધૂં પ્રતિદલ તિહાં; શલ્ય પામ્યુ છિ હારિ. ૧૭
ઠામિ ઠામિથી નાહ્સિ સહૂ, ધીરજ છાંડી ધીરિ;
દેવદત્ત પૂરયુ અર્જુનિ; પઞ્ચજન્ય શ્રીયદુવીરિ. ૧૮

સાત્વિકિ કીધી ગરજના; શઙ્ખનાદ કરયુ ધૃષ્ટદ્યુમન્નિ;
દલ-ભઙ્ગ જાણી દ્રોણ કર્ણ છિ, તિહાં આવ્યુ દુર્યોધન્ન. ૧૯
નિઃશ્વાસ મૂકી દુઃખિઉ થૈઇ, કિહિઃ "સુણ, ગુરુ! તહ્મ્યો કરણ!
વધારી વઢવાડિ તહ્મ્યો, માહ્રા ભ્રાત કરાવ્યા મરણ. ૨૦

જુ અર્જુન દીધુ આવવા, માહ્રુ બહ્વેવી કરાવ્યુ નાશ;
પ્રીતિ રાખી વઢુ નહીંતુ, શિ ન જાઉ તેહ્નિ પાસિ? ૨૧
પ્રથમ ઇમ જુ જાણતુ તુ, નહીં માંડત યુદ્ધનૂં કાજ;
ખરાખરૂં પાસૂં કરુ તુ શિ ન, પ્રબલ યુદ્ધ કરુ આજ?" ૨૨

એહ્વાં વાઇક સાંભલી, કર્ણ દ્રોણ ચઢિઉ કોપ;
બાણ મૂકી બાલિ વહ્નિ, તિમ પાણ્ડવ દલ કરયૂં લોપ. ૨૩
એકી ગમાં મારિ દ્રોણ કોપિ, એકી ગમાં ભડ કરણ;
ગજ અશ્વ યોધા મહારથી, રણિ પડ્યા પામી મરણ. ૨૪

કુહુના છેદ્યા પાગ કર, કુહુની નાસિકા કર્ણ નિ શીસ;
નાહ્ઠા કો અધમુઆ પાડ્યા, ઇમ કરી કરણિ રીસ; ૨૫
કો પડિ નિદ્રાવશિ થકા; મીંચ્યાં નેત્ર ઢલિઆ ધરણિ;
અતિ વ્યાકુલ સમીપ થઇ બહુ જ્યોધ પામિ મરણ. ૨૬

સાત્વિક વીંટયુ સરવિ મિલી, સેન પાણ્ડવનૂં પામ્યૂં ભઙ્ગ;
એહ્વુ પ્રલિ જાણી પૃથ્વીઇ; સતિ વચન કિહિ શ્રીરઙ્ગઃ ૨૭
"અરે બાપ! અર્જુન જોનિ, કર્ણ દ્રોણ કરિ સંહાર;
ધન્ય, સાત્વિક એકલુ રહ્યુ; યુદ્ધિ કરિ વડી વાર. ૨૮

ફેરવુ દલ યોધ આપણા, જાઇ સાહિ સાત્વિક–સાથિ;
દીવી નાખુ સરવ કો, આયુધ ગ્રહુ તહ્મ્યો હાથિ." ૨૯

એહવી સુણી વાણી જ્યોતિ નાખી, સુભટ સવિકો ધાઇ.
અર્જુન કિહિઃ "હણું કર્ણનિ; રથ હાંકુનિ, જદુરાઇ! ૩૦
એ નિકન્દન કરશિ સેન આપણું, સહી સૂર્યસુત બલવન્ત;
હું હુ હવડાં જાયેશ નાશી, કાં કરયુ એહનુ અન્ત." ૩૧

તેણિ સમિ આવ્યા ધરમ કિહિઃ "સાંભલુ, રે શ્રીરઙ્ગ!
ખુમ્બ પાડિ યોધ આપણા; દલ આપણું પામિ ભઙ્ગ." ૩૨
એહવાં વાઇક સુણી પારથનિ, મન માહિ આવ્યુ ખેદઃ
"સ્વામી! રથ હાંકુ રણ વિષિ; કર્ણનૂં શિર કરૂં છેદ. ૩૩
મુઝનિ આપુ આગન્યા,. આજ મારૂં કિ પામૂં પતન."
એહવી સુણી વાણી કૃષ્ણ કિહિ "સાંભલિ, રે અર્જુન! ૩૪
એ યોધ મહાબલ પ્રાક્રમી, સુરરાજ સરીખુ સોઇ,
એ સમોવડિ યુદ્ધ કરિ એહવુ, નથી તિહાં નર કોઇ. ૩૫

એક તૂં રિહિ સન્મુખ એહનિ; ગટોરગછ યુદ્ધ કરિ બલવન્ત;
હેડમ્બાનન્દન ભલુ છિ, તેહના, પ્રાક્રમનુ નહીં અન્ત. ૩૬
દેવ–દૈતિ–માનુષ યુદ્ધ બિહિ; કુશલ આયુધિ ત્રિભુવનિ ગતિ;
તેત્રીસ કોડિ સુર યક્ષ કિન્નર, જીતવા યેહની મતિ. ૩૭

એહવુ ભીમ–પુત્ર છિ પ્રાક્રમી, મોકલીઇ સઙ્ગ્રામિ;
એક સાંગિ છિ તેહ કહિ; તિહાં લગિ તારૂં નહીં કામ. ૩૮.
તૂં–નિમિત્તિ રાખી રહ્યુ છિ, રથ ઊપરિ દીસિ તેહ;
એકત્રીશ નામ યે તેહનૂં, સુરરાઇ આપી યેહ. ૩૯

ભીમપુત્રનિ મોકલુ, તે, કરશિ સહનુ નાશ,"
ઇમ કહીનિ તેડ્યુ કૃષ્ણ; સુણી, ગટોરગછ આવ્યુ પાસિ. ૪૦
નર–નારાયણ આગલિ જઇ, તેણિ કરયુ તિહાં નમસ્કારઃ
"આગ્યા આપુ, પ્રભુ! મુઝનિ; ત્રિભુવન કરૂં સંહાર." ૪૧

શ્રીકૃષ્ણ કિહિઃ "રે બાપ! જા તૂં; કરુ કર્ણશ્યું સંગ્રામ;
સમિ વેલા આજ છિ; તું, અવસરિ આવ્યુ કામિ. ૪૨
સમુદ્ર શત્રુરૂપિઆ-મધિ, પડ્યા તાહરા તાત;
નાવ થઇનિ તારવા તૂં પુત્ર ત્રિભુવનિ વિખ્યાત. ૪૩
અહ્મ્યો તિહાં નથી ચાલતૂં; કર્ણ કરિ દલનુ નાશ;
સિંહ આવિ એક યિમ, મૃગયૂથ પામિ ત્રાસ. ૪૪
ઉદ્ધારિ કુલનિ; રખિ લજ્જા! જીતિ તૂં જે કરણ."
આશ્રિત્ય અર્જુન થયા સુણી, વચન-અશરણશરણ. ૪૫
પારથ કિહિઃ "જાઉ, પુત્ર! કરવા, સંગ્રામ કર્ણનિ સાથિ;
આધાર માહરિ ત્રણનુ, વલિ રાઇ શ્રીયદુનાથ. ૪૬
એક સાત્ત્વિક, ભીમ બીજુ, ત્રીજુ, પુત્ર! તૂં ધન્ય;
તાહરી સાહિ સાત્ત્વિક મોકલૂં, જે મારિ મ્હાં રવિતન." ૪૭
એહવા સુણી વાઇક સજ થયુ, ગટોરગચ્છ બલવન્ત.
ભાઉ કિહિઃ શ્રોતા! સાંભલુ, ઇહાં થશિ યુદ્ધ અનન્ત. ૪૮
૧૧૭૧

કડવૂં ૨૯ મૂં—રાગ ગોડી

વૈશમ્પાયન કિહિઃ સુણિ રાઇ! માગી શીખ ભીમપુત્ર યુદ્ધિ જાઇ;
મેઘશ્યામસુન્દર તવ રૂપ; રચિ વીંટ્યાં કરેણનાં પુષ્પ; ૧
કવચ ટોપ પાખર આભરણ; અતિ શોભા ધરિ કુણ્ડલ કરણિ;
મુખિ નીકલિ પાવકની જ્વાલ; કૌરવદલ આવ્યૂં તત્કાલ. ૨
જોઇ કરણ-મનિ આનન્દ વધ્યુ; ગટોરગચ્છ દેખીનિ હસ્યુ;
કૌરવ સહૂઇ પામ્યા ત્રાસઃ 'આવ્યુ કાલ; કરશિ સહુનુ નાશ.' ૩
આવી યુદ્ધ માડ્યૂં કર્ણનિ સાથિ; ભીમપુત્ર વાવરિ ભલા હાથ;
દુર્યોધન દલ પ્રેરિ જેટલિ, અસુર એક આવ્યુ તેટલિ. ૪
જરાસુર રાક્ષસનુ તે પુત્ર; પાણ્ડવનુ કહાવિ તે શત્રુ;
કૌરવપતિ આગલિ જે રહ્યુ; સમાચાર માઠી સવિ કહ્યુઃ ૫

"આવ્યુ તુઝ દહિ તાહરૈ કરિવા કામ; શત્રુ ભીમ તણુ ટાલૂં ઠામ."
સુણી આનન્દ્યુ દુર્યોધન: "જા, રે શૂર! વેગિ હણિ ભીમતન. ૬
પાંણ્ડવનિ મારથં સહી અહ્મ્યો, રાક્ષસનુ વધ જૈ કરુ તહ્મ્યો."
સુણી જટાયુ આવ્યુ સઙ્ગ્રામિ, ગટોરગછ ઊભુ ચેણિ ઠામિ. ૭
મિલ્યા બિ રાક્ષસિ રાક્ષસ સોઇ; અરે યુદ્ધ અદ્દભુત બહુ હોઇ.
કર્ણ દુ:શાસન મિલી દલ બહુ, પાણ્ડવ-સેન સઙ્ઘારયૂં સહૂ. ૮
એકલુ ભીમસુત તેહ ભડિ; તેહૂનિ બહુ કૌરવ યોધ નડિ.
ગટોરગછ વ્યાકુલ અતિ થયુ; પડ્યૂં પાણ્ડવદલ, જોઇ કોપિઉ. ૯
મૂકી બાણુ કાપ્યાં શસ્ત્રજ સહી; મૂકી અસુર રથ ઊતરયુ મહી;
મુષ્ટિ એકનુ કરયુ પ્રહાર, હેડ્મ્બ-સુતનિ દસમિ દ્વારિ. ૧૦
ચોલ્યાં નેત્ર; મીંચ્યા; કલ થઇ; જાગ્યુ એક મારી મૂકી જઇ;
ઝાલિ હસ્ત નિ ધાલ્યુ બાથિ; ઊંચુ અફાલ્યુ અવનિ-સાથિ. ૧૧
હાથથી છૂટયુ જટાયુ જાણિ, માયા પ્રકટ કીધી નિરવાણુ;
તેણિ હેડ્મ્બ પછાડયુ મહી; કરિ યુદ્ધ; મારિ ઊંચલી સહી. ૧૨
કરિ અન્યોન્યિ વજ્રની પિરિ પ્રહાર; હેડ્મ્બ હવુ પાવક તેણી વાર;
પ્રજલ્યુ જટાયુ નિ ચઢિઉ કોપ; જટાયુ હવુ વાયુ; વહ્નિ કરયુ લોપ. ૧૩
રાક્ષસરૂપ લેઇ ધરયુ સર્પ; ગરુડ થૈ ગટોરગછિ હરયુ દર્પ.
હવુ મેધવયુ; હવુ પવન; હસ્તી સીંધ થૈ પડિ અન્યોઅન્યિ. ૧૪

સૂર્ય થયુ જટાયુ તેણી વાર; રાહુ થૈ ભીમપુત્રિ કરયુ આહાર;
અનેક રૂપ માયાવીઇ કરયાં; વલતાં બિહૂઇ આયુધ ધરયાં. ૧૫
ભાલાં મોગલ નિ ગુરજ ગદા; કરિ યુદ્ધ; મારિ બિહૂ તદા.
પછી ભીમપુત્રનિ ચઢિઉ કોપ: 'હાવિ દુષ્ટનિ હૂં કરૂં લોપ.' ૧૬
ઊડયુ ઊપરિ; અન્તિરક્ષ જૈ પડ્યુ; જાણિ પ્રૌઢ પર્વત ગડગડ્યુ!
ગ્રહી ચરણ ઊંચલ્યુ લેઇ શીસ; ધરટી તણી પિરિ ફેરવ્યુ દિશિ; ૧૭
કીધુ ચૂર; મૂક્યુ મહી સાથિ; ઝાલ્યા કેશ ખડ્ગ ગ્રહી બીજિ હાથિ;
વાયુપુત્ર મનિ આણી ખેદ, જટાયુ તણૂં કીધૂં શિરછેદ. ૧૮

અણૂં શીસ હસ્તિ ચાલિઉ; દુર્યોધન છિ તિહાં આવિઉ;
મસ્તક નાખ્યૂં રથ ઊપરિ જાણી; શઙ્ખનાદ કીધુ નિરવાણુ. ૧૮

હશી વચન બોલ્યુ ભીમતનઃ "આ લિ મસ્તક, દુર્યોધન!
વલિ જાઊં યુદ્ધિ ર્‌હાં રવિતન્ન; તેહ્‌નૂં તુઝનિ આપેશ વદન." ૨૦
જોઇ સવિ કૌરવ પામ્યા ત્રાસ; ગટોરગછ આવ્યુ કર્ણનિ પાસિ;
મારી સેન સવિ કીધૂં ભઙ્ગ; નાહ્‌ઠા યોધ; રહ્યુ કર્ણ એક સઙ્ગિ: ૨૧
મૂકિ બાણુ અન્યોઅન્યિ ભડિ ઇમ્મ, ઇન્દ્ર વૃત્રાસુર વઢિઆ જિમ્મ;
કવચ બિહૂનાં કટકા થયાં, રગતપલાશ ચેહ્‌વાં ફૂલિઆં. . ૨૨
મારિ બાણુ દેહ માંહિ ભેદિ ઇમ્મ, સર્પ બિલ માંહિ પિસિ જિમ્મ;
માયા પ્રકટ કરી તેણી વાર; અસુર કોટિ થયા, નહીં પાર. ૨૩

પ્રહી આયુધ પર્વત નિ વૃક્ષ, મારિ કર્ણ નિ રહ્યાં અન્તિરક્ષ;
સાગિ ગદા તોમર નિં ત્રિશૂલ, ફરશી નેજા કણ્ટક–મૂલ, ૨૪
વાહિ ખેડાં ખપુઆ તરવાર, આવિ રવિસુતનિ કરતાં માર;
કાપિ કરણુ આવતાં તત્ખેવ, માયા સકલ ટાલી અશ્વમેવ. ૨૫

મૂકયૂં ચક્ર હેડમ્બિ એક; આવતૂં રવિસુતિ છેદ્યૂં વિશેખ;
આવતૂં રવિસુતિ છેદ્યૂં યદા, વલી પૂંઠલિથી મારી ગદા. ૨૬
તેહ આવતી કીધી છેદ, ભીમપુત્ર મનિ પામ્યુ ખેદ;
પછિ ઉતપતિઉ તેહ અન્તિરક્ષ; કરિ વૃષ્ટિ કરણુ ઊપરિ વૃક્ષ. ૨૭

કાપિ કરણુ આવતાં સુહુપાસિ; રાક્ષસ કોટિલક્ષ કીધા નાશ;
ઢાંકયુ ભીમપુત્ર દીસિ નહીં દૃષ્ટિ; વેધ્યુ ઠામિ ઠામિ કરી બાણુવૃષ્ટિ. ૨૮
રથ ભાંજ્યુ; કરણિુ કરયુ કોપ; ગટોરગછ પછિ થયુ અલોપ;
પ્રગટ અસ્ત્ર રવિસુત કરિ બહુ; કાપિ અસુર આવતાં સહૂ. ૨૯

પછિ ઊંચુ ઊડયુ આકાશિ; પડ્યુ ધરણિુ, શ્વેત થઇ નિઃશ્વાસ;
શઙ્ખનાદ કીધુ તવ કરણિુ; સહૂઇ જાણ્યૂં યે પામ્યુ મરણુ. ૩૦
કરી હરખ વેગલા રહી જોઇ; પંણિુ પાસિ નવિ આવિ કોઇ;
ક્ષણુ એક થઇ યેટલિ, ઊઠ્યુ વીર ગટોરગછ તેટલિ. ૩૧

વધ્યૂં શીસ ઉર પેટ વદન, મેનાક પર્વત ચેવડૂં તન;
બહુ ચાંપ્યા; ભક્ષ કીધા બહુ; ફરિ દશોદિશિ નાહ્ઠા સહૂ. ૩૨
ઘડી એકિ જલ ઘડીઇ પાવક-જ્વાલ; પિંડુ વીર પછિ ગયુ પાતાલિ;
ફરી સ્થાનકિ આવ્યુ તે ચાંહિ, રથિ બિશી કરણુ ઊભુ સાહિ: ૩૩
" અરે સૂર્યપુત્ર! સાંભલિ, કહૂં વાત; હવડાં શિર કરૂં તાહરૂં મહીપાત."
માયા રચી રણુ મધિ સહી; નિજ રણિુ પડિ આયુધ થૈ મહી. ૩૪
હવુ વ્યાકુલ કર્ણ જુઇ આકાશિ; માયાવી પર્વત થયું નાશ;
વલી મેઘ થૈ ગાજિ ગડગડિ, કરિ વૃષ્ટિ પાષાણુ પ્રૌઢા પડિ. ૩૫
હણ્યૂં દલ બહુ, રવિસુત ચઢિઉ કોપ, વાયુ-અગ્નિ મેઘ હવુ અલોપ;
પછિ હવુ વાઘ રીંછ સર્પ સહી; દસોદિશિથી આવ્યા વહી. ૩૬
પંખીજાતિ વલી રૂપ અનેક; લખ કોટિ અસુર થાઇ એક;
પડિ પાહ્ણુ પર્વત નિ વૃક્ષ; ચાંપ્યા કો; મારયા કો; કીધા ભક્ષ. ૩૭
કૌરવાદિક જોઇ પામ્યા ત્રાસ; મારી કરણિુ સવિ કીધા નાશ;
રાક્ષસરૂપ ધરિ છિ બહુ; રવિસુતિ તે સહ્વારયા સહૂ. ૩૮
મહાબલિઉ છિ અતિ બલવન્ત; કેટલા યોધનુ આણ્યુ અન્ત;
રક્તનેત્ર જાણિુ શિવ વિકરાલ, જાણિુ આજ કરશિ પ્રલિકાલ! ૩૯
તિમ રવિસુતિ કીધૂં; ધરિઉ કોપ; માયા સકલ થરિ કીધી લોપ;
ભીમપુત્રનિ ચઢી તવ રીસ; મૂકી સાંગિ પેં નિરમી હીસિ. ૪૦
તે આવતી ગ્રહી કરણિુ હાથિ; મારી પાછી; રથ લેઇ ગૈ અશ્વસાથિ;
જોઇ ઊતરયુ ભીમપુત્ર તત્કાલ; સાંગિ મારી રથ લેઇ પાતાલિ. ૪૧
દેવદાનવ યક્ષ અન્ત્રિક્ષિ જોઇ: 'ધન, ધન, કરણુ સમુ નહીં કોઇ.'
આવ્યુ ગટોરગછ બિશી બીજિ રથિ; કરણુ વીર યોધુ છિ સમરથ. ૪૨
ત્રણિુ બાણુ વલિ મૂક્યાં કરણિ; ભાંજ્યુ રથ; અશ્વ-સારથિ હવુ મરણ;
ગટોરગછ પામ્યુ અન્તરધાન; સઞ્જે કિહિ: સાંભલિ, રાજાન! ૪૩
અસુર એક અલાયુધ નામિ, આવ્યુ, દુર્યોધન પેખિુ ઠામિ.
પૂર્વ વૈરી પાણ્ડવનુ યેહ, લક્ષ યોધા લેઇ આવ્યુ તેહ. ૪૪

ભીમ ઊપરિ તેહનિ છિ રીસ; આવી દુર્યોધનનિ નામ્યૂં શીસઃ
"સ્વામી! હૂં છૂં વેરી પાણ્ડવ તણુ; ભીમિ અમ કુલ–વધ કીધુ ઘણુ. ૪૫
હેડમ્બ–બકાસુરનુ કીધુ અન્ત; કિર્મિર અસુર હતુ બલવન્ત;
હેડમ્બા સ્ત્રી રાખિ ઘિરિ; તે દુઃખ છિ; લેશ તેહનૂં વિર. ૪૬
તે માટિ વાલિ દલ તાહરૂ, રાય! હૂં કરૂં યુદ્ધ, પાણ્ડવ વશિ થાય."
દૈતિ તણા એહવા સુણી વચન્ન, અતિ મનિ હરખ્યુ દુર્યોધન્નઃ ૪૭
"અરે વીર! સાભલિ બલવન્ત! ભીમ તણુ, જા, તૂં કરિ અન્ત."
એહવા વચન રાજાના સુણી, ચાલ્યુ અસુર સેના લેઇ ઘણી. ૪૮
શ્રોતાજન! સાભલજ્યો એહ, ગટોરગર્ચ્છનૂં પ્રાક્રમ છિ એહ.
ભાઉ કિહિ બિહૂ કર જોડિઃ કૃપા કરજ્યો શ્રીરણછોડ! ૪૯

૧૧૮૦

કડવું ૨૮ મૂં—રાગ એજ

સઞ્જે કિહિઃ સાંભલિ, તૂં રાય! અસુર અલાયુધ યુદ્ધિ જાય;
ગટોરગછ સરીખુ સમરથ; ગજ સમાન અશ્વ; વજ્રમિ રથ. ૧
ગર્ધવના સરીખુ તેહનુ સાદઃ ભીમ–આગલિ કરયુ શર્ઙ્ખનાદ;
દેખી યોધ આશ્રિજ્ય બહુ થયા; ભીમસેનનિ આગલિ ગયા. ૨
હરખ્યુ રાક્ષસ જોઇ તે વારઃ 'આવ્યુ શત્રુ, હાવિ કરૂ સંઘાર.'
ઇમ કહી તેણિ મૂક્યાં બાણ, ભીમ અસુરિ ઢાંક્યુ નિરવાણ. ૩
સેન સકલ પાડ્યૂં મહી સાથિ; ગદા એક પ્રૌઢી ગ્રહી હાથિ;
મારી શીસિ ફેરવી ધરી કાલ, તૂંબલા મધિથી નીકલી અગ્નિજ્વાલ. ૪
અલાયુધ ઇમ પ્રાક્રમ કરયુ બહુ; આજે કરતું સેના સહૂ;
પાડ્યા અશ્વ, રથ કરયા લોપ, તવ ભીમનિ ચઢિઉં કોપ. ૫
જોઇ અતિ રાખસ કેરુ ક્રોધ, મૂકી અસ્ત્ર અધવચિથી કીધુ રોધ;
હેઠું ઊતરયુ વ્યાકુલ થઇ, 'મારી મુષ્ટિ રાખસનિ જઇ.' ૬
અન્યોઅન્યિ માહિ પ્રહાર; પડિ લોથિ વલી ગબિરા ચાર;
ગદા સાંગિ સોગલ તરવાર, ગ્રહી ચરણ હસ્તીનુ કરિ ભાર. ૭

હરખ્યા અશ્વ માહોમાંહિ અનન્ત, તવ અર્જુનનિં કિહિ ભગવન્તઃ
"અસુર પ્રાક્રમ સબલુ કરિ,
હય ગજ દલ (તે) આપણું હણ્યું મરિ." ૮
ઇમ કહી તેડ્યુ ગટોરગચ્છ પાસિ; "જા, રે વીર ! કરુ અલાયુધનુ નાશ.
યાઇ વ્યાકુલ સહી તાહરુ તાત, હણી એહનિ જાજ્યે કરણ–સંઘાતિ." ૯
ચાલ્યુ રણિ વીર સુણી વચન્ન; ભીમ ગયુ જ્યાં છિ રવિતન્ન;
માંડ્યૂં યુદ્ધ રાખસિ અન્યોઅન્યિ; અલાયુધિ વિચાર એક કીધુ મનિ. ૧૦
મારી ભોગલ લોહા તણી, વાગી શીસિ હેડમ્બનિ ઘણી;
વલી લાગિ મૂર્છા પૂંઠિથી, જોઇ ભીમપુત્ર ઊતરિઉ રણથી. ૧૧
રસાતલિ રથનિ લેઇ ગઇ, ઊડ્યુ ભીમપુત્ર રહ્યુ અન્તરિક્ષ જઇ.
રુધિર તણા વરસિ વરસાદ; અન્તરિક્ષથી વરખા કરિ પાત. ૧૨
પાડિ છિ પર્વતશિખર અનેક, કોપિ ધાઇ; ગદા મારિ અનેક;
શિખર અનેક યિમ પર્વત તણા, અન્યોઅન્યિ લેઇ નાખિ ઘણા. ૧૩
ખૂટ્યાં શસ્ત્ર, આયુધ નહીં લેશ, નાખી મુગટ બિહુઇ સાહ્યા કેશ;
ઊચ્યુ ઊંચલી નાખિ મહી સાથિ; ભીડી ભચરડી અંગ ચરણ હાથ. ૧૪
તવ ભીમપુત્રનિ ચઢિઉ કોપઃ 'એ પાપીનિ હાવિ કરૂં લોપ.'
ઇમ કહી ઊડ્યુ તે આકાશિ, પડ્યુ ત્રુટી ઊપરિ કરિવા નાશ. ૧૫
મહી પૃથ્વીઇ નાખ્યુ સહી; કાપ્યૂં ખડ્ગ વડિ શીસ ગ્રહી;
ગર્જનાદ કીધુ ગડગડાટ; કૌરવ દલ તણુ વાળ્યુ ડાટ. ૧૬
પાણ્ડવ આનન્દ પામ્યા ઘણું; ગટોરગચ્છિ શીસ ગ્રહ્યૂં તેહ તણૂં;
લેઇ નાખ્યૂં રથિ–દુર્યોધન્ન "આ લિ તાહરા વાલ્હાનૂં વદન્ન. ૧૭
વલી કહું: જાજ્યો કરણ–પાસિ, તેહ શીસ આપેશ કરી નાશ."
ઇમ કહી કીધુ નાદ ગર્જ તણું; દુર્યોધન્ન ભિ પામ્યુ ઘણુ. ૧૮
હવુ હરખ ધર્મ–કૃષ્ણ–અર્જુનન: "ભલુ પુત્ર! તૂં છુ ધન્ય ધન્ય."
કૃષ્ણ તણાં એહવાં સુણી વચન્ન,
ફરી ગટોરગચ્છ આવ્યુ જ્યાં રવિતન્ન. ૧૯

માંડ્યું યુદ્ધ, બિહૂ સરીખા શૂર, કૌરવદલ સવિ કીધૂં ચૂર;
કરણિ પાંચ તીવ્ર મેહ્લ્યા બાણ, ગટોરગચ્છ વ્યાકુલ થયુ જાણિ. ૨૦
તીવ્ર બાણ દસ મારચા સહી; રથ સારથિ અશ્વ પાડ્યા મહી;
જે કો યોધ હૂતા કરણ પાસિ, તેહ્નુ ભીમપુત્રિ કીધુ નાશ. ૨૧
પછિ પામ્યુ તેહ અન્તરધાન; બીધા યોધ સુભટ રાજાન.
અન્તિક્ષ જોઇ કરણ પામ્યુ ત્રાસ: 'રખે પડિ માહ્રુ કરશિ નાશ.' ૨૨
એહ્વૂં વિચારીનિ મૂક્યા બાણ; શરિ કરી છાયુ અન્તિક્ષ જાણિ;
બાંધી ઠાઠડી દિશોદિશિ સહી; કરણ સુભટ મધિ રહ્યુ તહીં. ૨૩
ભીમપુત્રિ મનિ કરયુ વિચાર; હવુ મેઘ માયાઇ તેણી વાર;
અગ્નિ તણુ વરસિ વરસાદ; લાગી ઠાઠડી બલવા વિખ્યાત. ૨૪
પડિ અશ્વ આયુધ નહીં પાર, ગદા સાંગિ તોમર તરુવાર;
શલ્યા મોગલ થાઇ છિ વૃષ્ટિ, નાંખિ અસ્ત્ર કો દીસિ નહીં દષ્ટિ. ૨૫
શિખર પાહ્ણ પર્વત બહુ પડિ, તેણિ અશ્વ ગજ બહુ રડવડિ;
અદષ્ટ થકુ આજિ ગડગડિ; યોધ કો ન દીસિ, આયુધ પડિ. ૨૬
નાહ્ઠા યોધ, સવિ પામ્યા ત્રાસ; કૌરવદલ સવિ કીધૂં નાશ;
કરણ થોભ્યુ તેણિ સમિ, અસુર અનન્ત અન્તિક્ષ રહી ભમિ. ૨૭
વાધ્યા અસુર લક્ષ કોડ અનન્ત; પડિ આયુધ; દલ થાય અન્ત;
ચાંપી મારિઆ ગજ મહારથી; અવરિ યોધ અશ્વ–સંખ્યા નથી. ૨૮
કરણ સુભટનિ ચઢિઉ કોપ; આવતાં આયુધ કરચાં તે લોપ;
ચાકયુ કરણ અસ્ત્ર છેદિ અનન્ત, પણિ તેહનુ નહીં આવિ અન્ત. ૨૯
અસુર-વૃદ્ધિ–માયા ફરી થાઇ; નાખિ અસ્ત્ર; કો નવિ રહ્યૂં જાઇ;
પડિ પાહ્ણ પર્વત આકાશિ; ચાંપી દલ મારયૂં નાહ્ઠૂં સુહુપાસિ. ૩૦
રહ્યૂં યુદ્ધ, કુણ સાથિ મરિ? મરિ ચમ્પાઇ શલ્યા પડિ;
તવ તિહા વરત્યુ હાહાકાર; માંહોમાંહિ તિહાં કરિ છિ વિચારઃ ૩૧
"પાણ્ડવનૂં પાસૂં કરિ દેવ; અન્તિક્ષથી મારિ અશ્વમેવ;"
નાહ્સિ, 'અનાથ થવા,' ઇમ કહી,
કૌરવ અસ્ત પામ્યા યુદ્ધ કરિ નહીં. ૩૨

રહ્યુ કરણ, એટલુ શું, હરિ? પડિ આયુધ આપી બહુ ભરિ;
પડયુ ભંડ; બહુ પામ્યા ત્રાસ; શબ્દ ચુદ્ગમાં થાએ નાશ. ૩૩
દ્રોણાચાર્ય આદિ સહ યોધ; જોઇ આશ્ચિત્ય પામ્યા ક્રોધ:
"કુરુ, ભાઇ! એહનુ શુ કરવુ સઞ્ચ?"
મિલી મહ પરહ્યુ પરપઞ્ચ; ૩૪
કૃપા'દ્રોણ શલ્ય દુઃશાસન, શકુનિ સાથિ સહ દુર્યોધન;
આવી ઊભા સવિ કર્ણનિ પાસિ;
કહિ રવિસુત: "હાવિ કરવુ નાશ. ૩૫
નહેરવી એણિ કીધી ધરા; યોધ હારિ પામ્યા સવિ ખરા;
એં આવ્યુ પર્વતશુ અહીં; એહ તુ કેહનિ મૂકિ નહીં. ૩૬
યોજન દેહ એહનુ વિકરાલ; દીસિ કૃતાન્ત સરીખુ કાલ."
સંરવ મિલિ કહિ: "સાંભલિ, કરણ! નિશ્ચિ એહનૂં કરવૂં મરણ. ૩૭
સાંગિ એકવીશ! તૂં કહિ; તેણિ પાડિ પૃથ્વીઇ એહનિ;
આપણિ સવિ પામ્યા મહી નાશ; શિ અર્થિં આવશિ રહી પાસિ? ૩૮
મૂકિ, વિચાર મા કરિ તૂં મનિ; જીવેશ તુ જીતેશ, અર્જુન;
એ દુષ્ટ રાખસનુ કરિ સહાર." સુણી કર્ણિં મનિ કરયુ વિચાર: ૩૯
"સાંભલુ ગુરુ નિ દુર્યોધન! એ સાગિ જીતેશ અર્જુન;
નપાણ્ડવી કરવાનિ અરથિ, રાખી સાગિ એહ તુ સમરથ." ૪૦
કહિ દ્રોણ "સાંભલિ તૂં, કરણ! તેણિ હુકે આપણૂં મરણ;
નપાણ્ડવી તૂં કરતુ કરિ, નકૌરવી કીધી તે અરિ." ૪૧
પછિ કરણિ શોક મનિ ઘરી, વિરાધ સાંગિ તે હાથિ ધરી:
"રાખ્યુ અર્જુન શ્રીમહારાજિ; પાડવિઉ ભીમપુત્ર આજ. ૪૨
એં નિશ્ચિ કૃષ્ણનિ ગમતૂં કામ; રહ્યુ અર્જુન; મારૂં એહનિ ઠામિ;
સહી મરણ થાઇ એ વડિ; મહૂં સાંગિ જિમ એ દષ્ટિ પડિ." ૪૩
એહવૂં વિચારયૂં કરણિ મન સાથિ,
લીધી સાંગિ વીજલી સરખી હાથિ:
ટાળ ઘણુ કરતુ બહુ નિકન્દન, રાખી હતી કરવા વધ અર્જુન.

કવચ કુણ્ડલ આપી ઇન્દ્રનિ, પિતાવચનિ માગી લીધા તે કહિ;
કિહિ સન્જેઃ લેવા ઇચ્છતી તે પ્રાણ,
ગ્રત તણી ભગિની સહી જાણિ. ૪૫
મૂકી સાગિ ચાલી આકાશિ; માયા સકલ કીધુ તેણિ નાશ;
નાહ્નુ રાખસ દેખી વ્યાકુલ થઇ; સાગિ રદિ મધિ પીઠી જઇ. ૪૬
બાહરિ નીકલી ગઇ આકાશિ; પછી આગલિ જૈ ઇન્દ્રનિ પાસિ;
ગટોરગચ્છ પર્વત પાડ્યુ મહી; પડ્યુ સેન–કૌરવ–મધિ જઇ. ૪૭
પાણ્ડવકાર્ય કરિવા ધરયુ રાગ, ચાંપ્યૂં દલ, હસ્યૂં સુહુપાસિં;
એક ક્ષોહણી તણુ કરયુ અન્ત, પડ્યુ ભીમપુત્ર બલવન્ત. ૪૮
મરણ પામ્યુ એ તેણી વાર, કૌરવદલિ હવુ જેજેકાર;
પાણ્ડવ પાચિ દુઃખિઆ થયા; નારાયણ આનન્દ પામિઆ. ૪૯
પાઞ્ચજન્ય પૂરયુ અવિનાશિ; નાચિ, હરિત તાલી દેઇ કરિ હાસિ;
ચાંપી પૂંઠિ પાણિ અર્જુન, કરયુ નાદ વલી જગજીવનિ. ૫૦
અર્જુન આશ્ચિર્ય પામ્યુ ઘણું; આણી દુઃખ અતિશિ પુત્ર તણું,
બોલ્યુ પારથઃ "સુણ, મહારાજ! શોક અતિ, દુઃખ પામ્યા આજ. ૫૧
ગટોરગચ્છ સરીખુ પુત્ર મરિ; તૂં સ્વામી! શિ હાસિજ કરિ?"
સુણી વચન બોલ્યા અવિનાશઃ હાવિ કર્ણ સહી જાણ થ્યુ નાશ. ૫૨
સાંગિ તણિ બલિ તે ગાજતુ; તેણિ કરીનિ તૂહિ ભાંજતુ;
એ આયુધ હોઇ જુ એહનિ પામિ, તુ કુણિ નવિ ચાલિ, પામિ ત્રાસ. ૫૩
ઇન્દ્ર–ઇશ–આદિ સરવ હોઇ, કર્ણ જીતવા સમરથ નહીં કોઇ;
ભીમપુત્રનિ જાણ મુઉ નથી, મુઉ કર્ણ જાણ, સાગિ ગૈ હસ્તથી. ૫૪
કવચ કુણ્ડલ લેઇ ગયુ સુરરાજ; પુત્ર જાણી તાહરૂં કીધૂં કાજ;
ઇન્દ્રનૂં કીર્તન મુખિ જપતુ નામ, તેણિ કરી તાહરૂં સીધૂં કામ. ૫૫
એ રવિ–સુત મરણ થાઇ કુણિ નહીં,
ગાઞ્જીવ અખિ ભાથા તાહરા ખૂટિ સહી;
માહરૂં ચક્ર સુદર્શન પાછૂં ફિરિ,
પછિ કુણ એહવુ વીર, જે વધ એહનુ કરિ? ૫૬

ગયાં કવચ કુણ્ડલ નિ ગદા, કરૂં હાસિ તે જાણી સર્વદા;
ગયૂં કષ્ટ; કલ્યાણ થયૂં તુઝ; તેણિ નાચ્યૂં હર્ષ થાઇ મુઝ." ૫૭
ગટારગચ્છનુ જાણી નાશ, ધૃતરાષ્ટ્ર મનિ પામ્યુ ઉલ્લાસ;
કિહિ કથા તૂં, ચતુર સુજાણ! સઞ્જે મુખિ બોલ્યુ પછી વાણિ. ૫૮
ભાઉ કિહિઃ પ્રભુ! તૂં અવિનાશિ!
રાખિ તૂં મુઝિ ચરણનિ પાસિ. ૫૯

૧૨૮૯

કડવૂં ૨૯ મૂં—રાગ દેશાખ

શ્રીહરિ બોલિઆ રે: "સાંભલિ, અર્જુન! કહૂં વાત;
કર્ણ મહા પ્રાક્રમી રે, તૂં વિના કુણિ નવિ થાઇ ઘાત. ૧
શીલ વ્રત આચરિ રે, ગોબ્રાહ્મણ કેરુ પ્રતિપાલ;
અઅવિદ્યા આવડિ રે, ચેહવૂં રવિતેજ તપિ મધ્યકાલ. ૨
દુષ્ટસઙ્ગતિ થઈ રે, શૂં કિહિવુ! તૂં શૂં જાણિ?
દેવ કરી માનતુ રે, હાવિ માતુ થયુ નિરવાણ. ૩
તેહ પણ હજી લગિ રે, કો સમરથ નહીં કરિવા અન્ત;
તેહ વધ તુ થશિ રે, કહૂં સાંભલિ તૂં એકચિન્તિઃ ૪
રથચક્ર એહનૂં ગ્રસિ રે, પૃથ્વી રણ માહિ, સહી પાણ્ડુ થાઇ,
તે સમિ મારેશિ રે, તુ તે સમિ મરણ થાઇ. ૫
તહ્મ્પો કારણિ રે, અસુર તણુ બહુ આણ્યુ અન્ત;
જરાસન્ધ આદિથૂં રે, શિશુપાલાદિક બલવન્ત. ૬
આંહિ દૈતિ જે હૂતા રે, અલાયુધ આદિ કરયા નાશ;
ભીમપુત્ર મારિઉ રે; તેહથી મન માહિ થયુ ઉલ્લાસ. ૭
નહીંતુ માહરિ મારતુ રે, થત સુદર્શન ચક્ર લેઇ હાથિ;
એહવુ કો નથી હાવિ રે, પછિ યુદ્ધ કરત એહનિ સાથિ. ૮
અસુર સંધારવા રે, મિ ધરયુ જિ હવાં અવતાર:
એહવા વીર રહ્યા પૂંઠિ રે, પૃથ્વી કરયિ સહૂ સંહાર.

મિ કરણુ પ્રેરિઉ રે, મોહ ઊપજાવ્યુ તેહનિ મન્નિ;
અસુર મરાવિઉ રે, રક્ષા કીધી તૂં, અર્જુન! ૧૦
હાવિ ચિન્તા નહીં રે, કહેશ સમિ કર્ણનુ હુઇ નાશ;
હાવિ સહૂ યોધ મિલી રે, ચાલુ વધ કરિવા દ્રોણનિ પાસિ." ૧૧
ધૃતરાષ્ટર બોલિઉ રેઃ સાંભલુ, સઞ્જિ! કહૂં તૂંહિ વાત આજ;
કરણિ કૂડું કરયૂં રે, સાંગિ ન રાખિ અર્જુનનિ કાજિ. ૧૨
હાવિ સઞ્જે કિહિઃ સાંભલુ રે, આગલિ થશિ શુ પરપઞ્ચ?
ભાઉ કિહિ કથા રેઃ રાખજ્યે હરિચરણિ કરી સઞ્ચ. ૧૩
૧૨૫૨

---

૫. દ્રોણવધપર્વ—

કડવું ૮૦ મું—રાગ સામેરી

વૈશમ્પાયન ઋષિ કિહિઃ સુણિ, જન્મેજે રાજન્ન!
કૌરવ આગલિ વાત થઈ, યે હણ્યુ દુઃશાસન. ૧
કરણુ દ્રોણુ નિ કૃપાચારય, શલ્ય બહુ ભૂપાલ,
દુઃશાસનનુ વધ સાંભલી, રાઇ–મુખ થયૂં વિકરાલ. ૨
દ્રોણુ પ્રત્તિ ઇમ કિહિઃ "ગુરુ! કરુ માહરી સાર;
પાણ્ડવરૂપી દુઃખસાગરથી. ઉતરુ નુઝનિ પ. ૩
તહ્મ્યો મુઝ શિરિ સાહિ છુ ત્ર ના ચિન્ન આજ;
તે માટિ પાણ્ડવ હણીનિ. મુઝ આપીઇ મહી નાજિ." ૪
વચન એહવાં સાંભલી, ગુરુ બાલિઆ મુખિ વાણિઃ
"પાણ્ડવ પ્રાજે થાય નહીં, જેહનિ સાહિ સારઙ્ગપાણિ. ૫
પિતામહનાં વચનથી, પદ અમર પામ્યા યેહ,
નિકન્દન કૌરવ કરી, સહી રાજિ લેશિ તેહ." ૬
વચન એહવાં સાંભલી, કૌરવપતિનિ ચઢી રીસઃ
"તમ પ્રતાપી શત્રુ પાણ્ડવ, કઈ કટકા વીસ. ૭

સ્વામીજી! બહુ ઘાત કરૂં છૂં, ઇચ્છૂં છૂં બહુ કામ;
માહરૂં મન સ્થિરતા કિમ રિહિ, જુ તહ્મ્યો છાડુ હામ?" ૮
સુણી વાણી દ્રોણ ગુરુ એ, ઊઠયા બહુ ભડ-ભાગ;
બાણ ભાથા કર ગ્રહીનિ, ચાલ્યા રણિ બહુ રાગિ. ૯
ક્રોધ-પૂરિત તવ આવિઆ, પાણ્ડવના દલ-મદ્ધિ;
પછિ બાણ મુકી અતિ ઘણાં, બહુ યોધ ટાલી શુદ્ધિ. ૧૦
એક દસ શત સહસ્ર યોધા, દસ સહસ્ર મૂકિ જોડિ;
આગલિ જાતા લખ ગઇ, દસ લાખ વાજિ ક્રોડ. ૧૧
ઇમ બાણ મૂકિ દ્રોણાચાર્ય, કરચૂં દલ સંહાર;
અશ્વ ગજ રથ મહારથી, રણિ પડ્યા બહુ નિરધાર. ૧૨
બાણ છૂટિ નિ રથ ત્રૂટિ, ફૂટિ હસ્તી-શીસ;
રૂંઢમૂંડ યોધા પડિ પૃથ્વીઇ, થાઇ કટકા વીસ. ૧૩
દ્રોણાચારયિ કોપ ધરી, દલ પાડ્યૂ બહુ નાશ;
તે પીર નાહ્ઠા આવિઆ, શ્રીકૃષ્ણ-અર્જુન પાસિ: ૧૪
"અરે સ્વામી! તહ્મ્યો સાંભલુ, તંમ ગુરુ દ્રોણ છિ યેહ,
કટક દલ સવિ પાડ્યૂં પૃથ્વીઇ, મૂકી બહુ બાણ તેહ. ૧૫
બાણ મૂકિ અતિ ઘણા, તેહ્નની સઙ્ખ્યા કહી નવિ જાઇ;
હાવિ શીઘ્રિ, સ્વામી! કરુ રક્ષા, અહ્મ્યો નહીં રિહિવાઇ." ૧૬
વચન એહ્વા સાંભલી, શ્રીકૃષ્ણ બોલ્યા ઇમ્મઃ
"અરે અર્જુન! દ્રોણ ભડ તે, હારિ પામિ કિમ્મ? ૧૭
શસ્ત્રવિદ્યા ભેદ જાણિ, વલી પ્રાક્રમી બહુ બલવન્ત;
બાણ મિથ્યા હોઇ નહીં; તેહ્નુ કોઇ ન આણિ અન્ત. ૧૮
દ્રોણગુરુ નવિ થાઇ પ્રાજે; માનના એક દેવ;
એહ્નિ એહ્વી પ્રતગ્ન્યા છિ યે, સવિ શસ્ત્ર નાખિ ધરણિ ખેવ, ૧૯
પછિ પાછાં લિહિ નહીં જુ, જાણિ આવ્યૂં મરણ;
વાઇક પાછૂં નવિ ફરિ, જુ શેપ મૂકિ ધરણિ. ૨૦

સ્વર્ગ મૃત પાતાલ ત્રણ્યિ, રસાતલિ જુ જાઇ,
ત્રુહિ શસ્ત્ર નાખ્યા તે નવિ ગ્રહિ; ફરી પાછાં નવિ સાહિ. ૨૧

તે માટિ એક ભેદ રચીઇ, યિમ શસ્ત્ર નાખિ એહ;
દ્રોણ ગુરનિ પુત્ર છિ, એક, અશ્વત્થામા યેહ, ૨૨
સુભટ શૂરુ પ્રાક્રમી અતિ-વલ્લભ છિ તે જાણ્યિ;
નાશ પુત્રનુ થયુ સાંભલી, શસ્ત્ર નાખિ ભોમિ નિરવાણ, ૨૩
તે માટિ, અર્જુન! ધરમનિ, મોકલુ ગુરુનિ પાસિ;
દ્રોણ આગલિ ઇમ કહિ: 'તુઝ પુત્ર પામ્યુ નાશ.' ૨૪
એહ્‌વી સુણતાં વાણ્યિ શસ્ત્ર નાખિ, તુ સરિ સઘલાં કાજ;
પછિ આપણ્યિ હણી કૌરવનિ, સહી લીજિ રાજિ." ૨૫

અર્જુન વલતુ ઇમ વદિ: "સ્વામી! યુધિષ્ઠિર નહીં જાઇ;
અસતિ વાઇક નહીં વદિ; કદાપિ એ તુ ધર્મરાઇ." ૨૬
વૈશમ્પાયન ઇમ ઉચ્ચરિ: સુણ્યિ, જન્મેજે! તૂં વાણ્યિ;
અર્જુનશું આગન્યા કરી, દલ જાઇ સારઙ્ગપાણ્યિ. ૨૭

તત્ખેવ વેગિ આવિઆ રે, કૌરવના દલ મદ્ધિ;
પ્રૌઢ યોધા મહારથી, દ્રોણ કરિ છિ યુદ્ધ. ૨૮
પ્રણામ કીધુ દ્રોણ ભણિ, તવ બોલિઆ અવિનાશ:
"અરે દ્રોણ! શું યુદ્ધ કરિ છિ? તુઝ પુત્ર પામ્યુ નાશ. ૨૯

તુઝ પ્રાણપિ અતિ વલ્લભ હતુ, અશ્વત્થામા યેહ,
સઙ્ગ્રામ કરતાં રણ વિષિ, પડ્યુ પૃથ્વીઇ તેહ." ૩૦
દ્રોણ કહિ: "મુઝ પુત્ર બલિઉ, અભઙ્ગ ભડ તે જાણ્યિ;
નાશ તેહ્‌નુ છિ નહીં; તૂં મિથ્યા બોલિ છિ વાણ્યિ. ૩૧

અરે ધૂરત યાદવા! કાં અનરથ બોલિ તૂં આપ? -
વિશ્વાસઘાતી છલ કરી, પર-અર્થિં લહિ શીસિ પાપ. ૩૨
અનેક ભડ તે હણ્યા આગિ, તેહ્‌ની ન જાણૂં ગતિ;
જુ ધર્મ આવિ કહિ મુઝનિ, તુ સહી માનૂં સતિ." ૩૩

વચન એહવાં સાંભલીનિ, કૃષ્ણ આવ્યા ત્યાંહિ,
ભીમ અર્જુન નિકુલ સિહિદે, યુધિષ્ઠિર છિ યાંહિ: ૩૪
"અરે સુભટો! સાંભલુ, દલ દ્રોણ કરિ સર્વાંગ;
ઉત્પાત વરત્યુ આપણિ; રણિ કુણ ચઢશિ વાહરિ? ૩૫
કૌરવ બલિયા પ્રાક્રમી, તે કુણિ નહીં જીતાઇ;
આપણિ તેહનિ જીતવાનિ, એક ઇહાં છિ ઉપાઇ. ૩૬
રાઇ યુધિષ્ઠિર! સાંભલુ, જાઉ દ્રોણ ગુરનિ પાસિ;
જૈ કુહુ તુઝ પુત્ર પે, અશ્વત્થામા પામ્યુ નાશ. ૩૭
એહવુ પુત્રનુ વધ સાંભલી, શસ્ત્ર નાખશિ તત્ખેવ;
તે માટિ તહ્મ્યો શીઘ્ર થૈ, ધર્મ! જાઉ તિહાં અશ્વમેવ." ૩૮

ઊથલુ

"અશ્વમેવ જાઉ રણ વિધિ," એહવાં કૃષ્ણ-વાઇક સાંભલી,
કર જોડી વિપ્ર ભાઉ કિહિ: પછિ ધરમ તે બોલ્યા વલી. ૩૯

૧૨૯૧

કડવું ૩૨ મું—રાગ ગૌડી

રાઇ યુધિષ્ઠિર બોલ્યા વાણિ: "સાંભલિ માચૂં, ચતુરસુજાણ!
અસતિ વાઇક મિ કિમ બોલાઇ? નપાપડવી જુ પૃથ્વી થાઇ, ૧
વ્રત આજ મુઝ આલિ મહી, તુહી અસતિ હૂં બોલૂં નહીં.
પૃથ્વી તણૂં માહરિ નહીં કાજ; અનિત નરકિ પડું, મહારાજ!" ૨
ઋષિ કિહિ: સાંભલિ તૂં, રાજન! ધર્મ તણૂં નિશ્ચય એહવૂં મન.
સતિવાદી યે કહાવિ રાઇ, છલ વાઇક તેણિ કિમ કિહિવાઇ? ૩
જુ રવિ પચ્છમ પ્રગટિ સહી, શેષનાગ ધરણી ધરિ નહીં,
સાગર લોપી જલ થલિ કરિ, તુહિ અસતિ વાઇક ધર્મ ન ઊચરિ. ૪
જુ પૃથ્વી રસાતલ માંહિ જાઇ, જુ હુતાશન્ન શીતલ થાઇ,
વર્ણ અક્ષર નહીં ભેદાભેદ, વચન વાઇક ન થાઇ વેદ, ૫

એહવા અરિષ્ટ જુ થાઇ સહી, તુહી ધર્મ સતિ મૂકિ નહીં.
યુધિષ્ઠિર કહિ: "સાંભલુ, સ્વામિ! રાજિ તણૂં માહરિ નહીં કામ." ૬
તવ વચન બોલ્યા શ્રીભગવાન, આડી દૃષ્ટિ ભીમનિ કીધી સાનઃ
"જા રે વીર! તૂં વિહિલુ થઇ, હણિ અશ્વત્થામા હસ્તી તે સહી. ૭
દ્રોણપુત્ર-નામિ હસ્તી ચેહ, વેગિ હણિ છલ કરિવા તેહ."
સુણી વચન ભીમ સઞ્ચરયુ; અશ્વત્થમા હસ્તી-વધ કરયુ. ૮
કરી કાજ ભીમ આવ્યુ ત્યાહિ, ધર્મરાઇ કૃષ્ણ બિહુ ચાહિ;
પાસિ જૈયનિ બોલ્યુ વાણિ "સ્વામી! અશ્વત્થામાઇ તિજયા પ્રાણ." ૯
નારાયણુ તવ બોલ્યા ઇમ્મઃ "અશ્વત્થામા પડિઉ તે કિમ્મ?
સુણી વચન ભીમ ઇમજ કહિ "ગદાપ્રહાર માહરુ કિમ મિહિ? ૧૦
મિ મારી રીસ આણીનિ ગદા, પામ્યુ મરણ, પડ્યુ તે તદા."
સુણી વચન ધર્મનિ કહિ અવિનાશ;
"ઉઠુ શીઘ્રિ જાઉ દ્રોણનિ પાસિ. ૧૧
એહવૂં વાઇક તૂં કહિજ્યે સહી, અશ્વત્થામા રણિ પડિઉ મહી."
નારાયણિ કહી છલ-ગતિ, રાઇ-યુધિષ્ઠિરિ તવ માન્યૂં સતિ. ૧૨
શીઘ્રિ થઇ ધર્મ આવ્યા ત્યાહિ, દ્રોણ યુદ્ધ કરિ છિ ચાહિ.

ભેટચા ભૂપતિ; દીધા માનઃ "કુહુ, ધર્મ! આવ્યા કુણિ કામિ?" ૧૩
વચન સાંભલી બોલ્યા ધર્મઃ "અરે દ્રોણ ગુરુ! લાગૂં કર્મ;
અશ્વત્થામા રણ માહિ રહ્યુ ચેહ, હવડા ભીમિ હણિઉ તેહ." ૧૪
ધર્મવચન દ્રોણિ માન્યૂં સહી, તત્ક્ષણ અસ્ત્ર તે નાખ્યાં મહી;
તિજી બાણ દ્રોણ ઇમ વદિ, પુત્રશોક આણી અતિ રુદિઃ ૧૫
"અરે રાઇ! વાઇક સાભલુ, અશ્વત્થામા ગજ છિ ભલુ;
હસ્તી પુત્ર બિહુનાં નામ સમાન, તેહ માહિ કુણ હણિઉ રાજાન?" ૧૬
કહિ ધરમઃ "હૂં તે નવિ લહૂં; સુણી વાત તુઝ આગલિ કહૂં;
નર અથવા કુઞ્જર કો હણ્યુ; વિચાર ન જાણૂં તેહજ તણુ" ૧૭
છલ જાણિ ગુરુ દ્રોણ કોપિઉ. "અરે કુન્તીસુત! તિં તુ ધર્મ લોપિઉ.
ધૂર્ત કૃષ્ણ-સઙ્ગતિ ફરી મતિ, સ્વારથ માહિ તિ નીગમ્યૂં સતિ." ૧૮

અનેક વચન દ્રોણિ કહ્યાં મર્મ, રુદિ બાણ થૈ વામાં ધર્મઃ
"લોભ રાજિનુ લાગુ તુહિ, અસતિ વાઇક આવી કહ્યૂં મુહિ. ૧૯
જુ ધર્મિં ધર્મ મૂકયુ જાણિ, તુ માહરિ ધરવાં નહીં બાણ."
નાખ્યાં અસ્ત્ર અવની ક્રોધિભરી, દ્રોણાચારયિ નવિ લીધાં ફરી. ૨૦
આવ્યા ધર્મ તવ શ્રીહરિ પાસિ; પછિ અર્જુન કિહિ છિ અવિનાશઃ
"જા, રે વીર! વેગિ લેઇ બાણ; દ્રોણાચારય હણિવા નિરવાણ." ૨૧
કિહિ અર્જુનઃ "યુદ્ધિ જાઉં નહીં; એહ તુ માહરુ ગુરુ છિ સહી;
સ્વામી! સ્મૃતિ વેદ ઇમ કિહિ, ગુરુ-પિતા માંહિ સન્ધિ નહીં. ૨૨
દ્રોણ ઊપરિ હૂં કિમ કરૂં પ્રહાર? માહરુ બોલિ નહીં ઝાલિ ભાર.
નપાણ્ડવી જુ પૃથ્વી થાઇ, તુહી અર્જુન નહીં યુદ્ધિ જાઇ." ૨૩
એહવાં વચન સુણી સારઙ્ગપાણિ, અર્જુનશ્યૂં ઇમ બોલ્યા વાણિઃ
"અરે વીર! હૂં કહૂં છૂં આપ, તે માટિ નહીં તુઝનિ પાપ. ૨૪
પારથ! જો માહરા મુખ માંહિ, શી ગતિ દેખિ છિ તૂં આંહિ?"
વદન વિકારયૂં વિશ્વાધારિ, ભુવન ત્રણિ દીઠાં મુખ-મુઝારિ. ૨૫
"કૌરવ સતિ તિહાં પામ્યા મરણ, એહવૂં દેખીઇ, અશરણશરણ!"
અર્જુનનિ કિહિ શ્રીઅવિનાશઃ "પાણ્ડવ ઘણું પમાડ્યા ત્રાસ. ૨૬
રખિ અર્જુન! ઇમ જાણિ તૂંઇ: હવડાં કૌરવનિ મારૂં હૂંઇ;
એણિ દમી સાધ્વી સભા-મુઝારિ, સહી મરણ પામ્યા તેણી વાર." ૨૭
નારાયણ-મુખ જોઇ અર્જુન્ન, લાગુ ચરણિ વિહ્‌વલ થૈ મન્નિ;
અહર્નિશ મુનિ ધ્યાઇ મહન્ત, તુહિ પાર નવિ પામિ અન્ત. ૨૮
અર્જુનિ સ્તુતિ કીધી ઘણી, વેગિ આવ્યા ધૃષ્ટદ્યુમન ભણી;
દ્રુપદસુતનિ દીધી આશઃ "જાઉ યુદ્ધ કરિવા દ્રોણનિ પાસિ. ૨૯
નાખ્યાં શસ્ત્ર, તેહૂનિ મારુ જઇ; એહ તુ માહરુ ગુરુ છિ સહી."
એહવાં વચન ધૃષ્ટદ્યુમન સુણી, તત્ક્ષણ આવ્યુ દ્રોણજ ભણી. ૩૦
દ્રુપદસુત આવ્યુ જેટલિ, પ્રાણ તિજ્યાં દ્રોણિ તેટલિ;
પ્રણામ કરી, ધરીનિ ધ્યાન, મિલ્યૂં તેજ જૈયમિ ભગવાનિ. ૩૧

દ્રોણુચાર્યિં ઇમ તિજિઆ પ્રાણ; દ્રુપદસુતિ તવ લીધાં બાણ;
મન માહિ અતિ આણી રીસ, દ્રોણાચાર્યનૂં તવ છેદ્યૂં શીસ. ૩૨
હાહાકાર તવ હુવુ અતિ સાંહિ; અતિ અરિષ્ટ કૌરવદલ માંહિ;
આવી વાત કૌરવનિ પાસિ; દ્રોણાચાર્ય ગુરુ પામ્યા નાશ. ૩૩
દુર્યોધન એહ્‌વૂં સાભલી, પડ્યુ ધરણિ, તવ મૂર્છા વલી;
શિથિલ દેહ, મુખિ નવિ બોલાઇ; ભગન કટી, ઊધરશી રોમરાઇ. ૩૪
વૈશમ્પાયન કિહિ: સુણિ, ભૂપ! દુર્યોધન થયુ વિકલ-સ્વરૂપ;
દ્રોણાચાર્ય ઇમ પામ્યા મરણ, હાવિ યુદ્ધ થાશિ તાગી કરણ. ૩૫
રવિસુત છિ પ્રાક્રમ અતિ પ્રૌઢ, સાંભલતાં થૈઇ દિગ્મૂઢ.
સમરચા સ્વામી વૈકુણ્ઠનાથ; વિપ્ર ભાઉ કિહિ: થાઉ સનાથ. ૩૬
૧૩૨૭

[ઇતિ શ્રીમન્મહાભારતે ભાઉકવિ-વિરચિત
દ્રોણપર્વ સમ્પૂર્ણ]

૬. કર્ણપર્વ-સાર

કડવૂં ૩૨ મૂં—રાગ એજ

ઋષિ કિહિ: સાંભલિ, રાજન! અતિ ભિ પામ્યુ દુર્યોધન;
આણી દ્રોણ-દુ:ખ થયુ નિ:શ્વાસ; તવ તિહાં તાગી કર્ણ આવ્યુ પાસિ. ૧
દુર્યોધનશૂં ઇમ બોલિઉ: "રાઇ! મનિં વિર્હ્વલ કિમ થયુ?
શા માટિ દીન થઇ બિઠુ સાર? હવડાં પાણ્ડવ પાંચ મનાવૂં હારિ. ૨
શા માટિ દુ:ખ આણુ તહ્મ્યો, જહાં લગિ જીવૂં છૂં અહ્મ્યો?
અરે રાઇ! તૂં એહ્‌વૂં જાણિ, પાણ્ડવ પાંચ હણૂં એક બાણિ. ૩
તિજી શોક બિસુ નચિન્ત; સહી આપણી થાશિ જીત;
માહરા મન માંહિ અતિ ઘણી રીસ; હવડાં હૂં જે છેદૂં શીસ. ૪
નિષ્કણ્ટક કરી ન આપૂં રાજિ, તુ તિહાં મુઝનિ લાગિ લાજ.
જો નહીં લ્યાવૂં શીસ-અર્જુન, તુ તિજી રાજિ નિ જાઉં વન્નિ; ૫

પાણ્ડવનૂં પ્રાક્રમ શૂં ઘણિ? બહુ યોધા સાથિ આપણિ;
નપાણ્ડવી પૃથ્વી કરી દિઊં; શત્રુસાલ ટાલી જસ લિહૂં." ૬
એહ્‌વી આશ્વાસના દીધી ઘણી; પછિ કરણ સુભટ ચાલ્યુ રણ ભણી;
મહારથી સાથિ દસ સહસ; તેહ્‌નિ છિ નાના વિધનાં અસ્ત્ર; ૭
સેના સાહત શણગારયા સહૂ, બલ પ્રાક્રમ ભડ બોલિ બહુ;
હસ્તિયૂથ આગલિ કરયાં સહી; પાલા સુભટની સઙ્ખ્યા નહીં, ૮
મહગલ વીત(?)હય કરિ હીંસાર; તેહ્‌નિ નાનાવિધ સણગાર;
રતનજડિત્ર સોવણ પલાણ; ઊપરિ ભાથા, ભરિઆં બાણ. ૯
ચમર શીસિ બાંધ્યા ગજ ધાઇ, હહીરયા રણ ઊપરિ જાઈ;
તે ઊપરિ બિઠા મહાવીર, શૂરશિરોમણિ તે તિહાં ધીર. ૧૦
રણ–મુહિ ચઢિઆ ભડ શૂર, યિમ વાધિ સાગરનૂં પૂર;
અગ્નિ સેના ઊપરિ ભાથા વસ્ત્ર; પ્રૌઢાં ધનુષ; જાણિ બેદ-શાસ્ત્ર. ૧૧
મુગતાફલ સોવણ કણ્ઠિ ગાલ; રાતાં લોચન દીસિ વિકરાલ;
એક આણ્યુ અનુપમ રથ જોતરી; કરણ–આગલિ આણ્યુ સજ કરી. ૧૨
શલ્ય સુભટ તિહાં આવી મિલ્યુ, વચન થકી પાછુ નવિ ચલ્યુ;
વૈશમ્પાયન કિહિઃ સુણિ, રાઇ! સુભટ કરણ સુદ્ધિ સજ થાઇ. ૧૩
ક્રોધ સહિત અંગૂ કડકડિ, પૃથ્વી–ભારિ શેષ આકુ પડિ.
સજી આયુધ કર્ણ બિઠુ રથિ; શલ્ય સારથિ છિ સમરથ. ૧૪
તવ નીસાણિ દીધુ ઘાઇ; નાનાવિધ વાજિત્ર–શબ્દ થાઇ;
દલકદલમાં દિઇ દડદડી; ધાઇ નફેરિ ઘ્રરક્કિ ચડી. ૧૫
ઝાજિ કંસાલાં રણતૂર, રણશીંગાનિ શબ્દિ ચઢિઆં શૂર;
એહ્‌વી યુગલિઇ ચાલ્યુ કરણ, ત્રણ વારિ તવ ધ્રૂજી ધરણિ . ૧૬
જાણ્યૂં, પૃથ્વી સવિ થાઇ એક, પ્રૌઢ ભારિ શિરિ દાઝિ શેખ;
અમરાવતી તણુ યે ધણી, સુરપતિનિ આરતિ થૈ ઘણી. ૧૭
સવા ભાર હેમ આપિ યેહ, સ્તુતિ કરવા સમરથ નહીં તેહ;
રવિસુત–પ્રાક્રમનુ નહીં પાર; ઇન્દ્રાસન તે લિહિ નિરધાર. ૧૮
ક્રોધપૂરિત કર્ણ આવ્યુ ત્યાંહિ, શ્રીકૃષ્ણ સાથિ પાણ્ડવ દલ ચાંહિ;
ધસ્યા સુભટ યુદ્ધ કરવા મિલ્યા; પાણ્ડવનાં દલ–મધિ ભટચા. ૧૯
અન્યોઅન્યિ કરિ સઙ્ગ્રામ; બહુ સુભટ પડ્યા તેણિ ઠામિ;
પડ્યા શૂર સુભટ મહારથી; પાલા પુરુષની સઙ્ખ્યા નથી. ૨૦

ઇમ સંગ્રામ કરિ ભડ કરણ; બાણવૃષ્ટિ દલ પાડ્યૂં ધરણિ,
મછરાઈ દ્રુપદ ભડ જેહ, કર્ણપ્રહારિ તેણિ તજિઆ દેહ ૨૧
કાશીરાજ શિખણ્ડી વીર, અન્ય વીર બીજા બલધીર;
જે ભૂપતિ પાણ્ડવનિ પાસિ, કરી યુદ્ધ પામ્યા તે નાશ ૨૨
આવ્યા શેષ પાણ્ડવનિ સાથિ, તે મરણ પામ્યા કર્ણનિ હાથિ;
સૂર્યપુત્ર એહવૂં યુદ્ધ કરિ, પાણ્ડવનન્દન તિહાં નહીં ઉગરિ ૨૩
અતિશિ ક્રોધ ધરી બહુ મન્નિ, વેગિ આવ્યુ ત્યાં અર્જુન
નારાયણ ઈમ બોલ્યા વાણિ "સાંભલિ, અર્જુન ચતુરસુજાણ! ૨૪
યુદ્ધ કરિવા આવિ કર્ણ વીર, શલ્ય સારથિ છિ મહાબલધીર,
સહી યુદ્ધ કરશિ નિરધાર, પૃથ્વીઇ સિહિવાઇ નહીં ભાર. ૨૫
હાવિ આપણિ કરીઇ ઇમ્મ, તાહરા જ્યેષ્ઠ ભ્રાત જીતાઇ જિમ્મ;
સજી આયુધ રથિ બિસુ તહ્મ્યો, સારથિ થૈ રથ હાંકૂં અહ્મ્યો." ૨૬
અર્જુન કિહિ "માહરુ જ્યેષ્ઠ ભ્રાત, તે ઉપરિ કિમ કરૂં હૂં ઘાત?"
સુણી વચન નારાયણ કિહિ: "અરે અર્જુન! તૂં કાંઇ નવિ લહિ? ૨૭
તિ નવિ દીઠ માહરૂ વદન, સહી કૌરવ પામ્યા પતન?
તો તૂં વિચારી મનશૂ તેહ, હજી તાહરિ મનિ છિ સન્દેહ?" ૨૮
સુણી પાર્થ તવ લાગુ ચરણિ; યુદ્ધ કરિવા આવ્યુ જ્યહાં કરણ,
થયા સારથિ જગજીવન, ધનુષ બાણ લીધાં અર્જુનિ. ૨૯
આવી કર્ણસમીપિ રહ્યા, યુદ્ધ કરિવા સપરાણા થયા,
કર્ણ સુભટ તવ બોલ્યુ ઇમ્મ: "હાવિ, પાર્થ! તૂં જાએશ કિમ્મ?" ૩૦
ઇમ કહી બહુ મૂક્યાં બાણ, અન્તરિક્ષ માગિ છાયુ ભાણ,
તે છેદ્યાં અર્જુનિ આવતાં, બીજાં મૂક્યાં મનભાવતાં ૩૧
પછિ એક બાણ મૂક્યૂં પારથિ, અઉઠ કરમ પાછુ કરયુ રથ,
તવ કોપ્યા ભડ કર્ણ સુજાણ, અર્જુન ઉપરિ મેહલ્યા બાણ ૩૨
જેણિ અઉઠ કરમ રથ પાછુ કરયુ, સહી જીતિ આપણનિ ખરુ."
સુણી કર્ણ તવ થયુ મનભઙ્ગ, અર્જુનનિ મનિ અતિશિ રઙ્ગ. ૩૪
શ્રીહરિ કિહિ "અર્જુન! તૂં ધન્ય, તિ સન્તોષ્યૂ માહરૂ મન."
સુણી વચન અર્જુન કિહિ વાણિ "હૂં આગલિ કર્ણ શૂ પ્રમાણ?" ૩૫
અર્જુન બોલ્યુ આણી અભિમાન "મુઝ પ્રાક્રમ અદ્ભૂં, ભગવાન!"
લેઇ તીવ્ર બાણ કર્ણ ઉપરિ ધસિ, અઉઠ કરમ રથ પાછુ ખસિ. ૩૬

યે વારિ શસ્ત્ર મૂકિ કરણ, બિ ધનુષ રથ પાછુ ઠેલ્યુ ધરણિ;
અતિ અભિમાની બહુ અર્જુન, તે નારાયણનિ નવિ ગમ્યૂં મનિ. ૩૭
ભુવન ત્રણિનુ ચેહ વિસ્તાર, રથ ઊપરિ લેઇ બિઠા ભાર;
અર્જુન મનિ નહીં જાણિ તેહ, ભવન ચૌદ રથ ઊપરિ ચેહ. ૩૮
ઋષિ કિહિ: સાંભલિ તૂં, રાજન ! હરિ અર્જુનનૂં ઊતારિ માન.
વિપ્ર ભાઉ કિહિ: કાંઇ નવિ લહૂં; સાધુ-સઙ્ગતિથી મહિમા કહૂં. ૩૯
૧૩૩૬

કડવૂં 33 મૂં—રાગ રામગ્રી

ઋષિ ઇમ બોલ્યા: સુણિ, રાજન જી !
અર્જુન આણિ ગર્વ અતિ મનિ જી. ૧
ઢાલ-અર્જુન અતિ ગર્વ આણ્યુ; ચઢી ગોવિન્દનિ રીસ;
ભાર પૃથ્વી તણુ પાછુ, કરયુ શ્રીજગદીશિ. ૨
અર્જુન ઊપરિ બાણ મૂક્યૂં, ખેદ આણી કર્ણ;
આકાશમારગિ ઉડાડિઉ, યોજન એક પ્રમાણ. ૩
પારથ વલતૂં ઇમ કિહિ: “ રાખીઇ, શ્રીમોરારિ !
કર્ણ-પ્રાક્રમ અતિ ઘણૂં, સિહિવાઇ નવિ મિ પ્રહાર.” ૪
એહવાં વાઇક સાંભલી, શ્રીકૃષ્ણ બોલ્યા વાણિ:
“અરે અર્જુન ! આપણિ રથિ, ભાર પૃથ્વી જાણિ. ૫
તુહી રથ આકાશિ ઊડ્યુ. અતિ કર્ણ-પ્રાક્રમ પ્રૌઢ;
શૂં ગર્વ આણિ અતિ ઘણુ ? તુઝ મતિ કાં થૈ મૂઢ ?” ૬
અર્જુન એહવૂં સાંભલી, શ્રીહરિનિ લાગુ ચરણિ,
ભાર મૂકી ભુવન ચૌદનુ, આણિઉ રથ ધરણિ ૭
પછિ શ્રીકૃષ્ણજીઇ રથ ખેડ્યુ, કરણ કેરિ પાસિ;
બહુ બાણ મૂકી પારથિ, દલ કરયૂં કૌરવ નાશ.
એક બાણિ અનેક બાણ છૂટિ, ચાલિ જોડાજોડિ;
આગલિ જાતાં લક્ષ થૈ, દસ લક્ષ વાજિ ક્રોડ.
ઇમ બાણ મૂક્યાં પારથિ, તવ કર્ણ લાગી રીસ;
વિકટ ગતિ અતિ તીવ્ર પ્રૌઢાં, બાણ મૂક્યાં વીસ.

પારથ ઊપરિ પ્રેરિઆં; વાણિ બોલિઆ ભગવાનઃ
"કર્ણ મારી રાજિ આપૂં; થાઉ શીઘ્રિ સાવધાન." ૨૬
સુણી વાણી રીસ આણી, બાણ મારયાં ત્રણિ;
વાયુ-વેગિ આવિઆં, ભેદ્યાં શરીરિ કરણ. ૨૭
પ્રહાર પડિઆ અતિ ઘણા; તવ બોલિઆ રવિતનઃ
"શલ્ય! વાઇક તહ્મ્યો સુણ, રથ હાંકુ જ્યહાં અર્જુન." ૨૮
શલ્ય કિહિઃ "સુણિ, કર્ણ! સાચૂં, અધિઆરૂં ભરવી જાય;
રથનિ તે દોષ ન કશુ; તુઝ ચાલતા નથી હાથ." ૨૯
ઇમ કહી રથ ખરુ કીધુ; કોપ ચડિઉ કરણઃ
બાણ સાંધી ધરયુ ભડ તવ, ભાર નાખ્યુ ધરણિ. ૩૦
પદ શબ્દ પડ્યા થકી, ધરતીઇ દીધુ વિહિરઃ
રથચક્ર ખૂતાં પૃથ્વી મધિ, જિમ આવતુ હરિ મેરુ. ૩૧
ઇમ કર્ણ-રથ અવની ગલ્યુ, અર્ધ દેહ પૃથ્વી મુઝારિ;
શસ્ત્રવિદ્યા સૂઝિ નહીં; બલહીણ થયુ તેણી વાર. ૩૨
પછિ કૃષ્ણ ઇણી પિરિ બોલિઆઃ "શું જોઉ છુ, પારથ?
હણિ તૂં વેગિ કર્ણનિ; બલહીણુ ખૂતુ રથ." ૩૩
ઇન્દ્રસુત અતિ ક્રોધ આણી, કરિ બાણ કેરી વૃષ્ટિ;
રોમ રોમ શરીરિ ભેદિઆં; કર્ણ દેખીઇ નહીં દૃષ્ટિ. ૩૪
મન્ત્ર ભણી આયુધ શસ્ત્ર મૂક્યાં, વિસ્મિ થયુ રણિ કર્ણ;
બહુ બાણ મૂક્યાં અર્જુનિ, ત્યાહરિ પડ્યુ પૃથ્વી ગર્ણ. ૩૫
પણિ પ્રાણ કંઠિ રહ્યા વલગી, અતિ કષ્ટિ જાણિ;
અર્જુન સાહમૂં જોઇ તાગી, બોલિઉ મુખિ વાણિઃ ૩૬
"અરે અર્જુન! ભ્રાત માદ્રા! દુઃખ છિ મુઝ અપાર;
ઊંચી નીચી ભોમિ ઇહાં છિ, મુઝ શીસ ખાઉ મુઝારિ. ૩૭
બાણ-રૂપી ઉસીસૂં મુઝનિ, આપવૂં નિરવાણ."
અર્જુન વીરિ શીસ ઊંચકી, તવ ત્રણિ મૂક્યાં બાણ. ૩૮

[ઊથલુ]

ઇમ બાણશય્યાઇ કર્ણ પોઢ્યા; રથ સેવક લેઇ પલ્યુ.
કર જોડી વિપ્ર ભાઉ કિહિઃ પછિ વાત સઞ્જે કહી વલ્યુ. ૩૯

૧૪૦૫

કડવું ૩૪ મું—રાગ એજ

વૈશમ્પાયન કહિઃ સુણિ, રાઇ જી!
રણભોમિ પડિઉ કર્ણ તે કાઇ જી;
બાણ અતિ ભેદ્યાં, કષ્ટ તે થાઇ જી.
બાણશય્યાઇ સૂતા, પ્રાણ ન જાઇ જી. ૧
મનિ વિચારી શ્રીહરિઇ વાત જી;
તવ શીખ માગી પાંચિ ભ્રાતિ જી. ૨

ઢાલ–શીખ અર્જુનશું કરી, હરિઇ વિપ્ર લીધું રૂપ;
વૃદ્ધ કરિ લીધી લાકડી; આવ્યા જ્યહાં કરણ ભૂપ. ૩
બાણશય્યાં પોઢિઉ; સોસરાં નીકલ્યાં બાણ;
વિપ્ર દેખી શીસ નામ્યું; ઉચ્ચરયુ મુખિ વાણિ. ૪
કર્ણ કહિઃ "સુણિ, વિપ્ર! સાચું, અપાર મુઝનિ દુઃખ;
દર્શન થયું દુઃખ વામિયું; હવિ થયું મુઝનિ સુખ." ૫
સુણી વાણી વિપ્ર બોલ્યાઃ "ધન, ધન, તાગી કરણ!
સઙ્ગ્રામિ બહુ દલ હણ્યું; તુઝ રણ યોગ્ય સહી મરણ. ૬
અરે ધન તું, વિપ્રદાતા! વિપ્ર તણુ વિશ્રામ!
ખ્યાતિ જાણી હું આવિઉ, યાચવા કેરિ કામિ. ૭
પુત્રી પોઢી થઇ માહરી, પરણવાનિ યોગિ;
દ્રવ્યમાહરિ અપેક્ષિત; હું વૃદ્ધ વ્યાપક રોગિ. ૮
તે માટિ તુઝનિ યાચવાનિ, આવિઉ છું આજ;
કાંઇ દ્રવ્ય દક્ષિણા આપીઇ, જિમ સરિ પુત્રી-કાજ." ૯
સુણી વાણી કર્ણ કહિઃ ' કાંઇ નથી, સાંભલિ આંહિ;
રત્નજડિત સોવણ મણિ, છિ માહરા મુખ માંહિ. ૧૦
તે માટિ તમ કાર્ય થાશિ, એક પાહણ લ્યાઉં, દેવ!
દાંત પાડી, હેમ કાઢી, આપીઇં તત્ખેવ." ૧૧
વિપ્ર કહિઃ "હું નવિ કરું, પ્રતિગ્રહ એવા કામ;
આગન્યા હુઇ તુ જાઉં આંહિથી, મુઝ આપશિ ભગવાન." ૧૨
કર્ણ કહિઃ "મુનિ! ક્ષણ રહુ, હું આપું ધન અત્યમેવ."
તવ ફાલ મારી પાહણ ગ્રહી, દન્ત પાડિઆ તત્ખેવ. ૧૩

રામેં કીધુ રાવ મારતા, તેણિ સોસગેં પડિઆ ઘાઇ,
દક્ષિક પ્રાણજ રહ્યા વવગી, બોલવા શુદ્ધિ નવિ કાઇ ૧૪
કર લાબુ કર્ણિ કરયુ 'લીજિ, દાન, વિપ્ર મહારાજ!'
ત્યાહરિ કિહિ બ્રાહ્મણ "નહી લહૂ, એ ઉચ્છિષ્ટ મારિ આજ ૧૫
પખાલીનિ આપીઇ તુ, લીજિઇ એ દાન,"
"જન લ્યાવુ તુ પખાલૂ, હૂ લહૂ સગ્વ ગેનાન" ૧૬
વિપ્ર કિહિ 'જન લ્યાવિઇ તુ, થાઇ સેવા-દાન,
આપવાનુ ધર્મ નહી, તેણિ, રીઝિ નહી ભગવાન" ૧૭
પછિ કર્ણિ હાથ માહિ ઝાલિઉ નિજ બાણ
તાણી માગ્યૂ પૃથ્વી વિધિ, નીકલ્યા ગઙ્ગા જાણિ ૧૮
પછિ પખાલી સોવણ શુદ્ધ કીધૂ આપવા મ ડ્યૂ દાન,
તવ પ્રગટ રૂપ કર્યુ પોતિ ચતુર્ભુજ ભગવાનિ ૧
શઙ્ખ ચક્ર ગદા પદ્મ સોહિ કણ્ઠિ કૌસ્તુભમણિ-માન
"માગિ, માગિ, કર્ણ! આવૂ," ઇમ બોલ્યા દીનદયાલ, ૨૦
"અરે વન, ધન, તૂ હેમદાતા! ઢરૂ હૂ સમતોન
માગિ વર ઇચ્છા ામિ, તાહરુ મહી થાપૂ બોલ" ૨૧
પરબ્રહ્મ જાણી બોલીઉ "વર આપીઇ," કિહિ કર્ણ,
"સ્વામી! દહન મુઝનિ દીજિઇ, જ્યા કૂઆરી હુઇ ધરણિ ! ૨૨
ધન્ય જીવનૂ માહરૂ યે, સુણિ મિલ્યા જગજીવન,
સનાથ દેહ તે થયુ માહરુ યે, કૂઆરી ભોમિ દહન" ૨૩
સુણી વાણી કૃષ્ણ કિહિ "અડ્ક્યો દહન દિ! જાણિ,
સકલ પૃથ્વી મધિ સોધી જ્યહા કૂઆરી નિરવાણ ' ૨૪
એહવી વાચા આપી કૃષ્ણજી૦, તવ પ્રણ તિજિઆ કરણિ,
પછિ તેહનિ ખાધ ધાલી ચાલ્યા, હરિ જોતા હીડિ ધરણિ ૨૫
ભોમિ કહી લાધિ નહી, આવિઆ સાગરતીરિ,
સમુદ્ર ઊપરિ બાણ લેઇનિ, સાધિઉ યદુવીરિ ૨૬
તવ ભિ પામ્યુ સાગર બાપડુ, તે આવિઉ શ્રીહરિ પાસિ,
ચરણિ લાગી વીનતી કરિ "સ્વામી! કાઈ કાર્ય કિજિ દાસ" ૨૭
ત્યાહરિ સમુદ્રનિ શ્રીહરિ કિહિ "દહન-અધિ આપુ ઠામ,
કૂઆગી મહી કર્ણ અર્થિ દહન દેવા ામિ" ૨૮

"સ્વામી! વચન તમારૂં સતિ કરિવા, કહુ હું પાછું લહું ચરણ;
કુંઆરી મહી નથી; અહીં દહન કીધા, કોઈ જાણ." ૨૯
વચન માન્યૂં તેહ તણું, ચાલ્યા અશરણશરણ;
બોલિ સોધિ દહન-અર્થિં, ખાંધિ લીધુ તિ કરણ. ૩૦
સોધતા સોધતા આવિઆ, તેહ તુ હેમપર્વત પીંહિ,
તિહાં પત્ર-પ્રમાણિ સોધતાં, કુંઆરી મહી દીઠ. ૩૧
તિહાં હાથ ઉપરિ કર્ણ રાખી, દહન કરયૂં ભગવાનિ;
પત્ર-પ્રમાણુનિ આચરિ કર્ણ, ઉદ્ધરયુ, રાઇ! જાણિ. ૩૨

ઊથલુ

ઉદ્ધરયુ સહી કર્ણ તાગી; સેવકનિ કીધી ચયા;
કર જોડી વિપ્ર ભાઉ કિહિઃ હાવિ શીઘ્રિ, સ્વામી! કરુ દયા. ૩૩
૧૪૩૮

કડવું ૩૫ મૂં—રાગ એજ

વલિ ઇમ બોલ્યા ઋષિરાઇજી, કર્ણદહન કરી વેરિ જાઇજી;
તત્ક્ષણ આવ્યા પાણ્ડવ પાસિ જી, હરખિ મિલિઆ શ્રીઅવિનાશજી. ૧
ઢાલ—અવિનાશ આવ્યા પાણ્ડવદલ માંહિ, સવિ કર્ણની કહી વાત;
ભક્ત માટિ ઉદ્ધારિઉ, ત્રૈલોકિ ચાલી ખ્યાતિ. ૨
એહવી સુણી વાણી ઋષિ તણી, રાઇ જનમેજ કિહિ વાણિ;
સ્વામી! એક સન્દે ઉપનુ, ભાંજઇ તહ્નો નિરવાણ. ૩
કર્ણ ભડ મહાપ્રાક્રમી છે, બાણાવલિ નિખ્યાત,
તેહનાં શસ્ત્ર મિથ્યાં કિમ હવાં? સુણિ એહ વિરમ-વાત. ૪
બાણ અર્જુન તણું કર્ણિં, છેદિઉ નહીં એક;
તેહની મન્ત્રવિદ્યા શસ્ત્રની, કિહાં ગે? કહુ સુણિ વિશેખ. ૫
એહની વાણી સાંભલીનિ, બોલિઆ ઋષિરાઇ;
હું કથા કહું છું એહ તણી, જિમ સન્ધે તાહરુ જાઇઃ ૬
એકવારનિ સમિ કર્ણ વીરિ, વિમાસ્યૂં મન માંહિઃ
"શસ્ત્રવિદ્યા ભણું પ્રૌઢી, જિમ પૃથ્વી પ્રાજે થાય. ૭

કો ગુરુ કરૂ મહાપ્રાક્રમી, ફરશરામ નામિ જેહ,
જેણિ એકવીસ વાર કરી, પૃથ્વી નક્ષત્રી તેહ " ૮
વિચાર એહવુ કરીનિ તેણિ, વિપ્ર ધરિઉ વેષ;
વિદ્યા-અર્થિં આવિઉ ત્યહાં, ફરશરામ નરેશ ૯
આવિનિ જૈ ઊભુ રહ્યુ, ત્યાહરિ બોલ્યા ફરશરામઃ
"કહિ, રે વિપ્ર! તૂં છિ કિહાંનુ? તૂં આવ્યૂં છિ સિ કામિ?" ૧૦
એહવી સુણી વાણી ફરશરામની, ભડ કર્ણ બોલ્યુ વાણિઃ
"સ્વામી! શસ્ત્રવિદ્યા તણિ અર્થિં, આવિઉ નિરવાણ." ૧૧
વચન એહવૂં સાંભલી, ફરશરામિ રાખ્યુ પાસિ;
શસ્ત્રવિદ્યા તણુ બહુ, અહનિંશ કરિ અભ્યાસ ૧૨
ઇમ કરતાં બહુ દિવસ ગયા, પામિઉ વિદ્યાસાર;
અન્ત્ર પૂર્ણ જાણ્યુ ભેદનુ કોઇ નવિ જાણિ પાર. ૧૩
ઈમ કરતાં એક વારનિ સમિ, વિદ્યા ભણિ છિ રાઇ,
તવ આલસ આવિઉ ઋષિનિ, નિદ્રાઇ નવિ રહિવાઇ. ૧૪
તવ કર્ણ-ઉત્સંગિ પોઢિઉ, ફરશરામ ઋષિ જેહ,
શાન્તિ રવિસુત રહ્યુ બિહુ, વાયુ નાંખિ તેહ. ૧૫
તેણિ સમિ તિહાં ઇન્દ્ર આવી, વિમાસિ મન માહિઃ
'કર્ણ છલ કરી ભણ્યુ વિદ્યા, કુણિ નવિ જીતાઇ.' ૧૬
સુરરાઇ એહવૂ વિચારી, હુઉ જાતિ ભમરી જાણિ,
તવ કર્ણના ઉત્સંગ હેઠલિ, જૈ રહ્યુ નિરવાણ ૧૭
શસ્ત્રવિદ્યા નાશ કરવા, જાધિ કરી ઇન્દ્રિ,
રુધિર કાઢ્યૂ તિહાં થકી, ફરશરામનિ છિ નિન્દ્ર. ૧૮
જાંગિ નરડિ દુઃખ ઘણૂ, ત્યાહરિ વિમાસિ મનિ ઇમઃ
"નિદ્રા આવી ઋષિરાઇનિ, પગ પાછુ કરૂ કિમ? ૧૯
કર્ણ કહિ "સ્વામી રખિ જાગિ, હુવા છિ નિદ્રાવન્ત."
ઈન્દ્ર દુઃખ દિ અતિ ઘણૂ; તિહાં રુધિર વહિ છિ અનન્ત ૨૦
ચાલ્યૂ રુધિર જવ કર્ણ તણૂં, ફરશરામનિ હુઅણ લાગૂં અંગિ,
શાહિ જાગા ઊઠી બિહા, તવ નાહુઠુ ઇન્દ્ર અસંગ. ૨૧
ઋષિ કહિ "શાસિ! તાહરિ, નીસરયૂં રુધિર કિમ દેહ?
કુણિ તુઝ ઊપરિ ઘાત કીધો? કહિને મુઝનિ તેહ" ૨૨

શિષ્ય કહિ "સ્વામી ! સાંભલુ, આવ્યુ જન્તુ એક;
તે જંઘાતલિ જૈ બિહુ, કરડવાનિ વિશેખ ૨૩
મિ લવ્યૂં 'કિમ જગાડ ? નિદ્રાઇ પોઢ્યા સ્વામિ,'
દુખદાં તરછોડી વછોડુ, તવ ગયુ નાશી ઠામિ " ૨૪

સુણી વાણી ફરસરામિ, જોયૂ સાહમૂ કર્ણ
"અરે મૂઢ ! બ્રાહ્મણ તૂં નહિ, તૂ સહી ક્ષત્રી-તણું. ૨૫
અરે રુધિર નીકલતાં લગિ, ધારણ નવિ રહિ વિપ્રનિ ઘરિ,
તુઝ મુખ છુ ક્ષત્રી તણુ, નહી છુ બ્રાહ્મણ વરણ: ૨૬
જન્તુઇ છિદ્ર પાડ્યૂં પ્રૌઢૂ, દુખ કષ્ટ અતિ તુઝ,
તે વિરચ રાખ્યૂં અતિ ઘણૂ, તિ જગાડ્યુ નહી મુઝ ૨૭
વરણ તૂં ક્ષત્રી વિનાં, બીજુ નહી નિરધાર;
તે માટિ મુઝનિ કહિ સાચૂ, નહીતુ શાપ દિઉં આ ઠાકુરિ " ૨૮
તવ દીન થૈ કર્ણ ઉચ્ચરયુ "સ્વામી ! સહી ક્ષત્રી ભૂપ,
વિદ્યા-અર્થિં આવિઉ છું, ધરી બ્રાહ્મણ રૂપ " ૨૯
એહવી સુણી વાણી રામ કહિ "તુઝનિ નહીં વિદ્યા હુઇ સિદ્ધ,
મન્ત્રવિદ્યા નહી ફલિ તુઝનિ, રણ વિષિ," શાપજ દીધુ ૩૦
"તિ સેવા કીધી અતિ ઘણી, માટિ જીવતુ મેહલૂ આજ "
એહવુ શાપ પૂર્વિં હતુ જિ, સુણિ, જન્મેજય મહારાજ ! ૩૧
તે માટિ કર્ણ-વિદ્યા વિષિ, બુદ્ધિ ભ્રષ્ટ થૈ જાણિ,
શાપ તણા કારણ થકી, નવિ ચાલિ આયુધ બાણ ૩૨
તે માટિ કર્ણ રણ માહિ પડ્યુ, હુઉ અતિ હાહાકાર,
દુર્યોધન એહવૂં સાંભલી, મૂર્છા પામ્યુ તે વાર. ૩૩
સુભટ સહૂ ટોલિ મિલ્યા, ગઇ રેગિ પાસિ;
શલ્ય કહિ "કાલિ કરૂ પ્રાણિ, પાણ્ડવ સહિત અવિનાશ " ૩૪

આશ્વાસના કીધી દુર્યોધનની, ઉઠાડ્યુ ગ્રહી હથ,
ધારણ દીધી અતિ ઘણી, મિલી સરવિ સાથ ૩૫
દુર્યોધન કહિ "હાવિ આશ કહુની ? મહારથી ગયા ત્રણિ;
મુઝ આધાર હૂતુ તેહનુ, ભીષ્મ, દ્રોણ નિ વલી કરણ ૩૬
હાવિ જીવી હૂં શૂ કરૂ ? વલી કહુનિ જાઉ શરણિ ?
સુભટો ! સવિ કો સાંભલુ, હાવિ તે આવ્યૂ મરણ " ૩૭

અશ્વત્થામા કહિ રાયનિઃ "તહ્મ્યો ધીરજ રાખુ આપિ;
પાણ્ડવનિ પ્રાન્તિ કરૂં, જેણિ મારિઉ મુઝ બાપ. ૩૮
હાવિ સંગ્રામ કરવુ આપણિ, મન કઠણ કીજઇ, રાઇ !
ધિરજ આપુ સરવ દલનિ; થનાર હુઇ તે થાય." ૩૯
દુર્યોધન કહિઃ "શૂં કરૂ ? હાવિ રાજિ કેરી આશ !
સ્વજન સવિ કો નાશ પામ્યૂં, હાવિ થયુ નિરાશ." ૪૦
દુર્યોધન કહિ શલ્યનિઃ "એક તાહ્મરૂ છિ આધાર;
પાણ્ડવ સાથિ યુદ્ધ કરિવા, કરુ કાંઇ વિચાર." ૪૧
શલ્ય કહિઃ "અર્જુન પ્રાક્રમી, વલી સાથિ સુન્દરશ્યામ;
તેહ સાથિ યુદ્ધ કરવૂં, નવ ધાલિ કો હામ." ૪૨
સુભટ સવિ મિલી કહિ શલ્યનિ, વિચારીનિ બુદ્ધિઃ
"એક દિવસ રહ્યુ છિ હાવિ, તહ્મ્યો કીજઇ યુદ્ધ." ૪૩
શલ્ય કહિઃ "નહીં મુઝ આશરૂ; કર અર્ધ દિવસ નિરવાણ;
અરધ દિવસ રાઇ દુર્યોધન, કરિ તે પરમાણ." ૪૪
સેનાપતિ તે શલ્ય કીધુ, વરત્યુ જેજેકાર;
સરપાવ આપ્યા શોભિતા, સેનાપતિ અધિકારિ ૪૫
હાવિ યુદ્ધ કરશિ શલ્ય રાજા, સુણિ, જન્મેજે રાઇ !
સંજે કહિ ધૃતરાષ્ટરનિ, પાણ્ડવ તણુ મહિમાઇ. ૪૬
શ્રોતાનક્તા ! સાંભલુ, પુહુચિ મનની આશ;
ભારથ-પદ સાંભલતાં શ્રવણિ, હોઇ વૈકુણ્ઠવાસ. ૪૭
એહવી અમૃત વાણી હૃદિ જાણી, હરખિઆ મહારાજ;
પછિ યુદ્ધ કુણ સુભટિ કીધૂં ? કિમ્મ પામ્યા રાજિ ? ૪૮

ઊથલુ

કિમ રાજિ પામ્યા સુભટ ? કિમ હણ્યા કૌરવ-દલ-અરિ ?
કર જોરી વિપ્ર ભાઉ કહિ તહ્મ્યો સદા સેવુ શ્રીહરિ ૪૯
૧૪૮૭

ઇતિ શ્રીમન્મહાભારતે ભાઉકવિ-વિરચિત કર્ણપર્વ સમ્પૂર્ણ

પુષ્પિકાઃ--ઇતિશ્રી દ્રોણપ્રવ કરણપ્રવ સંપુરણ સમાપ્તે ॥ સંવત ૧૮૬૯ના વરષે ભાદરવા વદ ૮ દને વાર સુકરે ॥ શ્રીરામજી ॥

કર્ણપર્વ

(૮)

સ્કમ્ભતીર્થનિવાસી

શ્રીવિષ્ણુદાસ-વિરચિત

શ્રીકૃષ્ણ:।

સ્કમ્ભતીર્થવાસી મકરકુલોત્પન્ન દ્વિજકવિ વિષ્ણુદાસ-વિરચિત

શ્રીમન્મહાભારતે

૮. કર્ણપર્વ

૧. કર્ણપર્વ—

કડવું ૧ લું—રાગ અશાઉરી

શ્રીશૈલસુતાત્મજનિ સ્તવૂં યે ગ્યરુઉ શ્રીગણરાઇ રે,
પાઇ રે લાગૂં નેહ ધરી રે. ૧
સુખદાતા સુરનાયક! હૂં સ્તવન કરૂં શિર નામી રે;
સ્વામી! વિઘ્ન હરુ વેગિ કરી રે. ૨

ઢાલ-સ્વામી! વિઘ્ન હરુ વેગિ કરી, આપુ નિજ ઉપદેશ;
તુઝ કીર્તન શુભમતિ પામવા, તૂંહિ સમરૂં, અમરેશ! ૩
હંસવાહની હરખિ સેવૂં, પ્રણમી લાગૂં પાઇ;
મૂહિ દીન જાણી દયા આણી, કૃપા કરજ્યો, માઇ! ૪
શ્રોતાજન! મન સ્થિર કરીનિ, સાંભલજ્યો સવિ કોઇ.
કહૂં કથા કર્ણપર્વ તણી, યે અખિલ પાવન હોઇ. ૫
નરનારી યે કો સાંભલિ, આણી મનિ ઉલ્લાસ,
સર્ગવાસિ તે નવિ અવતરી, કર જોડી કિહિ વિષ્ણુદાસ. ૬

વૈશમ્પાયન ઉચ્ચરિઃ સુણિ, જન્મેજે રાઇ!
દ્રોણનૂં પ્રાક્રમ અતિ ઘણું,[1] તે કહિતાં પાર ન થાઇ. ૭
અરે, નિજ પ્રાક્રમ પાણ્ડવ તણૂં તેણિ હણ્યૂં સૈન્ય અનન્ત;
પઞ્ચ દિવસ યુદ્ધ કરીનિ, પછિ પડ્યા દ્રોણ મહન્ત. ૮

દુર્યોધન–આદિ દેઇનિ, બહુ સુભટ બલિઆ યેહ,
આચાર્યસુત કહિ શીઘ્ર થૈયનિ, આવના દોઆ તેહ. ૯
દ્રોણનૂં દુઃખ મન માહિ ધરી,[2] આપ પછાડિ રણધીર;
આશ્વાસના દેઇ અતિ ઘણી, પછિ સન્તોષ્યા સહૂ વીર. ૧૦

[3]અશ્વત્થામાનિ પ્રતિબોધ કરીનિ, પછિ સઞ્ચરયા સવિ તેહ;
પછિ સેનાપતિ તે કર્ણ કીધા, મહા સુભટ બલિઉ યેહ. ૧૧
કર્ણ સુભટ મહાપ્રાક્રમી, અનિ શકુનિ દુઃશાસન,
[4]મન્દિર વિષિ બિઠા જઈ, જ્યાં હૂતુ દુર્યોધન. ૧૨

વિમાસણ કરતા [5]હવા, દુઃખ ધરિ મન–સઙ્ઘાતિ;
ઉદ્વેગસહિત નિશા ગઈ, ઉદિ થયુ ત્યહાં પરભાત. ૧૩
કર્મકાલ સુભટિ સાંચર્યુ, કુલધર્મ યે કહિવાઇ;
પછિ યુદ્ધ કરિવા [6]રણ વ્યપિ, સવિ કો તતપર થાઇ. ૧૪

પછિ કર્ણ સેનાપતિ કીધુ, દેવરાવ્યુ અભિષેક;
આનન્દભેરિ આપતુ હવો, વિપ્રનિ દાન અનેક. ૧૫
[7]પાણ્ડવ સહૂઇ સજ થયા, કરવા ધર્મ–વિરોધ;
પછિ યુદ્ધ કરવા શીઘ્ર થૈયનિ, સઞ્ચરયા સહૂ યોધ. ૧૬

---

૧. સુભટે સહુ નવિ જાઈ. બ. ૨. રોયો પછે રણ°. બ.
૩. અશ્વત્થામા તણાં વાયક સાંભલી અવશમેવ,
આપાપણાં સ્થાન વિષિ સહુ સાંચર્યા તતખેવ. બ.

૪. આવ્યા નિંદે. બ. ૫. અતિ ઘણી, યુધ કરી જય સિદ્ધાંત. બ.
૬. કારણિ, સાંપ્રદ થાય. બ. ૭. પાંડવે કર્મ તે કરયાં, જમ નોહે ધર્મ-
વિરોધ. બ.

મહાયુદ્ધ માંડ્યૂં રણ વિધિ, કરી કૃષ્ણ કેરૂં સ્મરણ;
ધૃતરાષ્ટ્રના સુત દેખતાં અર્જુન, [૮]મારશિ કરણ. ૧૭
પછિ જન્મેજે કિહિઃ રણિ પડ્યો, યે કરણ રાઇ સુજાણ,
તે સાંભલીનિ ધૃતરાષ્ટર, [૯]આક્રન્દ કરતા નિજ પ્રાણિ? ૧૮

વૈશમ્પાયન બોલિઆ; સુણિ, જન્મેજે રાઇ!
તિ પ્રશ્ન મુઝનિ પૂછિઉ, તેહ્નુ કહૂં મહિમાઇ. ૧૯
ભીષ્મ દ્રોણ પડ્યા પછી, સહૂ કરયૂં દલ સર્દાર;
પછિ કૌરવ કેરા સેન માહિ, થૈ રહ્યુ હાહાકાર. ૨૦

તેણિ સમિ કર્ણરાઇ બોલ્યોઃ "સાચૂં કહૂં હૂં એહ;
તૂહ્નિ વિદુરિ વચન કહ્યાં ઘણાં, તહ્મ્યો કહ્યં ન માન્યૂં તેહ. ૨૧
મહારથી યે કોઇ પડિઆ, સઙ્ગ્રામનિ ઉપદેશિ,
તેહ્નિ સમ્ભારી દુઃખ મન વ્યપિ, તૂં રાઇ! મ ધરેશ લેશ." ૨૨

ધૃતરાષ્ટર કિહિઃ દ્રોણનિ વલી, બીજુ ભીષ્મ કિહિવાઇ;
તે સુભટનાં દુઃખ મન વ્યપિ, સઞ્જે! કહ્યાં નવિ જાઇ. ૨૩

દ્રોણનિ પડતાં રણ વ્યપિ, થૈ રહ્યુ મહા ઉત્પાત;
પછિ માહ્રા પુત્ર શૂં કરતા હવા? મૂહ્નિ કહ્યુ વિસ્તારી વાત. ૨૪

એહ્વાં વાયક સાંભલી, સઞ્જે વદિ મુખથી વાણિઃ
કૌરવ દલ અવટાઇણીં, તે તાહ્રાનૂં કૃત જાણિ. ૨૫

દ્રોણનિ પડતાં રણ વ્યપિ, શોકાતુર બહુ વિધિ હોઇ;
અવિલોકતાં અરિષ્ટ તે, દેખતાં હવા સવિ કોઇ. ૨૬

આયુધ પડિ નિય પાણિથી, દીસિ સહૂ કો દીન;
પ્રાક્રમ સરવે નાશ પામ્યૂં; બિહા છિ થૈ મતિહીન. ૨૭

ત્યાહ્રિ દુર્યોધન કિહિઃ "સાંભલુ, સુભટો! કહૂં મુખિ યેહ,
તહ્મ્યો માટિ મિ પાણ્ડવ સાથિ, સઙ્ગ્રામ માંડ્યો એહ. ૨૮

---

૮. મારશે. ખ. ૯. ક્રન્દન કરતો હવો ખ.

કાયરપણું મનિ આણવૂં, ચરનિ ન ઘટતૂં હોઇ;
[10]તે માટિ સઙ્ગ્રામ કરિવા, સાંભલુ સરવે કોઇ. ૨૯
આ કર્ણ સાહ્મૂં જોઇનિ, મન માહિ ગ્રહી મતિ ધીર;
એહ આગલિ રણ માહિ, રહી નવિ સકિ અર્જુન વીર. ૩૦
[11]યુદ્ધ કરતા ભીમસેનનિ, મારિ હેલા માત્રિ મુરારિ;
યેણિ ગટોત્કચનિ યુદ્ધથી, હેલાં પમાડ્યો હારિ." . ૩૧
એહ્વૂં કહીનિ કરણનિ, સેનાપતિ કીધો રણ માંહિ;
પછિ યુદ્ધ કરિવા રણ વ્યપિ, આવી રહ્યા ઊભા ત્યાંહિ. ૩૨

બાણ મૂકતુ યેહ્‌વુ પાવક, રીસિ કરી બલવન્ત;
તેણિ સમિ પાણ્ડવ તણું પછિ, હણ્યૂં સેન અનન્ત. ૩૩
અર્જુનિ ક્રોધ રદે ધરી, ધનુષિ ચ્યઢાવ્યૂં બાણ;
પછિ કર્ણનિ મારયૂં રણ વ્યપિ, તે પડ્યુ થૈ ગતપ્રાણ. ૩૪

ઊથલુ

પડ્યો થઈ ગતપ્રાણ રે, એહ્‌વુ સુભટ કો બીજુ નહીં;
વિષ્ણુદાસ કહિઃ એહ્‌વૂં સાંભલી, ધૃતરાષ્ટર ધરણિ ઢલ્યુ સહી. ૩૫

કડવૂં ૨ જૂં—રાગ ગોડી

વૈશમ્પાયન કહિઃ સુણિ, રાઇ! મહીપતિનિ મનિ શોક ન માઇ;
અર્ઝે તણી તે ચેતન ગઇ, પડ્યો રાઇ મૂર્છાગત થઈ. ૧
સુભટ માત્ર તિહાં વિસ્મિ હોઇ; રાણી રુદન કરિ સહૂ કોઇ;
સઞ્જે વિદુર મિલ્યા ચ્યાશ્વમેવ, બિહુ કરયુ ત્યાહાં રાઇનિ તત્ખેવ. ૨
ત્યાહ્‌રિ વિખાણ કરયૂં અતિ ઘણૂં, ધન્ય પ્રાક્રમ બલ પાણ્ડવ તણૂં;
મારયુ સુભટ કરણ મહાપાત્ર, તુ દુર્યોધન તે કેહી માત્ર? ૩

---

૧૦. "જય તથા પ્રાજય ઈશ્વરી ઇચ્છા તણે વશ હોય." બ.
૧૧. ભડવા થકો ભીમસેન ભાગો. બ.

કવણ પડ્યા રણિ યુદ્ધ કરી? સઞ્જે! કિહિ મુઝનિ વિસ્તરી;
તેણિ સમિ જોડી બિહૂ પાણિ, વલતા સઞ્જે બોલ્યા વાણિ: ૪
મહાક્રોધ મન માંહિ ધર્યુ; શકુનિ તણો વધ સિહિદેવિ કર્યુ.
અદ્ભુત યોધ હણીનિ ત્યાંહિ, ભીષ્મદેવ પડ્યા રણ માંહિ. ૫
મહાકોશલ દેશ ધણીઇ પઞ્ચાલ; શજિ કરિ દ્રુપદ ભૂપાલ;
તેણિ માર્યા યોધ અનન્ત; પછિ પડ્યા ગુરુ દ્રોણ મહન્ત. ૬
ભીષ્મ દ્રોણનિ[1] પડતાં ખેવ, રિષ્ટ મારી પડ્યા ભીષ્મદેવ;
યોધ સહૂના કટકા કરી, પડ્યો કર્ણ મહાદાનેશ્વરી. ૭
[2]એહ રવિસુત પે છિ કરણ, અર્જુનહાથિ પામ્યુ તે મરણ;
સઙ્ગ્રિ રાઇ દ્રુપદ મહાબલી, તેહૂનિ પાપિ નાખ્યા દલી. ૮
રણ માંહિ ધાયુ વૃકોદર વીર, પાડ્યુ ભગદત્ત મહાધીર;
ભૂરિશ્રવા રણ માંહિ સઞ્ચર્યુ, સાત્વિકિ વધ તેહનુ કર્યુ. ૯
યમ ઇન્દ્રિ મનિ રાખ્યુ મહાધીર, માર્યો વૃત્રાસુર મહાવીર,
રામિ હણ્યો રાવણનિ જિમ્મ, કર્ણનિ અર્જુનિ માર્યો તિમ્મ. ૧૦
આંહિ તુ કર્મ દુર્યોધન કરિ, તેહ તુ રાઇ રહિ માંહિ ધરિ;
એહવૂં સુખ તૂં પામ્યુ સહી, હાવિ શોક મનિ ધરિવુ નહીં. ૧૧
એહવાં વાઇક શ્રવણિ સાંભલી, કૌરવપતિ મુખિ બોલ્યુ વલીઃ
મુઝ સુભટિ મનિ આણી ક્રોધ, કવણ હણ્યા પાણ્ડવના યોધ? ૧૨
વલતા સઞ્જે બોલ્યા વાણિઃ અહો ભૂપ! મન નિર્ભે આણિ;
ભીષ્મદેવિ શરાતન ધર્યૂં, કુન્તીભોજ-દલ ચૂર્ણ કર્યૂં, ૧૩
દ્રોણે દ્રુપદ રાજા તણૂં, અકલિત સેન માર્યૂં તે ઘણું;
ખટરથી મોહૂટા પે રાજન, રણ માંહિ વિરથ કર્યુ અભિમન. ૧૪

---

૧. 'ની પડતાં દેહ, રહ્યુ સેન પાંડવનું યેહ, તેહનુ અર્ધ કટકે વધ કરી, બ.

૨. એકવીશ સાતે અતિ નિરણં, ભીમ તણે કરિ પામ્યા મર્ણ.
સિંધુ રાજા જયદ્રથ મહાબલી, તે પાર્થે નાખ્યો દલી. બ.

દુઃશાસન-પુત્ર નિરધાર, તેણિ હણ્યો અભિમન્ન કુમાર;
નીલ રાજા વારૂ ભડ્યુ, દ્રોણપુત્રનિ હાથિ પડ્યુ. ૧૫
જન્મેજિ! એ દુર્મુખનિ હાથિ, રણ માંહિ પડિઉ સઘલુ સાથ;
બાકી રણ માહિ અતિ ઘણૂં, હણ્યૂં સેન યે પાણ્ડવ તણૂં. ૧૬
એહ મિ તુઝનિ કહ્યો ઉપાય, રહ્યા સુભટ તે સાંભલિ, રાઇ!
કૃપાચારય કૃતવર્મા યેહ, દ્રોણપુત્ર સાથે છે તેહ; ૧૭
શલ્ય શકુનિ દુર્યોધન તણા, બલિઆ બન્ધવ છિ અતિ ઘણા;
ચિત્રસેન તે સાધુ ઉદાર, તમ સુત સાથે છે નિરધાર. ૧૮
કૌરવપતિ વલતૂં ઉચ્ચરિ, એહવુ આર્થ એકુ નવિ સરિ;
ગાન્ધ્રા પુત્ર તે પ્રાજિ થશિ; રણ માંહિ જિ પાણ્ડવ પામશિ. ૧૯
કર્ણ પડ્યો આશ્ચિન્ત્ય મુઝ થાઇ; મનિ વિશ્વાસ ન આવિ, રાઇ!
[3]રવિ શશીની કલા યે હોઇ, કર્ણ પ્રાણ તિજિઆ તે સોઇ; ૨૦
સમુદ્ર તણૂં કો શોષિ વારિ, તુહી કર્ણ નવિ પામિ હારિ;
કર્ણ માટિ પાણ્ડવશૂં વિર કરી, મુઝ પુત્રિ શ્રદ્ધા તેહ ધરી. ૨૧
ચન્દ્રની કલા વાધિ છિ જિમ્મ, કર્ણ વૃદ્ધિ પામ્યો છિ તિમ્મ.
દાનકીર્તિ સચરાચરિ રહી, અનેક દેશ યેણિ જીત્યા સહી. ૨૨
મચ્છ દેશનિ વલી ગન્ધાર, માલવ દેશ તણુ નહીં પાર,
શાલ્વ પન્ચાલ નિ વલી વિદેહ, કાશી કોશલ પ્રોષ્ટક યેહ, ૨૩
શૂરસેન ગુર્જ્જર નિ અંગ, નૈષધ દેશ નિ વલી કલિંગ;
એહવા અનેક દેશ છિ બહુ, યુદ્ધ કરી યેણિ જીત્યા સહૂ. ૨૪
સકલ કલા ગુણ યેહ માંહિ હોઇ, તેહનિ કિમ અર્જુન મારિ સોઇ?
પર્વત સકલ મધિ યમ મેર, મહીતલ-માધ યથા કુબેર, ૨૫
ઉચ્ચૈઃશ્રવા હય-મધિ સર્વથા, સુર માંહિ મુખિ શચીપતિ યથા,
આયુધધાર અનેકજ હોઇ, કર્ણ-સમોવડિ બીજુ ન કોઇ. ૨૬
'મારચુ કર્ણ,' સાંભલી ત્યાંહિ, હૂં બૂડૂં સત સાગર માંહિ;
એણિ દુઃખિ જીવૂં છૂં સહી, તુ મુઝ સમોવડિ કહણ કો નહીં. ૨૭

---

૩. "રવિશશિકલા રહિત જો હોયે તો એ કર્ણ ન છતે કોય." બ.

કિ હૂં વિષ ખાઇનિ મરૂં, કિ હૂં અગ્નિ માંહિ સઞ્ચરૂં?
કિ હૂં પર્વત શિખર પર ચઢી, તિજૂં પ્રાણ હૂં ત્યહાંથુ પડી? ૨૮
પણિ જીવવૂં નવિ ઘટિ આજ, કહૂં છૂં તિજી મન કેરી લાજ.
ભૂપવચન સુણી નિય રુદિ, વલતુ સઞ્જે વાણી વદિઃ ૨૯
યશ શોભા લક્ષ્મી છિ ઘણી, યશ વિભૂતિ સવિ પોતા તણી;
આવિ વૈમાન કાયર થાઇ, ઇમ તુઝનિ ઘટિ નહીં, રાઇ! ૩૦
એહવાં વાઇક શ્રવણિ સાંભલી, સઞ્જે પ્રતિ રાઇ બોલ્યા વલીઃ
કર્ણ પડ્યો તે વાત જ[૪] ખરી, સઞ્જે! તે વાત કુહુ વિસ્તરી. ૩૧
દુર્યોધન મનિ ચીતવિ યેહ, દૈવિ વિપરીત કીધૂં એહ;
ભીષ્મ દ્રોણ મારચા છલ કરી; હણ્યુ કર્ણ મહાદાનેશ્વરી. ૩૨
કર્ણ તણો ભય આણી મન્નિ, પાણ્ડવ જૈ વસિ તે વન્નિ;
મહાબલિઉ જાણિ સહૂ કોઇ, બે કુહુનુ નવિ આણિ સોઇ. ૩૩
ગણુના માંહિ કુહુનિ નવિ ગણિ, તે કિમ કર્ણનિ અર્જુન હણિ?
ત્યાહ્‌ર પછિ, સઞ્જે! રણ માંહિ, દુર્યોધન શૂં બોલ્યુ ત્યાંહિ? ૩૪
[૫]દાતા કર્ણ મહા સુભટ સુજાણ, અતિ ઘણૂં શું કરૂં વિખાણ?
સકલ શૂર માંહિ બલિઆ યેહ, શૂં બોલતા હવા મુખિ તેહ? ૩૫
તે કિહિ મુઝનિ વિસ્તારી, વીર! સઙ્ગ્રામ વ્યપિ કુણ રહ્યા રણધીર?
કેહી પિરિ શલ સારથિ થૈ, કર્ણ તણે રથિ બિહુ જૈ? ૩૬
કર્ણ સાથિ યુદ્ધ કરિવા ત્યાંહિ, કિમ પાણ્ડવ આવ્યા રણ માંહિ?
દ્રોણ પડ્યા પૃહિથી યેહ, સઞ્જે! કિહિ વિસ્તારી તેહ. ૩૭
તેહ કથા સાંભલવા તણી, મુઝનિ [૫]ચિન્તા છિ મનિ ઘણી.
તવ વચનિ આવ્યુ વિશ્વાસ, બિહૂ કર જોડી કિહિ વિષ્ણુદાસ. ૩૮

૭૩

---

૪. દ્રોણપુત્ર મહાસુભટ સુજાણ, કૃતવર્મા કૃતવીર્ય વખાણ
શકુનિ મહાબલિયા જેહ, ખ. ૫. ઈછા. ખ.

કડવું ૩ જું—રાગ ધન્યાશ્રી

સંજય વાણી ઉચ્ચરિ, સાંભળ્‌, કૌરવ રાય'
તે તિ સુજનિ પૂછિઉં, તેહનું કહું મહિમાય ૧
દ્રોણપુત્ર-આદિ દેઈ, નાસતા હવા સવિ નાઠ
તેણિ સમિ તિહાં અર્જુનિ, તેહ નૈણિ દીઠા સોઠ ૨
ઢાલ-અર્જુનિ દીસ સહી આકરા, થયા મંદ કો એવ
ત્યારિ દુર્યોધન આસવાસના, દેતા હવા તત્ખેવ ૩
ભયાનક અતિ થયા ત્યારિ, વાટક ન ધરિ મન માહિ,
સન્ધ્યાકાળ-સમુ થયો ત્યારિ, ગયા સહુ કો ત્યાંહિ ૪
કૌરવો બિસા મિલી સહુ, તેહ કરિ મનિ વિચાર
"આપણિ શું કરિવૂ ઘટિ, તેહનુ કહો પ્રકાર ૫
મરા તણુ દાતા રણ નિપિ, યશ આપિ છિ જગદીશ ।"
આચારજસુત વનુ વદિ "સાંભલ, પૃથ્વી-ધીશ' ૬
સાવધાન થાઉ તહ્મ્યો સર્વ કોઇ, મનુ પૂરશિ મનિ કામ,
કર્ણનિ સેનાપતિ કરીનિ, આપણિ કીજિઇ સંગ્રામ ૭
મહાબલિઉ તે સમર વરશિ, એ કહી સાચી વત"
એટલૂ સાભળી દુર્યોધન, થયો મનિ રળિઆતિ ૮
સદાન એટલૂ સાભલી, મન માહિ થઈ આસ.
"સતિ વાયક કહ્યું તે સાભળુ આણ્યો મનિ ઉ નામ ૯
[1]ભીષ્મ દ્રોણ અતિ બળિયા, પણિ આપણ-ઊપરિ નહીં નેહ,
પાણ્ડવ ઊપરિ સ્નેહ ધરતા, સંગ્રામ કરતા તેહ ૧૦
તે કપટ કરીનિ પાણ્ડવે, તેહનો આણ્યો અન્ત
કૌરવનિ કો નથી બીજુ, તુઝ સમોવડિ હિતવન્ત ૧૧

---

૧. બે સુભટ મારયા ભીષ્મ ને વલી દ્રોણ ભણીએ જેહ
કોઈ એક પક્ષ પાણ્ડવ તણો, રણ મધ્યે કરતા એહ ખ

હાવિ સેનાપતિ થાઉ તહ્મ્યે, યુદ્ધ કેરુ જે હોઇ;
રણમધિ તુઝનિ દેખતાં, નાહ્સી જશિ સવિ કોઇ." ૧૨
સઞ્જે કિહિઃ તમ પુત્ર મિથ્યા, ચિન્તવિ છિ ત્યાહિં;
[7]એ કર્ણ માટિ જીતવાનિ, ઈછિ નિય મન માંહિ. ૧૩

ત્યાહ્રિ કર્ણ વાઇક ઉચ્ચરિ, રાઇનિ કરી પ્રણામઃ
"પાણ્ડવ સાથિ શ્રીકૃષ્ણજી, માટિ કરિ છિ સઙ્ગ્રામ. ૧૪

હાવિ સઙ્ગ્રામ કરિવુ માહ્રિ; હણૂં યાદવ-યોધ;
અર્જુનનિ પ્રાજે કરૂં;" બોલિઉ આણી ક્રોધ. ૧૫

પછિ દુર્યોધન રલિઆતિ થયુ, દેખતાં યોધ અનેક;
વિધિ-યુક્તિ સાથિ કર્ણનિ, કરાવ્યુ અભિષેક. ૧૬
મહારથી સવિ મન વ્યપિ, પામિઆ હર્ષ અપાર;
જશકીર્તન વદિ બન્દીજન; વરતિઉ જેજેકાર. ૧૭
"પ્રભાતિ આપણિ યુદ્ધનો, આરમ્ભ કરશું, રાઇ!"
ત્યાહ્રિ કર્ણ કિહિઃ "જીવતુ મુઝ-આગલિ કો નહીં જાઇ." ૧૮

એહ્વૂં સાંભલી હર્ષ્યા સુભટ; [8]ટલ્યુ મન કેરુ શોક;
[9]પાછલી રાતિનુ સમુ હવો, કરયુ વાજિત્રનુ નિર્ઘોષ. ૧૯
ગજ અશ્વ રથ તત્પર કરી, પાલા તણો નહીં પાર;
સાવધાન કર્ણ થયુ સહી, યે સુભટ પરમ ઉદાર. ૨૦

ખટ કર્મ કીધાં; કાર્ય સીધાં; આપ્યાં ત્યહાં બહુ દાન;
સઙ્ગ્રામ કરિવા સાંચરિ, આયુધ સજી બલવાન. ૨૧

તે રથ બ્યપિ બેઠો જાઇ; સોહિ પતાકા અંત;
[10]રથ ખેડ્યુ નિર્ભે થઇ, ચાલિઉ કરી સઙ્કેત. ૨૨

---

૭. "જે કર્ણ માટિ હું જય પામીસ, જુધે તાં રણ માંહિ." બ.
૮. સવિ નાસ પામ્યાં દુખ. બ. ૯. "ગજરથ અશ્વ સાંપ્રિદ હુવા, મન
સબલ પામ્યા સુખ." બ. ૧૦. ધ્વજ વિપે જેહને ગર્જાંકુશ, તે કરો
મન......બ.

આભરણ અઙ્ગિ ઓપતાં, તેજ સૂર્ય સરીખૂં હોઇ;
અનેક વિધિ આયુધ ભલાં, ધરતા હવા સવિ કોઇ. ૨૩

શઙ્ખનાદ કરયુ સહી કરણિ, ધરી મનશું ક્રોધ;
દ્રોણનૂં દુઃખ ગયૂં વીસરી, સાવધાન થયા સવિ યોધ. ૨૪
પછિ ચક્રાવુહ ર્ચ્યુ સહી; મન માહિ હર્ષ ન માઇ;
તેણે સમિ અર્જુન પ્રતિ, બોલ્યા યાદવરાઇ: ૨૫
"આ કર્ણસેના જે સહી, મન વ્યપિ રાખો ધીર;
એહનિ મારતાં ઘણૂં દુજનિ, સુખ હોઇ શરીરિ." ૨૬
અર્ધચન્દ્રવુહુ રચ્યુ સહી, અર્જુનિ તે રણ માંહિ;
પછિ યુદ્ધનુ આરમ્ભ માંડિઉ, કૈરવ–પાણ્ડવિ ત્યાંહિ. ૨૭
દુન્દુભિ વાજાં ગાજતાં; હય તણા બહુ હીંસાર;
વાજિત્ર વાજિ અતિ ઘણાં, તેહનુ ન જાણું પાર. ૨૮
તેહનૂં વર્ણન કરતા હવા, સુભટ પરમ ઉદાર;
રણ વિધિ ભારથ રચાયુ, અપરમ યુદ્ધ અપાર. ૨૯
ગજ અશ્વ રથ રણ માહિ પડ્યા; પાલાનુ ન આવિ અન્ત;
બહુ મહારથી યોધા પડિઆ; ઇમ ભાગૂં દલ અનન્ત. ૩૦
પછિ કૈરવ કેરા સેન માહિ, સઞ્ચરયુ અર્જુન વીર;
ગજયૂથ માંહિ જૈ રણુ, વૃકોદર મહાધીર. ૩૧
એક ગજ ઊપરિ આવ્યુ ચઢી, ખેમદત્ત ભણીઇ યેહ;
ભીમસેન ઊપરિ બાણવૃષ્ટિ, મેહ્લતુ હવુ રણિ તેહ. ૩૨
ભીમસેન મેહ્લતુ હવુ, રણ માંહિ કોટ અશ્વમેવ.
તે છેદિ ઊલક આવતાં, ક્ષણ માત્ર માંહિ તત્ખેવ. ૩૩
ખેમદત્ત મહાબલિઉ; ગજયૂથ નાહ્હાં જાઇ;
[૧૧]ભીમ તે થકુ થયો વિહ્વલ; રણ માંહિ રહ્યૂં નવિ જાઇ. ૩૪

૧૧. "ભીમનો હસ્તી હેઠા માંહિ, ખ. તડે તણી પુઠે ધાય." ખ.

ભીમિ ક્રોધ મન માહિ ધરી, એક ગદા મેહ્‌લી ત્યાહિ;
[૧૨]પ્રાણ્ય તિજીનિ તેહ પડ્યા, સવિ રણભોમિ માહિ. ૩૫
[૧૩]પછિ સેના પાણ્ડવની મારવા, રણ વિપિ લાગ્ય સોઇ;
એહ્‌વિ ભીમ નિકુલ તિહાં ગયા, જે મહાબલિઆ હોઇ. ૩૬
પછિ બિન્દુ અનુબિન્દુ બલિઆ, આવ્યા હૂતા યેહ,
સાત્વિકના સઙ્ગ્રામથી, પડિઆ રણ માંહિ તેહ. ૩૭
પછે [૧૪]સુભટ કૃતવર્મા અતિ, ચિત્રસેન બલિઉ યેહ,[૧૫]
તે યુદ્ધ બિહૂ કરતા હવા, રણ નવિ છાંડિ તેહ. ૩૮
શરવૃષ્ટિ બહુ કરતા હવા, મન માહિ ધરી બહુ રીસ;
એક બાણથી છેદ્યૂ પછિ, ચિત્રસેનનૂં શીસ. ૩૯
પ્રતિબોધ રાય ચિત્રસેનનુ, રણિ તેહ્‌નુ આણ્યુ અન્ત;
પછે અશ્વત્થામા વૃકોદર, વલગ્યા બેહૂ બલવન્ત. ૪૦
બહુ બાણ મારચા દ્રોણપુત્રે, કરી [૧૬]વચન–વિવાદ;
શર સહસ્ર ભીમિ મેહ્‌લિઆ, પછિ કીધુ શઙ્ખંનુ નાદ. ૪૧
એક એકના કવચ કાપ્યાં; કરિ બાણની વૃષ્ટિ;
તેણિ દાવાનલ અતિ પ્રજલિ, તેહ્‌વૂં બહુ અરિષ્ટ. ૪૨
પછિ યુદ્ધ કરતાં હવી મૂર્છા, ગતચેતન હવા નિદાન;
રથ વાલી બિહૂના સારથિ, લેઇ ગયા સ્વસ્થાનિ. ૪૩

ઊથલુ

સ્વસ્થાનિ લેઇ ગયા સારથિ, તેહ માંહિ કાંઇ સન્ધે નહીં;
વિષ્ણુદાસ કિહિઃ તે સાભલી, પછિ ધૃતરાષ્ટ્ર બોલ્યુ સહી. ૪૪
૧૧૭

૧૨. "ગતપ્રાણ થઇ પેમધુત પડચો પછી રણ માંહિ" બ.

૧૩. "પછિ કર્ણ સેના પાંડવી મારવા લાગો સોય" બ. ૧૪. સુ સુઁજ સેના મવી. અ. ૧૫. રાય...તે કહ્યા કોણે નવી જાય. બ. ૧૬. મન માંહિ. અ.

[૬]અનન્ત વીર પડ્યા રણ માંહિ, સહીસપ્તક કેરા ત્યાંહિ;
તિહાંથુ અર્જુન આવ્યુ વેગિ, દ્રોણપુત્ર છિ યાંહિ. ૧૨
પછિ દ્રોણસુતિ બહુ બાણ મેહ્લ્યાં; પાર ન જાણૂં તેહ;
તેણિ પાર્થ નિ કૃષ્ણ તણુ, રુધિરવર્ણ થયુ દેહ. ૧૩
શ્રીકૃષ્ણ તણી આગ્ન્યા લેઈ પછિ, અર્જુનિ મૂક્યાં બાણ;
રથ લેઇનિ નાહ્ઠુ પછિ, સુભટ વીર સુજાણ. ૧૪

પછિ કર્ણ તણા સેન માંહિ, ગયુ અશ્વત્થામા શૂર;
પછિ સહીસપ્તકનૂં સેન સહ, અર્જુનિ કીધૂં ચૂર. ૧૫
ગજિ આરૂઢ થૈ પછિ આવ્યુ, દણ્ડધાર બલવન્ત.
શ્રીકૃષ્ણ કહિઃ "તૂં મેહ્લિ બાણ, પારથ! ત્યાંહિ અનન્ત." ૧૬
પછિ અર્જુનનિ અનન્ત બાણ, મારતુ હતુ [૭]બલવન્ત;
હસ્ત ચરણ છેદ્યાં તેહ્નાં; પાર્થિ કીધુ [૮]કલ્પાન્ત. ૧૭
પછિ એક બાણિ દણ્ડધારનૂં તત્ક્ષણ છેદ્યૂં શીસ;
હસ્તી તેહ્નુ હેલાં હણ્યો, તે પડ્યુ પાડી ચીસ. ૧૮
દણ્ડધારનુ ભ્રાત દણ્ડ યે, તે બલિઉ સુભટ ઉદાર;
તે મારયુ આવતુ અર્જુનિ, પછિ વર્ત્યુ હાહાકાર. ૧૯

વલી સહીસપ્તક માંહિ પાર્થ ગયુ, ત્યાહ્રિ બોલ્યા વૈકુણ્ઠરાઇઃ
"હાવિ કર્ણશં યુદ્ધ કરિવા, તૂં શિન્ન તત્પર થાઇ?" ૨૦
શ્રીકૃષ્ણનાં વાયક સુણીનિ, હ્દે ધરી મતિ ધીર;
દુર્યોધનનિ કર્ણ [૯]હણિવા, ત્હાં આવ્યુ અર્જુન વીર. ૨૧
પછિ મન્ત્ર [૧૦]પૂજતિ બાણ અર્જુનિ, મેહ્લ્યૂં; દુઃખ વીસાર્યૂં;
કર્ણ અનિ દુર્યોધન કેરૂં, સેન સબલ સંહાર્યૂં. ૨૨

સુભટ સહૂ બલવન્ત દેખતાં, સાથ સહૂકો ભાગ્યુ;
પાણ્ડવનુ એક પાણ્ડ્ય રાઇ, તે યુદ્ધ કરિવાનિ લાગુ. ૨૩

---

૬. "અનેક યોધ પડ્યા, સંસપ્તક વીર પડ્યા રણ માંહિ." બ.
૭. તે ભૂપ. બ. ૮. વિરૂપ. બ. ૯. હતા. બ. ૧૦. પ્રયોજી. બ.

સાહુરિ અશ્વત્થામા વીર વદિ: "સુણિ, પાણ્ડ્ય! વાઇક સોઇ:
યુદ્ધ કરી દુઝનિ સન્તોષિ એહવુ, નથી મુઝ વિના કોઇ." ૨૪
ધનુષિ ધનુષ, રથિ રથ છેદ્યા, બાણિ બાણ અનેક;
દ્રોણપુત્ર મેહ્લતુ હવુ, પવનાસ્ત્ર જ યે એક. ૨૫
પછિ રાજાઇ પવન-અસ્ત્ર મૂકી, તે છેદ્યૂં તત્કાલ;
હસ્તી ઊપરિ ચઢીનિ આવ્યુ, પાણ્ડ્યરાઇ ભૂપાલ. ૨૬
હસ્તી હેલા માંહિ પાડિઉ, કીધુ મહા કલ્પાન્ત;[11]
[12]પાણ્ડ્યરાઇ રણભોમિ વ્યપિ પડ્યુ, આણ્યો તેહ્નો અન્ત. ૨૭
દુર્યોધનિ આચાર્યપુત્રની, બહુ આશ્વાસના કીધી;
મન માંહિ અતિ આનન્દ ઊપનુ; તત્ર વિપ્રિ આશિષ દીધી. ૨૮
કૃષ્ણદેવ કહિ: "અહો, ધનઞ્જે! સાંભલિ સત્ય ઉપાય;
શીઘ્ર થઇ આપણિ ત્યહાં જૈયિ, જ્યહાં દુર્યોધન રાઇ." ૨૯

પછિ કૃષ્ણદેવ-અર્જુન દલ માંહિ, શીઘ્ર સઞ્ચરયા ત્યાંહિ;
મહાયુદ્ધ વલી કૌરવશું, કરતા હવા રણ માંહિ. ૩૦
કો નાહ્ઠા, કો વઢ્યા સુભટ, કેટલા ધરિ મનિ ક્રોધ;
[13]પછિ કર્ણનિ મારતા હવા, પઞ્ચાલ કેરા યોધ. ૩૧
[14]પછિ કર્ણ સુભટનિ ઘેરયુ પાણ્ડવિ, મન માંહિ રાખી ધીર;
મહા યુદ્ધ રણ માંહિ હવૂં, પડિઆ બહુ રણધીર. ૩૨

ધૃષ્ટદ્યુમ્નશું પાઞ્ચાલીના પાંચ પુત્ર યે હોઇ,
ભીમસેન સિહિદેવ નિકુલ, [15]તત્પર થયા સવિ કોઇ. ૩૩
કવચ ટોપ [16]સેના સહૂ સજીનિ, મલ્યાં ધનુષ અનિ બાણ;
મહાયુદ્ધ કરતા હવા તે, બલિઆ સુભટ સુજાણ. ૩૪

---

૧૧. માહાવિનાશ. બ. ૧૨. "પાંડયરાય ગતપ્રાણ થૈ ભૂમિ વિષે પડયો નિર્વાણ." બ. ૧૩. "પછિ કર્ણ મારતો હવો, પાંચાલ તણા બહુ યોધ."બ
૧૪. "પછિ પાંડવને સુભટ જઈ ઘેરયો કર્ણરાય રણધીર."
મહાયુધ તે સમે હવું, રણ વિષે પડ્યા બહુવીર." બ.
૧૫. °શું, સાંપ્રદ. બ. ૧૬. સનાહ ધરિ બહુ. બ.

હસ્તીઇ હસ્તી આયડ્યા, રથ સાથિ રથ સોઇ;
[17]તે જોતાં ઉત્પાત થયુ, સવિ સેન અવટાયૂં જોઇ. ૩૫
કૌરવના ગજ અષ્ટ પછિ, મારતુ હવુ સિહિદેવ;
પછિ કર્ણ તણી પૂઠિ યોધા, ધાઇ આવ્યા તત્ખેવ. ૩૬
સિહિદેવ નિ વલી દુઃશાસન, કરતા હવા સંગ્રામ;
પ્રાજે કો પામિ નહીં; તેહનાં, મન માંહિ મોહટી હામ. ૩૭
પછિ સિહિદેવિ એક બાણુ મેહલ્યૂં. કાલરૂપ યે હોઇ:
શરીર માંહિ સોંસરૂં નીસરયૂં, ત્યહાં પ્રાણગત થયુ સોઇ. ૩૮
રથ વાલીનિ [18]આવ્યુ સારથિ; મન માહિ શોક ન માઇ:
દુર્યોધનની સેના વ્યચિ, પછિ આવ્યા યુધિષ્ઠિર રાઇ. ૩૯
પછિ કર્ણ પ્રતિ નકુલ ઉચ્ચરિ: "મનથી મેહલી લાજ;
દિવસ કેટલે તૂં પાપીનૂં, દરસન થયૂં છિ આજ. ૪૦
મહાબલિઉ સંગ્રામ વ્યચિ, તૂં સુભટ માંહિ શાર્દૂલ;
એ અવની માંહિ અખિલ [19]આવ્યૂં, અનરથ કેરૂં મૂલ. ૪૧
[20]વલી વલી હૂં કહૂં છૂં તુઝનિ, તૂં જોજે કરી વિચાર;
પણિ તાહરા દોષ થકી ત્યહાં થશિ, કૌરવ-કુલ-સંહાર. ૪૨
તુઝનિ મેહલી જીવતુ ઇહાંથી, મિ તુ સત્ય નથી જાવૂં;
પાપી! તાહરૂ નાશ કરીનિ, કૃતારથ મિ થાવૂં." ૪૩
કર્ણ કિહિ: "યુદ્ધ કરયા વિના, ફોકટ આપ વિખાણિ;
મહાનુભાવ નવિ કહી દેખાડિ, સકલકલા યે જાણિ." ૪૪
એહવૂં કહી એક એક ઊપરિ, મેહ્લ્યાં બાણુ અનન્ન;
તેણિ કરી નભ પૂર્ણ હવૂં, તે દીસિ શોભાવન્ત. ૪૫
કર્ણ તણિ બાણિ તવ ભેદ્યૂં, માદ્રીસુતનૂં ગાત્ર;
નાહઠુ નિકુલ રણ છાંડીનિ, રહી ન શકયુ પલમાત્ર. ૪૬

---

૧૭. "હય સાથેં હય, પાલે પાલા, અવટાયા સર્વ તેહ." ખ. ૧૮. ગયો. ખ. ૧૯. અધિધો. ખ. ૨૦. "પાપી, હું તુજ પ્રત્યે કહુ છું; જો મન કરિ વિચાર." ખ.

પછિ કર્ણિં ધનુષ કણ્ઠ માંહિ ઘાલી, તાણ્યુ નિકુલ ત્યાહરિ :
"પેહલિ બોલ બોલતુ હતુ, તે બલ દેખાડેશ ક્યાહરિ?" ૪૭
સરખા સાથિ યુદ્ધ કીજીઇ, આણી મનિ વિશ્વાસ.
આવ્યુ તુહી પણિ મારયુ નહીં, કિહિ સેવક વિષ્ણુદાસ. ૪૮
૧૬૫

કડવું ૫ મું—રાગ સામેરી

વૈશમ્પાયન ઉચ્ચરિ: સુણિ, જન્મેજે રાય!
કર્ણનૂં પ્રાક્રમ અતિ ઘણું; [1]સુભટ સહૂ પ્રાજે થાય. ૧
તે આગલિ નવિ રહી શકયુ તે, માદ્રી તણુ સુત પેહ;
કુન્તી તણાં વાઇક થકી, જીવતુ મેહલ્યુ તેહ. ૨
ધૃષ્ટધ્યુમન સાહમુ કર્ણ આવ્યુ, બે મહાબલિઉ હોઇ;
એહવૂં યુદ્ધ કરતાં પ્રહર બિ, પૂરણ હોઆ સોઇ. ૩
રણ માંહિ એહવિ આવ્યા ધસી, પઞ્ચાલ કેરા યોધ;
શતખણ્ડ કીધાં સરવ કો, કરણિ ધરી મનિ ક્રોધ. ૪
ક્ષણ માત્ર કો રહી નવિ શકિ, નાહરી ગયા સવિ વીર;
કર્ણના બાણપ્રહારથી, કો નવિ રહ્યા રણધીર. ૫
રણ વ્યવિ કૃતવર્મા [2]સાત્યકિ, કરિ યુદ્ધ અપાર;
શ્રુતિસોમ શકુનિ ભલા ભડિ; થૈ રહ્યુ હાહાકાર. ૬
એહવિ કૃપાચાર્ય જે રહ્યા, ધૃષ્ટદ્યુમન હતુ ચાંહિ;
ત્યાહરિ અપરિમિત બાણ મૂકી સુત-દ્રોણિ વેધ્યુ ત્યાંહિ. ૭
અવિલોકતાં તેણિ સમિ, વિસ્મિ થયા સવિ દેવ;
ધૃષ્ટદ્યુમન પરવશ થઇ, રણ માંહિ પડ્યુ તતખેવ. ૮
સાવધાન થયુ ત્યાહરિ સારથિનિ, ઉચ્ચરયુ વાઇક ઇમ્મ:
"રથ પાછુ [3]વાલિ વેગિ કરી, જઈઇ તે આશ્રમિં." ૯

૧. સુભટે સહુ નવિ જાય. બ. ૨. શતાનીક. બ. ૩. વાલી એ સ્વામીજી, કાહો તો. બ. ૪. હય ચાર. બ.

એહવિ સમિ કૃપા વાઇક કહિ, મનિ પ્રેમ ધરી અપાર;
એહવિ કૃષ્ણિ અર્જુનનુ, રથ ખેડ્યુ તે સાર. ૧૦

તેણિ સમિ આવ્યુ શિખણ્ડી, હેલામાત્ર મુરારિ;
કૃપાસહૂંતિ યુદ્ધ કરતુ, હવો તેણિ હારિ. ૧૧

[૫]અન્યોઅન્ય સુભટ બલિઆ, યુદ્ધનુ લહિ તે મર્મ;
બહુ બાણ મૂકી શિખણ્ડીઇં, તેહ તણૂં છેદ્યૂં ચર્મ. ૧૨

બહુ બાણ ત્યહાં મેહ્લ્યાં કૃપાઇં; દલ કરચૂં મારી ચૂર;
ત્યાહરિ મૂર્છાગત થૈ પડ્યુ, શિખણ્ડી મહાશૂર. ૧૩

શિખણ્ડી મોહ પામતાં, મન થકી મેહ્લ્યુ ગર્વ;
ત્યાહરિ પાણ્ડવની સેના વ્યપિ, નાહસવા લાગા સર્વ. ૧૪

એહવિ પાર્થ ક્રોધ ધરી હદે, ઊઠ્યુ રહ્યુ અશ્વમેવ;
ત્યાહરિ સુશર્માના સપ્ત બાન્ધવ, આવિઆ તતખેવ. ૧૫

ચન્દ્રદેવ નિ ચિત્રદેવ, ત્રીજુ ચન્દ્રવર્મા વીર;
[૬]એ સર્વ સુભટ સાથ લેઇ, આવ્યુ સુશર્મા ધીર. ૧૬

પારથ ઊપરિ બાણ-વરસા, મેહ્લવા લાગા ત્યાહિં;
અર્જુનિ ક્રોધ હદિ ધરી, [૭]સાતે હણ્યા રણ માંહિ. ૧૭

એહવિ સહીસપ્તક આવ્યુ સહી, તેણિ યુદ્ધ કરચૂં અપાર;
ત્રિલોક માંહિ તેણિ સમિ, થૈ રહ્યુ હાહાકાર. ૧૮

એકલુ અર્જુન તિહાં વઢિ, મન વ્યપિ મોહટી હામ;
એહવિ યુધિષ્ઠિરનિ દુર્યોધન, કરતા હવા સઙ્ગ્રામ. ૧૯

ધર્મરાઇ દુર્યોધનનુ, રથ કરયુ શતખણ્ડ;
[૮]ગજ છેદ્યા, અશ્વ મારચા, ભાન્યૂં ધનુષ પ્રચણ્ડ. ૨૦

---

૫. "બહુ સુભટ બલિઆ યુધના, તે લહે સઘલા મર્મ." ખ. ૬. "સત્ય, સૌસુધ, શત્રુજય અને સુશ્રમા નિધાર." ખ. ૭. શતસહસ્ર મારયા ત્યાંહિ. ખ. ૮. હય મ્યારશું છેદિ ધ્વજ, ભાંજુ...તે. ખ.

તેણિ સમિ રાઇ દુર્યોધન, અતિ દુઃખિઉ મનિ હોઇ;
[૯]એહવિ સમિ અશ્વત્થામા, કર્ણ આવ્યુ સોઇ. ૨૧

એહવિ સમિ રાઇ યુધિષ્ઠિર પાસિ, [૧૦]આવી રહ્યા સવિ કોઇ;
પછિ કૌરવ નિ પાણ્ડવ તણૂં, મહાયુદ્ધ દારુણ હોઇ. ૨૨

તે સરવ દેખતાં અમર, વિસ્મે થયા અશ્વમેવ;
ધર્મરાઇનિ લીધા વીંટી, તે વેહ્યા તત્ખેવ. ૨૩

ગજે ગજ, તુરીઇ તુરી, અનિ રથિ રથ તે ઠારિ;
પાલિ પાલા અવટાઇ છિ, તેહ તણુ નવિ જાણૂં પાર. ૨૪

કો રહ્યા, નાહ્હા સુભટ શરા, કો કાહ્તા ગજદન્ત;
કો ગદા–આયુિ યુદ્ધ તિહાં કરતા હવા [૧૧]અનન્ત. ૨૫

વલી મુષ્ટિ પાટૂ ઘાઇ, કો કરતા હવા રણધીર;
રણ બ્યથિ બહુ ભડતા હવા, કો વીર સાથે વીર. ૨૬

પારકા નિ પોતા તણા, રણ મધિ કો ન જણાઇ;
[૧૨]ઇમ કૌરવ પાણ્ડવ તણી, સેના બહુ અટવાઇ. ૨૭

ત્યાહરિ દુર્યોધન સારથિનિ, સાને કરી સમઝાવુ:
[૧૩] "હાવિ રાજા ભણી રથ વેહ્લુ વાલિ;"
તે સારથિ રથ લ્યાવ્યુ. ૨૮

[૧૪]દુર્યોધન ક્રોધ કરીનિ આવ્યુ, જ્હાં હતા ધર્મકુમાર;
વલી યુદ્ધ બિહૂ કરતા હવા, મનિ ધરી ક્રોધ અપાર. ૨૯

તેણિ સમિ રાજા દુર્યોધન, આકલુ થયુ રણ માંહિ;
એહવિ યુદ્ધ કરવા ધર્મરાં, કૃતવર્મા આવ્યુ ત્યાંહિ. ૩૦

---

૯. "એહવે અશ્વસ્થામા કર્ણ કૃપ તતકાલ આવ્યા ત્યાંહ" ખ. ૧૦ જે રહ્યા તતખેવ. ખ. ૧૧. બલવંત. ખ. ૧૨. "એણી પેરે કૌરવ પાંડવ તણી સેના તણો ક્ષય થાય" ખ. ૧૩. "હાવિ યુધિષ્ઠિર રાજા ભણી રથ શીઘ્ર ચલાવ્ય." ખ. ૧૪. સારથિ રથ ચલાવ્યો ત્યહાં, ખ.

રણ વ્યવિ બન્નો અભડ્યાં છિ; [૧૫]કુહુનુ ન આવિ નાશ;
અર્જુનને બાણે કરી પૂર્ણ, ઢાંકિઉં આકાશ. ૩૧

એહવિ દુર્યોધન આવ્યુ સહી, દેખતાં સુભટ અનેક;
રથ અશ્વ છેદ્યા અર્જુનિ, વલી બાણ મેહ્લ્યુ એક. ૩૨

તવ દ્રોણપુત્રિ આવતાં, શતખણ્ડ કીધુ તેહ;
[૧૬]અર્જુનિ તેણિ બાણિ છેદ્યૂં, કવચ નિ ટોપ ચેહ. ૩૩

વલી કૃપાચારયનૂં ધનુષ છેદ્યૂં, મન માંહિ રાખી ધીર;
વલી યુદ્ધ કરિવા કર્ણશું, આવિઉ અર્જુન વીર. ૩૪

કર્ણિ તે શ્રીકૃષ્ણ ઊપરિ, સિત્તેર મેહ્લ્યાં બાણ;
ત્રણ બાણ મેહ્લ્યાં પાર્થ ઊપરિ, પછિ ગાજ્યુ ચતુરસુજાણ. ૩૫
શત બાણ તવ સાત્યકિ, મેહ્લતુ હવુ તત્ખેવ.
ત્યાહરિ આવ્યા દ્રુપદ શિખણ્ડી, શકુનિ, નકુલ સિહિદેવ. ૩૬
બહુ બાણ તે મેહ્લ્યાં તિહાં, આગમી પોતિ મરણ;
તે સરવ સાથિ યુદ્ધ કરતુ, હવો ક્ષત્રી કરણ. ૩૭
મહાક્રોધ આણી મન વ્યપિ તે મૂકિ બાણ અનેક;
પછિ સેન દુહદિશિ કરયૂં, ત્યાહરિ રહ્યુ અર્જુન એક. ૩૮
કર્ણ અર્જુન યુદ્ધ કરતાં, કો ઉસરિ નહીં તત્ખેવ;
એહવિ સૂર્ય અસ્તાઉંત તણુ, તવ સમુ થયુ અશ્વમેવ. ૩૯

ઊથલુ

અશ્વમેવ રાજા સુભટ બહુ, અતિ યુદ્ધ કરી શ્રાન્ત થયા;
વિષ્ણુદાસ કિહિઃ આપઆપણિ, સ્થાનક વ્યપિ સહૂ કો ગયા. ૪૦
૨૦૫

૧૫. યુધે ન પામે નાસ. ખ. ૧૬. "અર્જુને તેહનુ ધનુષ છેદુ કનક ભૂષણ તેહ" ખ.

દુર્યોધન એહ્વૂં (વાક્ય) સાંભલી મનમાં થયો રલીઆત્ય;
કહ્યૂં: "કર્ણ! હૂં સૈન્ય લેઇનિ આવૂં તુઝ સહ્ધાત્ય." ૧૨
પછિ કર્ણ સાવધાન થયો માહ ધીરચપણૂં મન્ય આણી.
તેણિ સમિ વલી શલ્ય પ્રત્યે દુર્યોધન બોલ્યો વાણી: ૧૩

અહો શલ્ય! તૂં માટિ [13]હૂં રણમાં રૂડૂં ભાવ્યો;
[15]'કર્ણ તણૂં સારથિપણૂં કરિ', એ પ્રારથના આવ્યો. ૧૪
[16]તુઝ દેખાનિ એ સમરાંગણ્ય સુભટ સહૂકો ત્રાહ્સિ;
[17]યમ અર્જુન નિ એક કૃષ્ણ, ત્યમ કર્ણ તણિ તૂં પાસિ. ૧૫

તે તે સુભટ [18]પડ્યા રણમાં યે માહાબલીઆ હોય.
કર્ણ સહૌત્યિ તુઝ દેખી ઊભા ન રહિ કોય." ૧૬

શલ્ય કિહિ: "હૂં હીન-પ્રાક્રમી, એહ્વૂં તુઝ મન્ય આવિ,
યે તૂં મુઝનિ કર્ણ તણૂં સારથિપણૂં કરાવિ." ૧૭

ક્રોધ-વાઇક ઇમ શલ્ય ઊચ્ચરચો: "અરે પાપી! શૂં બોલિ?
હૂં એકલો સગ્રામ [19]કરૂં, પણ નહીં કો માહ્રિ તોલિ. ૧૮
[20]પ્રાહરિ પર્વત ચૂર્ણ કરૂં અનિ વસુધા પાણ્ય વિદારૂં;
કિહિ તો સમુદ્ર તણૂં જલ શોષૂં, કો ન સકિ બલ માહ્રૂં. ૧૯

અણપ્રીછ્યૂં અવિચારયૂં વાયક આંહાં બોલ્યો તૂં ઇમ્મ.
સૂતપુત્રને મુનિ સારથિ કરવા ઈછિ કેમ્મ? ૨૦

જો તિં એહ્વાં વાક્ય કહ્યાં તો યુદ્ધ [21]કરૂં નવિ લેશ."
અતિ ક્રોધિ ઊઠી ત્યાહાંથો, [22]સચ્ચરચો શલ્ય નરેશ. ૨૧

---

૧૩. એક. ૧૪. મુજને અતી રૂડુ મુને ભાવે. ૧૫. "જો કરણ તણા સારથી થાઓ તો પારથ અહીં ના આવે. ૧૬. તમોને દેખીને સહરાજા. ૧૭. "જેમ અરજુનને કૃષ્ણ સારથી તેમ તમો કરણની પાસે." ૧૮. ઉભા. ૧૯. કરૂં રણમાં. ૨૦. "કહે તો વસુધાને વીડારૂં: સમુદ્ર જલ સોસું સાર.

કોઈ બલ નવ લેહે માહારૂ: ધરા આભ કરૂં એકાકાર."

૨૧. ના કરૂં લવલેશ. ૨૨. સલ્ય ચાલ્યો માદ્રદેસ.

દુર્યોધન કહિઃ "અહો શલ્ય! હૂં તત્ર વચને મન્ય રાચૂં.
તુઝથી અધિકો કર્ણ નહીં, એ તૂં બોલ્યો મુક્ષ સાચૂં. ૨૨
આર્તિવન્ત પૂરુષની રાખવા પોતે બરદ કહાવૂં;
શત્રુ સર્વનિ શલ્યરૂપ તિં સાચૂં નામ ધરાવ્યૂં." ૨૩
દુર્યોધન કહિઃ "હૂં મુઝ–અર્થે વાક્ય કહૂં છૂં એહઃ
તુઝ સરખો કો સુભટ નથી, રણ માંહ્ય રાખિ ચેહ." ૨૪
શલ્ય કહિઃ "સારથિપણૂં હવિ મિ કરવૂં નિરધાર.
એ રણમાં કહ્યૂં કર્ણનૂં હૂં નહીં કરૂં (એક) લગાર." ૨૫
દુર્યોધન કહિઃ "(અહો) શલ્ય! તૂં આણે મન્ય વિશ્વાસ;
એક માર્કણ્ડેયનૂં ઉક્ત છિ તે *તુઝનિ કહૂં અતિહાસ. ૨૬
માહરા પિતાનિ કહિ માર્કણ્ડેયઃ સાંભલિ, કૌરવરાય!
કોઈ કાલિ દેવ દાનવશૂં યુદ્ધ અપરિમિત થાય. ૨૭
હાહાકાર તવ થૈ રહ્યો રે ભુવન ત્રણ્ય મોઝારય.
પ્રથમ યુદ્ધ તારકિ કરૂં; તે રણમાં પામ્યો હારય. ૨૮
ત્રણ્ય પુત્ર તેહનિ હવા રેઃ એક નામ કમલાક્ષ,
બીજો પુત્ર [23]તે વિદ્યુન્માલી, ત્રીજો તે તારકાક્ષ. ૨૯
ત્રોહિ મલીને માહાતપ માંડ્યોઃ બ્રહ્મા થયા તુષ્ટમાન;
કહ્યૂંઃ પુત્ર! માગો મન્ય ભાવિ તે આપૂં વરદાન. ૩૦
તારકસુત વલતા વદિ તે બ્રહ્માનિ શિર નામીઃ
પ્રાણી માત્રથી અમ્હો ન મરીઇ, એ વર આપો, સ્વામી! ૩૧
(પછિ) બ્રહ્મા કહિઃ મૃત્યુરૂપ સૃષ્ટિમાં અમર નહીં કો પ્રાણી.
તે માટિ બીજો વર માગો, એ કારણ મન્ય જાણી. ૩૨
[24]કરી વિચાર વિરઞ્ચિ પ્રતિ પછિ એહવૂં બોલ્યા ત્યાંહિઃ
ત્રણ્ય ભુવનમાં [25]રહ્યા થકા અમ્હો વિચરૂં ત્રિભોવન માંહિ; ૩૩

---

*સાંભલ. ૨૩. તેહનો બીજું નામ કહાવે.

૨૪. આરાધન કરી વીરંચી પ્રતે, ૨૫. અમો પરસ્પરઃ પણ બીજું રહી મંન માહિ.

પછિ ઉન્મત્ત હવા તે દાનવ માહાબલીઆ યે હોય.
ત્રણ્ય લોકમાં દેવ રષેશ્વર દુખિ કરવા અવ કોપ ૪૫
તેણિ સમિ [30]જઇ અમર કહિ શ્રી બ્રહ્માનિ શિર નામી:
'ત્રૈલોક્યમાં તારકસુત આગલિ કયમ રહીઇ અહ્મો, સ્વામી?' ૪૬

બ્રહ્માજી વલતા ઇમ બોલ્યાઃ 'અમર' તહ્મો અવિધારોઃ
યે પાપી તમનિ દુષદાયક [31]તે તા દૂષી અહ્મારો. ૪૭
જાઓ શરણ્ય માહાદેવ તણિ; ત્યાહા [32]કિહિજ્યો નિજ વૃત્તાન્ત.
ઇશ વિના [33]કોણિ પાપીનો આણી ન સકિ અન્ત.' ૪૮

બ્રહ્માનિ પછિ મુક્ષ કરી સુર ત્યાંહાં આવ્યા તતખેવ."
મન એકાગ્રપણિ સ્તવ્યા ત્યારિ પ્રસન્ન થયા માહાદેવ. ૪૯
બ્રહ્મા કહિઃ 'તારકસુત આગલિ અમર દુષી અવ થાય.
[34]તહ્મ વિના તેહનો નાશ કરી કો ન સકિ, શંભુરાય!' ૫૦

પછિ ઇશ કિહિઃ 'હું [તેહને] મારીશ હેલાં માત્ર મોઝારય.'
ત્યારિ [35]દિવ્યરૂપ અમરિ રથ નીમો; બિઠા શ્રીત્રિપુરારય. ૫૧

રુદ્ર કહિઃ સારથિ કરો કો મુઝપિ અધિકો (હોય) [યેહ;]
[36]તે તાં બિ એણિ રથ બિઠા દૈત્ય હણાએ તેહ.' ૫૨

પછિ [37]બ્રહ્માનિ સારથિ કરવા રે; વરત્યો જેજેકાર.
[38]દાનવ હણવા ઇશ સંચરયા આણી પ્રેમ અપાર. ૫૩

જઇ યુદ્ધનો [39]સમિ રચ્યો પૂરવા અમરની હામ.
પાશુપતાસ્ત્ર બાણ મેહેલી શિવ કરે માહા સંગ્રામ. ૫૪

---

૩૦. સરવ. ૩૧. તેહનો દપાડીએ અહુઠાર. ૩૨. જઇ કેહેજો મતાંત. ૩૩. એ પાપીનો કોએ ના આણે અંત. ૩૪. "તમ થકી તેહેનો નાસ થાસેઃ બાકી કોણ કરે સંભુરાઅ" ૩૫. દેવ અમર મલી. ૩૬. તારે અમો રથ બેસીને દઇત હણ્યા તેહ." ૩૭. "પછે વિરંચીને કરા સારથી, આણી મન ઉલ્લાસ." ૩૮. "તતખણ બ્રમાજી રથ બેઠાઃ ગોરજાપતની પાસ." ૩૯. આરંભ કરો.

ત્રણ્યે પુર તેણિ સમિ બલીનિ ભસ્મરૂપ થયા ત્યાંહિ.
તારકાસુત ત્રણ્ય પાપી પછિ પડયા રણ માંહિ. ૫૫
પરમ ક્રિપા કીધી માહાદેવિ; વચન પોતાનૂં પાલ્યૂં.
જયજયકાર હવો ત્રિભોવનમાં; અમર તણૂં દુઃખ ટાલ્યૂં." ૫૬
દુર્યોધન કિહિઃ "અહો શલ્ય! તૂં સાંભલ્ય સત્ય ઉપાય.
તે માટે હવિ કર્ણ તણૂં સારથિપણૂં કરય, રાય! ૫૭
રુદ્રરૂપ એ કર્ણ ભણિજિ, [40]તૂં તે વિરંચિ સમાન્ય.
તેણિ ત્યાંહાં [41]કરયૂં ત્યમ ત્યિ કરવૂં કાર્ય નિદાન્ય. ૫૮
[42]તે માટિ વલી સાંભલ્યઃ તૂઝનિ હૂં કહૂં એક અતિહાસ."
દુર્યોધન રાજા ઇમ બોલિ; કિહિ સેવક વિષ્ણુદાસ. ૫૯
૨૬૪

અનેક આયુધ અઙ્ગ્ય ધરીનિ ચાલ્યા રણમા રામજી.
વિવિધ પ્રકારિ દૈત્ય સઙ્ઘાતિ [3]કીધો માહા સઙ્ગ્રામજી. ૬
બાણ તણી ત્યાહા વૃષ્ટિ કરી, ત્યારિ અસુરનિ [4]હવૂં ગ્યાનજી.
પુરમાથી બહુ માર કરચો, જાણ્યૂં. આવ્યા શ્રીભગવાનજી. ૭
ત્યારિ દિવ્યઅસ્ત્ર મૂકી દૈત્યપુત્રે ભેદ્યુ રુક્ષનૂં ગાત્રજી.
ત્યાહા રથકી મૂક્યા પછિ હેલા જાણિનિ મહા પાત્રજી. ૮
[5]રુદ્ર સમીપ રહ્યા ત્યાહા આવી ત્રાહિ વદિ મુક્ષ વાણીજી :
'એ દાનવ માથિ યુદ્ધ કરિ એહવો નથી કો પ્રાણીજી. ૯
દિવ્ય અસ્ત્ર [6]મૂકીનિ માહરૂ કરચૂ જાજરૂ અઙ્ગજી.
તુઝ વિન [7]એહનિ કો મારિ? સાભલ્ય, કહૂં, પતિ–ગઙ્ગજી!' ૧૦
એહવૂં કહી શ્રીરુદ્ર તણી ત્યાહા પૂજા બહુવિધિ કીધીજી.
નિગમ ચ્યારના મંત્ર ભણીનિ તવ આશી [8]મુક્ષ દીધીજી ૧૧
ક્ષણમા [9]રુષ્ટ હવા ગિરિજાપતિ; તવ આપ્યૂં વરદાનજી:
'સકલ [10]દિવ્ય અસ્ત્રવિદ્યાનૂં તુઝનિ થાજો ગ્યાનજી.' ૧૨
અનેક વર બીજા વલી આપી તવ શિર મેહ્લ્યો હાથજી
'હવિ, રુખ્ય' પધારો સ્થાનક્ય;' એહવૂં બોલ્યા(ગાજીરીઝા)નાથજી.૧૩
કરી પ્રણામ વલ્યા રુખિનાયક, આનંદ અઙ્ગ ન માયજી:
'કો એક રૂડો શિષ્ય મલિ તો કરૂ પરમ કિૃપાયજી.' ૧૪
એહવી મનમા ઇછા ધરતા માડચો તપ માહા ઉગ્રજી.
તેણિ તપિ[11] ત્રિભોવનમધ્યે સુરનર હોઆ વિગ્રજી. ૧૫
એમ કરતા બહુ કાલ ગયો રે માહા તપથી વન માહિજી
ચિરજીવ થઇ રુક્ષનાયક પછિ રહ્યા તે ત્યાહિજી. ૧૬
તે રક્ષિ કેરિ શરણ્ય ગયો એ કર્ણ રદિમા જાણીજી,
'અરે સ્વામી' હુ શિષ્યરૂપ છૂં,' એહવી બોલ્યો વાણીજી. ૧૭

---

૩. માડચો તાહાં ૪. થઇ જાણ્યુ.
૫. દ્રોણ (?) ૬. મુનીએ ચાર ૭. એને નવ મારે ૮. શુદ્ધિને.
૯. પ્રસન થઆ ૧૦. અસ્ત્ર દીવાસ્ત્રતણું. ૧૧. સમે.

દેવપુત્ર શરપો ત્યાંહાં જાણી દક્ષાં હૈડામાંહિજી.
[૧૨]દિવ્ય અસ્ત્ર તણી યે વિદ્યા સર્વ સમર્પી ત્યાંહિજી. ૧૮

એહવા ગુરુ હરિરૂપ થકી યે વિદ્યા પામ્યો સર્વજી,
એ કર્ણ આગલિ સાહ્મો રહી [૧૩]કો સુભટ મન્ય કરિ ગર્વજી? ૧૯

સૂતપુત્ર તાં [૧૪]અપયશ એહવો રષે, રાયજી! જાણોજી.
દેવપુત્ર એ કર્ણ [૧૫]ધરિ. તહ્મો રદિ જ્ઞાન શન આણોજી? ૨૦

કુણ્ડલ કવચ સહિત [એ] જનમ્યો દીર્ઘ બાહુ વિશાલજી.
રિપુદલ ઘાત હણેવા ઊભો રહ્યો દીશીઇ [૧૬]કાલજી. ૨૧

લોહકપાટ [૧૭]શરપૂં વક્ષસ્થલ; સૂંઢિ સમા કર શોભિજી.
તે કર્ણ આગલિ જુઓ, રાયજી! કોણ સુભટ વલિ થોભિજી? ૨૨

[૧૮]સૂર્યસમાન્ય કાંત્ય જલહલિ; સૂતપુત્ર ક્યમ હોયજી?
સિંહપુત્ર ક્યમ મૃગલી પ્રસવિ; રદિ વિચારી જોયજી. ૨૩

તે માટિ તહ્મો થાઓ સારથિ. [૧૯]વેગ વાર મ લાયજી.
તમ પાખિ કુન્તાસુતનિ જીતિ નહીં કો રાયજી." ૨૪

એહવૂં સુણિ દુર્યોધન પ્રતિ હશી આલીઘન દીધૂંજી:
[૨૦]"જા; મિ સૂતપણૂં આચરવૂં," સત્ય વચન કરય દીધૂંજી. ૨૫

"હૂં હિત અથવા કોહ્નિ અહિત કરૂં રહી રણ માંહિજી,
પણ રક્ષે કર્ણ મુઝ ઊપરિ, રાજા ક્રોધ ધરિ મન માંહિજી! ૨૬

---

૧૨. "એહુ કર જોઈને કરણ ઊભો રહ્યો છે તાંહેજી." ૧૩. ને કરે. ૧૪. આપજ. ૧૫. કાદાવે. ૧૬. જાણે કાલજી. ૧૭. વજ. ૧૮. આ પહેલાં ૨ કડી વધુ:—
"કરણ સરખો પ્રાક્રમીઃ વલી બાંણાવલી સુર કાઢાવેજી.
તેજવંત અતિ ઘણું રૂડોઃ એ સમોવડ કો નર આવેજી."
૧૯. જસ તમોને થાએજી. ૨૦. "કરણ હરખ પાંમો તે મંનમાંઃ હારજ હાવે સીધુજી." ૨૧. "સહુ કહે સમોવડ આદારેઃ કૌરવ પાંડવ રણ માંડેજી. રવે કરસ્ડ્ડ મુજ ઘાર રાજા............."

ત્યારિ કર્ણ કહિ "[૨૨]શિવ-રથ્ય યમ બ્રહ્મા, પાર્થ કહિ પગ્રહજી,
સુરપતિનિ યમ સમીપ માતલિ, તહ્મો અહ્મારી ત્યમ્યજી." ૨૭
ત્યારિ હક્ષો શલ્ય વદિ મુક્ષ વાણી "નિર્ભિ થા હવિ, કર્ણજી!
રણમા અશ્વ સમલ સાચવૂં યાહા લગિ પામૂં મર્ણજી." ૨૮
ત્યારિ દુર્યોધન કિહિઃ "યોગ્ય સારથિ, કર્ણ! તહ્મારી આજજી.
એ વિરિઞ્ચિ-માતલિપિ અધિકો, હવિં સરચૂ મુઝ કાજજી." ૨૯
ત્યારિ કર્ણ કહિઃ "તૂ અહો સારથિ! કલ્પ્ય હવિ રથ માહ્‍રોજી,
જૈ સઙ્ગ્રામ કરીજિ રણમા, યેણિ રહિ યશ તાહ્‍રોજી." ૩૦
ત્યારિ લોહમિ રથ કલ્પ્યો એક નૌતમ ગન્ધર્વનગરાકારજી
જૈત્રરથ છિ નામજ તેહનૂં, કો નહિ લહિ તેહનો પારજી ૩૧
અનેક પિરિના આયુધ [૨૩]વેગિ મૂકયા તેહ મધ્યજી.
સ્વામી આગલિ મૂકયા આણી યે કો ન લહિ વિધ્યજી ૩૨
તે દેષીને સૂર્ય તણો સુત પામ્યો હર્ષ અપારજી.
બ્રહ્મા મન્ત્રિ અભિષેક કરાવ્યો તતક્ષણ તેણી વારજી ૩૩
ત્યારિ પ્રદક્ષણા કીધિ રથ પાષનિ સમરી આદિત્ય દેવજી,
શલ્ય તણી ત્યાહા આગ્યા માગી બિઠો રથ તતક્ષેવજી ૩૪
ત્યારપચ્છી આરૂઢ થયો રે મદ્ર દેશનો રાયજી
'હવિ હણૂ કુન્તાના કૂઅર;' આનન્દ અંગિ ન માયજી ૩૫
ધન મધ્યે યમ અર્ક શોભીએ, રથ [૨૪]શોભિ ત્યમ કર્ણજી.
તે દેષીનિ [૨૫]કાયર સુભટ તેહવા પામતા મર્ણજી. ૩૬
પણ દુર્યોધન કહિ "ભીષ્મ દ્રોણથી ના સરચૂ કાર્ય માહ્‍રૂંજી
[૨૬]આજ હણી અર્જુનનિ હવડા [૨૭]યશ વિસ્તારૂં તાહ્‍રૂજી. ૩૭
યમ વજ્ર ધરી સુર[રા]જ ભડિ, ત્યમ તાહ્‍રી મુઝનિ આસજી.
યમ ત્યમ કરી, [૨૮]રાધે! અર્જુનનિ હેલા કરયે નાશજી. ૩૮

---

૨૨. સીવને બ્રામા જમ. પારથને ૨૩. મેહેનાં, વેગે રથની ૨૪. પર બેઠો તમ ૨૫. ક્ષરપા સહુ સુભટ, લજ રાપે અસરણ–સગણજી. ૨૬. હેરા ૨૭. તમારો જસ વાધે આજજી ૨૮. હણુજે

અથવા ધર્મ તણા સુતનિ તૂં કરયે નાશ આહા વારજી.
અથવા ભીમ-નિકુલ-સિહિદેવનિ બહુ વિધિ કરયે મારજી.　　૩૯

માર્ગિ જતાં (તુહિ) શકન હુયા રે અતિ રૂડાં અવશ્યમેવજી.
[૨૯]દ્રિષ્ટ માત્રથી સર્વ સૈન્યનિ ભસ્મ કરો તતખેવજી."　　૪૦

ત્યારિ વાજિત્રના નીઘોષ ગડગડિ; જય બન્દીજન બોલિજી:
'આજ ત્રૈલોક્ય [૩૦]વિધિ બલીયો, જો, કર્ણ સમો નવ તોલિજી.　૪૧

ત્યારિ યોદ્ધ [૩૧]સહુ ત્યાંહાં સામ્ભ્રદ હોઆ; મનમાં મોટી આશજી.
[૩૨]રાય કહિ પછિ આગ્યા માગી. કિહિ શેવક વિષ્ણુદાસજી.　૪૨
　　　　　　　　　　　　　　　　　　　　　　　　૩૦૬

કડવૂં ૮ મૂં—રાગ રામગ્રી

સઞ્જિ બોલ્યાઃ સાંભલ્ય, રાયજી!
કર્ણ તણો [૧]હવિ કહૂં ઉપાયજી.　　૧

દ્વિતીય દિવસનૂં [૨] યુદ્ધ વિશેપજી.
[૩]તે વિસ્તારી કહૂં નીશેષજી.　　૨

ઢાલ-[૪]નીશેષ વિસ્તારી કહૂં; તૂં રાય! સાંભલ્ય ધિરિ.
કપમ યુદ્ધ કીધૂં પારથ સાથિ, કહૂં માંડી પિરિ.　　૩

---

૨૯. દ્રષ્ટિ દેખતાં. ૩૦.—માં જોતાં. ૩૧. સરવે તતપર થઆ. ૩૨. "માહાબલીઆ ચડા રણમાહિઃ સેનનો કરવા નાસજી.

વલણ

કરવા સેનાનો નાસરે કરણ સુભટ રણમાં ચઢો.
તે દેખી પાંડવ દલ ખસીઉંઃ સનમુખ અરજુન ગડગડો."

કડવૂં ૮ મૂંઃ-૧. કહુ મહીમાયેજી. ૨. કહુ વીરતારજી. ૩. દાવે જુધ થાશે અપરંપારજી.

૪. "અપાર જુધ. વીસ્તારી કહું. રાએ થાસે અતીસે દેહેર."

ત્યાંહાં કર્ણ કહિઃ "રે સારથિ! રથ હાંકય માહ્‌રો સોય.
હવિ શીઘ્ર થૈઇ, જૈઇ ત્યાંહાં, યાંહાં પાણ્ડુસુત હોય; ૪
પ્રથમ યાંહાં પારથ રહ્યો રે અથવા યુધિષ્ટર રાય,
વૃકોદર શૂં નિકુલ સિહિદેવ રખે નાહ્‌શી જાય. ૫
માહ્‌રાં કંકપત્ર વિશાલ સાયક કયમ સિહિશિ આજ?
અવરશ્યશૂં આંહાં યુદ્ધ કરવાનૂં નહીં માહરિ કાજ. ૬
આજ પાણ્ડુના સુત રણ્ય હણી પછિ કરૂં બીજૂં કામ.
'દુર્યોધનનિ જય પમાડું,' એહવી મનમાં હામ." ૭
ત્યારિ શલ્ય મનમાં ક્રોધ આણિ બોલીઓ મુક્ષ માંહિઃ
"પાણ્ડવની અવગણના કરિ, ત્રાર્ણ ન ઘટિ આંહિ. ૮
યે સત્યવાદી ધર્મ [તત્પર] મ્હારથી કિહિનાય;
દિવ્યાસ્ત્રમાં સર્વે કુશલ તે રણ ક્યમ [6]હણાય? ૯
યાંહાં લગી નથી સાંભલ્યો. ગાન્ડીવનો નિર્ઘોષ,
ત્યાંહાં લગી મિથ્યા શૂં લવિ? [7]મન્ય રોપ માણે રોક. ૧૦
યાંહાં લગી ભીમિ નવિ હણ્યાં ગજદન્ત વ્યોહ્‌ણા જાય,
ત્યાંહાં લગી મિથ્યા શૂં લવિ? તિ યુદ્ધ કેહિ પિરિ થાય? ૧૧
યાંહાં લગી ધર્મ તણિ શરે છાહ્યો નહીં આકાશ,
ત્યાંહાં લગિ મિથ્યા શૂં લવિ? પણ નેટ્ય પામીશ નાશ ૧૨
યાંહાં લગી માદ્રી-સુત તણૂં લાઘવ ન દીઠૂં સર્વ,
ત્યાંહાં લગી [8]બલ સહૂ તાહરૂં; તૂં રોક આણિ ગર્વ." ૧૩
એહવાં શલ્યનાં વાયક [9]મન્ય ધરીનિ પ્રજ્વલ્યો મન માહિ;
[10]યમ બધિર હોઇ ત્યમ થૈ રહ્યો; પછિ ન બોલ્યો વલી ત્યાંહિ ૧૪

---

૫. બાંહ્યુ, એ કેમ રેહેસે આજ. ૬. જીતાએ. ૭. મુખ કેહે તે સરવે ક્રોધ. ૮. જીધા હુ સવે: મંનમાં આણિ ગરવ. ૯. સાંભલી ૧૦. તવ મુન્ય થઈને બેઠો કરણ.

ત્યારિ માહારથી દેષી કર્ણનિ કૌરવ કરિ માહા સોર.
આનન્દ પામ્યા યોદ્ધ સર્વે; શબ્દ કીધો ઘોર. ૧૫

ત્યાંહાં ભેરી દુન્દુભિ–નાદ ની નિર્ઘોષ વર્ત્યા જાણ્ય.
એમ પુત્ર તાહ્રા રણ્ય રહ્યા; ધૃતરાષ્ટ્ર! સાંભલ્ય વાણ્ય. ૧૬
યારિ કર્ણ આવ્યો રણ વિષિ, ત્યારિ થયો માહા ઉત્પાત.
[11]આરિષ્ટ ત્યાંહાં શાં શાં હવાં, તૂં, રાય! સાભલ્ય વાત. ૧૭
ચલી પૃથવી શેષ-શિરથી, રથચક્ર કેરિ ધાય.

[માહારણ] ભયાનક [થઇ રહૂં]. સર્વે વાય [12]સામા વાય. ૧૮
[13]સૂર્ય–વર્જિત નભ હવો, માહા તિમિર પ્રગટ્યાં એવ.
અતિ રુધિરમિ ત્યાંહાં વૃષ્ટિ હોઇ આકાશથી અવશમેવ. ૧૯
નક્ષત્રમણ્ડલ પડિ ત્રૂટી; મૃગ પશુ [14]ડાબા જાય.
[15]બહુ અગ્નિ ઊઠિ ગગનમાં; તેણિ ધ્વજા બલતી જાય. ૨૦

સહૂ વાહન કેરી ચક્ષુમાંથી ઝરિ અશ્રુ–પાત.
[16]એહવા બહુ ઉત્પાત વરતિ; રાય! સાંભલિ વાત. ૨૧
વલી કર્ણનો રથ ચાલતાં રથ પડ્યા ભોમિ મુઝાર.
ખર વાયસ કેરા સ્વર સુણિ નિ વિચારિ વલી ત્યારિ. ૨૨
એહવાં અપશુકન મન્ય [17]નવિ ધરયાં; દેવિ પરેરચો ત્યાંહિં:
'આજ પાણ્ડુના સુત નાશ થાશિ [18]સરિ સહી રણમાંહિ.' ૨૩
ત્યારિ સૂતપુત્ર સમીપ સહૂકો વદિ જયજય વાણ્ય:
'આજ પાણ્ડુસુતનિ કર્ણ [19]સહી જીતશિ રણમાં, જાણ્ય.' ૨૪

ત્યારિ કર્ણ કહિ: "હૂં હણૂં અર્જુન આજ સહી નિદાન."
ત્યારિ શલ્ય કિહિ: "[20]તિ નવિ મરિ. તૂં કાં કરિ અભિમાન? ૨૫

---

૧૧. તાંહાં હાહાકાર સબલો થએ ૧૨. સામટા. ૧૩. અમાંડ. તે સેયસીત થઇ: માહા તીન તાપ પ્રગટો પેવ. ૧૪. વસ્રી બહુ જાત ૧૫. આ લીટી નથી. ૧૬. આ પહેલાં:-"સબદ કો સુણે નહીઃ થાએ ઉલકાપાત."
૧૭. માં. ૧૮. એકેવુ વીચારે. ૧૯. હણુરો, સહી. ૨૦. એ નાં

રાખનાર તેહનિ કૃષ્ણ બલીઓ ભક્તજન-વિશ્રામ.
જેહની ગમાં ગોવ્યન્દજી રહ્યા તેહનૂં સકિ લેઇ કો નામ? ૨૬
જો ઈંદ્ર યમ નિ વરુણ [૨૧]બ્રહ્મા કરિ એહની સાર,
તોહિ પણ્ય હૂં પાર્થનિ મારૂં સહી નિરધાર. ૨૭
[૨૨]બલ સર્વ માહરૂં નિર્મઝ્છી કાં કરિ મિથ્યા વાત?
આજ રણ વિષિ પાણ્ડુના સુતનિ [૨૩]નેટિ કરવા પાત. ૨૮
રથ હાંક્ય વિહિલો શીઘ યૈ;" એમ વદિ વાણી-ગર્વ;
"આજ રણ વિષિ ઊતાવલો જઇ હણૂં પાણ્ડવ સર્વ. ૨૯
યમ પાપ ગઙ્ગાજ્લ હરિ, માહા [૨૪]તિમિર ટાલિ અર્ક,
યમ નામ નારાયણ તણિ ખલુ નાશ પામિ તર્ક, ૩૦
યમ સિદ્ધ ઔષધ વ્યાધિનિ, જલ અગ્નિને તતયેવ,
ત્યમ પાણ્ડુના તન [રણ]વિષિ હૂં સહી હણું અવશમેવ." ૩૧
તવ વાયુવેગિ રથ ચલાવ્યો શલ્ય સુતિ ત્યાંહિ;
દૂર થકી દ્રિષ્ટિ પડી સેના પાણ્ડવી રણ માંહિ. ૩૨
ત્યારિ હરીષ અતિ પામ્યો સહી રાધ્ય તણો સુત યેહઃ
'હવિ પાર્થ મુઝનિ કયમ મલશિ?' વિચારી મન્ય તેહ. ૩૩

ઊથલો

વિચારી મન્ય [૨૫]તેહ રિ; જય પામવાની આસ.
પછિ ત્યાર પૂઠિ થઇ હવૂં, કરજોડી કિહિ વિષ્ણુદાસ. ૩૪
૩૪૦

કડવું ૩ જું—રાગ ધન્યાશ્રી

સઞ્જિ કિહિઃ સુણ્ય, પ્રથવીપતિ! આવ્યો કર્ણ ત્યાંહાં શુભમતિ;
દીઠી પાણ્ડવ સેના [૧]ત્યાંહિ, તવ આનન્દ [૨]હવો મન માંહિ. ૧

---

૨૧. આવે, વલી બ્રંમા. ૨૨. "બલ માહારૂં. ૨૩. નથી જાણતો: સબ કાં..." ૨૩. હણ્યુ હુ સાક્ષાત. ૨૪. તીવ્ર મોહોટા. ૨૫. કરણ એહવુ.
કડવું ૩ જું:—૧. સોહોર. ૨. પાંમો મનમાં જોર.

યે યે મલિં જન માર્ગિં જતાં, તે પ્રતિ બોલિ આવતાંઃ
"[3]કો દેખાડે(મુહિ)અર્જુન વીર, [4]ધનુર્વિદ્યા યે જાણિ ધીર. ૨

પાર્થ તણૂં સ્થાનક [યે] હોય, તે મુઝનિ દેખાડો કોય.
યે ગુડાકેશનૂં કિહિ અભિધ્યાન, તેહનિ આપૂં ઉચિત દાન." ૩
કો કહિઃ 'ધનઞ્જિ [ઊભુ] અહીં,' તે માગિ તે આપૂં સહી.
વલી શકટ એક સુવર્ણિં ભરી આપૂં મન્ય અનુકમ્પા કરી. ૪

વલી શતધેનુ દાસી શત યેહ, શત હયવરથૂં આપૂં તેહ.
સુન્દર કનક તણા રથ બહુ, તેહનિ આણી આપૂં સહૂ. ૫
હયવર માહા તેજી તોખાર આપૂં, કો તેહનો ન લહે પાર.
માહા મદનિ ઝરતા માતઙ્ગ, સુવર્ણા [4]કવચ પિહિરચાં (યેહનિ) અઙ્ગ; ૬
તે સઘલા આપૂં તેહનિ, અર્જુનની સિદ્ધિ કિહિ યે મુનિ.
શત નારી-રૂપિ સુન્દરી કણ્ઠિ [5]રત્નમિ હારજ ધરિ, ૭

[6]યે દીઠિ સિદ્ધિ પામિ કાજ, તેહ અણાવી આપૂં રાજ.
વલી અશ્વ [7]પાંચસિહિ ઉજ્જવલ વર્ણ, [આણી આપૂં;" કિહિ કર્ણ.] ૮
"ગ્રામ ચૌદ માહા પ્રૌઢા યેહ, [8]મહા સમર્દ્ધિં ભરીઆં તેહ.
[9]તે આણી આપૂં તેહનિ, યે અર્જુન દેખાડુ મુહિ. ૯

વલી નિષ્ક સુવર્ણ અનન્ત આણીનિ આપૂં ગુણવન્ત.
યે કો પાર્થ દેખાડિ આજ, તેહનાં સારૂં સઘલાં કાજ." ૧૦

એહૂવાં વચન રણ્ય કિહિતો જાય; શલ્ય તણિ મન ક્રોધ ન માય.
એહવી કર્ણ તણી વાણી સાંભલી, દુર્યોધન-મન્ય [10]ઉપની રલીઃ ૧૧
"એથી સરશિ [11]માહૂરાં કાજ. [12]એ પાણ્ડવનિ મારશિ આજ."
એહવૂં સુણી કર્ણ તતખેવ શંખ-નાદ પૂરયો અવશમેવ. ૧૨

---

૩. જે કહાવે ધનુરવિદ્યાનુ ધીર. ૪. મુક વીરાજે અંગ. ૫. રતન આભુષણ ભરી. ૬. અરજુન દેખાડે સીધાં કાજ. ૭. પાએ સોવરણ. ૮. હેત કરીને આપુ નેહ. ૯. જે માગે. ૧૦. પોહોતી. ૧૧. સઘલાં. ૧૨. એમ કહે દુરજોધન રાજ.

વલી સિંહનાદ કીધ્યો તતકાલ; સુરનરશું [13]કાપ્યા દિગપાલ.
ત્યારિ રણ્ય વાજિત્ર વજારયાં સર્વ. વીર રહ્યા મન્ય આણિ ગર્વ. ૧૩
[14]એહવા વાક્ય કર્ણના [15]સુણી, રથ રાખી [16]બોલ્યો આફણીઃ
"શા માટિ અભિમાનિં [17]સહી મિથ્યા ધન પાંકિ રણ્ય રહી? ૧૪
પાત્ર વિના કો આપિ દાન? જોનિ મન્ય વિચારી જ્ઞાન.
[18]ક્યાંહાં વડવૂં તિ બલિઆ, રાય? અર્જુન, કહૂં, તિ નહીં જીતાય. ૧૫
[19]કણ્ઠિ શિલા કો બાંધી અન્ધ સમુદ્ર તરવા ઇછિ મન્દ ૧૬
[20]તાહૂરિ શું કૌરવનિ ઘિર? પાણ્ડવ સાથિ શાહ્નૂં વિર?"
ત્યારિ કર્ણ કહીઃ "મલ માહૂરિ સહી; કરૂં પ્રાણ પાણ્ડવશૂં રહી. ૧૭
જો વજ્ર ધરી આવિ સુરધીશ, અથવા સાહિ કરી [21]એહનિ ઈશ,
તોહિ રણમા નવિ ઓસરૂં; હવડાં [22]સર્વ કચઘણ કરૂં. ૧૮
પાસૂં અલૂ ન મૂંકિ યેહ, માનુભાવનો પન્થા તેહ
મિત્ર થકો વલી ગે [23]રિપુ થાય, તે કુમ્ભીપાક માહા નર્ક પચાય ૧૯
જોનિ, પક્ષ તિ માહરો ગ્રહ્યો, પાણ્ડવનિ પરશંસે રહ્યો.
બલ મારૂં કાં ઓછૂં કરિ? કિહિ છિઃ 'પાણ્ડવ તિ [24]ક્યમ મરિ?'" ૨૦
ત્યારિ શલ્ય કહિઃ "વાયક સુણ્ય સત્ય. પાણ્ડવની [25] નવ જાણિ ગત્ય.
ઢાંક્યો અગ્નિ યમ ભરિમ કહી, ત્યમ કુન્તા સુત પાચે સહી. ૨૧
દેવરૂપ તણા પાંચે રહ્યા, તે માનુષ તિ કેહી પેરિ લહ્યા?
તેહ પાર્થ તણો મહિમાય અવની માહિ કહ્યો નવિ જાય." ૨૨

૧૩.—રોપ ઉકાલ્યા. ૧૪. એહવા અનૂત(?)વાક્ય ૧૫ સાંભલી. ૧૬. સલ બોલ્યો વલી. ૧૭. ધરે, એહેવી વાંણી સત્ર આચરે. ૧૮. કાં અધવપુત્ર ને કાં વલી રાએ ૧૯. જનમ તણો જે કાહાવે અંધ, તે ૧૦. ઇ કૌરવ ઉપર રાખે મેહેર, દ્રને. ૨૧. જગદીસ ૨૨ સરવને ચુરણ કરૂં. ૨૩. રૂઠાએ, તેહને સીર સો દોસજ થાએ. ૨૪. નહીં. ૨૫.—તણી દ્રને સી ગત.

હવિ શલ્ય બહુ ઉપમાનિ શરિ કર્ણ પ્રતિ વાણી ઊચરીઃ
"પાણ્ડવનિ શિર શ્રીઅવિનાશ;" એહૂ કર જોડી કિહિ વિષ્ણુદાસ. ૨૪
૩૬૪

કડવૂં ૧૦ મૂં—રાગ કેદારો

શ્રીશલ્ય કિહિઃ "સાંભલ્ય [તૂં] વાતઃ સૂત કહીઇ તાહ્‍રો તાત.
[1]વિક્ષાત—યશ પાણ્ડવ માહાપ્રાક્રમી રે. ૧
તે માહાબલીઆ કુન્તાજાત, પાણ્ડુરાય [તે] યેહનો તાત,
કહૂં વાત, તે આગલિ તૂં શૂં લહિ રે? ૨
ઢાલ–તે આગલિ તૂં શૂં [2]પોસાઇ? ક્યાહાં અર્જુન બલધારી?
તેહના યશ પ્રાક્રમ તણી તૂહિ કહૂં કથા વિસ્તારી. ૩
યમ રણમાંહિ સિંહ રહ્યો માહા પ્રૌઢ-શિરોમણિ શાન્ત,
તે શૂં સ્વાહાં કરિ શ્રગલો પોતે [3]પામવા અન્ત. ૪
મદોનમત્ત [4]સહી વનમાં યેણિ મારગ કીધો રુન્ધ,
પણ શશ તણો સુત સાહ્‍મો આવી કરવા ઈછિ યુદ્ધ. ૫
યમ કૃષ્ણ સર્પ મણિધર માહા મોટા બલ્સમાં પિઠો જાણી,
કાઇ વડિ કો બાલક તેહનિ ત્યાંહાથો કાઢિ તાણી. ૬
યેહનૂં શૂં બલ જાણિ મૂરષ જલ મસ્યો મણ્ડૂક?
તે યમ તે શૂં કરિ બૂંબારવ મૂકી મુક્ષથી હૂંક. ૭
ધણિ મૃગલી શશક પરેરયો, સિંહની શૂં ગત્ય જાણિ?
આજ મૃગેન્દ્રપણૂં પામ્યો [5]અન્તિ એહવૂં મન્ય આણિ. ૮
તમ તૂં કર્ણ! કૌરવે પરવરચો પાર્થપણૂં મન્ય ભાવિ.
બીજા સહૂ પ્રમાણ કરિ પણ મુઝ મન્ય વાત ન આવિ. ૯

કડવૂં ૧૦ મૂં–૧. વીપણતેજ પાંડવ માહાજતીતિ આગલ વમો કા. હાવો હીણમતી." ૨. પાહોચી સકે. ૩. મરવા. ૪. હસ્તી વન વસે, જેણે કીધો રોધ ૫. પણ અંત આવ્યો નહિં જાણે.

યમ આકાશિ મેઘ ગડગડિ [૬]વાયુ–સારથિ પાસિ,
ત્યમ અર્જુનનિ કૃષ્ણ સારથિ [૭]પ્રષ્ટિ થકી તૂં નાહ્સિ. ૧૦
વલી વિભાવસુ પ્રગટ્યો વનિ જાણિ વાયુ–સારથિ થાય,
ત્યમ અર્જુનનિ કૃષ્ણ સારથિ; પાસિ તિ ન જવાય. ૧૧

યાંહાં લગી [૮]સાહ્મો નથી સાંભલ્યો ગાણ્ડીવનો નિર્ઘોષ,
ત્યાંહાં લગી ગર્વ કરી તૂં રણમાં; વલતૂં [૯]સર્વે ફોક. ૧૨
યાંહાં લગી તેહના [૧૦]સ્યન્દનનો રે નથી સાંભલ્યો શબ્દ,
ત્યાંહાં લગી મિથ્યા [૧૧]વાદ કરિ છિ. કાં થયો અસુદ્ધ? ૧૩

યમ મૂષક વૃષભુક પ્રતિરે, શૃગાલ સિંહનિ જાણિ,
વલી યમ શશક કુઞ્જરનિ દેખી ગર્વિ બોલિ વાણિ, ૧૪
[૧૨]યમ પદ્યોત ભડિ રવિ આગલિ, યથા પાપ નિ પૂન્ય,
ત્યમ અર્જુન આગલિ તૂં, રાધે! રહિ કરી, કહૂં, સુન્ય." ૧૫

કર્ણ કિહિઃ "તૂં[૧૩] ગુણઅવગુણમાં શું જાણિ, મતિ–હીન?
માહ્રૂં [૧૪]બલ નીંદી, અર્જુન તૂં શું વિષાણિ દીન? ૧૬

હૂં અર્જુનનૂં સહૂ બલ જાણૂં, જેહનિ વાસુદેવની આસ;
તે ન હોત તો હેલાં માત્રમાં પાંચે પામત નાશ. ૧૭

(પણ)માહ્રા બલની શું ગત્ય જાણિ, અસ્ત્ર તણા વલી મર્મ?
આજ સઙ્ગ્રામ વિષિ રહી રણમાં ભાંજૂં તાહ્રો ભર્મ. ૧૮

ભુવન ત્રણ્યમાં માહ્રાં સાયક ખમી સકિ નવિ કોય.
એકે બાણે વન્ધ્યાચલને ચૂર્ણ કરૂં; તૂં જોય. ૧૯

અથ[વા] કહિ તો મેરુ સમૂતો કાઢી નાખૂં આજ,
તો અર્જુનનો શો આશરો? તાહ્રૂં શું છિ કાજ? ૨૦

---

૬. તેહનો સારથી વાયુ કેહેવાએ. ૭. તે પાસે નવ જવાએ. ૮. રણમાં. ૯. થાસે. ૧૦. નાદનો. ૧૧. લવે છે. ૧૨. જેમ પર ચરે સાલના ખેત્રમાં, તે. ૧૩. તુ ના જાંબુ ગુણ. ૧૪.–રાબલપ્રાક્રમને નંદે.

એહવાં અસ્ત્ર; કૃષ્ણ–અર્જુન [૧૫]સાથિ બાણ સિહિ નહીં કો માહૂરાં,
(પણ)આજ રહ્યો રણ માંહિ પ્રજાવલૂં વચન સુણીનિ તાહૂરાં. ૨૧
(પણ) સાંભલ્ય તાહૂરા દેશ તણી રે [૧૬]ક્ષાત્ય; કહૂં હૂં તુઝનિ.
[૧૭]આજ સમરાઙ્ગણિ રહી ધર્મવાક્ય વળી સમ્ભલાવિ છિ મુઝનિ. ૨૨
[૧૮]અનાર્ય દેશ, મદ્રાધિપતિ! તાહૂરો; બ્રહ્મદ્વેષી લોક.
ધર્મ તણો કો માર્ગ ન જાણિ, તો શું બોલિ ફોક? ૨૩
માંસ મદ્ય સહૂ આહાર કરિ, યાંહાં લજ્જાનો નહીં લેશ,
નિજ પર [૧૯]નરમાં ભેદ [ન] આણિ, [૨૦]એકડો અનાર્ય દેશ. ૨૪
પિતા પુત્રી, ભગ્નતી [નિ] ભ્રાતા કરિ એકઠાં પાન.
મદવશથી વલી અશુભ [૨૧]આચરિ; પણ આણિ મન્ય જ્ઞાન. ૨૫
નિજ પુરુષ જોતાં અન્ય પુરુષશું વિલસિ નારી ત્યાંહિ.
સ્વામી તણી ત્યાંહાં [૨૨]અર્ગલા [ન] આણે કો મન માંહિ. ૨૬
દયા, દાન નિ ધર્મ તણી કો વાત ન જાણિ લોક,
તો ધર્મ તણા ઉપદેશ [૨૩]કહી મુઝ પ્રતિબોધિ છિ ફોક. ૨૭
જેહવો દેશ, તેહવો વલી રાજા; પ્રજા તેહની તેહવી.
તે શું ધર્મ તણી ગત્ય જાણિ? વાણી બોલે એહવી! ૨૮
જિ પ્રથમ પક્ષ કીધો કૌરવનો ક્ષત્રધર્મ વિસ્તારી;
(આજ) રણ–આંગણમાં પ્રાણ સમર્પીશ દુર્યોધન–હિતકારી. ૨૯
પણ માહાપાપી મિત્રદ્રોહી [૨૪]તુઝ શરખો નહીં હોય:
સ્વપક્ષનૂં બલ–નાશ કરી પરપક્ષ [૨૫]વિકારિ કોય. ૩૦

ઊથલો

પરપક્ષ વિકારિ[૨૫] કોય પાપી મુઝનિ મોટી આસ."
ત્યાર પછી શી કથા હવી, કર જોડી કહિ વિષ્ણુદાસ. ૩૧

૩૯૫

---

૧૫. પાખે, કો નવ સકે સહી માહારાં. ૧૬. કતવ. ૧૭. ધરમ રહીત વદે ઘ્રુ વાએક, તે દૂખ લાગે મુજને. ૧૮. અધર્મ. ૧૯. નારમાં. ૨૦. એહેવો તાહારો દેસ. ૨૧. આચરેઃ નવ આંણે મંન ગ્નાન. ૨૨. મરજાદા. ૨૩. મુજનેઃ ઘ્રુ સુ કેહે છે ફોક. ૨૪. કાહારે, ઘ્રુજ. ૨૫. વીખાંણે.

કડવૂં ૧૧ મૂં—રાગ આંદોલ

સ્વામી ! ઇ મહાધિપ ઊચરિ વાણી એ,
આણી અભ્યન્તર દુઃખ ઘણૂં રેઃ ૧
"સ્વામી ! એ સાંભલિ વેકર્તન[૧] વાત રે,
[૨]પાત હશે રે સહી તાહરો રેઃ ૨
ઢાલ–[૨]પાત હસે રે તાહરો, તૂં દેવ મુઝથૂં માણિ.
સકલ ગુણ[૩] માહરિ વિધિઃ તૂં, રાય ! સાચૂં જાણિ. ૩
હૂં બલાબલ માહારથી કેરૂં સર્વ જાણું આજ.
વલી હિતાહિત સઘલૂં લહૂં, [૪][લહૂં] કાજ–અકાજ. ૪
[૫]શ્રમ ખેદ રથ હય માહારથીનૂં બલ હૂં આણી જ્ઞાન,
સકલ આયુધ માત્રનાં પણ કહૂં માંડી માન. ૫
વલી મૃગ પશુ ખેચર તણા બહુ શબ્દ જાણૂં સોય.
શસ્ત્રના મન્ત્ર–પ્રયોગ–ગતિ તે સર્વ [૬]મુઝમાં હોય. ૬
અતિ ભાર નિ લઘુતાપણૂં, શુભ અશુભ[૭]-સૂચક સર્વ.
નર તણા મનનૂં સર્વ કારણ ધરિ યે કો ગર્વ; ૭
તે માટિ તુઝનિ કહૂં છૂં મન્ય મૂકી લાજઃ
વિજય તુઝનિ સર્વથા નહીં હોઇ રણમાં આજ." ૮
ત્યારિ કર્ણ કહિઃ "જા, દુષ્ટ પાપી ! શ્યૂં લવિ રહી પાશ !
આ ગદા [૮]માટિ સર્વથા તૂંહિ કરૂં હવડાં નાશ." ૯
ત્યારિ ફરી સાહ્મો શલ્ય બિઠો ધરી મનમાં રીસઃ
"તાહરો મારચો નવિ મરૂં, મુહિ રાખિ થી જગદીશ. ૧૧
જો મારે તો મારયે; હૂં રહ્યો તાહરિ પાશ.
[૯]પણ દ્રષ્ટાન્તપૂર્વક, કર્ણ ! તુઝનિ કહૂં એક અતિહાસ. ૧૧

કડવૂં ૧૧ મૂંઃ–૧. વીકત. ૨. નીપાત. ૩. તાહારા. ૪. એ કહુ છુ તાહારે કાજ.

૫. "સરવ દેવ માહારે રથ મુહુરતઃ તે સરવ જાણૂ ગ્નાન."
૬. મુખમાં. ૭. કહીએ. ૮. માહારી તણે પ્રતાપે તુજને પમાડુ નાસ.

એક સમુદ્ર-ઉપકણ્ઠિ સુન્દર દેશ માહા વિખ્યાત.
ત્યાંહાં સુધ્યમીક રાજા વસિ. તું, કર્ણ ! સાંભલ્ય વાત. १२

તેહનૂં નગર સુન્દર અતિ વિરાજિત કનકમિ અતિ આસ.
વલી દુર્ગ પાખલિ [10]શોહતો, તેહનો કો ન જાણિ પાર. १३
[11]પ્રાકમર મેડી માલીઆં [12]પુર છજાં બહુ હોય.
વલી ચોક સુન્દર, [13]ચોવટાં ત્યાંહાં [14]રમ્ય સુન્દર સોય. १४
[14]પુર પાશ જલનિધિ ગડગડિ, પેહનૂં અતિ ભયાનક રૂપ.
[15]સહૂ ધર્મ-મારગ આચરિ; ઇમ પ્રજા પાલિ ભૂપ. १५

તેહના નગરમાં એક વસિ છિ ધનપાલ [16]વેશ ઉદાર.
[17]તેહના ધન તણી સંખ્યા નહીં, કિહિતાં ન આવિ પાર. १६
તેહનિ [18]સદન સૂંદર કામ્યની: [19]વપુ ગૌર કેરે વર્ણિ;
મુખ ચન્દ્ર શરદમાં ઝલહલિ; [20]કુણ્ડલ વિરાજિત કર્ણિ. १७

અઙ્ગ આભર્ણ ઓપતાં રે, [21]રત્નના કણ્ઠિ હાર.
વલીં ચર્ણે નેઉર રણઝણિ; કટી મેખલા-ઝમકાર. १८
'અતિ વસ્ત્ર નાના ભાત્યનાં પિહિરતી અઙ્ગિ, જાણિ.
ગજવાલ્ય-ચાલિ ચમકતી, બોલતી મધુરી વાંણી. १९
વલી પુત્ર-પૌત્રાદિક ઘણા ઘિરિ, સ્વજનનો નહીં પાર.
વલી અશ્વ મહિષી ધેન બહુ ગજ રથ, ભરયા ભણ્ડાર. २०
તે નિત્યદાન [22]એક આપિ, વલી અન્ન નિ જલદાન.
જે કો ઘિરિ આવિ સહી તેહનિ [23]આદરિ સમાન. २१

---

९. "એક દ્વીપ તે પુરવ તણુ છેઃ તુ કરણ સાંભલ, ઇતીહાસ." १०. સુદર સોભે. ११. પરસાલ. १२. ગોખ. १३. ચોગમાં. १४. રંભા. १४. પુર પાછલ સમુદ્ર ગરગડે. १५. તાંહાં સરવ વરણ ધરમ-. १६. માહા તેજ અતી ઉદાર. १७. "જાતજ વસે તેહજ તણીઃ તેહેનો કહુ વીસ્તાર." १८. ચંદ્રવદન. १९ બહુ. २०. ગ્રાસ. २१. કંઠે વીરાજે હાર. २२. આપે પીમને, જલ સહીત અંનદાન २३. તેહને ઘણાં આદરમાન.

ઘૃત [૨૪]સાસ્ય પટરસ કરિ ભોજન કુટુમ્બઘં પરિવાર.
ઉછીષ્ટ રહિ તે બાહરય નાપિ [૨૫]વગે સારોધાર. ૨૨

[૨૬]ભુકતશેષ તે અન્ન કેરો, શીઘ પડીઆં તેહ,
કો એક રમતો કાગ આવી [૨૭]નિત્ય પાઇ તેહ. ૨૩

વૈશ્ય–સુત તેહનિ દેપતાં તે દયા આવિ મન્ન.
ઉછીષ્ટ [૨૮]અન્ન હતું સહી આણી નપાવિ અન્ન. ૨૪

એમ શાક [૨૯]ઓદન દુગ્ધ મધુ માંસ ઘૃતથં સાર;
ઉછિષ્ટ ભોજન સર્વનૂં કરિ એકઠૂં નિર્દ્ધાર. ૨૫

વાયસ તણા હિતકારણિ [૩૦]થાઇ દયા મન માંહિ.
સહૂ મલિ કૌતક-કારણિ; [૩૧]આણિ નિ નાપિ ત્યાંહિ. ૨૬

તે કરિ ભક્ષણ કાક નિત્યિં; કુઅર ઊભો જોય;
પાલવા–અર્થિં ઝાલવાનિં શીઘ્ર તત્પર હોય. ૨૭
[૩૨]પછિ ગ્રહી તેહની શીઘ્ર તાં ઘર વિધિ લાવ્યા બાલ.
હેમપઞ્જરમધ્ય ઘાલી કરિ નિત્ય પ્રતિપાલ. . ૨૮

તેહનિ વસ્ત્ર અઙ્ગિ ધરાવ્યાં શોભતાં સુન્દર સાર,
વલી વિવિધ્ય પિરચનાં અઙ્ગે ભૂષણ ઘડાવ્યાં નીધાર. ૨૯

એક હાર કણ્ઠિ આરોપ્યો; નેપુર ધરાવ્યાં ચર્ણ. .
કાકનિ અવિલોકતાં દીશીઇ સુન્દર વર્ણ. ૩૦

ઘીંકણી સુન્દર શોભતી અઙ્ગિ ધરાવી તત્ર;
રમઝમ સુન્દર વાજતી; તેણિ શોભીઇ અતિ વિચિત્ર. ૩૧

---

૨૪. સાકર. ૨૫. તે સાંભરો નીરધાર. ૨૬. "ભક્ષ કરતાં અંત જે સેસ રેહે, તે બાહાર નાંપે તેહ" ૨૭. રહો તાં વલી તેહ. ૨૮. રેહેજે સરવતુઃ તે તાંહાં નપાવે. ૨૯. પાકને દધી દૂધ: જલપાન તે અતીસાર. ૩૦. દ્યા મનમાં થાએ. ૩૧. મીન બાહાર નપારતા જાએ ૩૨. "પછે સીમે ઝાલો તેહને: જે વઇસ કેરે બાલ."

કેટલિ દિવશિ વૃદ્ધ પામ્યો; પ્રૌઢ દીસિ કાય.
પક્ષી મલ્યા જોવા બહુ, પણ પાસિ કો નવિ જાય. ૩૨

પુર મધ્ય બાંધ્યૂં પાંજરૂં. બહુ લોક જોવા જાય.
નરનારય તેહનિ દેખતાં આનંદ અંગિ ન માય. ૩૩

ઉછીષ્ટ ભોજી કાક તે બહુ ગર્વ આણિ મન્યઃ
'ભૂતલ્ય વિષિ કો મુઝ [૩૩]સમો સહી નથી પક્ષી અન્ય. ૩૪

[૩૪]કો મેલવો પક્ષી બહુ પગ[ગરુડ સાર]સ ભૂર.
મમ ચન્ચ-પક્ષ્ય પ્રહારથી તેહનિ કરૂં [૩૫]મારી ચૂર.'
ઇમ અહનિંશ [૩૬]ગર્વિષ્ટ વાયક બ્વક્ષું બોલિ ત્યાંહિ.
બહુ પ્રૌઢ પક્ષી જાત્યનિ કાંઇ નવી ગણિ મન માંહિ.

એમ દિવસ બહુ ત્યાંહાં વહી ગયા. કો સમિ વૈસ્યકુમાર
સમુદ્રનિ ઉપકણ્ઠ ચાલ્યા ગ્રહી પઞ્જર સાર. ૩૭

ત્યાંહાં રમ્ય વાડી અભિનવી. રમવાનિ લાગા બાલ.
પછિ વૃક્ષ-ડાલિ કાકપઞ્જર બાંધીઉં તતકાલ. ૩૮

એહવિ હંસ બહુ આકાશ માંહાંથી ઊતર્યા તતખેવ,
[૩૭]જલનિધિ તણો તટ રમ્ય દેખી ઊતરયા અવશ્યમેવ. ૩૯

ગરુડ-વગત્ય [છિ] જેહની; [૩૮]ગો-ખીર સરખા દેહ.
રક્ત ચન્ચ વિશાલ સહી; [૩૯]સર્વાંગ શોભિ તેહ. ૪૦

એહવા હંસ [૪૦]દેખી વૈશ્યસુત કોતક વિષિ ચિત ઠામ.
જે ધ્વાઙ્ક્ષ પ્રતિ બોલીઆ મનમાં ધરિ અભિરામ. ૪૧

---

૩૩. સમોવડઃ કો નથી પંખીજન. ૩૪. "કાગડાને લેખામેં ગણું નહી, ગજ ગરુડ સારસ હંસ." ૩૫. મારીને ભંગ. ૩૬. ગરવ વાધોઃ એમ વાએ બોલે ત્યાર. ૩૭. સમુદ્રતટ સમીપ રહી.. ૩૮. સોના સોનાવર્ણ દેહ. ૩૯. સર્વ સાર-રૂપ કરીએ તેહ. ૪૦. દીઠા કાગ સુતે.

ઊથલુ

મનમાં ધરી અભિરામ રે, તેહમાં કાંઈ સન્ધે નહીં.
વિષ્ણુદાસ કિહિ: સર્વ સાંભળો; હવે તેહ કથા બોલીશ સહી. ૪૨
૪૩૭

કડવું ૧૨ મૂં-રાગ દેશાખ

સન્જિ[1] કહિઃ તેણિ સમિ કાંઇ વૈશ્ય તણા[2] કુમાર રે,
સાંર રે વચન કહિ[3] ત્યાંહાં કને રે[4]: ૧
"આ હંસ સહુ[5] ટોલિ મલ્યા બહુ ગર્વ રહિમાં આણિ રે;
જાણિ રિ આમ શરખો[6] બીજો નહીં રે. ૨
ઢાલ-બીજો નહીં પક્ષી અમ શરખો; મિથ્યા કરિ છિ ગર્વ.
પણ તુઝનિ [7]કાંઇ મનમાં નથી ગણતા, ઓ બિહા તે સર્વ ૩
નિધિ-ઉપકણ્ઠિ રહી એમ બોલિ: [8]ટલિ શું એહનિ સાન?
તે માટિ [9]બલિભુક્! તુઝ વિન કો નહીં ઉતારિ માન." ૪
વૈશ્યપુત્રનું વાકય સુણીનિ કાક વદિ મુક્ષ વાણિ;
અભિમાની ત્યારિ અન્ધ થયો; ગત્ય દેવ તણિ નવિ જાણી: ૫
'કવણ હંસ મુઝ આગલિ [10]કહીઇ? આંહાં તેડો અવશમેવ;'
એહવું કિહિતાં હંસ સર્વ કો ત્યાંહાં આવ્યા તતખેવ. ૬
ત્યારિ વાયસ કિહિઃ રે હંસ! તહ્મો મોટા કયમ કિહેવાઓ?
હંસ-નામ ત્યજો કિ અધુના મુઝ સમોવડિ થાઓ. ૭
ભૂતલમાં કો નથી વિહંગમ માહારિ જોડિ ઊડિ.
દેવિ પ્રેરચો[11] કેડ્ય કરિ તો જલનિધમાં તે બુડિ.' ૮

કડવું ૧૨ મું—૧. સહ. ૨. તણો. ૩. કેહતો. ૪. હું મીત્ર મંન વીચાર. ૫. બહુ. ૬. કો નથી બીજો એહવું વાએસ મંન વિચાને. ૭. અમો નથી જાણતા જે એઠા છું સરવ. ૮. ટલીને સુખસાન. ૯. વહી. ૧૦. તેહને. ૧૧. ફેરા મુજ સાથે આવે તો.

'માન સરોવર વાસ અહ્મારો;' હંસ-બાપડયા બોલિ;
'વાયસ-અણ્ડ[12]-મધ્યથી પ્રગટચો કયમ, આવિ અમ તોલિ?' ૯
એહવૂં કહિતા પઞ્જરમાથી પાસિ,[13]પડિઓ પેવ;
અનેક પિરચની ઊડણ ઊડતો[14] તવ બોલ્યો અવરામેવ: ૧૦
'અરે મૃણ્ણાલો![15] તમ્યો સર્વમા [16]અતિ બલિયો પે-કહાવિ,
તે તો શીઘ્ર થૈ દેખાડો પે માહારિ જોડિ આનિ. ૧૧
કોહો તો હૂં આકાશિ ઊડૂં[17], કોહો તો હૂં પાતાલ,
કોહો તો આડો દેશ દેશની રે હૂં ઊડું તતકાલ. ૧૨
કોહો તો સ્વલ્પ[18] ઊડણી ઊડૂં, કોહો તો ગરુડ હરાવૂં,
કોહો તો સવલા હંસ માત્રનિ [19]સાયર-શ્રમ્મ કરાવૂં. ૧૩
કોહો તો [20]સઘલી દિશ વિધિ રે હેવામાં જૈ આવૂં,
કોહો તો સુરપતિ-ભવન્ય [21]તણૂં રે અભિજ્ઞાન લેઇ આવૂં.' ૧૪
એહવૂં કહી બહુ સોહોર કરિ રે; ઊઠી આઘો જાય.
[22]તેહ દેખતા હંસ સર્વનિ દુઃખ સહ્યૂં નવિ જાય. ૧૫
તેહમાંથી એક હંસ ઊઠીનિ[23] હરી વચન મુક્ષ બોલિ:
'માનસરોવર વાસ અમારો. કયમ આવૂં તુઝ તોલિ? ૧૬
તુઝમાં ગત્ય, એહવી નહીં અમમાં, એ તૂં નિશ્ચિ જાણ્ય.'
એમ કરતાં વલી ચાલ્યો[24] જોઇએ, યોજન અર્ધ પ્રમાણ. ૧૭
કોટાકોટી બીજા બહુ પંક્ષી જોવા આવ્યા[25] ત્યાહિ.
કાક તણાં એહવાં [26]વચન સુણીનિ હસ્યા [27]સર્વ મન માહિ. ૧૮
વૈસ્યપુત્ર જૂઇ ત્યાહા ઊભા કાક તણૂં પે કર્મ.
'હમડાં હંસ હરાવ્યો,' કહિ; બાકી ન[28] લહે મર્મ. ૧૯

૧૨. ઇન્દ્ર. ૧૩. પાસે આવ્યો તતખેવ. ૧૪. ઊડે કણ તે અત્ર. ૧૫. મારગ ચાલે. ૧૬. કોઈ બલીઆ કાં. ૧૭. જાઉં. ૧૮. સત્રલી અત્રલી. ૧૯. સાએરમાં સંપડાવું. ૨૦. સઘલા દેશ. ૨૧. તણી રે સુધ લેઇને. ૨૨. એહવું હંસ સઘલા દેખતાં. ૨૩. ઊઠીઓ. ૨૪. ચાલો જઇએ. ૨૫. મલીઆ. ૨૬. વાએક સાંભલી. ૨૭. પઠ. ૨૮. ના લહે.

ઊથલુ

મનમાં ધરી અભિરામ રે, તેહમાં કાંઈ સન્ધે નહીં.
વિષ્ણુદાસ કિહિ: સર્વ સાંભલો; હવે તેહ કથા બોલીશ સહી. ૪૨
૪૭૭

કડવું ૧૨ મૂં-રાગ દેશાખ

સઞ્જિ[૧] કહિ: તેણિ સમિ કાંઇ વૈશ્ય તણા[૨] કુમાર રે,
સાર રે વચન કહિ[૩] ત્યાંહાં કને રે[૪]: ૧
"આ હંસ સહુ[૫] ટોલિ મલ્યા બહુ ગર્વ રદિમાં આણિ રે;
જાણિ રિ અમ શરષો[૬] બીજો નહીં રે. ૨
ઢાલ-બીજો નહીં પક્ષી અમ શરષો; મિથ્યા કરિ છિ ગર્વ.
પણ તુઝનિ [૭]કાંઇ મનમાં નથી ગણતા, ઓ બિઠા તે સર્વ ૩
નિધિ-ઉપકણ્ઠિ રહી એમ બોલિ: '[૮]ટલિ શું એહનિ સાન?
તે માટિ [૯]બલિભુક્! તુઝ વિન કો નહીં ઉતારિ માન." ૪
વૈશ્યપુત્રનૂં વાકચ સુણીનિ કાક વદિ મુક્ષ વાણિ;
અભિમાની ત્યારિ અન્ધ થયો; ગત્ય દેવ તણિ નવિ જાણી: ૫
'કવણ હંસ મુઝ આગલિ [૧૦]કહીઇ? આંહાં તિડો અવશમેવ;'
એહવૂં કિહિતાં હંસ સર્વ કો ત્યાંહાં આવ્યા તતષેવ. ૬
ત્યારિ વાયસ કિહિ: રે હંસ! તહ્નો મોટા કયમ કિહેવાઓ?
હંસ-નામ ત્યજો કિ અધુના મુઝ સમોવડિ થાઓ. ૭
ભૂતલમાં કો નથી વિહઙ્ગમ માહારિ જોડિ ઊડિ.
દેવિ પ્રેરયો[૧૧] કૂડચ કરિ તો જલનિધિમાં તે બૂડિ.' ૮

કડવું ૧૨ મં—૧. સઞ. ૨. તણો. ૩. કેહતો. ૪. હું મીત્ર-મંન વીચાર. ૫. બહુ. ૬. કો નથી બીજો એહવું વાએસ મંન વિપાને. ૭. અમો નથી જાણતા જે બેઠા છું સરવ. ૮. ટલીને સુધસાન. ૯. પક્ષી. ૧૦. તેહને. ૧૧. ફેરો મુજ સાથે આવે તો.

એહવું દેખતાં[40] કાગ તણો મન્ય દુઃખ સહ્યૂં નવિ જાય.
શીઘ્રપણે વલી ઊંચો ઊડે[41] આકુલવ્યાકુલ થાય. ૩૧
ત્યારિ ગર્વ તજીની વાયસ બોલ્યો હંસ પ્રતિ તેણી વારઃ
'આ દુસ્તર[42] જલમાં તૂં પાખિ હવિ કોણ કરિ માહારી સાર ? ૩૨
[43]અભ્યાગત તાહારો જાણીનિ શરણમાત્ર મૂહ્નેં આપો.
સન્મુખ થૈ નિ, હંસરાયજી ! બહુ દુઃખ માહારાં કાપો. ૩૩
હૂં વાયસ દારુણ મહાપાપી, ક્રોધી ને [44]અહંકારી.
જાતિસ્વભાવ [45]માહિ નવિ જાણૂં, કિડિ ધરીયે તાહારી.' ૩૪
ઇમ કાલાવાલા કરિ હંસનિ, દયા[46] હવી તતખેવ.
પડ્યો જલમાં ત્યારિ ચરણે ગ્રહીને [47]પ્રષ્ટે ધરયો તતખેવ. ૩૫
અટલાયો વાયસ ત્યારિ [48]અધિકો, મુખમાં પિહૂં આપ.
ઉત્તમસ્યૂં અભિમાન કરયૂં તે માટિ લાગૂં પાપ. ૩૬
કાઢીનિ ઉપકણ્ઠે નાખ્યો પૂર્વતણે સ્વસ્થાન્ય.
પ્રાણરહિત સરખો વલી[49] દીસિ, ટલી સાન ને વાન. ૩૭
[50]ત્યારિ અપર હંસ કહેઃ 'અહો વાયસ ! પૂછૂં છૂં અબો તુઝનેઃ
દુસ્તર જલમાં કેહિ પિરિ ઊડ્યા ? કોહો વિસ્તારી મુઝને.' ૩૮
ત્યારિ લજ્જા પામી વાયસ બોલ્યો : 'હૂં અપરાધી તમાહારો.
[મિ અપરાધ જે કરયો હોઇ, ક્ષમા કરુ તે માહારો.] ૩૯
વૈશ્ય-અન્ન-ઉછીષ્ટ ભોજનથી[51]અહંકારિ ભારયો,
[52]તેમાં હૂં હીનજાતિ શૂં[53] જાણૂં મહિમા તમારો ? ૪૦
આસવાસના દેખ વાયસને ઊડ્યા સહુ[54] આકાશ;
હેલામાત્રમાં ત્યાંહાંથી આવ્યા માન-સરોવર-પાશ." ૪૧

૪૦. દેખતાં. ૪૧. ચઢીને. ૪૨. અપાર. ૪૩. આપ કતારથ. ૪૪. માહા-અં. ૪૫. માહારો બુરો છે, ગત નવ જાણી. ૪૬. ઉતપાત હવો. ૪૭. પૂઠે મહ્યો. ૪૮. જલ મુખ પડ્યો આપ. ૪૯. તે. ૫૦. "અપાર હંસ બીજા બહુ બોલ્યા, અમો પુછુ છુ તુજને." ૫૧. ને, અતિ. ૫૨. તે માટે. ૫૩. શું; ના જાણ્યો. ૫૪. હંસ.

શલ્ય કહિ: "તૂં, સૂતપુત્ર રે! કાક-સમોવડિ આજ,
હંસ-તુલ્ય માહારિ મન્ય ભાવિ અર્જુન શ્રીમાહારાજ. ૪૨
કૌરવના ઉછીષ્ટ તણો[૫૫] નિત્યિ ભોગવે તૂં કાગ.
[૫૬]તે માટિ તે હંસ-તુલ્ય રે ગુડાકેશ માહાભાગ. ૪૩

ઊથલો

ગુડાકેશ માહાભાગ રે," એહવાં શલ્યના વાયક સાંભલી
વિષ્ણુદાસ કહેઃ તેણ[૫૭] સમિ રહ્યો કર્ણ મનમા[૫૮] પ્રજ્વલી. ૪૪
૪૮૧

—×—

કડવૂં ૧૩ મૂં—રાગ કેદાર ગુડી[૧]

સઞ્જે કહેઃ સુણ્ય, કૌરવના પતિ! [૨]વચન-લીધો ગત્યસાર,
શલ્ય તણા એહવાં વાયક સુણીનિ બોલ્યો સૂતકુમારઃ ૧
[૩]"અરે સારથી! ખેડ્ય હિવિ રથ, કહૂં છૂં, અર્જુન-પાશ.
એક બાણ મેહેલી બેહુ જણનિ શીઘ્ર પમાડૂં નાશ. ૨
હૂં જાણૂં છૂંઃ એ બેહુ બલિઆ નરનારાયણ-અવતાર.
[૪]પણ એ આગલે જય હૂં નવિ પામૂં, માને તૂં નિરધાર. ૩
પણ પુર્વિં એહવૂં[૫] છિ કારણ તે તુજને કહૂં, રાય!
[૬]જામદગ્નનો શાપ હવો; રખે તે અહીં સાચૂં થાય! ૪
એક સમે હૂં વિદ્યા ભણતો કૌરવ-પાણ્ડવ-સંગે.
દ્રોણાચાર્ય પ્રેમ ધરીનિ શીખવતા બહુ રંગે. ૫

૫૫. તણા તુ-મીત કરે કાગવીઆસ. ૫૬. "તે માટિ હંસ તુલનો ગરૂડ કહીએ: શ્રીકૃષ્ણ કેરી પાસ." ૫૭. તે સાંભલો. ૫૮. રૂદે.

કડવૂં ૧૩ મૂં:—૧. અંદોલ ગોડી ૨. વચને વેધો કરણ સત તણો રે; એહેવાં. ૩. હાલ-હાંકે સારથી પેડ રથને. ૪. "ક્ષણ એકમાં એ બેહુ જણને હવડાં પમાડુ હાર. ૫. એક કહુ છુ કારણ, સાંભલ કહુ સત રાએ. ૬. "જમદગ્નિનો સરાપ છે તે, રખે સાચો થાએ.

દ્રોણ કહે: 'યે વિદ્યા શીષ્યા, તે દેષાડો અમને.
બાણ તણી ગત્યે-લાઘવ જોઇને ક્રિપા કરૂં છૂં તમને.' ૬
પછિ પ્રથક પ્રથક દેષાડી સર્વે માહાવન, મધ્યે આવી.
કૈરવ-પાણ્ડવ-આગલિ જોતાં મુજ વિદ્યા મન્ય ભાવી. ૭
ત્યારિ દ્રોણ કહિ: 'જા, નહીં ભેણવું. કર્ણ! કવણ વિક્ષાત?
રાજપુત્ર જોતાં તૂં અધિકો, એ તાં કૂડી વાત.' ૮
ત્યારિ ચિત્તમાં બહુ દૂષ પામ્યો; કીધો મન્ય વિચાર:
'હવિ ક્યાંહાં જાઉં? મુહ્ને દ્રોણ [8]ભણાવિ? કરવો કવણ પ્રકાર? ૯
એમ કરતાં શ્રીસૂર્યે માહારા મનની પૂરી આસ:
'વિપ્ર-વેષ[9] ધરી જાઉ અધુના ફરશુરામને પાશ.' ૧૦
એહવાં અર્ક તણાં વાયક સાંભલતા આનન્દ્યો મન માંહિ;
વિપ્રવેષ[10] ધરીનિ આવ્યો ભાર્ગવ[11] હતા યાંહિ. ૧૧
એહવૂં વાડ્વ શરષૂં રૂપ દેષતાં તવ બોલ્યા માહારાજ:
'કિહે રે, કવણ [12]તૂં? શે કાર્યે મુજ કને આવ્યો આજ?' ૧૨
'હા સ્વામી! હૂં [13]નિર્ધન છૂં: કુટુમ્બ બહુ પરિવાર.
દાતા જાણી [14]તુજ કને આવ્યો; કાંઈ આપો [15]નિર્દ્ધાર.' ૧૩
ફરશુરામ કહે: [16]'શરીર માત્રે હૂં રહ્યો [છૂં] આવી.
કાંઇ ધન ગ્રહેવાની કરી પ્રાર્થના, મુજ મન્ય વાત ન ભાવી. ૧૪
પણ અસ્ત્ર તણી યે અદ્દભુત વિદ્યા તેહ ભણાવૂં આજ.
પણ ક્ષત્રના સુતને શીષવયે, શરશે તાહારાં કાજ.' ૧૫
ત્યારિ હરિષ ધરી [17]ગુરુભક્ત્ય ઘણી મિ કરવા માંડી ત્યાંહિ.
અનેક પ્રિરચની વિદ્યા શિક્ષો [18]આદરથં મન માંહિ. ૧૬

---

૭. તે જાત. ૮. પાસે, હાવે. ૯.—રૂપ ધરીને જા હુઃફરસ°. ૧૦. રૂપ ધરી તાંહાં. ૧૧. ફરસરામ છે. ૧૨. કારણ તુ આવ્યોઃ તે મુજને કેહેને આજ. ૧૩. માહા. ૧૪. તમ પાસે. ૧૫. મુજને સાર. ૧૬. સરીતા-તીરે આંહાં રહો. ૧૭. ગુરૂસેવા: તે કરવા. ૧૮. આનંદસુ.

પછિ ક્રિપા કરી ગુરુને રક્ષે સમર્પ્યૂં બ્રહ્મઅસ્ત્ર ચે બાણ.
[૨૦]સ્વર્ગાધીશની તેણે સમિ ત્યાંહાં તતક્ષણ હોઉ જાણ. ૧૭
અર્જુનના હિત-કારણિ ઇન્દ્રે કરચા અનેક ઉપાય.
ઘણા દિવસ જોતા ફરિ પણ કશૂં વિઘન નવિ થાય. ૧૮
કોએક સમિ [૨૧]મમ અંકે વિપિ રે પોઢ્યા [૨૨]શીરક્ષ-ઇશ.
[૨૩]ત્યારી વજ્રકીટનૂં રૂપ ધરી ત્યાંહાં આવ્યો સ્વર્ગાધીશ. ૧૯
[૨૪]ઊરુ હેઠલે [૨૫]મુજ સ્પર્શ કરચો ત્યાંહાં જોઈ મર્મનો ઠામ.
તોહિ ચરણ મિ ત્યાંહાં ન હલાવ્યો; જાણ્યૂં જાગશે રામ. ૨૦
પછિ જહ્વાં મધિ પિશાને [૨૬]રધિર માંસ શ્રવ પાધૂં.
[૨૭]પણ મિ માહાધીરય સ્થકી ન હલાવ્યૂં આસન બાંધૂં. ૨૧
પછિ ફૂટી[૨૮] નીસરી, ફરશુરામને મસ્તક્ય ચટકો દીધો.
તવ જાગ્યા રક્ષ હેલા માત્રમાં, મુજ ઓલમ્ભો દીધો. ૨૨
[૨૯]અંગ નિર્ષતાં વજ્રકીટનૂં દર્શન પામ્યા રૂક્ષ;
મનમાં ગ્નાન ધરી મુજ પ્રતિ વાણી બોલ્યા મૂક્ષઃ ૨૩
'આ રધિર અંગે ગલે કાં તાહારે ? સાચી કિહિ મુજ વાણી.'
'ગુરુસેવા માટિ સ્થિર રાખ્યો કેટભવ[૩૦] મન્ય જાણી.' ૨૪
ફરશુરામ મન્ય ગ્નાન ધરીને બોલ્યા રહી મુજ પાશઃ
'કીટસ્પર્શથી હૂં જાગ્યો, તૂં પામ્યો હોએ નાશ. ૨૫

---

૧૯. રૂપેસ્વરે મુને. ૨૦. તવ ઇંદ્રાએને તે ૨૧. મંચક વિષે. ૨૨. રૂપી તે ધીસ. ૨૩. મુજ પોલામાં નીદ્રા કીધી જંઘા પર મુકી સીસ. ૨૪. આ કડી પૂર્વે:—

"તેણે સમે ઇંદ્રે વિચારઃ આજ લાગ પાંમો અનૂપ.
પરપંચ કરીને પરવરોઃ ધરી ભમરા કેરૂ રૂપ"

૨૫. પરવેસ. ૨૬. રૂધીર પાંન કર તે સોએ. ૨૭. "તોહે હુ ડગો નહિ ચટકો વજ્રસમ હોએ." ૨૮. બાહાર. ૨૯. અંગી રાખતાં. ૩૦. કીકે પ્રસાતે.

પણ કો ક્ષત્રી શરખો; [૩૧]વિપ્રવેષ નહીં આપ.
સત્ય કહે, [૩૨]નહીંતરિ હૂં હવણાં તુજને દેઇશ શાપ.' ૨૬
ત્રાસ [૩૩]ધરી મનમાં હૂં બોલ્યો: 'વિદ્યાનો છૂં કામી,
[૩૪]સૂતપુત્ર; અપરાધ કરયો મિં. કરુણાનિધિ તૂં સ્વામી.' ૨૭
ત્યારિ રામ કહિ: 'કાંઇ કપટવિદ્યાઇ [૩૫]હાર્દ અણૂં તિ માહારૂં,
તો મરતી વેલાં બ્રહ્માસ્ત્ર તે નિ:ફલ ઠરયો તાહારૂં.' ૨૮
તે માટિ દૈવી ગત્ય તે, કોણે કલિ નવિ જાય.
રામશ્રાપથી[૩૬] વચન તાહારૂં રખે રખ્ય સાચૂં થાય! ૨૯
તોહે પણ રખ્ય અર્જુનને મારૂં, જો રાખિ ભગવન્ત.
માહારી જોડ્ય જમલિ કો નાવિ, આણૂં સર્વનો અન્ત. ૩૦
પ્રલિકાલ જેહવો પાવક પ્રજ્વલે, તેહવો અર્જુન જાણૂં:
તોહે પણ બાણ તણી બહુ વૃષ્ટિ અન્ત તેહનો આણૂં. ૩૧
યદ્યપિ અર્જુન જલનિધિ શરખો, ગર્વવાયક [૩૭]મુક્ષ બોલે,
તોહે પણ અસ્ત્રે કરૂં નિવારણ; મુજ આગલિ કોણ તોલે? ૩૨
યદ્યપિ અર્જુન મેઘ શરીખો, [૩૮]તાહારિ તાં માહાપાત્ર,
[૩૯]દ્વન્દ્વ યુદ્ધ અસ્ત્રે રણિ કરતાં હૂં આગલિ કોણ માત્ર? ૩૩
યદ્યપિ અર્જુન વાયુ સરીખો, જેહની ગત્યમત્ય કો નવિ જાણિ,
પણ કૃષ્ણ નો હો તો [૪૦]હૂં સાહામો રહી ધનુષ માત્ર નવ્ય તાણિ. ૩૪
યદ્યપિ અર્જુન [૪૧]અર્ક-સમોવડિ તુજ મન્ય રૂઅડૂં ભાવિ,
કુરુક્ષેત્ર રણમાં રહી વઢતાં માહારી જોડિ ન આવિ. ૩૫
દ્વાદશ મેઘ મલી સામટા કરિ અગ્નિનો નાશ,
ત્યમ હૂં બાણિ કરૂં નિવારણ રહી અર્જુનને પાશ. ૩૬

---

૩૧. તુ દીસે છે વીપ્ર નાં હોએ આપ. ૩૨. હવડાં તુ સાચુ, કે. ૩૩. પાંમી ગુરુ પ્રતે બોલો ૩૪. હુ સુરજપુત્ર. ૩૫. તે ફદે. ૩૬. વચનથી ૩૭. એમ. ૩૮. તાહારા મનમાં પાત્ર. ૩૯. જુધ કરતાં રણ વીષેઃ મુજ. ૪૦. મુજ આગલ, ધનુષ બાણ કોણ તાણે. ૪૧. સુરજ સરખો.

[42]પાણ્ડવ યારિ દહન કરૂં ત્યારિ હણ્યા જીવના કોટિ,
તે મુજ વિન કો અર્જુન-કરિથી પમિ બાણનિ ડોટિ?[43] ૩૭
ત્રિભોવનમાં કો અર્જુન સરખો નહીં ધનુર્દ્ધર કહીએ,
મુજ આગલે તે ન રહે ઊભો, દીઠા વિન શું લહીએ? ૩૮
વલી જોયે; રણમા અસ્ત્ર મારા નાનાવિધ્યનાં હોય,
દિવ્ય અસ્ત્ર ને બ્રહ્માસ્ત્રને ગન્ધર્વ મનુષ્યાસ્ત્ર સોય. ૩૯
હૂં અર્જુનને આજ રહી રે રણમાં ભેદ પમાડૂં;
યશ આપૂં કૌરવ સઘલાને મનમાં ભલૂં ભવાડૂં. ૪૦

ઊથલો

[44]મનમાં ભલૂં ભવાડૂ" એહવી કર્ણે વાણી કહી.
વિષ્ણુદાસ કહેઃ તે સાભલી "[45]ત્યાંહાં રાયશું બોલ્યો રહી. ૪૧
૫૨૨

કડવૂં ૧૪ મૂં—રાગ સારંગ

સઞ્જ કિહિઃ તેણે સમિ વલી શલ્ય બોલ્યો ત્યાંહિઃ
"અર્જુન સાંહામો સુભટ કો વલી રહી સકે રણ માહિ?" ૧
ત્યારિ કર્ણ કહેઃ "તૂં થયો કાયર આજ સહી નિરધાર.
તે માંટિ મુહે વચન એહવાં [1]કિહિ છિ સારોદ્ધાર. ૨
નાહાશી ગયો નહીં ઊગરિ આ રણિ ચઢ્યો યે આજ.
માહારે સારથિ છિ અતિ ઘણા, કાઇ નથી તાહારૂં કાજ." ૩
ત્યારિ શલ્ય કિહિઃ "કાં દૂહુવણ આણિ? વચન બોલ્યો હાશ,
યાંહાં લગી તૂં રણમાં પડિ ત્યાંહાં લગી રહૂં તવ પાશ. ૪

---

૪૨. "પાંડવે જારે દહંન કરૂંઃ તે રે હાણ્યા જીવ કોડ." ૪૩. જોડ.
૪૪. રણમાં ભલા ભમાડું. ૪૫. સવસુ તોહાં બોલા સહી રે.

કડવૂં ૧૪ મૂંઃ—૧ વદે છે તીછકાર.

પછિ પાણ્ડવેશૂં[2] ભરૂ મન્ય ક્રોધ આણીનિ, કર્ણ!
જય હોય દૈવી–ગત્ય કદા કે નેટ પામૂં મર્ણ." ૫

ત્યારિ કર્ણ પરસ્યંસા કરિઃ "તૂં ભલો વીરાર્ય વીર.
રથ હાંકય વિહેયો શીઘ્રતા, યાહા રહ્યો ધનંજે ધીર." ૬

ત્યારિ વાસુ–વેગે રથ ચલાવ્યો મેઘ [3]ગાયો યમ.
દૂરિથી દષ્ટે પડી પાણ્ડવી સેના ત્યમ. ૭

ત્યારિ સૂતપુત્રે કરચો મુક્ષ સીહનાદ વિશાલ.
સુર જક્ષ ગુણ ગાન્ધર્વ સાથે કમ્પિઆ દિગપાલ. ૮

કર્ણ કાયા ક્રોધથી થરહરે અઙ્ગિ અઙ્ગ.
મુક્ષ વદેઃ "વિહિલો હાંકય રથઃ હવડા પમોડૂ ભઙ્ગ." ૯

વાજિત્રનો નિર્ઘોષ તવ[4] સૂત–સૈન્યમા બહુ થાય."
કમ્પવા લાગી મેદની, સુભટે [5]રહ્યૂં નવિ જાય. ૧૦

"યમ [7]શચીપત્ય આસુરીસેના હણે જૈ[8] ક્ષણમાહિ,
ત્યમ પાણ્ડવસુતની હણૂં[9] સેના રહીનિ રણમાહિ." ૧૧

દષ્ટધુમ્ન [10]પાણ્ડવ તણી સેના તણો પતિ કિહિવાય,
[11]અપસવ્ય મૂકી યુધિષ્ઠિરને, રથ હકાવ્યો રાય. ૧૨

ધૃતરાષ્ટ્ર ત્યારિ એમ કેહેઃ તૂં કહિ, સઞ્જે! તેહ,
કયમ યુદ્ધ કર્ણે ત્યાહા કરયૂ? મુન્હે કહો કારણ એહ. ૧૩

યે પાણ્ડવી સેના સબલ બહુવિધિ રહિ છિ યાહિ,
દષ્ટધુમ્ન ભીમ સમીપ બલિઆ કરિ રક્ષા ત્યાહિ. ૧૪

વલી કોણ કોણ સુભટ બલિઆ કરિ રક્ષા ત્યાંહિ,
કોણ કોણ મમ સુત તણી રક્ષા કરી ઊભા આહિ? ૧૫

---

૨ સાથે જુધ કરે બહુ ૩. ગરગડ. ૪ કરશે ક્રોધસુ ૫. વાજે કરણ સેન્યા માંહે. ૬. સહુ. ઇદ્ર. ૭ જેમ જઇ તહિ. ૯ હણી. ૧૦. સૈનાપતી પાંડવનો કેહે. ૧૧. "અપ્ય મુકી જુધીષ્ઠીરે રથ હકારો રાએ."

માહાયુદ્ધ દારુણ કયમ હવૂં ? મુક્ષ કહૂ કહી પિરિ જાય?
[12]તે મુનિ સાંભલવા તણી મનિ ઘણી ઇચ્છા થાય ૧૬
[13]અમાનુષ કર્મનો કર્તા ધનઞ્જે માહાધીર;
તેહનિ આગલિ કર્ણ વિન કો [14]રહિ રણમાં વીર? ૧૭
સઞ્જે કહે તેણે સમિ વ્યૂહ તણી રચના ચેહ,
તાહારા-પુત્ર-રક્ષા-કારણિ રચતા હવા અત્ર તેહ. ૧૮
[15]હાર્દીક નિ વલી ક્રિપાચારય માગધપુરના રાય,
દક્ષણમાં તે રહ્યા ઊભા, વલી[16]કલ્યા નવ્ય જાય. ૧૯
વલી વામપાશિ [17]યે રહ્યા શકુનિ ઉલૂક સુજાણ,
હાક દીએ રણમાં રહ્યા મૂકતા બહુ [વિધ]બાણ. ૨૦
ગાન્ધાર દેશ તણા[18] બહુ યે પાર્વતી, રાજાન!
યોદ્ધા ગમાં [20]પાપલિ ફરિ જોતાં મન્ય ધરી અભિમાન. ૨૧
સંસપ્તક [21]ઊભા સહી રથ સહિત સહસ છત્રીસ,
તે કૃષ્ણ અર્જુન સાથિ ભડશિ મન્ય [22]આણી રીસ. ૨૨
કામ્બોજ દેશ તણા બહુ. [23]બાહ્લીક યવન ઉદાર,
તે કર્ણની આજ્ઞા રણ વિષિ [24]પાલિ રથી નિરધાર. ૨૩
મધ્ય સેના વિષે ઊભો કર્ણ [25]વીર પ્રચણ્ડ,
યે યુદ્ધ કરતાં પલભલે સુરનર સહિત બ્રહ્માણ્ડ. ૨૪
વલી ચિત્રવર્મા રહ્યો [26]અગ્રે પુત્રશં નિરધાર.
તેણે વાહનીમુખ શોભીઇ. [27]રથ યૈ રહ્યો ઝાતકાર. ૨૫
[28]ગજ મત્ત પીંગલ વિષે બેઠો દુશ્શાસન ગુણવન્ત.
સેના પાછલે રહ્યો ઊભો આણવા [29]બહુ અન્ત. ૨૬

તે પૂઠે દુર્યોધન રહ્યો; [૩૦]તેહની વર્ણના કેહી પિરિ થાય?
જાણે દૈત્યસેના પ્રતિ ચાલ્યો અમરથં સુરરાય! ૨૭
કવચ પિહિરયૂં [૩૧]રતનમિં; રથ કનકમિં [૩૨]આકુલ્ય.
બહુ ભાત સાથે પરવરયો; જાણે [૩૩]વિભાવસુનિ કુલ! ૨૮
[૩૪]તેહની રક્ષા-અર્થે પરવરયા બહુ દેશ કેરા રાય.
અશ્વત્થામા માહારથી સઊંપ [૩૫]મલ્યા રણમાં જાય. ૨૯
માતઙ્ગ ઊપરિ થર બિહા, યેહનાં મદિઝરતાં અઙ્ગ.
રથ તણી [૩૬]સઙ્ખ્યા નહીં; એમ ચઢ્યા તત્ર-સુત-સઊંપ. ૩૦
[૩૭]અસવાર કોટાકોટિ પૂઠિ પરવરયા પરમાણ.
જાણે મેઘદ્વાદશ નભ વિષિ સઞ્ચરયા સહી નિર્વાણ! ૩૧
[૩૮]વૈજયન્તી પતાકા ફરહરિ [૩૯]રણમાં સોય.
[૪૦]આયુધ તણી યોતિ કરી ત્યાંહા વીજ ઝલકિત હોય. ૩૨
હસ્તી અઠ્ઠેકા આગલે શતલક્ષ ઊભા યોદ્ધ;
[૪૧]નગ્ન આયુધ કરચ ગ્રહી તે રહ્યા આણી ક્રોધ. ૩૩
રથ ફરિ ચોહો [૪૨]દશે સૈન્યમાં કિલકિલા શબ્દ અપાર,
જાણે જશે ઊડી ગગનમાં તેણે સમિ નિરધાર! ૩૪

ઊથલો

તેણે સમિ નિરધાર, એહવી [૪૩]તત્ર સુતિ રચના કરી.
વિષ્ણુદાસ [૪૪]કિહિઃ પાણ્ડવતણી હવિ કહૂં સેના વિસ્તરી. ૩૫
૫૫૭

---

૩૦. વરણવ. ૩૧. રાએ અંગે. ૩૨. કુલ. ૩૩. વૃત્રાસુરને કુલ. ૩૪. તે નરથીને પરવશ ૩૫. સંગ મલી સહુ જાએ. ૩૬. રક્ષા કારણ ચઢ્યા રણ સુત રંગ. ૩૭. આ કડી નથી. ૩૮. વલી ધ્વજા. ૩૯. જોતાં મેનમાં ક્રોધ. ૪૦. આ અને નીચેની લીટી નથી. ૪૧. "આઊધ કરમાંહે ગ્રહી આણી મનમાં ક્રોધ." ૪૨. દસ અતી ઘણા, શબ્દ કલાહલ. ૪૩. તેહેવી ત્યાં રચના. ૪૪. દાસ સેજ કેહે હાવેઃ પાંડવ તણી કથા કહૂ વીસ્તરી.

કડવું ૧૫ મૂં-રાગ ભીમપલાશી

સઞ્જે બોલ્યોઃ સાંભલ્ય, રાય રે!
તવ સુત કેરો [1]અતિ મહિમાય રે. ૧
ચાલ્યૂં દલ તે રણમાં સત્ય રે,
વીર તણી કો ન [2]લે ગત્ય રે. ૨

ઢાલ-વીરની ગત્ય ન લહે કો, અકેકપિ[3] બલીઆ સહી.
હવિ પાંડુસુતની[4] સહુ સેના રણ વિષે યે આવી રહી. ૩
યમ દેવ દાનવ વઢ્યા પૂર્વે સબલ દલ સામ્પ્રત કરી,
ત્યમ પાંડુસુત તવ સુત સહ્યાતિ વઢિ ક્રોધ રિદે ધરી. ૪
સેના-મુક્ષે[5] મારિ કર્ણ દીઠો ત્યારિ યુધિષ્ઠિર બોલ્યા સહીઃ
"અરે અર્જુન! આજ બહુવિધિ કૌરવી સેના રહી. ૫

વ્યૂહ તણી રચના સબલ કીધી સૂતપુત્રે અતિ ઘણી.
કો ગણી ન સકિ આજ વનમાં સુભટસઙ્ખ્યા[6] તેહ તણી. ૬
યમ આપણા દલમાં સહુનિ બાધા કશી નવિ ઊપજિ,
તે પિરય કરયો[7] અર્જુન રહિયે, [8]કાર્ય આડિ નીપજે. ૭
[9]એહનુ પક્ષ કરવા વીર બહુ નૃપ સર્વ કો આવી મલ્યા,
માહા પ્રાક્રમી નિ શૂર સબલાઃ બલે નવિ જાએ કલ્યા." ૮

ત્યારિ પાર્થ કરસમ્પુટ કરી નૃપ પ્રતિ તવ બોલ્યો સહીઃ
"યેહવી શીખામણ દેવી ઘટિ તે દીજીઈ રણમાં રહી." ૯
રાય કહિ: "તૂં કર્ણ સાથિ યુદ્ધ કરય વેગે[10] વલી.
[11]ભીમસેન રાજા સયોધનશૂં [સુ]ભડ તે રણમાં મલી. ૧૦

કડૂવું ૧૫ મૂં:-૧. તણો કહુ મહીમાએ રે. ૨. જાણે.
૩. અનુકંપે. ૪. °નો કહુ મહીમાઃ સહુ સેન્યા આવી રહી. ૫.-વીષે
૬. -સેના. ૭. કરો...સહી. ૮. જમ કામ સમારાઢે ચઢે. ૯. "એહેની
પક્ષ કરવા કારણેઃ સહુ નટ ટોલે વલ્યા." ૧૦. કોપે. ૧૧. "ભીમ સાથે
દુરજોધંન તે રંણમાં સુભટ બલી."

વૃ[ષ]સેન સાથે નિકુલ બલીઓ, શકુનશું સિહિદેવ તાં,[12]
દુઃશાસન શું સતાનીક, મમ પુત્ર વઢશે પેવ[13] તાં. ૧૧
[14]શનીપુત્ર કૃતવર્મા સદ્ધાતિ, શિષણ્ડી કૌરવ[15] મલ્યો,
[16]દ્રષ્ટધૃષ્ય વઢશે દ્રોણસુતશું, બલિ નવિ જાએ કલ્યો. ૧૨
દ્રૌપદીના પુત્ર પાંચે કૌરવના સુતશું ભડિ.[17]
એમ સબલ [18]રક્ષા કરો[18] રણમાં; [19]આપણો કો નવિ પડિ. ૧૩
પણ ક્રિપાચારય સાથિ હું તા રવઈ [20]જાઇનિ આયડું."
[21]રણ દિવ્ય દારુણમાં હણું કિ નેટિ નિશ્ચિ હું પડું." ૧૪
એહવું ધર્મ કેરૂં વચન સુણતાં [22]પાર્થ મનમાં ગિહિગયો.
બહુ વીરને આપી આજ્ઞા; દલમૂક્ષ તે આવી રહ્યો. ૧૫
યમ અગ્નિ શોભે હોમતાં [23]સપ્તધા કાયા વિસ્તરી,
ત્યમ પાર્થ રણમાં કૃષ્ણ સાથે તેહવી યુક્તિ પરવરિ[24]. ૧૬
મહેન્દ્ર ઇશને વરણ પૂર્વે રથ-વિધિ જાણિ ચઢ્યા !
બહુ ક્રોધ આંણિ રણ વિષિ દાનવ સદ્ધાતિ જૈ ચઢ્યા. ૧૭
તે રથ વિષે પાર્થ બિઠો દૂરથી દીઠો સહી;
ત્યારિ શલ્ય કિહિ રે કર્ણ પ્રતિ :"[આ]અર્જુન આવ્યો અહીં. ૧૮
એહના શ્વેત ઘોડા સબલ શોભે, ધ્વજાએ કપિવર રહ્યો.
ગાંડીવ(નો) નિર્ઘોષ સુણતાં [25]એ એંધાણિ મિ લહ્યો. ૧૯
ચેહને વારિવારિ પૂછતો તે પાર્થ હેલાં આવીઓ.
એ હોએ અર્જુન સર્વથા, મન વિષે માહારે ભાવીઓ. ૨૦

---

૧૨. આંહે. ૧૩. તાંહે. ૧૪. સુકનીસુત. ૧૫. °સુ ભડચો. ૧૬. આ લીટી નથી. ૧૭. વઢો. ૧૮. રાખ્યા. ૧૯. સંગ્રામ થાસે ઘોર. આ પછી એક લીટી વધુ—"ભીરૂએ ભીરૂ ભરેઃ નર છાંડવો ઠોર." ૨૦. નીસે આવડુ. ૨૧. "રણ માંહાં જુધ દારૂણ કરી, એહેને મારૂ કે હુ પડુ." ૨૨. પારથ રણમાંહે ગઓ. ૨૩. તે સરવ ઠાંમે વીરતરો. ૨૪. પરવરો. ૨૫. સબદ તે ગગંન ગઓ.

આજ [૨૭]તુમુલ શઃષો શબ્દ રણુમાં સાંભલ્યો મિ આંહાં રહી;
અર્જુન-કરથી વાજતી ગાણ્ડીવ-પરતઞ્ચા લહી.[૨૮] ૨૧
આ રેણુ ઊડિ ગગન્યમાં, તેણે [૨૯]અર્કમણ્ડલ આવરયૂં.
ધર પવન વાતિ મિ લહ્યૂં: દલ પાણ્ડુસુતનૂં પરવરયૂં.[૩૦] ૨૨

ઊથલો

દલ પાણ્ડુસુતનૂં પરવરયૂં:[૩૦] ઉતપાત[૩૧] તાં દીસિ ઘણા."
વિષ્ણુદાસ કહેઃ તે અતિ ભયાનક; નામ કહૂં હવિ તેહતણાં. ૨૩
૫૮૦

કડવૂં ૧૬ મૂં—રાગ વેલાઉર

સઞ્જે કિહિ: ધૃતરાષ્ટ્ર! સાંભલો તાહરા સૈન્ય તણી યે વાત.
કર્ણ પ્રતિ ત્યારિ શલ્ય કિહિ છિ, દેખી મન્દ[૧] શુકન ઉતપાત: ૧
"અર્જુન આવ્યો રણુ[૨]મધ્ય કૃષ્ણદેવ યેહને છે સહાય:
મન્દ[૧] શુકન હોએ સહી આપણે, તે માટિ એ નહીં ઉપાય. ૨
રેણુ સબલ ઊડિ રણુમધ્યે; [૩]વાય સાહામો વાય.
[૪]ગૃધ્ર કાક ઉલક પોકારે; મૃગ ડાબાં યમણાં જાય. ૩
અન્ધકાર પ્રગટચો માહાદારુણ; સૂર્યબિમ્બ નવિ દીસે આંહિ,
રુધિરવૃષ્ટિ ઉલૂક તારાગણુ પડે તે ત્રૂટી અબ્યની માંહે. ૪
કબન્ધ અનેક ઊડતાં દેખૂં: જાણે મેઘ ચઢ્યો આકાશ!
આંમસિંહ શૃગાલી[૫] સાથિ કરિ શબ્દ આપણિ પાશ. ૫

---

૨૭. આજ મે તો વજ્ર સરખોઃ સબદ સાંભલો સહી. ૨૮. અહી. ૨૯. સુરજ.....…... આવરે. ૩૦. પરવરે. ૩૧. દેખી અતી ઘણ.

કડવૂં ૧૬ મૂં–૧. માંન. ૨. દલ. ૩. વાઊં આંપણ સાં°: ૪. "કુ જાંણુ છુ કરણુ રાજ: પાછુ નહી જવાએ. ૫. વનસીંહ સાથેઃ રહે કેમ તે પાસ.

[૬]ક્રવ્યાદ પક્ષી પશુ આવ્યા આમિષ ભક્ષ કરેવા કાજ્ય;
કિહિ છે: 'વીર[૭]ટલે એ ક્યાહારી ? કાર્ય આપણાં શિઝિ આજ. ૬
કમ્પિ મેદ્યની; દહોદશ જોતાં અગ્નિ પ્રગટ[૮] ઊઉ[૯] તતખેવ.
ધ્વજા પતાકા બલતાં દેપી તેણે દુઃષ પામ્યો હૂં એવ. ૭

વાહન ધૂજે[૯] સર્વ સૈન્યમાં; ચરણભારિ નિર્વાણ્ય.
[૧૦]પર્વતપ્રાય શરષા વારણ ઘૂંબપાત કરતા જાણ્ય. ૮
હવિ પાણ્ડવ કેરા સૈન્ય વિષિ રે શઙ્ખ તણા હોઇ બહુ નાદ.
[૧૧]સૂરાતનભિરિ શૂર ધસે અનોઅન્ય ત્યાંહા કરતા સાદ. ૯

દુન્દુભિના[નિર્ઘોષ ગરગડિ; વાજિ ગોમુષ ભેરી તાલ
જોઉનિ], નિર્ઘોષ કરિ ઊભા અનેક દેશ તણા મહીપાલ. ૧૦
રથનેમીના શબ્દ સુણીનિ ચાતુક મોર કરિ કિંકાર.[૧૨]
સુવર્ણરત્ન-[૧૩]ઉપચિત વિરાજિત ધ્વજ તણો [૧૪]ન લાભિ પાર. ૧૧

જો, અર્જુનની ધ્વજા વિષિ કપિ બિઠો દીસે પ્રચણ્ડ.
તે આગલિ કોણ[૧૫] યોધા આપણા યેથી ભય પામિ બ્રહ્માણ્ડ. ૧૨

શબ્દ હોઈ ગાણ્ડીવ ધનુષના; જાણે ગર્જિ દ્વાદશ મેઘ!
ત્યાંહાંથા બાણ પડિ આવી આંહાં યેહનો છિ(માહા)અદ્ભુત વેગ. ૧૩
અર્જુનના બહુ બાણ રથકી રે માહારથી [૧૬]રણ પડંતા જાણ,
[૧૭]ક્ષીણ પુન્યથી યમ પડે તારાગણ નભથી નિર્વાણ્ય. ૧૪

બાજૂબન્ધ સુગન્ધિ ચર્ચિત[૧૮] અનેક સુભટના યે હાથ,
[૧૯]અર્જુન કેરાં બાણ થકી હૂં પડતા દેષૂં આયુધ સાથ. ૧૫

---

૬. દૂરવાથી પંક્ષી બહુ આવ્યા. ૭. વઢે વીકારેઃ કામ આપણાં થાશે આજ. ૮. પ્રગટે. ૯. ભયાંનક. ૧૦. "પસુપ્રાંણ વીના તે દેષુઃ સુ કઇ નીપાંણ" ૧૧. "સાહાંમસાહાંમા હુકલેઃ કરતા માંહોમાહિ વાદ." ૧૨. ચીકાર. ૧૩. –સોભા. ૧૪. નહી પાર. ૧૫. આપણ કોણ માત્રઃ ૧૬. પડતા નીરવાંણ. ૧૭. "સાહામસાંહાંમા ભોધા અફલાએઃ થાએ કચરઘાણ." ૧૮. –રચતા. ૧૯. "અરજુન થકી રે હવડા દેષુઃ પડતા ભોમી સાથ."

વાસુદેવ સાથે એ અર્જુન એક રથે હોઆ આરૂઢ.
તે સન્મુખ[20] રહી કોહો કોણ વઢશે?
(એ એવો) મિથ્યા ગર્વ કરે કા, મૂઢ?" ૧૬
શલ્યતણૂં એહવૂ વાયક સાભલતા [21]ક્રોધ કર્ણમન્ય મહ્યો ન જાય:
[22]"વિરિનો યશવર્ણન રણમા તુજને કરવો ન ઘટિ, રાય!" ૧૭
શલ્ય કિહિ "તૂં કર્ણ! સાભલિ; વલી એક (તુજને કહૂં) દષ્ટાન્ત:
કો એક પુરષ જલ અસદ્ધ[23] લેઇનિ વરુણ તણો કયમ આણે અન્ત? ૧૮
અથવા [24]શુષ્ક કાષ્ઠ-સમૂહે પાવક પ્રગટ્યો પમાડે નાશ,
અથવા વાયુ ગૃહિ કો કરમા, [25]સમુદ્ર તણી ઈછિ આસ. ૧૯
ત્યમ અર્જુનનિ આજ [26]સહી રણ્ય જીતી ન સકિ કો યૂધ-સુજાણ.
તેહવો રાજા ધર્મ યુધિષ્ટિર,[27] ભીમસમાનિ નહીં કિહિના પ્રાણ. ૨૦
તેહવા નિકુલ સિહિદેવ પ્રાક્રમી, દ્રષ્ટદ્યુમ્ન [28]પ્રમુખ બહુ રાય.
તે આગલિ જય કયમ પામીશે? એ માહારિ મન્ય આશ્રર્ય થાય."૨૧
એહવૂં કિહિતા બેહુ દલ મલીઆ; પરસ્પરિ જીતવાની આમ.
કરયૂં યુદ્ધ કેહીપિરિ રણમાં, કરજોડી કહિ વિષ્ણુદાસ. ૨૨
૬૦૨

કડવૂં ૧૭ મૂં—રાગ [1]ભાણમલાર

રાય બોલીઆ રે સન્જે પ્રતિ વીનતી:
કયમ વહીઆ રે પાણ્ડવ સાથિ શુભમતિ? ૧

---

૨૦. સાથે રહી કોણ: મીથા કરે ગરવ મુઢ. ૨૧. કરણે ક્રોધ સહે ન જાએ. ૨૨. "વેરીને સુ અતિ વધાંને તુને ના ઘટે સવરાએ" ૨૩. લેએ તો વરૂણનો નાવે અંત. ૨૪. સુકા કાષ્ટમાં અગની પ્રગટે પાવક કરવા નાસ. ૨૫. સમુદ્ર તરવા આસ. ૨૬. સકે કો જીતી: નવ સકે કો નીરવાંણ. ૨૭. પરાક્રમિતધર. ૨૮. કો નાંણુ ૨૯. સન્મુખ રાએ.

કડવૂં ૧૭ મૂં:—૧. ભાણુમતી.

એ સુણતાં રે હરિષ ઘણો મન્ય માહારિ,
ભારથની રે પુણ્યકથા [2]મુક્ષ તાહારિ. ૨
ત્યારિ બોલ્યા રે સન્જે મન્ય [3]આદર ઘણેઃ
તહ્મો સાંભલો રે, રાયજી! [4]મન્ય નિશ્ચલપણિ. ૩
[5]ત્યારિ અર્જુન રે દલમાંથી અલગો પડ્યો,
તત્ર સુતના રે સૈન્ય [6]વિપિ આવી વઢ્યો. ૪
સંસપ્તક રે હુતા, ત્યાંહાં ક્રોધે[7] ઘણો,
તેહ[નિ હરિષ રે] યોદ્ધ[8] આવી મનમાં વશો. ૫
તત્ર ધાયા રે [9]નિવાતકવચ્ય સાથે સહુ,
[10][તત્ર] અર્જુન [રે] વેગે જઇ પીટચો સહુ. ૬
[11]"જય પામિ રે," દર્યોધન એહવૂં મન્ય ધરી,
ચાલ્યા [12]મૃત્યુનિ રે માથે રણમાં પગ કરી. ૭
[13]બહુ મારિ રે ગદા સાંગ્ય ફરશી ગ્રહી;
બહુ બાણુની રે વૃષ્ટિ કરે ઊભા રહી. ૮
[14]તવ વ્યાકુલ રે કીધો પાર્થ બાણાઉલી,
આકલાણો રે; યેહનિ કોણ સકિ કલી? ૯
[15]તવ બોલ્યો રેઃ "કૃષ્ણદેવ! કરણા કરો.
એ દૈત્યના રે રથ સઘલા આઘા કરો." ૧૦
ત્યારિ કૃષ્ણે રે શઙ્ખનાદ પૂરચો સહી.
ત્યારિ પ્રથવી રે કમ્પારવ હેઠ[16] રહી. ૧૧

૨. મુજને કહે. ૩. આનંદ ઘણો. ૪. મહીમા, રંણ તણો. ૫. "જઇ અરજુન રેઃ દલમુખે આવી અડે." ૬. સેન સાથે આવી ભડે. ૭. આવી. ૮. મંન માંહે અની હસો ૯. કવચક સાથે સહી. ૧૦. "અરજુને રેઃ વેધા બહુ વેગે જઇ." ૧૧. દ્રૂપ પાંમો રે. ૧૨. માનુવ રે. ૧૩. આ કડી નથી. ૧૪ આ પહેલાં:-" સાંહાંમસાંહાંમા રેઃ ' જોવે જોધ કુદે તહી." —આ ૯ મી કડી પહેલાં ૧૨ મી કડી આવે છે. ૧૫. આ ૧૦ મી કડી નથી. ૧૬. થઇ તહી.

ત્યારિ સૈન્યમાં રે વાડું પડ્યો સહુ જોવતાં,
તવ અર્જુન રે પ્રગટ થયો હરિ દેખતાં. ૧૨
યમ મેઘથી રે અર્ક પ્રગટ થાયે સહી,
ત્યમ અર્જુન રે વ્યૂહ વચિ આવ્યો રહી. ૧૩
તવ કીધી રે બાણવૃષ્ટિ,[17] કહી નવિ જાય.
[18]બહુ પડીઆ રે રથ સાથે મોટા રાય. ૧૪
બહુ છેદ્યા રે ગજ રથ હય, સહુ નાસી.
સર મારિ રે ક્રોધ સંહારિયા ત્યાહાં રહી. ૧૫
તવ વીટચો રે પુનરપિ અર્જુન વીરને;
બહુ મારિ રે સાત્યકિ ગદા અતિ ધીરને. ૧૬
સંસપ્તક રે [19]અર્જુન સાથે વઢિ રહ્યા.
એહવે તવ સુત રે પાણ્ડવ ઉપરે [20]આવિયા. ૧૭
[21]તેણે મારચો રે, શિખંડિન કર્યું બહુ.
પાણ્ડવનું રે સૈન્ય સઘળું મારયું સહુ. ૧૮
[22]મુક્ત કર્ણજ રે પાછલે સહુ કૌરવ રહ્યા.
[23]ધશી આવ્યા રે રાય યુધિષ્ઠિર બોલ્યા વઢવા. ૧૯
તવ મૂક્યાં રે બાણ આરહ્યું ઊભા રહી:
"કો આવો રે વઢવા મુજ સાહામો સહી." ૨૦
એહવું કિહિતાં રે ધૃષ્ટદ્યુમ્ન–[24]પ્રમુખ હતા,
તે મારિ રે કર્ણે [25]અર્જુન નાવતાં. ૨૧
[26]રણિ ઓછ્યું રે ઘોરી રાખ્યાં વાજિ બહુ.
[27]બહુ મેહેલે રે બાણ ઊભા તે સહુ. ૨૨

---

૧૭. પુષ્ટ પણ થાશે. ૧૮. તત. ૧૯. વડે આરજુન સાથે બહુ રહો. ૨૦. આવી રહો. ૨૧. "તેણે માર્યું રે: રીષ કહેતા કરતા બહુ." ૨૨. "જે કારણ રે: પાછલ રાહુકો નરવરા." ૨૩. [illegible] આવ્યો. ૨૪. પ્રમુખ રહો જતાં. ૨૫. અર્જુન આવતા ૨૬. "[illegible] હિરીસવાર મારે બહુ." ૨૭. "તારે મારે રે: બાણ ગદા તેહને [illegible]

એક ભાનુમંત [૬]પરાક્રમી, બીજો ચિત્રસેન[૭] સુજાણ,
[૮]સેના બીજ સુરસેન પચે હતા ત્યજતા પ્રાણ ૬
પાંચાલપતિ [૯]યારિ પડયા ત્યારિ હવો હાહાકાર,
રાય યુધિષ્ઠિર બોલ્યો[૧૦]ઘણું "હવે થશે કવણ પ્રકાર ?" ૭
ત્યારિ ક્રોધ આણી પાણ્ડવે અદ્દભુત મેહલ્યા બાણ
કૌરવતણી સેના વિષિ સંહાર કીધો[૧૧]જાણ ૮
વૃષસેન[૧૨] કુંઅર કર્ણનો તે રહ્યો પુઠે જાણ,
તે પિતા કેરી કરિ રક્ષા, સગન માહિ[૧૩]મ્યાણ ૯
ધૃષ્ટદ્યુમ્ન નિ વલી સાત્યકી, દ્રુપદી કેરા બાલ,
ઉતપતી સૈન્ય વિષિ ગયા, વૃષસેન[૧૨] રહ્યો તતકાલ ૧૦
ત્યારિ બાણવૃષ્ટિ કરી[૧૪] ઘણી કર્ણે રહીનિ ત્યાહિ,
[૧૫]અકલાણા ત્યારિ વીર સર્વે, મૂઆ ક્ષણ માહિ ૧૧
ત્યારિ અન્ય સુત યે કર્ણનો આવ્યો [૧૬]ધરી ત્યાહા ક્રોધ,
પાણ્ડવતણા[૧૭] ત્યારિ સૈન્યમા તેણે કરયા જૈ[૧૮] રોધ ૧૨
ત્યારિ સુષેણે ભીમના કરથી[૧૯] ધનુષ છેદ્યુ પેર
વલી સાતે બાણે [૨૦]રદે ભેદ્યુ, ગાજીઆ અવશ્યમેવ ૧૩
ત્યારિ ધનુષ બીજૂ કરચ ધરી સજ કરયૂ તેણીવાર,
ત્યારિ કર્ણસુતનૂ ચાપ હેના કરયૂ કટકા ચાર ૧૪
ત્યારિ બાણ મારયા રદેમા અતિ ક્રોધ આણી કાય,
[૨૧]ગ્રાહેતર વડે રાધાતણો સુત હણ્યો રહી રણ માય ૧૫

---

૬. મહાપરાક્રમી ૭ ચિત્ર ૮. સેના સુર પાચે હતા, તે ૯ હણ્યા જારે ૧૦. રએ ૧૧. વરતો ૧૨ વૃષકેત ૧૩. મોહેરે ૧૪. કીધી ૧૫ 'કલ્યાણ સરવ વીરને હોએ, જો તતખીન જઇએ તાહે" ૧૬. ધસી મન ક્રોધ ૧૭ તણી સેના વીરે ૧૮. સણધો ૧૯. હાય થકી ગદા છેદી પેર ૨૦. તે રૂદે મારા ૨૧. સાણ પ્રહારે પડો સહી, હણ્યો રાધાસુત રણમાહે"

પછિ ભાનુસેન્યુ પગાકગી તેગે માન્યા પનર બાણ
[22]ત્યાગિ બીમસેને કર્ણસુનના હણ્યા જેના પ્રાણ ૧૬
શિર પડ્યૂ પ્રથવી શોભીએ, જાણિ કમન જલમા સોય,
દેવતા બહુ દૂપ ધરિ, યે વીર તાહારા હોય. ૧૭
ત્યાગિ બીમસેનિ ત્રણ્ય શર લેઈ [23]દીર્વ પાડી ચીગ,
દુશાસનનિ [24]ગદિ માગ્યા મમન આણી રીગ. ૧૮
પટ બાણ્ માગ્યા મમન સુત, ઉત્તરને અગીઆર,
સુષેણને[25] બાત્રીગ મારયા, કર્યો રણ્ય સહાર ૧૯
ત્યારિ કર્ણ મન્ય ક્રોધિ ચડ્યો, તેણે મમન મેહેલ્યા બાણ,
બહુ યુધિષ્ટિરના યોધના તતકાલ લીધા પ્રાણ ૨૦
ત્યાગિ ધર્મરાય કોપિ ચડ્યો, એહવૂ વચન બોલ્યો ત્યાહિ
"હા સૈન્ય મારિ કર્ણ ઊભો રહીને ગણ્યુ માહિ? ૨૧
નિત્ય પાર્થ મથિ વાદ કરતો, યુદ્ધ કરી[26] હામ,
[27]તે મારિ બલીઆ યોદ્ધ કોય સૈન્ય સાથે કામ. ૨૨
દેખાડ્ય બલ યે તાહારૂ, [28]યે હોઇ તાહારે હાથ્ય,
કૌરવ તણા હિત કારણે તૂ રહી વડે અમ મધ્ય ૨૩
આજ કેડ મૂજનિ અતિ ઘણુ તાહારૂ યુદ્ધ જોવા કાલ્ય,
તે માટિ મહા[29] કોધ આણી વઢે રહી રણ[30] માઝવ" ૨૪
એહવૂ કહીનિ ધર્મપુત્રે મેહેલીઆ દશ[31] બાણ
'કર્ણ કેગ[32] રણનિ ઠ લેઉ હરડા પ્રાણ' ૨૫
[33]ત્યાગિ વૈકર્તન કોપિ ચડ્યો, નવ[34] બાણ લીધા પ્રૈ હ,
ત્યારિ યુધિષ્ટિરને રદે માગ્યા, થયા નર[35] દિગ-મૂઢ ૨૬

---

૨૨ "તે મહારથી હાર પાહને, પો પ્રથવી લમ્" ૨૩ ફેરે માગી આંજી દીસ. ૨૪ "ની પાસે જઈને સબલ પાગ નીસ ૨. 'સુષેણ-ખાવી વીસ મારા, જે દર દર સધાર" ૨૧ ક્રગની ૨૭ "ભો આજ જેરો છે સદી કરણના પ્રાણ યે આ કાંન" ૨૮ તો બહુ હોયે ઢા ૨૯. મન ૩૦. યુદ્ધ આજ ૩૧. સત ૩૨. તાહારા ૩૩ ત્યારે કર્ણ ન ।। કે પીએ ૩૪. એક ધુ ૩૫. નર

બહુ વીર જોતાં યુધિષ્ઠિરને [36]રદે કીધા પ્રહાર;
રથ છત્ર ભાંજી વિરથ [37]કીધાં હેલાં માત્ર મોઝારય. ૨૭

ત્યારિ બીજો રથ ત્યાંહાં આણાવી આરૂઢ થયા તતકાલ;
કર્ણનૂં પ્રાક્રમ દેખતાં મન્ય પ્રજ્વલ્યા મહીપાલ. ૨૮

યમ આજ્ય[38] હોમિ અગ્નિ [39]વાધિ, ક્રોધ વાધ્યો ત્યમ;
[40]'હવિ હણૂં અધુના કર્ણનિ,' રાય વિચારિ ઇમ. ૨૯
[41]એક સુવર્ણપૂંખ વિશાલ દૃઢ ચાપિ ચઢાવ્યૂં બાણ;
યમ દણ્ડ શરખૂં મહા દારણ હણે ક્ષણમાં પ્રાણ. ૩૦

સુરરાજ કેરા કર વિષિથી વજ્ર છૂટિ યમ્મ;
વલી યુધિષ્ઠિરના કર વિષિથી બાણ છૂટું ત્યમ્મ. ૩૧
મહારથીના ઉર વિષે વાગૂં જઇ [42]નિરધાર;
[43]રથ વિષેથી અવ્યની પરિ ઊઠી પડ્યો તેણીવાર. ૩૨

ત્યારિ હાહાકાર હવો સહી કૌરવ તણા દલ માંહિ;
રાય દુર્યોધન શોચ્યા[44] કરેઃ 'શૂં કરયૂં દૈવે આંહિ?' ૩૩

રાય યુધિષ્ઠિરના[45] સૈન્યમાં "જય" શબ્દ બોલે વાણ્ય;
[46]શંખ દુન્દુભિ-નાદના નિર્ઘોષ વર્ત્યાં જાણ. ૩૪

રાયની પરશંસા કરિ [47]સર્વ કો બલિઆ ત્યાંહિ;
ચેહના યૂથ આગલિ કર્ણ શરખો પડ્યો અવ્યની માંહિ.[48] ૩૫

મહુર્ત્ત એક થયા પછી સાવધાન હોઓ કર્ણઃ
'ક્યાંહાં ગયો રાજા યુધિષ્ઠિર? હવડાં પમાડૂં મરણ.' ૩૬

---

૩૬. કરા હઇડે. ૩૭. કીધો: રંણ મધે તેણી વાર. ૩૮. અહુતી. ૩૯. માંહે: તત. ૪૦ "આજ હણુ કરણ જે રંણમાં: રાએ વિચારૂ મંન એમ." ૪૧. "સોવરણચાપ વીસાલ કહીએ: તે ધનુષ ચદાવું બાંણ." ૪૨. તેણીવાર. ૪૩. "રથ ઉપરથી પડો અવનીમાં: તે કરણે ખાધી હાર." ૪૪. વીચાર. ૪૫. "ને સેના વીષે ૪૬. "સંખધુની ગડગઢ બોલે ને ફરી જાંણ." ૪૭. પરમ બલીઆ હોએ." ૪૮. રોએ.

ત્યારિ ધનુષ[૪૯] વિસ્કારણ કરી બહુ બાણ મૂકયાં ત્યાંહિ;
પાણ્ડવી સેના ન્યાશ કરતો સઞ્ચરચો રણ માંહિ. ૩૭

ઊથલો

સઞ્ચરચો રણ માંહિ રે; કયમ પરાક્રમ તેહનૂં લહૂં ?
વિષ્ણુદાસ કહિઃ વલી યુદ્ધ માંડૂં, તે કથા માંડી કહૂં. ૩૮
૬૬૭

કડવૂં ૧૯ મું–રાગ ધન્યાશી

સઞ્જે એહવું બોલીઆ રેઃ સાંભલ્ય, રાય સુજાણ !
કર્ણે ક્રોધ રદિ ધરી રે રણમાં મૂકયાં રે બાણ. ૧
યુધિષ્ટિર રાય ઢાંકીઆ રે; વ્યાકુલ કીધો રે દેહ;
[૧]સારથિ રથ આપણું રે ભાંજિનિ નાખો રે તેહ. ૨
ઢાલ–તેહનો રથ ભાંજ્યો સહી, વ્યાકુલ થયો તવ રાય;
રથ અન્ય ઊપરે શીઘ્ર બિઠો ક્રોધ આણી કાય. ૩
ધનુષ લીધૂં હાથમાં; બહુ બાણ મૂકયાં[૨] ત્યાંહિ;
ત્રીસ શર કર્ણની મારચાં, ક્રોધશૂં [૩]રણ માંહિ. ૪
ચ્યાલીશ મારચાં સુષેણને, શતસેનને પઞ્ચાશ,
શત્યેર મારચાં શલ્યને; રથ કરચા [૪]સહુના નાશ. ૫
તૂહોતેર મારચાં કર્ણને, મારચાં રહી નિરધાર;
જઈ સમલ બેઘાં રદિમાં [૬]આશીવિખ–આકાર. ૬
ત્રણ્ય ત્રણ્ય બાણ[૭] સર્વનિ ઉરમાં હણ્યાં તતખેવ.
[૮]રાય યુધિષ્ટિર એમ સૈન્ય મારિ રણ્ય રહી અવશ્યમેવ. ૭

---

૪૯. પે ટંકારવ.

કડવૂં ૧૯ મું:–૧. "સારથી ઘોડા હણ્યા; રથ ભાંજ્યો તાંહાં તેહ" ૨. મારાં જાંણ. ૩. નીરવાણ. ૪. બેહુના. ૫. પુનરપી. ૬. વીજલીને આકાર. ૭. મારાં. ૮. "રાએ જુધીષ્ટરે સેના સરવે; રણ હણી તતખેવ.'

અધરથી તવ કોપે ચઢ્યો કાંઇ હશીને મન માંહિ;
એક [9]ભલુકીં યુધિષ્ઠિરનું ચાપ છેદ્યૂં ત્યાહિ. ૮
વલી સાઠય શર માહા [10]અંશુગામી રદે મારચાં જાણ્ય.
રથપૂથ મારી કરચા કટકા; વિકલ કીધા પ્રાણ. ૯
ત્યારિ વીર જે પાણ્ડવતણા માહારથી મોટા ત્યાંહિ,[11]
[12]રાય યુધિષ્ઠિરનિ રાખવા આવી રહ્યા રણ માંહિ, ૧૦
દ્રષ્ટદ્યુમ્ન નિ શિખણ્ડી, [13]દ્રુપદી કેરા તન,
કર્ણ આગલિ રહ્યા ઊભા કરીનિ દ્રઢ મન. ૧૧
નિકુલ નિ સહદેવ આવ્યા, ભીમ માહા પરચણ્ડ,
શતસહસ્ર ભાર તણી ગદા ઝાલી તદા ભુજદણ્ડ. ૧૨
શિશુપાલસુત નિ કાશિરાજા, કરુપ યે ભૂપાલ,
[14]વલી મછય કૈકય આવીઆ, દીસતા જાણે કાલ ! ૧૩
વલી કોશલપતિ કૈકેય[15] રાજા [16]પ્રભદ્રક માહાવીર,
યુધિષ્ઠિરને રાખવા આવી રહ્યા રણધીર. ૧૪
વલી સાત્વકી ને જનમેજે પાચ્ચાલપતિ રાજન,
તેણે વિવિધપિરનાં બાણ મૂક્યાં, [17]તેહનાં કહૂં અભિધાન. ૧૫
વરાહદન્ત ને વિપાઠક,[18] નાલીક[19]ને વછદન્ત,
[20]યે મૂકતાં ગજરથ હયતણા રણ શીઘ્ર આવિ અન્ત. ૧૬
વલી ચટકમુખ[21] ને અર્ધચન્દ્રક ક્ષુરપ્રિય[22] નિદાન;
એ આદિ દેઇનિ [23]અસ્ત્ર કેરાં અસંખ્યાત અભિધાન. ૧૭
[23]એહવાં ઉગ્ર આયુધ મૂકતાં કૌરવી સેના માંહિ,
ગજ અશ્વ મારી રણ વિષિ કલ્પાન્ત કીધૂં ત્યાંહિ. ૧૮

૯. ભોગલ મુકી. ૧૦. અસુરચાંમી. ૧૧. જાંણ. ૧૨. "તે રાત્રે જુધીષ્ટરની રક્ષા કરવા આવી રહ્યા માહારાંણ." ૧૩. વલી દ્રૂપદ તંન. ૧૪. "મછંદેસી વલી આવીઆ; તે દીસતા માહા વીકાલ." ૧૫. કારંગ. ૧૬. ભદ્રકેત. ૧૭. સાંભલ. ૧૮. ચીપાઠક. ૧૯ નાલીકંત મહદન્ત. ૨૦. "તે મુકતાં યુદ્ધે નહી જોતાં નાં આવે અંત." ૨૧. કંટકમુખ. ૨૨. કમલપીત. ૨૩. અંત નાં જાંણ. ૨૩. મહા અદભુત જુધ કીધુ હો°.

રથ સબલ ભાંગ્યા કનકના, ધ્વજ પતાકા છત્ર,
ઊંટ પર ને [૨૪]અમ્બાડીશૂં પડે મેગલ તત્ર. ૧૯
કવચ માંહિથી અંગ ભેદ્યાં, ચાપ કરચથી જાણ્ય.
[૨૫]શરત્રાણથી શર કરચાં અલગાં રણ વિષે નિર્વાણ્ય. ૨૦
માહા પ્રૌઢ વારણ[૨૬] તણાં કુંમ્ભસ્થલ પડે અતિ કાંય.
કૌરવતણી સેના પડે; રણ્ય રહ્યું કેહી પિરિ જાય ? ૨૧
પાણ્ડવતણી સેના વિષિ સિંહનાદ કરતા યોધ;
તેણે કરી બલ[૨૭]ક્રોધશું તવ સૈન્ય કીધું રોધ. ૨૨
તે દશોદશથી બાણ મૂકે સૈન્યમાં નિરધાર;
જાણિ મેઘ દ્વાદશ શામટા કરિ વૃષ્ટિ ભુમ્ય મોઝારય ! ૨૩
ત્યારિ કર્ણ ઊપરિ જઇ પડ્યા પાણ્ડવતણા જે શૂર;
કહ્યું: રખે જાતો [૨૮]રણ તજી ! કરિ યુદ્ધ અમશું, ભૂર ! ૨૪
શું યુધિષ્ઠિર[૨૯] સાથે વઢે, યે ધર્મરાય[૩૦] પવિત્ર ?
પઞ્ચ બાણ મૂકયાં[૩૧] અમારાં, [૩૨]યે ધર્મરાય વિચિત્ર.” ૨૫
એહવું વચન તેહનું સાંભલીને[૩૩] કર્ણ પામ્યો ખેદ;
બ્રહ્માસ્ત્ર મૂકી પાણ્ડવે સેના [૩૪]કરી સ્રવ છેદ. ૨૬
કર્ણરૂપી [૩૪]અગ્નિ રણમાં ઉતપત્યો ઉતપાત;
પાણ્ડુસુત-વન[૩૫] દશોદશથી જાય કરતો[૩૬] પાત. ૨૭
ત્યાંહાં બાણવૃષ્ટિ કરિ રહ્યો; જાણિ પ્રલેકાલી[૩૭] મેઘ !
નવિ ચલિ પાછા વીર કો શરતણા માહા વેગ. ૨૮
સર્વ સૈન્ય મારી કરયૂં અલગૂં, રહ્યા કેવલ રાય,
ત્યારિ કર્ણ કહેઃ “ રે યુધિષ્ઠિર ! હવિ જીવતો કયમ[૩૮] જાય ? ૨૯

---

૨૪. અંબાડી; તે પાડીઆ ભટ તત્ર. ૨૫. સેહેસ્રદસનાં સીસ કરી. ૨૬. કુંજર. ૨૭. વલી. ૨૮. જીવતો, કહુ કરો મારી ચૂર. ૨૯. ધરમરાએ. ૩૦. પુનવંત શરીર. ૩૧. ઘુ. ૩૨. જે કનક પુપતીર. ૩૩. સાંભલી; મંન... ...ખેવ. ૩૪. સંધારૂં અરવમેર. ૩૪. અગ્નીમાં થઓ માહા ઉતપાત. ૩૫. -સુતને. ૩૬. કરતા ઘાત. ૩૭. પ્રલેકારી. ૩૮. કાંહાં.

કૌરવતણું પાસૂ ગ્રહ્યૂ મે સર્વ મૂકી ધીરજ,[૩૯]
તે માટિ [હું] રણ્ય વઢ છૂ, આદરી એહવી પિરજ ૩૦

તે માટિ દુખ[૪૦] મન વિષે કાઇ[૪૧] રખે આણો, ગય!
આજ કરણા આહા[૪૨] કરૂ તો ધર્મ-ક્ષતી જાય" ૩૧

એહવૂં કહી [૪૩]નારાચ મૂકયા તીક્ષ્ણ નિ માહા કૂર,
રાય યુધિષ્ઠિરનૂં [૪૪]વર્મ ભાજી કરૂ તતક્ષણ ચૂર. ૩૨

રુધિરમિ અંગ હનૂ સહી; ત્યારિ કોપીઓ મહીપાલ·
એક સાગ્ય લીધી કર વિષિ 'કર્ણનો આણૂ[૪૫] કાલ?' ૩૩

અગ્નિજ્વાલા પ્રગટી [૪૬]મૂક્ષ-અગ્રથી તેણીવાર,
[૪૭]ઘણ્ટા-વિભૂષિત શબ્દ કરતી વછૂટી નિરધાર. ૩૪

આકાશ-મધ્યે[૪૮] ઉત્પતી, ગઇ રદિ કરવા ભેદ,
આવતી [૪૯]તતક્ષણ સપ્ત બાણે કરી કર્ણે છેદ. ૩૫

વળી ધર્મપુત્રે ચ્યાર બાણે[૫૦] હણ્યો કર્ણ કઠોર
ત્યારિ ઉભય દલ-મધ્યિ રહી કરતા હવા બહુ ઘોર. ૩૬

ઊથલો

કરતા હના બહુ સોહરિ રે, તેહમા કાઇ સન્ધે નહીં
પુનરપિ યુદ્ધ સબલ રચ્યૂં; વિષ્ણુદાસ કહે[૫૧]તે સહુ કહં રહી ૩૭
૭૦૪

કડવૂં ૨૦ મૂં—રાગ શામેરી

સઞ્જે કેહે સાભલ્ય વાત, રણ્ય કર્ણે કરયો ઉત્પાત.
જાણે પન્નગ પૂછે ચાપ્યો! એમ અન્તર મધ્યે કાપ્યો ૧

---

૩૯. વેર ૪૦. કાંઇ ૪૧. દુખ ૪૨. તમોને ૪૩. ને રાએ ઉપરઃ બાણ મેહેલાં ક્રુર ૪૪. ચરમ છેદી ૪૫. આંણવા ૪૬. સહી મુખ અગ્નિથી ૪૭. કરકડાટ સબળ કરતી ૪૮. ગારગ ૪૯. કરણે બાંણ મારીં કરી સતખંડ છેદ ૫૦. બાંણ જ મારાં ૫૧ તે કહુ સહી

એક ભલ્લ[1] અહીનિ હથ્ય, ભાંજ્યો રથ ધ્વજા સહીત્ય.
ચ્યોહો ઘોડા સાથિ સૂત, મારી [નિ] કીધૂં અદ્દભુત. ૨
વલી ભાંગ્યૂં શિરનૂં છત્ર, રથ્ય ચોદ્ધ જુઓ સહુ તત્ર.
રથ હાંકચો અદ્દભુત વેગ; જાણે ગાજે[2] દ્વાદશ મેઘ ! ૩

કહે કર્ણ: " સુણો, શલ્ય સાહજી ! [3]કહેના સાચવિ રણુગાં વાજિ !
જઇ ઝાલૂં[4] રાયનો તનજી," મુક્ષ બોલ્યો કર્ણ વચનજી. ૪
'કેયમ મારૂં ધર્મનો જાત ?' ઈમ મન્ય વિમાસી વાત;
"જાઓ યજ્ઞ કરો આરમ્ભ; [ઘેરિ] બિઠા પૂજો બમ્ભ. ૫

તહ્મો ક્ષત્રમાં [છો] હીન; તે માટિ થાશો[5] દીન.
મુજ શરથા યોધ સહીાત્ય, તહ્મો નવિ કરવી રણ્ય-વાત. ૬

તાહારૂં ધર્મધુરન્ધર નામ તિ નવિ કરવો સઙ્ગ્રામ.
જાઓ હસ્તિનાપુરમા પેર, જૈ રાજ્ય કરો અવશ્યમેવ. ૭
આંહાં દારુણુ કરવૂં કમ, ક્ષત્રીનો એહવો ધર્મ:
નવે સાંધિ તાતનિ પુત્ર, નવિ ગણિ ભ્રાત ને મિત્ર." ૮

એહવૂં કહીનિ મૂકયા રાય, પછિ સૈન્ય સાહામો ધાય;
બહુ કદન[7] કરે ત્યાહાં આવી; મૂકે અસ્ત્ર નાનાવિધ્ય લાવી. ૯

હસ્તી ઊપરિ મૂક્રિ ઘાય, રણુમાં થોભ્યું નવિ જાય;
મારચા અશ્વ તણો નહીં પાર, [8]રથ ચૂર્ણ કરચા તેણીવાર. ૧૦
પર વેસર ઊંટ અમ્બાડી, [9]શર-ઘાત ચકાં સહુ પાડી;
ગજ પર્વત શરથા પડતા, ત્યાંહાં વીર અનોઅન્યે ભડતા. ૧૧

એક ચાપ વિપિ શર લીધૂં. તેણે [10]છિન્નભિન્ન બ્રત કીધૂં;
ગજગજ [ઊ]પિરિ નાહાઠા જાય, [11]હય કોણે ત્યાંહાં ન સહવાય. ૧૨

કડવૂં ૨૦ મૂં:-૧. ભોગલ. ૨. ગાજ્ય. ૩. સાચવજો હાવે રંણુ વાજી. ૪. ઝાલો. ૫. મુખથી કરણુ વદે વચંન. ૬. હીસો છો. ૭. નીકંદન. ૮. રંણુમાં ચુરંણુ કરા. ૯. એણી પેરે સેના રંણુ પાડી. ૧૦. છાંનુમાંનુ આરાધન કીધુ. ૧૧. જુધ કોણે નવ સેહેવાએ.

[12]રથ સૂતહીન થઈ નાહાસિ, બહુ વીર પડિ રણ ત્રાહાસિ
[ભીમ] મારી લીધૂ આદાન, જાણિ નાન [13]હનૂ કહ ગોત્ર। ૧૩
શોણિતની સરિતા થાય, નર અશ્વ તણાયા જાય,
[14]રથ ફેગ લીધા સાત, રણ સૈન્ય કરચૂ અત પાત　　૧૪
સારિ તન સુત પામ્યો હર્ષ, વાગિ દુન્દુભિના નિર્ઘોષ,
[15]વાગા ગંપ તણા ત્યાહા નાદ, કરે યોદ્ધ અન્યોઅ ય સાદ ૧૫

કૌરવ અત રોનિ મલીઆ, ત્યારિ પાણ્ડવ [16]ત્યાહાથી પલીઆ
રાય ધર્મ થયા સાવધાન, [17]પાસે મહુ તેડ્યા પ્રધાન　　૧૬
"બન્ધ સર્વ તમારા પૂરા, અથવા [18]શૂ હૈઆ ફૂરા?
આજ અર્જુન નહી મમ સહાય, યે કરિ કર્ણનો ભય　　૧૭
અવ સૈન્ય આપણૂ કાહિ? [19]પ્રા લાવો પાર્થનિ આહા
યશ પામ્યો [20]માહારો નાશ, યારિ કર્ણ રહ્યો મુજ પાશ　　૧૮
એ દીસે સૈન્ય પલાય। [21]રણ શોભ્યૂ કેહી પિરિ જાય?
એહના સૈન્યમા જયજયકાર, [22]માહારિ દુખ તણો નાવિ પાર　　૧૯
[23]બહુ વીર એમ્હા થાઓ, મારો કર્ણનિ કિ રણ સાહો"
એમ કહે યુધિષ્ઠિર રાય, ક્રોધેથી ધ્રૂજે કાય　　　　૨૦
"ક્યાહા ભીમ ગયો મમ ભ્રાત? તેહને સમ્ભળાવો જઇ વાત
'દ્રોણે લીધૂ [છે] કલ્પાન્ત, સર્વ સૈન્યનો આણ્યો અન્ત　　૨૧
તુજ વિન રહી રણમા આજ, માહારૂ નહી કરે કો કાજ'
એહવૂ રાયનૂ વાયક જાણી, ધાયા ધનુષ વિષે શર તાણી　　૨૨

---

૧૨ તો રથ થકી ઉતરીને નાહાસે ૧૩ બુડ્ડુ જલસોત ૧૪ રથ ફેરી લીધા છે સ્યાત. ૧૫ વાજે સર્વ તાશને નાદ હોએ. આનંદમા બહુ સાદ ૧૬ પાછા ૧૭ તત્ર પાસે તેડા ૧૮ શુંઆ તમારા ફૂરા ૧૯ આ કોણ લાવો તે આહા ૨૦ તાહારો. ૨૧. રણમા શોભુ નત્ર જાએ. ૨૨ માહારા દૂખ તણો નહી પાર
૨૩ "મારો કર્ણને જીતતો સાહો, એમ કહુ જુધીષ્ટર રાઓ,
ક્રોધ યકી ધ્રુજે છે કાએ, વચન રોસભરા કેહે ગાએ"

કહ્યું: 'કર્ણ કેહી પેરિ જાય?' [૨૪]દહો દશ જૈ વીટચો રાય;
દ્રષ્ટદ્યુમ્ન [૨૫]પ્રમુખ પે વીર, ધાયા ક્રોધ આણીનિ ધીર. ૨૩
કરિ બાણ તણી ત્યાંહાં વૃષ્ટ, જોતાં દીસે આરિષ્ટ.
રથ છત્ર અમ્બાડી [૨૬]ભાંજિ, પણ કર્ણ ન પામિ પ્રાજે. ૨૪
ત્યારિ રાય યુધિષ્ટિર જેહ[૨૭] રથ ઊપરિ બિઠા તેહ;[૨૮]
હાકિ [૨૯]શિર ઊપરિ આવી, નિજ સેના સહુ બોલાવી. ૨૫
ત્યારિ ભીમે સાંભલી વાતઃ 'કર્ણે [૩૦]કીધું ઉત્પાત;
મારચૂં સૈન, ન લાભે પાર; [૩૧]રણિ જોતો પવનકુમાર. ૨૬
[૩૨]માહા ક્રોધ ચડ્યો મન માંહિ: "હવિ કર્ણને મારૂં આંહિ."
ત્યાંહાં પ્રગટ કરયૂં નિજ[૩૩] રૂપ, દેપી આયુધ નાપિ [૩૪]ભૂપ. ૨૭
"ક્રિહિશે,[૩૫] પારથ પાપિ આજ, [૩૬]શીધૂં નહીં એકો કાજ."
સન્જે કેહેઃ સાંભલ્ય, રાય! ભીમસેન તે રણિમાં જાય. ૨૮
"[૩૭]દુષ્ટને જૈ મારૂં આજ તો હીડે માહારૂં કાજ;
રથ જૂં," એહવી આસ, કર જોડી કહિ વિષ્ણુદાસ. ૨૯
૭૩૩

કડવૂં ૨૨ મૂં—રાગ મલાર

સન્જે એહવૂં બોલીઆંઃ સાંભલ્ય, કૌરવના ભૂપ રે!
[૧]ભીમસેન મન્ય ક્રોધચૂં ત્યાંહાં અદ્દભુત કીધું રૂપ રે. ૧
[૨]તેહની વર્ણવના કઇમ કહી સકૂં, જો મુજ મુખ જિહ્વા એક રે?
શત રસનાએ વર્ણવૂં તોહે નવિ આવિ છેક રે. ૨

---

૨૪. એટેવુ કહીને વીટો રાએ ૨૫. સીર્પ ઊવીગ. ૨૬. પાટે, ભાંગે, તોડે કરગ્. ૨૭. એર. ૨૮. તનેર ૨૯. સહુને સીર પર. ૩૦. કીધા માહા. ૩૧. એટેવુ જોતાં. ૩૨. તર. ૩૩. માહા. ૩૪. તાંહાં ભૂપ. ૩૫. કેહુ. ૩૬. ના સીધુ એક તાંહાં કાજ. ૩૭. કરગ્ દુષ્ટને માર.

કડવૂં ૨૧ મૂંઃ—૧. "ભીમસેને તાંહાં ક્રોધનુ જુધ કર અનુપ રે."
૨. "તેહનુ વરણ કેમ કરઃ મમ મુખ જીભ એક રે."

પર્વત [3]પ્રૌઢ સમો થઓ દીસતો કર્જ્જન-વર્ણ રે.
મુગટ વિરાજિત[4] કનકમિ તેહને, કુણ્ડલ ઝલકિ કર્ણ રે. ૪
પિરિપિરિના ભૂષણ [5]આંગ્ય ધરી ત્યાહા ધાયો આણી વેગ રે.
તડિત-ચોરય સુરચાપશૂં જાણિ ચઢિયા દાન્દા મેઘ રે ! ૪
અનેક આયુધ કરચ ધર્યા, તેહનો નવ્ય જાણું પાર રે.
ધનુષ [7]પ્રચણ્ડ ગદા ગ્રહી તવ ચાલ્યો પવનકુમાર રે. ૫

તેહના [8]પદક્રમથી પ્રથ્વી ડગે, દિગ્પાલ ભયાતુર થાય રે,
[9]થડ મૂલસ્થકી ગરીવર ચલિ, તેહનાં શૃંગ તે અલગા થય રે. ૬
ત્યારિ શેષનાંગ સલક્યો સહી, ભય પામ્યા સુરનર [10]નાગ રે,
રણખેત્ર વિષે ચાલ્યો સહી યારિ ભીમસેન [11]માહાભાગ રે. ૭

પ્રલિકાલિ [12]પ્રગટ્યો વન્ય પાવક દીસિ યમ્મ રે.
મનમા ક્રોધે પ્રજ્વલે વૃકોદર દીસિ ત્યમ્મ રે. ૮
યમ સેના [13]દાનવની પ્રતિ ધાઈ વજ્ર ગ્રહી સુરરાય રે,
ત્યમ કૈરવની સેના વિષિ [14]વૃકોદર ક્રોધિ ધાય રે. ૯

યારિ હિરણ્યકશ્યપ મારવો સહી, [15]નરહરિનૂં લીધૂં શરીર રે,
ત્યમ કૈરવ-દલ ઊપિરિ ધસો [16]ધરી ક્રોધ વૃકોદર વીર રે. ૧૦
યારિ વૃત્રાસુરને મારવા ઇન્દ્રે [17]કીધૂં યમરૂપ રે,
તેહવૂં રૂપ [18]પ્રગટ થયૂં દીશીઇ રણમાં વૃકોદર ભૂપ રે. ૧૧
[19]યમ દક્ષયજ્ઞ હણવા શિવિ વીરભદ્ર પ્રયુઞ્જ્યો યમ્મ રે,
ભાઇ ! કૈરવ સેના ઊપરિ ભીમસેન [20]ચઢ્યો રણ્ય ત્યમ્મ રે. ૧૨

---

૩. સરયો પ્રોઢ દીસે એ કજ્જલવરણ રે. ૪. °જે કનકમાંઃ કુંડલ. ૫. ધરી, તાંહાં ૬. જાણે દાવાનલ ઊલટોઃ ચઢો. ૭. બાંણ પ્રોઢાં ધરી, ચાલો. ૮. પદપ્રાહારથીઃ પ્રથવી કંપાએ રે. ૯. "ક્રોધે જાણે કાલ સરયોઃ દીગપાલ ભઆંનક થાએ રે." ૧૦. મંન રે" ૧૧. ભડ જંન રે. ૧૨. °કાર પ્રગટો હવડાં, પવંન પાવક જંગ રે. ૧૩. અસુરની પીપે. ૧૪. ધાઓ વ્રકોદર જાએ રે. ૧૫. નરસીહનુ ધર. ૧૬. ક્રોધે. ૧૭. ધર્યૂં. ૧૮. આહા દીસી એ, વીર ૧૯. "તારકને હણવા સીવેઃ ધર રૂપ જંમ રે." ૨૦. ચાલો તેમ રે.

યમ જલનિધિ [૨૧]ચાલે વેગશ્ર્, ભાઇ ! અમાવાસ્યાને દિન રે,
ત્યમ કૌરવ-દલ સંહારવા [૨૨]ચાલ્યો ક્રોધ ધરીનિ મન્ય રે ૧૩
[૨૩]દીર્ઘ સ્મશ્રૂ મૂક્ષ શોભીઇ આરક્ત નેત્ર વિશાલ રે,
અરે નાશ કરેવા વિશ્વનિ જાણિ આવ્યો જંક્રૈમ કાલ રે ! ૧૪
[૨૪]રાય ધર્મ કહને આવી રહ્યો એહવૂં પ્રગટ કરી નિજ રૂપ રે
"હવિ કા ચિન્તા મનમા ધરો ? મૂહ્‌ને [૨૫]આપો આજ્ઞા, ભૂપ રે !" ૧૫
એહવૂ રૂપ ભયાનમક ભીમનૃ દેષી [૨૬]નૃપ પામ્યા ત્રાહામ રે
એ કૌરવ સઘનાને હણે [૨૭]એહવો આવ્યો મન્ય વિશ્વામ રે ૧૬
કહ્યૂ "યુદ્ધ કરે રણમા રહી, કા થાવા દ્યો અસૂર રે ?
કર્ણ-પ્રમુખ કૌરવ ઘણા તૂ મારી કરયે ચૂર રે" ૧૭
ત્યારિ પ્રદક્ષણા કરી ગજને વલી લાગો આવી ચરણ્ય રે
[૨૮]'આજ મુજ આગલથી રણ વિષે રક્ષે નાહાશી જાતો કર્ણ રે ! ૧૮
બ્રહ્માણ્ડ વિપિ યાહા હશે ત્યાહાથી [૨૯]મારવો નિરધાર રે
તહ્મો શોચા [૩૦]મૂક્ષથી મૂક્યો, રક્ષે દુઃખ ધરો લગાર રે !" ૧૯
ત્યારિ નિજ સેનાપતિ ગર્વનિ એહવૂં વાયક [૩૧]કિદ્ધિ તતપેર રે
"તમ્યો રાજાની રક્ષા કરો [૩૨]શીઘ્ર રહીને અવસ્યમેવ રે" ૨૦
ત્યારિ ભેરી શઙ્ખ પ્રમુખ [૩૩]મહી નીસાણે વલીઆ ઘાય રે,
પછિ [૩૪]યે ત્યાહા હુતા મહી તે આવીને લાગા પાય રે ૨૧
[૩૫]સિંહનાદ કરિ ગર્જના મૂક્ષ વદતા એહવી વચન રે:
"આજ કૌરવ કેરા દલપતિ તે નિશ્ચિ [illegible] રે" -

ત્યારિ આજ્ઞા માગી રાયની ભીમસેન [૩૬]વલ્યા રણમાહિ રે
ત્યારિ યોદ્ધ અપરિમિત ગયના તે [૩૭]દૃગિ રહ્યા ક્ષણમાંહિ રે. ૨૩
ત્યાહા પ્રૌઢ સમીરણ [૩૮]પ્રગટયો, જાણે પ્રલે કાલનો [૩૯]વાયુ રે !
રજ ઊડી પિંગિ ચક્ષુમા, રણમા યોબ્યૂ નવિ જાય રે　　૨૪
ગિરિશૃંગ [૪૦]પડે ત્રુટી તદા, ત્યાહા વૃક્ષ[ડાલિ] બહુ [૪૧]ભાજિ રે
ત્યાંહા દ્રપદ [૪૨]સકલ ઊડી કરી શિર કૌરવને વાજિ રે　　૨૫
ઉતપાત [૪૩]પ્રગટ હોએ અભિનવા, ત્યાહા[૪૪]મન્દ શુકન બહુ થાય રે,
[૪૫]શકુન્ત કોલાહલ કરિ, મૃગ ડાબા જમણા જાય રે　　૨૬
ત્યારિ કૌરવ બ્રન ટોલિ મલી [૪૬]રણમાહિ વિચારી વાત રે
" આજ દન [૪૭]આપણુના ક્ષય હશે, રણ્ય વર્ત્તિ છિ ઉતપાત રે." ૨૭
એહવૂ કેહેતા તન દ્રિષ્ટે પડયો ભીમસેન માહાવિકરાલ રે
જાણિ સર્વે હમડા હણિ [૪૮]સામટા, [૪૯]યમ ધાઓ આવે કાલ રે ૨૮
ત્યારિ સિંહનાદ ભીમિ કરયો, જાણિ ગર્જિ દ્વાદશ મેઘ રે !
નિજ તાત તણૂ ચિન્તન કરય યેહનો છે અધિકો વેગ રે ૨૯
[૫૦]જાણિ પ્રલિકાલે પરવરયા યેહવા દીસે શ્રી અવિનાશ ગિ,
ત્યમ કૌરવદલ સર્વ સામટૂ હણવાને આવ્યો પાશ રે.　　૩૦
એહવૂ રૂપ અસમ્ભવ દેખતા કૌરવ બ્રવ [૫૧]કાપ્યા ત્યાહે રે,
' હવે શી વિધિ કરશો ? ' રાય કહે 'કાઇ[૫૨]વિચારો મન માહિ રે '' ૩૧
ત્યારિ ભીમસ્વરૂપ દેખી કરી [૫૩]દલમા પડીગી ભંગાણુ રે,
ત્યારિ ગજ ઊપરિ ગજ નાહાસતા [૫૪]તે હોઆ રણુમાં, જાણુ રે ૩૨

---

૩૬ રણમા જાએ રે ૩૭ રક્ષા કરતા રાએ રે ૩૮ સમો રણ ૩૯ °કારેનો ૪૦ સીખર ૪૧ સરવે ૪૨ લોહ ગદા ઊડી શરી ૪૩ હોએ તાહા ૪૪ વલી ૪૫ સહુ આકદ કુલાહલ કરે અગલા ડાબા જાએ રે.'' ૪૬ વીચારે સરવ વાત રે ૪૭ આપણા માહે હસે કાઇ ઉતપાત રે. ૪૮. હણવા ૪૯ ધાઓ આવે છે ૫૦ જાણે કાલ એ પરવરો ૫૧. પામા તાપ રે ૫૨ વીચારોની આપ રે ૫૩ કૌરવ દલમા ૫૪ તેહવા તજતા પ્રાણ રે

નાહસિ રથ માહા સુભટના, ત્યાંહાં નાહાસિ બહુ અસવાર રે;
ધનુષ બાણુ કરયથી પડે, નાસતા તેણી વાર રે. ૩૩
[55]એમ સૈન્ય વિશસ્થલ સહુ થયૂં, પણુ કર્ણ તણે નહીં મન્ન્ય રે;
[56]એહવા ભીમ સાથે રણે રહી વઢિ, તેહવો કો નવિ દીસે અન્ય રે. ૩૪
ત્યારિ કર્ણ ભણી આવ્યા [57]સહી તવ કુન્તા કેરો જાત રે,
વિષ્ણુદાસ કહિ કયમ યુદ્ધ કરયૂ, તે માંડી કહૂં [58]વિક્ષાત રે. ૩૫
૭૬૮

કડવૂં ૨૨ મૂં–રાગ વસન્ત

સઞ્જે કિહેઃ સુણ્યો, રાયજી રે! યારિ આવ્યો વૃકોદર વીર,
તવ સેના [1]સહુ કદન કરી રે રાષી મનમાં ધીર. ૧
ત્યારિ શલ્ય [2]કહિ કર્ણને રેઃ " ભીમ [3]કરિ ઉતપાત.
ઘણુ થઉ ક્રોધિ ભરયો રે, એહનો પુત્ર થયો રણપાત. ૨
વલી બીજૂં દુઃખ [4]અભિમન્યનૂ રે; એહનિ રદિ શાલિ ઘાય.
[5]તે ક્રોધ અહીં રણિ મૂકશે રે; તે માટિ નહીં જીતાય. ૩
આહાવૂં રૂપ ભયાનક એહતણૂં રે મિ નથી સાંભલ્યૂં કયાહારિ;
ધરયૂં હતૂં પૂર્વે સહી રે, શત કૈચક મારયા યારિ. ૪
ત્રૈલોક્ય વિષિ એહવો નહીં રે, કો રહિ ભીમ આગલિ આજ;
તે માટિ આંહાં આપણે રે શૂં ધટિ તે કરવૂં કાજ ? ૫
હૂ જાણૂ છૂઃ સત્ય માનયે રે, [6]એ હણુશે તુજને આંહાં.
તે માટિ રણ છાંડીએ રે, જો આવે [7]તવ મન માંહાં." ૬

---

૫૫. "એમ સરવ વીસલ થઈ: પણુ કરણને નહી મન રે."
૫૬. "એહવો ભીમ સાથે રણુ રેહેઃ એહેવો ન દીસે કો અંન રે." ૫૭. દીઠો.
૫૮. સાક્ષાત રે.

કડવૂં ૨૨ મૂં:—૧. સરવ નીકંદન કરી મનમા રાખી મત ધીર રે.
૨. વચન કેહે. ૩. કરસે માહા. ૪. જુધ અભીનનું. ૫. તે માટ ગદા
આરસેઃ તે કહીપેરે જીતાએ. ૬. એ કહુ તુજને આહે. ૭. વમારા ચીત માહે-

ત્યારિ હસિ કર્ણ મૂક્ષ ઊચરચો રેઃ હુ જાણૂં છૂં [૮]એહનો પ્રાણ;
આજ ભુવન ત્રણ્ય વિષિ મહી રે કો ન ખમિ માહરાં બાણ. ૭
પણ કેયક મારચા સામટા રે, દ્રુપદસુતાને કાજ્ય;
મૃત્યુ લક્ષ કરચ એહને રે તો કોણે ન થાએ ત્યાજ્ય. ૮
મૂને ઈચ્છા હુતી અતિ ઘણી રે, અર્જુનસૂં વઢવા કાજ;
જો પારથ મુજને મારતો રે કિ હૂં [૯]હણતો તેહને આજ. ૯
પણ વિચમા વિઘન હવુ સહી રે, ગત્ય દૈવતણી નિરધાર;
તે માટિ કલપ્યૂં [૧૦]નોહે મહી રે, હોએ હોનાર પદારથ સાર. ૧૦
આણુ [૧૧]એ રણિ મૂકીને રે હૂં એહને કરૂ અહીં વિગ્ર."
[૧૨]પછિ રથ ષેડો ઉતાવલો રે અર્જુન પાસે શીઘ્ર. ૧૧
ત્યારિ શલ્ય કિહિઃ "રુચતૂં નથી રે મૂહ્નેં વચન તાહારૂં આંહિ;
આજ યે એ સાહામો યુદ્ધ કરિ રે, તે પડિ સહી [૧૩]રણમાંહિ." ૧૨
"હાકય હવે રથ માહારો રે": કર્ણ વદિ મુક્ષ વાણ્ય;
"કયમ સિહિશિ શર માહરાં સહી રે રણમાં [૧૪]રહી નિરત્રાણ્ય? ૧૩
આજ ભુવન ત્રણ્ય વિષિ સહી રે [૧૫]કો ન ખમિ માહારાં બાણ!
સુરરાજ સમો પ્રાજિ કરૂં રે ત્યાંહાં કવણ ભીમ પ્રમાણ?" ૧૪
ત્યારિ શલ્ય ગાહાક્રોધિ કરી રે રણ રથ ષેડ્યો માહાવેગ;
સિંહનાદ કર્ણે કરચો રે, જાણિ [ગાજિ] દ્વાદશ મેઘ! ૧૫
ત્યારિ ભીમસેન દલને તજી રે ફરી ઊભો રહ્યો અવસ્યમેવ.
ત્યારિ રથ લાવ્યો ત્યાંહાં સારથિ રે, આરૂઢ થયો તતષેવ. ૧૬
ત્યાંહાં શઙ્ખ પરસ્પરિ [૧૬]પૂરીઆ રે, બહુ વાજે રણ્ય વાજિત્ર;
આણુ અપરિમિત પાડવી રે પેહનાં કનકપુષ વિચિત્ર. ૧૭
ત્યારિ કર્ણ ઊપરિ ત્રુટી પડચો રે રથ સાથે પવનકુમાર.
બહુ બાણે કરચો આકલો ને શત સહસ લક્ષ, નહીં પાર. ૧૮

---

૮. એહેનુ બલ પાણ. ૯. તેહને કરતો નાસ. ૧૦. નહી રે હસે પાંણ ૯. તેહને કરતો નાસ. ૧૦. નહી રેઃ હસે પદારથ હોનાર. ૧૧. ક્રોધે મુકીનેઃ હુ એહને કરૂ વીમે. ૧૨. "હુ રથ ષેડ...સીમે." ૧૩. તાહે- ૧૪. સહી. ૧૫. કોણ. ૧૬. કરીઆ.

ત્યારિ વૈકર્ત્તન[૧૭]મન્ય કોપીઓ રે: એક શર [૧૮]લીધૂ માહાકૂર;
[૧૯]ત્યારિ ભીમસેનના કર તણૂં રે તેણે ધનુષ કરયૂ ત્યાંહાં ચૂર. ૧૯
બીજૂં શર લીધૂં સહી રે, કરંચ ક્રોધ કરીનિ કાય.
તેણે [૨૦]સ્તનાન્તર ભેદૂં સહી રે; ત્યારિ આકુલવ્યાકુલ થાય. ૨૦
પછિ સ્વસ્થ થઇ રણમાં રહી રે ગ્રહ્યૂં ધનુષ અન્ય માહાપ્રૌઢ.
[૨૧]નિશિત બાણ મૂક્યાં સહી રે, ત્યારિ કર્ણ થયો દિગમૂઢ. ૨૧
પછિ સિંહનાદ કીધો સહી રે, તેણે કમ્પ્યા દશ દિગપાલ.
રથચક્ર થકી પ્રથવી ડગિ રે; જાણું આવ્યો પ્રલેકાલ. ૨૨
ત્યારિ કર્ણ ક્રોધ રદિ ધરી રે ત્યાંહાં મેહેલ્યાં બાણ અનન્ત.
ભીમ રદિ ભેદ્યુ જઇ રે, જાણ્યૂં હવડાં આણ્યો [૨૨]અન્ત. ૨૩
ત્યારિ કુન્તીસુત [૨૩]કોપે ચઢ્યો રે, થયો રુધિરમિ જાણ્ય;
"હવે દુષ્ટ હવડાં હણૂ રે;" એહવી મુક્ષથી બોલ્યો વાણ્ય. ૨૪
એક [૨૫]વજ્રમાર શર પે હતૂં રે, તે માધૂં ધનુપિ બાણ;
ક્રોધ સહિત મૂક્યૂ સહી રે, 'જાશે [૨૬]હરૂં કર્ણના પ્રાણ!' ૨૫
ત્યારિ શબ્દ પ્રચણ્ડ હવો સહી રે, જાણે ત્રુટી પડ્યૂં આકાશ!
સુર સર્વ [૨૭]રહ્યા એમ ઊચરિ રે: 'હવિ કર્ણ પમાડો નાશ!' ૨૬
[૨૮]સ્તનાન્તર શર ભેદીઓ રે, નિઃસજ્ઞ હવો ત્યારિ કર્ણ.
[૨૯]રથી તો રથ ઊપરિ પડ્યો રે, જાણે નિશ્ચે પામ્યો મરણ! ૨૭
[૩૦]ત્યારિ મદ્રાધિપ એહવૂં [દેખતાં] તેણે રથ્ય વાલ્યો તતકાલે;
લેઈ આવ્યો ત્યાંહાં કર્ણનિ રે, પછિ યાંહાં હુતો [૩૧]ભૂપાલ. ૨૮

૧૭. રવીતંન તે કોપીઓ. ૧૮. લીધો ક્રુર. ૧૯. તાણે. ૨૦. રૂદે ભેદુ કરણનુઃ તે આકુલ. ૨૧. સત બાણ સહી મુક્સે. ૨૨. આવ્યો. ૨૩. કોપે. સહીઃ નેત્ર થઆ રાતાં ચોલ. ૨૪. દુર્જનેઃ મુખથી બોલે બોલ. ૨૫. વજ્રસાર સજ હતુ તેઃ તે ભીમે ચઢાવુ બાણ, ૨૬. હણુા. ૨૭. એહેવુ બોલીઆઃ કરણને લીધો નાસ. ૨૮. આકુલવાકુલ થઓ સહીઃ રંણ મધે કરણ. ૨૯. રથ ઉપર તે તો પડો. ૩૦. "સલ એહવુ દેખતાંઃ રથ ચલાવ્યો તતકાલ."

ત્યારિ હાહાકાર થૈ રહ્યા રે કૌરવની સેના માંહિઃ
"આજ વૈકર્તન[૩૨] પ્રાજ્ઞે હવો રે, તો રહી સકિ કોણુ આંહિ ?" ૨૯
ત્યારે ભીમસેન આવ્યો ધશી રે[૩૩] દલ કૌરવ કેરે સકૂચ,
બાણુ ગદા[૩૪]પ્રાહારિ સહી રે સહુ મારી કીધૂં ભઙ્ગ. ૩૦
ત્યાંહાં મારચા મેગલ મલપતા રે; રથ ભાંજી કીધા ચૂર.
વહતાં બલ વાધ્યૂં સહી રે, જાણે [વાધ્યૂં] સાયર–પૂર ! ૩૧
અસઙ્ખ્ય તેજી ત્યાંહાં હણ્યા રે, તેહની કહી નિવિ જાઇ વાત.
[૩૫]ખર ઊંટ શકટ હણ્યા રે, રણ્ય કીધૂં [બહુ] ઉતપાત. ૩૨
નાહાસિ દલ દોહો દશ થકી રે, રણુમાં ચોભ્યૂં નવિ જાય.
ગજ ઊપરિ ગજ નાહાસતા રે, હય ઉપરિ હય ધાય ૩૩
રથ વાલ્યા ત્યાંહાં નવિ વલે રે; માહારથી હવા ગતપ્રાણ.
વલી ભીમ ક્રોધ ઘિદ્દિ ધરી રે ત્યાંહાં અસઙ્ખ્ય મૂક્યાં[૩૬]બાણુ. ૩૪

ઊથલો

અસઙ્ખ્ય મૂક્યા[૩૬]બાણુ રે. તેહની સઙ્ખ્યા નવિ જાએ લહી.
વિષ્ણુદાસ[૩૭]કહિઃ પછિ શૂં થયૂં રે રણિ, તે કથા બોલૂં[૩૮]સહી. ૩૫

૮૦૩

કડવૂં ૨૩ મૂં–રાગ દેશાખ

ચોપાઇ

સઞ્જે કિહિઃ સાંભલ્ય, રાય ! તાહારા પુત્ર[૧] તણા ઉપાય.
[૨]ચમૂપતિ ભાગો યેણી વાર, રણુમાં શૂં હૌઊ તેણી વાર. ૧

---

૩૧. દુરજોધન. ૩૨. કરણ સરથો પ્રાજ્ઞે થઓ...તાહે. ૩૩. કૌરવ સેના સંગ. ૩૪. કરણ સરવ સેન કીધુ ભગ. ૩૫. બહુ નર હસ્તી મારી કરી કીધો માહા. ૩૬. મેહેલા. ૩૭. કેહે કથાઃ પછે સુ થૈ તે બોલુ સહી. ૩૮. બોલી અ.

કડવૂં ૨૩મૂંઃ—૧. પુત્રનો કહી મહીમાએ. ૨. "પછે કરણ ભાગો જેણી વાર તાર પછી રણુમા સુ હવુ નીરધાર."

દુર્યોધન-મન્ય દુઃખ ન માય રણમાં વાત વિચારે રાયઃ
"નિત્યે મૂજનિ કિહિતો કર્ણઃ 'હૂં' પાણ્ડવને પમાડીશ મરણ. ૨

સકલ યોદ્ધ શાહાનિ મોકલો ? હૂં પાણ્ડવ મારૂં એકલો.'
યેહ[ના] બલ કીરત્યની ક્ષાત, [3]સુરપતિ શરપો જાણિ વાત; ૩

ધરિ પાણિ યાંરિ કોદણ્ડ, ત્યારિ [4] ભય પામિ બ્રહ્માણ્ડ.
ધનુષ વિષે ગત્ય અધિકી હોય. એ આગલે નવિ માંડિ કોય. ૪

યેહના શર[5]તણો નિર્ઘોષ, માંભળતાં રિપુ પામે શોક,
તે આ[6]કર્ણની શી ગત્ય થઈ ? કૌરવ માત્રની કીરત ગઇ". ૫

એમ ટલવલવા લાગો માહારાજ "એકો[7] ન શીધૂં માહારૂં કાજ.
કર્ણ સમો નહીં ભૂતલ માંહી, તે મૂર્છા પામ્યો રણમાંહિ. ૬

ક્યાંહાં ગયા માહારા ભ્રાત[9]સુજાણ, યે રણિ લે પાણ્ડવના પ્રાણ" ?
એહવિ રથ્ય બિશી [10]તતષેવ, આર ભ્રાત રાયના[11]અવસ્યમેવ ૭

કરી પ્રણામ નિ ઉભા રહિ;[12]શૂર વચન રાય આગલિ કિહિઃ[12]
"સુખ મન્ય પામિ મહીપાલઃ અહ્મો સર્વનેર આણૂં કાલ. ૮

[13]શન આજ્ઞા આપો એક વાર ? પાણ્ડવ પાંચ મનાવૂં હારય".
દુર્યોધન કેહે "મેના[14]માથ્ય જઇ પાણ્ડવશૂં[15]મારો બાથ. ૯

[16]પાણ્ડવ-ભય અગાધ્ય દ્રહતોય, તેમાં કર્ણબૂડનો જોય.
તેહની રક્ષા કાજિ સહુ પરવરો; મનમાં ક્રોધ આભ્યન્તર ધરો.[17]" ૧૦

(એહવી) રાયતણી આજ્ઞા શિર ધરી આહારે જણ રથ્ય બિઠા ફરી.
લોહમિ કવચ ધર્યાં છિ અંગ્યઃ 'હવડાં સૈન્ય પમાડૂ ભંગ્ય. ૧૧

---

૩. સુરી નર જાણે તે સાક્ષાત. ૪. ભઅકાર થાએ બ્રમંડ. ૫. સંઘતણા. ૬. આજ. ૭. નવ સરૂ. ૮. 'કેમ પામો આહે. ૯. સુભટ. ૧૦. તે ષેવ. ૧૧. આવા. ૧૨. રહ્યા ..કહ્યા. ૧૩. "સેનને આગના આહો'દ્દાએ "પાચ પાડવની છઠું કાએ" ૧૪. સામો મુજકાજ. ૧૫. ને મારો આજ. ૧૬. આ કડી નથી. ૧૭. ધરિ. ૠ.

[૧૮]પાણિ ધનુષ લીધૂં વિકરાલ; ચાલ્યા ક્રોધ ધરી તતકાલ.
ત્યારિ[૧૯]મહીપત્ય મૂક્ષ આશી ઉચરઃ"જાઓ, પાણ્ડવને મારો શરિ." ૧૨
મનમા થર ધરી[૨૦]ઉદ્દેશ, ચાલ્યા રમગણ કરી દેવેશ.
પાણ્ડવ હણુવા કૈરી આસ' અનેક સૈન્ય રાક્ષૂં નિજ પાશ. ૧૩

[૨૧]યમ પતંગીઆ પાવકમુખિ પડિ દેપતાં આવી વક્ષે.
આવ્યા રણિ[૨૨]મનમા ધરી માન. ચ્યારેના કહૂં હવે અભિધાનઃ ૧૪
[૨૩]શ્રુતવાચક દુર્ધર માહાબલી, વિવસુ વિકટ ન સહિ કો કલી.
[૨૪]વલી ક્રોધને સમ બલવન્ત, ભડતાં યેહનો નાવિ અન્ત. ૧૫

રથ પાંચસેહે આગલ્ય કરી આવ્યા રણ્ય માંહાં ક્રોધ જ ધરી,
રથ સાઠચ નિ ગજ પચ્ચાસ, પ્ર[થમ] આવતાં કીધા નાશ. ૧૬
પછિ[૨૫]વિવસુ રણિ[૨૬]અલગો થાય. [૨૭]પાણ્ડવની સેનામાં જાય.
[૨૮]તેણે ભલપ્રૌઢ એક કરમાં ગ્રહી, હણ્યૂં સૈન્ય પાણ્ડવનૂં સહી. ૧૭

ત્યાગિ ભીમિ મૂકી એકજ ફાલ, રણમા[૨૯]તેહનો આણ્ગો કાલ.
કુણ્ડલ[૩૦]મુગટ સહિત શિરત્યાંહિ શોભિ પડીઆં અવ્યની માહિ ૧૮
[૩૧]તેહનિ હણ્યો જાણી સહુ ભ્રાત કરિ ભીમનિ માહા ઉપઘાત.
અસંક્ષ ભલ્લ ગ્રહી કરમાંહિ વીટચો[૩૨]ભીમ રહી રણમાંહિ. ૧૯
પછિ ભીમ ચગણ તણા બહુ પ્રાહારિ, ભગ્ન કરચા ત્યાંહા રાજકુમાર.
[૩૪]વાતભગ્ન દ્રુમ યેહવા હોય, તેહવા ત્યાહાં દીસિ[૩૫]સોય ૨૦

---

૧૮. ઓર...લીલા. ૧૯. દુરજોધન આસીસ ઓચરે" તમે.. મરે. ૨૦. ધરૂ આવેસ. ૨૧. જેમ પતંગ દીપક મુખ ભક્ષ, ૨૨. રણમા ધરી બહુ મામ તે ચાર જનના કહુ સુર નામ. ૨૩. "સુત વાચક દુરધર માબલી એ ચાર ભ્રાત રણ ચાલ્યા વલી," ૨૪. આ લીટી નથી. ૨૫. વીવીહલ અગલો. ૨૬. રણમા અ. ૨૭. પાડવ સેના માહે તે જાએ. ૨૮. "તેણે ગદા એક હાથે ધરી ચાલ્યો ક્રોધ ગ્રહેમાહા કરી." ૨૯. આણ્યો ચારેનો કાલ ૩૦. કવચ રહ્યા છે તાહે. ૩૧. "તેણે જાણ્યો હણ્યો સહી પ્રાત કરો સામે મહા ઊતપાત." ૩૨. વેધો. ૩૩. ભગ. ૩૪. વાઊથી દ્રુમ જમ ઊડી જાએ. ૩૫. છ કાએ.

[37]પછિ [વિકટ] નેસમ ઉઞે કુમાર, તેણે ભીમને કીધો પ્રાહાર.
મારિ ભલ્લ રંદિમાં બહુ; સેનાપતિ ત્યાંહાં જુધ[36]મહુ. ૨૧
પછિ ભીમિ ક્રોધ ધરી મનમાહિ, તહારા સુત સહુ મારચા ત્યાંહિ.
(ત્યારિ) હાહાકાર હવો તેણે સમિ, રુધિર પીવાનિ યોગ્યની ભમિ. ૨૨
અપર પુત્ર તાહારા યે વલી, નાહાઠા સહુ તે એકઠા મ્યલી.
ભીમસેનનૂં દેવી તન રહ્યા શૂર તેહનાં કમ્પિ મન. ૨૩
પછિ [ખૂંબ] પાડતા નાહાસિ(બહુ)યોદ્ધ. ત્યારિ કર્ણનિ હુયિ[38]પ્રતિબોધ.
સાવધાન[39]પછિ હૌઓ જાણી મદ્રાધિપશ્યું બોલ્યો વાણીઃ ૨૪
"અરિ સૂત ![40]હવિ અધક્ષણમાંહિ રથ આપણો હાકે ત્યાંહિ.
હણ્યૂં સૈન્ય દીસિ છિ ઘણૂં, રણમાં તાં નવિ જાઇ ગણૂં. ૨૫
રક્ષે રાયનિ થૈ હોઈ ઘાત ! કુશલ તણી[41]કાહો મુહે કો વાત."
ત્યારિ શલ્ય કિહિઃ "દુર્યોધન તણા વદતા ભાત પડ્યા અતિઘણા. ૨૬
હજી લગી દુર્યોધનરાય; રણમાં કુશલી છિ તેહની કાય.
તે માટિ, વૈકર્તન ! [42]સુણો, થાએ વિલમ્બ આપણે [43]ઘણો. ૨૭
જો એ આજ રણ્ય પાણ્ડવ મરિ, તો નિશ્ચે રાજ્ય[44]સયોધન કરે."
એહવૂં કહી રથ ખેડ્યો ત્યાંહિ,[45]વૈકર્તન આવ્યો રણમાંહિ. ૨૮
ભીમ આવતો દીઠો યમ્મ, સન્મુખ થૈ રથ લાવ્યો ત્યમ્મ.
સાહમસાહમા માહારથી મલ્યા, બલે કો નવિ જાઇ કલ્યા. ૨૯
માંડ્યૂ યુદ્ધ અપરિમિન મહી; મારિ બાણ[46]પરસ્પરિ રહી.
કર્ણે બાણ [મૂક્યૂં] એક કાલ,[47]વિરથ ભીમ કીધો તનકાલ. ૩૦
પછિ હશી[48]વચન સુક્ષ બોલો ત્યાંહિઃ"ભલિ કર્ણ ! તૂં આવ્યો આંહિ"
એહવૂં કહી કર ઝાલી ગદા રથ કર્ણનો ભાંયો તદા. ૩૧

૩૬. પછે વીકની સમ. ૩૭ જઇ અ. ૩૮. હવિ (?) અ. ૩૯. હવો કરણ જાણ. ૪૦. સલ. ૪૧. મુજને કેહે વાત. ૪૨. વીકતતન. ૪૩. આપણને. ૪૪. દૂરજોધન. ૪૫. વીકતતન કપો. ૪૬. અન્યોઅંન. ૪૭. વીકાલ. ૪૮. ભીમ બોલો.

પછિ સૈન્ય[૪૯]હણ્યૂં તે ઘણૂં, ગણી માન કહૂં તે તણૂં:
સાતસેહિ મોટા માતઙ્ગ હણી રણુમાં પછિ પાડચો ભઙ્ગ	૩૨

વલી સુબલપુત્ર[૫૦]નાના પઞ્ચાસ, તે સહુ પણુ ભીમે કીધા નાશ,
વલી એક શત[૫૧]રથ અલગા ગણ્યા, ગદાપ્રહારિ ભીમે હણ્યા. ૩૩

[૫૨]તેથા દ્વિગુણ ગણ્યા અસવાર, પદાતિનો નવિ લાભિ પાર.
[૫૩]ત્યાહાં રથી [૫૩] પાચશે આવ્યા સઙ્ક્રચ,
લોહમે કવચ ધરચાં યેહણે અઙ્કચ. ૩૪

અસઙ્ખત તેણે મૂકયા બાણુ ભીમસેનના હણુવા પ્રાણુ,
[૫૪] તોહે પણુ [૫૪] ભીમિ કરચા વિરૂપ,
[૫૫] ગદાપ્રહાર કો [૫૬] ન સકે સહી ભૂપ. ૩૫

વલી સુબલપુત્ર મન્ય આણી ગીસ મારચા યોદ્ધ[૫૭]સહસ્ર એકવીસ,
યેહનિ હાથે ગદા તોમર ને પાશ, રહ્યા ભીમનિ કરવા નાશ	૩૬

કો ગજ રથ હય ઊપરિ ચઢચા; આવી ભીમસેનદ્ધ ભડચા
[૫૯]તોહે પડ્યા ગદાનિ ઘાય રણુમા કોણે થોભ્યૂં નવિ જાય. ૩૭

[૬૦]હવિ કર્ણ ગયો રથ ખિશી ત્યાહિ, રાય યુધિષ્ઠિ હુતા યાહિ;
[૬૧]બાણુવૃષ્ટિ ત્યાંહા કીધી રહી તે વાર્તા ભીમિ રથ્ય લહી	૩૯

રથ–આરૂઢ થઈ અવશમેવ, ધાયો કર્ણ પ્રતિ[૬૨]તતષેવ
"કરે યુદ્ધ મુજ સામો રહી, રાય કનિ શૂં આવ્યો[૬૩]અહીં ?" ૩૯

એહવૂં કહી[૬૪]પરસ્પરિ[૬૫]સહી મારિ બાણુ અનોઅન્ય રહી
[૬૬]યમ સાયર મનમા ધીરય ધરી ગર્જિ[૬૭]વારિ અમોધિ કરી, ૪૦

---

૪૯ માર ૫૦ નાગજપાસ ૫૧. ગજરથ ૫૨ તેપે દુગણા અસ્વાર, પાલા તણો ૫૩ પછે ૫૪. તેહને. ૫૫ વીરથ ૫૬ ના થમે સમરથ. ૫૭. એકસોને વીસ. ૫૮. ભીમને સનતુઇ સડા ૫૯ તેહ પણ ૬૦. આ લીટી નથી ૬૧ ફરી વાણી કીધી. ૬૨. જાણી ૬૩ વહી. ૬૪ પેરે પેરે. ૬૫. સહી રહી ૬૬ જેમ સાએરમાથી રજ ધરી. ૬૭ વીર અપરમીત કરી.

[૬૮]યમ ઉભે નદી મન્ય આણી ગર્વ, જલિ કરી ત્રટ વ્યાપિ સર્વ,
ત્યમ કર્ણ ને ભીમ જ ભડે. પાણ્ડવ–કૌરવ–સેના પડે. ૪૧

ત્યારિ દુર્યોધનના યે માહારથી, નામ કહૂં તેહનાં હૂં કથીઃ
સુબલપુત્ર કૃતવર્મા જાણિ અશ્વત્થામા[૬૯]કૃપ પરિમાણ, ૪૨
[૭૦]એહ પ્રમુખ યેયે બલવન્ત, તે રણમાં આવ્યા ગુણવન્ત.
ત્યારિ પાણ્ડવના યેયે માહારથી, તેહના રથ લાવ્યા સારથિ. ૪૩
એમ પરસ્પરિ માંડ્યો સઙ્ગ્રામ, લેતા વીર અનોઅન્ય નામ.
અશ્વે અશ્વ, ગજિ ગજ સોય, રથી માહારથી[૭૧]ભડતા જોય. ૪૪
બાણવૃષ્ટિ ઊભા ત્યાંહાં કરિ; અતિ સૂગાતન મનમાં ધરિ,
[૭૨]પ્રાસ સાંગ્ય[૭૩]મહૂર ભીંડીમાલ વાગિ, ભૂમિ પડે મહીપાલ. ૪૫
ગદા[૭૪]ભલ્લ ફરશી તરુઆરિ ભડિ વીર, તેહનો ન લહૂં પાર.
બાણવૃષ્ટિ છાહ્યો આકાશ, પરે વીર તે પામે નાશ. ૪૬
રુધિર તણી ત્યાહાં સરિતા વહિ; પડે યોધ યે રણમા રહિ.
માઞ્સ તણો કર્દમ ત્યાંહાં બહુ,[૭૫]કરતા વીર અનોઅન્ય સહુ. ૪૭
[૭૬]વાયસ ગૃધ્રવ હર્ક્ષા અતિઘણૂં કરિ ભક્ષ[૭૭]આમિષ જ તણૂં.
[૭૮]અદષ્ટપૂર્વક એ સઙ્ગ્રામ તારકામય યેહનૂં છિ નામ. ૪૮
એહવિ દિનકર (શિર) આવ્યા અવશ્યમેવ,
ત્યારિ ક્ષણ એક યુદ્ધ તજ્યૂં તતપેવ.
[૭૯]મન્ધ્યાકાલ મધ્યનો લહી તજ્યો મઙ્ગ્રામ પરસ્પરિ રહી ૪૯

---

૬૮. "જમ મેઘ વરસેઃ આણી ગરવ, જયમે પ્રથવી થાએ સરવઃ તે રીતે ભીમ ભડે." ૬૯. કૃપાચારજ પ્રમાણ. ૭૦. કૌરવના જે વીર બલવત. ૭૧. ભડે સહુ કોએ. ૭૨. ફરસી. ૭૩. મદગલ. ૭૪. "ગદાગદ આવે નીરધાર, પડે વીર મન પામીને ત્રાસ" ૭૫. મરતા ૭૬. પક્ષી વાએસ ઇરના સહુ ઘણુ. ૭૭. તે મનુરાજ તણું. ૭૮. "અદ્રષ્ટ કરંણ હવો, આરંભ જેહનું." ૭૯. આ લીટી નથી.

ત્યાર પછિ રણિ શી ગત્ય થાય, સઞ્જે કિહિઃ સાંભલ્ય, રે રાય!
હવિ કહૂં યુધ સંસપ્તક તણૂં અર્જુન સાથિ વઢિ યે ઘણૂં. ૫૦
૮૫૩

કડવૂં ૨૪ મૂં—રાગ કેદાર ગોડી

સઞ્જે કિહિ સાંભલ્ય, શુભમતિ! વઢિ કર્ણ [ત્યાંહાં] સેનાપતિ.
સંસપ્તક માથે અર્જુન કરિ યુદ્ધ સ્થિર રાખી મન.
[1]ત્યાહા ગાઞ્જીવ કેરા નિર્ઘોષ સુણી [2]રણમાં વીર ધરિ શોક.
[3]ત્યાંહા પાર્થે રણ્ય ઊભા રહી સંસપ્તક શેષ કરયા સહી. ૨
એહવે સુશર્મા આવી મલ્યો, [4]જે યુદ્ધિ નવિ જાએ કલ્યો,
તેણે બાણવૃષ્ટિ કીધી ત્યાહિં, અર્જુનને ઢાંકયો [5]રણ માંહિ ૩
ત્યારિ પાર્થ હવો વ્યાકુલ-કાય; [6]પૂઠે-થા સંસપ્તક ધાય.
ત્યારિ પ્રકટ થયો પારથ ત્યમ, જાણે મેઘથી આદિત્ય યમ્મ, ૪
વલી નવિ બાણે[7] ગાયે સહી, મારયો અર્જુનને ઊભાં રહી.
વલી ત્રણ્ય બાણ[8] માહાક્રૂર ધરી મારયા યદુનન્દનને યત્ને કરી. ૫
એક[9]ભલ્લ ગ્રહી હસ્તિ પ્રૌઢ છેદી ધ્વજા કરચો દિગમૂઢ.
ત્યાહા [10] ગયો હરિવર ક્રોધિ ધરી,
ત્યાહાં નાહાઠા યોદ્ધ સહુ[11]આફણી. ૬
ત્યારિ સુશર્મા[12] હાકે રહ્યો આવી કૃષ્ણ મહિત[13] રથ ગ્રહ્યો.
ત્યારિ શંખનાદ કીધો નાથ, સંસપ્તકનો નાહાઠો[14]સાથ્ય. ૭
સર્પાસ્ત્ર મૂકી કીધો રોધ, અર્જુને બાંધ્યા [15]સાહ્યા યોધ
ચયૂં સુશર્માનિ રણિ જાણઃ તેણે મૂકયૂં ગરુડ તણૂં બાણ, ૮

કડવૂં ૨૪ મૂંઃ—૧. બહુ વાજા ગાણ્ડિવના. ૨. વીર પમાડે સોષ. ૩. "અરજુન સાહામો ઊભો રહી સંસપ્તક તાહા આવો સહી." ૪. તે તો બલે નવ. ૫. દલ ૬. સંસપ્તકની પુઠે. ૭. બાણ મુકયા. ૮. માત્ર ક્રૂરી, મારા જોધને ક્રોધે ભરી ૯. સ્થાન હસ્તી. ૧૦. ગાજે હરીવંસ. ૧૧. આગ્યા ફ્રરી. ૧૨. ફ્રેડે. ૧૩. અરજુનને. ૧૪. લેઇ સાથ. ૧૫. સરવ.

[૩૫]ત્યારિ રાય કહિઃ "સામ્પ્રત થાઉ. સહુ શીઘ્ર મલી સાહમા જાઉ."
ત્યારિ કતવર્મા નિ કર્ણ વલી[૩૬]કૃપ અશ્વત્થામા સક્રિય મલી. ૨૦
વલી ઉલૂક ને સૌબલરાય, શીઘ્ર નામી સહુ તમર થાય.
"રથ ગજિ[૩૮]ધનવત રણમાંહિ જાણું, હવિ પાર્થ આવ્યો આંહિ" ૨૧
એહવું કહીનિ મૂક્યા બાણ ઘણાં, ત્યારિ નાહાઠાં દલ પાણ્ડવ તણાં.
વલી યૂથ અપરમિત થાય; સઞ્જે કહીઃ[૩૯]તે સાંભસ્ય, રાય! ૨૨
૮૭૫

કડવું ૨૫ મું–રાગ કલ્યાણ[૧]

સઞ્જે વાણી બોલીઆ; તૂં સાંભલ્ય રે ધૃતરાષ્ટ્ર સુજાણ!
રાય દુર્યોધન રણ વિષિ આવીને રે એહવી બોલ્યો વાણ્યઃ સઞ્જે. ૧
"ધર્મ રહિ ક્ષત્રિ તણો, એહવું જાણી રે[૨]વઢ્યો આંહિ.
નિશ્ચિ જય તહ્મો પામશો; હૂં જાણું છું રે મનમાંહિ. સઞ્જે. ૨
પાણ્ડવનિ રણ્ય મારશો તહ્મો, કરશો રાજ્ય અવશમેવ.
અથવા રણ્ય પડશો તહ્મો તો સ્વર્ગી રે થાશો તતષેવ. સઞ્જે. ૩
દેવ તણી દેવાઙ્ગના તે આવી રે વરશિ સાર.
પછિ નાનાવિધિ ક્રીડા સહોરે તેશૂં કરશો રે ત્યાંહાં નિરધાર સઞ્જે. ૪
એહવા સ્વર્ગ તણા સુખ સાધવા રણિ મારો રે કુન્તાજાત.
[૩]તમ પૂઠે હૂં આવીશ સહી;" ઇમ કિહિ છિ રે દુર્યોધન વાત. સઞ્જે. ૫
ત્યારિ કર્ણ[૪]પ્રમુખ જે માહારથી, તેણે રણમાં કીધો સહ્રાર;
પાડ્યૂં દલ પાણ્ડવ તણું, તેહનો[૫]જોતા રે નવિ લાભિ વાર. સઞ્જે. ૬
ત્યારિ ગાણ્ડીવધર આવ્યો ધશી, તેણે મૂક્યાં રે બાણ અનન્ત.
કૌરવની સેના હણી, તેનો નાવિ રે કાંઇ ગણતાં અન્ત સઞ્જે. ૭

---

૩૫. દુરજોધન કહે સહુ સાપ્રદ થાસો તમો સરવ મલીને જુઓ."
૩૬. કતબમા. ૩૭. સાંપ્રદ. ૩૮. અસ્વ. ૩૯. સાંભલીએ.
કડવું ૨૫ મું:—૧. વેરાડી. ૨. "વઢ્યો" નથી. ૩. તારપુઠે અમો આવીસુ. ૪. દુરજુધ સારથી, તેણે કીધા રણસંધાર. ૫. નાં જાણું માર.

એહવિ ભીમ દ્રિષ્ટે પડ્યો ત્યારિ હરક્ષો રે પારથ વીર;
"કુશલ વાત સહુની કહો,[7]માહારા ભાઈ રે વૃકોદર વીર !" સજ્જે. ૮
ત્યારિ ભીમ કહેઃ "કર્ણે રહી માહા કીધો રે રણમાં ઉતપાત;
રાય[8]પમાડ્યા મૂર્છા; બહુ સેનનો રે કીધો ઘાત." સજ્જે. ૯
પછિ પારથ કહેઃ "દર્શન કરૂં એક વાર જ રે ધર્મકુમાર
[9]ત્યારિ પૂઠે રણમાં રહી બહુ સૈન્યનો રે વાલૂં સહ્વાર." સજ્જે. ૧૦
શિબિર વિષે આવ્યા સહી રથ ખેડી દીનદયાલ.
આલિંગન દીધૂં સહી આદરશૂં રે ઊઠી મહીપાલ. સજ્જે. ૧૧
જાણ્યૂં-કર્ણ હણીને આવીઆ; બહુ દીધૂં રે માન-સન્માન.
રુધિરે અંગ લેપન હતાં, એહવા દીઠા રે અર્જુન-ભગવાન. સજ્જે. ૧૨
"તમ વિન કર્ણ મરે નહીં; માહા મોટું રે કીધૂં કામ.
જય હોએ રણ્યે આપણો, હૂં પામ્યો રે મનમાં અભિરામ. સજ્જે. ૧૩
સકલ[10]અસ્ત્રવિદ્યા તણૂં યે લેહતો રે જ્ઞાન-વિવેક.
દુર્યોધનના[11]હિત વિષિ મૂક્ષ ચાતો રે પોતે એક. સજ્જે. ૧૪
[12]સર્વ લોક સુરનર વિષિ નહીં એહવો રે કો માહાબલવન્ત,
[13]રાખિ કર મસ્તકય ધરી બહુ કીધો રે માહા ગુણવન્ત. સજ્જે. ૧૫
પાવક શરષો પ્રજ્વલે[14]તેજસ્વી રે જાણિ અર્ક અપાર.
વાયુ થકી ગત્ય અતિ ઘણી, સુણ્ય પારથ[15]રે ! સારોદ્ધાર. સજ્જે. ૧૬
દુર્યોધન શરષો[16]સહી નિધિ શરષો રે ગમ્ભીર સુજાણ,
[17]વજ્રસાર સરખૂં નવિ ભેદે રે યેહનિ એકા બાણ.' સજ્જે. ૧૭

---

૬. મારા. ૭. માણ ભડ મકોદર ધીર. ૮. મુરછા થઇ થઇ, સહુ સેના કીધી નીપાત. ૯. "પાપ માટે પ્રથવી તણુ, ભારથનો ઊતરે ભાર." ૧૦. કલા વિદ્યા તણું જે જાણે સરવે ગ્નાન ૧૧. ન હેત કારણે કરણ ધરતો અભીમાન. ૧૨. "વીદા પામો હરીકનેઃ એ ભણો ફરસરાંમની પાસ." ૧૩. "તે માટે બલવંત છેઃ તમે જાણો રે અવિનાસ." ૧૪. જાણે ઊગ્યા અરક. ૧૫. તુ નીરધાર. ૧૬. કો નહી રેઃ કો ગુણ ગંભીર. ૧૭. "તે બલ કરી અરજુનજી, કેમ વેધારે બાણ."

યોધ સર્વ રણ્ય દેખતા મુજ ઊપરિ રે ધાઓ અવસ્યમેવ
ધ્વજા છેદી રથ ચૂર્ણ કરચો,[18]માગ્યો માગથિ રે વેગે તતપેવ મન્જે ૧૮
શર ભેદ્યા [19] વપુ માહરે કર્યો આતુલ રે બ્યાકુલ દેહ
કહિણ વાયક મૂજનિ કહ્યા મહુ[20]સુણતાં રે કહુ ત્રુટે તેહ મન્જે ૧૯
ભીમ ન હત તો માહારી થી થાતી રે ગત્ય ઉદાર ?
[21]તે કહો કયમ માર્યો મહી રણમધ્યે રે સુતકુમાર ?" સન્જે ૨૦
૮૯૫

કડવું ૨૬ મું–રાગ કેદારો

સન્જિ કહિ સાંભલ્ય, રાય ! તાહારા પુત્રનો મહિમાય
યમ થાય દારણ યુદ્ધ તે રણ વિધિ રે
વલી ધર્મ કહે પારથ ! સુણે, કર્ણ તણો મહિમા ઘણો,
સાહામણો દીસે રણિ, જાણે કેશરી રે !
ઢાલ–કેશરી સરખો માહાસુભટ, સહુ યુદ્ધ તણી ગત્ય જાણિ
તે આજ કૃષ્ણ સહિત અર્જુન વિન તેહનો અન્ત કોણ આણિ ? ૩
ભીષમ દ્રોણ વઢ્યા એ આદિ તેણે હૂ ઊગાર્યા
પણ કર્ણ નિશઙ્ક થઈનિ, મૂજને રણમા મારચો ૪
અતિ બલ સહિત રદિ શર ભેદ્યા, વ્યથા ઘણી મૂહ્ને થાય
તે પાપી મારચો તિ, અર્જુન ! મૂજ મન્ન હરિખ ન માય ૫
શ્રીભગવન્તની ક્રિપાથી, પારથ ! હૂ ઊગર્યો તતખેવ
ઘણી ક્રિપા કીધી ભગવન્તિ, યશ આપ્યો અવશ્યમેવ ૬
ચૌદ વરસ વનમાહિ વસતા આનન્દિ દિન જાય
એક દુખ મોટૂ હતું યે કર્ણ નહી જીતાય ૭
સૂતા બેઠા રયણી દિવસે નિત્યકર્મ આચરતા,
સ્નાન દાન દેવાર્ચન કરતાં ધ્યાન હરિનૂ ધરતા ૮

---

૧૮ રણ માહે તત° ૧૯ બહુ માર મારો ૨૦ સુણતા તેહ ૨૧. કહેવો તમો અરજુનજી કયમ મારો રે.

✓[1]વલી યે યે કાર્ય કરૂં હૂં ત્યારિ ત્યાંહાં દેખૂં કર્ણ.
ભલૂં થયૂં શ્રીકૃષ્ણ-પ્રતાપે પાપી પાંમ્યો મરણ. ૯
ષરૂં અકૂં કૌરવનૂં કરતો દુર્યોધન-હિતકારી.
કિહિ, રે અર્જુન ! તેહ કર્ણનિ ત્યિ કિમ.નાક્ષો મારી ? ૧૦
સભા મધ્ય આણી પઞ્ચાલી કેશ ગ્રહીનિ યારિ,
સકલ રાય સુણતાં તે પાપી એહવૂં બોલ્યા. ત્યારિઃ ૧૧
'ત્યજ, કૃષ્ણા ! કુન્તાના·સુતનિ, યે દુર્બલ થયા દીન.
·આજ રથકી તૂં નિશ્ચે માનેઃ યરા થાશે એહનો હીન.' ૧૨
એહવાં વચન સભામાં બોલ્યો; મનમાં નાણી લાજ.
નિજ પાપી લીધો રણ્ય પડીઉ; સારચાં હવિ [અઘ] કાજ. ૧૩
એ આવ્યો રણમાં યારિ વઢવા લેતો તાહારૂં નામઃ
'કો મુજને અર્જુન દેષાડો, આપૂં તેહેને ગ્રામ;' ૧૪
દુર્યોધનનિ પ્રાંણ થકી યે અધીકો સુત કુમાર,
એહના બલ માટિ આપણ્ય વીર કરયૂં નીરધાર, ૧૫
તે કયમ કર્ણ પડયો રણ મધ્યે અર્જુન તાહારે બાંણિ ?
સાંભલતાં આનન્દ ઉપજે; રાન બોલે મૂક્ષ વાંણિ !" ૧૬
ત્યારિ પાર્થ કહેઃ "સુણ્ય, રાજા ! રણમાંની યે વાત,
કર્ણ તજી સંસપ્તક સાથે જઈ વઢયો બહુ ભાત. ૧૭
સબલ યુદ્ધ કરયું તે સાથે મૂક્ષ કહૂં નવિ જાય,
સહસ્ર લક્ષ અપર્મીત દલ મિં રહી મારયૂં, રાય ! ૧૮
ત્યમ સંસપ્તક કેરી સેના મિં રહી રણ પાડી;
ચઢયો મેઘ આકાશ વીષિ યમ નાખિ પવન ઉડાડી. ૧૯
ત્યાંહાં રથકી તવ દર્શન કરવા હેલાં આવ્યો આજ,
તે માટિ કાંઇ શીઘ્ર થઈ વલી આજ્ઞા દ્યો, માહારાજ !" ૨૦

---

૧ કડવા ૨૬ માથી નકામું લંબાણ થાય તે દૂર કરવા પાઠાંતરો જતાં કરી સં. ૧૬૯૬ની પ્રામાણિક પ્રતને આધારે આખર સુધીનૂં સમ્પાદન કરવામાં

સંપાદક

ત્યારિ રાય યુધિષ્ઠિર એણી પિરિ બોલ્યા મહાક્રોધ મન્ય આંણીઃ
"કર્ણ આગલિ ભય પામી નાહાઠો મનમા નીખિ જાંણી. ૨૧
ચૌદ વરસ યારિ વનમા વશીઆ તહીની આશા તાહારીઃ
'એક અર્જુન કૌરવ સઘલાનિ હેલા નાખિશિ મારી' ૨૨
યમ ઘ્યાન સકલ પ્રથ્વીમા વાવી કરિ મેઘની આસ,
વૃષ્ટી સમિ અઙ્ગાર વૂઠા, કપી હવા સહુ નીરાસ, ૨૩
તે ગત્ય સર્વ થઇ આહા માહારિ; દૈવ કરે તે સાચૂ.
યાહાં લગી કર્ણ રહ્યો રણિ જીવે ત્યાંહાં લગિ કારણ કાચૂં. ૨૪
અરે દુષ્ટ! તૂ જન્મ્યો યારિ વાણી હવી આકાશઃ
'સુર સાથિ સચીપત્ય જીતી પાણ્ડવ કરશિ નાશ. ૨૫
બાણાવલી બીજો એ શરષો નહી કો અબ્યની માહિ.'
જન્મસમિ આકાશ રહી સુર એહવૂ બોલ્યા ત્યાંહિ. ૨૬
'ક્ષમાવન્ત જાંણિ પ્રથ્વી શરષો, ધૈર્ય વીષિ જાંણે મેર,
ચન્દ્ર સૂર્ય તારામણ્ડલ યે દે પાષલિ ફેર. ૨૭
કાન્તી અત્રી તણા સુત શરષો, ગત્ય પવનના શરષી,
સુભટ–હાથ્યથી આયુધ પડશે સ્વરૂપ એહવૂ નીરષી. ૨૮
તેજે અર્વ સમો, ધનપક્ષે કૂવેર શરષો ભાસિ,
શૌર્યે શક્ર સમો સ્થિર અંશે વિષ્ણુ રહ્યા જાણિ પાસિ. ૨૯
અહો કુન્તાસુત! કિહવો તાહારો બલ અમોઘ અપાર!
જાંણિ અદિતિનાં ઉદર વીષે રે આદ્ય વિષ્ણુ–અવતાર! ૩૦
સ્વપક્ષનો પ્રતિપાલક થાશે રિપુકુલ–ઘાત–વિનાશી,
સદા નિરન્તર સૂત થઇ રથ્ય ગ્રિહિશિ શ્રીઅવિનાશી. ૩૧
પાણ્ડુરાયના કુલનો અઙ્કુર પ્રગટ થઓ એ આજ;
એહને મૂક્ષ રાષી નારાયણ સઘલાં કરશિ કાજ.' ૩૨
ત્યારિ ગયા દેવ સ્વસ્થાંનકય (જોનાં) કહીને એહવી વાતઃ
'આજ તે વચન થયાં સવ મિથ્યા શો ઘટિ ઉત્પાત?' ૩૩
એહવાં વાયક સાંભલતાં મુનિજન હર્ષા હૈડા માહે;
કુશુમ પૂષ્પ અક્ષત લેઈ તાહારી પૂજા કીધી ત્યાંહિ. ૩૪

ત્વષ્ટા-કૃત સ્યન્દન એ તાહારે, ધ્વજા વીષિ હનૂમન્ત.
અનેક અસ્ત્રના ઓઘ પરે પણું રથનો નાવિ અન્ત. ૩૫
અનિ તૂણી દત્ત-વરુણ બિ ભાથા પૂરણ-બાંણ,
અગ્નિદત્ત ગાણ્ડીવ ધનૂંષ તે સમ તાલ પ્રમાંણ. ૩૬
ષટ્કે વિચિત્ર સુરિ સ્યલી આપ્યૂં હેમરચિત-ભાસિ.
હસ્ત વીષિ ધરતાં રણ મધિ વિપક્ષ સઘલા નાહાસિ. ૩૭
રથ હાકિ શ્રીયુદુનન્દનજી ત્રિભોવન કેરો રાય,
તે કાં કર્ણ આગલિથી નાહાઠો વ્યાકુલ થૈનિ કાય ! ૩૮
જો થોભત તો કૃષ્ણ હણત એ કર્ણ માહાબલધારી,
પણ કાયર થઈ રથ સાથે નાહાઠો પૂછ્યા વીન અવિચારી. ૩૯
ધીક્ રથ ધીક્ બલ ધીક્ યશ તાહારો ધીક્ કરચ ઝાલ્યૂં ચાપ,
યે ક્ષણમાત્ર વૈકર્તન આગલિ સક્યો ન રાષી આપ. ૪૦
આપ્ય હવિ, ગાણ્ડીવ ધનૂષ કો સુભટ ધરિ યે પાંણ્ય."
માહાક્રોધ ધરી પાર્થશૂં મહીપત્ય બોલ્યા વાંણ્ય. ૪૧

ઊથલો

મહીપત્ય બોલ્યા વાંણ્ય રે ત્યારિ અર્જુન દુઃખ મનમાં ધરિ;
વિષ્ણુદાસ કેહિ: તે સાંભલીને વલતો પારથ શું ઉચરિ. ૪૨

૯૩૭

શદિ પડ્ગ લીધૂ હાથમા છેદવા રાયનૂ શીસ,
ગયો ઘાત કરવા યુધિષ્ઠિરને, ઝાલ્યો ધશી જગદીશઃ ૪
"અરે અર્જુન! દુષ્ટમત્ય કા કરી વીર અજાંણ્યુ?
નિય ભ્રાત યેષ્ટ તણો અહી કો કરિ આવી પ્રાણ્યુ? ૫
આજ હરીષકાલ વીષિ સહી કો કરિ એહવૂં કર્મ!
રાય યુધિષ્ઠિરને મારતા નવિ રહિ તાહારો ધર્મ. ૬
એ સત્યવાદી ધર્મતત્પર જાત નહી કો માંત્ર,
એ–શૂં દ્વેપ આણે તે પડિ કુમ્ભી વીષે, સુણ્ય, મિત્ર! ૭
તો ખડ્ગનિ કરમાં ગ્રહ્યૂ, મૂહ્ને કિહિ, પારથ! વાત,
તૂં અજાણિ એ કાર્ય કરત તો દુષી થાતી તાહારી માત." ૮
અર્જુન તવ બોલ્યો રહી મન્ય ક્રોધ આણી કાયઃ
"સુણિ કઠીણ વાયક બહુ કહ્યા તમ દેવતા, યદુરાય! ૯
કહ્યુઃ 'આપ્ય ગાન્ડીવ અંન્યનિ યે સુભટ બલીઓ હોય.
તૂં શૂં ધરિ રહી રણ વીષે કર્ણથી ભાગો સોય?' ૧૦
મિ પ્રતિજ્ઞા પૂર્વિ કરી, યદુનાથજી! અવિધારયઃ
'ગાન્ડીવ માહારૂ ત્યજાવી તેહને મારવો નીધાર.' ૧૧
એહવૂં સત્ય વાયક માહરૂ મિ સત્ય કરવૂં આજ.
તે માટિ એહને આહા હણી પછિ કરૂ બીજા કાજ. ૧૨
એ રાય પાપી અધર્મી કાયર મૂઢ અજાણ,
શૂ લહે ગત્ય રણ્ય યુદ્ધની યે વદે એહવી વાણ્ય? ૧૩
એહને હણી વજ્ર થઈ પછિ ત્યજું મનનો શોક.
પછિ પડ્ગ જઈ રણ યુદ્ધ વીષિ તો લહું ઉત્તમ લોક. ૧૪
હવિ તહ્મો યે કોહો તે કરૂ હું વચન અઙ્ગીકાર.
સત્યવચન કે ભ્રાત અધિકો વિચારો નીરધાર. ૧૫
અજાણ્યુ કાંઈ નથી તમને, પ્રભુ શ્રીમાહારાજ!
મેહવી આજ્ઞા દ્યો મૂજ પ્રત્યે તેહવી કરૂ હુ આજ." ૧૬
ત્યારિ કૃષ્ણ કહિ "પારથ! સુણો, હુ કહું વાયક સત્ય,
એ સુક્ષ્મગતિ છિ ધર્મની તે કો ન જાણે ગત્ય ૧૭

હીંસા સમૂં પાતક નથી, તૂં જો વિચારી આપ.
રણ્ય રચ્યા વીન જો મારીઇ તો પ્રૌઢ લાગે પાપ. ૧૮
ભય થકી રણથી પલે વા શસ્ત્રવ્યોહોણો યોધ,
એહવા રિપુને યે હણે મન વીષિ આંણી ક્રોધ, ૧૯
અથવા હોએ વલી યશન કીધૂં, નારચ કે વલી બાલ,
રથ ભમ્ન થયો, રહ્યો પાંણ્ય જોડી તેહનો આંણે કાલ, ૨૦
અથવા મદિ ઉન્મત્ત હવો, અથવા રહ્યો વલી શર્ણ્ય,
એહવા રિપુને ક્રોધ આંણિ યે કો પમાડિ મર્ણું, ૨૧
તે ઘોર દારુણ નર્કમાં નીશ્ચિ પડે નીર્વાણ્ય.
એહવો ધર્મ રણમાં સુભટનો તૂં, પાર્થ! નીશ્ચિ આંણ્ય. ૨૨
એ ધર્મ રાજા ભ્રાત તાહારો, ગુરુ તણો અધિકાર,
કર્ણેં હણ્યો રથ રાયનો પછિ કરચો અદ્ભુત માર. ૨૩
એ શર્ણું ઈછિ તાહરે, તુ વીના રાષિ કોણ ?
કર્ણનિ પારથ હણે, એહવૂં કરચું પૂર્વિ પોણ. ૨૪
એહનિ મારવા તત્પર થયો એ કોણ તાહારો ધર્મ ?
બહુ વીર સુણતાં કરિ નીંદા દેષી તાહારૂં કર્મ. ૨૫
સત્ય સમૂં કાંઇ છિ નહી. સહુ સત્યનિ આધાર.
પણ પ્રાંણસંકટ પડિ યારિ ત્યારિ નહી અધિકાર. ૨૬
અથવા પડિ સંકટ બહુ દ્વિજ ધેનુ બાલક નારચ,
અથવા વીહીવા બ્યાપારમાં સત્ય ન બોલાઇ ત્યારચ; ૨૭
તો તેહનૂં પાતક નહી, શ્રુતિ શાસ્ત્ર બોલિ વેદ,
તો નીરચક રાજા તણો તૂં કાં કરિ અહી ભેદ ? ૨૮
તાહારી પ્રતિજ્ઞા જાશિ નહી, ચીત વીષિ આણે જ્ઞાંન.
હું સત્ય ઉપરિ અતીહાસ કહું," એમ વદિ શ્રીભાગવાંન. ૨૯
"મૃગવ્યાધ એક (એક) વનમાં વસે, તેહનૂં બલાક એહવૂં નામ.
તે માત તાત ને પુત્ર ભાર્યા પોપવા કરિ કાંમ. ૩૦
ધર્મ પોતા તણો પાલિ સત્યવાદી ત્યાંહાં.
નહી રીસ કો ઉપરિ કદા, આનન્દ ચીત મનમાંહાં.

એક દિવસ વનમાં નીસરચો મૃગ મારવા અવશ્યમેવ:
'માહારૂં કુટુંબ ભૂખ્યું સર્વ બિશિ રહ્યું છિ તતપેવ: ૩૨
એહવૂ કહી વનમાં ભમિ જોતા મૃગ તણી કહીં ભાલ,
એહવિ અપૂર્વ કો તાપસ ત્યાંહાં દ્રષ્ટિ પડ્યો તતકાલ. ૩૩

તેહનિ પુછ્યૂં: 'આંહાં કો મૃગ ગયા? તૂં કહિ સત્ય પ્રમાંણ.
હું આજ અહી તેહનો વધ કરૂં મૂકી બહુવીધી બાંણ.' ૩૪
તે અસત્ય વાયક ઉચરચો: 'ગઈ નથી કો મૃગપાંત્ય.
જા અહી થકો વેગિ કરી. કાંઇ મ પૂછીસ મુજ વાત.' ૩૫

ત્યારિ વ્યાધ ત્યાંહાંથી વલ્યો પાછો. ઉગરચા મૃગ-પ્રાંણ.
વલી વન વીધિ આવ્યો ફરી જોતા હવો અહી બાંણ. ૩૬
એક શ્વાન ત્યાંહાં સુતો હતો કરી ઉદર કેરૂં પાંન,
બાંણ મારચું તેહનિ મનમાં ધરી બહુ ગ્યાંન. ૩૭

તે સત્ત્વ મારી લેઇ ગયો નિજ પિતા કેરે પાશ.
પાંચ્ય જોડી રહ્યો ઉભો દેઈ બહુ આશ્વાસ. ૩૮
ત્યારિ તાત કહિ: 'રે સત્યવાદી! સત્ય છાંડ્યૂ આજ.
મૃગ હણવા પાષિ નાવતો. આજ નથી તાંહારૂં કાજ.' ૩૯

પરિત્યાગ સુતનો કરચો તેણે, પછિ આવ્યાં યાંહાં છિ અન્ધ.
નિજ તાત નિ પોતા તણો પછિ કહ્યો સત્ય સમન્ધ. ૪૦
પછિ રુષી તણા ઉપદેશથી તેણે તર્યાં ચાપ નિ બાંણ.
બેહુ જણિ મનમાં વિમાંશી તજ્યા તતક્ષણ પ્રાંણ. ૪૧
વિમાનિ બિશી સુરસદન્ય જાતા હવા તતપેવ.
અહીં સાકૃત કહ્યો મહિમા જાંણુગે અવશ્યમેવ. ૪૨

સત્ય વચન બેહુ પૂજતે ઉગરચા પ્રાંણી ત્યાંહિ.
સત્ય ગયાથી હીંસા અધિક તૂં જાંણુયે મન માંહિ. ૪૩
સત્ય રાખતાં વધ થયો પ્રાંણી, તે કહું અતીહાસ.
તે સત્યથી અનૃત્ય ભલૂ જેણે જીવન પામિ નાશ. ૪૪

ઊથલો

યેણે જીવન પામિ નાશ રે તે ધર્મ નાચરીઇ સહી;
શ્રીકૃષ્ણજીઇ ધર્મપૂર્વક પાર્થનિ વાંણી કહી.　　૪૫

૯૮૨

કડવું ૨૮ મું–રાગ ધન્યાશી

સન્જિ એહવું બોલીયા રેઃ સાંભલ્ય, રાય પવિત્ર!
કહું તુજનિ કથા રેઃ ધર્મતણી ગત્ય વિચિત્ર.　　૧
કૃષ્ણ કહિ પારથ પ્રતિ રે સત્ય રખ્યાની રે વાતઃ
"પ્રાણ રહીવા કારણિ રે સત્ય ત્યજવું, રે ભ્રાત!"　　૨

ઢાલ—ભ્રાત અર્જુન! સાભલોઃ કહું તાહારા હિત કાંમ.
પૂર્વિ એક બ્રાહ્મણ હતો કૌશિક એહવું નામ.　　૩
માહાતાપશી સંયમ વીધિ વલી નેમ-તત્પર હોય,
સત્યવાદી તે સમો નર નહી બીજો કોય.　　૪
તે નદીત્રટ આશ્રમ કરી તપ કરી ત્યાંહાં અનુદીન.
એક સત્યવ્રત ત્યાહાં આચરિ, બીજૂં ન ગણિ સન્ય.　　૫
જપ તપ સુરાર્ચન આચરિ, તેહની કો ન જાણિ ગત્યઃ
'તે ધર્મ જાઇ તો સહુ જયો પણ રક્ષે જાવૂ સત!　　૬
સ્વપનમાં નવ્ય બોલવૂ મિ અસત્ય એક લગાર.'
ત્યારિ સત્યવાદી નામ તેહનૂં પડ્યું તાં નીરધાર.　　૭
એહવૂ સત્યવ્રત પાલિ સહી તેહની જાંણી સહુ કો વાત.
સત્યવાદી નામ તેહનૂં હવૂં ત્યાંહાં સાક્ષાત.　　૮
કો પાન્ય નાહાંઠા ત્યાંહાં ગયા ધરી ચૌરભય મનમાહિ.
બહુ વૃક્ષ ગુલમ લતામાં નાહાશી ગયા જઈ ત્યાંહિ.　　૯
તે સ્થાનક ગુપ્ત માહા અગોચર, કો ન જાણિ વિરચ.
તે સ્થાનકય પાન્થ રહ્યા સહી, સુખ સમય પાંમ્યા વિરચ.　　૧૦

ત્યારિ કૌરવ બહુ પૂઠી થકા પદ નીર્ધતા નીર્વાણ્ય,
રહ્યા સત્યવાદી તણિ આશ્રમ્ય ધરી આયુધ પાંણ્ય. ૧૧
ચોર કહિઃ 'રે માહાપુરુષ ! ક્યાહાં ગયા નાહાશી લોક?
દેષાડય અમનિ શીઘ્ર થઇ, પણ રખે બોલે ફોક ! ૧૨
બહુ દિવસના કેડે થયા અહ્મો કહી ન પાંમ્યા લાગ.
ત્યોહારિ સ્થાનક્ય આવ્યા લહી તુજ કહ્નિ સત્યમત મહાભાગ ! ૧૩
અહ્મો અહ્મારૂં કર્મ કરશૂં, પછિ વલશૂ ષેવ.
તે માટિ શાન કિહિ સાચૂં શીઘ્ર થઇ અવશ્યમેવ ? ૧૪
સત્યવ્રત છિ તાહારિ, તૂ વિચારિ મનમાહિ.
દેષાડય અમને શીઘ્ર થઈ,' એહવૂ રૂક્ષશૂ બોલ્યા ત્યાંહિ. ૧૫
ત્યારિ સત્ય કૌશિક બોલીઓ. તેણે વિચાર્યૂ નહી આપઃ
'રષે પાપી હણે એહને ! મૂહ્નેને લાગશે માહાપાપ. ૧૬
આ વૃક્ષ બોહોલા, દ્રુમ મનોહર, ગુલ્મ દીસે યાહિ,
પાન્થ સર્વે રહ્યા નાહાશી શીઘ્ર થઇનિ ત્યાહિ. ૧૭
એહવૂ સત્ય વાયક સાભલી પાપીષ્ટ માર્ગ પુલાય,
તે અગોચર સ્થલ વીષિ ગયા, આનન્દ અઙ્ગ્ય ન માય. ૧૮
આયુધ વડે તે હણ્યા સર્વે, કર્મ કીધૂં દુષ્ટ
ધન સર્વ લેઇ પાછા વલ્યા ક્ષણ માત્રમા પાપીષ્ટ. ૧૯
ઇમ દયા છાંડી સત્ય રાંષી દુષ્ટ કીધું કર્મ,
તેહના વાયક થકી ઉત્પાત ચયો, ત્યાગિ ક્યમ રહ્યો કોહો ધર્મ ? ૨૦
તે પાપથી કૌશિક પડચો માહા ઘોર નર્ક મુઝારિ,
તે માટિ, પાર્થ ! તમને હું કહું વારોવારય ૨૧.
ચતુર તે યે વિચારચા વીન કશૂં ન કરે કાંમ.
કદાચ્ય જો આચરિ તો નીપજિ સહી આમ." ૨૨
ત્યારિ પાર્થ કિહેઃ "કરુણાનિધે ! [જે] ઘટિ કરવૂં કાજ,
તે વિચારી મૂજનિ કહો, મિ શીઘ્ર કરવૂ આજ. ૨૩
મિ ચ્યાર ષણ્ડ તણા પ્રભૂજી જીત્યા સકલ રાજાંન,
તે રાજસોઇ વીષિ રહો ત્યજતા હવા અભિમાંન. ૨૪

વલી દહન પાણ્ડવ કરી યારિ હરાવ્યો સુર-ઇન્દ્ર,
ઇન્દ્ર યુદ્ધ વીષે હરાવ્યા પ્રાક્રમી શિવચન્દ્ર. ૨૫
વલી સંસપ્તક પ્રાજ્ઞે કરવા રણમાં રહી બલવન્ત,
ચિરકાલ સુધા વઢે તોહે ન આવ્યા અન્ત. ૨૬
હવિ કર્ણનિ મારૂં સહી કે હું મરૂં જે આજ.
આજના દિનમાં ન મારૂં તો હયો દારુણ પાપ. ૨૭
નીંદા કરો તહ્મો માહારી તે નવિ ઘટિ, માહારાજ!
આજ સકલ યોદ્ધા દેખતા ગાણ્ડીવ કરિ કલ્લૂ તાન્ય. ૨૮
તે માટિ મૂહ્ને કોપ મનમાં ઉપનો પણ ફોક,
હું પતિત છું, તૂં ક્રોપાવારિધિ, રખે ધરતા દોષ!" ૨૯
એહવૂ [કહી] ચર્ણે નમ્યો, આનન્દ અર્જુંન ન માય,
નિઃશ્વાસ મૂકી મન વીખિ વલી વાકય બોલ્યો રાયઃ ૩૦
"અરે અર્જુન! કુલાધમ હું કલીવ કાયર પ્રાંણ,
પર્ડમારિ છેદ મસ્તક ધરી ધનૂષિ બાણ. ૩૧
હું માહાપાપી આલસૂ અતિવ્યસન પામ્યો આપ,
મિ દુષ્ટવાયક કહ્યો તુજને, મૂને હયો દારુણ પાપ. ૩૨
માહારિ રાજ્યનો હવે ખપ નથી, ભીમને આપૂ રાજ્ય,
હુ વન વીખિ જઈ રીધ્રતા તપ આચરૂં હવિ આજ. ૩૩
પણ દુષ્ટ વાયક પાર્થનાં કયમ સહું રહીનિ આંહિ?"
નિજ શિબિર મૂકી નીકલા દુપ આણતા મન માંહિ. ૩૪
ત્યારિ હાહાકાર થઈ રહ્યો, દલ સકલ પાંમ્યૂં રોધ
ભગવન્તજી પૂઠિ ધશા રાયને કહિ પ્રતિબોધઃ ૩૫
"અરે યુધિષ્ઠિર! તૂં ધર્મરાજા માહાસુભટ વિખ્યાત,
ઉભા રહો, નવી ઘટિત તહ્મને, સુણો મ હારી વાત. ૩૬
પાર્થને છે પ્રતિજ્ઞા તે કરી અ જ પ્રમાણુઃ
'ગાન્ડીવ તજાવિ માહારૂં તેહના હરોં પ્રાંણ.'
યેષ્ટ ભ્રાત ગુરૂ સમો તેહને કહ્યૂં અપમાન
તે હણવા પિ અધીકું થયૂં. હવે સાંભલો, રાજાન!

તે માટિ લધુ ભ્રાત પારથ શરણ ઉભો આજ.
ચીર હસ્ત મૂકી ક્રોધ છોડી વલો, શ્રી માહારાજ! ૩૯
રાધાસુત કર્ણનૂ યે રુધિર દારુણ હોય,
તે ભૂમ્યનિ પામિ સહી આજ પાર્થ રણમાં સોય. ૪૦
આજ સત્ય વાયક માહારૂં તહ્યો માનયો, મહીપાલ!
આજ પાર્થ રણમાંહિ રહી કર્ણનો આંણે કાલ." ૪૧
એહવૂ વચન હરિનૂં સાંભલી પાછા વલ્યા નરધીશ.
બહુ પાંણ જોડી સ્તુત્ય કરી મન થકી છાંડી રીસઃ ૪૨
"તૂ આદિ અવિગત્ય, પ્રભુજી! અહ્યો દાસ તાહારા નિત્ય.
પણ રજોગુણ તાંમસ થકી અહ્યો નવિ લહૂં તુજ ગત્ય. ૪૩
અહ્યો વ્યસન-અર્ણવમાં પડ્યા, તુજ વીના તારે કોણ?
તાહારી ક્રીપાથી, માહારા નાયજી! પૂર્વે કરચાં બહુ પોણ. ૪૪
'પાણ્ડુસુત તે હરિ તણા,' ઇમ લહે સહુ કો લોક.
તે પરાજિ પાંમતાં તારૂં બર્દ યાશે ફોક." ૪૫
એહવૂ કહી ચર્ણે નમ્યા વેગે યુધિષ્ઠિર રાય.
નિજ શિબિરમાં આવ્યા પછિ આનન્દ અંગ્રૈય ન માય. ૪૬

ઊથલો

આનન્દ અંગ્રૈય ન માય રે, ત્યારિ ક્રષ્ન વાંણી મુખ વદિ,
વિષ્ણુદાસ કહેઃ તે સાંભલી પારથ ગ્નાંન રદિ ધરિ. ૪૭

૧૦૨૯

કડવું ૨૯ મૂં-રાગ આશાવરી

સઞ્જિ એહવૂં બોલીઆઃ સુણ્ય, કૌરવ-કેરા તાત રે!
વાત રે કહુ વિસ્તારી શી થઈ રે. ૧
નિજ શિબિર વીષિ આવ્યા રાય, અતિ આનન્દ અંગ્રૈય ન માય.
ત્યાહારે પાર્થ પ્રતિ પ્રભુ બોલીઆ રે. ૨

હાલ–પ્રાર્થ પ્રતિ પ્રભુ બોલીઆ ત્યાંહાં હસીને તતખેવ:
"તૂંહને કર્મ એહવું નવિ ઘટિ, આંહાં રહીનિ અવસ્યમેવ. ૩
યેષ્ટ ભ્રાત પિતા થરષો સત્યવાદી રાય,
તેહના હનનથી માહાઘોર દારુણ નર્ક પાંમિ કાય. ૪
હવિ ક્રોધ છોડી રાયને ચર્ણે ધરો નિજ શીસ.
રણ રચી મારો કર્ણને," એમ કહિ છિ શ્રીજગદીશ. ૫
"આનન્દ રાયને પમાડી આજ્ઞા માગો, વીર!
ગાણ્ડીવ લેઈ રથ વીષિ બિશો શીઘ્ર થઈને, ધીર!" ૬
એહવૂં વચન હરિનું સાંભલી પડ્યો રાય કેરે ચર્ણ;
"હું માહા પતિત," એહવૂ કહી લોટવા લાગ્યો ધર્ણ. ૭
"અજ્ઞાન વશથી કહ્યૂ હોઈ તે ક્ષમા કરજ્યો, નાથ!
ક્રોધ છાંડી આજ માહારિ શીશ મેહેલો હાથ." ૮
ત્યારિ ધર્મરાજા કિહિ પાર્થનિ કરચ ગ્રહી ત્યાહાં નીરધાર:
"શામાટિ તૂં કરિ રોદન, ભ્રાત સારોધાર!" ૯
ત્યારિ રદિશૂં ચાંપી યુધિષ્ઠિર કરિ માહારુદન.
કોપ છાંડી ગયો ત્યારિ હવૂં કોમલ મન્ન. ૧૦
પછિ ભ્રાત બેહુ કણ્ઠે વીલાઈ કરિ માહાવિલાપ.
હરિ રહી વારિ ઉભેનિ, પગ્વશ થયા નિજ આપ. ૧૧
પછિ શુદ્ધ જલ ત્યાહાં અણાવિ અભીક્ષેક કીધો અર્કૂંચ.
શુભ વસ્ત્ર ભૂષણ અભિનવાં ધરતા હવા હરિ સર્કૂંચ. ૧૨
દિવ્ય વદન અર્કૂંચ લેપન કરયાં તેણિ ત્યારિ.
તિલક તુલશી સાથિ ગ્રહ્યૂ હરિચર્ણ કેરૂં વારિ. ૧૩
પ્રદક્ષણા કરી કૃષ્ણનિ બેહુ જણ લાગ્યા ચર્ણ.
ધર્મપુત્રે પાર્થનૂં મસ્તક કરયૂ આઘ્રણ. ૧૪
ત્યારિ પાર્થ પ્રીત્ય રદે ધરી રાય વચન બોલ્યા એહ:
"આજ કર્ણને મારીશ સહી, તેમા નહી સંદેહ." ૧૫
ત્યારિ પ્રતિજ્ઞા અર્જુન કરે: 'તૂં, રાય! સાંભલ્ય વાત:
આજના દિન મધ્યે સહી કરૂં કર્ણ કેરી ઘાત.

જો ન મારૂં તો મહી વીષિ હું પડં સહી નીર્વાણ્ય;
ગાન્ડીવ સાચિ રણુવીષિ નવિ ધરૂં હાથે બાંણુ. ૧૭
આજના દિનમાં કર્ણુનિ જો ન મારૂં, નરધીશ !
અહાણ્ડમાં યે પાપ હોઇ તે હયો માહારિ શીશ." ૧૮
ત્યારિ કૃશ્ન કહિ: "હો ધર્મનન્દન ! આજ્ઞા દ્યો આજ:
'જા કર્ણને, અર્જુન ! મારય જઈ,' એકવાર કોહો, માહારાજ ! ૧૯
સંગ્રામ અધવચ્ચ મૂંકતાં તુજ કને આવ્યા રાય;
આજ્ઞના તાહારી અજ્ઞા વિના કયમ પાર્થ રણુમાં જાય ? ૨૦
બહુ ભાગ્યયોગિ તહ્મો, મહીપત્ય ! ઉગરયા રણુમાંહિ.
પણુ કર્ણુ આગલિ યુદ્ધ કરતાં ન જીવિ કો આંહિ. ૨૧
હવિ રાય સાંતના કરો પાર્થની યે લહે જય રણુ માંહિ.
આજ્ઞા દો તમો ઉતાવલા, સીઘ્રે યઇને તાંહે." ૨૨
ત્યારિ રાય કહે: "રે પ્રાણુવલ્લભ પાર્થ માહારા ભ્રાત !
દિ આલીધંન મુજને રહો, પછિ કહું સાચી વાત. ૨૩
મિ વચન દારુણુ કહ્યાં હોઈ તે ન ધરવાં મન માંહિ,
રથ વીષિ બિસો, ભ્રાત માહારા ! કરો યુદ્ધ જઈ ત્યાંહિ. ૨૪
રાધા તણુા સુતને હણી જય પાંમયે તૂં, વીર !
આજ નહી ભૂતલ તુજસમો કો ધનૂર-વિદ્યાધીર." ૨૫
ત્યારિ પાર્થ પુનરપિ રાયને ચર્ણે નમ્યો તેણીવાર.
બેહુ પાંણ્ય જોડી સ્તુત્ય કરિ આગલિ રહી નીરધારઃ ૨૬
"હું જાણું છું, માહારાજજી ! તુહ્નને પ્રાહાર કીધા ગાઢ.
મિ લહ્યૂં મારગ્ય આવતાં ત્યારિ થઈ રહ્યો દિગ્મૂઢ. ૨૭
આ તીક્ષ્ણુ શર માહા અંશુગામી ક્રૂર દારુણુ હોય,
તેણુ કરી મારૂં કર્ણુને, તહ્મો, રાય ! ઉભા જોય. ૨૮
માહાબલે ગર્વાશ્રિત હવો રાધાતણો સુત આજ,
ત્રૈલોક્ય માંહિ એહને મૂજ વીના કો ન મારિ રણુમાંઝ. ૨૯
યેણે પ્રૌઢ કાર્મુક ધરી શર તહ્મને હણ્યા, ભ્રાત !
તે કર્ણુને રણુમાં રહીને આજ કરવી ઘાત. ૩૦

મારયા વીના પાછો વલું તો તવ ચર્ણ કેરી આણ્ય.
નામ આજ કરૂં સહી, ગાન્ડીવ ન ધરૂં પાંણ્ય. ૩૧

ઊથલો

ગાન્ડીવ ન ધરૂં પાંણ્ય રે," એહવી પ્રતિજ્ઞા કીધી સહી.
વિષ્ણુદાસ કહિઃ તે સાંભલી વલી શ્રૂ બોલ્યા નૃપ ત્યાંહાં રહી. ૩૨

૧૦૬૧

કડવૂં ૩૦ મૂં—રાગ ભૂપાલ

સન્જિ બોલ્યા વાંણ્યઃ સાંભલ્ય, રાય ! વલી.
એહવૂં સુણતાં બોલ્યા ધર્મ, મનમાં ઉપની રલી. ૧
તવ દીધો આશીર્વાદ, ચાંપ્યો રદયા ધરી.
પછિ મસ્તક મેહેલ્યો પાંણ્ય શીશાઘ્રણ કરીઃ ૨
"તુહુને હયો માહાકલ્યાણ રણમાં આજ સહી.
કૃતકાર્ય કરે, માહાગ ભ્રાત ! હરિ સાંનીધ્ય રહી." ૩
ત્યારિ ચર્ણે નમી અર્જુન ત્યાંહાંથી શીઘ્ર વલ્યો;
રણમાં ચાલ્યો શ્વેત, નિજ સેનાને મલ્યો. ૪
ત્યારિ કૃશ્ન પ્રતિ કિહિ વાણ્યઃ "સાંમી ! સાંભલો સત્ય.
રથ કલપો દિવ્ય અભંગ, જેહની કો ન લહે ગત્ય. ૫
પવનપિ અધિકો વેગ એહવા પ્રયુન્જ્યા વાજી,
આયુધ કોટાકોટી તે ઉપરી સાહાજી. ૬
જે મારૂં તેહને, આજ તેહમાં સંધે નહી."
કૃશ્ન પ્રતિય ત્યાંહાં શ્વેત એહવી વાણી કહી. ૭
ત્યારિ કરુણાનિધિ ગોવ્યન્દ મનમાં હરીષ ઘણે,
કીધી રથની યુક્ત અર્જુન હેત તણે.
જેમ એહવૂં નામ પ્રતીષ્ટ્ય રથનૂં વલી.
સુર ઇન્દ્રાદિક દેવ જોતાં ન સકે કલી.
વલી શત્રુ-ત્રાહીસ રથ જેહ બીજૂં પ્રતીષ્ટ્ય નામ.
આરૂઢ થયા પછે શ્વેત, સીજે સઘલાં કામ.

તે દેખી અર્જુન ત્યાંહા મનમાં હર્ષો ઘણું.
આરૂઢ થયો તતખેવ; હિત ગોવિન્દ તણું. ૧૧
જય જય હોઉ શબ્દ; આશી વિપ્ર વદિ.
તવ હાંકયો રથ વેગ, આનન્દ ઉપનો રદિ. ૧૨
ટંકારવ કરચો ત્યાહિ ગાન્ડીવ હાથે ધરી,
બેઠો ધ્વજા વિષે હનૂમન્ત રૂપ પ્રગટ કરી. ૧૩
રથ ચાલ્યો વેગી વાય દેવી યુદ્ધ વદિ·
"આજ માર્યો કર્ણ નિદાન," નીશ્ચે આણે રદે ૧૪
ત્યારિ નિર્મલ થયું આકાશ જેહવાં સન્તનાં મન,
નિર્મલ થઈ દિશ ચ્યાર, વલી નિર્મલ દીસિ વન, ૧૫
ચાસ ઘણા શતપત્ર ક્રૌન્ચ નિ સારસ હંસ.
રથ આગલિ આવિ જાય બોલિ શુભ શંસ ૧૬
વલી શૌર્ય શબ્દ વદિ વાણ્ય પ્રેમે પાર્થનિ ત્યાહાં,
"સર્પિ, સર્પિ," કિહિ ત્યાંહાં ધરિ મોદ મનમાંહાં. ૧૭
કંકૈ ગૃધ્ર બક ધ્વાંક્ષ ચાલિ આગલિ સહીઃ
'આજ પડશે રણમાં કર્ણ પાર્થિ આમિષ રહી.' ૧૮
એહવા શુભસૂચક હોઇ શબ્દ, સુણતો પારથ જાય.
આજ થાશિ રિપુનાશ, આનન્દ અંગે ન માય. ૧૯
ત્યારિ રણમાં જાતા ખેવ અર્જુન સંકૂચ સહી,
પ્રસ્વેદ થયો જાંણિ પૂરણ વપુ કમ્પિ રહી. ૨૦
ત્યારિ ચ્યન્તા પામ્યો ઓધ, તે કો ન સકે કલી.
ત્યારિ બોલ્યા કૃષ્ણ કીપાલ અર્જુન પ્રતિ વલીઃ ૨૧
"એહવી ચિન્તા તુજને આજ રણમાં ન ઘટિ ઇમ.
તું ગાન્ડીવધર મહાશૂર, કિહિનિ કાંપ્યો કયમ ? ૨૨
તિ જીત્યા યોદ્ધ અનન્ત જેહની સંખ્યા નહી,
તેહનાં તાં પૃથક્ પૃથક્ કહું નાંમ; રણમાં સાંભલ્ય સહીઃ . ૨૩

ભીષ્મ દ્રોણુ ભગદત્ત યેહને ન સકે કલી,
બીંદ અનૂબીંદ નાંક્ષા રણુમાં દલી. ૨૪
અવન્તીનાથ કામ્બોજ રાજા સુદક્ષ સહી,
શ્રુતાયુદ્ધ અચ્યુતાયુદ્ધ મારયા રણુમાં રહી. ૨૫
પ્રત્યુઝમ નિષેમી નિવાતકવચ સહુ,
એ આદિ બલીઆ માત્ર રાજા મારયા બહુ. ૨૬
ત્યારિ દિવ્ય મનોહર અસ્ત્ર તેહવૂં લાઘવ મત્ય,
વેધપાત ને લક્ષ, તેહવી બાંણુની ગત્ય. ૨૭
મોહ ન પાંમિ, મન અક્રિ મબલ ગ્નાંન,
રણુમાં વઢતાં, વીર! તુજને આપતા માંન. ૨૮
તિ જીત્યા દાંનવ દેવ ગાધ્રવ કીનર બહુ;
ત્રૈલોક્ય વીષિ યોદ્ધ તુજથી હારયા સહુ. ૨૯
આજ ધનૂષ ધરિ યે કો તુજ સાંહામો રહી,
એહવા નહી કો ક્ષત્રી શૂર અબ્યની મધ્યે સહી. ૩૦
બ્રહ્માનિર્મિત ગાન્ડીવ ધરયૂં પાંણ્ય વીષિ,
તેણે જીત્યા યોદ્ધ અસંક્ષ્ય વઢતાં રણુમાં સુષે. ૩૧
તું શરષો બીજો કોય નહી દીઠો સાંભલો,
યે રણુમાં રહીને આજ વઢે અર્જુન મલ્યો. ૩૨

ઊથલો

અર્જુન મલ્યો વઢિ સહી એહવો હવો નિ હશિ નહી,
વિષ્ણુદાસ કિહિઃ તેં શ્રીકૃષ્ણુજીએ પાર્થ પ્રતિ વાંણી કહી. ૩૩

૧૦૯૪

કડવું ૩૧ મું—રાગ શામેરી

સન્જિ કિહિઃ તેણે સમિ ધૃતરાષ્ટ્ર! સાંભલિ વાત રે
શ્રીકૃષ્ણુ અર્જુનનિ કહિ એ શો ધરે ઉતપાત રે.

પ્રસ્વેદ અર્જુને ઉદે પામ્યો, લહ્યું કારણ ખેવ રેઃ
" કર્ણની અવગિણના કરિ તૂં રણવાષે અવસ્યમેવ રે. ૨
બલવાન કર્ણ સમો સહી કો નહી અવની માંહિ રે,
તે માટિ એ શૂં પ્રાંણ કરતાં ન ચાલી રણ્ય આંહિ રે. ૩
માહાદિવ્ય અસ્ત્ર સકલ વીષે કુશલી કૃતી કિહિવાય રે,
માહારથીમાહિ શિરોમણ્ય; એ સાથ્યે યુદ્ધ કયમ થાય રે ! ૪
ચિત્ર યોધા કર્ણ કહીએ પર્મ વૈશ્રવદાસ રે,
કો ધનૂષ ઝાલી નવ્ય રહે એ કર્ણ કેરિ પાશ રે. ૫
સવાભાર સુવર્ણ નિત્યે કરે દાન અપાર રે,
જેણે પ્રહાર કીધો આપણો માહાસુભટ બલીઓ સાર. ૬
હવિ ઘણાં વાયક તુજ પ્રતે શાં કહૂ, પાર્થ સુજાંણ રે !
એહવો નથી યોદ્ધ રણ વીષે યે ખમે એહનાં બાંણ રે. ૭
મિ મન વીષિ નીશ્ચિ લહ્યૂં તે કહ્યૂં વાયક સાર રે,
તૂં સમો કિ તૂં થકો અધીક બલવન્ત કર્ણ ઉદાર રે. ૮
તેજસ્વી પાવક સમો, વેગ વાયુ શરષો હોય રિ,
ક્રોધ અન્તકના સમો, મૃગરાજ શરષો સોય રે. ૯
વજ્ર કેરૂં સાર લેઇને ઘડ્યુ દૈવે અઙ્ગ રે,
અને અસ્ત્રપ્રહારથી નવિ થાય કહીઇ ભઙ્ગ રે. ૧૦
સોહમિ રદે જાંણે ઘડ્યૂ યેહના દીર્ઘ બાહુ વિશાલ રે,
શાલવૃષ સમાન્ય ઉચો રહ્યો જાંણિ કાલ રે. ૧૧
ગર્વીષ્ટ અભિમાંની સહી માહાશૂર દુરજય હોય રે,
કો વીરનૂં ઉપમાંન દીજિ નહી એહવો કોઈ રે. ૧૨
સર્વ ગુણ યોદ્ધાતણા એહને વીષિ તૂ જાંણ રે,
ધનૂર્દ્ધારી માહિ શિરોમણ્ય કર્ણનિ પરમાંણ્ય રે. ૧૩
નિરન્તર રહિત લેખવિ કૌરવતણો આધાર રે,
પાણ્ડવતણો દ્વેષી સદા, યેહનો કો ન પાંમિ પાર રે. ૧૪
ચન્દ્ર આદિત્ય દેવ દાનવ મલિ ગુણ–ગાંધર્વ રે,
પણ કર્ણ આગલિ રણ વીષિ નાહસતા દીસે સર્વ રે. ૧૫

પણ દુર્યોધનના સઙ્ગથી માહાદુષ્ટ કીધૂં મન રે,
તેણે ભયાનક દીસિ સહી માહા અધમ ક્રૂર તન રે. ૧૬
માહારા ભક્ત પાણ્ડવ ઉપરિ યે દ્વેષ આણિ આજ રે,
તે સુરસદન્ય હું શૂ કરૂ ? તેહનૂં નથી માહારિ કાજ રે. ૧૭
એ કર્ણ માટિ સયોધન તમ સાથે આણિ વિર રે,
એહના બલનિ આશ્રય આદરી એહવી પિરથ રે. ૧૮
કવણ કૌરવ બલ રહિત ? શો આશરો ? તૂ જાણ્ય રે,
કર્ણને આશ્રા માટિ ન ચાલિ કાંઈ પ્રાણ રે ૧૯
એ મૂલ કૌરવ સર્વનૂં માહારથૂલ કર્ણ નિદાન રે,
એહનિ હણ્યા પાખે સયોધન નહી ત્યજે મન્ય અભિમાન રે. ૨૦
નરરૂપ પણ શાર્દૂલ શરષો પ્રાક્રમી વિકરાલ રે,
ધનૂષ મુષ નિ અસ્ત્ર જિહ્વા પણિ ડાઢ વિશાલ રે. ૨૧
માહાવેગવન્તર દીશીએ રણ્ય વચ્ચિ ઉભો કાલ રે,
યમ દેપતાં તેહને યોદ્ધ નાહાંસિ અજા શશક શીઆલ રે ૨૨
• તે માટિ તૂ, પાર્થ મહાબલ ! આંણ્ય એહનો અન્ત રે,
તૂં વિના એ મરશિ નહિ, સત્ય માંનયે, ગુણવન્ત રે ! ૨૩
માતઙ્ગ મોટા મદિ ઝરતો દીસતો વિકરાલ રે,
કેશરી પાખિ તેહનો કોણ આણે કાલ રે ? ૨૪
વિશ્વાસ મુજને છિ નહી, કર્ણનિ મારીશ કચમ્ય રે ?"
મન વીષે ચિન્તા ઉપની ભગવન્ત બોલ્યા એમ રે ૨૫
"આજ દિવસ સતરમો થયો, નવિ કર્ણ પાંમ્યો નાશ રે,
નિજ સૈન્ય સહુકો ક્ષય થયૂં, હવે જયતણી શી આસ રે ? ૨૬
કૌરવતણું બલ વર્દ્ધ પામૂં, કર્ણ માટિ આજ રે,
કર્ન્ય યુદ્ધ દારુણ અહી ધનૂષ યે થાય સઘલાં કાજ રે. ૨૭
ત્રૈલોક્યને વલી જીતવાની સઙ્કલ્પ તુજને હોય રે,
તો કવણ કૌરવ રણ વીષે જીતનાં હાણિ હોય રે ? ૨૮
ભગદત્ત સરષો રણ વીષે તુજ વીના જીતે કોણ રે ?
આજ કર્ણનિ મારવા અર્થે કીજઈ કાંઈ પોણ રે. ૨૯

આપણી સેના તિ હરી નીંભ રહી છિ આંહિ રે,
હવિ કર્ણને મારો સહી ઉતાવલા જઈ ત્યાહિ રે. ૩૦
દ્રષ્ટદ્યુમ્ન નિ શિખંડી બેહુ યોદ્ધ માહાબલવન્ત રે,
ભીષ્મ ને ગુરુ દ્રોણ તેણે કરચો રણમાં અન્ત રે. ૩૧
વલી કીપાચાર્ય કર્ણ નિ સોમદત્ત ભૂપ વિશાલ રે,
ભગદત્ત સીંધવ મદ્ર રાજા સયોધન માહાકાલ રે. ૩૨
વલી અનેક દેશતણા પ્રભુ, બલ અપર્મીત તેહનાં હોય રે,
તુજ વીના રણિ તે નહી મરિ; મનશુ વિચારી જોય રે. ૩૩
ભોજનાંમિ નૃપ મલ્યા બહુ યવનકેરા રાય રે,
અન્ધક દેશ પુલિન્દ નિ કૈરાત યે કિહિવાય રે. ૩૪
વલી મ્લેછ્ય પર્વતશિખરના, સાગરનિવાસી ભૂપ રે,
અઙ્ગ વઙ્ગ કલિઙ્ગના નૃપ દિવ્ય યેહનાં રૂપ રે. ૩૫
એ સાહાય રાજા સયોધનના લીઆ તે પર્મ ઉદાર રે,
તુજ વીના એકો નહી મરિ; માનયે સારોદ્ધાર રે. ૩૬
માગધ દેશનો અધિપતિ જયસેન એહવું નાંમ રે,
અભિમન્ય સાથે યુદ્ધ કરતાં ત્યજાવું નિજધાંમ રે. ૩૭
અયુત ગજમાતઙ્ગ મોટા કરચા ભીમિ ભઙ્ગ રે,
તોહો પણ નૃપ પડ્યો રણમાં વિકલ થઈને અઙ્ગ રે. ૩૮
અભિમન્ય બાલક સૈન્ધવિ યારિ હણ્યો રણમાં ફોક રે,
તેહને મારવાનિ કરી વાચા દેખતાં સહુ લોક રે, ૩૯
ત્યમ કર્ણનિ હણવા અહી કાંઈ યત્ન કરિ, રણધીર !
પૂર્વકૃત એહના અપકાર કાંઈ શન વિચારિ મન્ય, વીર રે ? ૪૦
સભામાં દ્રૌપદી કેશે ગ્રહી આંણી યારિ રે,
બહુ સુભટ સુણતાં દુષ્ટ વાયક કર્ણ બોલ્યો ત્યારિ રેઃ ૪૧
'આજ પાણ્ડુના સુત નાશ પાંમ્યા, ગયા નર્ક મુઝારિ રે,
હવિ અન્ય પતિને વરચ સહી ઉતાવલી નીરધાર રે. ૪૨
નંહીતરિ કરિ કૌરવતણું દાસત્વ તૂં અનુદિન રે,
પાણ્ડવતણી આશા તજી દૃઢ કરી રાખે મન રે.' ૪૩

તુજ દેખતાં એહવાં કઠિણ વાયક તજી બોલ્યો ત્યાજ રે,
તે ગયાં તુજને વીસરી? કાં ન સમ્ભારે આજ રે? ૪૪
આજ કર્ણ મન્ય અભિમાન આણીઃ 'મુજ સમો નહી હોય રે;'
ભાર્ગવતણી વિદ્યાથકી મન્ય ગર્વ સબલો હોય રે. ૪૫
તે કર્ણ પાપી દુષ્ટનિ ગણિ હણી સારોધાર રે,
પછી સયોધનનિ મન્ય વીષે ચિન્તા પમાડે સાર રે. ૪૬
હતપક્ષ કૌરવનિ કરી સુષ પમાડે નિજ બન્ધુ રે,
આજ શોક આલસ તજી ઉદ્યમ કરો, કરુણાસિન્ધુ રે! ૪૭
રાય યુધિષ્ઠિર મન હરીષ પાંમિ હણ્યો દેખી કર્ણ રે."
એહવાં વાયક રણ વીષે રહી કિહિ અશર્ણ્યશર્ણું રે. ૪૮

ઊથલો

કહિ અશર્ણુશર્ણ્ રે, તેહમાં કાંઇ સન્ધે નહી.
વિષ્ણુદાસ કેહે. શ્રીકૃષ્ણ અર્જુન સેનામુષે આવ્યા મહી. ૪૯

૧૧૪૮

કડવું ૩૨ મૂં—રાગ ગોડી

સઞ્જિજ કિહિઃ સાંભલિ રે રાય! યારિ પાર્થ રણમાં જાય,
પવનવેગ દોઠા યારિ તુરી, વઢવા તુજ સુત સેના ફરી. ૧
સુણી પાર્થ-રથનો નિર્ઘોષ રાય દર્યોધન આણે શોક.
વિવર્ણ વદન થઉં અવશ્યમેવ; તેડ્યા ભ્રાત પછિ તતષેવ. ૨
"પાણ્ડવનિ મારો નિરધાર," એહવૂ આયૂસ દીધું ત્યાર.
રાયતણું વાયક શિર ધરી નિજ સેના સહુ સાંપ્રદ કરી. ૩
ગજ રથનો નવિ લાભિ પાર, ઉષ્ટ્રયાન વેસર અસવાર.
મદઝરતા મોટા માતઙ્ગ, લોહમિ કવચ પિહિરયા નિજ અઙ્ગ. ૪
રણ શો મુષ વાજિ નિર્ઘોષ! શબ્દ થકી વ્યાપ્યૂં ત્રૈલોક્ય.
અનેક પિરિનાં અસ્ત્ર વિશાલ, ચાલ્યા કરય ગ્રહી મહીપાલ.   ૫
થરપણિ વપુ ધ્રુજે કાય, દેષી તવ સુત બોલ્યો રાયઃ
"રથે વીર પાછા ઓસરો, જાઓ, યુદ્ધ રણમાંહિ કરો". ૬

ત્યારિ શકુનિ પાસિ તેડી જેવ; દર્યોધન બોલ્યો અવસ્યમેવઃ
"પાંચે પાણ્ડવમાંહિ જાણ્ય ભીમસેન બલીઓ પરમાણ્. ૭
જો યુદ્ધ કરતાં તે સહી મરિ તો પાણ્ડવ વલતાં શૂ કરિ ?
ભીમ વડે ગાજે પાપીષ્ટ, પછિ વણમારયા મરે તે દુષ્ટ. ૮
મારુતાત્મજને મારો આજ તો સીદ્ધ પામિ માહારાં કાજ."
ત્યારિ દુઃશાસન કિહિ રે, મમ ભ્રાત ! શન સાભલો તૂ માહારી વાત ? ૯
પવનતણા સુતને રણ રહી મારૂં રણમાં ઉભો રહી.
યમ મૃગને મારિ શાર્દૂલ, ત્યમ એહનૂં આણું નિર્મૂલ. ૧૦
અતુલ્ય યમ ઉડી જાય ત્યમ એહને હું મારૂં, રાય !
પવન ઉડાડે ઘનનિ યમ હું ભીમને મારૂં ત્યમ્ય. ૧૧
યમ અગ્નિ કાષ્ટ સૂકાં અવસ્યમેવ ઉડાડી નાખિ તતપેવ,
અર્ક વારિનિ શોષે યમ, રાય ભીમને મારૂં ત્યમ. ૧૨
કો ચિન્તા વ્યાપી તુહ્નને કાય, રાન આગ્યા આપો મૂને, રાય ?
જો એહને નવ્ય મારૂં આજ તો મિ ત્યજવૂં તાહારૂં રાજ્ય. ૧૩
મુજ ઉભા ચિન્તા શો તુને ? આપ્ય આગ્યા, રાયજી ! મૂને.
ઘણું વિટમ્બી કુન્તીજાત, રણમાં એજિ પંમાડ પાત. ૧૪
પછિ રાય એ પ્રથવી તણું આનન્દ પાંમો કરયે ઘણું."
ત્યારિ દુર્યોધન ઉઠી તતપેવ રદિ ભ્રાત ચાંપ્યો અવસ્યમેવઃ ૧૫
"તુજથી કાર્ય સરયૂ માહારૂં, મુખ જોતાં, અનુજ ! તાહારૂં.
મદઝરતો વારુણ એક ભલ્લ દુઃશાસન ગિઠો ત્યાંહાં મલ્લ. ૧૬
પુઠે સૈન્યતણો નહી પાર "કીલ કીલ" શબ્દ હવો નીરધાર.
"જાઓ સૈન્ય લેઇને ત્યાંહિ વૃકોદર ઉભો છે જયાહિ." ૧૭
લેઇ આગ્યા રણમાં જાય, પુઠે પાલો ચાલ્યો રાય.
દર્યોધન આશી ઉચરી, ઘણાં યત્ન ભ્રાતને કરિઃ ૧૮
"ઈશીદશ અચ્યની નિ આકાશ તે તો પુરશો તાહેરી આસ.
અસુર નાગ ગ્રહ સાયર સહી તે રક્ષા કરશો તાહારી અહિ." ૧૯
શુભ વચન કહી વલીઓ રાય, દુઃશાસન પછિ રણમાં જાય.
તે વાર્તા ભીમિ ત્યાંહાં લહી, દુઃશાસને પે વાંણી કહી. ૨૦

માહાક્રોધ અંતરિ પ્રજ્વલ્યો, દુઃશાસન સાંહામો તવ પલ્યો.
જાંણે મૃગપતિ ઝાલ્યો કાલ, મૃગબાલક ઉપરિ તતકાલ, ૨૧
સકલ સૈન્ય હલમેષલ કરી, મારચૂં દલ માહાક્રોધ જ ધરી.
મારયા વારણ ગિરિ–આકાર, હય તણો નવિ લાભિ પાર. ૨૨
ત્યાંહી દુઃશાસન મન્ય આંણી રીસ, બાંણ ભીમને મારચાં ત્રીસ.
એકે રથ ભાંયો ત્યાંહાં સાર, ચ્યારિ અશ્વ હણ્યા નીરધાર. ૨૩
એકે સુત ધ્વજા નિ છત્ર, વિરથ કરચો ભીમને તત્ર.
તવ વૃકોદર કોપ્યો વીર, ગજ એક મત્ત અણાવ્યો ધીર. ૨૪
તે ઉપરિ આરૂઢ જ થયો, દુઃશાસન સમીપે ગયો.
અનોઅન્ય ગજ સન્મુખ થયા, મારિ બાંણ પરસ્પરિ રહ્યા. ૨૫
ગદા પ્રાસ તોમર ને બાંણ, મારિ વીર કરી બહુ પ્રાંણ.
અગ્નિ–બાંણ ભીમિ રણ્ય રહી, મારી, મુક્ષ એહવી વાંણી કહીઃ ૨૬
"મૂંજને હણવા આવ્યો, દુષ્ટ! ઉભો રણ્ય રેહેયે, પાપીષ્ટ!"
વલી ગદા કુમ્ભસ્થલ માંહિ ભીમિ બલુથૂં મારી' ત્યાંહિ. ૨૭
પછિ વલી પવનાસ્ત્ર જ બાંણ મૂંકચાં ત્યાંહાં કરી બહુ પ્રાંણ.
તેણે કરી ગજ રણમાં ભમિ, રુધિર બહુ મુખમાંથી વમિ. ૨૮
અગ્નિ–બાંણથી દાઝિ અઙ્ગ, પછિ પડચો પાંમીને ભઙ્ગ.
ત્યારિ બીજે ગજ આંણી અવશ્યમેવ તે ઉપરિ બિઠો તતષેવ. ૨૯
ષેચરની પિરિ ગત્ય આચરિ, માહાક્રોધ પરસ્પરિ કરિ.
ત્યારિ ભીમ કહિઃ "ગજપાલ સુજાંણ! સાંભલ્ય માહારૂં વચનપ્રમાંણઃ ૩૦
ભલો સાચવે રણમાં નાગ, શિર ઉપરિ દક્ષણ દિ પાગ.
આજ અધમને મારૂં સહી," એહવી વાંણી ભીમસેને કહી. ૩૧
દુઃશાસન કહેઃ "રે ભીમડા! આજ તજે રણમાં ગડબડા.
આજ પ્રગટ યુદ્ધ કરે મૂજ સાથ્ય, હોઈ પ્રાંણ તો મારિ બાથ. ૩૨
ભીષ્મદેવ મારચા છલ કરી, મારચા દ્રોણ અસત્ય આચરી,
વલી અનેક રાય બીજા બલવન્ત, કપટ કરી તેહનો આણ્યો અન્ત. ૩૩
તેહ પાપથી નહી ઉગરો; યાંહાં નાહામો ત્યાંહાં મારચા મરો.

જો બલ તુજમા હોઇ સહી, તો પ્રગટ યુદ્ધ રણિ કરયે રહી ૩૪
આજ પ્રતિજ્ઞા સાચી કરૂ કિ ભીમનિ મારૂં મઈ '
એહવૂ કહી કરય લીધી ગદા, મારી ભીમનિ ઉરમા તદા ૩૫
પછિ હણ્યો ગજનો ભુજદણ્ડ, મારી માહાત કરયો શતખણ્ડ
પુનરપિ ગદા તણા અતિ માર, ગજ ઉપરિ બહુ કીધા પ્રહાર ૩૬
ત્યારિ વારણ પામ્યો નાશ, દુશાસન પછિ આવ્યો પાશ
“અરે ભીમડા, થા સાવધાન, આજ હવે મૂંકાવૂં માન ૩૭
સ્થૂલોદર બહુહારીતણુ કાંઈ દેખાડ્ય નહિ પ્રાક્રમ ઘણુ
શરપાશરપી મલી યારિ જોડય ત્યારિ રહિ નવી રાખે કોડ ૩૮
ઘણુ થયૂ ધરતો અભિમાન, આજ વઢે રણિ આણી જ્ઞાન”
ત્યારિ ભીમસેન રણિ બિઠો થાય, અતર ક્રોધ સહ્યો નવિ જાય, ૩૯
ધરિ ગદા કરમા અતિ પ્રૌઢ, મારી દુષ્ટ કર્યો દિગમૂઢ
પછી હણ્યો ગજ તેણી વાર કર્યો વલી પાણ્ડુનો પ્રહાર ૪૦
પછિ સૈન્ય મહ્યારયૂ બહુ, સઙ્ગિ કિહિ નવિ ગણના લહુ
દુશાસન એહવો જોઈ લાગ, રણમાથી નાહાઠો માહાભાગ. ૪૧
ત્યારિ ઉતપત્યો પવનકુમાર, આવ્યો બહુ પિરિ કરતો ગાર
દીઠો ભીમ યારિ આવતો કમ્પિ ગાય, તવ સૂત નાહાસતો ૪૨
અઙ્ગિ સ્વેદ વહિ જલધાર તોહે ભીમનિ કરિ પ્રહાર
ત્યારિ વૃકોદરિ મન્ય આણી રીસ ગ્રહો કણ્ઠે પાડીનિ ચીમ, ૪૩
તીક્ષ્ણ ખડ્ગ કરય ભીમિ ધરી શિરથી કાયા અનરગી કરી
કમ્પિ ધડ અવનીમા બહુ, ઉભો યોધ તે નીરખે સહુ ૪૪
ભીમે ધડ પાડ્યૂ અવશ્યમેવ, રદિ ઉપરિ બેઠો તતખેવ
પૂર્વ પ્રતિજ્ઞા પાલી ત્યાહિ શોણિત–પાન કરયૂ રણ માહિ. ૪૫
રદિ ઉપરિ બિશી નીરધાર રુધિર–પાન કરયૂ બહુવાર
ધડગતી હઈઉં ફાડીઉં, તેહમાથી કાલજૂ કાઢીઉં, ૪૬
પઞ્ચ ગ્રાસ આમીષના કરી પઞ્ચ જય કરયા મુખે ધરી
પછિ રુધિર અઞ્જલિ ધરીઉ પાણ્ય, સહુ સુણતા મુખ બોલ્યો એમ ૪૭

"માતતણું કીજે સ્તનપાંન, તે-પે એ અમૃત્ય-સમાંન્ય.
અથવા ધૃત ખાંડ નિ પિષ્ટ, તે-પે એ મૂહ્‌ને લાગે મિષ્ટ. ૪૮
અથવા આમ્ર-રમમાંહિ શર્કરા આગલિ સહુ તે કાકરા.
માધવી પાંન મધુર અતિ હોય, તે-પે આ મીઠૂ છે સોય. ૪૯
મધુર પાંન બીજાં કિહિવાય, આ આગલિ તે સહુ ઉલપાય.
અથવા સ્વર્ગ નદીનૂં તોય, તે-પે મધુર અતીશિ હોય ૫૦
અમૃત્યથી રસ અધીકો માગ, તે માટિ 'સુર લેયો ભાગ."
એમ કરે પાંન નીશંકિ વલી, રદે ઉપરિ બિઠો ફરી. ૫૧
એહવું દારુણ કર્મ દેખીનિ ત્યાહિ નાહાસિ યોધ ગહિ રણ માહિ.
પરસ્પરિ એહવી વદતા વાત 'નોહિ મનુષ્ય એ કુન્તા-જાત.' ૫૨
બીજી અન્જલિ પુરણ કરી, દીર્ઘ સ્વરિ વાંણી ઉચરી.
સકલ વીર સુણતાં ત્યાંહા રહી એહવી વાંણી ગાઢિ કહી. ૫૩
"અધમ દુષ્ટ માહાપાપીષ્ટ રુધિરમાસ તાહા માહામિષ્ટ.
આજ હુ પાંન કરૂ છૂ આહી શનમૂખિ વચન ન બોલિ રહી. ૫૪
સાંભલિ અધમ કર્મ તાહારૂં; સુણતા વપુ કમ્પે માહરૂ.
કાલકૂટક કરાવી પાન જલમા નાક્ષો આણી માન ૫૫
સર્પે વપુ ડશૂં માહરૂ, એ સહુ અધમ કૃત તાહરૂ.
લાક્ષાગ્રાહમાં આલ્યા તહ્નો દુષ્ટ, તિમ મહુ કર્મ કરયા પાપીષ્ટ. ૫૬
દ્યુત રમાડી લીધૂં રાજ્ય, દેશનગર કરાવ્યા ત્યાજ્ય
વલી દારુણ કર્મ કરયૂ પારિ સહી દ્રૂપદસુતાનિ કેશે ગ્રહી, ૫૭
સભા વિષી આણી સાધવી, વસ્ત્ર કાઢી બહુ પિરિ પર્ભવી.
તે દુખ મુજને સાલે ઘણુ, તે માટિ એણી પિરિ તુહિ હણુ ૫૮
યુદ્ધ-યજ્ઞ મે પરઠયો આજ સોણિત-સોમ-પાંનનિ કાજ.
દુર્યોધન પશુ પરઠી આંહિ મસ્તક હોમીશ પાવક માહિ. ૫૯
ત્યારપછી સુખ પામીશ ઘણું, પછિ રાજ્ય કરીશ પુર તણું.
હવિ મૌન બોલિ, મૂઢ અજાણુ ? કાં પડયો રહિત થઈને પ્રાણુ ?" ૬૦

ઝાલ્યા કર પાપીના બેહ, વપુથી અલગા કાઢ્યા તેહ.
પછિ રુધિર-પાન કરૂં પલ ભરી, તૃપ્ત થયો એહવૂં કારય કરી. ૬૧
પછિ શેષ રુધિર દુ શાસનતણું ભીમે અંકે લેપ્યૂ આપણું.
એહવો કૃતકાર્ય થયો પાણ્ડવરાય રણમાં નૃત્ય કરતો જાય. ૬૨
હાકિ રણિ, ગાજિ ગડગડિ, કૌરવના દલ સાથે ભડે.
ભીમ તણુ દેખીનિ રૂપ, નાહાઠૂં સૈન્ય શ્રવ થઉ વિરૂપ. ૬૩
હાહાકાર તવ દલમા થયો, દુર્યોધન વીરિમ પામીયો.
પાણ્ડવના દલમા આનન્દ, પડ્યો સુણી દુ શાસન મન્દ. ૬૪
ભેરી શંષ તણા હોઈ નાદ, કરતા વીર પરસ્પરિ સાદ.
ભીમસેનને રણ્ય જિ હોઓ, યુધિષ્ઠિર આનન્દ પાંમઓ. ૬૫
કૌરવદલમા હોઅે ઉત્તપાત, સુણી દુઃશાસન પામ્યો પાત.
જેહની ગમા શ્રીત્રિભોવન-રાય, તે કયમ રાય પરાજિ થાય ? ૬૬
કથા કહૂં દુર્યોધન તણી. પડ્યો ભ્રાત એહવી વાણી સુણી,
અંકુ પિરિ કરતો માહાવિલાપ, અશ્વની સાથી પછાડે આપ ૬૭
૧૨૧૦

કડવૂં ૩૩ મૂં-રાગ પરજીઓ

અગ્નિજ બોલ્યા રે સાભલિ, રાય સુજાંણુ રે !
દુર્યોધનિ તે સાભલ્યૂ, ગયા દુઃશાસનના પ્રાંણુ રે સગ્નિજ-ધ્રુપદ ૧
ભ્રાત પડચો જાંણીને રાજા કરે માહાવિલાપ રે,
અંકૂં પછાડે અશ્વની સાથિ, પરવશ કીધૂં આપ. સગ્નિજ૦ ૨
"અરે ભ્રાત ! અતુલ પ્રાક્રમી, બલીઆ વીગામ્ય વીર રે !
તુજ પાખિ હવે આજ અહી મૂકૈ કોણુ દેશે ધીર રે ?" સગ્નિજ૦ ૩
એહવૂ કહી રાય રણ્ય આવ્યો મૂકી મન્ય અભિમાન રિ,
જૂએ તો રણ્ય મારી ભીમિ કરયૂ રુધિર મૂક્ષ પાન રે સગ્નિજ૦ ૪
"અરે ભ્રાત ! કાયર થઇનિ હવિ શ્યૂં સુતો રણમાહિ રે ?
આજ સંગ્રામ વિષિ તુજ પાખિ પાણ્ડવ પ્રભવિ આહિ રે. સગ્નિજ૦ ૫

અરે ભ્રાત! લાવ્યો પંચાલી સભા વીષે અવશ્યમેવ રે,
ઉઠો, દ્વૈતસરોવર જોઇએ, પાણ્ડવ પ્રગટ્યા પેર રે. સઞ્જિ૰ ૬
ઉઠો ભ્રાત! શીષામણ દેવાઃ નવિ કીજે એહવું મન રે.
રુધિર-પાંન કરયૂં કો દૃષ્ટિ વીદારી તાહારૂં તન રે." સઞ્જિ૰ ૭
એણી પિરિ બહુ વિલાપ કરિ. દુઃખનો નાવિ અન્ત રે.
ત્યારિ દશ બાન્ધવ આવીનિ બોલ્યાઃ "સાંભલિ, રાય ગુણવન્ત રે! ૮
અહો ભીમને નીશ્ચિ મારૂં. કાં ન દિ અહ્મને આસ રે?
કિહિ તો પાણ્ડવ પાંચે ને રણમાં પમાડું નાશ રે." સઞ્જિ૰ ૯
એહવૂં કહી શાન્તના પમાડી વલ્યો પાછો રાય રે.
માહાક્રોધ અન્તરમાં આંણી રણમાં દહોદશ ધાય રે. સઞ્જિ૰ ૧૦
રણમાં વીટ્યો વૃકોદરને, મનમાં મોટી આસ રે;
કેરયૂં યુદ્ધ કેહી પિરિ તેણે, કિહિ સેવક વિષ્ણુદાસ રે. સઞ્જિ૰ ૧૧

૧૨૨૧

કડવૂં ૩૪ મૂં-રાગ દેશાહારી ગોડી

સઞ્જિ કહેઃ ધૃતરાષ્ટ! સાંભલોઃ તવ સુત રણમાં આવ્યા.
અનેક બાંણે વૃષ્ટિ કરી ત્યારિ ભીમતણે મન ભાવ્યા. ૧
લોહમે કવચ વિરાજિત અઙ્ગિ રથ્ય બિઠા વીગધ્ય વીર.
ધાલ્યો કુડિ ભીમસેન રણિ રાષી નિજ મત્ય ધીર. ૨
બાંણ ગદા ફરશી તરૂઆરિ હણે ભીમનૂ અઙ્ગ;
અનેક યોધ રહ્યા જૂએ પણ નાવિ કો તેહને સઙ્ગ. ૩
વાયુતણો સુત માહાપરપઞ્ચી ગદા ગ્રહી નિજ હાથ્ય,
શિર પાષલિ ફેરવી મૂંકી મારચો સઘલો સાથ્ય. ૪
પછિ વલી દલ ભણી ધશો રણ્ય, હણ્યા શૂર યે હોય;
કર્ણ શલ્ય ત્યાંહાં રહ્યા જૂએ પણ વારિ નહીં તેહને કોય. ૫
ત્યારિ દશોદશ દલ નાહાશતૂ દેષી કર્ણ કરિ વિચાર;
રણમાં આવી અનેક અસ્ત્રે બહુવિધિ કીધો માર. ૬

ત્યારે શલ્ય કહેઃ હો રાધાસુત ! હવે વારો આવ્યો તાહારો;
આજ નહીં ઉગરિ આ રણમાં; બોલ માંનયે માહારો. ૭
જોને, કૌરવ માત્ર હણ્યા; અવિશિષ્ટ રહ્યા છિ યેહ,
મારયા પૂઠે સહુકોહોને પાણ્ડવ હણશિ તેહ. ૮
દુઃશાસનનૂં રુધિરપાંન ભીમસેનિ રણમાં કીધૂ,
ત્યમ અર્જુન હવિ તુજનિ મારી એ દીસિ સહુ લીધૂ. ૯
તુજ મારયા પૂઠે દુર્યોધન સબલ પાંમશે કષ્ટ,
તે સહી દિવસ આજની મધ્યે તાહારૂં થાશે રિષ્ટ. ૧૦
પાણ્ડવ સઘલા મંલી એકઠાં રહ્યા હણેવા તુજને.
તાહારો રણમાં વધ થાશે, એ મોટું દઃખ છે મુજને. ૧૧
તે માટે કિહિ તો હવિ અર્જુન સન્મુષ અશ્વ ચલાવૂં,
કિહિ તો ભીમ સમીપે, કિહિ તો રાય ભણી રથ લાવૂ. ૧૨
દુર્યોધન રાજાએ તુજને ભાર સમર્પ્યો સર્વ,
તે માટિ, રાધાસુત ! મનમાં નવિ ધરવો તિ ગર્વ." ૧૩
શલ્યતણાં એહવાં વાયક સાંભલીને મનુષ્યભાવ મન્ય આંણ્યો;
પાણ્ડવનિ હણવાનિ કર્ણે વૃષ સેન પરમાંણ્યોઃ ૧૪
જા સુત ! હણ્ય સહુ કુન્તાસુતને કરી પ્રાક્રમ અપાર,
રાય દુર્યોધન અતિસુખ પાંમિ તે કરયે નીરધાર." ૧૫
ત્યારિ પિતાતણી આજ્ઞા લેઇને રણ્ય ભડે કર્ણનો તન;
દશ દશ બાંણ અનેક ઉપર મૂકયાં દઢ કરી મન. ૧૬

એહવૂં કહીનિ પાર્થ ઉપરિ સાઠચ પાઠવ્યાં બાંણ.
એ શ્રીકૃષ્ણ તણે શિર ભેદ્યાં; ગાજ્યો ચતુરસુજાંણ. ૨૦
ત્યારિ કુન્તાસુત માહાક્રોધ ધરીનિ લીધૂં શર વિકરાલ.
કૃષ્ણ [તણી] આજ્ઞા લેઇ નિ આંણ્યો તેહનો કાલ. ૨૧
તે વાત ગઈ કર્ણ આગલિ તતક્ષણ પાર્થે મારચો તન્ન.
ત્રૈલોક્ય વીષિ ચે ક્રોધ હતો તે આવી પ્રગટચો મન્ન. ૨૨
નેત્ર વીષિ જલધાર વહિ, ગણિ થર થર ધ્રુજિ કાય:
"અરે શલ્ય! રથ હાકચ; હવિ મિ ક્રોધ મહ્યો નવિ જાય. ૨૩
રુધિરવર્ણ કર્ણ ત્યાંહાં નેત્ર થયા, મુક્ષ મુકિ તવ નિઃશ્વાસઃ
"આજ હણું કુન્તાના સુતને, સૈન્ય કરૂ સવ નાશ" ૨૪
અર્જુનના રથ સાહામો નિજ રથ ખેડાવ્યો તતકાલ.
ઘણુ દુખ શાલે હૈડામા ચે રણ્ય મારચો બાલ. ૨૫
ઉભય સમાંન સ્યન્દન ચેહના, હંસવર્ણ તોખાર,
ગાન્ધર્વનગરને આકારિ; કો નવિ જાંણિ પાર. ૨૬
પ્રલિકાલના સૂર્ય હોએ ત્યમ બેહુ રથ સોભિ પાસિ
વીસ્મે પામ્યા સર્વભૂત દહોદશ જોતાં સહુ નાહાસિ. ૨૭
જાંણે અર્ક ઇન્દુ આકાશિ પ્રગટ થયા તતકાલ!
જાંણિ ત્રિપુર સમીપિ ધરી ચન્દ્ર ચેણે ભાલ! ૨૮
જાંણિ વાસવ નિ વૈરોચન, રાવણ ને શ્રી રામ,
તે હવા વીર રણમધ્યે શોભીઇ કર્ણાર્જુન એહવો નામ. ૨૯
વરુણ કર્ણ-ધ્વજાઇ શોભીએ, અર્જુન ને હનૂંમાન,
રત્ન-વર્ણ રથ ઉભે વિરાજિત, શ્વેત અશ્વના વાન. ૩૦
સિંહનાદ કીધો બહુ બલીએ, કમ્પ્યા સુરનર ધીર.
તતક્ષણ સહુ જોવાને આવ્યા યાંહાં વઢે બેહુ વીર. ૩૧
કૌરવ પાણ્ડવનાં દલ સર્વે જોવા આવ્યા ત્યાહિ,
શંખનાદ કરિ સહુ ઉભા, હરીષ ઘણો મનમાહિ. ૩૨

ત્યારે શલ્ય કહેઃ હો રાધાસુત ! હવે વારો આવ્યો તાહારો;
આજ નહીં ઉગરિ આ રણમાં; બોલ માંનયે માહારો. ૭
જોને, કૌરવ માત્ર હણ્યા; અવિશિષ્ટ રહ્યા છિ યેહ,
મારયા પૂઠે સહુકોહોને પાણ્ડવ હણશિ તેહ. ૮
દુઃશાસનનૂં રુધિરપાંન ભીમસેનિ રણમાં કીધૂં,
ત્યમ અર્જુન હવિ તુજનિ મારી એ દીસિ સહુ લીધૂં. ૯
તુજ મારયા પૂઠે દુર્યોધન સબલ પાંમશે કષ્ટ,
તે સહી દિવસ આજની મધ્યે તાહારૂં થાશે રિષ્ટ. ૧૦
પાણ્ડવ સઘલા મલી એકઠા રહ્યા હણેવા તુજને.
તાહારો રણમાં વધ થાશે, એ મોટું દઃખ છે મુજને. ૧૧
તે માટે કિહિ તો હવિ અર્જુન સન્મુખ અશ્વ ચલાવૂં,
કિહિ તો ભીમ સમીપે, કિહિ તો રાય ભણી રથ લાવૂ. ૧૨
દુર્યોધન રાજાએ તુજને ભાર સમર્પ્યો સર્વ,
તે માટિ, રાધાસુત ! મનમાં નવિ ધરવો તિ ગર્વ." ૧૩
શલ્યતણાં એહવાં વાયક સાંભલીને મનુષ્યભાવ મન્ય આંણ્યો;
પાણ્ડવનિ હણવાનિ કર્ણે નૃપ સેન પરમાંણ્યોઃ ૧૪
જા સુત ! હણ્ય સહુ કુન્તાસુતને કરી પ્રાક્રમ અપાર,
રાય દુર્યોધન અતિસુખ પામિ તે કરયે નીરધાર." ૧૫
ત્યારિ પિતાતણી આજ્ઞા લેઇને રણ્ય ભડે કર્ણનો તન;
દશ દશ બાંણ અનેક ઉપર મૂંકયાં દૃઢ કરી મન. ૧૬
ત્યારિ રાય યુધિષ્ઠિર નિકુલ પાઠવ્યોઃ "જાઓ સર્પો કરો સઙ્ગ્રામ.
રાધાના સુતને મારો તો સરે સર્વનાં કાંમ." ૧૭
ત્યારિ પરસ્પરિ એહુ વઢવા લાગ્યા; કરિ બાંણનિ વૃષ્ટિ.
ત્યારિ વૃષસેને તે રણમાં ઉભો દીઠો પારથ દષ્ટિ. ૧૮
રથ પેર્યો અર્જુન સાંહાંમો યમ પતઙ્ગ પાવક જાંણી;
"અરે પાર્થ ! હવિ વઢે મુજશૂં," એહવી બોલ્યો મુખ વાંણી. ૧૯

એહવું કહીનિ પાર્થ ઉપરિ સાઠચ પાઠવ્યાં બાંણ.
એ શ્રીકૃષ્ણ તણે શિર ભેદ્યાં; ગાજ્યો ચતુરસુજાંણ. ૨૦
ત્યારિ કુન્તાસુત માહાક્રોધ ધરીનિ લીધૂં શર વિકરાલ.
કૃષ્ણ [તણી] આજ્ઞા લેઇ નિ આંણ્યો તેહનો કાલ. ૨૧
તે વાત ગઈ કર્ણ આગલિ તતક્ષણ પાર્થે મારચો તન્ન.
ત્રૈલોકચ વીષિ યે ક્રોધ હતો તે આવી પ્રગટચો મન્ન. ૨૨

નેત્ર વીપિ જલધાર વહિ, ગણિ થર થર ધ્રુજિ કાયઃ
"અરે શલ્ય ! રથ હાકય; હવિ મિ ક્રોધ સહ્યો નવિ જાય. ૨૩
રુધિરવર્ણ કર્ણ ત્યાંહાં નેત્ર થયાં, મુક્ષ મુકિ તવ નિઃશ્વાસઃ
"આજ હણુ કુન્તાના સુતને, સૈન્ય કરૂ સવ નાશ" ૨૪

અર્જુનના રથ સાહામો નિજ રથ ષેડાવ્યો તતકાલ.
ધણુ દુષ શાલે હૈડામાં યે રવ્ય મારચો બાલ. ૨૫
ઉભય સમાન સ્યન્દન યેહના, હંસવર્ણ તોષાર,
ગાન્ધર્વનગરને આકારિ; કો નવિ જાંણિ પાર. ૨૬

પ્રલિકાલના સૂર્ય હોચ્એ ત્યમ બેહુ રથ સોભિ પાસિ.
વીસ્મે પામ્યા સર્વભૂત દહોદશ જોતા સહુ નાહાસિ. ૨૭
જાંણે અર્ક ઇન્દુ આકાશિ પ્રગટ થયા તતકાલ !
જાંણિ ત્રિપુર સમીપિ ધરી ચન્દ્ર યેણે ભાલ ! ૨૮

જાંણિ વાસવ નિ વૈરોચન, રાવણ ને શ્રી રામ,
તે હવા વીર રણમધ્યે શોભીઇ કર્ણાર્જુન એહવો નાંમ. ૨૯
વરુણ કર્ણ-ધ્વજાઇ શોભીએ, અર્જુન ને હનૂંમાંન,
રત્ન-વર્ણ રથ ઉભે વિરાજિત, શ્વેત અશ્વના વાંન. ૩૦

સિંહનાદ કીધો બહુ બલીએ, કમ્પ્યા સુરનર ધીર.
તતક્ષણ સહુ જોવાને આવ્યા યાંહાં વઢે બેહુ વીર. ૩૧
કૌરવ પાણ્ડવનાં દલ સર્વે જોવા આવ્યા ત્યાંહિ,
શંખનાદ કરિ સહુ ઉભા, હરીષ ઘણો મનમાંહિ. ૩૨

કવચ ભાનુવત અક્ષિય જેહને, ધનૂષ ધરયાં કરય પ્રૌઢ,
બાંણતણા પરછન્દ રથકી સુરનર થયા દિગ્મૂઢ. ૩૩

માહાશૂર અતિબલ ગિરિ પિરિ સિંહવિરાજિત યમ,
અથવા મદવશ થકી વિરાજિત હસ્તી છૂટા ત્યમ્મ. ૩૪

ત્યારિ દેવ દૈત્ય ગુણ ગાન્ધર્વ પિશાચ જક્ષ કિહિવાય,
રાક્ષસને બહુ વનચર કિન્નર કર્ણ સમીપિ જાય. ૩૫

ઇન્દ્રપ્રમુષ યે દેવતણા ગુણ મુનિ માહાંત મન્ય ભાવ્યા,
સાધુ સહુકો ભુવન તણા યે પાર્થ તણે શિર આવ્યા. ૩૬

સૂર્ય કિહિઃ 'મમ સુત અહીં રણમાં હણિ પાર્થનિ આજ,
તે માટિ સહુ સામ્પ્રદ થઇનિ કરો કર્ણનૂં કાજ્ય.' ૩૭

ત્યારે ઇન્દ્ર કહેઃ 'અર્જુન અહીં રણમાં કરિ કર્ણનો નાશ,
તે માટિ સહુ સામ્પ્રદ થઇનિ જાઓ પાર્થનિ પાશ.' ૩૮

ઇમ પરસ્પરિ આકાશ વીપિ રહી કરવા લાગા સાદ.
તેણે સમિ નિજ સેન મધ્યે સુભટ કરિ બહુ સાદ. ૩૯

ત્યારિ હાહાકાર હવો બ્રહ્માણ્ડે, ભય પાંમ્યા શ્રવ દેવ,
ત્યારિ શચીપતિ બ્રહ્મા આગલિ જૈ બોલ્યા તતષેવઃ ૪૦

"જગત–સૃષ્ટ–કરતા ! તૂં કહીએ, વચન અહ્મારાં દાષો,
અર્જુન કર્ણ વીષિ જય કોહોને ? સત્ય વચન મૂસ ભાષો." ૪૧

ત્યારિ બ્રહ્મા કહેઃ "આહો શચીપત્ય ! સાંભલ્ય વચન કહું એક સત્ય.
તે નારાયણુને નમૂં, યેહની કો નવ્ય જાંણે ગત્ય. ૪૨

તેણે વાયક કહ્યુ પૂર્વે તે સત્યારથ ગણવૂં.
'મિ નરનારાયણ રૂપ ધરીનિ કર્ણતણું તન હણવૂં.' ૪૩

તે માટિ જય પાર્થ પામશે તેહમાં નહિ સન્ધેહ.
અર્ક અસ્તાંગત્ય પિહિલો રણમાં પડિ કર્ણનો દેહ.' ૪૪

એહવૂં બ્રહ્માજીનું વાયક સાંભલ્યા હર્ષ્યો ઇન્દ્ર સુજાણઃ
'આજ હવિ રણમાં મમ સુત કર્ણ તણા લેશે પ્રાંણ.' ૪૫

ત્યારિ મલ્યા પરસ્પરિ ઉભિ માહારથી મેઘતણી પિરિ ગાજિ.
ધનુષતણા 'ટ'કારવથી રે પર્વત પ્રૌઢ ભાજિ. ૪૬
સર્વ સત્ત્વની આજ્ઞા માગી માંડયો યુદ્ધનો આરમ્ભ.
ત્યાંહાં નાનાપિરિનાં દાન સમર્પિ પ્રથમ મૂક્યા બમ્ભ. ૪૭
ત્યાંહાં હનુમન્તિ એક કૌતક કીધું; ગાયો મુષ વિકાશી.
લાઙ્ગૂલ પ્રૌઢ કરયૂં અભિ ઉંચૂં ત્યારિ કૌરવસેના ત્રાહશી. ૪૮
ગયો ઉત્પતી કર્ણ ધ્વજાએ, મારયો ભુજા બલ ઘાય.
સુન્દર કેત પડયો અવની-તલિ. અતિ આશ્રજ મન્ય થાય. ૪૯

ઊથલો

અતિ આશ્રજ મન્ય થાય રે, તેહમાં કાંઈ સન્દેહ નહીં.
વિષ્ણુદાસ કહેઃ જે યૂધ કરયૂ હવે તેહ કથા બોલીસ સહી. ૫૦

૧૨૭૧

કડવું ૩૫ મું-રાગ ધવલધન્યાશી

સૉઞ્જે કહિઃ સાંભલ્ય, રાજા ! મલ્યા પરસ્પરિ વીર જી.
ત્યારિ કર્ણ કિહિ મદ્રાધીપ પ્રતિ રાપી નિજ મત્ય ધીર જીઃ ૧
"અરે મિત્ર ! સાંભલ્ય, કહું તુજને માહારા મનની વાત જી.
આજ કદાચીન રણમાં મુજને અર્જુન કરશે ઘાત જી. ૨
ત્યારપછી તિ અહીં શું કરવૂં તે કિહિ મુજને આજ જી.
યે હું મન્ય આનન્દ ધરી સુરલોકય જાઉં, 'માહારાજ જી!" ૩
ત્યારિ શલ્ય કિહિઃ "વેકર્તન ! સાંભલ્ય, માહારા બલનૂં પ્રાંણ જી.
અધર્મિ મારિ તૂહને અર્જુન મેહેલી રણમાં બાંણ જી, ૪
તો મિત્ર કૃષ્ણ સહીત અર્જુનનિ 'હણુવો રહીનિ આંહિ જી."
એહવાં વચન સાચાં માંની આનન્દ ધરે મનમાંહિ જી. ૫
ત્યારિ હશી કૃષ્ણ અર્જુનશૂં બોલ્યા શલ્યવચન સાંભલતાં જી;
ઊર્ધ્વ દ્રીષ્ટે કરી ભગવન્તિ વચન કરા. પછિ ચલતાં જીઃ ૬

"જાણિ અર્ક પડિ છિ તૂટિ વ્યોમથકી નીરધાર જી,
અથવા વસુધા હોઈ વિદારણ અનેક પિરિ તેણી વાર જી. ૭
અગ્નિદેવ તાં શીતત્વ પામ્યા, એ મોટું એંધાંણ જી.
તે માટે નિશ્ચલતા થૈને, અર્જુન ! મુકિ બાંણ જી." ૮

એહવાં કૃષ્ણનાં વાયક સાંભલતાં બોલ્યો પાર્થ બલધારી જીઃ
"હવડાં દ્રીષ્ટ આગલ મિ દીઠૂં, નાક્ષો કર્ણ મિ મારી જી. ૯
છત્ર કાર્મુક રથ સાથે અશ્વ સારથિ પડીઓ જી.
શક્તિરહિત થઈ અસ્ત સૂર્યને ભડી કર્ણ રણે પડીઓ જી. ૧૦

આજ ઘણાં જણાંનિ અનૃણ હવો હું, તે કહું સારંગપાંણી જી !
ભરી સભામાં કૃષ્ણા પ્રભવી, દુષ્ટ વદ્યો મુક્ષ વાંણી જી; ૧૧
તે આજ દ્રુપદસુતા આગલિ જઇ શોક સમાવૂં તેહનો જી.
અથવા બિહિન્ય તમારી દુક્ષણીઃ પૂત્ર પડ્યો રણિ તેહનો જી. ૧૨

અમૃતતુલ્યક વચને કરી જાંણો જે કરૂં છૂં ત્યાંહાં વાત જી,
અથવા ધર્મધુરન્ધર રાજા અથવા કુન્તા માત જી, ૧૩
એહવૂં દ્રિષ્ટિ પ્રતિ મિ અહો દીઠું શુભ સૂચક મ્રઙ્ગ બોલે જી.
વાજીત્રના નિર્ઘોષ ગડગડિ, તેણે ધરાધર ડોલે જી." ૧૪

ત્યારિ દુર્યોધન માહારથી પઞ્ચશૂં આવ્યો રણમાં હેલાં જી,
અનેક પિરની બાંણવૃષ્ટિ તે કરતા તેણી વેલાં જી. ૧૫

મારિ બાંણ પરસ્પરિ ઉભા, દયા ધરિ નહી લેશ જી.
ત્યારિ કૌરવની સેનામાં ભીમિ શીઘ્ર કરચો પ્રવેશ જી. ૧૬
ત્યારિ મારચા ધર નરને હસ્તી શીબકા રથ ને છત્ર જી.
અતિ કલ્પાન્ત થતૂં જાણી આવ્યા દ્રોણતણા સુત તત્ર જી. ૧૭

ઝાલ્યો કર દુર્યોધન કેરો, બોલ્યા એહવી વાંણી જીઃ
"અસઙ્ખ્ય સૈન્ય આવટ્યૂં આજ; હવિ દયા મન, આંણ્ય જી ૧૮
અસજ થા, હવે કરય મન કોમલ. પાણ્ડવશૂં શી રીશ જી !
કોણ કોણ યોધ પડ્યા રહ્યા તાહરા, જોનિ, પ્રથવીધીશ જી ! ૧૯

હણ્યા દ્રોણ બ્રહ્માને તોલે; પડ્યા ભીષ્મ બલધારી જી;
પડ્યો વીર દુઃશાસન શત્ર્યો એણી પિરિ સેના મારી જી. ૨૦
ધીક પડયો રાજ્ય વિષે રે સ્વજન સર્વ મરાવી જી.
રુધિર-લિપ્ત થઇ એ અબ્યતની, મુજ મન વાત ન ભાવી જી ૨૧
શકુનિ માથે મલો, રાયજી! પાણ્ડવને શિર નામો જી.
તે સદ્બ્રાતિ મલો, કરો પ્રીત્ય, યે મનતણું ભય વામિ જી. ૨૨
અર્જુનનિ હુ કરૂં નિવારણ નથી ક્રષ્ણનિ કાંમ જી.
એ યુધિષ્ઠિર ધર્મધુરન્ધર નહી લે જૂધનૂં નામ જી. ૨૩
ભીમસેન તાં શ્રેષ્ટ બાંધવની સદા આજ્ઞા પાલે જી,
નિકુલ સિહિદેવ નિ થપ કશો છે? નાહાંના બાલ જી. ૨૪
પછિ સકલ દેશના મહીપત્ય છે તે નિજ દૂર શીઘ્ર સધાવિ જી,
યુદ્ધરહિત સૌ સૈન્ય થઈ, જો મન્ય એહવૂ આવિ જી. ૨૫
રાધાના સુતની રણમાં હું ઉતારૂં રીસ જીઃ
'પાણ્ડવ સાથિ રાજ્ય કરે તુ પ્રથવીનો થઈ ઈશ જી. ૨૬
પ્રજા સર્વ દિ તુજને આશી, થશિ સહુ વશ તાહારૂં જી.
નહીતરિ સર્વ નાશ પામશે, વચન કરીશ નહીં માહરૂં જી. ૨૭
જોને, કર્મ કરયાં શાં પૂર્વે પાર્થ માહાબલધારી જી?
તે શરયો તા ઇન્દ્ર વરુણ યમ ધનદ નહીં કો વીર જી. ૨૮
કુશલ વાત હવાનિ અર્થે મિ કહ્યા પ્રતિબોધ જી.
તે માટિ મન વિષે, રાયજી! રખે આણુતો ક્રોધ જી." ૨૯
એહવૂ દ્રોણપુત્રનૂ વાયક સુણીને મૂકયો મન્ય નિઃશ્વાસ જી,
પાપી ક્રોધ કરી મૂક્ષ બોલ્યો; મનમાં જયની આસ જી. ૩૦
દુઃશાસન રણ્ય રોલી મારચો તે મુને સાલે ઘાય જી.
એહવૂ કર્મ કરીનિ ભીમડો રણમાથો ક્યાહા જાય જી? ૩૧
આજ કર્ણ હણેવા અર્જુનનિ હું મારૂં સુત-વાય જી.
પછિ નિકુલ શિહિદેવ સદ્બ્રાતિ તહો હણયો જે રાય જી. ૩૨
યાંહાં લગી તનુ પ્રાણ રહે રે ત્યાહાં લગી નમ્યૂં ન આપૂં જી.
સુતાં બિઠાં રણમાં વહતાં યમત્યમ એહને કાપૂં જી. ૩૩

યે કો સુહ્રદમિત્ર હોઇ માહારા સેણે એહવૂં કરવૂં જીઃ
આજ ચકુ વલી અધિક વેર તે કુન્તાસુતશૂં ધરવૂ જી. ૩૪
ચાલો સહુકો મલી ત્યાંહા જૈઇ રહ્યો કર્ણ બલધારી જી."
તતક્ષણ શીઘ્ર હેલામાં આવી વાત કહી વિસ્તારી જીઃ ૩૫
"તુજવિન કોણ ભડે જૈ રણમાં, દેવપુત્ર માહારા મિત્ર જી?
તુજ સારિ અવ્યનીમણ્ડલમાં નથી કો માહરિ શત્ર જી." ૩૬
એહવૂં કહી રણમાંહિ વીકારચો રાધાસુત યે કર્ણ જી,
ત્યારિ અસઙ્ખ્ય બાંણ મેહેલીનિ કર્ણિ યોધ પમાડ્યા મર્ણ જી. ૩૭
ત્યારિ અનોઅન્ય બહુ બાંણ જ મૂકે તે કો ન લહિ ગત્ય જી,
ત્યારિ રણમાં રહી કર્ણનિ નાથ વીધાંણિ અત્ય જી. ૩૮
ત્યારિ પાર્થ કહેઃ "કરુણાનિધિ કેશવ! રિપુબલ આજ વધાંણો જી.
માહારથી બલ એહમાં અધીકુ તહ્યો તે કેહિ પિરિ જાંણો જી?" ૩૯
ઉગ્ર બાંણ મેહેલી કુન્તાસુત રથ ઉડાડ્યો વ્યોમ જી,
ત્યાંહાં રથ કો ભમતો બહુ કષ્ટે પડ્યો તે આવી [ભોમ્ય] જી. ૪૦
ત્યારિ કર્ણ કહિઃ "હવે અણિ બાંણે ન હણું પાણ્ડવ-ધંશ જી,
તો ભુવન વીધિ યે પાતક હોઇ તે પડજો માહારિ શીશ જી. ૪૧
વલી કન્યા કેરૂં ધન ઉપજાવિ, અતિથ્યનિ નનિ જાંણિ જી,
માતપિતાની સેવા ન કરિ, ભેદભાવ મન્ય આંણિ જી, ૪૨
બ્રાહ્મણ હુતો ધર્મ નાચરિ, કરિ વેદનો ત્યાગ જી,
દાન દયા વ્રત તપ તીરથ કાંઈ ધરિ ન ધર્મશૂં રાગ જી, ૪૩
એથી અધીક મોટેરાં પાતક હયો મુહને, માહારાજ જી!
આંણે બાંણે અર્જુનનિ હું શીઘ્ર ન મારૂં આજ જી." ૪૪
ત્યારિ શ્રીભગવન્ત કહેઃ "કુન્તાસુત! સાંભલ્ય માહરી વાત જીઃ
આ કર્ણ બાંણ મૂકે ત્યારિ હોએ માહાઉતપાત જી." ૪૫
ત્યારિ સુરનર મુનિવર જોતાં કર્ણે બાંણ ગ્રહ્યું તતકાલ જી,
હાહા કરતાં-છૂટ્ટુ જાણે અગ્નિની [માહા]જ્વાલ જી! ૪૬

ત્યારિ શ્રી ભગવન્તિ ભાર જ મૂક્યો રથ ઉપરિ તેણી વાર જી,
તેણે કરી રથ વહી ગયે। અમ્બનીમાં સારોદ્ધાર જી. ૪૭
ત્યારિ મુગટ પાર્થનો લેઈ ગયું શર રવિમણ્ડલમાં ષેવ જી.
જયજયકાર વરતી રહ્યો; ત્યારિ પુષ્પવૃષ્ટિ કરે દેવ જી. ૪૮

ઊથલો

પુષ્પવૃષ્ટિ કરિ દેવ રે, આનન્દ સહુ પાંમ્યાં સહી;
કૃષ્ણ કહેઃ "તું જો રે અર્જુન ! કર્ણ સમો કો બલીઓ નહીં" ૪૯

૧૩૨૦

કડવું ૩૬ મું–રાગ રામગ્રી

સઞ્જે બોલ્યાઃ સાંભલ્ય, રાય જી।
રણમાં યુદ્ધ અપર્મિત થાય જી. ૧
તેણે સમે આવ્યો સુર્જાણ જી;
અર્જુન પ્રતિ બોલ્યો વાંણ્ય જી. ૨

ઢાલ—વાંણ્ય બોલ્યો પાર્થશું: "માહારા ભ્રાત ચતુર સુર્જાણ!
કાં વિમાંસિ રણમાં રહ્યો ? શું નથી તુજમાં પ્રાંણ ? ૩
તાહારા બલતણી ગત્ય નવિ લહિ કો દેવ દાંનવ રાય,
તો હજી લગી શું વિમાસિ ? માહારે રદિ દુઃષ ન માય; ૪
ષાણ્ડવ સમર્પ્યું અગ્નિનિ ત્યારિ જીત્યો મઘવા દેવ,
દ્વન્દ્વ-યુદ્ધિ તપ વીષે તે જીત્યા શ્રીમહાદેવ. ૫
દ્રુપદસુતા ધારિ વરિ ત્યારિ કરયો ફરશી-ઘાત,
એકલે કૌરવ મચ્છપુરમાં જીતીયા સાક્ષાત. ૬
સુરલોકમાં જઈ અસુર મારી કરયા નીર્ભે દેવ.
પણ સંસપ્તક સબલા હણ્યા તિ હેલાંમાં તતષેવ. ૭
યદુ સર્વ જોતાં સુભદ્રાનું કરયું હેલાં હર્ણું,
વલી અનેક સુર પૂર્વિ હણ્યા આંગમી પોતે મર્ણું. ૮

તે પ્રાંણ બલ તાહારૂં ક્યાંહાં ગયૂં ? નથી પ્રગટ કરતો આજ.
કર્ણ મારચા વિના કાંઇ નથી સરવૂં કાજ." ૯
ભગવન્તજી કિહિઃ "ધનઞ્જિજ ! ભીમનુ વાયક યેહ,
રણમાં રહીનિ આજ સહી સત્યારથ કરવૂં તેહ. ૧૦
રવિ અસ્ત હવડા પામશે, પછિ નહી ચાલિ પ્રાંણ.
તે માટિ ધનૂષિ ચઢાવી શીઘ્ર મૂકો બાંણ." ૧૧
ભગવન્તનૂં વાયક સુણી બહુ બાંણ મૂક્યાં ત્યાંહિ,
પરલિ મારી કરિ દલમાં પડિ શર જઈ યાંહિ. ૧૨
ત્યમ કર્ણ શર બહુ પાઠવે પારથને કરવા નાશ.
ઉભયને બાંણે કરી પરિપૂર્ણ હવૂં આકાશ. ૧૩
ત્યારિ બ્રહ્મ–શર પાર્થિ ગ્રહ્યૂં રણ મધ્ય યેણી વાર
રથ ચક્ર કર્ણ તણાં ગ્રશાં અબ્યની એ તેણી વાર. ૧૪
ત્યારિ કર્ણ કહેઃ "રે. ધનઞ્જે ! એક મહૂર્ત્ત કરય વિશ્રાંમ;
રથચક્ર કાઢ઼ં યણીને ત્યાં લગી મ લેઈશ નાંમ. ૧૫
અધમ હોઈ તે શત્રૂનિ પ્રષ્ટિ હણે નીર્વાણ્ય,
સુધર્મી માહા પ્રાક્રમી વાંસિ ન મારિ બાંણ. ૧૬
મોકલે કેશે પરાઙ્મુખ, વર્ણમાં બ્રાહ્મદણ્ડ યેહ,
પણ પાંણ્યં સમ્પુટ કરી ઉભો શર્ણ્ય–કાર્યિ તેહ, ૧૭
પણ શસ્ત્રવર્જિત, કવચ–વર્જિત, વ્યસન પાંમ્યો કાય,
વલી સેવક હુત્તો ન મારિ, સાંહાંમો આવ્યો રાય. ૧૮
માહારથી તૂં શરષો નહીં કો અબ્યની માંહે,
હું આજ દૈવે વવશ કીધો; રષે મારિ આંહિ ! ૧૯
હું વિરથ છૂં, તૂં રથ વીષિ, એમ હોઈ ધર્મવિરોધ.
માહારથી શરપા સમ–બલે તે ધર્મ કહીએ યુદ્ધ. ૨૦
તૂં ધનૂર્ધરમાં મુક્ષ કહીએ, શાસ્ત્રનો જાંણિ ધર્મ,
તો વિચારી તૂં જો રહે, કો કરિ એહવૂં કર્મ ? ૨૧
તૂં ક્ષત્ર–કુલમાં પ્રગટ્યો, યશ–વૃદ્ધ પાંમિ અત્ય,
ધનુર્વિદ્યા તાહારીમાં કો ન જાંણિ ગત્ય. ૨૨

ઉદ્ધરી રથ અલગો કરૂ, ધનૂષિ ચઢાવૂં બાણ,
ત્યાહાલગી અર્જુન રષે તૂ મૂજ સાથ્ય કરચનો પ્રાણ !" ૨૩
ભગવન્તજી ભાષિ તદાઃ "સુણ્ય કર્ણ્ય ! તાહારાં કર્મ,
દ્રુપદી આણી સભામા ત્યાગિ ક્યાહા ગયો તો ધર્મ ? ૨૪
વલી ધર્મસુતનિ હરાવી તેહનૂ સર્વ કીધૂ હર્ણ,
વનવાશ કાઢ્યા દુષ પમાડી તે કર્ત્ય તાહારૂ, કર્ણ ! ૨૫
વલી ભીમનિ દેવરાવીઊ યે હલાહલ મહાકૂટ,
વલી સોડ્યમાહિ સર્પ ઘાલ્યા, કૃત્ય તાહારૂ દુષ્ટ ૨૬
અભિમન્ય બાલક એકલો, તહાં ઘણા દુષ્ટ અનન્ત,
સઘલે મલીને તેહનો રણમાહિ આણ્યો અન્ત ૨૭
ત્યારિ ધર્મ, કોહો, તે ક્યાહાં ગયો ? હવડા કિહિછિ ઈમ ?
એહવા દુષ્ટ પાપીનિ મહી રણમા તે હણીએ ઈમ" ૨૮
એહવૂ કહીને પાથને કોપિ કરચો જાજૂલ્ય,
અતિ ભયાનક મુષ દેષતા ત્રૈનોક્ય નારિ તુલ્ય ૨૯
બ્રહ્માસ્ત્ર મેહેલ્યૂ અર્જુનિ કર્ણે સહૂ નવિ જાય
તેહનિ છેદવા વલી તે જ શર પોતે ગ્રહ્યૂ યારિ રાય ૩૦
ત્રૈલોક્ય જવાલા પ્રગટી, કોણિ રહ્યુ નવિ જાય
એમ કર્ણ નિ અર્જુનતણ્ તયાહા યુદ્ધ બહુવિધિ થાય ૩૧
તે ઉપરિ અગન્યસ્ત્ર પાર્થિ ભરી મૂક્યૂ બાણ
'ભગવન્તજીની કોપાથી હવિ હરૂ તાહારા પ્રાણ' ૩૨
ત્યારિ કર્ણ માહાક્રોધિ ચઢ્યો, મેઘનૂં મૂક્યૂ બાણ
અગ્નિ સઘલો સમાવ્યો શરરહિત કીધૂ પ્રાણ ૩૩
પછિ અર્જુને મનમા સ્મરી [મહાદેવનિ] તતષેવ,
એક પ્રષિકાષી બાણને કરમા ગ્રહ્યૂ અવસ્યમેવ ૩૪
સૂર્યકિરણ સમાન્ય ઝલકિ અગ્નિનિ આકાર,
નર નાગ કીંનર રક્ષ જક્ષ જોતા ત્રાહાસ પામ્યા સાર ૩૫

શું કરૂં વર્ણવ તેહતણું જો મુક્ષ રસના એક,
સહસ્રરસનાઇ કહ્ં તોહે ન આવે છેક. ૩૬
જાંણિ સહસ્રનેત્રાશનિ સમો અતિ તેજનો ભણ્ડાર,
વાયુ મનથી અંશુગામી કો ન જાંણિ પાર. ૩૭
પ્રલેકાલે રુદ્રજી કરમાં ધરિ તનયેવ,
પાશુપતાસ્ત્ર તે શરતણું રે નાંમ તાં અવશ્યમેવ. ૩૮
હરિતણે હસ્તિ ચક્ર, સુરપતિતણે અશની યમ્મ,
અન્તક તણે કરિ ડણ્ડ યમ, પાર્થનિ કરચ શરચ ત્યમ્મ. ૩૯
નથી નર ભૂતલ વીષે કો સહિ એહવો બાંણ.
આકાશવાંણી સુર વદિઃ 'કર્ણના હણશે પ્રાંણ.' ૪૦
પુર્વિ અસુર માહાપ્રાક્રમી તેહના રુધિરનું પીનાગ,
ધનૂષ્યું આરોપતાં; ત્યારિ હવો હાહાકાર. ૪૧
ત્યારિ પાર્થે ગાઢે ઉચરયો મહુ યોધ સુણતાં વાંક્ય:
"કોઇ સુકીત જન્મવીષિ કરચું જો હોઇ નીશ્ચિ જાંણું, ૪૨
જપ ધ્યાંન તપ કાંઇ અચરયાં તીર્થ આવાગાહન,
શુભ દિન વીષે કરી વિપ્રને કાંઈ હોઇ દીધાં દાન, ૪૩
ગુરુ વિપ્ર માત ને ભ્રાતની આજ્ઞા લોપી હોય,
તે પૂન્ય માટિ કૃષ્ણજી શર સફ્લ થાયો સોય." ૪૪
એહવૂં કહીને ઘોર શર અર્જુનિ મૂક્યૂં ત્યાંહિ,
ત્યારિ ભૂવનત્રણે પલભલ્યાં, સુર કમ્પીઆ મનમાહિ. ૪૫
ઉચ્ચાર ક્રત્યા અર્થવર્ણનો નાશ કરવા દેહ,
તતકાલ મૃત્યાજપ માંડિ, તેમાં નહીં સન્દેહ. ૪૬
શર મૂંકતાં અર્જુનતણા આનન્દ મનમાં હોયઃ
"શ્રીકૃષ્ણજી ! આ બાંણ માહારૂં સફ્લ થાયો સોય." ૪૭
શર છુટતાં શબ્દ હવો, જાણિ ગડગડો આકાશ !
વાગતાં તતક્ષણ કર્ણનિ તતકાલ કીધો નાશ. ૪૮
યમ અસ્તકાલિ રવિ પડિ નિધિ વીષિ લોહિતવર્ણ,
ત્યમ પાર્થના શરથી પડ્યો રવિપુત્ર પાંમી મર્ણ. ૪૯

તેજ પ્રગટ્યૂ કર્ણના વપુમાહિથી નીદ્ધાર,
બહુ વીર જોતા ગગન્યમા તે ગયૂં સારોદ્ધાર ૫૦
વપુ પડ સુન્દર વિરાજે અવ્યની વીધિ ઉદ્યોત,
જ્યાણે ગગન્યમાથી ઉતરી છિ વીજ કેરી જ્યોત ! ૫૧ ૫૧
શિર પડ્યૂ અલગૂ શોભીએ જાણિ તેજનો ભડાર !
રવિ કર્ણ–વદને જતહલે, જોતાં ન પાંમિ પાર ૫૨
શુ કરૂ વર્ણન તેહનૂ યે પડુ પ્રથ્વી શીર ?
અમરગણ કો પડ્યો ત્રૂટિ શૂર નિ માહાધીર ! ૫૩

ઊથલો

શૂર ને માહાધીર ગણુ અ યનીતનિ શોભિ સહી
વિષ્ણુદાસ કિહિ પછિ શૂ થયૂ તે કથા હુ બોલીશ રહી ૫૪

૧૩૭૪

કડવૂ ૩૭ મૂ–રાગ ધન્યાશી

સઞ્જે વલતું બોલીઆ રે સાભલ્ય સાચૂ રે, રાય !
મદ્રાધીપ એહવૂ દેખતા રે રણુથી શીઘ્ર કુલાય ૧
રથ લેઈ પાછો વલ્યો રે યાહા હુતો તવ સુત રાય,
અશ્રુ નેત્ર વીષે ઝરે રે, દુખિ પૂરીત કાય ૨
ઢાલ—કાય સબલૂ દુખ ધરિ ગાઢિ ન કરી રુદન
તવ પુત્ર આવી રહ્યો પાસિ, સબલ કમ્પે તન ૩
‘સુણ્ય, રાય દુર્યોધન ! સહી રણમા થયૂ કલ્પાન્ત
આજ પાડુસુતનો જય હવો, કર્ણનો આણ્યો અન્ત ૪
સૈન્ય ભાગુ આપણુ, દહોદશ નાહાડૂ જાય,
પાર્થના શર આગલે રણુમાહિ નવિ થોભાય” ૫
દુર્યોધન એહવૂં સાભલી આક્રન્દ કરતો ત્યાહિ,
‘નિજ ભ્રાત સાથે આવીઓ રણે પડ્યો રાધે યાંહિ ૬

"અરે કર્ણ કર્ણ" કરી રડિ, દુઃખનો ન આવે અન્ત,
"માહારા રિપુનિ રણ્ય નાશ કરવા ઉઠીએ, ગુણવન્ત!" ૭
એહવૂં કહી શિર રદ્ધિ ગ્રહી લોટવા લાગો ધર્ણ્ય,
કણ્ઠ સુકા રાયના મુક્ષ વચન કહી કહી 'કર્ણ'. ૮

ત્યારિ શલ્ય કહેઃ રે સુયોધન! મન થકો શોક નીવારય,
કાલ્યના ત્રિ પ્રહરમાં પાણ્ડવ મનાવૂં હાસ્ય. ૯
હુ જીવતાં ચ્યન્તા કશી? તૂં રાય માહાબલવન્ત.
કૃષ્ણ સાથે પાણ્ડુસુતનો કાલ આંણું અન્ત." ૧૦

એહવી શાન્તના શલ્યે પમાડ્યો, આવ્યો દૃઢ વિશ્વાસઃ
"તુજ વિના કો પાણ્ડુસુતનિ નવિ કરિ રણ્ય નાશ." ૧૧
એહવૂં કહી પાછો વલ્યો રણિ-ભૂમ્ય જોતો જાય,
પાણ્ડુદલ દેખી કરીનિ રાય વીસ્મે થાય. ૧૨
મિગલ પડ્યા માતઙ્ગ મોટા ઉટ પર અસવાર,
શિબિકા રથશૂં રાજસુત, પાલા તણો નહીં પાર. ૧૩

પાર્થના શરઘાતથી રણે ચમૂ નાહાઠી જાય.
ગાણ્ડીવના નિર્ઘોષથી રણવીધિ નવિ થોભાય. ૧૪
એહવિ સન્ધ્યાકાલ હવો સહી નિજ શિબિર આવ્યા સર્વ,
"કર્ણ, કર્ણ" કહી રડિ મન થકી મૂકી ગર્વ. ૧૫
ધૃતરાષ્ટ્ર કહેઃ રે અહો સઞ્જે! વાયક મુજ અવિધારય,
અનાથ માહારા પુત્રને હવિ કોણ દે આધારય? ૧૬

કદાચ્યત દૈવાત-યોગિ શલ્યનિ જય હોય
તો રાજ્ય દુર્યોધન કરે, સુતે સમ્ભવે ત્રિ સોય. ૧૭
ત્યારિ કહિ સઞ્જેઃ રાયજી! આશા તમારી પ્રૌઢ;
જોને, ભીષ્મ દ્રોણ ને કર્ણ શરથા પડ્યા થઇ દિગ્મૂઢ. ૧૮
તે આગલિ, કોહો, કોણ મદ્રાધિપ કિહિવાય?
તેણે પાણ્ડુસુતદ્વય યાંમમાં કેહી પિરિ જીતાય? ૧૯

યેહની ગમાં શ્રીપરબ્રહ્મજી અને પાર્થ મોહાબલવન્ત,
તેહની ગમાં જય લક્ષા બહુ; કાલે ન આવિ અન્ત. ૨૦
આજ દિવસ સત્તર થયા પૂરણ, રહ્યો દિન એક,
કાલ્યના દિનમાં શલ્યને જય કયમ હશે નીરધાર? ૨૧
શું જાંણીએ શી પિરિ થશે, ભગવન્તની ગતિ ગૂઢ.
જય નેટ પાણ્ડવ પાંમશે તાહારાથે, મતિ–મૂઢ! ૨૨
કર્ણ રણમાં પડ્યો જાંણી પાણ્ડુના દલમાંહિ
નીસાંણુ બહુવિધિ ગડગડિ, 'જય' શબ્દ વર્ત્તિ ત્યાંહિ. ૨૩
વાજીત્રના નિર્ઘોષ રણમાં વાજતા નીર્વાંણ.
સૂત માગધ બન્દીજન 'જય' શબ્દ બોલે વાંણ્ય. ૨૪
વાજીત્રની ધૂની વાજતિ નિજ શિબિર પોહોતા રાય,
આશીષ દિ ત્યાંહાં પાર્થનિ સહુ મલ્યા [રાણા]ગય. ૨૫
સુર નાગ ગુણગાન્ધર્વ કીનર ગયા સહુ નિજ ધાંમ,
કર્ણ મારયો જોઇને આનન્દ મન્ય અભિરામ. ૨૬
યુધિષ્ઠિરના દલપતિ યે રાય બલીઆ હોય,
હતશેષ સૈન્યેં પરવરયા, નિજ શિબિર પોહોતા સોય. ૨૭
રજની વીપે વિશ્રાંમ કીધો આશ્રાન્ત થયા તતપેવ.
એહવા કર્ણપર્વતણી કથા પૂરણ હવી અવશ્યમેવ. ૨૮
એકમનાં યે સાંભલિ આદર કરીનિ એહ
બ્રહ્મહત્યા આદિ દેઇનિ પાપ છૂટે તેહ. ૨૯

ઊથલો

અર્વ પાપ છૂટિ તેહ રે, તેહમાં કાંઈ સન્દે નહીં,
વિષ્ણુદાસ કેહેઃ યેહની બુધ્યમાંને મિ લહિ. ૩૦

૧૪૦૪

કડવૂં ૩૮ મૂં–રાગ એજ

સઞ્જે બોલ્યાઃ સાંભલ્ય, રાય! ત્યાર પછી શો થયો ઉપાય.
રજની ગઈ, થયૂં પ્રાતકાલ, નિત્યકર્મ કરયૂં મહીપાલ. ૧

વાજીત્રના વાજિં નિર્ઘોષ, સૈન્ય સર્વ થયું નિઃશોક.
આપિ દાંન અવારિત રાય, પે કો યાચક જન કેહિવાય. ૨
શ્રીહરિકેરા પ્રણમી ચરણ, દુષ્ટ સર્વ પમાડ્યા મરણ.
"સામ્પ્રત સર્વ કરો બહુ યોધ," રાયતણો હવો પ્રતિબોધ. ૩
"દિવસ આજનો કુશલિ જાય તો અમ્યની નિઃકણ્ટક થાય.
શલ્ય યુદ્ધ કરશે અતિ ઘણું, સામ્પ્રત સૈન્ય કરો આપણું." ૪
એહવી યુધિષ્ઠિરની સુણતાં વાંણ્ય યોધ સર્વ આવ્યા નીર્વાણ્ય.
થશે યુદ્ધ દારુણ અતિ ત્યાહિ, શલ્ય રહી ભડશે રણમાંહિ. ૫
તે શલ્યપર્વમાં કથા સબન્ધ કવીતા કિહેઃ બાંધીશ પ્રતિબન્ધ.
સંવત સોલ પંચાવનો સાર પેષ્ટ સુદ્ધ ચોથ્ય શનવાર, ૬
તે દિન પૂર્ણ થઈ એ કથા, બુદ્ધમાંને બોલીશ સર્વથા.
ગાઈ સાંભલિ તેહને વૈકુણ્ઠવાસ, બે કર જોડી કિહિ વિષ્ણુદાસ. ૭

૧૪૧૧

ઇતિ શ્રીમન્મહાભારતે વિષ્ણુદાસ-વિરચિત કર્ણપર્વ સમ્પૂર્ણ.

ક ની પુષ્પિકા:

ઇતી શ્રીમાહાભારતે કર્ણપર્વની કથા સંપૂર્ણ ૧ સંવત ૧૭૧૩ મધે ચૈત્ર શુદ દ્રીતીયા વાર શુક્રે લખીતં ગોપાલગીર સન્યાસી ॥

નોંધ: આ છેલ્લા કડવાની ૬ ઠ્ઠી કડીના ઉત્તરાર્ધમાં ફા. ગૂ. સ. નં. ૬૬–ત ની પ્રત રચ્યા વર્ષ "સવત સોળ પંચાવન સાર જેઠ સુદી ચોથ શનીવાર" એમ આ પ્રમાણે જ વર્ષ–તિથિ–વાર નોંધે છે, જ્યારે ગૂ. વ. સો.ની નં. ૨૭૭ની આ સંપાદનમાં ઉપયોગમાં આવેલી પ્રતમાં "સંવત સોળ ચોરાસી સાર જેષ્ટ સુદ્ધ ચોથ શનિવાર" નોંધી ૭ મી કડીના પૂર્વાર્ધ પછી "કડવાં અડત્રીસે કથા કહી શ્લોક બે હ° ... થઈ" એ નોંધે છે. ઉપર વિષ્ણુદાસની પદ્ધતિએ ગણતા ૧ ... થાય છે.